

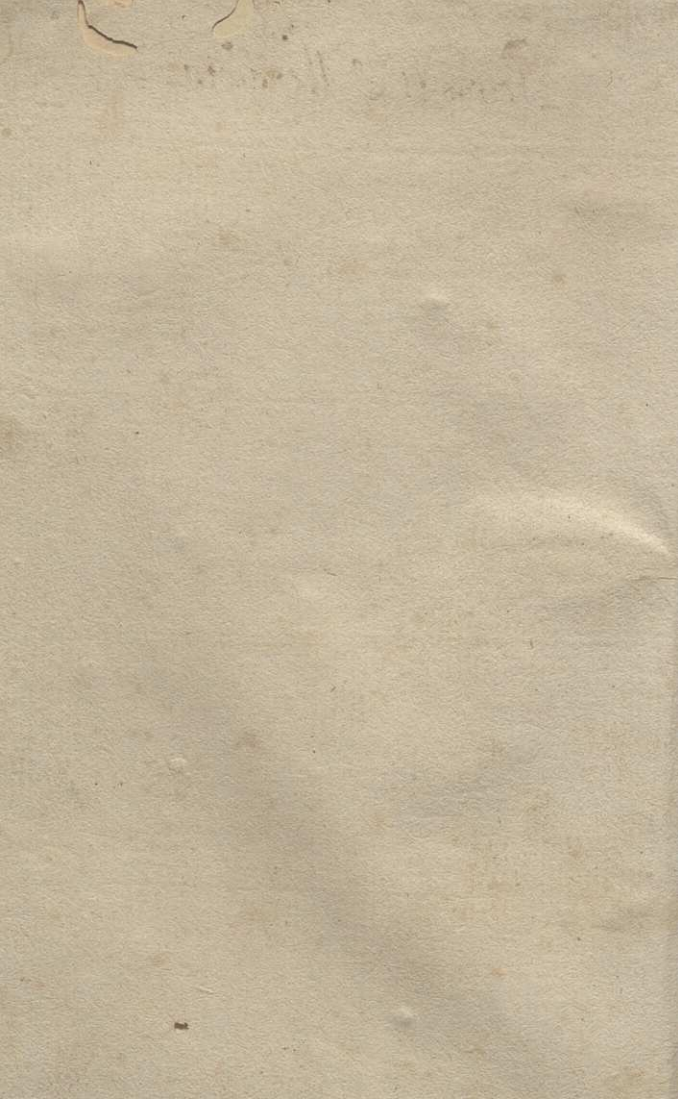
M

CB 100 177 447

37

FR xvi/30

Petrus H^m Mendiceta

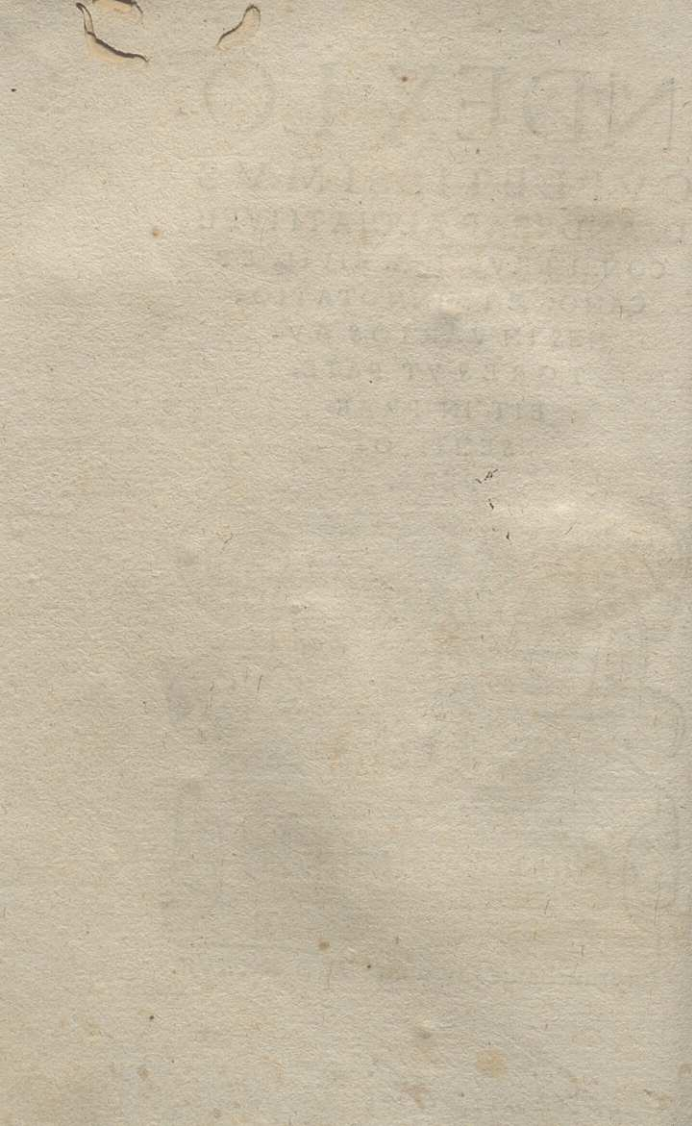
INDEX LO.

CVPLETISSIMVS
D. ANDREAE ALCIATI IURE
CON. IN RVB. IVR. CIVIL. ET
CANO. ET ANNOTATIO-
NES IN VARIOS AV-
TORES VT PATE-
BIT IN PRAE-
SENTI O-
PERE.

Imprimebatur Lugduni M. D. XXXVII.

Ex Libris Matthie Mar. J. V. J.

QVAE RVBRI-

CAE IVRISCONSULTORVM RE-

sponsa, constitutiones, aliaeq; iuris civilis san-
 ctiones, in presentem diem male intel-
 lectae ius omne turbauerint: & hoc in
 opere tandem uero sensu de-
 claratae suat, propul-
 satis errorum
 nebu-
 lis.

VR digesto-	De off. procons.	
rū libros cū	l. ne quicquam. §. ubi decre-	
citamus hanc	tum	65
notam. ff. ad-	De offi. eius cui.	
scribimus	l. prima	56. & 73
427		
In rubrica an legendum as-	l. cognitio	59
sessores	421	De off. asses.
In proœmio, lytas, non hir-	l. diem functo	470
cos	679	De iur. om. iud.
De legibus.	l. imperium	75
l. ij.	461	l. si familia
l. iura	356	l. si conuenerit
l. nam ad ea	356	Si quis ius dic.
De statu hominum.	l. prima. §. is uidetur	91
l. in urbe	369	l. prima, duumuirū
l. scūda perpetuum edictū		Si quis caut.
quid	384	l. si seruus
		39
	ad 2	De

De edendo.		De seruo corrupto.	
l.prima. §. eū quoq;	386	l.i. §. sed persuadet	684
De pactis.		Si mentor fals. mod. dix.	
l. si unus. §. pactus ne pete-		l. siue	426
ret	54	De aleæ lusu.	
De arbitris.		l. secunda	568
l. aduersus	358	Si certum pet.	
Naut. caup. stab.		l. secunda, in princip. §. mu-	
l. prima. §. primo	435	tui datio	99
l. fin.	ibidem	l. uinum	528
De iudicijs.		l. lecta	394
l. pars literarum	451	De iureiurando.	
De inoffi. test.		l. si duo. §. idē lul. §. si.	444
l. filius	170	De in lit. iur.	
De usu.		l. uideanus. §. fin.	521
l. usus pars	44	De cond. ob. cau.	
De seruitutibus		l. ultima	490
l. Lucius Titius	355	De condict. tritic.	
Ad legem Aquil.		l. tertia	360. & 529
l. qua act. §. si quis incol.		Commodati.	
569		l. tertia	463
Fam. ercif.		De pign. action.	
l. heredes. §. in illa	37	l. si pecuniam	351
l. cum putarem	321	De peculio.	
Finium regund.		l. quam tuberionis	352
l. ultima	354	Ad leg. Rhod.	
De interrog. action.		l. deprecatio	352
l. de etate. §. quod autem		Pro socio.	
pag.	358	l. tertia. §. de illo	183
		Depo	

I N D E X

Depositi.		l. quotiens	217
l. publica. §. Lucius Titius		l. natur. §. quod si faciã	233
pag.	334	l. permisisti	218
§. Titius	334	l. ultima	99
Mandati.		De pignorib.	
l. creditor. §. Lucius	448	l. si is qui bona. §. i.	351
l. hominem	526	l. cum tabernam	365
l. cum seruus	514	De probationib.	
De contrah. emp.		l. ultima	319
l. prima	685	De dona. inter	
l. cum manu sata. §. fi.	495	uir & ux.	
De act. emp.		l. primæ ratio.	429
l. si iactum retis	492	Soluto matr.	
l. Titius	510	l. diuortio. in prin	107
l. seq.	ibidem	De testa. tut.	
l. si sterilis. §. cum per uend.		l. quod si nepotes	141
pag.	538	l. si hæreditas	337
l. tenetur. §. sed si uas	544	De administ. tut.	
Locati.		l. quidam	587
lex integra Græca restituta		De testa.	
350		l. ex ea. §. fin.	367
De ser. fug.		De lib. & posth.	
l. limenarchæ	600	l. si quis posthumos	667
De edil. edict.		l. gallus	111
l. mutum	364	§. & quid si tantum	128
l. & quantum	363	§. quid si is	136
l. idem Offilius. §. fi.	687	§. si eius	141
De præscr. uerb.		§. forsitan	148
Rubrica	475	§. in omnibus	153
		a a 3 §. nũc	

I N D E X

§. nunc de lege	158	l. Labeo, in prin.	318
§. ille casus	162	De penu leg.	
l. ult.	203	l. non omnes	565
De iniusto rupto te- stamento.		De adimen. leg.	
l. prima	113	l. Titia testamento	670
De hered. instit.		De tritico uino & c.	
l. si ita quis	298	l. uinum cum uasis	473
l. si paterfam.	316	l. si §. cui dulcia	346
De leg. primo.		De reb. dub.	
l. cum filio. in fin.	250	l. si is qui cc. §. cū ita	40
l. si seruus le. §. si seruus alie nus	15	De condi. & dem.	
l. pen.	113	l. mulieri & Titio	301
De leg. ij.		Ad leg. Falc.	
l. Titia. §. Titia cum nube- ret	467	l. prima. §. item si ita	32
l. Mæuius. §. duorum	341	l. pretia rerum	535
l. codicillis. §. instituto	349	l. in quartam	282
l. cum pater. §. fidei	443	l. qui cccc. §. qui cc.	295
De leg. iij.		De bon. poss.	
l. re coniuncti	299	l. iij. §. primo	164
l. pater. §. primo	443	De success. edict.	
l. cū quis. §. codicillis	459	l. ultima	205
l. qui habebat	466	De gradib.	
l. si cui lana. §. lana leg.	590	l. non facile	378
De pecul. leg.		Vnde legit.	
l. dominus. §. fin.	460	l. prima	361
De supel. leg.		De suis & legit.	
		l. item prætor	345
		Ad s. c. Tertul.	
		l. prima. §. sed si adita	205
		l. equis	

<i>l. æquissimum</i>	275	<i>l. iij.</i>	361
<i>l. ij. §. si sit agnatus</i>	275	<i>Vti possid.</i>	
<i>§. si sit consanguinea</i>	277	<i>l. si duo. §. plane</i>	694
<i>l. penult.</i>	171	<i>De act. & oblig.</i>	
<i>De dam. infect.</i>		<i>l. ult. §. procurator</i>	342
<i>l. si finita. §. si deuicti</i>	417	<i>De uerb. oblig.</i>	
<i>l. à quo fundus</i>	24	<i>l. prima. §. primo</i>	9
<i>De publicanis.</i>		<i>l. secunda. §. item si in facto.</i>	
<i>l. licitatio</i>	326	37	
<i>De man. test.</i>		<i>§. si tamen hominem</i>	22
<i>l. Titia. §. ult.</i>	225	<i>l. quinta, in princ.</i>	4
<i>De fideicom. lib.</i>		<i>§. fin.</i>	40
<i>l. Thais. §. sorore</i>	344	<i>l. continuus</i>	18
<i>l. Scæuola</i>	330	<i>l. ita stipulatus</i>	26
<i>l. generaliter. uers. cogetur.</i>		<i>l. si Stichum. §. fin.</i>	40
<i>pag.</i>	330	<i>l. qui Roma. §. Seia</i>	326
<i>De acqui. rer. dom.</i>		<i>§. Augerius</i>	326
<i>l. in agris</i>	653	<i>l. si fundum</i>	538
<i>De acqui. poss.</i>		<i>l. in conuen. §. fin.</i>	495
<i>l. prima</i>	315	<i>l. si insulam</i>	530
<i>De usucap.</i>		<i>De stip. seruorum.</i>	
<i>l. si is qui pro emptore</i>	276	<i>l. cum enim</i>	368
<i>De re iudic.</i>		<i>De acceptil.</i>	
<i>l. à diuo Pio, in princ.</i>	70	<i>l. an inutilis</i>	19
<i>l. à diuo. §. fin.</i>	279	<i>De solutionib.</i>	
<i>l. duo iudices</i>	69	<i>l. creditor</i>	382
<i>De priuil. credit.</i>		<i>l. Stichum. §. naturalis</i>	185
<i>Antiochensium</i>	325	<i>De furtis.</i>	
<i>Ex quibus caus. i. poseatur.</i>		<i>l. prima</i>	324
		44 4	lob

I N D E X

<i>l. ob pecuniam</i>	318	<i>De uarijs & extraor dinarijs cog.</i>	
<i>De iniurijs.</i>			
<i>l. iniuriarum</i>	361	<i>l. prima. §. licita</i>	415
<i>De adult.</i>		<i>De decretis ab ord. fac.</i>	
<i>l. lex Iulia</i>	698	<i>l. ulti.</i>	366
<i>De falsis.</i>		<i>De decurionib.</i>	
<i>l. falsus. §. qui alienū</i>	639	<i>l. generaliter. §. fin.</i>	411
<i>De poenis.</i>		<i>De censibus.</i>	
<i>l. aut facta. in prin.</i>	332	<i>l. prima</i>	372
<i>§. ult.</i>	332	<i>De collegijs illic.</i>	
<i>De appellat.</i>		<i>Rubrica</i>	656
<i>l. prima. §. primo</i>	464	<i>l. ulti.</i>	362
<i>l. imperatores</i>	330	<i>De uerb. signific.</i>	
<i>l. imperator</i>	331	<i>l. lege obuencire</i>	183
<i>De castr. pec.</i>		<i>l. licet</i>	318
<i>l. hereditate</i>	465	<i>l. inter donum</i>	422
<i>De nundinis.</i>		<i>l. natorum</i>	457
<i>l. prima</i>	455	<i>l. carbonum. in fi.</i>	701
<i>Ad municipaleis.</i>		<i>l. ult. pythanum</i>	702
<i>l. ea que</i>	60	<i>De reg. iur.</i>	
<i>l. Roma.</i>	368	<i>l. iij.</i>	268
<i>De iur. immunit.</i>		<i>l. quatenus</i>	488
<i>l. semper</i>	432	<i>l. omnis definitio</i>	303
<i>De pollicit.</i>			
<i>l. Septitia</i>	392	EX CODICE IVSTI NIANI.	
<i>De munerib. & hon.</i>		Libri primi.	
<i>l. munerum</i>	556	<i>l. ij. C. de uet. iur. enu.</i>	339
<i>l. ulti. §. decaproti. §. item he lephoria</i>	564	<i>Rubrica C. de episc. & clea ricis</i>	

ricis	599	l. prima, & rub. de suff.	89
l. archigerontes. C. de episc.	l. ij. de pact. int. emp.		219
& cler.	431	l. ea quidem. si manc. ita fue.	
l. parabolanos	456	l. 249	
l. placet. C. de episco. & cle	l. prima, quæ res exp. non		
ricis	456	de.	458
l. formam. C. de offi. præfec.	l. prima. quæ res alie.		585
prat.	79	l. usurpatione. de uect.	644
Lib. II.		Lib. V.	
l. petens. C. de pact.	222	l. sancimus. de nupt.	398
l. cum mota	230	l. ult. de iure dot.	586
l. transigere. de transf.	239	l. ob æs. de præd. min.	450
l. ubi pactum	244	Rubrica de sponsal.	339
l. uerbū. C. de infam.	383	Lib. VI.	
l. prouinciarum. de ferijs.	l. iij. de seruis fug.		622
434	l. si manumissus. de libert. et		
Lib. III.	eorum lib.		425
l. à iudice. de iudi.	69	l. ult. qui admit.	86
l. placet. de ped. iud.	61 et 62	l. non hoc. unde legit.	319
l. ij. de sportulis	408	l. si. de ed. diui Hadr.	408
l. filium quem. C. famil. er-	l. cretionum		410
ciscum.	289	l. puberē. de iure delib.	166
l. quinq; ped. si. re.	560	l. eam quam. de fidei.	322
l. si quis filium. de inof. test.	l. ult. de fideicom.		16
210	l. prima. in prim. de cad. tol.		
Auth. de aleæ lusu	653	410	
Lib. IIII.		l. ut liberis. de collat. 86. 87.	
l. si. C. de reb. cred.	201	& sequen.	
l. quisquis. si cert pet.	473	l. ij. cōmunia de leg.	460
	445	l. memi	

I N D E X

l. meminimus. de suis & leg. De succes. lib. §. postea. 415
git. 132 *De actio. §. tripli.* 428

*l. fin. & Auth. defuncto. ad
 Tertul.* 452

IN AVTHENT.

Lib. VII.

l. cum pretium. de lib. caus. *De here. & falcid. in prin.*
 229 649

l. si. de bo. aut. iud. 335 *§. nullā. de her. abinte.* 131.

l. unica. de usuca. transf. 663. *Vt ab illust. in princ.* 399

Rubr. de senten. ex peric. re *De armis* 434

cit. 338 *De consulib.* 569

Lib. VIII.

l. abdicatio. de pat. pot. 385 *IN DECRETIS.*

l. si. de infir. pœ. celib. 397.

l. scripturas. qui pot. in pig. *Distinct. iiij. quædā.* 396

in prin. in uerbo, idio- *Distinct. xl. c. si papa* 306

chires 653 *Distinct. xxi. c. p.* 379

Lib. IX.

xxv. quæst. vi. c. si. 575

l. ij. de abolitionib. 243 *xxxv. quæst. v. quod au-*

l. si excepta. de malefi. 574 *tem.* 378

De consecr. dist. v. non mi-

TRES VLTIMI LIBRI *nistros* 570

separatim declarati sunt.

IN DECRETALIBVS.

EX INSTITVTIONIB.

Cap. for^o. de uerb. signi. 379

De pat. pot. §. si. 375 *Cap. ult. de test. cog.* 706

Qui dari test. tut. §. si. 140

De pub. iud. §. itē lex Iul. 241

FINIS.

ANNOTATIONES

IN VARIOS AVTORES,
 QVIBVS ALITER QVAM AB
 ALIIS, QVORVM SIT EDI
 TA SENTENTIA, OBI
 TER COMPLVRA
 DECLARAN
 TVR.

*Pud Lucam in Euangelio cur quadruplū
 se pauperibus reddere Zacchæus dis
 cat* 695

Ciceronis in epist. lib. xj. ad Atticū locus:

*Et quid significet Cretio, in emendatam Pomponij edi
 tionem, sed et quæ Aldi sit, corruptiorem* 410

*Vergilij emendandum carmen: Sunt etiam Ammineæ. in
 Georg.* 346

*In iuuenilibus raptam Cyzicos ostreosa diuam, non cocy
 tos, ut merula repugnante, syllaba legit* 592

*Ouidij carmē ex Ibide, Utq; dedit saltus ex summo Thef
 salis Ossa, aliter interpretatum quam cæteri fa
 ciant* 576

*Vulgares grammaticos malè intellexisse apud eundem
 poëtam illud carmen:*

Artificis perijt cum caput arte sua 432

*Sicut et illud in Sapphūs epist. Neu uos errorem tellus
 re admittite nostrum: legendum enim, erronem
 ibidem*

Apud

- Apud eundem poëtam in secundo Metamorph. nō intel-
 ligi vulgo illa carmina. Risit Atlantiades, & me mi-
 hi perfide prodis, & c. subesseq; non vulgarem erudi-
 tionem* 691
- Nihili coactio quid significet apud Plautū in Asinaria,
 non intellexisse eius interpretes* 576
- Eiusdem in milite carmen : nam hoc columnari poëta
 esse inaudiui barbaro, declaratū, & in eo decipi Her-
 molaum.* 623
- In Captiuis, Sine sacris hæreditatem sum adeptus offer-
 tissimam, quid significet.* 669
- Declaratus Seneca De clementia ij. & inibi quedā ad
 Tranquillum facientia* 618
- Eiusdem locus Episto. 86. in dictione Quadratarij.
 571. & 667.*
- Papinius declaratus in Thebaidos primo, Arcades
 hic tua, nec pudor est, delubra nefastis Imposuere
 iugis* 575
- Epistolam Augusti ad Tiberium, apud Tranquillum
 ab interpretibus eiusdem autoris corruptam in
 Tib.* 311
- In Ves. etiam post tot censuras corruptum locum, ubi
 pro Trachæa Cilicia, Thracia suppositum est* 674
- Apud Quintilianum cur scriptum sit, soluentibus o-
 ram bene precemur, au in o mutatum, more an-
 tiquo* 312
- Martialem in primo epigr. scripsisse, Assyrius iactet
 nec Babylona labor. non assiduus.* 637
- Apud eundem legendū, Synthesibus, dum gaudet eques,
 dominis*

- dominisq; senatus. & uulgò non intelligi illa car-
mina 671
- Corrigendum quoq; sequens carmen, Dum timet adi-
lem, & c. 672
- Apud eundem lib. xj. in Lydiam, perpensum ultimum
carmen. & mandare semen harenæ, dici qui uetulis
miscentur 599
- Iuuenalis carmen Satyra nona non recte uulgò accipi.
Iura parentis habes, propter me scriberis hæres, Le-
gatum omne capis 397
- Eiusdem carmen Satyra sexta, Nam placet Vrsidio lex
Iulia. non intelligendum de ea quæ adulteros punit,
ut omnes uulgò credunt 398
- Arabarches quid significet apud eundem poëtam: quod
perperam quidam recentiores interpretati sunt in
annot. 645
- Lacerta ruffatus apud Iuuen. quis sit: & errare qui ali-
ter apud eum legunt 602
- Apud persium castoreum posse aliud significare, & alij
tradiderint 585
- Cur apud plinium lib. quinto, c. xx. Berytus felix Iulia
appelletur 563
- Plinij iunioris uox explicata in epistola ad Traianum.
atq; inibi quid sit diploma 635
- In iisdem obsonia Iselasticorum quid sint, & quid signi-
ficet obsonium 664
- Eodem libro quæ fuerint collegia fabrum: nec pertinuis-
se ad rem militarem, ut credidere pleriq; 662
- Sportulam libro secundo mercedem aduocatorum apud
eundem

I N D E X

- eundem significare, idq; ex Aristophanis interprete 430
- Que sit sacrorum societas inter agnatos, in panegyrico non declarasse, quamuis diligentem interpretem 669
- Cur Apuleius libro tertio per iustitiæ oculū iuret 681
- Apuleij locus lib. primo de asino, non curiosus sum, sed qui uelim scire cūcta, & c. aliter quàm cæteri faciant intellectus 621
- Quid sibi idem uoluerit in secunda apologia: cum sciebat, inquit, se legitimū magis quàm iustū heredē 185
- Pastophoros Apol. non simpliciter accipiendos, qui pallium ferant, libro nono 659
- Magnarius negociator lib. primo dubitatum quis dicatur. & num Beroaldus recte senserit 660
- Antiqui Romani quo sermone, uulgò usi fuerint, explicatur idem autor 672
- Pacumeuius in commodo legendum 442
- Cursus fiscalis in Hadriani uita quid sit: & malè facere qui inhibuit, pro instituit, supponunt, contra ueterū codicum fidem 633
- Apud flauium Vopiscum qui sint monetarij in Aureliani uita: significatio huiusce dictionis cæteris incognita 582
- Ibidem quid sit baptofericum pallium, & in uulgata lectione subesse mendam 583
- Vopiscus in Aureliano, & Amianus libro. xxj. à mendalibrariorum uendicati 612
- Lampridius in Alexādro emaculatus in uerbo, baphijs: apud

- apud quem uulgo legitur, *basijs* 585
- In eiusdem uita quid sit *stellatura*: *errasse in huius uocis interpretatione etiam magni nominis uiros* 630
- Paragaudes uestes quænam sint Vopisco & Treb. Polioni: atq; ibi quædam explicata cõtra Hermolai sententiam* 584
- Ausonius poëta in Mosella quid sibi uoluerit eo carmine: Aruaq; Sauromatum quondam metata colonis* 377
- Quid item alio carmine: *Præfectorarũ titulo tenuere secundo. & ibi qui fuerint ordines dignitatum, explicatusq; Amiani Marcellini locus* 399
- Apud eundem cur dicatur *Papiam legem Iurisconsulto displicuisse: & quæ lex ea fuerit: & decipi uirũ alioqui doctissimum, qui pertinentia illi legi, ad legatum poenæ causa retulit* 397
- Decemprimi qui sint apud Iul. Firmicum. & etiam Ciceronem in oratione pro Roscio Amerino* 564
- Apud eundem declaratum qui sint *curiosi* 621
- Archontes qui fuerint in uita Galeni, quorum mentio apud alios quoq; autores.* 452
- Gynæciarij qui dicantur Iosippo, libro septimo prope finem de bello Iudaico: & quid sit Gynæcium Paulo Diacono* 580. & 652
- Tertulliani uox Eucterio in Apologetico declarata* 594
- Eodem libro quid significant illa uerba, *Sypara illa uexillorum stola crucium sunt.* 616.
- A. Gellius explicatus libro quinto apud quem *triphus legitur, hæctenus uox non satis intellecta* 688
- Apud

<i>Apud eundem libro decimonono, capite nono, circumferri Græcum epigramma non integrum</i>	573
<i>Macrobio restitutum Homeri carmen</i>	685
<i>Capita diminuta quæ sint apud Drepanum Paccatum, contra recentiorum quorundam opinionem</i>	598
<i>Archimandritæ unde dicantur Sidonio Apollinari: eius quamuis peritum interpretem decipi</i>	647
<i>Rursus errare dum ibidem declarat quæ sint Nymphaea</i>	592
<i>Apud Augustinum de ciuitate dei quid significant phoelis trecenti</i>	610
<i>Cassiodori in sacra historia locus</i>	596
<i>Apud Suidam in dictione λησιταναίοι corruptum codicē, & legendum λιμιτανέοι.</i>	600 & seq.
<i>Apocham uerbum iuris esse, & deceptum Demetrium Chalcondylem in epigr. ij. apud Lucilium, qui distantiam uerterit.</i>	645. & seq.
<i>Zitum Straboni uinum esse quo Aegyptij utuntur: licet interpretes Zygon transtulerit, & ad pondera ridiculè eo usos dixerit</i>	650
<i>Diogenis scommata explicatum apud Laërtium de quodam puero Arcade</i>	701
<i>In statua Claudiani Romæ illas notas V. C. non rectè interpretatas, quamuis à uiro doctiss. in raptu Proserpinæ.</i>	401
<i>Apud Acronem, Horatij interpretem, Satyra sexta, libro primo, quid significet collectarius</i>	474
<i>Apud eundem Sat. quinta, quid sit cursus publicus: quod alij non intellexerunt</i>	664

- Supremi ordinis antistites, cur Cardinales sint dicti,
etiam quosdam doctos ignorasse 649
- Parechus, parochus, parochia, parricus, quid significant
664. & seq.
- Collegia quæ fuerint, & quomodo prohibita, autorum
quamplurima loca declarari 655. usq; ad 662
- Ius ciuitatis Romanæ, itemq; ius Latinitatis quid esset,
Cicero, Trāquillus, Tacitus, atq; alij explicati: itemq;
Lucas in Actis Apostolorum 369
- Fabricenses qui fuerint Amiano Marcellino libro xv.
660
- Plumbatæ non in constitutionibus tantum, sed & in sa-
cris autoribus, in uita martyrum, quales essent, tum
duo earum genera 665
- Apud Amianum Marcellinum multæ dictiones correctæ
629
- Baucalion & miliarion quæ uasa essent, explicatum
Græcum epigramma 655
- Limitati agri Frontino quomodo dicerentur. pag. 653
- Non omnino recte restitutum à Politiano digestorum lo-
cum in Miscellaneis, & quid sint aduersaria 386
- Centesima usura quanta esset: & defensa Hermolai sen-
tentia contra calumniatores. pag. 391
- Decies sestertium differre à decem sestertijs: & Plinius
Cæcilius quadam epistola explicatus 394. & 416
- Vestigales fundi qui propriè dicerentur pag. 418
- Exquestores, exconsules, expatritios, uideri alios fuisse
quàm Crinitus tradiderit in lib. de honesta discipli-
na 446

I N D D X

Nomen proprium ad gentilitatem referri, & errare
omnes grammaticos recentiores in hac re 441

Baptistam Pium, licet uirum doctum, male emendare
quendam locum in institutionibus de publi. delictis

242

Philelphum in epistolis falli in dictione licitator, & ni-
hil adiuuari Iurisconsul. responso, quod suae opinio-
nis argumentum habet 326

Eundem errasse in quadam oratione, unà cum Isidoro in
etymo fori. 381

F I N I S.

I N D E X

VOCVM ET	Album	644
RERVM IN HOC	Amphora	471
opere contenta	Anachorita	645
rum in-	Anadesmata	691
dex.	Analogistes	646
	Angaria	613
A	Antapocha	645
	Antecessores	421
	Antiades	646
	Antichresis quid sit	351
	Antidora	646
	Antinomia	ibidem
	Antiochia	601
	Antipherna	646
	Antiquarius	619
	ΑΥΤΩΝΑΣ	422
	Apocha	645
	Aqueductus Ro.	590
	Aqua Claudia	590
	Arabarches	644
	Archiatrī	615
	Archigerontes	431
	Archimandrita	647
	Archontes	451
	Argentarij	474
	Aroma sericum	668
	Articularis morbus	567
	Ascedria	647
	Ascetrion	663
	Asses=	

Bdicatio qua
lis esset 385

Accensus 556

Acephali pa=
gina 644

Achilleæ thermæ 591

Addicere 180. & seq.

Adiutrix legio 628

Aduersaria 387

Aduocatorum salaria 415

Aelia urbs 596

Aelij 379

Agalochus 668

Agape 644

Agitatores 588

Agnomen 441

Agones sacri 567

Agonothetic i fundi 602

Albarij 572

Albarium ibidem

Albini ibidem

bb 2 Asses=

I N D E X

Assessores	421	Boëtij nomē corruptū	577
Atrebatice uestes	648	Bononiensis studij priuile-	
Auerta	634	gium subdititium	595
Augustales	561	Bractearij	574
Augustanica	562. & 632	Brephotrophium	663
Augustus & Cesar quomo-		Breuculus	338
do differant	575	Buceea	629
Aureus quantum ualuerit,		Buccelarij	434. & 629
pag.	416	Buccellatum	629
	B	Buccinum	648
Bacchatus	647	Buprestis	648
Balantium	609	Burgi	648
Balanus	701	Byblus	563
Balluca	579	Byrrhus	648
Bandophori	672	Byssinum opus	668
Baphia	585		C
Baptosericum pallium	583	Aballatio	648
Barbari	622	Cadus	473
Barbaricarij	573	Cesares & Augusti disse-	
Basilica	647	runt	575
Basilinda	654	Calendarium	391
Bastagiarij	582	Callimachus sculptor	479
Battologia	690	Calones	582. & 658
Baucalis	655	Campsores	474
Baucalium	648	Canephorij	659
Berytus	563	Capitulum	627
Biarchi	620	Carchedonius	649
Blatta	583	καρχηδων	ibidem
Boëthi	578	Cardinales	ibidem
		Carreum	

I N D E X

Carreum	650	Comana	595
Castrati	649	Comitatus	575
Castrensiarij	625	Comites	575
Catampos	654	Comitatenses	ibidem
Catoliciani	649	Commilitium	466
Causa	380	Congiarium	587
Cautela	650	Congius	472
Centesima usurae	393	Coniata	573
Centenarij	634	Consularis dignitas	408
Centonarij	656	Controuersia	379
Cernere hereditatem	410	Cornicularij	617
Chamum	650	Corrector magistratus	651
Chartopatræ	649	Corycos pro pila	654
Chartophylacium	ibidem	Cretio	410
Chlamys	584	Curiosi	622
Chomata Nili	651	Cursus publicus	635
Christiani	412	Cursus fiscalis	ibidem
Chrysammos	580. &	Cyathus	472
Chrysitis	580	Cyrenæ	632
Circensium magistratus	557	Cyrus	597
Circitores	558	D	
Circuitor	558	D acia prouincia	651
Ciuitatis ius	269	D adophori	659
Clarissimatus dignitas	404	Daphne	606
Cognomen	441	Decaneta	651
Cohortalis	636	Decani	625
Collectarius	475	Decaproti	564
Collegia	363. &	Decemprimi	ibidem
Collybistæ	474	Decoctores	577
		bb 3	Deco

I N D E X

Decoquere	ibidem	Elogium	587. 	619
Defensores ciuitatum	406	Elemphoria		651
Denarius	395	Embamma		651
Dendrophori	658	ἐφ' ἐσειά		635
Designatores	557	ἐν πλάτῃ		360
Diabathrarij	573	Entomia		649
Diacatharotia	599	Epibate		436
Dieturei	683	Epidemetici		631
Dia stoleæ	577	Epideigmatici	ibidem	
Diatretus	574	Epimetatici	ibidem	
Dignitatum ordines	198	Epistalma		652
Dignitatum species	627	Epos, ἔπος		359
Diæceta	431	Erانيا pecunia		382
Diuisor	578	Eranista		363
Domestici	616	Ergasteria		604
Donatiuum	587	Ergolabi		616
Doni	609	ἐξ μνηστικῶν		339
Donum à munere differt		Eschophori		659
422		ἐταίρειαι		662
Drachma	580	Euangelia		639
Dromones	651	Eucteria		594
Ducennarij	620	Excōsules, exquestores, 		
Duella	580	similes		446
Duumuiri	626	Ex periculo		338
Duumuiri in municipijs			F	
407		Fabri centonarij		656
E		Fabr.collegium		562
E Dictum perpetuum		Fabricenses		660
384		ff.digestorum nota		428
				Familia

I N D E X

Familia à gēte differt	444				
Fascia crurulis & pedulis.				H	
pag.	652	H	Aeracleoticus	agon.	
Folium barbaricum	668	Habere			570
Folium pentaphyllon	667	Hama			652
Follis	608	Hemina			661
Forina	589	Hippoconi			471
Forina dea	ibidem	Hirenarche			634
Foria	ibidem	Holobara uestes			652
Forma iusta quid	257	Honorati			584
Forma leuis	ibidem	Hostimentum			652
Forus, Forum	380	Humanitatis studia laudata			103
Franci quomodo occupent		pag.			184
Galliam	377	Hypomnemata			562
Furtum unde	324			I	
		Anitrices			379
		Idiochires			653
		In creditum ire			282
		In creditum possidere			
		ibidem			
		Inateres quæ sint			378
		Isauri latrones			433
		Iudaica superstitio			411.
		& seq. & 559			
		Iudicium			380
		Iulianus Iurifconf.			384
		Iustinianus illiteratus			454
		Iustiniani pater, suum &			
		ibid. boum custos			ibidem
		ibidem			ibidem
		bb 4			Iustinia=

I N D E X

Justinianus cur Francicus	Logista	577
dictus	377	Logographi
Iustitia	380	Lustrum
Iustitie oculus	681	Lytæ
Iustum quid differat à legi- timo	185	
Iuuenum ingenia præstare senioribus	272	
L		
L Abarum	616	
Lactarij	571	
Latinitatis ius	370	
Lecticarij	570	
Legati proconsulis	quot	
pag.	635	
Lepti	610	
Lex Falcidia	561	
Legis definitio	468	
Leuir	378	
Lex salica unde dicta	377	
Libra Romana	580	
Libra attica,	ibidem	
Licitator	326	
Limenarchæ	600	
Limitanei	ibidem	
Limitati agri	653	
Limitrophi fundi	600	
Lis quando dicatur	380	
Lituchus	607	
		M
	M	Agisterialis
		624
		Magister equitū
		612
		Magisterianus
		624
		Magistratus municipales
		pag.
		406
		Magistratus duumuiro =
		rum
		ibidem
		Magnarij
		660
		Maiuma
		594
		Malabatum
		668
		Mancipes
		655
		Mancipi res
		668
		Masti
		590
		Materna bona filijsfam. de
		iure uete. queri
		560
		Mathematici
		574
		Matrix
		590
		Medogrammatei
		577
		Mediastini
		666
		Meloproximus
		618
		Mensores
		625
		Mensoris officium
		631
		Mensu

I N D E X

Mensularius	655	Mosaicum opus	572
Mensurarum nomina & ualor	471	Moscatum	572
Mensarij	474	Mulier quot mensibus uterum gerat.	122
Moesia	530	Municipes	406
Mesonauta	435	Munus	423
Metatores	631	Muscarij	572
Metaxa, Metaxarij	583	Muscum	572
Metœci	555	Musculi	593
Metœcia	ibidem	Musium opus	572
Metreta	472	Musiuarij	ibidem
Metrocomia	597	Myrobrecharij	573
Metropolis, Metropolitanus	379	N	
Miliarium uas	655	Nautepibata	436
Militie uaria significata. pag. 369. & seq.		Nemasericum	668
Mina, siue Mna	580	Neomenia	398
Minerua legio	629	Nexus	663
Ministeriales	624	Nisibis	608
Mittendarij	623	Nomen propriè quid significet	439
Modius	471	Nomothete	357
Momus deus	546	Nosocomium	662
Monachi interfecti à Valente. pag.	419	Numus	395
Monaxonium	558	Numularij	474
Monetarij	582	Numus inueteralis	663
Monozoni	558	Nutrititia	335
		Nymphæa	591
		bb s	Obso

I N D E X

O		Parephippius	633	
O	Bsonium	664	Parochus	664
	Oeconomus	675	Parochia	664
	Olympias	392	Parricus	665
	Onyx Sabæus	668	Parthenius, seruus Titi Im-	
	Opisthographi	388	peratoris	317
	Optio	556	Parthiarij	565
	Orcinus libertus	663	Pastophori	659
	Orphanotrophium	ibid.	Patritij	611
	Osdroëna	601	Peculium	673
	Ostroën	631	Penelope	605
	Oxobapta	585	Pentapolis	632
P			Peraequatores	596
P	Alladius cursor	605	Perfectissimi uiri	405
	Palmata uestis	605	Perfectissimus dignitas	
	Palmatius	605	pag	399
	Palmati equi	604	Petalurgi	574
	Pancratium	568	Perissichoregia	588
	Panis ciuilis	586	Perseis	606
	Pantomimus	589	Περση	646
	Papia lex	397	Pholis	609
	Papiae leges	409	Phrygiones	573
	Parabolani	457	Phoronæus rex Argiuo-	
	Paragaudes	584	rum	381
	Paragraphus	428	Plumbata	665
	Parangariae	613	Pœnarum cõventionalium	
	Parapherna	646	genus duplex	8
	παρονομου	555	Pollen	565
	παρεδλο	422	Ponderum ratio	580
			Possessio	

I N D E X

Possessio unde	315		
Præfectus prætor.	612	Q	Vadratarij 572
Prænomen	441	Q	666. & seq.
Præscribere item præscri- pta uerba	476	Quintumuiuri	626
Præscriptio quid differat ab exceptione & trāslatione	ibidem	R	
Prætor	609	R	Apisma 667
Primicerius	614	R	Rationalis 602
Primipilus	637	Repedare	667
Priuilegium Bononiensis studij subdititium	595	Rhabducus	607
Prolytæ	679	Rheticus limes	566
Proauktion	666	Riparenfes	628
Prochiri	618	Roma communis patria,	368
Programma	666	pag.	
Procurator fisci	602	S	
Promnestria	339	S	Agum 635
Promercialis res	666	S	Salgamum 632
Prostasia	563	Salica lex à Salijs, hoc est Francis, dicta	377
Prostates	ibidem	Sandalium	670
Protopraxia	325	Sacra familie	669
Proxenetria	339	Sacri agones	567
Prytana	430	Scholares	627
Ptochotrophion	663	Scrupulum	580
Puncti ratio	449	Semiffes usuræ	392
Purpura probiana	585	Sermo latinus	672
		Sericum	583

Sestarius

I N D E X

<i>Sestarius</i>	472	<i>Sycophantizare</i>	388
<i>Sestertium</i>	395. & 415	<i>Synedria Iudeorum</i>	673
<i>Sextula</i>	580	<i>Synedriae naues</i>	674
<i>Sicilicus</i>	<i>ibidem</i>	<i>Synthesis</i>	670
<i>Sigisuultus</i>	596	<i>Syriarchia</i>	654
<i>Silentiarij</i>	616	T	
<i>Siliqua</i>	580	T Alentum Atticum md	
<i>Siphon</i>	661	ius, & minus	580
<i>Sitocomiae magistratus</i>		<i>Tamiaci fundi</i>	603
pag.	556	<i>Tamias</i>	<i>ibidem</i>
<i>Sitostafius</i>	587	<i>Teloneon</i>	618
<i>Sodales, Graece ἑταίροι</i>	362	<i>Teloffhoria</i>	652
<i>Specularij</i>	574	<i>Temonis tributum</i>	618
<i>Specierum uaria nomina</i>		<i>Teſſerarij</i>	657
pag.	667	<i>Teſtatio</i>	87
<i>Spectabiles</i>	399	<i>Thiaſote</i>	363
<i>Splagnon</i>	572	<i>Thesmotheta</i>	452
<i>Sporades inſulae</i>	674	<i>Thladia, Thlaſia, Thlibia.</i>	
<i>Sportula</i>	429	pag.	649
<i>Spurius</i>	674	<i>Titulus</i>	674
<i>Statiua</i>	635	<i>Trachaea Cilicia</i>	674
<i>Stationarij</i>	621	<i>Tractatores</i>	635
<i>Stellatura</i>	629	<i>Tractatoria</i>	<i>ibidem</i>
<i>Strata, id eſt, uia</i>	672	<i>Trapeza</i>	655
<i>Stratores</i>	623	<i>Trapezite</i>	474
<i>Subſtantia cōtractus quid,</i>		<i>Trapexophora</i>	655
& quotuplex	258	<i>Tribonianus</i>	453
<i>Suffragium quid ſit</i>	89	<i>Trophima</i>	335
<i>Supellex unde</i>	318	<i>Trulla</i>	674

Vale=

I N D E X

V

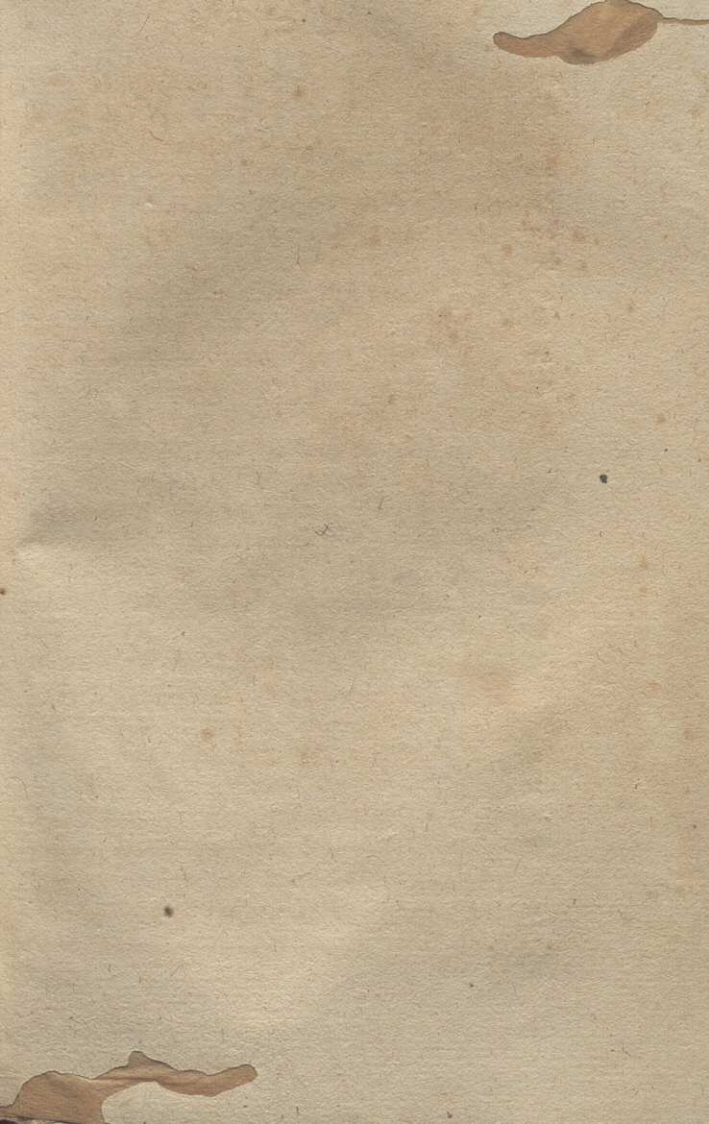
rant

ibidem

V Aletudinarium	663	Votum	ibidem
Vasorum nomina	675	Vrna	473
& 471		Vsuræ	391
Vestigales fundi	418		
Vestigalis species	667	X	
Venality	617	X Enodochium	663
Vigesimæ	409	X Xenon	ibidem
Vindicta manumissi	425	XV primatus	619
Vina factitia	650	Y	
Vinorum genera	ibidem	Yconomus	675
Vlpianus Iurisconsultus	560	Z	
Vncia	580	Z Osimus	675. & seq.
Vncia Attica	472	Z Zygostates	578
Vncia Romana Attica		Zitum	650
& Græca quomodo disse-			

F I N I S.

ANDREAE

ALCIATI MEDIOLA-
NENSIS IVRECONSUL-
TI CLARISSIMI, PARA-
DOXORVM AD PRA
TVM, LIBRI
SEX.

Eiusdē in libros quorū noīa in seq. pag. reperies.

Imprimebatur Lugduni. M. D. XXXVII.

Disjunctionum, lib. I. III.
De eo quod interest, liber Vnus.
In tres libros Codicis, lib. I. III.
Prætermittorum, lib. II.
Declamatio Vna.
De Stip. diuisionib. Commentariolus,

EX NOVISSIMA RECO-
GNITIONE AV-
TORIS.

AD LECTOREM.

Αληνάτς τήμ ὄσις ὀράς βίβλου ὦ ξένε σεμνήμ,
Εξόχς ἐμ ἀγοραῖς, ἐξόχς ἐμ ἀρετῆ.
Μη ταχέως κατάκεινθμ, ἐπιπροχάληντε γίνωσκε,
Τὸ κριμα φρασσάμενθ ὡς επιληγματικόν.
Τὸμ μέγαμ ἐμ σιγμάις, Ἐτὸμ μέγαμ ἐμ παραδόξοις,
Εὐεήσας λαμπρόν φητε φάθ νομικῆς.

ALCIATVS LECTORI S.

GITVR, nisi fallor, duodecim^o an-
 nus, lector optimus, cū ciuilibus pontifi-
 cijq; iuris p̄fessorijs insignibus pri-
 mum ornatus, Paradoxa Dissunctio-
 nesq; in publicū emisi: opus à me ad-
 huc candidato & tyrone, succisiuis

horis elaboratum. quoties enim ea que à præceptoribus
 meis acceperā, studendo ipse mecū perpēdissem, si qua p̄-
 babilibus argumētis confutatione digna uidebātur, ne cō-
 festim memoria exciderēt, quibusdā quasi aduersarijs scri-
 bere consueuerā: que omnia tū in manus accepta, cū pau-
 lō accurati^o expoliissem, in codicē uerasq; tabulas referē-
 da duxi, sicq; cū studiosis coicanda. qd' opus non tā ut glo-
 riā, cuius illa ætas solet esse auidissima, captarē, à me edi-
 tū fuit, quam ut aliquo modo Doctorū, qui tū studia hæc
 nostra profitebātur, iudiciū conuellerē, qui bonarū litera-
 rū cognitionē non mō iureconsulto nō necessariā ubiq; in-
 clamabāt, sed cōtrariam potius, & serijs omnib^o studijs
 blanda quadam & illiciti uoluptate repugnantē: quapro-
 pter non secus quā à nauigantibus homericæ illæ Syre-
 nes euitandā, Vlysisq; exemplū imitandum, qui se malo
 nauis alligauit, socijsq; aures cera illeuit, ne uocum modu-
 latione capti, cceptum cursum nō tenerent. que ab eis ut
 non prorsus in omnibus falsa, absq; tamen delectu ubique
 prædicari equo animo ferre non poteram: quoniam fieri
 hominum more apparebat, ea libenter damnātiū, que
 assequi ipsi non potuerunt. nec enim ex eis tunc quisquā
 in pretio habebatur, qui non egregiē uno aut altero

exceptis) omnium aliarum artium rudis esset. satis itaque
 mihi abūdeq; factum eo tempore arbitrabar, si suum lite-
 ris humanioribus honorē seruassē, iūgiq; eas nostra tē-
 pestate sapientie studijs posse docuissē. quae omnis spes
 expectatioq; mea à principio planè me fefellit: nam &
 iuris Doctores tanquam transfugam me insectabātur,
 scriptisq; suis laceffere non desinebant: apud humanita-
 tis uerò professores, tanquā alieni hominis, nec mihi locus,
 nec ratio ulla constabat: quorum alij me tanto eri soluen-
 do nō esse: alij prādisq; nō satis idoneū, alij alia cōmi-
 niscebantur: quo factum est, ut maximā apud omnes inui-
 diam loco gloriae adeptus mihi uiderer: distēdebatq; eius
 suscepti incassum, uel potius magno cū malo meo labo-
 ris: nec ut opus illud respicere amplius uellem, in animū
 inducere poteram: donec paulatim insinuauit se ad stu-
 diosorum gratiam liber, omnibusq; in prouinciarū gym-
 nasijs locum suum pedetentim obtinuit. cuius rei mihi
 argumento esse coepit, & quod à plerisq; doctis undique
 ad me datae sunt literae, quae & eius rei nomine gratis a-
 gerēt, & ad alia edenda inuitarēt: & quod pluribus pra-
 lis in Italia prouincijsq; excusus, diligenterq; à Cratādro
 BASILIAE conformatus, nullo non in loco reperie-
 bat emptorē. addidit planè haec celebritas mihi calcar, &
 quē ferè desponderam animum restituit: coepiq; rursus in
 manus accipere, & si qua prioribus in editionibus erra-
 ta erāt, corrigere: adeo enim à quibusdā deprauatus fue-
 rat, ut suspicari potuissē, cōsulto atq; dedita opera id fa-
 ctum: nisi cognouissē, in cæteris quoq; aliorū operibus
 eandē eos diligentia adhibere solitos. quapropter nō est
 quod

quod de eis ulterius conquerar, maius mihi negocium est cum detractoribus: quibus aliqui stylum tanquam non plane Ciceronianum damnant. quibus respondeo, inique eos mecum agere, qui cum ipsi in sinu & sub puluino Cicero-
nem semper habeant, eiusque elegantiam, copiam, suauitatem non ideo præstant, hæc à me requirunt, qui cum Barto-
lo, Baldo, Alexandro, Iasone solū uersor, eosque autores in delicijs habeo. illud tantum Ciceroniani mihi habere uideor
quod sicut Augustinus scribit, in eius libris aliquos de-
presos esse manifestos à doctis solœcismos, quales quando
que etiam diligentissimis excidunt, opinor in nostris ple-
raq; esse uitiosa: quæ omnia ego fortis uir stomachi, nihi-
lominus æqui boni facio, ut qui non adeo ueterum religio-
sus obseruator fuerim, quin etiam aliqua de recentioribus
Doctoribus mihi mutuo accipienda ducerem: dum tamen
non omnino barbara essent, sed exemplo aliquo uel Theo-
dosiani seculi autorum, defendi possent. Alij titulum re-
prendunt tanquam nimis superbum, qui Paradoxa inscri-
pserim: quod admirabilia ipsi interpretantur. sed cum
παράδοξον apud rhetores argumetum & illud sit, quod
in fronte (ut Hermogenes ait) male est opinionis: uel quod,
cum maximam expectationem fecerit, leue aliquid (ut Quin-
tilianus existimat) inducit: cur potius hanc interpretatio-
nem non assumunt? & me ampullosi lemmatis crimine
non absolunt? quauis & ipsi sciant, me non alia ratione
ita inscripsisse, quam ut ostenderem, quæ hinc disputantur
conclusiones, præter communem sententiam esse. sed hi
uidentur nobis hanc cotumeliæ notam à Mommi ipsius hi-
storia accepisse: quem fama est, cum in Veneris pulchritu-

uinem nihil dicere posset, in dea crepidas, uti obstrepe-
ras, maledica lingua uirus effudisse. Sunt q̄ nimiam mihi
sermonis breuitatem obyciant, copiamq̄; requirant. q̄bus
respōdeo, id à nobis consultò affectari: quin & solere me
eos ridere, qui aliter scribunt: non quòd flumina illa elo-
quentie exhauriri uelim, sed quòd rarius id donum est, &
ut ego sperauerim mihi posse contingere: quapropter nec
affectaui quidem, uno excepto Cicerone, in quo nō minus
laudantur sententia, quam uerba. mihi uidetur ceteros cō-
sultius fuisse facturos, si breuitatem affectassent. ubi tam
improbatur Seneca, quàm cum copiosus (quod tamen ra-
rò facit) haberi uult: nam nec Quintiliani declamatio-
nes, nec Apuleij defensiones, satis eorum doctrinae (ut ple-
riq̄; tradiderunt) respondent. at enim in operibus suis au-
tores laudare, eorum integra dicta chartis inscribere, cō-
geriemq̄; huiusmodi facere, ego hominis ocio suo abuten-
tis esse censeo: sicut & qui omissò in quem intendūt sco-
po diuagantur, argumentumq̄; aliquod declamatoriū as-
sumunt, non satis scire arbitror, quo res quaeq̄; loco sta-
tuenda sit: quapropter & ipse unam itemq̄; alterā episto-
lam hinc summoni, ne huius cōtraξίας causam, amplius di-
cerē. sunt iuris ciuilibus sicut alia pleraq̄; studia adeò diffu-
sē tractata, ut publicè inter sit, eam ingentē syluā potius
recidere, quam magnis commentarijs lectorem onerare:
quod & Caius ex nostratibus sensit: & qui sub porticu
philosophabantur, pro dogmate habent. Sed & in Para-
doxis quaedam à nobis concisē dicta, nolui in praesentia la-
tius attingere: quòd à me alijs in operibus fusius tractata
fuerūt, quae & ipsa quandoq̄; emittentur. nec enim omnia
unū in locum congerenda sunt. cesserit hoc feliciter pa-

trū memoria aliquibus: faciant qui nunc in humanis degūt
 non tamen ea in parte aliam laudē uidentur dignē posse
 cōsequi, & quæ solet Firmiano, uel Brixienti, uel syllabo-
 graphis (ut grammaticos quoq; attingā) huiusmodiq; re-
 pertiorū consarcinatoribus tribui. In Dispūctionibus
 uerò omnes omnino locos restituere potuissem, quibus uel
 Pandectæ Florentinæ, uel alij uetusti codices à uulgatis
 dissident: idq; factu mihi facillimum fuisset: sed malui ea
 tantum recensere, quæ probabilem in iure aliquam dubi-
 tationem faciebant, aut unde errori ansa præstari potuis-
 set: ne uiderer etiam librariorum ipsorum munus mihi
 præripere: & quod auari uinitores solent, ne racematio-
 nem quidem reliquam tenuioribus facere. in utrisq; certē
 ita à me actum est, ut Tuccæ Variq; exemplo subsecunda
 potius quedam censuerim, quàm locupletanda: tametsi
 adeo cōdus dispēsator hac in re esse non potuerim, quin
 & quedā paulo uberius explicarē, quedam penitus obe-
 lo confoderem, aliq; substituerē, posteriorib⁹ (ut dici so-
 let) melioribus. At hīc uideo posse calumnijs locū esse, &
 nō defuturos, q̄ me hoc modo errata mea cōfitētē dānēt,
 & ceu talpam, qui iudicio suo perierit, irrideant, sed hi
 uelint sciant, id à me & magna ratione, & maximis exē-
 plis factum: cur enim dum famæ meæ consulo, in publica
 studiorū causa præuaricere docuerim ea aliquādo, mul-
 tos annos profitendo probauerim, nō tamē mutati iudicij
 mei defraudare uolui studiosos. fecit id Hippocrates, me-
 dica arte clarissimus, q̄, ne posteri errarēt, quedā malē à
 se tradita primus correxit: fecit M. Cicero, qui cū rhetori-
 ci libri, quos iuuenis ediderat, nō satis placerēt, de Orato

re ad M. Brutū scripsit, & à se iam tradita pleraq; præ-
damnavit. sic & Fab. Quintil. cū prius duos de rhetori-
ca libros scripsisset, hiq; dein satis sibi non probarentur,
duodecim illos celeberrimos composuit: quibus & prio-
res emendavit, & maximam famam est consecutus. meri-
 to igitur, quod alijs etiam laudi datū hactenus fuit, frau-
 di nobis esse non debet. detur hæc uenia scriptoribus, hoc
 que præmio ad publicāda studia sua alliciantur: in qbus
 errati sit concessa emendatio, & noua (quod dicitur) li-
 ma. rectè quidem suasit Horati⁹, ut in annū nonū præmiā
 tur, quæ diutius durare uelimus: sed quotusquisq; ille est,
 qui eiusmodi præceptum possit obseruare? sunt q ex tem-
 pore, quā à cura, præstātiores habeātur: sunt q adeo inge-
 nio suo indulgeāt, ut cōpescere nimiam licentiā non pos-
 sint: sunt qui & à se composita semel approbēt, corrigen-
 di tediū non ferant. dicebat Pub. Ouidius, decentiorem es-
 se faciē, cui aliquis inesset nœuus. omnibus certè tati tem-
 poris expectatione à fucis imminet periculum, qui alienis
 laboribus insidiantes, quæ surripuerunt, pro suis uendi-
 tāt. Thales Milesius cū astrorum scientiā Mandraytum
Prienensem docuisset, magnū præmium offereti discipulo
dixisse traditur: næ egregia repensā mihi merces erit,
 quæ à nobis didicisti, tuo nomini non adsciueris, sed eius
 me inuenti potius, q̄ alium autorem prædicaueris. bellis-
 sima certè merces, & tali uiro digna, sed quæ rarissimis
 bona fide præstetur nobis certè non ea fuit felicitas, ut
 (præter q̄ à paucissimis) eā consequi potuerimus, atq po-
 tius in contrarium uertit: nam si quicquam à me laude
 dignum excogitatum est, id silentio transmissum: si quid
 ambiguum,

ambiguum, id in malam partem acceptū à quibusdā fuit, & in auctoris notā deriuatū. fuerūt et ex his q̄ ea me dixisse confingerent, quæ ne cogitavi quidē unquam. Exijt nuper libellus, quo falsi reus deseror: quod Pyllei, & Guilielmi intellectū (sic enim ille loquitur) surripuerim: cum accusator ipse nullum habeat, & cōmuni careat sensu, qui subijciat, in Paradoxis me docuisse, mixtum imperiū cum iurisdictione idem esse: cū nemo, nisi planè delirus, nō uideat, contrarium semper & ubiq; à me tradi, sed forte tāta morositate obscuratus mihi est stylus, ut intelligere quid senserim nō potuerit, atqui cū id uitio mihi dari uererer, eius rei periculum hoc modo facere uolui. Erat studiorum comes amicus quidā meus, uir iuris quidem sciens, atq; in hac professione admodum acutus, sed aliarum omnium doctrinarum penitus alienus: huic capita quaedam ex Paradoxis tradidi, eaq; potissimum, quæ obscuriora arbitrabar, moxq; congressus, deprendi omnia ab eo optimè percepta: & dum adsit legū cognitio, facile dictata nostra à quouis posse intelligi: ut appareat, qui hæc obijciunt, & legū imperitia, & animi uitio huiusmodi cōminisci. illis igitur nihil est quod aliud precer. quàm ut meliorē dii dent mentem: ut tandem deprendere possint, quàm iniustè ingraterq; nobiscum agant, qui com modo pro nostris opibus cōuiuio accepti, et ut ille apud Plautum inquit, nucibus, fabulis, ficibus, quia acipenserem nō apposuerim, omnia mali consulant, & Lapithis deteriores nō solum in cōuiuas, sed in ipsum uocatore[m] arma conuertant. reijcit huiusmodi homines à carminis sui lectione Sedulius: sicut inuidos & uilitigatores à

libro de re militari Cato, à naturali historia Plinius. ne
 queo temperare, quin quod copertum mihi sit, hic refe-
 ram. Nuper in $\tau\epsilon\iota\lambda\omicron\sigma\acute{\alpha}\gamma\omega\mu$ uniuersitatem reuersus est à
 transalpinis professionis nostrae doctor quidam nouellus: is
 ut ea peregrinatione non solū nostratum uitia (quod ali-
 qui faciunt) sed uirtutes quoq; addidicisse uideretur, cu-
 iusdam legis, ad praescriptorum uerborū, ut opinor tra-
 ctatum pertinetis, interpretationem pro suggestu aggres-
 sus est. in ea cum pleraq; dixisset, quae dubiae mentis ho-
 minem arguebant, in eum deinde sermonē incidit, ut di-
 ceret, aliter à se legū nodos intelligi quàm ab ALCIA-
 T O, qui nihil aliud apud nos, inquit, facit, quàm quòd
 floreat iura. uoluit uir facūdus hoc quoq; uerbo ciuita-
 tem Romanam augere. aderant docti quidam, qui hisce au-
 ditis, seu hominis arrogantiam perosi, seu risus captandi
 causa, cum sententiam rogarentur ita decreuerunt: que
A L C I A T V S floreat, iste oletat. sed quid ego in id ho-
 minum genus calami aciem ulterius distringam? qui uel
 nostra haec non legunt, uel lecta non intelligunt: quid iu-
 uat (ut rectē inquit Naso) ad surdas si cātet Phemius au-
 res? Ad alios transeundum, qui eruditionis fama, doctri-
 naq; nomine in magno sunt pretio: è quibus tamen ali-
 quos cernere est à nostris traditionibus dissidentes: sed
 hos tantū abest, ut reprēdere, aut laesi candoris in simula-
 re uelim, ut gratias ultro agendas potius arbitrer: cum
 enim à me humaniter, & adiecta causa dissentiant, nō est
 quod de eis iuste conqueri possim. Solebāt ueteres prius-
 quam aliquid ederent, amicis suis annotanda opera trade-
 re, eorumq; explorato iudicio, & perpensis emendatio-
 nibus,

AD LECTOREM EPISTOLA.

nibus, tum demum plurimis recitare, mihi ea fors non potuit contingere, seu quòd $\mu\kappa\sigma\beta\acute{\alpha}\sigma\epsilon\lambda\epsilon\sigma\mu$, ut ita loquar, ne minem in consilio habere tum licuit, qui iuris studia caleret, & à musis alienus nō esset: siue quod nostris tēporibus apud multos ea ferē synceritas interierit, faciliusq; inter earundem doctrinarū professores reperias, qui carpant & inuideant, quàm qui cādide erroris admoneant: quotus enim quisq; est, qui nostra tempestate tātum amicicie tribuat, ut alieno in opere, in autoris gratiam uelut ingeniosus esse, & aliquas horas studijs suis subtrahere, quas castigādis amici erratis cōcedat: iāq; præsertim in serio inamœnoq; opere, qualia sunt iuris ciuilis pleraq; merito igitur plurimum me his debere fateor: si tamen non tam de uictoriæ laude fuerunt solliciti, quam de præstando consilio. uerū utcunq; sit, quòd publicæ utilitati inseruientes ea conscripserint, apud me in honore erunt: non enim iudicium meū lapis est (ut uocant) Lydius, ut qui à me dissentiat, nihil sentiat. fieri potest, ut quibus in locis ego allucinatus sum, in his certius ipsi perspexerint. nemo mortaliū omnibus horis sapit. dissentiunt inuicem in republica quandoq; summi uiri, illabefacto priuatae necessitudinis uinculo. dissentiebant uetorum sectarum principes philosophi, salua tamen mutua (ut uerisimile est) gratia. Et hæc quidem quod ad alios attinet satis & super. Ego, candide lector, si maius ocium consequi potuisssem, pauloq; minus ordinario docendi munere distraherer, & duplici fœnore locupletatum opus emisisssem, & ea in quibus Pyrronico more, ceu ambiguis, lectori amplius deliberandum cen-

sui quo=

D. ANDREAE ALCIATI

sui, quoquo modo declarassem: quæ tamen spero fore, ut
quamprimum alijs à me lucubrationibus dilucidentur,
quod enim ad has pertinet, satis fuerit nouissimam hanc
adhibuisse limam, ne toties reformatus liber, Protheum
nobis quendam, aut Acheloum uideatur representare:
non enim hac lege à me editur, ut alibi sententiam mihi
mutare, si meliora nactus fuero, nō liceat. *σεπτὰ*
μὲν τε φερέες ἐστὶ λῶν, inquit apud Homerū

Iris. tu Vale: & fausta interim AL

CIATI tui laboribus preca

re. Bituribus XII. Cal.

Septemb.

M. D. XXIX.

AMPLISS. ET INTE

GERRIMO VIRO, ANTONIO A'

PRATO FRANCIAE MAGNO

CANCELLARIO, ANDRE

AS ALCIATVS IV=

R I S C O N S.

S. D. P.

P T I M A ratione à maioribus in-
stitutū est, amplissime Cæcellarie, ut
cuiuscunq; argumēti opera ederentur,
ea principis alicuius uiri nomine
dicata exirent in publicum: tum
quòd ea sit literarū dignitas, ut nemi-
nem nō longe honestiorē faciant: tum quòd qui diuulgantur
libri, ob maximā uilitigatorū (Catonis uerbo utar)
insectationem, caninamq; facundiā, patrono defensoreq;
plerunq; indigeant. Quod cum & ipse animo meo diu-
uersarem, nullum in locum mihi uisus sum quantulascū-
que nostras lucubrationes posse tutius reponere, q̄ si si-
nui tuo cōmendarentur. De iure enim ciuili dissertaturo,
que nobilissima caterarū professio est, consultissimum,
generosissimumq; iudicem titulis prætendi æquum fuit.
Sed & cū Paradoxa, id est præter caterorum opinionē,
scripturū me in ipso limine prodiderim, multum mihi in-
uidie uel titulus ipse cōcitaturus uidebatur: quapropter
non alio, quàm nominis tui clypeo eam retundendam
existimaui, ut te nobis ἀλεξίνοιοι φερὲ Herculem inuoca-
re non

re non dubitauerim. Et licet nequaquam me lateat, quante sint in republica occupationes tuæ, quamq; pro regie maiestatis negocijs indefesso animo excubes: ea tamen ingenij tui est acrimonia, ut nihil sit humeris tuis maius, nihil, quamuis cæteris non ferendum, quod tibi factu facillimum non sit. Quapropter obrepente interdum tibi ocij memoria, ubi grauiore res à te interim segregaueris, in amœniora studia soles diuertere: & quicquid tēporis tibi de sacris autoribus superest, id omne libenter legibus, legumq; interpretibus impēdis. Quæ animi tui clarissima instituta, mirum est quantum me impulerint, ut à uirtutis tuæ contemplatione oculos deflectere nunquam possim: & tametsi ad tanti decoris, ceu ad solis radios inspicienti, illi quandoq; caligent, non desisto tamen, quin egregia facta, uel per trāsennam inspecta, usq; & usq; admirer. Est enim hæc tua Cancellarij magni dignitas huiusmodi, ut ingens semper aliquid pariat, partumq; inde semper quippiam sit, unde maxima gloria, uirtutisq; admiratio erga autorem indies magis repululet. Celebrent Archontas suos Athenienses, laudibus euehant Ephoros Lacedemonij, sint apud alios in pretio Dicastæ. Tu unus in amplissima prouinciarum Gallia, omnia horum munia magno animo suscepisti, incomparabili uirtute illis te quoq; maiorem ostendisti. Apud Romanos ita diuisa fuit Galliarum (quod Marcellinus scribit) iurisdictio, ut propter prouinciæ magnitudinem, populorumq; frequentiam, quatuor proconsules acciperet: qui tamen tantæ administrationi uix pares erant. At tu solus undiq; ingruentia negocia sic explicas, tanta celeritate

tate perficis, ut etiã aliquas horas possis subtrahere, quibus bonis literis indulgeas. Merito igitur tibi Paradoxa hæc nostra dicare institueram, quod tãtus uir iuris ciuiliſ, Pontificijq; ſcientia eruditiffimus, totius operis optimus iudex, & cẽſor eſſe poteras. Non ab re equidẽ fuit, ut qui ſupra omnes Galliaẽ magistratus ob uirtutis unicũ planẽ ſpecimen aſcendiſti, legũ interpretamenta ſuo ſciperes: & ueluti Ariſtarchus, uel asteriſco inſignires, uel obelõ confõderes. Illud me tantũ deterrebat, quod tyronem me, & de gymnafijs uix eductum, uererer ne talia moliri, nimis temerarium exiſtimaretur. Nõ iniuriãq; ingenij tui ſummũ examen formidabam, qui fortãſſe probaturus non eſſes, ut tam citò contra receptas ſententias, & præiudicij præſcriptione tutiſſimas, ſcribere auderẽ, atq; tibi primario in Gallia uiro dicatas edere. Verũ et pari audacia timorem hunc tranſmiſi, quod præſertim ad maiora quoq; tenderem. Etenim ſi feliciter hoc mihi, qualecunq; eſt opus, cederet, animo euoluebam, quinquaginta ipſos Digefſtorum libros, ſumma breuitate, ut nihil tamen dignum lectu omitteretur, Latino, & quantum in me eſſet, eleganti ſermone interpretari, glosſemataq; ſeu ſcholia Accuſſij, more Iuriſconſultorũ marginibus inſpergere. Quod negocium, quoniam ſummo in ea re iudicio opus eſſe me nequaquam latet, aggredi adhuc auſus non ſum, uoluiq; prius in leuioribus his operibus uires meas experiri. Quare interim hæc, clariſſime pater, lata fronte, qualem ſtudioſis omnibus præſtare ſoles, accipe: quæ nos tibi candidiſſimo certẽ animo nuncupauimus: non quod nomini tuo his tibicinibus

opus

D. ANDREAE ALCIATI

opus esset, sed ut sub tanti uiri patrociniò à mala lingua
 innoxius liber per docta hominum ora uoligaret. Ceterũ
 ne (quod ille ait) in commoda publica peccem, si longo
 sermone morer tua tempora Prate, non duxi prolixiore
 epistola mihi agendum: tu illud in summa habe, quicquid
 ipse ingenio, uiribus, calamo possim, id omne tuo nomini
 addictum, obnoxiumq; esse: solumq; hoc uicissim à
 nobis rogari, ut in clientium tuorum ordi-
 nem me conijcias. Quod scio de te hu-
 maniſimo uiro impetratu fa-
 cillimum fuerit. Bene
 uale, amplissime
 domine.

ANDREAE AL
CIATI PARADOXO
RVM IVRIS CIVILIS LL
BER PRIMVS
PROE MIVM

VM ALIQV ID OPERIS
quisquam aggressurus est, uel Horatio
admonēte docemur, debere eum prius
uires suas diligēter examinare, ne fortas
se in medio (quod aiūt) stadio deficiat,
& assumpto oneri impar succumbat.

Id cū mihi ipsi ut usu ueniret, fore dubitarē, decreueram
omnino ab hac, quā parturire animus coeperat, prouin-
cia me abstinere, uel perpetuo, uel sanē dū meliuscula ui-
res accederēt. Nam in studijs perquā arduis tyronē hu-
iuscemodi negocia aggredi, prae modum audax temera-
riumq; inceptum uidebatur: sed tamen ut facile homines
nobis ipsis ignoscimus, malui ego quoq; exemplo Dioge-
nis, dolium sursum deorsum uoluere, quam inter oscitan-
tes nihil memoria dignum agens, uti feriata acies ferru-
gine obtegi. Prospiciebam enim, etiam si multis deficere
mus, non omnino tamen inutilem posteris nostram hanc
curiositatem fore: quoniam tametsi à nobis non satis do-
ctē quaedam ederentur, exemplo saltem adacti alij, longē
feliciter idem fortasse auderent: mihiq; is honos dein debe-
retur, quod in iure ciuili latinē scribi posse, post mille

D. And. Alcia. Paradoxorum a & eo

Et eo amplius annos primus docuissem, quod que alios
 exemplo traxissem meo. Fuere nostra et patrum nostro-
 rum memoria, qui idem in alijs studijs affectauerint, ut
 in philosophia, in dialecticis, in medicina, astrorumq;
 cognitione, quam plurimi: sed in legum scientia, tanquam
 impossibile id esset, nemo, opinor, ante nos attentauit.
 Et quoniam auguror futuros, qui et maiorem eloquen-
 tiam fortasse desiderabunt: ij uelim paucillum expen-
 dant, num materia ipsa suadelam hanc, stiliq; blandicias
 admittat. Quod si in philosophicis Lucretius, in celesti-
bus Manilius (dij boni quales autores) ornatum tunc
suis impossibilem scriptis esse duxerunt: quis id a me se-
midocto homine, etiam durissimus censor requirat? Deni-
 que si in toto opere aliquid erit quod ad stomachum non
 faciat, is uelim sciat, eum qui primus nauigare, colere, edi-
 ficare coeperit, non omnia eius artis sciuisse, quae ex usu
 demum reperta sunt: mihi satis sit, hoc profuisse iuris
 ciuilibis studiosis, quod difficillimas quasq; quaestiones lati-
 no sermone explicari potuisse cognoscent: tum multa
 praeter aliorum sententiam inducta, quae quam uera sint
 ipsi censeant. Tot enim opinionibus referta sunt huius
 discipline uolumina, ut superuacaneum existimem et
 ineptum, quicquam pro certo adserere. Erramus omnes,
 et Andabatarum more clausis oculis plerumq; decer-
 tamus. Et si illud merito profiteri possim, quicquid
me dictum, disputatum est, existimare optimo iure de-
 di posse: quod in primis ea mihi cura fuit, ut non nisi
quod a cauillo abesset, affirmarem: cum duro enim hoste
digradientem, fortissimis telis instructum esse oportuit:
 Siquidem

siquidem ea est multitudinis autoritas, ut iam hac in
scientia non unius cuiusque singularis uirtus, sed scripto-
rum numerus obseruetur. Cum itaq; præter eorum opi-
nionem omnia hæc asserta sint, sola in lectoris huma-
nitæte confidentia mihi fuerit: quòd si eos professo-
res quotidie laudibus extollimus, qui ueterum
incuriam, cum facultas adest, detegunt, no-
ua ipsi excogitant: cur æquali iure
mecum agi non debeat,
certè nõ uideo.
Lege feli-
citer.

QVAE SINT STIPVLATIO
 nes pratoriae, quae iudiciales, quae cōmunes,
 & quemadmodū à Doctōribus locus
 hic male percipiatur. CAP. I.

In .l. quinta.
 ff. de ver. ob.

Tipulationū treis species, pratorias
 iudiciales, & communes, aliter no
 stri legum Doctores declarare uidē
 tur, quā & ueteres Iurisconsulti
 acceperint, et ueritas ipsa admittat.

Pratorias eas esse opinātur, quae ex
 pratoris edicto semel introductae sunt: quae rōne & ius
 pratorium dicimus. Iudiciales, quae à lege aliqua ciuili
 descendūt. Communes, quae partim ex lege ciuili, partim
 ex pratoria oriuntur. Hāc sententiā, quod omnes appro
 barēt: & ipse tādū sum sequutus, quādū nō animaduert
 ti à ueritate lōgē abesse. Quocirca in primis id animad
 uertēdum est, Pomponium Iurisconsultum^a, ex cuius re
 sponſis hęc diuisio colligitur, si eius uerba subtiliter
 perspiciantur, in hisce, stipulationibus non originem, à
 quo introductae sunt, sed exercitium, coram quo uideli
 cet proponantur, perpendisse: & quod ita res se habeat,
 efficacibus quoq; argumentis conuinci potest. Nam cau
 tio de dolo proculdubio iudicialis est^b, & tamen ab edi
 cto pratoris descendit: non solum generaliter, quod osten
 dit in Digestis titulus de dolo: sed etiam eo casu quo in
 terponitur de persequendo qui in fuga est seruo: quem
 casum pro exemplo huius stipulationis in institutioni
 bus Tribonianus adducit^c. Demonstrat hoc Vlpianus^d
 in tractatu, quod metus causa, ubi ex uerbis edicti istud
 fieri

a d. l. quinta.

b In .l. j. §. ait
 prator. in fi.
 de dona.

c Instit. de di
 ui. stip §. j.

d In .l. si cū ex
 cep. §. quod
 si homo. ff.
 quod met.
 cau.

fieri auctor est. In communibus quoque stipulationibus eos errare fortissimum argumentum est, quod in confesso est, cautionem duplicem communem esse: cuius causam Bartolus, ceterique dixerunt: quoniam si super seruo, prætoria: si de ceteris pretiosis rebus iudicialis esset. Sed quænam hæc ratio est quæso? duæ species simul iunctæ tertiam efficiunt, quando singulæ ex se censerî non possunt, aliter minime. Cur ergo in nostra questione id non est? et novum genus non inducant, sed alteri semper cautio adhaereat. Quinetiam (ut ad iudiciales transeam) si hæc à lege initium trahunt, cur sicut à prætore prætoricæ, ita ab lege legitime non uocantur, uel à iure civili civiles? Ipse igitur, ut à iureconsultorum, qui de his loquuntur, uerbis non discedam, prætorias stipulationes eas arbitror, quæ solius prætoris iurisdictioni relinquuntur: quarum alius iudicis notio non est: quo in numero olim erant stipulationes, quæ dationem tutelarum respiciunt: idem et in cautione damni infecti, quæ suæ iurisdictioni reseruare prætores iuribus quoque testatum manet: quapropter intellige prætorias ab exercitio prætoricæ iurisdictionis uenire, mixtique imperij esse. Iudiciales uero eas reor, quæ non coram prætore, sed coram alijs iudicibus expeditionem nanciscebantur: ueluti sub duumuiris, magistratibusque municipalibus, itemque, sub delegatis, et similibus: quo in numero cautio de dolo est: quæ licet ex prætoris edicto sit inuenta, sub alijs tamen iudicibus interponebatur. At communes stipulationes esse existimo, quæ tam apud prætorem quam coram alijs iudicibus cognoscebantur: quod illis nil reseruatum esset, sed promiscue disceptaretur, ut

c. §. p. autem. & non eligere. secundum nubem. Ange. Soci. & Mioder. in l. ij. in prin. ff. de verbo. obli. d. l. v. & infra de ciui. stip.

g. l. j. l. iij. §. duas. ff. de damno infecto.

h In. d. l. quinta.

i l. j. ff. de prae-
to. stipu.

alterius per prouocationem iurisdictio cessaret: quod ex iureconsulti uerbisⁿ apertissime probatur, dum stipulationem rem pupilli saluam fore communem esse tradit: quod tam praetor quam iudex, ut id fieret, iuberent: dum item duplae stipulationem communem affirmat: quia & à iudice, & ab edilis edicto uenit: quia uidelicet & per iudicem, & per edilis edictum interponitur, pellen- xit fortasse in errorem recentiores, quod in praetoriarum stipulationum speciebus originem, à quo introducta es- sent, considerari nouerantⁱ: sed in illis à nostra quæstio- ne ius omnino diuersum est: nam quæ hîc communis sti- pulatio est, rem ratam haberi in eo praetoriarum tracta- tu praetoriae species traditur. Cæterum hæc à nobis hîc breuiter relata diffusius in eius legis interpretatione tra- ctata, quamprimum in publicum edentur, ut possint in- de studiosi percipere, quemadmodum quæ nostræ huic traditioni aduersantur argumenta submoueant.

Vtrum certa quãtitas adiecta stipulationi censea- tur mera poena, an taxatio eius quod interest: & Doctorũ in hac quæstione incuria. CAP II.

Ractabatur in Ticinensi gymnasio huius- scemedi quæstio: si quis aliquid dare facere= ue promiserit, & si factum datum= ue nõ es- set, centum, hæc stipulatio poenalis= ne esset: quoniam poenæ nomine dari specialiter non exprimeba- tur. Et non esse poenalem credidisse Ioannem Andrea^a, Ludouicumq; Pontanum^b quidam aserebant: quorum sententia etsi per eos non sat probaretur, efficax tamen argumentum illud uideri. Quod si ita stipulatio conce- pta foret

a In .c. bona. dep.

b In. l. stip. §. al- teri. de ver. b. obliga.

pta foret cum liberto, si x operas non dederis, dabin^r uiginti nummos? & libertus operas non det, modo totam obligationem comprobet ultra xx estimationem non redigendam^c: at si huiusmodi stipulatio pœnalis esset, præter pœnam id quod ulterius interesset, peti uideretur posse. Sed uidendum est, ne nõ aliter sit: quoniam promissio hæc causam lucri respicit: quo casu ultra pœnam quid intersit, non^d attenditur: tametsi & alio modo induci hoc responsum possit, nihilo magis tamen efficaci argumento. Rectius itaque Aretinus, qui quamuis nihil expressum sit, pœnalem tamen esse opinatus est: cuius sententia communiter probari merita est: respondentq; contrarijs rationibus recentiores tam aperte, ut si eas referam, minime operæpretium sim factururus. Aretinum Socinus Senensis sequitur^e, sed inter utrunq; casum hanc esse differentiam tradit: quod si in stipulatione expressum sit pœnæ nomine dari, & promissor contra fecerit, quamuis nihil creditoris intersit, committitur tamen stipulatio: si uero nihil sit expressum, quatenus interest solum ex stipulatu ius exigendi esse. Que distinctio uera omnino non uidetur: quoniam hoc modo pœnam, quæ etiam si non intersit, committatur, stipulari aliquem posse iura uolunt^f: nisi dederis, tot aureos dare spondes? & tamen exprimi hic pœnæ nomine quicquam dari, uix dicendum est. Iacobus Puteus, & Iason^g reserere plurimū putauerunt inter stipulationes facti, & dationis, ut in his quæ factū respiciunt, stipulatio accessoria, siue expressum sit pœnæ

c l. si ita stipulatus. ff. de ope. liber.

d l. prædia. de actio. empti. Bart. in. d. l. prædia. & in l. ita stip. in xliij. col. u.

e In. §. cato. & in. l. continuus. de uet. bo. obliga.

f §. alteri. Inst. de iuti. stip.

g In. d. §. cato. in. viij. opp. Barto.

nomine, siue id minus, poenalis tamen sit: sed quæ nisi ad id quod interest (quoniã natura factorum ^h hoc suadeat) non committatur: in dationibus uerò quod intersit, non perspiciatur. Sed hoc à rationibus legitimis abhorret: præsertim cū in stipulationibus, quæ in emptione & uenditione poenales interponuntur ultra quàm intersit, quicquid in poena est petatur ⁱ, qui tamen contractus factū respiciunt, nec quicquã urgent, duæ quæ pro eorū opinione rationes adducuntur: quarum prima hæc, si poena non id quod interest respiceret, tam res quàm poena à contrã faciente posset peti ^k, quod in stipulationibus facti uerum non esse nemo dubitat: quibus ego respõderim, in dationibus quoq; idem esse ^l, sed poenã & rem solum peti posse: cum nõ principali stipulatione deficiente, qui noster est casus, sed in eius poenã qui iudicem cõtemnit, ea apponitur: quod & Benedictus Plumbinus, & Ioannes Fabri ^m scriptum reliquerunt. Quin & illud, in obligatione dandi poenam id quod interest, respicere nõ posse ⁿ, à ueritate alienum est: quia factū contrahētis prouisionem legis aufert: sensitq; hoc Accursius, dum hac in poena cõputari acceptum refert ^o: quod falsum esset, si huiusmodi stipulatione solus contemptus respiceretur. Vt igitur quid nobis sententiæ sit exponamus, nõ uidentur iure Doctores nostri hac in re dubitasse: quoniam cum articulus hic clarus sit, haud opus fuit nodum in scirpo querere. Scire itaq; debemus, duplex esse poenarum conuentionalium genus, quæ damni, uel lucri cessantis æstimationem præstant, & quæ pro cõtemptu, cõtumaciã ue. infliguntur. Has proprie poenas uocant, illas non æquè: licet etiam

frequenter

h l. stip. nõ diuid. uerfi. cel. sus.

i l. prædia. ff. d. actio. empti.

k l. si quis rē. ubi gl. ff. de arbit.

l d. l. prædia.

m Benedictus Plūbin. in. l. si quis a socio. i. iij. col. ff. pro socio. lo. Fab. in. d. §. alteri.

n l. qui feruū. §. si. de ybo. obliga.

o l. v. §. si. eo. titu. gl. i. d. l. si q̄s rē. Bar. in l. si sic. ff. de uerbo. obli.

frequēter in iure pœna pro eo quod interest, ponatur ^{P.}
 Igitur si quando in prædictis casibus stipulationes dicū
 tur pœnales lege aliqua, parū illud nos mouebit: quoniā
 æquiuoca est uox hæc, & utram significationem habeat
 dubitari poterit ^{q.}: quare ipse in Aretini sententiam, quæ
 pluribus probatur, cōcesserim, stipulationem præscriptā
 pœnalem esse: nihilq; referre, quamuis minus expressum
 sit, pœnæ nomine dari fieri. Sed cum quæritur, huiusce-
 modi stipulatio in solidum ne, an quatenus interest, com-
 mittatur: puto distinguendum, an directò promissor con-
 trà faciat, an uerò per obliquum, & (ut dicitur) quasi
 obiter. Quam opinionem sine controuersia civilis scien-
 tiæ interpretum princeps Bartolus probauit ^{r.}: secutiq;
 sunt eum frequentiore calculo ceteri: tametsi maxima
 certe incuria non animaduernerint, ex eius distinctione
 præsentis quoq; quæstionis fines terminari.

^P l. nouil. ff. in
 di. sol. l. stip.
 non diui. §.
 pe. ff. de ver-
 bo. obliga.
^q l. j. §. si plu-
 res. ff. de eo
 per quæ fac-
 erit.

^r In. l. ij. §. itē
 si i. factio. ff.
 de ver. obli.

Quod interuallum stipulationem uitiet, & nouo
 sensu intellecta lex, Continuus, in princi. de
 uerbo. obliga. & .l. si ex duobus. ff. de
 duobus reis. C A. III.

Inter cætera, quæ in stipulationibus
 requiruntur, illud potissimū est: ut in-
 terroganti promissor quamprimū re-
 spondeat, alioquin ex interuallo sti-
 pulatio cōcepta nō ualet: ceterū quo-
 modo interuallū hoc accipiendum sit,
 nō satis inter ipsos Iurisconsultorum interpretes cōstat
 Bar. ^a quæ alij crebriori sentētia probāt, si eodē die respō-
 deatur, longā intercapedinē nō esse tradit, huicq; conse-

^a In .l. j. ff. de
 verba. obli.

quens est, ut si ego te summo mane cōpellem, an decē spō-
 deas: tu uerō uesperī spōdere te dicas, si interim ad extra-
 nea negocia nō diuerterimus, stipulatio ualeat. Opinati
 & idē sunt Raphaël Comēsis, Iason, tū ceteri. Quā sen-
 tentiā nequaquā uerā esse ipse disputauerim, quod umco
 cōtextu absolui stipulationē debere, sicut & testamentū,
 iura uelint^b: qui terminus non integro die, sed & hora
 clauditur. Hinc si pro se parterfamiliās testatus sit, &
 alia rursus hora pupillarē sui sequelā condat, huiusmodi
 testamētū uno cōtextu factū negatur^c: nā & illud ex in-
 teruallo factū lex^d dicit, quod interposito tēpore est fa-
 ctū: ab aurora autē ad uesperas quis interpositū tēpus ne-
 get? hęc igitur stipulatio ex interuallo facta dicitur. His
 accedit, si inter duorū reorū responsa fideiusor sit, inter
 rogatus, longū id spatium nō esse Iulianus^e, ait, & idcirco
 eorū cōstitutionē nō corrūpi, quis sanus de hoc dubitet,
 si nec XII. horę longitudinē interualli habēt? Quin &
 Venuleij rñsum^f, quod suę opinionis columē Bartol. &
 eius studiosi habēt, nostrę sentētie adstipulatur, si tamē
 absq; cauillo ex frequētiore scriptura eius cōsiderentur
 uerba. Cōtinuus, inquit, act^g stipulātis, & pmittentis esse
 debet: ut tñ aliquod momētū nature interuenire possit, et
 cōminus rñderi stipulāti oportet: ceterū si post interro-
 gationē aliud acceperit, nihil pderit, Quis eodē die spopō
 disset. Ecce quēadmodū iuris ciuilibus autores momēto rem
 expediri uolūt, nec posse cōtrahētes pręter primū, aliud
 momētū accipere (intellige autē hyperbolicōs momentū
 dici) quāto rector hęc interpretatio ea, quā & Accur-
 sius, & ceteri probāt: dū aliud acceperit, quasi aliud ne-
 gocium

- b** Bart. in. d. §.
 j. et tex. in. l.
 her. des. §. fi.
 ff. de testi. &
 glos. vbiq.
c l. si qs cū. §.
 fi. ff. de vul-
 ga. & pupil.
d l. quoties. ff.
 solu. matri.

- e** l. duos. §. fi.
 ff. de duob.
 reis.

- f** l. continuus.
 ff. de verbo.
 obliga.

gocium fecerit, intelligunt. Quenam hæc locutionis forma? nū accipere idē esse quod facere, salua Latini sermonis ratione profitebimur? Nec multū nos mouet, quod ex ultimis uerbis à cōtrario sensu argumētū elicitur: nā eodem die, pro quacūq; diei parte, quæ extra illud momētū sit, accipiendū est. Qua ratione & genus pro singulis sui partibus plerunq; ponimus: & in iuris pontificij scholijs pro tēpore, id est pro quacūq; tēporis parte legitur^h: eamq; interpretationē Paul. Eleazarus, & Baldus, uti iustam adnotarūt. Quare opinionem Bartoli clarius probari fortasse aliqui existimabunt: quod in titulo de duobus reisⁱ scriptum sit, si interrogati eadem die sint duo, responderitq; euestigio alter, in sequentem diem qui respondere alter distulerat, cum actor iam ad alia negocia diuertisset, non obligari. Cui argumento obuiam hoc pacto iri posse arbitror, Iurisconsultum non dubitasse de stipulatione, quam dubio procul irritam nosset: sed de reorum constitutione potius. Nam cum duo rei etiam ex interuallo, si hoc agatur, constitui possint^k, nihiloque minus constitutio ualeat: quamuis ciuili & naturali unus, naturali tantum obligatione alius teneatur: uisum fuit Iurisconsulto nō improbè dubitare, utrum in prædicto casu idem dicendum esset. Qui enim postera die responderat, naturaliter tenebatur^l, sed tamen non ualere constitutionem existimauit: quoniam ex interuallo tūc possunt duo rei cōstitui, cum id actū est: sed cū actor ad alia negocia interim secesserit, non putauit Iureconsultus eam responsionem respectu primæ stipulationis factam: & idcirco tacitè actum, ut duo rei essent.

Quo certè

g l. si qs cū totū. ff. de exc. rei iudic. l. si vnus §. item pactis. ff. de pactis.

h Gl. in c. generalis. §. illos. de elect. lib. vj. Paul. in Clem. fin. de vita & ho. cleri. Bal. in rub. extra. & cōsti. in. iij. col.

i l. si ex duobus. in prin. ff. de duo. re.

k l. iij. de duo. reis.

l d. l. si ex duobus. §. fina. Bart. in. l. si. cod. titu.

Quo certè sensu, nihil communis recētioribus sententia iuuabitur alioquin eam probātibus, tot aduersantia argumenta oboriuntur, ut facilius quibus Gordij nodū explicet: nā & Aretinus omnium subtilissimus, dum ea iura non percipit, ter sententiā mutare, & nunc hāc, nunc illac sibi contrarius trahi, nō est ueritus. Illud quoq; non prætereundum est, nostrates Iurisperitos^m, in eo, quod retulimus, Venuleij resposso, non aliter ferè momentū nature interpretari, quā occupationē naturaliter necessariam: ueluti in egrotis, dum catapotia medicamētum ue huiusmodi assumunt, dum excrementorū causa secedūt: & si qua similia. Quā interpretationē nec uocis ipsius Latina significatio admittit, & nemo sanus absurdam esse non fatebitur: cum temporis momentum significari etiam mediocriter eruditi cognoscant. Horatius:

Quid enim? concurritur horæ momento.

Testatorem legatario stipulari non posse: & Bartoli sensum ad. l. ulti. C. de fideicommissis, licet ab omnibus approbatum, iure non defendi. CAP. IIII.

Olet communi sententia dici: Litē serit lis: Noxa item noxā parit. Nā qui falsum aliquod proloquiū admittat, necessariū est eū millies hallucinari. usu id euenisse Bar. mihi uidere sum uisus: quod quaecunq; sit, preponā.

In. l. ff. C. de fideicō. & in l. nemo pri. de lega. j.

Imperatoria quedā est constitutio eius tituli, qui de fidei cōmissis inscribitur, ultima: quā, ut præter alios aliquid subtiliter excogitasse Bartolus² uideretur nouo sensu ita intellexit:

intellexit: ut in testamento possit testator ab herede stipulari fideicommissum, legatum'ue Titio dari: quo casu poterit Titius ex stipulatu post testatoris mortē cum herede agere, ut legatū, fidei'ue commissum illud præstetur: eritq; eius comoditas maior, quā si more solito sibi relictum esset. Quoniam satis fuerit hęc stipulationē duobus testibus probari, cū alioquin in testamēto septem requiratur. Addixerūtq; huic sentētiæ recētiore omnes^b. Hinc, uti arbitror, alio loco^c Bartolus idem simpliciter dubitavit, si quis testatorem interroget: uis hereditatem tuam Sempronio relinquere? & ille respondeat, quid nō ualere hęc promissionē, heredemq; Sempronium fore. Nec ab hac opinione quisq; cuius edita sit sentētia, dissentit. Sed uideamus probabilis'ne sit: & puto defendi nō posse: nā pactū de hereditate, & quacunq; eius portiuncula iure improbat, præterquā si inter milites conuentum sit^d. Cuius rei ratio est, quod liberā testandi facultatem uideatur auferre. Nec quicquā obest, quod potuit testator reuocare, si uelit: quoniā hoc admissio, expectaret lex per testatorem reuocari, cum tamen cōtinuō irritum esse mādet. Quinetiam ratio Bartoli eiusq; sectatorum uidetur perquā leuis. Testator, inquit, stipulans legatario fidei'ue commissario, eorū personā refert^e: perinde ac si ipsi stipularentur. Apud quē quæso hoc legerunt? Atqui à legatarijs testatores referri, ut nō dubitem, ita ecōuerso idem esse quis nō neget? Impeditq; etiā eorum ratione admissa, noua quædā alia ratio. Nam si testator legatariū representat, certē & heredē: uni igitur & eidem homini, creditoris, debitorisq; qualitas per fictionem applicaretur: quod

b In. d. l. nemo potest. & in l. ij. C. d. bon. poss. secundum tabul.
c Bar. in. l. j. §. si quis ita. ff. de ver. obli.

d l. iij. C. de pactis.

e l. in tempus. ff. de usucap.

quod tamen fieri non posse, legibus^f cautum est. Accedit his, quod regula iuris est, alteri stipulari neminē permutari: nec quicquā est, quod contraria nos sectari suadeat: legatarij præsertim respectu (in uniuersali enim hærede facilius hoc cōcesserim^g) cur ergo à regula interim discedimus? quod etiā si stipulari legatario testatorē posse in expedito foret, intelligēdus certē is esset, quem legatariū esse non ueniret in dubiū^h: non autē eum, de quo dubitaretur, an stipulatio ualeret (quod in nostro est casu) & consequenter esset ne legatarius. Ad hæc. sentētia Bartoli repugnant constitutionisⁱ ipsius uerba: quæ fideicommissum illud, legatumⁱ uel ex testamento, uel codicillis deberi uolunt: at secundū ea quæ ipse tradit, ex contractu deberetur, qui ab ultima uoluntate longē differt^k. Nos certē & illud nō parum iuuerit, quod in donatario causa mortis nullū sibi uendicare locū eam constitutionem, communi quoq; opinione existimatur^l, quanto igitur minus in pacto: quod ab ultimis uoluntatibus magis distat. His addēdum, quod idem Bartolus^m scriptū posteris reliquit. Si testator pluribus institutis hæredibus, dari centum uni ex illis stipuletur, talē stipulationē, nō nisi pro his partibus, quibus hæres erit, ualere: quoniam aliarum ratione sit extraneus, cui per stipulationem ab altero non potuit acquiri: nam si integram rem hæredi dari nemo stipulari potest: multo minus certē legatario, fideicommissarioⁱ uel potest.

Cur libertas directē seruo alieno data, non trahatur ad fideicommissum: tum sublata crux, quæ Iuris peritis fixa, ut Asconius aiebat, tandiu steterat. CAP V.

Vulgatissima

Vulgatissima est Iurisperitorum sententia^a, substitutionem uerbis directis, nō tamen mere ciuilibus conceptā, quæ uti directā à principio uires habere nō potuit, in fideicommissi uim trahi. idq; nō in uulgari tantum substitutione, sed in compendiosa quoq; quā Paganus aliquis impuberi filio adiunxerit, uerum esse quidā^b existimarunt, nā ita post pubertatem intelligitur, ut ex ea saltē indirecte hereditas deuolui possit. Aliud etiā est nō minus frequens axioma: quod primus ex iure ciuili collegit Barto.^c & Iuniores semper admiserūt, quod huiusmodi est: Cum de particulari dispositione tractatur in his, quæ unius uolūtate perficiuntur: qui actus, ut agitur, ualere nō potest: ita tamen sustinendus est, ut quæ iure possit effectum capiat: exemplum (ut dixi) in directā substitutione addunt, quæ in fideicommissariam transit. Cumq; hæ crebriori interpretum testimonio approbata sint, cōtorquent tamen sese, quod Raphaëlis Comensis^d uelitationibus respondere nesciant: credidit is (ut plerunq; ceruicosus est, & aliorū minime imitator) superiora pronūciata falsa esse, hoc potissimum argumento: quoniam si seruo alieno libertas directā testamento detur: non solum ita uti adscripta sit, constet non ualere: sed neq; ut fideicommissariam sustineri^e: quod si nec fauorabilis omnium libertas sic relicta, defenditur, multominus certē superiores casus iuris firmitate niti dicendum esse: uelle hoc in titulo, qui de legatis primo sit, Africanū Iurisconsultum, studiosi omnes norunt, quam argumētationem dum duobus modis Alexander^f, tribus Aretinus, totidem Iason euitare conātur, quod

a In. l. verb. ff. de uulga. & pupilla.

b Vt p Alex. post alios in l. ceturio. ff. de uulga.

c Bar. in. l. j. §. si quis ita. ff. de verb. ob.

d In. d. l. ybis.

e l. si seruus legatus. §. si seruus alienus. ff. de lega. j.

f In. d. l. ybis.

quòd alter alterius dicta confutet, inextricabilem facere nodum uideri possunt: & ut concedamus Iasonis unā respersionem (nā aliæ omnes ab eo exploduntur) aliquo saltem cauillo posse defendi, certe negari nō poterit, aduersus cōmunem & aliorum sententiā eum illud existimare, dum in fideicommissum trāsire huiusmodi libertatē directē seruo alieno datā opinatur. quo factum est, utrū affirmes necesse sit, in altero malè sensisse Bartolum, eiusq; studiosos omnes censeas. Quamobrem egregiæ artis fuerit, utranq; sententiam uel idcirco tueri, ut tot proculdubio summi uiri utriusq; assertores defendātur. Sanè si mihi quid sententiæ sit interroges, nō aliud dixerim, quā quòd Bartolus^h non satis animaduerso posteris loco sensit: diuersa enim ratio inter libertatē & hæreditates differētiā constituit: siquidē libertas directo data non uariatur, quoniā diuersam speciē assumeret: directā enim uni seruo p̄ficit, fideicommissaria p̄pter ius patronatus etiā hæredi. Nec me mouerit, qd' idē in substitutiōe dici possit: quæ si ad fideicommissorū ius deuoluitur, etiā hæredi, q̄ a bintestato succedit, prodest: nā de eis quæ hæredi testator relinquit cū sua sint, liberā disponēdi facultatē habet: at ius patronatus in bonis testatoris nec uerè est, nec etiā solius facultatis ratione esse p̄t: & idcirco in hæredes extraneos nequit trāsmitteri: autor huius differētiæ est Bartolus, de legatis, primo, in legis primæ interpretatiōe. Concludendum igitur, libertatē directo datam prædicta ratione in fideicommissariam non uerti, quod quoniam perquam durū erat, moderati eo pacto sunt Iurisconsulti, æquitate suas dēte, ut seruo saltē p̄prio directe uutiliter data in causam fideicommissi

g. Glos. Barto.
Bald. Ange.
Raph. Paul.
de ca. i. d. §.
si seruus. &
in .l. cogi. §.
si pater. ad
trebel. ubi et
Alexander
cum simili-
bus.
In .l. j. de le-
gatis. j.

i. d. §. si pater.

fideicommissi consisteret^k: idemq; in eo, qui pignori datus foret, statui debere illis est uisum: ut iure nihil ab illo differret, qui suppositione omni solutus esset. Quo quidem sensu maxima recentiorum altercationes cessabunt: alioquin uel limceis oculis caliginem obiectura: nã & me au diete, magni nominis professor Ruuin^d indissolutam que stionẽ reliquit: quod sibi etsi summa cura uestigati, nõ ta men satis dubitationem hanc perspectam esse diceret.

^k l. generaliter
§. si qs seruo
ff. de fidei-
com. lib.

Quod ut uolumus non ualet: quẽadmodum ua-
leat ut possumus: & quatuor iura, quę pu-
gnare simul uidentur, nuper declarata secus
quã alij faciunt, CAP. VI.

Omnes sunt iuris ciuiliſ regulae,
quas certa ratione finibus ſuis termina-
re, meo quidem iudicio nõ ſat poſſibile
eſt: tentauerunt tamen hoc, qui in diſcuſ-
ſum nihil reliquere, iuniores interpre-
tes: ſed uti cenſeo, nõ multum feliciter.

Pro exemplo ſit, per ora hominũ celeberrima illa regula.
Que res uti agitur nõ ualet, quẽ de iure poteſt effectum
ſaltẽ ſortitur. Diſtinxit hic ſubſecuitq; in tenuiſſimas par-
tes Bartol^o, ut Homolottorũ, qd' dicitur, bouẽ poſſis cre-
dere: nihiloq; minus oboriũtur eius dictis pugnatia argu-
mẽta: ut quo magis uestiges, eo minus ſcire te fatearis: qd'
uidelicet tot caſus breui canone explicare, etiã peritiſſi-
mis haud facile eſt. Demonſtrauit hoc nõ Bartolus ſolũ,
ſed qui poſt eũ longa ſerie apud legum interpretes fuere
in pretio, dũ neſcire ſe perfectã huiuſce ppoſitionis do-
D. And. Alci. Paradoxorũ. b tri

^a In. l. j. §. ſi qs
ita. ff. de uer-
oblig.

Etrinam fateri minime erubescunt: quo fit, ut cum excusa-
 tionum mihi sit aliorum exemplo locus, facile adducar, paulo
 securius quid ipsi mihi sententiae sit enarrare. Quonia igitur
 complures regulas in hac confundunt nostri Doctores,
 uidendum primo est, quemadmodum intelligere hanc debeamus:
 et non puto generaliter accipiendum, utrum actus nullus
 aliquem effectum pariat: quonia haec questio in praesentia
 ad nos nil attinet, qui non de quocumque effectu loquimur,
 sed de eo tantum, qui actui tentato confinis est, et ut dicere
 solemus, praecedenti subordinatur: sicuti codicilli testamento,
 pactum stipulationi, fideicommissaria substitutio directae, actus,
 seruitutes, uiae, et id genus alia. Separatae sunt igitur,
 quas alij simul inuoluunt, quaedam regulae: quarum prima est,
 actum nullum nullius effectus esse^b. Secunda est: si dispositioni
 impossibile aliquid per conditionem addatur: omnia uitari: si per
 modum, dispositionem remanere, modum reijci^c. Tertia, actum qui
 propria significatione intellectus uerbis non ualere^d, ex improprietate
 sermonis defendi. Quarta, quoties actus inualidus esset, nisi aliqua
 non uerisimili praesumptione sustineretur, non tamen eam
 capiendam^e. Quatuor haec enunciata, quod sat dilucide per
 posteriores Iurisperitos exponuntur, minimum opus fuerit
 nunc attingere. Verum his exceptis quae ad rem praesentem
 faciant, in medium proferre non pigebit: quamobrem arbitror
 ita existimandum, ut qui actus quemadmodum agitur non
 ualet, eam obtineat uim quam potest, dummodo contrahentium
 consensus talis praesumatur, quod in dubijs^f credere humanius est,
 ita tamen ut is actus obtineat, quae substantia indicat, non
 nomen^g: quoniam quae ex ea oritur praesume

b Tagit Bart. in l. cotinur. §. cu quis. ff. de verb. ob.

c De quo per scri. in l. impossibilis. ff. de verb. ob.

d l. sed etsi po. §. ite si iura. uero. ff. de iur. iuran.

e Aret. in l. a Titio. in vlti. colu. ff. de verbo. obli.

f l. quoties. ff. de reb. dub.

g l. insulam. de praescrip. verb.

presumptio, nominum presumptionibus fortior est ^h.
 Cum itaq; in dubijs, ut diximus, presumendus sit consensus,
 ut actus aliquo modo ualeat, consequens est: ut quoties non
 presumitur, omnino quod agitur irritum sit: creditur autem
 abesse consensus: nunc ex impotentia contrahentium: quonia
 uerisimile non est, uelle aliquem sibi impossibilia tentare:
 nunc ex magna diuersitate actus qui agitur, & eius in quem
 transire posset, ut in libertate directa, fideicommissaria re
 spectu ⁱ: quandoq; ex facto contrario, puta ex institutione,
 qua scripta non creditur quisquam uelle codicillos facere ^k:
 aliquando ne agens uideatur uelle quicquam maius expresso ^l:
 aliquando alia causa, ut cum per transactionem aliquis renun
 ciat fundo, transactio irrita non transit in donationem, quia
 credibile non est, actorem uoluisse reo, qui cum litigat ^m:
 quicquam donare: ueluti nec eum, qui se per stipulationem,
 alium uel contractum obligat ⁿ, uerisimile est id sponte
 facere: quin si sciisset inutilem stipulationem, tacitu
 rum lex credit, quae tamen presumptio fauore liberatio
 nis quandoq; cessat, sicuti in acceptilatione inutili: quae
 licet uerum pactum in se non habeat, parit tamen exce
 ptionem ex tacita pactio: quae etiam absq; consensu, &
 obligatione uera naturali inducitur, oriturq; exceptio:
 non quidem ex acceptilatione uigore pacti, sed ex equi
 tate propter acceptilationem ^p. Ut hoc modo
 putem dissolui posse quatuor inuicem aduersantia
 iura: quae, dum concordiae student Bartolus, & ceteri,
 ita peruertunt, ut eadem uerba alibi formam respicere ^q,
 alibi effectum materiamq; fateatur, aliquandoq; expressum
 b = consen=

f. l. in uedi. de
 contrah. emp.

i l. si feruus. §.

si feru? alie.

ff. de lega. j.

k l. non codicil.

C. de test.

l. tutores. §. j.

ff. de admi.

tuto.

m l. sius haer.

res. C. de re-

pu. heredi.

n l. j. §. eum q. ff.

de consi. pec.

i. l. j. §. si qs

ita. de verb.

obli. l. an in-

utilis. de ac-

ceptil.

o l. si vnus. §.

si acceptil. de

pactis.

p Ita declarat

Bart. & alij

in l. ubi pa-

ctum. C. de

transact. licet

doctores non

aduertant.

q In l. an inuti-

lis. & §. si ac-

cepti. & §. si

quis ita.

cōsensum subintelligendo mera somnia fingentes se tor-
queant. Sed ad rem: cum superioribus idem iuris est, quo-
ties contractus forma non seruatur: nam, quod diligēter
custodiendum omnes sciunt, qui id non curant, elusorium
actum facere uidentur uelle, non aliter quā si aliquis
aduersus legem expresse faceret: quo casu idem quoque
iuris esset.

Simpliciter fieri quid dicatur, & nouæ que-
dam rationes adductæ cōtra communem sen-
tentiam in quæstione illa ueteri, municipalis
statuti requirentis, ut simpliciter interroga-
tionibus respondeatur. CAP. VII.

Requens quæstio est, si municipali le-
ge, ut interrogationibus iudicialibus
simpliciter respondeatur, sub pœna
cautum sit: & aliquis interrogatus
an centum receperit, neget recepisse:
& si id cōstiterit, dicat se ñ negocijs
eius expendisse: utrū hoc mō respōdens dicatur nō simpli-
citer facere? Paulus Castrēsis, Nouocomensisq; Raphaël^a
simpliciter eū respondisse crediderūt: cæteri omnes con-
trā. Videamus num minus recepta sententia uerior sit:
& mouentur eius assertores: quoniā legis illius ratio est,
ut resposiones sint claræ^b: in proposito autem casu ni-
hilominus certa est responsio, quā si simpliciter negas-
set: quoniā reliqua uti superuacanea iuris interpretatio-
ne reiiciūtur: nec abūdās (qđ dicitur) cautela nocere so-
let: quoniam nullius effectus regulariter est. At ut hanc ipse
opinionē probem, nouis quibusdam rationibus agor. Nam
sim

* 1. mulier. C.
si quis aliq.
glo. in. c. p.
& g. de offi.
deleg.

a In. l. pe. §. si
qs simplici-
ter. ff. de uer.
oblig.

b Ita Bald. in
c. j. in pri. de
sum. trin. &
fide cathol.
Bart. i. l. de
ætat. §. q. ta
cuit. ff. de in-
ter. act.

simpliciter illud fieri dicitur, quod sine fraude doloq; malo fit: quamobrem magis uerisimile est, talē dolū lege prohiberi, quā eam duplicium uerborū formam, praesertim cum hoc sensu de iure Romano nihil municipalis lex diminuat, quae aliter intellecta illud corrigeret: quae quidē praesumptio capiēda nō est, huiusmodi decretis ita potius astringēdis, ut cōi legi nō repugnēt. Verū oīno ualidius impellit, qd' si Pontificis Maximi rescripto edicatur, ut purē & simpliciter Iudices cognoscāt pronūciētq; fraudulentas solū exceptiones, uel quae immodicū iuris rigorē respiciunt, excludere tenebuntur: tantū abest ut huiusmodi eulogio iudicialis ordo soluatur, aut alioquin permisus, cōditionibus locus tollatur: quod si geminata uerba in rescripto hanc uim nō habent, quanto minus simplicia, in lege municipalis: quod argumentum iure ciuili fortissimi est: nam & Baldus, & Nicolaus Abbas, Ioannesq; Forocorneliensis: ac caeteri utriusq; professionis interpretes id aduerbij simpliciter, eam posse uim habere negant, ut correctioni alicuius legis sufficiat: quod alioquin in nostra questione esset. Nec obstant huic sententiae quaedam pro communi argumentationes adductae: quoniam nequaquam diffitebor, quod sine cōditione fiat, id posse simpliciter factum dici, quando ita res de qua agitur, fert. Sed illud questionis nostrae est, quid iuris sit in dubio, cum subiecta materia nihil explicat: nam quod ab uocabuli etymo argumentabantur, quod sine plica sit, aut relatu uix dignum est, utpote barbarum, aut nostram adiuuat opinionem: quoniam sine plica idem esse quod absque dolo, intelliget qui in Canonicis Decretis Archidiaconum legerit.

c Gloss. in ca. pen. xxxix. dist. 8. xxj. q. j. si cap. d l. si quidē. C de except. c. dile. de iur.

f Lunius. ubi Bat. C. d. sententijs.

g Gl. in Clem. saepe. de uer. sig. xvj. qu. pe. si cupis. & viij. dist. cōsuetudo.

Quòd communis intellectus ad §. si tamen hominem in
l. ij. de uerborum obliga. sine cauillo defendi non
possit, nouum datū uerbis Iurisconsulti lon-
gè aptiorem. CAP. VIII.

Erba Pauli Iuriscōsulti^a hæc, anno-
tatione digna in titulo de uerborum
obligationibus legūtur: Si hominem
stipulatus cū uno ex heredibus pro-
missoris egero: pars duntaxat cetero-
rum obligationi supererit, ut exolui
possit. Huius respōsi interpretes, nō satis esse quòd stipu-
lator agat cū uno ex heredibus promissoris existimant,
sed illud uiterius requiri, quòd succūbat: quæ interpreta-
tio ab ipso uerborum cōtextu aliena est. Quamobrem ut
absq; cauillo Iuriscōsulti pauli uerba defendam, censeo
ipse, hominis in genere stipulatorem, qui sibi obligatos
omnes promissoris heredes habeat, si ab eorū aliquo ho-
minem petat, per solam litis cōtestationem ita sibi obesse,
ut cohæredes ceteri non insolidum amplius, sed pro reli-
qua tantum parte obligentur. In quam sententiam tra-
hor: quoniam stipulator, qui illum cum quo litigat, insoli-
dum non teneri, considerata exactiōe^b, nōscit, uidetur à
reo portionem eo modo petere, quo etiam ab inuito exi-
gi possit: at reus nō aliter compellitur ad solutionem, nisi
ut liberetur, cum alioquin cōdictio indebiti illi compete-
ret: cū ergo actor ita petat, ut soluentē liberari uelit, cen-
setur fauori suo renunciaffe. Et ad argumēta, quibus pro-
babiliter contraria sententia potuisset defendi, nō admo-
dum difficulter responsio suppetit, quale est illud, plures
reos

^a l. ij. §. j. vbi
nota ff. de
uerbo. obli.

^b De quo i. l.
in execut. §.
pro parte. eo-
dem titu.

reos debendi, & si creditor ab uno petat, nō tamen liberari, ut pro portione eius minus teneantur^c. Nam argumentum hoc nō esse efficax, ostēditur ex differētia obligationum: quoniā rei debendi omnino in solidum obligantur: at heredes promissoris diuidua obligatione petitionēq; tenentur, non in solidum: nil igitur mirū, si ualidior obligatio difficilius tollitur. Quare omnino fortius sententiam meam urget, quōd si hic coheres solueret, nō liberaretur: atqui in pendēti solutio esset, donec in eodem homine alij coheredes partes suas penderent. Si ergo solutio ipsa præiudiciū creditori nō parit, quāto minus petitio^d: nisi & hīc dicamus in petitione hoc introductū: quoniam ea efficax aliter esse nō potest, quā si intēdat actor soluentem liberari, interimq; fauorē suum, quod superius dixi, remittat. Quæ ratio in ipsa solutione cessat: nam quæ Iurisconsultorum responsa^e soluentē non liberari in prædicto casu attestantur, ea in eo qui non iure actionis coactus, sed sponte soluit, locum habent: cū nisi spe liberationis ducti debitores ad solutionē cogi nō possint: cautius itaq; stipulator fecerit, si protestetur, nihil ob petitionem de iure suo se remittere: quōd si testationē non curat, non cum uno, sed cū omnibus eum agere oportere existimauerim: etsi in his, cum cæterorum sententiæ repugnent, uix hiscere audeam: præsertim cum alibi à me locus hic diffusius sit explicatus.

c l. reos. C. de fideiussio.

d d. l. ij. & l. si non fortē. §. si x. de condictione. inde.

e d. §. decem.

Intellectum communem in l. à quo fundus, de damno infecto. uerbis Iurisconsulti repugnare, quare aliter quā cæteri credant intelligendam: confutata que ex

eo textu communis quædam alia opinio, & possessionis præsumptionem libertati præuolare.

CAP.

IX.

Requentissimum Sæuola responsum in titulo de damno infecto, tā peruerse ab omnibus, quorum in hanc diem edita sit sententia, intelligitur, ut operæpretiū me existimauerim facturum, si Iuriscōsulti uerba prius apponerē. A quo fundus petitur, si ab illo edificatum habes, ago tibi ius nō esse edificatū habere: si non defenderis, ad me possessio trāsferenda est, non quidē ut protinus destruat: opus: iniquū enim est demolitionē protinus fieri: sed ut id fiat, nisi intra certū tēpus egeris, ius tibi esse edificatum habere. Igitur Accursius Bartolusq; latini sermonis non sat periti, ita respōsum id declarauerūt, ut non aliud significare Iuriscōsultus uoluerit, quā quādo confessoria agitur, si p cōs. ittuenda seruitute aliquid fieri debuisset, ad uersus contumacē ex primo decreto in possessionē loci, in quo seruitus constituenda fuerat, iri: ex secūdo, certum terminū statui, intra quē si agere supersederit, ampli⁹ nō audiendum, cōponūq; hac ratione uerba legis, à quo fundus petitur, si ab illo, hoc est à me edificatum habes, ago tibi ius non esse, & cætera. Qui sensus quantum absurdus quā incepta sit constructio, etiam pueris notum arbitror: ut minimē quisquam dubitare possit, quin sententia hæc oīno sit fālsa: quamobrē quamprimum aperienda est ueritas, formandusq; hoc mōdo casus. Possidebas tu in iuste domum meā, interimq; dum possideres, uicino, qui te
domi

dominum existimabat, ius seruitutis concessisti: ut uide-
 licet posset adificare, quod & fecit: nunc ipse uendico do-
 mum meam: quæritur nunquid pendente lite possum eodem
 tempore agere contra uicinum, tanquam non potueris illi
 concedere ut adificaret. Iurisconsultus respondit, posse: et
 si uicinus non defenderit, possessionem ad me transferen-
 dam: & ea quæ sequuntur. Hoc igitur sensu cum ne uocu-
 la quidem improprie accipiatur, quid est cur dubitemus
 à ueterum interpretum opinionibus discedere? nec ratio
 præiudicij^a quicquam obstat: quæ cum aduersus diuersos
 agitur locum non habet. Illud quoque, lectorem admonen-
 dum duxerim, ex hoc textu, communi intellectu admissio, cõ-
 futari Bartoli^b, cæterorumque; sententiam: dum propter li-
 bertatis præsumptionem existimant etiam ei, qui in quasi
 possessione seruitutis sit probandi onus incumbere: eum
 uero qui liberam rem dicat, etsi non possideat, probatio-
 nibus non affici. Nam dum in responsi sine contumax, qui
 liberam ades dicebat, agere intra certum tempus iubetur:
 ergo & probare: quoniam qui accusare^c uolunt, proba-
 tiones habere debent. Sed & hanc Bartoli sententiam ali-
 quando efficacioribus rationibus confutauimus.

a Ut per Bar.
 in l. fund. ff.
 de excep.

b In l. si prius.
 ff. de ope. no.
 nunc.

c l. qui accusa-
 re. C. de ede.
 in ea. l. in. x.
 oppo.

Legem, ita stipulatus, non recte à Doctoribus in-
 terpretari solitam: & ratio, cur incerta sti-
 pulatio non ualeat: & quando ea est
 ex certis, cur à legato iure disse-
 rat: confutataque; communis
 sententia etiam in uersu
 culo, quod si ab initio.

CAP. X.

b s

Cum

Vm aliquando celebratam multorum
commentarijs Papiniani legem, ita stipu-
latus, de uerborum obligationibus, perle-
gere mihi contigisset, quã plurima anim
aduerti in ea tractari, quæ nõ admodum

diligẽter excussa meris nodis ius ciuile inuoluunt. Igitur
ea in primis annotatione digna uisa sunt, quæ ad eius
primum respõsum attinent. Si, inquit Iuriscõsultus, in sti-
pulatione certo loco fisti, dies per errorẽ omisus sit, cũ
ageretur ut certo die sisteres, imperfecta stipulatio erit:
idemq; est in stipulatione põderis, numeri, uel mẽsuræ in-
certa. Videamus primò quidnã in causa sit, ut incertitu-
do stipulationem uitiet. Et Bartolus^a nostræ huius disci-
pline signifer, & primipilus, id esse scribit, quoniam ob
incertitudinem stipulãtes non uidentur cõsentire, quam-
obrem cõtractui forma deest. Sed hæc ratio nõ sane mihi
probabilis uidetur: quia cũ in pposito casu interrogatio
& respõsio cõgruant, nihil adduci põt quod repugnet cõ-
sensui: præsertim cũ alibi idẽ scriptor fateatur, tũc demũ
deficere cõsensum, cũ error cõuincitur: ut puta si dies, de
qua in proœmio actũ est, stipulationi nõ inseratur. Quã
obrẽ alio loco Bar.^b cũ Doctorũ sequiore turba rõnẽ eã
esse tradũt, qd' tã minimũ possẽt solui, ut nihil oĩno acci-
piẽtis itereffet. Sed & hoc ex eo potissimũ cõfũditur: qm̃
si ob huiusmodi causam stipulatio reijceretur, pœnalis
ualeret, legatũ hoĩs gñale nõ ualeret: quæ qdẽ à ueritate
absunt. Quare me autore uerius est, rõnẽ deficiẽtis pro-
bationis stipulationem incertam uititari: & hoc est quod
dicitur, incertam stipulationẽ facti, nõ iuris quæstionem
continere

^a In prima &
secũda opp.

^b Et in. l. infu-
lã. & hic in
viij. oppo.

continere^c. Quæ uerba nil ulterius quàm probationem eius quod actū sit, ostendunt. Iuris igitur interpretatione potest dici aliqua: sed quia probari nō potest quid partes egerint, imperfecta erit, & etiā si magis placet, nulla. Itaq; in nostra questione, si partes de certa die apponēda agunt, in stipulatione certo loco sisti, cōstetq; apposita, sed non qualē, stipulatio nō ualet: quoniā poterit promissor dicere semper, agi ante diē. Nam quāuis in stipulationibus, in quibus dies nō sit, præsentī die agatur^d: stipulator tamen si in præsentiarum egerit, negabit reus idem dicendum hoc casu, in quo de certa die actum sit probatumq; fuisse diem expressam, tametsi qualis esset in specie probari non potuerit: quamobrem cōtra uoluntatem partium ageretur, si statim hoc liceret. Quod etiam, si post aliquod tempus actor intendet, cū in genere tantum constet diem appositam, semper in fauorem rei, lex interpretabitur ante diem agi^e: nec ad heredes obligationem transire posse dicendum est, quæ personalis sit^f. Quæ de causa si stipulatio hoc modo cōcipiatur, promittis quacunque die sistere: ualet stipulatio, cum prædicta ratio cesset, & tunc agatur cum declaratum fuerit reum promittendum sisti non posse, quem intellectum Christophorus Castellioneus uersiculo, quòd si ab initio, conuenire posse arbitratus est: licet Alexander leuissimis ratiunculis in contrariam sententiam iuerit. Enarrato igitur quem uerissimum putauimus intellectu, communes aliorum positiones consutāda sunt: & in primis declaratio, quæ frequentiuscule approbatur multis salebris penè obruta, uix subsistit. Intelligunt Doctores nostri, uerba

^c In-l. triticū.
l. idē. de sta-
homi.

^d l. semper in
stipul. de re-
gu. iur.

^e l. si ita stipu-
fuiro x. aut
xv. in fin. de
verbo. obli.
^f l. & heredi.
s. si. de pact.

uerba Iuriscōsulti accipiēda esse, quādo in tractatu, qui
 præcesserat contractū, cōuenerāt partes, ut stipulatio cō-
 traheretur die in ea certius explicanda. Quā sententiā
 Comensis dānat: quoniā aut tractatus ex interuallo præ-
 cesserat, & præsumitur ab eo discessum^s: aut incōtinen-
 ti, & tunc tametsi non recordarētur de his quæ in tra-
 ctatu dixerant, tamen stipulatio esse efficax debet, cum
 eius substantiam dies omīssa non respiciat. Alexander
 Comensi refragatur: quia errorem in institutione præ-
 sumi uidemus: quæ si à testatore simpliciter profera-
 tur, cū protestatus fuerit se cōditionē impositurum, non
 ualet^h. Sed hac ratione nemo me mouerit, cū institutio te-
 stamenti substantiam respiciat, dies formā stipulationis
 minimè. Nā etiam si concedamus stipulationē eā nō uale-
 re, potius id ratione simul pugnātiū qualitatum, q̄ erro-
 ris, quod in textu ipso exprimitur, dicēdum esset: siquidē
 tractatus qui incontinenti fit, cū sequenti contractu iu-
 ris fictione unus & idē est: tractatus igitur diē adderet,
 cōtractus repelleretⁱ, quæ contraria sunt. Ad hæc non
 mediocris est cauillatio, si in his angustijs Iuriscōsulti in-
 determinata uerba restringamus, & cōtra iuris præsum-
 ptiones in actu incōtinenti factō obliuionē inuocamus^k:
 & hæc quidem omnia aduersus regulā, qua admonemur,
 omīssionem eorum quæ substantiam nō respiciunt, nihil
 obesse^l. Sed quanto peius sese extricat Aret. dū fatetur
 si clarū sit ex obliuione omīssum, aut ex certa sciētia diē,
 ualere stipulationē: sed ī dubijs secus esse: quasi dubitatio
 actū aliquē ad nihilū reducat, q̄ quocunq; modo ea re sol-
 uatur, ualeat^m: præsertim cū talis opinio nulla iuris auctoritate

g l. si plures. §.
 locator hor.
 ff. lo.

h l. quoties. §.
 tāundē. ubi
 Bar. ff. de hæc
 re. insti.

i Bart. in. l. j. in
 pe. col. C. de
 lit. contesta.
 Mod. in. c. so
 licitudinem.
 de app.

k l. nō ad. ff. de
 condi. & de.

l l. pacia. ff. de
 cōtrah. emp.
 ubi not.

m l. Julia. uerū.
 ff. de condic.
 indebī.

toritate defendatur, & plerunq; dicamus in dubio pro ualore contractus iudicandū. Quin & cōmunis sententia in interpretatione uersiculi, quōd si ab initio nō sat probabilis est, dū fingitur stipulationē ita conceptā, promittis si, stete quacūq; die uolueris: & si nō steteris, pœne nomine tot? existimant enim, quāuis prima stipulatio tanquā in uoluntatē promissoris collata, iure roboranda nō uideaturⁿ, tamē ne incassum adiecta pœnalis sit uolūtati promissoris relictum uideri, quādo sistat, nō id ipsum utrum sistat: sed probandū ab illis fuerat primā cōuētionem inutile, uires ab accessoria sumere: nam cōtraria his autores tradere alibi manifestū est, cum pactionē nudam pœnali stipulationi nō inesse opinatur^o: si enim hæc pactionum nudū alioquin iure gentiū efficax non fouet, quanto minus omni iure nullā stipulationē tenēda itaq; nostra positio plurimis rationibus firma, ex quibus & hoc non omittendū, quod Bartolus & alij scribunt, in stipulationibus quando clarū est, de una specie incerta ex certis quibusdam actū, nō ualere stipulationē. sed legatū ualere^p. rationē dicunt esse: quoniam hæres testatoris uoluntatē declarabit, quam etiā scire præsumitur. Quod profectō faterer, nisi testator & absentem, & quem nunquā uiderit cognoueritq; hæredē instituere posset^q: quonā pacto dicemus huiusmodi utrum quicquā plus quā alios scire de testātis uoluntate? Quare ex supradiētis fatēdum, in contractibus fauore promissoris legem dissensum interpretari, tanquam de uno stipulator, de alio reus debēdi cogitauerit^r, quod in testamentis dici non potest, cum ab unius uoluntate sumant robur^s.

n l. centesimus.
§. si. de uerb.
obl.

o In. l. petens.
C. de pact.

p In. l. legato
generaliter.
de leg. j.

q §. unū. & §.
fi. in fi. de hē
red. in fi.

r l. stipu. ista. §.
in stipu. & l.
iter stip. §. j.
s l. cū nostrorū.
C. de fideicō.

Pœnam

Poenam generaliter cōmitti, cū res in principali stipulatione deducta, cum primū dari potuit, data nō est: nec in ultimis uolūtatibus, in libertate in penu quicquā speciale esse, tum nouo sensu percepta. l. ita stip. de uerb. obliga. CAP XI.

Vccedit in eadē lege diffusior tractatus, quādo stipulatio pœnalis cōmittitur: & Sabinus Iuriscōsultus, postq̄ promissum in principali stipulatiōe dari fieri potuisset, & datū factū nō esset, indistincte cōmitti credidit: & id ex cōtrahētū sentētia et exēplo pen^o legatæ. Papinianus sententiā Sabini uidetur sequi, cū à cōuentione, nō ab conditione stipulatio incipit: tunc enim id expectatur tempus, quo amplius dari fieri non possit. Et hoc modo quotquot sunt, aut fuerūt Doctores, uerba Iurisconsulti intelligunt. At ipse longē aliter existimaui, & omnino Sabini opinionem ueram esse Papinianoq̄; probari, aliās disputando defendi. Pro hac itaq; sententia primo illud adducendum: rationem distinctionis, quam Accursius^a & alij tradunt, non satis firmā esse: quamuis enim in stipulatione, si stichū non dederis, dabis. x. stichus in obligatione nō sit: sicuti est in illa, promittis stichū, & si nō dederis, x. spondes: saltem tamen, ut Bartolus^b aliquando dicit, in consequentiā admittendū est, in obligatione esse: ob minimam igitur differentiam nō debet probabiliter diuersum ius induci. Sed fortius certē nos impellit: quod si quis ita libertatem accipiat, stichus si hæres eum

non ma

a In glos. j.

b In. l. non solum. §. morte. in pe. col. de ope. noui nuncia.

non manumiserit, liber esto, nisi haeres cum primum potest manumittat, fit liber^c: & tamen dispositio haec à conditione incipit. Nec huic argumento respōsiones per doctores scriptae quicquā obsunt, & in primis crebrior Bartoli opinio speciale id esse in ultimis uolūtātibus factentis. Sed qua ratione istud introductū est? Cyrillus, Homodeus, & Iacobus Puteus id factū existimant, quoniam nostra interest testamenta citius exitū habere, cū contra ctus^d: item quia ultimae uoluntates nō suspēduntur sicut ceteri actus^e. Quae rationes nostrū casum minime attingunt: tum quia antequam dies cedat (quibus terminis nos loquimur) testamentorū dispositiones magis in pendentī stare permittuntur, quā cōtractus^f: tum etiā quia tam cito adimplēda est contractūū dispositio, quā testamentorum^g, si ita de contrahentium uoluntate esse praesumatur: quae quidem praesumptio Sabini argumentum est. Iason aliter opinatur, & rationem esse scribit: quoniam in contractibus uerba dubia interpretātur cōtra stipulatorem: in testamentis uerò latissimè accipiēda sunt, eius fauore cui aliquid relinquitur. Sed & hic fallitur Iason, cū uerba generaliter pro haerede interpretētur in legatarij damnū^h, ueluti in contractibus pro debitore cōtra stipulantem. Cum ergo ratione haec dicta, careant, quid est quod in Bartoli sententiā accedamus? Aretinus speciale id esse nō in ultimis uolūtātibus, sed in libertate tradit, eo potissimū argumēto, quod in serui uēditione, cū libertate sub modo facta, modū intra duos menses implendū lex statuit, & id fauore libertatisⁱ. Verūm quid cōmune habet modus, in quo nihil decisum erat cum conditione? quid

c l. si peculiū, in ff. de statu libe.

d l. vel negare, quād. testa. aperian.

e l. si. ff. cōmū. praedio.

f Bar. in. d. l. si.

g l. quae de legato. ff. de leg. ga. j.

h l. vnū. §. j. de leg. ij. Rom. in. l. si plures. de dam. infecto.

i l. si. ff. qui sine manda. Alex. cōsil. cxvii. l. iij. col. i. iij. vo.

item

item contractus onerosus cū lucratiuo? præsertim cum in presenti articulo Stichum statim liberum esse lex ex uoluntate testatoris disponat, non ex favore aliquo. Et fortissimum est argumentum ab ea ad contrahentes, ut Sabinus aiebat. Probatur & nostra opinio tertia ratione nam seu ita legem, heres penum dato: si nō dederis, x. dato: seu ita, si penum non dederis, x. dato, statim cum dari potuit penus, & data non est, cōmittitur pœna^k, transfunditurq; prior obligatio in pœnalem. Nec hoc in ultimis tantū uoluntatibus procedere ex Bartolo quisquam credat: cū ratione id carere supra demonstraerimus: & in hac trāsmissione idem esse in contractibus, Paulus attestetur^l: alij in penū speciale esse prodiderunt, propter rei naturam: nā cum penus alimenta respiciat, in eis longa dilatio non fuit danda: cōmuniterq; sic dici solet. Sed hāc rationē haud sanè facilliter ipse aduferim: cū si istud propter alimentorū fauorem induceretur consultius fuisset, in eis, nō in penore exemplum referre. Videmus enim quedam in alimentis, quæ nō in penū, contineri, ut uestes: & è contrario plerunq; idem, quinetiam ut hæc uera sint, necessarium est Iurisconsultum intelligere, ut de magna penoris quātitate loquatur, cum ex per pauca alii nemo possit. Nec consentiendum est, ideo alimenta legatum respicere, quod in uescendo consistat: alioqui dicendum esset, incertam tritici stipulationem ualere, tantūquā ad alimēta pertineret: quod iuris autoritate reprobatum^m: adde quod & in penū potius contrariū statuendum fuerat. Nam cum frumentū uitietur, & uinū aceat, muceatq; expectandum fuisset tempus, quo amplius præstari

& l. j. §. item si ita. ff. ad leg. fal. cū limi.

l. l. obl. fere. §. fi. de acti. & obli.

m l. triticū. supra cod.

præstari non potuissent, cum id triennium non excedat.ⁿ
 Fateamur itaq; quod de libertate penuq; dictū est, ex cō-
 muni regula descendere: quam probari suprascripta lege
 ita stipulatus. iamiam demonstrabo. nam & cum fideius-
 sor ita acceptus est, si reus XL. quæ ei credidi, non solue-
 rit, fide tua esse iubes? statim deberi Iulian^o scripsit, tam-
 etsi à conditione stipulatio incipiat. nec Bartoli & cæ-
 terorum resposio, dum præcessisse conventionē saltē in
 reo tradunt, probabilis est: cōventio enim à reo facta, in
 personā fideiussoris hoc casu quicquam operari non de-
 bet: cū ideo operetur, quia ex illa statim dies cedit: at hic
 ex conventionē nō cedit, sed ex conditionis euentu, quæ
 in pœnali stipulatione deducta est. Aduertēdū igitur est,
 Sabinum indistincte existimasse, quoquo modo incipiat
 stipulatio, pœnalem cōmitti, si principale, cum cōmodè
 potuit, datum factum non sit: eiusq; sententiam colligi ex
 cōtrahentium uoluntate. Sicut in penu idem est, propter
 defuncti uoluntatem, & rei ipsius legatæ naturam: de cu-
 ius legi natura est, ut à testatoris sententia pendeat, sicut
 etiam contractus à partibus legem capiunt: & hoc sen-
 su hæc dicta accipienda sunt: alioqui si quicquam specia-
 le inducerent, quid aliud fecisset Sabinus, optimus (ut cre-
 dere par est) Iurisconsultus, quā aduersus seipsum argu-
 mētari, & suo se gladio iugulare? quod profectō qui credi-
 derit, temerarius est. Neq; uero quisquā obijciat, non Sa-
 bini, sed Papiniani ea uerba esse: quoniam ea uocula, idq;,
 continuationem respicit^o, non aduersatiuam: quod faciū-
 dum fuerat, si hæc resposio recipiatur. Postquam igi-
 tur argumentum retulit Papinianus, distinguit, an stipu-

n No. in. l. j.
 C. si aduer.
 transf.

o Not. in. l. ea
 tñ. de leg. iij.

latio incipiat à conditione, uel à pactione: deinde quoniã ex ea distinctione argumentum Sabini non elidebatur, eius opinionem tanquam indubitato probat: eo casu quo actum sit, ut si alterũ non detur, utruq; debeat: & hoc declarandum, ut post Oldradum alij tradiderunt. Sed quoniam adhuc argumentũ urget, Papinianus à præcedenti distinctione recedi, & illi aduersante clausula: sed etiam si (inquit) cautũ sit, ut sola pecunia non soluto homine debeat: idem defendendũ erit, quoniam uoluntas fuisse probatur: hoc est probari à Iurisconsultis, & ex argumento Sabini uoluntate contrahentium ita esse, ut homo statim soluatur, aut pecunia petatur. Nec nouum uideri debet, si ab opinione, quã semel probauerit, recedit incontinenti Iurisconsultus. Nam & id alijs locis factũ plerunq; uidimus^p, quos enumerare nũc non uacat, nec operæ precium est. Et hæc nostra declaratio nõ probabilis solum est, sed etiã necessaria: cum aliter finis legis rectè interpretari non possit, & cũ ueteres interpretationes firmissimis argumentis Aretinus reprobet, & iuniores secuti sint, acquiescã interim hac in parte eorum laboribus. Videndũ est, num sat rectè ipse Aretinus, & eo prior Iacobus Puteus, atq; id genus alij declarent: & eorum sententia est, uersiculum hunc ultimum in ea stipulatione loqui, quæ à pactione procedat. Quam sententiã Accursij glossematidion^q quoddam attingit, licet nõ probet, & merito: cõtextis enim ibi uerbis repugnat, in quibus per ablatiuum absolutum loquendo, conditio denotatur: non enim aliud est pecuniam non soluto homine promittere, quàm si ita interrogas: si hominem non solueris,

pro

^p In l. si ff. de condi. sine causa. l. duobus de l. cã.

^q In uerbo de defendendum.

^r l. acceptis. ff. de cõd. & de mõstr. l. as. in rubr. ff. sol. mat.

promittis pecuniam? sed & cum aduersatiue uerba in illo uersiculo proferantur, sicut in præcedenti, agere cum à conditione cœptum est, potest: ita & in sequenti dicendum opinor: quoniam aduersatiue uocis, sed & si, natura hoc requirit^s: præterea si à cōuentione inciperet stipulatio, sola pœna in obligatione non esset, quod Iurisconsultus ipse affirmat.

^s Bal. in. l. oēs populi. ff. de iustit. & iur. Alex. in. l. si filius a patre. x. col. de liber. et posth.

Pœnalem stipulationem præcedentem non nouare, & quo tēpore ex ea agi possit. CAP. XII.

Ractatur & in eadem iuris ciuilibus lege profusissimus articulus: quibus nā casibus pœnalis stipulatio præcedentē nouet, & quibus nō nouet. Quaquidem in questione etiam tresdecim uarias Doctorum opiniones enarrare possem: sed quoniam id inutile semper duxi, quid ipse sentiam breuissimè effari operæpretium fore arbitratus sum. Tenendum itaque, priorem stipulationem per pœnam nunc̄ nouari, & hoc efficaciter ratione: nam cum pœnalis stipulatio fauore stipulatoris apponatur, ne quod sua interest, quæ in principali stipulatione tractata sunt, minus esse facta, probare (quod difficillimū est) illi necesse sit^a: quo nam pacto dicemus fieri nouationem? In stipulatione tamē facti quia fauore debitoris lex solum id quod interest uult præstari^b, quod quidem per adiectionem certæ pecuniæ ad liquidum perducitur censetur, fit nouatio^c: quia hoc casu de solo stipulatoris fauore actum uideri non potest. idem

^a l. si. de prætor stip.

^b l. stip. nō diuid. uerl. cel. sus.

^c l. oblig. §. si. de actio.

cum quis penum legat, & si hæres penum nõ dederit, cæ-
 tum: uidetur enim testator hæredi quoq; uoluisse cõsule-
 re^d. quòd si dixerit pœnæ nomine centum, expressa pœ-
 næ mētio arguit, solū legatarij fauorē in testatoris animi
 aduersione fuisse, meritò tunc nouationi locus nõ erit: quòd
 & Baldus probat^e. Sed dubitauerit quispiam, quo potis-
 simum tempore fiat hæc transfusio, ita ut agi ad pœnam
 possit. Ipse crediderim post interpellationē ex modica in-
 tercapedine ad pœnam actionem competere: sed promiss-
 sorem usq; ad litis contestationem^f, quod in principali
 debebat, facultatem soluendi habere, purgabitq; illuc usq;
 morā, tametsi Bartolus transfusionem fieri neget, donec
 lis contestetur: sed intelligendum de ea puto, quæ inelubi-
 lem moræ notam patitur: & hæc satis.

In stipulatione per te neq; per hæredem tuū fie-
 ri, si plurium hæredum unus contrà faciat,
 insolidū contra omnes pœnam committi: &
 assignata ratio, cur in stipulationibus dandi
 testator uni hæredum quærere nõ possit, in
 factis contrà. CAP. XIII.

St & perquam difficilis questio: si
 quisquã promiserit neq; per se, neque
 per hæredem suū fieri, quo minus ire
 agere liceat: si unus ex pluribus hæ-
 redibus contra q̄ cautum sit fecerit,
 obligentur ne pro hæreditaria por-
 tione omnes, an insolidū: & Bartolus, ceteriq; omnes, ex
 celebratissimo^a Catonis responso pro hæreditarijs portio-
 nibus

d l. si penū. qñ
 dies lega. ce.

e Bal. in l. j. C.
 de his q̄ pe-
 no.

f l. infulam. de
 uerb. oblig.

a l. iij. ff. de
 uerb. oblig.

nibus teneri tradūt. Verum contrariā sententiā probabiliorem esse, quandoq; in scholasticorū corona defendi: inter cætera hoc quoq; argumento: dum in v. 1. quæstione Bartolus, communiterq; alij eam regulam probant, in obligatione quæ ad hæredes non transit, si stipulator hæredis mentionem faciat, illis solidum acquiri: quamobrem si mihi & hæredibus meis usum stipuler, singuli in solidum hæredes usum habent, non quidē transmissum, sed incipiēte in eis nouo iure. Item si sub pœna stipulati utrinque simus, neq; nos, neq; hæredes nostros offendi: & un⁹ ex tuis hæredibus, ex meis unum offenderit, in solidum stipulatio committetur^b: cum aliquem non offendere personam respiciat, nec ad hæredes transmittatur. Neq; dixerit quisquam, prædictam stipulationē per te non fieri, ad hæredes transire^c: quia licet hoc affirmandum sit, cum pro iam constituta seruitute conseruanda agitur: tamen alijs casibus minimè, quos illa stipulationis uerba cōpren- dūt: & ne rationibus tantum recentiore sententiā hanc comprobemus, ex huiusmodi stipulatione in solidum omnes hæredes teneri, Paulus iuris autor scripsit^d: quapropter familie eriscunde iudicio præstandam cautionē, ne factum unius damnosum cæteris sit. At huic argumento respōdet Aretinus^e, in solidum hæredes teneri omnes si mul, non singulos: quod sanè perquam durū est, & cauil- lo nō caret: ut Socinus^f nequaquā id probans soli rationi, quā Iurisconsultus adfert, adhæserit. Sed & ipse nō in- tellecto textu, sat infeliciter. Nam etiam si finem attende- rimus, unius facto omnes tenentur: quoniam licet unus tā- tum prohibeat, stipulator tamen in totū prohibitus est^g:

b In 7. quæst.

c in. l. ij. uers. contra. de uerb. obl.

d In. l. heredes §. in illa. fa. ercis.

e In d. l. ij. §. itē si i facto.

f In §. cato.

g l. in execu- tione. §. qd si stip.

ergo in solidum omnes obligari debent. Ipse igitur ut nos
 dos hosce extricem, plurimum referre existimo, an sim-
 pliciter per me nō fieri quominus tibi ire agere liceat, sti-
 pulemur, an uerò adiecto successoris nomine per me nec
 heredem meum fieri &c. nam priore casu proportione
 hereditaria^h poenam committi fatendum est, posteriore
 non æque: rationemq; illam esse, quod xii. tabularum lex
 obligationes diuidat, quæ à testatore in heredem trans-
 mittantur, non quæ ab heredibus ipsis incipiant: nā hæ-
 redes ipsi in obligatione hoc casu principales sunt: &
 in cōfesso est, in principalium personis eam legem cessa-
 re: quoniam plus delinquit qui in principali contrā facit
 q̄ si illi quæ transfundatur obuiā quis eat^k. Quoties igi-
 tur aliquis heredis nomen exprimit, illi stipulari intelli-
 gitur, mortuoq; testatore, quæ eius erat, obligatio extin-
 guitur, & noua in heredibus incipit: quod nec Bartol^{pl}
 ipse, puto negauerit. Hoc itaq; casu nihil lege xii. tabu-
 larū nouatum est. Nec mirū fuerit, mitius in obligatione
 transmissa agi, q̄ in noua agatur, nec quicq; obstabit, si
 fatebimur huiusmodi obligationem hereditariā esse: quo-
 niam licet aliquo modo uerum id sit, lex tamen xii. tabu-
 larum eam hereditariam solum diuidit, quæ transfundi-
 tur^m, non quæ noua incipit, cū strictè loquendo uix sit ut
 eam hereditariā concedamus. Et hoc proloquium si (ut
 certe est) uti uerum defendatur, Bartoli quoq; sententia,
 ut heredē heres offendēs casu, quē suprā retulimus, in so-
 lidum omnes obliget, sustinebitur: quamuis non parum
 multi in ea septima quæstione aduersi eant. Tum & effi-
 cax ratio cur in stipulationibus dandi testator uni here-
 dum

h §. cato.

i l. tutor. §. Lu-
 cius. de usur.
 k lason i §. no.

i Bart. in. l. si
 pula. ista. §.
 si quis ita.

m Imol. i. l. con-
 tinuus. §. fin.

dum acquirere non possit, in factis contra reddi poterit. Nam cū obligationes dandi ad hæredes trãseant, tametsi testator uni stipuletur, legis dispositione etiam ad alios transferuntur: sed in factis cum ea ad hæredes non spectent, si uni eorum quisquam stipuletur, non transmittitur obligatio, sed uti nouū ius in eo cui stipulatum est, incipit: & idcirco alijs nõ communicatur. Sensitq; ita esse Petrus Aureliæ Gallicusⁿ interpres: quamuis Bartolus fortissima, ut sibi uisum est, ratione in contrariam abeat: nam demus, inquit, hoc, necessario etiam cõcedemus, posse aliquem extraneo stipulari: cum hic hæres pro parte tantum hæres, in cetero extraneus totam obligationẽ acquirat, eo etiam respectu quo est extraneus. Verum Bartoli rationem alij probent, nequaquã ipse eam probauerim cū potuerit hæc stipulatio in portione ipsius hæredis cõputari, quo facto in ea non erit extraneus: poterit & uti legatum, præceptio uel censeri: nã si hac ratione nihilominus quisquẽ legatario, fidei uel commissario stipulari in totum permittitur^o, quantominus hæredi?

n In. l. conti-
nuus. §. fin.

o l. fin. C. de fi-
deicomm.

In promissione facti, quãuis litis ordinationem respiciat, si in una cõtrã fiat, in solidũ poenã committi, nec obstare exceptionẽ. CAP. XIII.

Finis præcedenti tractatui est alia hæc dubitatio: si Stichum, Erotẽ, Damam sistere promisero: & si non fecero, poenæ nomine centum, duobus statis, num in solidũ poenã committatur. Et committi proculdubio est^a. Sed si pro rata portione poenã offeratur agenti obstat exceptio.

a l. si seruus. ff.
si quis cau.

b Bar.in. §. ca-
to. i. x. oppo-
sio.

c §. cato.

d l. j. C. de pc.

e l. si is qui cc.
§. cū ita. ff. &
reb. dub.

f In. l. si feruus
in. §. cum ita

g l. scire debe-
mus.

h Soci. in d. §.
cū ita. in se-
cūdo notab.

Bartolus^b id fatetur in omnibus factis procedere, quæ li-
tis principiū, non terminos respiciunt, quod uix est ut cō-
cedam: cum in stipulatione rati lex id non sinat^c, quæ ta-
men potest preparatoria esse^d: alioquin maxime coar-
ctaretur legis dispositio: quoniam & in prædicta stipulatio-
ne de sistendo, pœnam, etiam cum effectu committi iure
probat^e. Nec Bart. sine cauillo respondet, cū eadem uer-
ba in una lege iudicium respicere, in alia uerò minime^f
tradit. Sed & fortasse imperitius Baldus iunior, & Ia-
son, dū alibi sub conditione promissum, alibi sub pœna te-
stantur, quasi pœna sub conditione addi non soleat. Quæ
obrem Petri Aurelianensis sententiam ipse defendendam
credo. Is arbitratus est, si unū factum indiuiduum in obli-
gatione sit, si pars non præstetur, omnino pœnam cōmit-
ti, nec exceptionem obstare, si duo uel tria sint, secus est:
cum licet conceptione uerborū stipulatio una sit^g, uerè
tamen plures sunt: & hoc uerum nisi stipulatio copula-
tiue concipiatur: quia eius natura cuilibet insolidum ac-
tus tribui solitum est^h: & hac breuissima interpretatio-
ne ingens chartarum aceruus allucinantium hoc sensu
Iurisperitorum ex albo tollendus est.

Cur stipulatio annua sit una: legatū annuū tot cō-
tineat legata, quot præstationes sunt. CAP. XV.

In annos singulos centū dari stipuler, una
est hæc stipulatio: si eandē quantitatem quot-
annis legauero, tot legata sunt, quot præsta-
tiones: primumq; simplex erit: quæ sequen-
tur, conditionalia^a. Huius differentie ratio quæ sit, iuris
interpretes nostri uarijs modis differunt: & quidā cum
legata

a l. si fitchū. §.
fi. ff. & uerb.
oblig.

legata propter legatarij beneficia fiant^b, & ab mente testatoris accipiāt uires, necessario cōditionalia esse tradiderunt: cū his defuncti animus fuisse præsumat, ut legatarius donec uiuat, legato fruatur, conditio itaq; si uiuat, omni anno suberit, suspēdetq; interim dationē: at in stipulationibus aliter, cū in eis uerba^c, nō legatarij merita attendātur. Sed hęc ratio parū quēcūq; mouere debuit cum etiā si stipulatus sim x. quotannis si uixerō, una tamē sit stipulatio. Nec solent cōditiones ex una plures stipulationes facere: neq; ratio ipsa affectionis præsentem casum satis respicit. Ergo alij introductum existimant: quoniā in stipulatione stipulator ipse sibi prouidet: in legato nō legatarius, sed testator agit: factum igitur proprium plus alieno iuuat. Verū nec hoc satis probabile est, tū quia nec hinc necessario sequitur, ut diuersitas hęc debuerit iure approbari: tum etiā quia in interpretationibus dubijs magis legatario q̄ stipulatori solet cōsuli^d. Quare aliter ego respondendum censeo: in stipulatione enim quammaximē operantur uerba, in legatis uoluntas & pręstatio: quocirca cū in proposito casu stipulationis uerba ita concepta sint, ut unū dictum unam uel formam comprehendant, una est stipulatio: in legatis uero nō uerba, sed pręstationes^e quę plurimę sunt, & uolūtas, quę multas dationes ordinauit, considerantur.

b l. nec adiecit. pro socio.

c l. quicquid. de uerb. obli.

d l. semper. de reg. iur.

e l. in cōditionibus. ff. de cōdi. & demō.

Legitimitas quemadmodum fauorabilis odiosa uel sit, & uulgata quedā questio aduersus neotericos defensa: & noua alia pręter q̄ quisq; opinaretur enucleata. CAP. XVI.

Vi potestatem legitimādi spurios, uel incestos, à principe habeat, q̄ritur an eum possit legitimū facere, qui utraq; nota famosus sit. Et quoniā questio hæc plenissimis chartis p̄ recētiores explicatur, cæseo in mediū afferri debere, q̄ ueritatē quā breuissimè ostēdāt, & alios tñ præterierint. Igitur in primis hoc attingendū, an legitimatio hæc (ita enim nostrates loquuntur) fauorabilis sit, an tanq̄ odio nō careat restringenda. Et Nicolaus Tudiscus, quem Pontanus & Alexander probant^a, potestātē quidem ipsam fauorabilem esse exercitium odiosum tradunt. Idemq; & Socino & Decio uidetur. Sed hæc nos quā longissimè à uero abesse opinamur: tum quia ex effectū^b uidetur iudicandum, an res fauorabilis uel odiosa sit: sicut dos est fauorabilis propter filios, uenter parturiēs respectu infantis^c: tum etiā quod cū potestas propter exercitium concessa sit, exercitij naturam habere debet^d: nam & hæc facultas solo Cæsari in supremæ maiestatis signum cōgruit: ergo si cuiquam demandetur, odiosam esse fatebimur^e, sicut delegata à principe iurisdictio, & potestatis & exercitij ratione restringitur^f. Reijcienda igitur explodendaq; est huiusmodi opinio: adhaerendumq; ipsarū cōstitutionū uerbis, legitimationemq; ratione patris odiosam esse credendū est^g: quoniā quoddā quasi allicium stupri adulterijq; est: in filijs uerò fauorabilis dicitur^h, cū misericordia digni sint, qui alieno laborant uitio. quamobrem secundum ea quæ proponuntur crediderim filium huiusmodi utriusq; turpem legitimum fieri posse: quam sententiam Bartol.

commu-

a in. l. ij. de uer. obli. in. c. at si clerici. de iud.

b l. j. sol. mat. l.

c l. j. §. & generaliter. de uer. in poss. mit.

d Arg. l. §. argēto. ff. de aur. & arg. Bart. l. cōstitutionibus. ff. ad municip.

e c. quod ad trans. de offi. lega.

f Bal. in. c. gratum. de offi. deleg.

g l. fi. C. de na. lib.

h Et 56. distin. undecūque.

communiterq; ciuilis legis periti sequuntur: tametsi rationes minimè efficaces allegent: Igitur si quisquam plures filios spurios, & plures incestos habeat, poterit Palatinus Comes dubio procul omnes ex diplomate legitimos facere. quātomagis igitur unū duobus contractū nāuis¹: quāuis ergo respectu patris cōcessio odiosa sit, tamē cum in proposito casu is minus deliquerit, hoc admittendum est: respectu uerò filij quamuis minor sit ratio (etsi enim quoscunq; simplici culpa laesos restituere poterit, non ideo eum restituere debet, qui dupliciter deturpetur) tamen cū legitimatio fauorabilis sit, his casibus extendetur^k. Nec absurdum est, eandem dispositionem diuersis modis fauorabilem & odiosam esse^l: siquidem fatemur omnes, legem qua libertus patrono honorē exhibet, ratione patroni fauorabilem, & ideo etiam ad heredem eius extraneum produci, ratione liberti odiosam, ut eius exteri heredes non comprehendantur: & hæc quidem uera esse ipse crediderim. Caterum cum frequentiore calculo probetur, legitimations generaliter fauorabiles esse^m: dispensationes uerò quoniam omnino ad legitima natalia non restituant, odiosas: de facto interrogatus, cum Palatinus legitimādi concessa sibi potestate quendam dispensasset, respondi dispensationem nō ualere: quoniam concessio fauore legitimandi, non sequitur, potuisse eum dispensare, quod odiosum est, & difficilius præstari soletⁿ: uidebanturq; ea uerba quæ dispensationem inducebant, reijci debere, remanereq; talem merè legitimatum, & id ex regula, quamcunq; dispositionem sub modo impossibili factā ualere, modum abijci^o.

Huiusce

i c. per uenerabile. ubi Abbas. qui filij sint legit.

k c. fi. de simo.

l Gl. & scrib. ē l. ij. C. de in ius uoc.

m Bart. & alij in. d. l. ij. de uer. obli. De eius in. d. c. at si clerici.

n In cōf. Frāc. de cur. cōfil. 18. in. ij. col. o Bar. & Are. in. l. impossibilis. de uer. oblig.

Huiusmodi enim concepta uerba proponebantur: Legi-
timo te ita, ut in eis tantū succedas bonis, quae tuus uolet
pater. Sed hoc, licet summo iure defendatur, perquā du-
rum est, & diffusiore indigeret tractatu.

Quid in causa sit, ut ususfructus diuisionē admit-
tat, usus uerò sit indiuiduus improbate aliorum
rationes, & noua assignatur CAP. XVII.

Vt utifrui pro parte possumus, uti nō
possumus^a? an qd' usus ex usuarij neces-
sitate peditur, & ideo incertus est: sed
in usufructu secus? qd' quāuis repugnā-
te Bartolo^b minimē cōcesserim, cū ali-
menta personae necessitatē respiciāt, &
tamē diuisionē admittāt^c, nec maior est incertitudo hoc
casu, quod usuarius & familiā & hospitem alat, cū etiā
alimenta & Titio, & eius familiæ legari possint^d. Quid
enim si usus fundi legatus sit, ut solus pater familiās utas-
tur? nec incertitudo^e sat firmum argumentū pro Barto-
lo est, cum & facta omnia incerta sint, quaedā tamen di-
uisionē admittāt^e. An ergo quod alibi traditur, usum in-
diuiduum? quia cū realibus seruitutibus indiuiduis ma-
xima similitudine cōsetur^f, sed certe maiore cum usufru-
ctu cōmunionem habet, qui tamen separationes recipit:
etsi nec iure quisq; probauerit indiuiduā dici rem, quia
indiuiduae in quibusdā simillima sit^g. An igitur uerius,
quod communi sententia Baldus, Ioannes Imolensis, Pon-
tanus, & alij tradunt, usum necessitatem personae respi-
cere? quamobrem portiunculam nō id pro rata operari,
quod

a l. usus pars.
ff. de usuf.

b l. stipulatio-
nes non diui-
duntur.

c l. ij. §. si. l. pe-
cu. ff. de ali.
leg. Bar. in. l.
quintus. de
aur. & argē.
leg.

d l. cū alimēta.
eod. tit.

e l. iij. de uerb.
obi. §. cato.

f Bar. in. d. l. si
pul. nō diui.

g l. qd' Nerua.
depositi.

quod totum: cū ex solius partis præstatione nullus uiuat,
ideoq; usum non diuidi: quod in usufructu est cōtrā: uerū
hæc rō ex eodē alimētōrū legato cōuincitur. Itē qd si di-
uiti usus relictus sit: uiuet enim et ex eo, et ex pprijs bo-
nis. Itē si pars usus tam præpolleat, ut usurariū alat, quid
iuris: nā et si modici emolumentum sit, nec familiam, nec ho-
spites admittet^h, solusq; inde uictitabit: an igitur proba-
biliter noua ratione dicendum est, differentiā ex proprie-
tate uerborum colligi? si quidem plus est frui q̄ sit uti:
quoniam qui fruitur plenissimam facultatē habet, nō qui
utitur: hic in itinere, ille in meta estⁱ. Itaq; illud diuiduū
esse non potest, quod ad æstimationem, utpote rem diui-
duam^k, deduci nō possit, quod in usu est: cuius æstimatio-
nem si consideraueris, non usum, sed usumfructum fece-
ris: quia pecunia in fructu est.

^h Arg. l. iij. de
usu. j. respō.

ⁱ l. plenū. eo. ti.
Valla in ele-
gantiss. 304.
^k l. ij. de uerb.
oblig.

Si sentētiæ arbitri paritum nō sit, poenam statim
cōmitti, nec expectari quid bonus uir, ad quem pro-
clamatum est, iudicet: & lōgissima quæstio aliter
q̄ cæteri breuissimè explicata CAP. XVIII.

Vm tecū litigarē, pacti sumus arbitri iu-
dicio negociū oē summittere: & utrinq;
sub certa poena alter ab altero stipula-
tus est, boni uiri arbitrato rem amplius
nō cōmitti: dein cū arbiter aduersus me
pronūciasset, petiissēq; arbitrium boni uiri, qui priorē
arbitri sentētiā probauit: queritur, an ad poenam age-
re possis? & si agas, num cōtrā excipere, probareq; pos-
sim prolatum, iudicium iniquum esse? & Bartolus posse
existimauit,

existimauit, si primam sententiam arbitrator confirma-
 uit: quia non probauerim, secus si quia non iuste egerim,
 communiterq; ita iudicari solet. At Angelus cum quibus-
 dam alijs, omni casu exceptionem admittendam existima-
 rūt: alij uero alijs modis, Tamq; hæc questio frequēs scri-
 pta est, ut uel x v. pagellas opinionum relatione Ale-
 xander^a hinc infarserit. Sed nos ea omnia singulari ra-
 tione tolli quandoq; existimauimus, peccasseq; in eo Do-
 ctiores, quod huiusce questionis principalem cardinem
 falsum esse non perspexerint: ut nō mirum sit si diruto,
 quod aiunt, hypogæo, cœnacula quoq; & pinnas ruere
 necessarium sit. Siquidem in præsentem diem quotquot
 fuerunt recentiore disciplina Iuris periti, in promissione
 suprascripta poenali existimauerunt tacitam conditionē
 esse, si arbiter iuste arbitratus sit: quoniam ea fere mens
 est personā arbitri substituentium: ut quia iuste eum iu-
 dicaturum sperent: id faciant: non quod uelint uel immo
 dicē grauari^b. Igitur expectandam boni uiri sententiā
 crediderūt, ut hinc cognoscatur, num arbiter ipse iuste
 iudicauerit. Sed uereor ne probata hæc passim opinio
 uera nō sit, eo uidelicet casu quo poenā stipulati sumus:
 cum uulgō soleat dici, metu poenæ, quoquo modo arbi-
 ter ius dixerit, parendum esse^c. Nam & si quis sub poena
 contra quā cautū sit, non facere promittat, & fecerit,
 quamuis de iure, tamen poena statim committitur: & qui-
 dem certius, quā si de facto tantum cōtrafecerit^d, quod
 igitur dictum est, præcedentē stipulationem intelligi, si
 arbiter iuste pronunciauerit, non procedere fatendum
 est, cum huiusmodi stipulationi adiecta est poena. Nec
 obstant

^a In. §. duo fra.

^b I. si libertus.
de op. lib.

^c I. diem. §. fra-
ri. de arbit.

^d Bar. in. l. cō-
tinuus. §. cū
quis. de uer.
oblig.

obstant duo argumēta, quorum prius ex autoritate Scæ-
 uole vulgatissimū^e, si duo fratres de patris hæreditate e §. duo fratres.
 trāsigant, & sub pœna promittant transactioni non con-
 trauenire: & dein alter superstes tanquam sibi per fidei
 commissum debita fratris bona defuncti petat, non com-
 mitti pœnam, nisi lata contra eū sententia. Sed hoc ideo
 concedendum est, quia dubium fuerat, an petens fideicō-
 missum transactioni obuiam iret, quapropter expectan-
 da fuit quæ id declararet sententia: uerū in proposito
 casu mox certum est, eum qui ad arbitriū boni uiri pro-
 clamat, cōtra stipulationem facere, qua id expressim pro-
 hibetur: ergo & confestim puniendus. Posterior argumē-
 tatio minus quemcunq; mouerit, cum dicitur, in compro-
 missis nisi pars in dolo uer setur, pœnam non committit: f l. de rebus. ff.
de arbit.
 nam in nostra dubitatione dixeris protinus eum dolose
 agere, qui abstinere à boni uiri iudicio, licet iustam cau-
 sam haberet, promissit, & contra quàm sponderit, pe-
 tit tamen: igitur fraude non caret [§]. Et hæc quidem sine g l. si procura-
torem. §. do-
lo. mandati.
 dubio uera esse profiteor, cum pœna contemptum senten-
 tia arbitri ulciscitur: alioqui si prius coram arbitratio-
 re litigauerim poterimus boni uiri arbitrium etiam re-
 quirere quamuis pœna apposita proponatur: & hoc ca-
 su Doctorum uarias altercationes posse sibi locum
 probabiliter uendicare, non diffiteor: etsi maxima eo-
 rum pars hanc differentiam non perspexerit: & hoc
 ideo, quoniam metu pœnæ arbitratoris sententiæ non
 statur, arbitri statur ^h. Ceterum quod diximus, si h Bar. Bal. Al-
be. de ros. in
d. §. dari.
 duo fratres in diuisione pœnam promiserint, peten-
 ti fideicommissum non solum obstare transactionis
 exceptio

exceptionem, sed etiam committi poenam, idque ex Scaeuola sententia, Accursius, & crebriore calculo caeteri, ita accipiendum hoc existimauerunt: si actum sit utrunque deberi, alioquin ad poenam agenti obstatura doli mali exceptionem: quonia[m] vlpiani responsio traditum est: Si pacto subiecta sit poenae stipulatio, uerum esse, utraq[ue] uia uti posse eum qui stipulatus sit, si tamen exceptione pacti utatur, equum erit accepto eum stipulatione[m] ferre. Sed ego arbitror hoc in responsio ideo disiunctim haec iura competere: quoniam pactum precedentem obligatione[m]: ipso iure non extinguit^k: at in Scaeuola responsio transactio stipulationis accessione confirmata precedentem omnem obligationem extinguere uidetur: quo fit ut disiunctim accipi haec iura nequeant: quia cum omnino fideicommissi petitio sublata esset, sequitur id actum, ut poena debeat, etiam si a persecutione actor summotus sit: alioquin poenae stipulatio renunciatione abolitum fideicommissum suscitaret, eiusque contrarium effectum operaretur, cuius causa solet induci. Dixerit aliquis, quomodo extinctum fideicommissum arbitrabimur, cum male pronunciatum fuerit? Cui respondendum erit: cum pronunciatum sit quasi de hoc quoque transactum fuisset: talis sententia pro ueritate habetur, nec amplius querendum est, cum dici soleat: rem actam ne agas. Hincque consequens est ut alius quoque obex submoueatur. tradidit Scaeuola ex ea sententia, qua a petitione fideicommissi actor reijcitur committi poenam, & de sententiae ueritate inquiri amplius non posse: quoniam praedudicium in accessorio poenae iudicio faciat. Sed huic sententiae aduersari uidetur

i l. rescriptum. §. pen. de pact.

k l. si unus. §. j. cod. tit.

uidetur Pauli responsum¹, quo tradidit, re uendita, & du-
 ple poena promissa, si uenditor ab emptore petat, posse
 emptorem exceptione aduersus agentem uti: quia quem
 actio euictionis tenet, eum agentem exceptio absque du-
 bio summouet: quod si ea opposita nihilominus actor
 obtinuerit, saluum erit emptori duplæ iudiciũ, ecce quæ-
 admodum sententia in principali iudicio fauore actoris
 lata, cum non adiuuat, quin conuenire ad poenam possit.
 Nec dicat quisquam, sequens iudicium priori nõ aduer-
 sari: quod Alexander Iasonq; existimauerunt: quomodo
 enim non aduersatur, cum sententia fauore actoris lata ar-
 guat exceptionem ueram non esse? Bartolus actorẽ à reo
 distinguit, idq; nulla distinctionis ratione. Caterũ nos a-
 liter finiendam rem existimamus, atque ita censendum: si
 sententia exceptioni propositæ directò aduersetur, tunc
 siue absolutoria, siue condemnatoria sit, in accessorio iu-
 dicio præiudicium facere, ut in Scauolæ responso, in quo
 expressim traditur pronunciaſſe iudicem quasi de fidei-
 commisso trãſactum eſſet: quapropter in propositio Pau-
 li casu si emptor succubuiſſet expressa causa, quia ab a-
 ctore nõ emiſſet, præiudicaret sentẽtia etiã duplæ reſpe-
 ctu. Sed cum ea causa expressa non fuerit, interpretatio il-
 la assumitur, ut probationum defectu succubuerit^m, un-
 de in poenali iudicio poterit probare ab actore se emiſſe,
 quod in principali factum non fuerit. Non igitur in re-
 sponso suo ocioſe Scauola adiecit causam, quasi de fidei-
 commisso tranſactum, appositam fuiſſe: cum alioquin poe-
 na commiſſa non fuiſſet, cum item ex ea agenti obſtatura
 alioquin fuiſſet doli exceptioⁿ.

l 1. fed. & si
 exc. & euict.

m Barto. l. Iul.
 uerũ. de cõd.
 ind.

n d. l. reſcriptũ.

D. And. Alci. Paradoxorũ.

d Quæ

Que sit ratio, quòd si interrogatio in contras-
ctu, qui sit uerbis, precedat, oritur actio, ali-
ter nò: & Bartoli còmunis' que opinio repro-
bata.

CAP.

XIX.

a In rub. de
uerb.

Vr si interrogationem incòtinenti se-
quatur ressonio, ex stipulatu actio da-
tur: si econuerso, secus est: & quoniam pa-
ctū est nudum, actionē nò parit? Barto-
lus, Raphaël, Paulus, Alexāder, Iason,
Socinus^a in causa id esse tradunt, quia
si quis non interrogatus promittit, si eū cui promittit, ac-
cepturū opinaretur, fortasse nò promitteret: quamobrem
æquum nò fuit, ex tali promissione petitionem dari: sed si
prius interrogetur quis p, utrum daturus sit, respōdeatq;
se daturum, iam exploratissimū habere potest, fore, ut si
annuat, stipulator acceptet: & idcirco efficaciter eū obli-
gari, iustū duxerunt. Verum hæc ratio non satis, me qui-
dem iudice, uera est: nam cū tibi aliquid promisero, quod
tuam utilitatem respiciat, si adsis, & taceas, tamen te cō-
sentire legibus præsumi expressum est^b: quāto magis ipsi
qui promittunt, cōsiderare hoc debent? quid enim si quis
ex interuallo rñdeat? quid itē si diligēs quispiam, & cau-
tus quid promiserit? certe absq; consilio quicq; ab eo pro-
missum fuisse dicendū non est: & tamen hoc quoq; casu ex
pacto non agitur. Accedit huic, quòd et si cōuentione nu-
da, quotannis xenium tibi spondeā, primamq; præstatio-
nem exoluerim, nò tamen ratione sequentium annorū a-
gere poteris: tametsi hoc casu dici nò possit quicq; incau-
te factū, aut existimasse xenia te repudiaturū, cum primo
anno,

b I. qui patitur
in add.

anno, uel sequentibus quoq; quibusdā acceperis^c: præsertim cum hoc casu quæq; traditio nouū cōsensum inducat^d: nam & ex geminato pacto generaliter actio oriretur: quod tamen iure concedendū non est^e, nisi animo constituendi secūda pactio expressim cōcipiatur. Sed & omnino ualidius ex Pontificijs decretis^f cōuincitur hæc ratio: quæ dubio procul iniuste actionē ex pacto dari cōcessissent, si ab eo præsumeretur factum, qui collegam crediderat nō accepturū. Quid igitur in præsentī articulo cēsendum? nisi fortasse cum de iure gentium siue interrogatio præcederet, siue non, pactio naturalem obligationem pareret: ius ciuile quod aliā uerbis efficacissimam introduci uolebat, eā approbauit, in qua interrogatio respon- sionem præcederet: & hoc prædictæ rationis impulsu, quæ licet, ut ostendimus, necessariò non concludat: ita tamen fieri debuisse, aliquo mō suadet. Quapropter quāuis ea quæq; cesset, stipulationē tamē cōtrahi posse, sicut etiam si adsit, quādoq; non ualere, dicendum est^g, ut nō parum dubitem, an uera Bartol^o scripserit, qui stipulationē quātitatis alioquin inuolidam, secuto incōtinenti nouo cōsensu ualere dixit^h: quoniā interrogatio in stipulationibus requiritur, ut eū qui respōdit id animo se obligandi facere, certiores reddamur: quæ quidem mens ex nouo cōsensu satis colligitur, quasi ubicunq; suasoria ratio procedat, ibi & procedere dispositionem dicamus, quod omnino falsum est.

c l. si certis. C. de pact.

d l. labeo. ff. de pact.

e lason in. l. si pacto. C. eo.

f c. j. de pact.

g l. j. §. sexum. de post.

h In. l. j. uerbi. sed cū adijci tur. de uerb. obl.

Dispositiones legis à dispositionibus hominum quemadmodum dignoscantur. CAP. XX.

a l. celfus. de ar
bitris.

b l. in depositi
ff. depof.

c In. l. iiii. §. ca
to. in quinta
oppof. Bart.
ff. de uerbo.
oblig.

d in d. §. cato.

Ominum actus à legū dispositionibus multum differunt, cum ex generali regula, quod legislator mitiores interpretationes accipiat^a, tum pluribus casibus specialiter per uarios iuris professores, uarijs relatos locis: è quibus unū exempli causa proponam. Si aliquis deposita apud se ab amico re pluribus institutis heredibus decesserit, quorū alicuius dolo malo res interuertatur, solum qui dolo fecerit heredem insolidum teneri iure constat^b. Huiusce causus rationem esse, Paulus Castrensis, & Aretinus, recentioresq; quidam dixerunt^c, quod huiusmodi heres dispositioni legis contrafacit: quòd doli mali clausula non ex contrahentium conuentione in deposito deducatur, sed absoluto cōtractu: quāuis ab illis nihil sit cautum, eā lex inducat, contractuiq; inesse uelit. Nam si heres iste ex paciscentium factu teneretur, non se solum, sed ex suo delicto etiam coheredes obligaret: quod omnium consensu in contractu stricti iuris expeditū est. Sed illud declaratione eget, quemadmodū dispositiones hominū à dispositionibus legū secernamus: & quæ de contractuum natura ueniunt, ut in uini mutuo, quod æque bonum reddatur, ex dispositione legis uenire per fictionem Aretinus^d credit: quod uidelicet fingatur id, à mutuante actum: hoc ipse nequaquam probauerim, cum nō ex fictione, sed ex præsumptionibus illud sit introductum: alioqui contra hanc fictionem probatio non admitteretur, quod dictu absurdum est: nec admodum ad rem facit, quod præsumptio legis dispositio appelletur: quoniam id solum in firmissima illa

illa præsumptione, quam iuris, & de iure uulgò uocant^e uerum est: ceteræ legis interpretatione hominũ dispositiones sunt. Ostendit hoc, dum conditiones tacitas explicat Bartolus^f: quarum ex lege quasdam descendere testatus est: quasdam ex natura rei: ex præsumpta agentium uoluntate alias, ut apertissimè ostendat duas sequentes à prima differre. Scripsit idem^g, legis obligationes eas esse: quæ præter paciscentium uoluntatem obligant: quæ uero ex uoluntate præsumpta à lege introducuntur, non legis, sed hominis actus esse. Neque his contraria sunt, quæ ex eodẽ alij in medium afferunt: dum diem, qui actioni, tutelæ, & percipiendorum fructuum promissioni sit appositus, non hominis, sed legis dispositioni attribuit^h. Nam cū is dies ex partium uoluntate nil capiat, non potuit illarum dispositioni deputari. Probatu id facillimum est: quoniam, ut idem opinatur, ex aliqua conuentione fieri nõ potuit, ut ante eam diem, quam lex statuit, tutelæ actio oriatur: nos itaque in his conuentionibus loquimur, quas hominũ uoluntati liberæ, lex reliquit. Illud tamen adnotatione dignum, huic sententiæ uidetur aduersari, quod quidam scribunt, & communiter affirmaturⁱ: Si legis municipalis iussu cogantur aliqui compromittere, & mentione huius legis non facta compromissum sit, id non ex lege, sed sponte, & compromittentium uoluntate censerit factum: ut inde non insubtiliter aliquis colligat, quæ dispositio & ad legem, & ad hominem referri possit, in dubijs ad hominem referendam.

e l. unica. §. ac cedit. C. de rei ux. act.

f In. l. cõditiones quæ extrinsecus. ff. de cõdit. & demonstr.

g In. l. stipulationes nõ diuiduntur. in viij. q. ff. de uerb. oblig.

h In. l. ita stip. in prima q. ff. de uer. oblig.

i Alex. in. l. si q. maior. in princ. C. de transact.

Quæ dicantur facti, & quæ iuris: & intellecta l. si

d 3

unus

unus. §. pactus ne peteret, aliter quàm ceteri
faciant.

C A P.

XXI.

Acta non præsumuntur, non trans-
eunt ad heredes, nõ queruntur do-
mino per seruũ, ignorantibus ea, pro-
babilem & auxilio legis dignam cau-
sam præstant: multosq; alios effectus
pariũt: longè & latè ab his quæ iu-
ris sunt differentes: discerni ea hoc modo quidam putãt,
ut corporalia facti, quæ in corpus non cogũtur, sint iuris.
Sed cum crebrior Iurisconsultorum sententia sit, animũ
quæ ue in eo consistunt, facti non iuris esse^a, sequitur ut
ea declaratio falsa sit. Baldus fortasse rectius, qui in Pace
cõstantiæ: Ea, inquit, de quibus sine probationibus nõ cõ-
stat in factis consistunt: qui probationibus non egent, arti-
culi iuris dicuntur^b. Quamobrẽ interrogationibus, quæ
eos respiciunt, respondendũ non esse legibus cautũ est. Ex
his & illud clarissimè probatur, omnes contractus esse
facti, stipulationemq; in primis^c, de qua admodũ dubitauit
re recetiores, sicut & de possessione^d: quod ut considera-
to tempore ipso contractus, uerum est: ita postquam hi
absoluti sunt, quod ex tali factis oriatur ius, quandoq; iu-
ris esse dicuntur. Nec his obesse potest, quòd in stipulatio-
nibus ius contineri: in pactis uersari factum, lex dicit^e: nã
alium intellectum uidetur ea uerba admittere, quàm Do-
ctores nostri pleriq; scriptis prodiderunt: nil enim aliud
Iurisconsultum uoluisse ipse crediderim, quàm in stipula-
tionibus uersari ius, id est actionem: in pactis factum, id
est exceptionem: nam actionem iuris esse ostendit eius de
finitio,

a Bar. & scrib.
in. l. p. hære-
de. ff. de ac-
quir. hæred.

b l. ornamẽto-
rũ. ff. de aur.
& argento
leg.

c In. l. v. §. j. ff.
de uer. obli.

d In. l. j. ff. de
acq. posses.

e In. l. si unus.
§. pact. ne pe-
teret. ff. de
pact.

fructio, nemini non cognita: exceptionem autem pacti ne
petatur, esse facti, Baldus^f attestatur, & idem recentiores
tradunt: quod & nos ea ratione sentimus, quoniam à iu-
re naturali prouenit: & lex ea que solum iure naturali
inducta sunt, facti esse interpretatur: quod à nobis latius
eo libro declaratum est, quem de quinque pedum præscri-
ptione edidimus.

f Bald. i rubr.
extra. de pa.
laf i. lauus
in fi. ff. eod.

LIBRI PRIMI FINIS.

ANDREAE ALCIATI

PARADOXORVM IVRIS

CIVILIS LIBER

SECUNDVS.

PROOEMIUM.

CIO quamplurimos fore, qui
nostris hisce inuentionib⁹ nō
solū aduersentur, sed etiā con-
uicijs insectari totū opus non
erubescant. Verum cū palma
in medio sit, illi ut lubet agāt
probenq; uel Chrysippæis a-
ceruis quicquid uelint: dū eos

solū sortiri iudices nobis contingat, qui nō multiloquio
magis, quā rationibus moueantur: nec tantum quid non
parum multi senserint, quantum quid rectè, quid procul
a cauillo dictum sit, curent. Nam secundus hic quem au-
spicamur liber, dij boni, quantum à frequentissimis illis

d 4 Iuris=

Iurisperitorum opinionibus recedit, & bonam anni partem frustra vulgò consumi, luce, ut arbitror, clarius demonstrat. Quamobrem non immeritò futuros arbitratus sum, etiam doctiores aliquos, qui me tanquã à suorum turba transfugam, æquo animo uix ferant. Sed hos per cælitestestor, ut nō tam inuentum, quòd certè controuersia aduersarijsq; non carebit, q̄ causam ipsam cognoscãt & reuulsis de pulmone, quod in adagio est, ueteribus auijs, tanquã si Bartoli, Alexandri, cæterorumq; sententiæ præiudicium nullum facerent, legum ipsarum uerba conspiciant, tuncq; id probent, quod à cauillatione aberit, & quod magis quadrare uiderint. Nam si id factum sit, non dubito, quin si omne punctum non feram, inuentionem tamen, uti laude dignam, bona pars probatura sit.

Mixtum imperiũ mandata iurisdictione trãsserri, & quædam iure magistratus cõcedi, quæ decurionibus non competunt: probataq; Fulgosij sententiã, & quidem generalius, quàm ipse prodiderit. CAP. I.

a l. j. de offic.
eius cui.

Iurisconsulti Papiniani uerba sunt.
Quæcunq; lege, uel s. c. uel constitutione principum specialiter cõceduntur, delegata iurisdictione, non transferri, quæ iure magistrat^o competunt, trãsserri. Quæ uerba ita interpretantur legum Doctores, ut quæ specialiter, hoc est, in signũ magnitudinis dignitatisq; causarum conceduntur: ea autem sunt meri & mixti imperij causæ, demandari nō possint: alie

alie uerò que minimè iurisdictionis sunt, quasi iure ma-
 gistratus competant, demandentur. Primumq; recentio-
 rum argumentū, mixti imperij causas nō delegari, hoc ex
 textu deducitur: qui quàm peruersè accipiatur, inferius
 ostendam. Existimo enim dubio procul, mixtū imperium
 iure magistratus cōpetere: quæ sententia non solum alijs
 rationibus, sed prædicto quoq; Iuriscōsulti resposō con-
 firmatur, qui earum causarū, quæ specialiter competūt,
 duo exempla referens, solum meri imperij mentionem fa-
 cit, ut si mixtū eiusdem naturæ fuisset, certè eā rem, quæ
 longè dubitabilior erat, nō sine nota silētio præterisset.
 Nam & si Pauli in fine legis uerba cōsiderauimus, dum
 imperiū, quod iurisdictioni cohæret, mandata iurisdictioni
 ne transferri scribit: quid est quod aliud ibi quàm mixtū
 imperiū intelligi dicamus? non'ne id magis ea uerba no-
 tant, quàm modicā, quæ Accursij interpretatio est: coër-
 tionem? Nam & idem legis autor Paulus^b, mandata, in-
 quit, iurisdictione etiā imperium, quod nō merū est, uide-
 tur mandari: quia iurisdictione sine modica coërtione nul-
 la est. Contorquēt hæc uerba neoterici. & inuoluūt^c, ut
 de sola coërtione intelligātur, quæ uerbalis est, & ad iu-
 risdictionē minimā spectat, nō de ea quæ qualēqualem pœ-
 nam infert, & mixti sit imperij. Quod quæso quid aliud
 est, q̄ non interpretamentum quidem legi adferre, sed il-
 li penitus aduersa prodere? cum duplex tantum sit impe-
 rium, merum & mixtum: si mandata iurisdictione trans-
 fertur imperium, quod non est merum, certè mixtum
 transfertur. Quid hīc iurisdictionem minimam inculca-
 mus? Probatum item quod diximus ex Antonini Impera-

b In. l. ff. eo. tit

c Bar. in. l. im-
perium.

toris rescripto^d, qui ad proconsulis Africae suggestum:
 Cum, inquit, propriam iurisdictionem legatis tuis dede-
 ris, consequens est, ut etiã de suspectis tutoribus possis co-
 gnoscere. Nam si mandata iurisdictione mixtum imperiũ
 non transferretur: quonam modo quaeso, esset cõsequens,
 quod imperator scribit? praesertim cum ante illud rescri-
 ptum, cognitionem suspecti tutoris specialiter delegari
 permissum, non constet. Sed potius tum ex lege, tum ex
 communi Doctorum regula contrariũ prius fuisse dice-
 dum esset: neq; dixerit aliquis, in legato proconsulis il-
 lud tantum procedere, cum inde ad alios delegatos Iuris
 consultus ipse ibidem argumẽtetur^e. Sed & certè ratio-
 nibus repugnat, quod cõmuniter proditur, ut causa que
 intra CCC aureos consistit, delegari possit: missio in pos-
 sessionem, etiam si longè leuiorem pecuniæ quantitatem
 comprehendat, non possit. Accedit his, quod & ut bonorũ
 possessio detur, mandari posse: expressum est^f: & Barto-
 li ceterorumq; responsio, nõ sine euidenti calumnia de-
 fendi potest: dum uerbum, detur, intelligunt, id est dan-
 da pronuncietur. Nec quod Iason mauult, magis proba-
 bile est: ut in bonorum possessione tantũ, que summam
 cognoscitur, generalia illa Iurisconsulti uerba intelligã-
 tur. Cũ igitur his argumẽtis nostra opinio sat subsistat,
 uideamus nunc quemadmodum alijs iuribus cõgrua sit,
 & principaliter declarãdum est Papiniani, quod retuli-
 mus, responsum. Dum ergo is tradit, quæcunq; legibus,
 uel senatusconsulto, uel constitutione principum specia-
 liter conceduntur, non delegari, specialiter accipiendum
 puto, non in signum magnitudinis, priuilegiq; causarũ,
 ut per

d l. cognitio-
 ne. eod. tit.

e l. j. §. j. de su-
 spe. tut.

f d. l. cog. §. j.

ut perperam contra uocis naturam passim intelligitur: sed nominatim, & in specie: quæ autem hoc modo concedantur, non difficile fuerit edocere, & in primis merum imperium, quod aliqua lege, puta Iulia, Pompeia, Cornelia: senatusconsulto, ut Syllaniano, Turpiliano competit: non tam hoc, quàm alijs responsis delegari prohibetur^g. In mixto quoq; imperio, quædam specialiter tribuuntur: ut alienatio rusticorum prædiorum, quæ diuorū Seueri & Antonini patris & filij oratione minoribus prohibetur^h, nisi causa cognita fiat: quæ cognitio specialiter ipsi prætori datur, quapropter demandari non potestⁱ. Est & super testamento relictis alimentis transactio uetita^k, præterquam si ex causa fiat: cuius rei notio nominatim & prætori, & præsidi conceditur, quamobrẽ delegatio in ea sibi locum nõ uendicat, idem & in datione tutoris^l, quæ quibusdam magistratibus specialiter tributa est. Idcirco pedanei arbitrio cõmitti nequit. Et hæc quidem introducta sunt propter specialem quendam fauorem: qui in illis casibus consideratur, ut est propter utilitatẽ pupillorum: & ex fauore alimentorum, sicut merum imperium non demãdatur propter periculum, quod in ea cognitione uersatur. Et hæc uera, cum specialiter à lege, uel à senatusconsulto, constitutioneq; , ut Papi- manus ait, quicquam conceditur. Ceterum si ex edicto prætoris proueniant: tametsi specialiter, tamen mandari possunt, ut missio in possessionem ex damni infecti causa^m, & in bonorum possessione decretumⁿ: quod licet duumuiris, & magistratibus municipalibus non competat, delegari potest. Nec enim eam declaratio

g l. nemo. de re gu. iur.

h l. j. ff. de reb. eorum.

i l. j. de offic. eius cui.

k l. cū hi. §. nec demandare. de transac.

l l. j. de tut. & cur. l. muto. §. tutoris. de tut. l. nec mã dante. de tut. & cur.

m l. iij. §. duas. de dam. infe.

n l. si. C. q. adm. l. cognitio. §. ut bonorū.

declarationem admittendam puto, ut quæ Iurconsultus
 ait, iure magistratus cōpetere, iure magistratus municipi-
 palis, quod uulgò dicitur, intelligamus, cum nihil hîc de
 municipio dicatur. Sed potius eam interpretationē pro-
 bauerim, ut quæ conceduntur iure magistratus: id est, quæ
 statim ubi quis in magistratum delectus est: puta quod
 prætor, quod præses, quod proconsul factus, ex natura
 officij habet, delegari possunt: sicut ea quæ specialiter
 nō ex natura officij habet, nō possunt. Nam præterquam
 quod communis declaratio municipales hic ab re incul-
 cat, ostendere quoq; possumus quædam municipalibus
 nō tribui: quæ tamen iure magistratus competunt, quod
 in bonorum possessione de iure ueteri est: quæ, ut dixi,
 quamuis delegari posset, ad duū uiros non spectabat^o.
 sicut & restitutio in integrum, quæ decurionibus non
 competit: & tamen demandari etiam antiquo iure pote-
 rat^p. Nec, quod quidam putant, speciale id dici potest fa-
 uore restitutionis: nam cur ex eodem fauore municipali-
 bus non est concessa? nonne etiam magis faueretur, si la-
 psi per maioris industrie, autoritatisq; iudicem restitue-
 rentur, quam per pedaneum^q? Nam & quædam ad mu-
 nicipiorum magistratus spectant, quæ tamen delegatis
 abnegantur: ut puta ius fustiū ictibus noxios subijciēdi^r.
 Et si in hanc sententiam ire uoluerimus, argumenta quæ
 Alexander, Riminaldus, aliq; aduersum mouent, facile
 elidi poterūt: quale est illud: Mandata iurisdictione con-
 silium non posse exerceri à delegato^s. Nam consilium
 intelligi poterit pro assessorum conuocatione qui ad ef-
 se proconsuli solebant, cum decreto aliquid expediendum
 erat,

o l. ea quæ. ad
municip.

p l. fi. C. ubi &
apud.

q l. non distin-
guemus. §.
iuli. de arbi.

r Bar. in. l. ma-
gistratib. de
iur. om. iud.

s l. ij. de offic.
cius.

erat, ut in alienatione rei minoris: quod supra ostēdimus specialiter præsidi: uel prætore commissum, hocq; sensu integra lex eiusdem argumenti erit. Quod si cum Accursio, & cæteris autoritatē manumittendi intelligamus: illud ratione ineuitabilis damni uetitum censendum est, cum libertas semel data, reuocari non possit^t. Potest & intelligi hoc tum demum procedere, cum generaliter iurisdictio mandatur: quoniam ob prædictam causam non censetur in manumittendo translata cognitio. Quod si in specie de ea actum sit, transferri iure constat. In restitutione enim in integrum idem fuisse ueteri iure, legibus^u traditum est. Est & aliud nobis cōtrarium enthymema. Nam ex supradictis consequens esset, ut cum coërtio in corpus specialiter defensoribus^x concedatur, demandari eius cognitio non possit: quod fortasse uerum est, & ita Fulgoso, Socinoq; uidetur^y. Quod & si hoc non admit- tamus, prædicta uel in maioribus tantum magistratibus intelligenda erunt: uel negandum ita specialiter defensoribus competere, ut alijs non competat. Quod si proponatur, uel principem nominatim causam aliquam concedere, uel iuris interpretem nominatim eam alicui magistratui tribuere^z non tamen prohiberi eam demandari, dicendum est, cum nos in generali lege loquamur: non principis simplici delegatione, uel Iurisconsulti alicuius interpretamēto: quod quamuis uti lex obseruetur, lex tamen nō est. Nam & prætor ex Iureconsultorū lectione, bonorum possessionē decernit: cuius cognitio non idcirco minus delegari potest, neq; huic sententiæ secunda cōstitutio de pedaneis iudicibus^a, aut Vlpiani in titulo de officio

t l. apud. de manumittendi.

u d. l. fin.

x §. audi. i. audi. de mand. p. r. i. c.

y In. l. j. ff. de q. s. e. a quo.

z Arg. Rimin.

a l. placet.

b l. ne quicquā
 §. ubi direct.

officio proconsulis & legati responsum^b, aduersantur: quoniam ea passim non percipi sequentibus iamiam capitibus ostendam. Et hæc uera opinor, mixtum quoq; imperium transferri, cum quisquam iurisdictionem suam mandat. Sed si cognitio respectu unius causæ, uel articuli tantum mādata sit: is præter eam nihil ulterius habet, & propriè iudex datus dicitur. Quamobrè in eo mandato maiora expressis non ueniunt, & huiusmodi datus iudex ius exequendi non habet^c: & nihil contra contumacem moliri potest^d, quæ inferius integro capite explicaturus sum, ut non immeritò Lernæam hydram tractatum hunc delegationis, uocauerim: quòd & tot exurgat ceruicibus, ut una amulsa, altera non deficiat.

c l. a diuo. de re iudic.

d §. si uero. in au. de exhi.

Lex Placet, Codice de pedaneis iudicibus, quæ sensum accipiat: communisq; intellectus confutatur, & adscribitur alius lōgè probabilior. CAP. II.

Imperatorū Diocletiani, Maximianiq; Augustorū cōstitutio, in titulo de pedaneis iudicibus cōprehenditur: quā æquè difficilem arbitratus est Bartolus, atq; alia in toto Iustiniani codice sit^a. Placet (inquiūt Augusti) nobis, præsides de his causis, in quibus eò quòd ipsi non possent cognoscere, antehac pedaneos iudices dabant, notionis suæ examen adhibere, nisi uel ex publica utilitate, uel ex causarū multitudine impediantur. Quod nō ita accipi conuenit, ut etiā in his causis, in quibus solebant ex officio suo cognoscere dandi iudices, licentia permissa credatur. Quæ uerba communi declar-

a l. placet. C. de ped. iud.

declaratione ita accipiuntur, ut in causis, quæ trecentos aureos excedunt: quamuis olim licentia dandi iudicem permissa foret, amplius non concedatur, nisi ratione publice utilitatis, &c. In causis uerò, in quibus iudex ex officio suo cognoscit, quæ sunt meri & mixti imperij cause, nihil magis ius delegandi conceditur. Sed hæc expositio textui ipsi repugnat: nam si in principio de causis loqueretur, quæ ultra trecentos aureos constarent: cur opus fuisset dicere eas delegari solitas, quòd iudices ipsi cognoscere non possent: cum hæc non solum, si non possent, sed etiam si non uellent, poterant delegari? quid itè in hoc textu quicquam de causis CCC. aureorum intelligimus? cum distinctio illa ex iustiniani Cesaris lege recepta sit^b, qui longissimo post Diocletianum interuallo rempublicam administrauit, quasi ariolos, mathematicosq; illos imperatores credamus, ut legem secundum eam diuisionem ediderint: quæ penè ducentos post annos introducta erat, quo còmento quid, quæso, est absurdius? nam & cur ex còstitutionis uerbis, quæ officium iudicis respiciunt, de mero imperio intelligamus? cum accusationes ab officio iudicis separari frequèntiore calculo probentur: tãet si Bartolus ipse incòstans, cothurni more, utriq; sententiæ uarijs locis adhæserit. Sed & illud nequam admiserim, causas CCC. aureorum per præsides cognosci posse, cùm id iustinianus expressim uetuerit, nisi in appellationis causa, ut in auth. de defens. ciuit. habetur. Et quòd alibi hanc cognitionem pedaneis còpetere, ex ordinarij iudicis mandato affirmat^d, in urbe tantum Còstantinopolitana locum sibi uendicat. Nam ea còstitutio

de eius

b §. & iudicare. in aut. de defens. ciui.

c Pet. Bal. Iaf. Mod. in l. i. peritum. Bar. Ale. in l. i. iudex. de re iudica. Imol. Ange. in l. ij. uersic. ad reprimendum. in uer. peracuf.

d §. audient. de iudicib.

de eius loci iudicibus solum loquitur: quod eius præfatio indicat, nec Bartolum fefellit. Quamobrem Guido Suzarius non immeritò à cōmuni interpretatione discessit, etsi illi (quod omnibus accidere solet) facilius fuerit falsa cognoscere, quàm uera reperire. Ipse igitur aliter eū textum sic exposuerim: ut quociam solebant iudices merum imperium delegare tanquam quacunq; re occupati, cognoscere nō possent, uetant Imperatores id licere, nisi ex duabus tantum causis nō possint, uel propter utilitatem publicam, uel ex negociorum multitudine. Ceterum, quia qui unum negat, aliud concedere dicitur: uidebatur^e in causis mixti imperij, quæ quòd specialiter tributa essent, demandari nō poterant, indistinctè delegatio nem permissam, quod legislator negat. Illa igitur uerba ex officio suo duplicem emphasim habent, & non solum mixtum imperium significant, sed tale quod demandari nō poterat, cum pronomen illud, suum^e, personam respiciat, creberrimeq; ei addatur, quod per alium expediri non potest. Quo certè sensu nihil cōmunis sententia iu uabitur, qua mixtum imperium iure magistratus nō cōpetere, traditum est. Potest etiam probabiliter dici, cum iure antiquo propter absentiam, seu grauiores occupationes causarū meri imperij delegatio cōcederetur, restrictū id ab imperatoribus fuisse, cum huiusmodi absentia seu occupationes ex causa publica, uel causarū multitudine procedunt. In his uerò quæ ex suo officio, id est propria solitudine, solebant iudices cognoscere (sunt autem hæ mixti imperij causæ, quas specialiter magistratibus datas, suprà retulimus) neq; in prædictis casibus li-

e Arg. l. j. ff. de
offi. eius.

f Bar. in. l. iube
mus. C. de e-
rog. mil. an.
Bal. in cōsi.
ccciij. nobi-
lis. in quinto
uol.

et iudicem dare: & differentia hæc uidetur esse ratio. Quia in causis meri imperij debet reus quamprimum uel absolui, uel condemnari: & ideo si præses sit absens, uel grauioribus negocijs implicitus, iudicem alium constituere debet, ne interim ille forte in carceribus de salute sua sollicitus diu expectet, quod in causis illis specialiter per legem concessis, non est considerandum.

Communes declarationes in. S. ubi decretum, à cõmuni eruditorum ingenio abesse: quamobrẽ hic interpretat⁹, ut debuit. CAP. III.

Lpianus in tractatu de proconsulis & legati officio^a, ubi inquit: Decretum necessarium est, per libellum id expedire proconsul non debet: omnia enim quæcunq; causæ cognitionem desiderant, per libellum non possunt expedi ri. Hanc clausulã ita uarijs modis Accursius interpreta tur, ut merito Manlij Seuerini sententiæ locum fecerit, dũ eius quod multipliciter intelligitur, ignorari ueritatẽ te status est. Siquidem Accursius definitiuã sententiam ab sente parte ferri non posse, hinc quandoq; credidit, quod quidem nil cõmune cum illis uerbis habet: aliquãdo libel li dationem per actorem nõ requiri, quod uti falsum mox improbat, quandoq; ea quæ causæ cognitionem requirũt, non posse, delegari, ex illis uerbis existimauit, ut per libel lum iudicem delegatum intelligamus. Qui sensus cõiter approbatur, tametsi & Fulgosius & Iason uerba legis improprie accipi fateãtur. Et sane ridiculũ est libellũ pro delegato intelligi, præsertim cũ in huiusmodi delegatione

^a l. nequicquã.
S. ubi dec.

Do. And. Alci. Paradoxorũ.

e

nec

nec quisquam libellus requiratur. At alij aliter intelligunt miserabiliterq; se torquent: nec tamen iniuria, cum nodum ipsi in scirpo fecerint. Quare ut ipse quam clarissime explicem, scire nos oportet, decretum in hoc à sententia differre, quod ex ea regulariter aut absolutio sequitur, aut condemnatio: in decreto solum iudices auctoritatem suam interponunt, & quod agitur sibi iustum uideri pronuntiant. In his igitur causis, in quibus decretum necessarium erat, solebant partes per supplices libellos petere, ut iudex illud interponeret. Sed quoniam quidam decreto non interposito solum libellis subscribebant, dubitatum fuit: num id satis esset, eiusq; efficaciam subscriptio esset, cuius decretum. Negat iuriscōsultus subscriptionem eam sufficere, cuius ratio esse potuit, quod decretum interponi pro forma quodammodo inductum sit, requiraturq; solenniter illud interseri^b: & hoc quidem in his quæ causæ cognitione desiderant. Nam si de plano & summatim cognoscisci opus sit, tunc ipsi præsides subscribere libellis poterunt, & illud officium assessoribus suis permittere, seuerissima poena prohibentur: quod secunda cōstitutione de assessoribus nominatum cautum est, ut imperatorum Carini, Numeriani, lege de prædijs minorum, non solum nostra sententia optimè corroboretur^c, sed & hac quam inter assessorum ordines insertam diximus: tum & illo rescripto, quo subscriptiones ad libellos datas, auctoritatem rei iudicatae non habere traditur^d. Et hoc sensu nihil omnino ea sententia probabitur, qua testatum est mixtum imperium demandari non posse. Nam etiã si alijs legibus constet, subscriptiones huiusmodi assessoribus non permitti, non tamen

^b l. minorum.
C. de præd.
min.

^c d. l. minorum.

^d l. iudex. C.
cō. uel episc.

men consequens est, ut tota causa delegari non possit.

Causam missionis in possessionem ex primo decreto mandari posse. CAP. IIII.

X Supradictis in alia quoq; questione dubitatur, num causa missionis in possessionem ex primo decreto demā dari ualeat: & non posse frequētiori autoritate approbatum est, & id quidem pluribus rationibus, ueluti

cum in hac missione necessaria sit citatio per edicta^a: que tamen de legatis abnegatur^b, quod si precedens prohibitū illis est: certē & in eo quod sequitur, idem dicendū est. Verum haud ipse concesserim, in omni missione eiusmodi citationem requiri, sed in ea tantum, que in reali actione fit, quod plenum præiudicium pariat. nam & negari uerisimiliter poterit, eam citandi facultatem iudicibus, quibus mandata est iurisdictio, non cōpetere: cū prohibentes id constitutiones^c, in iudicibus datis, uel ab ordinario, uel ex sacra forma, loquantur. qui quidem dati iudices, diuerso iure ab illis censentur, quod sequenti capite declaraturus sum. Nam & iudices, dati sententiā suam non exequuntur^d, & tamen illi quibus iurisdictio mādata est, exequuntur: cum, ut diximus, mixtū in hos transferri imperium possit, sicut & huiusmodi iudices nihil aduersus contumaces posse non diffitemur: cum tamen alios mādata iurisdictione posse credam. nam etiam quod magistrat^o municipales hāc facultatē, nisi in speciali casu dāni infecti, nō habeant^e, non propterea cēsetur idē delega

a l. ij. C. ubi in rem.

b Auth. qui se mel. C. qūo & quando.

c §. si uero etiā in authen. de exhl. reis

d l. a. diuo. de re iud.

e l. iij. §. si tā. de dam. infe.

tis uetitum, cum & in hoc argumēto demonstrauerimus, à uero communem scriptorum sententiam recedere: nec me etiam mouerit, quòd si reus contumaciter latitet, si iudex potest, in possessionem illi mittere lege Iustiniani iubeatur, tanquā illa potētiae conditio delegatū respiciat, Nam illud eo casu dictum est, quo cōtumax, in quo litigat territorio facultates nō habeat: quī enim illi poterit quisquam in possessionem mittere? possunt & ea uerba in iudice dato, intelligi. Sed quid in hoc amplius dubitem, cum id expresso iure constet^h: & legis uerba alij capēt, alij manifesto errore coërceant, cum etiam ex secūdo decreto missionem mandari posse opiner[?] ita tamen si à iudice mandetur, non si ex edicto iam defuncti pratoris, quisquā sibi id iuris arrogetⁱ. quam sententiam, ut paulò audacius sequar, illud quoq; hortatur, quòd si quae huic pronunciato obstabant rationes, ex superioribus omnes sublatae, & quidem sine cauillo uidentur.

Iudices dati, & ex sacra forma delegati, & arbitri iuris, aliaq; nomina, quantum simul discrepent, quāmaximosq; errores ex hui⁹ rei i⁹peritia, nostri Doctores admiserint. CAP. V.

Omplura sunt iudicum nomina, diuersae quidem dignitatis notae, quae tamen à recentioribus ita implicātur, ut facilius quilibet Gordij nodum explicare possit: & cum huius erroris sectatores, nō estimatione solū defendātur, sed & numero, uix tutò quisquam,

quã, & sine temeritatis argumento, quòd eis aduersetur, dixerit. Sed quoniam perfricanda non impudenter, ut arbitror, à principio mihi facies fuit, & hoc quoq; asserere non pigebit. Septē itaq; ius dicentiũ uocabula nobis explananda sunt: inter quos primas sibi hi iudices tenēt, quibus mandata est iurisdictio, qui & ad plures causas delegati ut plurimum dicuntur^a, his multò plura competunt, quàm iudicibus alijs pedaneis competant. Nam quãnis iurisditionem suam omnem mandare non possint, iudices tamen dandi facultatem habent^b. Si quidem, ut Valpianus ait, is cui mandata est iurisdictio, iudicem dare potest, ut sunt legati procōsulum. nec speciale id in legato esse, quod quidã opmati sunt, probauerim, cū dici soleat, ab exemplo regulã non restringi: tum etiam quod & frequentissime Iuriconsulti ipsi illos equiparant: quod argumentum omnino ineptum esset, si speciale quicquam in illis fore proponeretur. Iudices autem dati, dicuntur etiam pedanei, quibus litis cognitio tantum, uel pronuntiatio, uel etiam utrunq; in una causa concessum est: & hi eam tantum iurisditionem habent, sine qua mandatum commode explicari nequit. Nam & qui eũ dat, nihil hoc casu ab se abdicare creditur^c: quamobrem quandoq; dati iudices solum munere iudiciario fungi^d, quandoque nihil habere præter iudicandi facultatem^e, dicuntur: hinc nulla dandi alium iudicem licentia illis conceditur, & ab eorũ sentētia is qui dedit prouocatur^f. Quòd si duo dati sint, q̄ diuersi iudicauerūt, eorũ sententias in pendentem esse, Modestinus^g respondit: donec q̄ eos dedit competens iudex alterã earum confirmauerit. nam & in possessionem

a Gl.in. l. j. §. qui mādātũ de offi. eius in gl. j.

b l. cum præf. §. is quoq; ff. de iu.

c l. a iudice. C. de iud.

d l. fin. C. ubi & apud.

e d. l. a iudice.

f l. j. §. j. ff. q̄s & a quo.

g l. duo. de re iu.

- mittere, nisi specialiter dati ob id sint, non possuntⁿ, & sententiam suam exequi ipsi prohibenturⁱ, quod, sicut & alia in eis, quibus mandata est iurisdictio, non procedit: & hęc iudicis dati interpretationem glossematũ scriptor Albertus, tum Raphaël Comensis, Ioannes ab Imola, Ioannes Anan. e, Angelus, Aretinus, Socinusq;^k in appellatio nũ materia probauerũt, idemq; Fulgosio, Pippo, & Andrea Siculo uisum est, ut non parum de nostrorũ Docto rũ diligentia plerunq; desiderem, qui tot autoribus enar ratam rē in ordinarijs locis nō attingũt, ut id solum eos uidisse putes, quod quatuor annorum curriculo, in litera rijs scholis legunt. quis enim dubitet, si ea quandoq; aspi cere illis cōtigisset, uel huius rei mentionē facturos? Ex iu dicibus hisce quidam sunt, qui ex sacra iussione, uel for ma dati dicuntur^l: nimirum quia accedente iussu princi pis, ab ordinarijs dati sunt. Huius rei potissimũ is modus erat: nã si unã duo litigare^o, & alter nostrũ mallet sum matim, uel alio modo cognosci per supplices libellos, im peratorẽ rogabat, ut per rescriptũ iuberet iudicem ab or dinario nobis dari, qui summaticim, uel quoquo modo peti tum fuerat, cognosceret, iudicaretq;: rescriptũ illud sacre formę iussionisq; nomen habet^m. eas implorari à princi pe ante litis contestationemⁿ, passim conceditur, post litē contestatã secus est. & nisi à quęstore principis subscri pte sint, cōtimeantq; & litigantium & iudicis nomina, nullum effectum habent^o. Is ergo iudex, q̄ ea forma dat^o est, nil ulterius habet, quã ceteri iudices pedanei habeãt, & ab eius sententia nō quidem imperator, sed ordinari^o ipse appellatur^y, solum in eo distat, quod alia forma q̄ or dinaria
- h** d. 9. si uero etiam.
- i** d. 1. a diuo Pio.
- k** In d. 1. j. 9. j. q. s. & a quo. Fulgo. in. l. solēt. de iur. om. iud. p. p. in d. 9. his q. que. and. sic. in. c. super. 9. porro. de of. fi. deleg.
- l** 9. si uer. i. aut. de exh. reis.
- m** Tex. in. 9. omnē. uer. si uero. i. au. then. de liti. Raphael & Alex. in. d. 1. a diuo. i. p. r. Alex. & Ri. min. i. l. ij. de iur. om. iud.
- n** In auth. in med. litis.
- o** In auth. ut di. ius.
- p** l. ff. q. s. & a quo. l. j. 9. si quis. in app. ff. de ap.

dinaria procedere ex rescripto illi cōtingit. Sunt & iudices ab imperiali fortuna dati^q, qui in eo tantum à icate ris principū delegatis differunt, quòd post eorū mortem iurisdictionem adhuc habent, cū alioquin iurisdictione nomine proprio delegantis cōcessa, eo mortuo euanescat^r: quod si dignitatis uel alia perpetua appellatione tributa sit, permanet: Imperialis enim fortuna, nec unquā perit, peritura uē est. Leguntur & executores, quā uocē æquiuocam, etiam Nicolaus Tudiscus^s ostendit. Sed quod ad præsentem materiam attinet, quatuor enumerari significatiōes possunt, & in primis ordinarius quilibet iudex executor dici possēt: quoniam is propriam sententiā exequēdi ius habet, quā ratione & is cui mādāta est iurisdictione, executor pariter dici poterit^t. Sed & apparitores, nuncijsq; iudicium executores sunt^x: quorū duos quilibet iudex habet, desidijsq; eorum simul & perfidiā multa indicta, coërcendi illi ius est. Quarta species eorum iudicū est, qui ex municipali lege in causis exequutionū ius dicunt, quorū in iuris ciuilibus corpore, mentionē aliquā fieri non arbitror: licet Raphaël & Iason^y aliter opinentur, ex quibusdā scilicet constitutionibus, quæ nihil eā opinione adiuant. Traduntur & arbitri iuris, qui electi à partibus de aliquo articulo iussu ordinarij cognoscunt. Vt si tecū litigem, petamq; ut satesdes: quod cum facias, nego si deiussores idoneos esse: ordinarius alicui, quem nos optauerimus, mādāt: ut eo in negociolo disceptator sit, is arbiter iuris dicitur^z: & huiusce sententiā non solū ex appellatione ordinarius rescindere potest, sed etiā non uocatus corrigere: nā & si uisum illi fuerit, sententiā ipse

q. l. fi. C. d. iud.

r No. l. g. libe-
ris. §. her. ff.
de uulg. &
pupil.

s Abb. in. d. c.
pastoralis. §.
quia uero.

t l. fi. §. execu-
tores. C. ut
nemo priua.
u c. si quis cō-
tra. de fo. cō
pet.

x l. fi. C. d. spor.
fancimus. C.
de iud. i.

y In. l. fi. C. de
iud.

z l. arbi. l. seq.
q. fauld. co.

a l. fin. ff. a qui.
app. nō licet.

b l. apertissimi
l. fi. C. de iu.

c In. l. fi. C. de
iud. ubi la-
fon.

d No. in. l. rē
nō nouā. C.
de iud.

e d. l. fi. C. ubi
& apud. in
l. j. ff. de iud.

f l. j. C. de pe-
da.

g In. l. ait p̄tor
s. si iudex.

exequitur^a: cum & ex eis agi possit: praesertim si in causa suspecti iudicis pronunciauerint^b, sed tunc iudex ipse, de cuius recusatione est actū, exequetur. Vulgò etiam arbitri iuris appellantur, qui legis municipalis iussu eliguntur, ueluti si statutum sit, lites inter agnatos sub compromissario iudice terminari, quo casu ab eorum sententijs prouocatio est, huiuscemodiq; iurisdictio magis delegata quàm ordinariæ accedit^c. Reperitur & quorundam iudicum mentio, quos chartularios^d passim uocant: cuius nominis ratio ex Hetruscorum consuetudine manauit: nã cum eis in regionibus ex municipalis decreto iurisdictio nem tabelliones habeant: quotiescunq; alicuius contractus testationem scribunt debitori mandant: ut intra tot dies æs illud alienum soluat: tanquam enim in confessum promissio illa semper paratam executionem habet. Horum iudicum mentionem in iure Romano esse, non falso abnuerim: nam etsi Accursius, Baldus, & Salycetus hoc sensu accipiendas eas leges^e arbitrētur, quæ de his iudicibus meminere, qui iudicandi solã facultatē habent: rectius tamen ibi fuerit eos intelligere, qui inter priuatos iurisdictio nē spontaneam habent: qualis est procurator Caesaris^f, mecumq; sentire demum Thomã Dotium Senensem^g offendit in rei iudicate commentarijs.

Meri imperij ius ipsum soli principi cōpetere, eius exercitiū etiã cateris ordinarijs cōicari: & cur illud delegari nequeat, noua ratio. ○ A P. V I.

Cum trecentis serè ab hinc annis Henricū Germanorum regē, Bononiã uenire cōtigisset, uigebāt tū duo, maximi in nostra hac disciplina nois, Lotari⁹ & Azo, discre-

discrepabātq; inter se uarijs modis: & in eo præsertim, quòd merum imperiū apud solum principem esse Lotarius credebat, AZO etiam cæteris magistratibus propriū esse profitebatur. Quamobrē deposito uterq; ex sponsione apud sequestrum equo regem ipsum adierūt, qui pro Lotario pronūciauit, uictoriq; illi ex conuentionis lege AZonis equus cecidit. Verūm posteriores ita rem iudicatā damnauere, ut maximo silentio quæstionem omnem texerint, solaq; AZonis opinio sic p̄batur, ut neminē unquam extitisse credibile uideatur, qui in contrariā ire ausus sit. Verūm ipse uereor, num fortasse probabilior sit causa, quæ rei iudicatæ autoritate defenditur quòd uidelicet magistratus solum meri imperij exercitium habent, at ius ipsum in principe resideat: q̄ sententia Papiniani^a uerbis adamussim quadrat, qui in *u. u. u.* atissimo illo responso: uidetur, inquit, errare magistratus, qui cū publici iudicij exercitationem lege Iulia delatam habeant iurisdictionem suam mandant. hic enim exercitatio delata (si impropria interpretatio absit) qd aliud significare potest, quàm ius ipsum principi, exercitium alijs competere? nam & maiores illi magistratus nō alia de causa ubiq; administratores dicuntur^b, quàm ratione meri imperij, in quo solam administrationem habent, quæ uox eum cōprendit, qui alieno nomine, nō proprio agit: quod & Accursius in rubrica de administratione rerum publicarū, libro Codicis x i. testatus est: quamobrem & frequentissimè executores dicuntur^c, habereq; mixti imperij executionem, quod si proprie loquamur, merum factum demonstrat. In iuramenti quoq; formula, in qua ratio locu

a In. l. j. de off. eius cui.

b C. ut om. iur. in rub. & nō gro.

c l. fi. C. ut ne priuat.

d In authē. ius
iu. qd̄ præf.

e l. & si prætor.
de offi. eius.
f l. iij. de offic.
præf.

g l. j. de offic.
præf. aug.

h l. inter tuto.
res. de admi.
tuto. Bar.

i Bart. in l. im-
perium. in fi.

k d. l. imperiū.

l l. stipu. ista ha-
bere. de uer.
oblig.

m Mod. ferr. in
l. more. in ij.
not. de iur.
om. iudi.

tionis summa habetur: iurant magistratus, occasione tra-
dite administrationis, fidē se Cæsari seruaturos^d, at tradi-
tionē, iuris translationē non respicere vulgò scitur, Azo-
nem tamen cōmunemq; opinionem adiuuat, quòd præto-
rem pro imperio suo agere^e, præsidem maximū imperiū
post principem habere^f, præfectū Aegypti imperium,
quod illi datū est, deponere^g legitur: quæ uerba ius ipsum
significare uidentur, nisi dixeris imperium, iurisdictio-
nemq; dupliciter accipi: quādoq; pro ipso iure, aliquādū
pro iuris ipsius usu tantum & exercitatione^h: & hoc
casu prædictæ dictiones illæ interpretandæ sunt. Nam et
iurisdictionē delegatam dicimus, quæ tamen alieno iure
pendet, & merū usum complectiturⁱ. Validius igitur cō-
muniōra iuuerit, quoniam si merum imperium nil aliud
est, quàm potestātē animaduertendi in facinorosos homi-
nes habere^k, certè hæc potestas magistratib⁹ tribuitur,
quocirca & merum imperium habere dicēdum est. Sed
& hic fortasse dixerit Lotarius: uerbum, habere, latissi-
mū esse^l, & respectu principis ius ipsum, in persona ue-
rò magistratuū exercitationē solum cōprēdere: sic utroq;
modo definitionē illam intelligendā. quod si hęc senten-
tiā sequamur, in eo utilis fuerit hæc quæstio, quòd defun-
cto principe, magistratuū iurisdictionē, iudicio nondū
cocepto, ratione meri imperij cessare fatendū fuerit: licet
in eis quæ iure magistratus cōpetunt, aliter dici debeat,
cū & in illo nō parua disceptatio est^m: erit & inde con-
sequens noua ratio, cur merū imperiū in delegatum non
transeat. nam cum magistratus meram eius exercitatio-
nem habeant, alij demandare nō possunt, cum is cui usus
relictus

relictus est, alium usuarium cōstituere nequeatⁿ.

Quid sit merum imperiū, Vlpiani definitio uera defenditur, & temeritate alij notantur, qui ueriora quā Iurisconsulti se tradere opinati sunt.

n l. ij. de usu-
ca. Bal.

CAP.

VII.

Nnotatione digna nobis ea quæstio uisa est, quæ de meri imperij definitione dubitatur, & Bartolus^a, quem uti legalis reipublicæ principem alij sequuntur, hoc potissimū modo finiuit, ut id iurisdictionis sit, quæ iudicis officio nobili expeditur, & utilitatem publicam principaliter respicit: quod tamē nō satis uerū quandoq; mihi uisum est. nā accusatio ius est ab officio iudicis nobili diuersum, ut Bartolus, Petrus, Baldus, Angelus, Ioannes ab Imola existimarunt^b, quod & Iasoni, & recentioribus uisum est, & tamen illud imperium respicit. Nam & in absolute rei utilitas principaliter agitur, quæ tamē ex mero imperio procedit. quid enim, si publica aliqua ex occasione princeps in possessionem mitteret, uel bonorum possessionem decerneret? num ex hac ratione mero imperio uti diceretur? quod perquam absurdum est. Accedit his, quod & multa ex mero principis officio proueniunt, quæ tamen huius imperij esse, legibus non constat, ut legum ferendarum potestas, & tabelliones creandi autoritas, huiusmodiq; diplomatum concessiones. nusquam enim, opinor lectum est, ea quicquam ad illud imperium spectare. quamobrem satis impudenter Bartolus, & id genus scriptores faciunt, qui ipsi nouas definitiones excogitant, tanquam ea quæ Iurisconsulto Vlpiano

a in d. l. imperium.

b Pet. Bal. & Ias. l. l. imperium. Imol. Ang. in. l. v. de uerb. obl. Aret. in trac. malef. dixi supra. c. ij.

Vlpiano traditur, ueris rationibus nō subsistat. longe igitur melior nostra causa fuerit, cū multo minori nota recētiores accusare possim, quā ipsi Iureconsultum tacita saltem reprehensione coarguant: in eo praesertim, quod optimo iure defendi potest. Fateamur itaq; merū imperium nil aliud esse, quā potestatem gladio animaduertiendi in facinorosos homines: & hęc definitio cum re definita conuertitur, quamobrem iure ciuili ualere eam, negandum non est^c. nec dicat quisquam, ius indicendi multam non cōprenderi, cum ea appellatione animaduersionis ueniat. nam & gladius hic non simpliciter pro telo accipi debet, sed pro quacumq; pœna, qua ex delicto plectendus sit reus: quāuis & non improbabiliter aliquis negauerit multandi illud ius meri imperij esse: sed existimabunt fortasse alij magis obesse, quod etiā priuati in militem desertorē, nocturnumq; grassatorē ius animaduertiendi propria autoritate habent^d, & tamen uix dixeris cui libet merū imperiū competere. uerū scire nos oportet potestatis, quod in definitione est, uerbū, iurisdictionem spectare^e, quam uocē priuatis conuenire palam negatur.

Mixtum imperium quid sit, & nouo atq; eodē uero sensu perceptum responsum Iurisconsulti ultimum, in lege imperium, de iurisdictione omnium iudicum.

CAP. VIII.

Ixtū imperiū iurisdictione est, inquit Bartolus^a, quæ officio iudicis nobili tractatur, & ad priuatā utilitatē spectat. Longè breuius Vlpianus, qui mixtum imperiū, ait, est qd' iurisdictioni coheret. Quæ

uerba

c l. j. §. dolum.
de dolo.

d l. j. C. ut li. u.
nicui.

e l. potestatis.
de uerb. sig.

a in. d. l. imperiū.

uerba cum ob breuitatē obscura sint, eo modo ferē accipi debent, ut à cæterorum opinionibus nihil noui inducant: nisi quod aliàs docui, distinctionē eā nobilis & mercenarij officij apud ueteres non obseruatā fuisse, sed prætoris officij dici, quod in mixto imperio uersatur, id est circa coërtionē seu executionē, quæ etiā in bon. pos. danda necessaria erat, ut παρρησιῶν lib. III. ostendi. Illud uerò quod executionē non respicit, quia qualicumq; iudici etiam pedaneo & municipali cōpetebat, simpliciter iudicis officium à Pomponio appellari. uidenda igitur quæ apud eum à nobis annotata sunt, obscuraq; Vlpiani uerba ex eis declarāda. ^b Sed ea quæ sequuntur, etiā obscuriora sunt: quamobrē operæpretium fuerit integrum legis responsum referre. Imperium aut merū, aut mixtum est: merum est potestas animaduertēdi in facinorosos homines: mixtum est cui etiā iurisdictio inest, quod in dāda bonorū possessione consistit. Iurisdictio est etiā iudicis dandi licentia. Et hoc responsum ita exponunt interpretes, ut nō de utroq; imperio tantum locutus sit Iurisconsultus, sed & de minima iurisdictione. Atq; eo modo ultima uerba, ex communi aliorū sentētia Alexander declarat, ut non aliud notēt, quàm causas delegare iurisdictio nis esse: cui sensui non implicatiua coniunctio etiam, solum aduersatur: sed & illud quoq; quod ius delegādi causas iurisdictio nis esse falsum est. Nam & mero iudicis officio id expeditur, quod & inde patet, cum nulla prodiata afferatur actio, qua quisquā à iudice petat, ut causam demandet, quinimō & inuitis & ignorātib; partibus, mandare iurisdictionē suam ordinarij possunt, expres-

b In. l. v. de uer. oblig.

c c. pastoralis. de offi. dele.

sumq;

d l. j. de iurisd.
om. iudi.

sumq; id eo responso crediderim, cum uulgo dicimus, ius
dicentis officium latissimum esse^d: quoniam in possessionem
mittere, tutores constituere, bonorum possessionem
decernere, iudices litigantibus dare potest. nam cum cetera
mixti imperij exempla hoc arguunt, tum etiam quod of-
ficiū in dubijs ad nobile referri solet. Aliter itaq; Petrus
Cynus, & Baptista Seuerinas eam structuram intellexe-
runt, ut de natura causarū iurisdictionis esse demōstret
ut demandari possint: quae interpretatio nusquam minus,
quam Iuriscōsulti ipsius uerbis quadrat. quamobrem ue-
rius esse, quod aliās quoq; disputando sustinui, arbitror,
Iuriscōsultū uidelicet ea in lege solū de mixto meroq;
imperio loqui, mixtumq; illud definire, cui etiam iurisdī-
ctio inest, ut bonorū possessione, & in iudicis dandi licē-
tia. nam in ea quoq; sicut in bonorum possessione, iurisdī-
dictio est, quocirca mixti imperij existimatur. dictio itaq;
licentia, in eo contextu, sextum casum respicit: licet
praepositio, in, adiecta non proponatur, non idcirco ta-
men ab hac sententia discedendū est: cum plerunq; eas
subtrahi, non ueterum consuetudine solum doceamur,
sed & elocutionis elegātia admoniti simus. Est autem fi-
gura eclipsis. Tranq. in Dom. natus est regione urbis sex-
ta, pro in regiōe. Cicero oratione pro domo sua: domo me
contineo, pro in domo. & quo libentius nostrā hanc in-
terpretationem hisce quisquilijs insererem, illud in pri-
mis suasit, quod perquā eruditos cōplures uiros inuentū
nostrum probare cognouerā, ut etiam praepceptores nos-
tri sibi eam arrogare interpretationē nō dubitauerint:
ex Graeco uti opinor adagio, quo, amicorum omnia com-
muni

munia esse, admonemur.

Præfectum prætorio legem uniuersalem candendi autoritatem habere: & diuersa ab Iasone sententia, nescio quid in constitutione apertissimi C. de iudicijs enucleatum.

CAP IX.

Imperatoris Alexandri rescriptum hoc legitur, formam à præfecto prætorij datam et si generalis minimè legibus uel constitutionibus contraria: si nihil postea ex autoritate mea innouatum est, æquum est seruari. Quemadmodum id intelligendum sit, tractatum à maioribus uideo: & Bartolus, alijq; numero plures, facultatè habere præfectum prætorij uniuersalè legem cõdendi, ex ea cõstitutione putant. At alibi idè Bart. & quidam alij Othofredo autore, id illi minimè licere, nisi in his quibus præest prouincijs: arbitrati sunt: uerbumq; illud generale, extra eius territorij fines nõ accipiunt. In quam sententia si accedamus, nihil magis præfecto prætorij cõpetet, quàm cæteris magistratibus, qui in sua administratiõne et ipsi iura statuere, edicereq; possunt. quod oïno uerisimile non est: tametsi aliud ipse huiusce legis sensum existimè, nõpe hunc, ut si præfectus prætorio legem in sua prouincia promulgauerit: & quidè generaliter exẽpli causa: quicumq; uel omnis qui tale delictum cõmiserit, plectatur: si imperatorijs cõstitutioibus nõ aduersetur: etiã cæteros, alioquin eius iudicio nõ subiectos, tamen lege illa teneri: cuius exẽplum inter iudiciorum sanctiões hoc reperire est. Gñali præfecti prætorio forma expressum fuerat, iudicè delegatum,

a l. formam. C.
de offi. præf.
præto.

si su-

si suspectus esse cœpisset, recusari posse: dubitatū deinde est, num & idē in delegato principis esset: & idē esse Justinianus Cæsar respōdit: quod nō tam ex eius lege locum habet, quān quod generalibus hæc præfecti forma, etiā ad hos delegatos produci potest: & hanc interpretationem, quāuis reclamāte Iasone textui ipsi^b magis conuenire, qui eum uiderit pronunciaturus est, scio.

b In. d. l. aper-
tiffi.

Officij iudicis petitionem idem cum extraordinaria actione esse, & quod ea ab actione in factum, & ab datiuā differat.

CAP. X.

Questionis est, utrū officij iudicis imploratio ab actione differat? & solet dici^a, actionis appellatione huiusmodi petitionem nō cōtineri, nisi impropria significatione actionē capiamus. Sed ab hac declaratione tam ego dissentio, quān qui maxime. nā cū actio ius sit persequendi in iudicio quod sibi debetur^b, conueniatq; hæc diffinitio etiā huic extraordinariæ persecutioni, cur non, quod ex tali argumēto deducitur, proprie deduci dicamus? quod si officium iudicis aliquam obligationem non respicere, responderis: non tamen minus debitum peti idcirco fatebimur, cum in ea definitione uerbum, debere, lato significatu capi, Accursius fateatur: & ad huiusmodi debitū competere officium iudicis in cōfesso sit^c: alioqui si aduersus nullo modo obligatum, persecutio illa concederetur: non ne officium iudicis, quod præmodū equitatē amplectitur, iniquissimū esset, cum eum soluere cogeret, qui nulla obligatione teneretur? quamobrem eam obligationem

a In. l. j. de iur.
om. iud.

b Insti. de act.
in prin.

c Glo. & scrib.
in. l. si seruū.
§. si. ff. de uer-
bo. oblig.

nem

nem hoc officio efficacem crediderim, quæ nõ ex communibus iuris regulis, utputa cõsensu, manat: sed quæ ex æquitate quadam extra ordinem consideratur. Nam & eum, qui ex re iudicata dare facere damnatus sit, uerum debitorem esse dubio procul manifestũ est: & tamen, in eũ nõ actione solum experimur^d, sed & iudicis officium imploramus: nimirum, quoniam qui ex re iudicata debet, uere quidem ex cõsensu nõ tenetur^e: sed solo iure civili reus est. Sed & nostram sententiam non parum tuetur, quòd petitio hæc frequentissimè à Iureconsultis persecutio dicitur: quoniam extraordinaria petitio est^f, quam etiam proprie actionis uerbo comprehendì, iure testatum manet: hæcque sunt quas in factũ actiones appellare soliti sumus^g. quin & persecutionis uerbo extraordinarias persecutiones cõtineri, Vlpianus putat^h: ut si quis improprie id esse arbitretur, non solum Iureconsulto, tanquam proprie significationis ignaro, iniuriam fecerit: sed aduersus Bartoli sententiam responsurus estⁱ, qui uerbum, contineri, de proprio significato dici solere, existimauit: tametsi & ipse non semper, id admittendum opiner^k. argumento & nostræ sententiæ fuerit, quòd si libertus à me manumissus, ingratitude nota reus agatur, in seruitutem reuocari per extraordinarium remedium, quod idem cum officio iudicis est, Imperator Antonius tradit^l. Honorius actionẽ competere testatur^m, ut omnino idem utrunque dixisse credendũ sit: quod & Accursio uisum est. nam & in cause cognitione illud uersari, ut queratur: numⁿ citra in integrum restitutionem alia actio competat, cum Vlpianus^o scripsit: quid aliud ostendit, præterquam in integrũ

Do. And. Alci. Paradoxorũ. f resti

d Bart. in. l. in tra. de re iur.

e Not. i. l. Iuli. de cõd. ind.

f l. pecuniæ. §. persecuti. is. de uerb. sig.

g l. fin. de uar. & ext. cog.

h d. §. persecutionis.

i In. l. cni eorũ. de postu.

k Per no. p. Ia son. in l. emãcipata. C. qui adm.

l l. j. C. de libert.

m No. in. l. cũ filius. si cer. pet.

n In. l. libertis C. de libert.

o l. in cause. ij. de min.

restitutionem, quæ ex officio iudicis descendit, per actionem expediri? cū dictio alia implicare (ut uulgò dicim⁹) idem soleat. nec communem opinionem satis probat, quæ in eius tutelam à Doctoribus adducitur, & illud maxime, quibusdam locis à iuris autoribus dictum, actionem nullam dari, cum tamen ex officio iudicis cōsultum sit. Verum ipse arbitrator, quamuis actio specialiter accepta ordinarias tantū respiciat: generaliter tamen etiam persecutiones comprehendere. quocirca cum Iurisconsultus actiones competere neget, de ordinarijs intelligendum est, ut quæ extra ordinem dantur, illæ cōpetant, nec improbanda hæc est responsio, cum & cōstitutionibus cautum sit, actionem de dolo dari, quando nulla alia cōpetit: & tamē si generalis competat, datur: sicut & in nominato cōtractu, si faciam ut des, nullam actionem dari scriptum est: cum Fulgosijs, & alij quidam, nullam dari ordinariam putent, sed extra ordinem generalemq; secus. Succurrūt & huius rei quamplurima exempla, quæ silentio prætereconsultius fuerit. adducitur & quòd stipulationes damni infecti, & legatorum nomine cautiones instar actionum habere traditū est, quæ tamen ex officio iudicis pendent. Sed uti diximus, si actionē specialiter ut in rem uel in personam est, cōsiderauerimus, tūc earū instar persecutiones obtinere crediderim: sed cum generaliter de actione loquimur, non similes, sed eius speciem esse, magis uerū est: et si uerbum, instar generis speciem, non similitudinem significare hoc casu quisquā nō indoctè dixerit. Ergo generaliter affirmandum, persecutionem hæc, actionemq; idem esse: minime uerò, sed id tunc certum opinor, cum

p l. quod si minor. §. si. in l. hæreditas. in fi. de peri. hæred. l. qui ius. de au. & argē. leg.

q l. ij. C. de dolo.

r l. naturalis. §. qd' si faciam. de p̄scr. uer.

s l. ita nobis. C. de adult.

t In l. actionis ff. de act. & obl.

u l. ij. ff. de iur. iur.

cū quicquam petim⁹, quod nobis aliquo modo debeat^r,
 nam cum ea, quæ meræ facultati iudicis conceduntur, pe-
 timus^x: tunc longè & latè ab actione persecutionem
 hanc differre, necessario profiteamur. Et ex his consequens
 est, ut si ex officio iudicis actio aduersus me intentata eli-
 datur, exceptionem propriè mihi competere fateamur:
 quoniam ex sola æquitate uera exceptio datur^y. quod au-
 tem inter utraq; uoces, multas differentias & Bartolus,
 & Iason, recētioresq; alij aggregāt, minimum nostræ sen-
 tentiæ aduersatur: cū nec ipse reales personalesq; actio-
 nes à persecutionibus distare, inficias eam: sed tamen inde
 nō sequitur, quin actionis appellatione persecutio ppriè
 cōtineatur. Ceterum cum officij iudicis petitionem extra
 ordinariā actionē esse dixerim: quid ergo ab actione in fā-
 ctum differt? quid ab ea quam datiuam recentiores nun-
 cupant? & in hoc differentiā esse censeo, quod datiuā a-
 ctio speciale nomen habet^z, ut in aliquo casu mutui pecu-
 lij ue, actio in factū, uel ex interdictis^a, uel ex innomina-
 to contractu, similibusq; negocijs prouenit: persecutiones
 uerò ut plurimū in mixti imperij causis intenduntur: nā
 & illas ex nobili, mercenario ue officio distingui nō pu-
 tauerim: cum has uoces non à Iureconsultis acceperint,
 sed ex proprio ære recentiores ipsi effigiauērunt, cum &
 merū officium appellari in iure uiderimus^b, quod merce-
 narium isti credunt, sit igitur causa iurisdictionis quæ
 pecuniam respicit. Mixti uerò imperij causæ non actione
 in rem, nec in personam expediuntur, cum ad huiusmodi
 debitum non pertineant: sed cum principale earum ro-

x l. nō quicqđ
de iud.

y l. q. equitate,
de dol. ex.

z Bar. i. l. certū
cond. i. prin.
si cert. pet.

a Gl. insti. d. in
terd. §. fin.

b l. quinta. de
uerbo. obli.

bur ex iudice descendat, persecutionibus terminantur.

Si contumaci de fensio omnis ex lege uetita sit, quemadmodum hoc accipi debeat, multisq; casibus declarari illud statutum, quos alij minime tā accurate perspexerit. CAP. XI.

Ræcedenti articulo consequens est questio, num quæ lex municipalis actionem alicui negat, persecutiones etiã, quæ officio iudicis expediuntur, prohibeat: & in fauorabilibus tantũ uetari communi sententia enunciat-
 tur. Sed si nostra illa opinio probetur, promiscue indistin-
 ctèq; prohiberi dicendum est. Verum & hic queri solet,
 quid si lex nõ actionem simpliciter auferat, sed quacum-
 que defensionẽ? Finge statutum esse, ut contumax accusa-
 tus, nisi sese in carceribus cõstituat, omni defensione pri-
 uetur: & tunc extraordinarias quoq; has petitiones illi
 non cõpetere, nemo nõ probauerit^a: tametsi hæc qualiscũ
 que constitutio multas interpretatiões admittat, quæ uul-
 gò minime agnoscũtur, & eam in primis, ut licet ipse pro-
 priam causam tueri nequeat, extraneus tamen quilibet ra-
 tione publici fauoris officium iudicis implorare poterit. si
 tamẽ probaturus est, cõtumacem eũ falso crimine deferri:
 solumq; in hoc à reo dispar erit, quod reus, si contumax
 nõ esset, nisi crimẽ probaretur, absoluendus foret: at hoc
 casu, nisi extraneus innocentiam probet, condemnabitur:
 & ita in questione facti interrogati, Marianus Socinus,
 & Thomas Doti⁹ responderũt^b. sed & ipse crediderim,
 posse

^a Bar. i. l. j. §. et
 parui. qd' ui
 aut clam.

^b D. ant. de ca
 nario. i. tract.
 de excu.

posse eū qui cōtumax sit, rescissionē sententiæ petere ex edicto prætoris, quasi metus causa abfuerit, cū carcer iustitiam timoris excusationē afferat: quod ita uerū est, si iudex ipse uir toruus fuerit, & qui etiam absq; indicio plectere reos soleat^d. nam etsi manifestum sit, contumacē illū per calumniam delatum esse, non alijs tantū defendere: sed etiā ipsi iudici, nemine petente, absoluendi ius est^e.

Idem etsi ex leui delicto accusatus proponatur, uel accusatio ipso iure nulla dicatur. sed quid si cōtumax redeat, & absentia causus alleget, audiendus ne est? & puto audiari æquū esse: quod & Alberico Rosato uidetur. Ceterum ex prædicta lege solum ea defensio prohibita censetur, que adiuuare contumacem possit^g: quoniam in eius damnum procedi posse, dubio procul est. nam & hoc statuto nō solum defensio respectu accusationis tollitur, sed & quelibet alia in alijs causis^h: ut non absurde tractatum sit, si quisquā de facto aliquid ab huiusmodi contumace petat, possit ne contumax defendi: & posse tandem obtinuit. qd si proponatur, iudices accusatū hunc pariter & cōtumacem admisisse, absoluisseq; sententiā hanc ipso iure inualidam, Baldus existimauitⁱ: quod & ceteris perplacet: expresso enim iuris errore uidetur lata.

Vter in iudicando dignior haberi debet, ordinarius, an delegatus principis. CAP. XII.

Ractatum diligētissime apud Alexādrū posterioresq; est, uter in iudicando dignior esset, delegatus principis, an ordinarius iudex: & digniorē esse delegatū obtinuit^a: quā sententiā rationibus nul-

f 3 tisariam

c I. qui i carcerem. de his q me. cau.

d Are. in. lac. cusat. C. e.

e Bal. in. l. plane. de petit. hæ. & ibi Alex.

f Alb. de Ros. istat. i. iij. pte q. xxxiij. in q. xxxxi. eo. loco.

g Bal. i. extr. uag. de pac. constan. in uerb. nō admittimus.

h Albe. in. q. xli. eo. loco.

i De pace constantiæ. & in l. seire. §. consequens. de excus. tut.

a In rubr. de offi. ordin.

tifariã pro bāt: quamuis nihil ex legibus adducant, qđ que-
 stionis terminos plurimum respiciat: nos id desiniri ex
 Impp. Valentiniani, Valētis, Gratiani, constitutione de of-
 ficio uicarij, arbitramur: qua in ciuilibus causis præfecti
 prætorio uicariũ iudicare, in militaribus comites, expres-
 sum est: quòd si causa utriq; cõis acciderit, priore loco ui-
 carius cognoscere, comes illi adiunctus accedere iubetur.
 Viden^r igitur, uicariũ præferri, qui tamen iure ciuili ordi-
 nariam iurisdictionẽ nõ habet: licet Pontificum decretis
 aliter sit: & eo diligētius annotanda hæc est constitutio,
 quo etiã minus ab cæteris perspecta dubitabilẽ alioquin
 aliã quæstionẽ explicat. Pingamus ordinario iudici adiu-
 ctũ ex causa à principe collegam, qui in diuersam ab ordi-
 nario sententiam iuerit: quæ sitũ est: cuius potissimũ pñũ-
 ciatio sit obseruanda: & negociũ omne ad principem de-
 ferendũ: Bartolus^b cõset, qui in dubijs delegati iudicio po-
 tius acquiescat, tanq̃ is dignior sit: uidetur sane huius le-
 gis argumẽto idẽ esse etiã, si ea res ad principis cognitio-
 nem non referatur, sed tamẽ amplius quærendum reor.

b In l. duo. de
 re iudi.

In bonorum possessione adipiscenda hodieq; neces-
 sarium decretũ esse. CAP. XIII.

T uerborum inanium captiones ex-
 cluderet, statuit Constantinus Impera-
 tor^a, in adipiscẽda bonorũ possessiõẽ
 si qualiscũq; testatio etiã apud duũ-
 uiros ostẽdatur sufficere. Interpreta-
 ti id sunt posteriores, ut ex illis uer-
 bis exponatur, in bonorũ possessiõẽ necessariũ nõ esse de-
 cretum

a l. fi. C. qui ad
 mit.

cretū interponi: sed illud sufficere, si quisq̄ apd' magistratum municipalē bonorum possessionē accipiendi uoluntatē suā declaret. Verū enim uero perquā uereor, ne hæc uera nō sint: cū testatio nihil aliud sit, q̄ protestatio^b quæ dā, quæ loco petitionis libelli ue successit: & cū libellus scripturā reqrat, ea solis uerbis efficax est. Prius igitur q̄ decretū interponeretur, iure antiquo requirebatur is libellus. Verū Constantini ea cōstitutio, loco libelli qualem qualē testationē sufficere demonstrauit: sed nō propter ea cōsequēs est, ut & idcirco sublatū decretū credamus. Cū enim de correctorijs agatur, qd' expressim nō mutatur, cur prohibetur stare? nā etiā ratio legis, ut inanes captiones excludantur, hoc casu locū non habet. Quis enim sani iudicij nō erubescat fateri, decreta prætorū, quæ mira quadā solennitate ferebātur, uerborū uanas captiones esse: præsertim cum etiā Iustiniani lex attestetur, per Constantinū sublatā bonorū possessionis petitionē fuisse? quod ergo de petitione dicitur, quid cū decreto cōmune habet? Idemq; Cæsar eā possessionem bonorū illi, quæ furioso decerni solet, equiparat: ut cū in hac decretum reqri plus q̄ manifestum sit, idem iuris in alijs quoq; esse merito asserendum uideatur: eius uerba hæc sunt. Curatori furiosi licentiam damus, eā bonorū possessionē agnoscere, quæ antea ex decreto dabatur, & ad similitudinem bonorum possessionis habere, cū petitio bon. posses. lege Cōstantiniana sublata est: & ab ea introducta obseruatio pro antiqua sufficit portione. Neq; uerò opinetur aliquis, cōtraria ex eo iuuari, qd' bonorū possessionē antea ex decreto

b Bar.in.l. q̄
foli. 9. mor-
te. i. iij. col.
de oper. no-
nun.

c l. fi. §. nos ita
q̄. C. de cu-
ra. fur.

dari dicatur, quasi nunc nō detur, nam ab legislatore id enarratum uerisimile est: quoniā cū ipse hanc agnoscēdi licentiā curatorī praeſtiterit, nō ex iure praeſtorio uidebatur amplius bonorū illā possessionē esse, sed ex iure ciuili^d: quamobrē ut ambiguitatem hāc de medio tolleret, eādem esse dixit, quae antea ex decreto dabatur: & idcirco praeſtoriā: & quod subsequitur, petitionē Constantini lege sublatā, ad uerbū illud, habere, pertinet: quod latissimae significationis est^e: & id quoq; continet quod sine petitione habeatur. Quod autē duumuiros eosdē & magistratus municipales, nostri Doctores credunt, fortasse & hoc nō ita uerū est: nam ex omni ordine duos esse electos magis puto, qui carceribus praeerant^f, fascibus utebantur^g, apud quos emācipari nō poterat^h: licet apud totū ordinē posset: omnino dignissimus, & maximus inter decuriones honor, duūuiralis habebaturⁱ: sed de hoc alibi.

Titulū, qui sit Codice suffragio, aliter intelligendum, cū ad nostra haec tempora intellect^o: & quemadmodum aduocatis honorarium dari debeat.

CAP. XIII.

Vesitum est, quemadmodū aduocato salariū dandū sit: & in hac quaestione, cū simul aduersari quamplurimae leges uideantur, sic existimo distinguendum: ut si in professorib^o iuris ciuili^a loquamur q̄ de publico stipendia habēt, eos nō posse quicquam petere, dicēdū sit: oblatū tñ accipere ualeāt, & introductū uidetur

d Argu. l. j. §. sed cū addu citur. cū ibi not. de uerb. oblig.

e l. stipul. ista hab. de uer. oblig.

f l. si qs. uxori §. si fug. de furt.

g l. duumuirū. C. de decur. lib. x.

h l. j. C. de emā. lib.

i l. j. de alb. scrib.

a l. j. §. p̄inde. de uarijs & extra. cog.

uidetur: quoniam iuris ciuiliſ ſciētia cum res ſanctiſſima ſit, pretio nūmario æſtimanda, dehonestandaq; non eſt. Quod ſi de alijs aduocatis quæramus, qui cauſarum patroni ſunt, hiſ extra ordinē officio iudicis cōſuli cōſtat^b: ut tamen quod honorarij illiſ dari iudicatur, centum aureos non excedat^c: alioqui ſi ſibi præſtari quicquā paciſcātur: pactum turpe eſt, & ex eo agi non poteſt, niſi finita lite conceptū proponatur: quamuis autē petere nō poſſint, oblatū tamen licite recipiūt^d: & ſi per eos nō fiat, quominus patrocinium nō præſtetur, reſtituere non cōpelluntur^e. Sed aduerſus hanc ſententiā non parū mouere nos poterit, quod ex quacunq; pacto etiam nuda actionē aduocato dari eſt prodiūt^f, probariq; ex titulo, qui de ſuffragio inſcribitur, teſtatū manet. Sed uideamus queſo, quā peruerſe, quā indoctē tractatus ille accipiatur: & in primis ab Accuſio, cæteriſq; ſcire uelim, apud quē idoneū autorem legerint, ſuffragium pro patrocinio aduocatorū accipi: nemo certē in literaria paleſtra nomē dabit, qui hoc affirmare ſit potis, & quāuis ſuffragio copulari patrocinium, in Iuſtiniani Authentico legerim^g, non tamen utranq; uocē eiſdē ſignificationiſ eſſe quiſquā aſſeret. Quamobrem ſuffragia propriē ex doctiſſimorum uirorum lectione ea eſſe dixerim: quibus in campo Martio populus Rom. honores magiſtratusq; cādidatiſ mādabat: quæ quidē ſolebāt etiam magno cōparari: unde lex Iulia de ambitu lata eſt, quæ hāc emptionē ſi clām cōtraheretur, fieri prohibebat: palā nullo iure uentari, nec Accuſium latuit^h. Poſſunt & rectē ſuffragia appellari, cum ex aulicis purpuratiſq; principis, ſeu à

b §. illo penſ. in. l. pperā. C. de iudic.
c d. l. j. §. litis. & l. quāuis. C. de poſtul.

d l. archiatri. C. de profec.

e d. l. j. §. diuus.

f C. de ſuffra.

g Vt iudi. ſine quoquo ſuf. §. §. ſic igitur a nobis.

h In. l. unica. ff. de ambi.

scrinio quisquã, uel quilibet alius principẽ exorat, ut ali-
 quẽ diplomate uiuet, uel summa potestate fontẽ liberet,
 uel quicquid aliud etiã iustũ concedat. Igitur si ob hãc cau-
 sam aliquid promiserõ, puta ut principẽ exores, ut illud
 mihi beneficiũ tribui facias, ex suffragio tibi obligabor:
 uidebatur enim huiusmodi pactionẽ illicitã esse: quod utiq;
 nõ est: tametsi ex hisce suffragatoribus quidam reperti
 sint infames, qui uulgo *fimũ* uẽdere dicebãtur, ut apud
 Lampridium in Alexandri imperatoris uita, legere est.
 Neq; uerò etiam illud admiserim, ex pactione nuda hoc
 casu actionẽ dari, cum uerba legis cum qui sponderit,
 obligent: cur enim sponsionẽ potius efficacẽ promissionẽ
 nõ interpretamur, quã aduersus iuris regulas inducamus,
 ex pacto actionẽ dari cũ spõsio iure ciuili ualidã pmissio-
 nem plerunq; significet? Sed & de suffragio hæc Tran-
 quillus in uespasiano: quendam ex charis ministris dispen-
 sationem cuidam quasi fratri petentem, cum distulisset
 ipsum candidatũ ad se uocauit, exactãq; pecunia, quan-
 tam is cum suffragatore suo pepigerat, sine mora ordina-
 uit, & c. Nã Accursij expositio, si patrociniũ denota-
 ri admittamus, & legem in augustũ reponit, & ante li-
 tem (quo tantũ casu titulum hunc intelligit) posse pactũ
 hoc concipi fatetur^k: quod omnino falsum est, cum eo ca-
 su solũ ualere didicerimus, quo sopita lite sit cõtractum:
 quamobrem nihil est quod dubitem nostram opinionem
 ueram esse, quam & ex Amiani Marcellini autoritate cõ-
 probamus: is libro xxxii. tradit: cum Aegyptij, genus ho-
 minum litigiosum, quotidie Iulianum imperatorem te-
 dio afficerent, dum eius praefectos acceptarum pecuniarum

i No. in l. l. ecia.
 si cert. pet.

k d. g. l. itis cau-
 sa.

rum accusant, eum constituisse lege promulgata: nullū interpellari suffragatorem super his, quæ eum rectè cōstituerit accepisse.

Nouus intellectus famigerato uersiculo, is uidetur datus in lege singulari, Si quis ius dicenti nō obtemperauerit.

CAP. XV.

In Pup. Iuriconsultum Vlpianum, in titulo Si quis ius dicenti non obtemperauerit, hæc sententia legitur: Is uidetur ius dicenti non obtemperasse, qui quod extremum in iurisdictione est, non fecit: ueluti si quis rem mobilem uēdicari à se passus non est, sed duci eam uel auferri passus est: cæterum si & sequentia recusauit, non obtemperasse uidetur. In hoc uerborum sensu tāta est inter interpretes altercatio, ut etiam nouā uarijs modis in disceptationē res deducta sit: ex quibus quoniam maxima pars à recentioribus confutatur, eas solum interpretationes in medium afferam, quæ frequentius approbantur, multosq; asseclas habent. Et in primis ita quidam interpretantur, ut extremum idem significet, quod minimum leuissimumq; quasi Vlpianus uelit, non eum tantum, qui in magno negotio contumax est, sed & qui in re leui non paret, multari posse: ueluti si tecum rei uendicatione egero, tu citatus uenire contemnis, & contumax es: quapropter amplius uendicare non possum, sed ex primo decreto in possessionem mittendum erit, uel etiam ex secundo fiet abalienatio. Sed hæc expositio multis rationibus, tametsi ab alijs approbetur, expugnari

expugnari potest: tum quòd extremũ nõ sanè commodè pro minimo leuiq; accipitur: quod etiã si demus, in eo de cipièmur, quòd eũ qui cõtumax nõ cõpareat leuiter deliquere existimauerimus: cũ maius sit eius erratũ, qui uocatus nõ compareat, quàm qui dare facere iussus, non pareret^a. Nam & eum, ob cuius negligētiam primo, uel secũdo decreto prætor in possessionẽ miserit, nõ esse multandum, Paulo Castrẽsi, & cæteris placet^b: quoniã satis ille punitur, qui huiuscemodi decretis à prætore affectus est, Quamobrem alia adduci solet Ioãnis interpretatio, qui extremũ interpretatus est, quicquid principiũ, nel finem cause respicit: sed hoc ex Latini sermonis usu defendi uix posse opinor: nam quãuis nostri tẽporis dialectici in syllogismis sic extrema accipiant^c ex usu ueterum, tamen id frequentius dicitur extremum, quod fine terminatur: quod non legibus tantum, sed & Vergilij autoritate manifestum est:

Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.

Nec ex rara peregrinaq; recentiuũ elocutione, Romana, atq; eadẽ elegans Vlpiani dialectos exponenda est: habet & Baldi quedã interpretatio suos assertores, dum uidelicet duo extrema in iurisdictione esse tradit, citationẽ, & executionẽ: qui igitur in eorũ altero cõtumax sit, multandus est, Verum & id eodem argumẽto conuincitur: quoniam in iurisdictione extremum esse citationem, nequaquam admittẽdum est: sed & illud, treis hasce declarationes à ueritate abesse, fortissimũ argumẽtũ est, quòd Iuriscõsulti exẽplũ de re mobili: sanè quã incõcinnũ esset: cur non de immobili dixit potius, quo casu rei uindicatione frẽ

^a Alb. in. c. j in x. no. de iud.

^b In. d. l. unica. in ult. col. in §. is uidetur.

^c Bar. in. l. si is qui p. empt. l. ij. C. de secund. nup. c. Raynaldus. de test.

tio frequentius intenditur? Quamobrē uerius esse, quod quādoq; nos excogitauimus, duxerim. Sciendū itaq; illud, finita iurisdictione, ius multandi amplius non cōpetere: ueluti si lata sit diffinitiuā sentētia^d. Potuit autē probabiliter dubitari, quid si terminaretur iurisdictione: non quidem factō iudicis, qui pronūciauerit, sed occasione litigātium? exēpli causa: uendico a te rem mobilē: tu lite contestata dicis rem apud te non esse, quoniā ab alio ablata sit, quo casu agere prohibeor, queritur, an quia permisi sti rē auferri multari possis: et Vlpian^o posse existimat. Sed quid si sequētia recusaueris? ea autem sunt, ut si dolo tuo res ablata sit, quanti maximi in litē iurauero^e, si sine dolo, quāti mea interest condēneris: & hoc in executionis causa: in p̄cipali uerō, ut si dolo tuo res ablata sit, nihilominus agatur: alioqui non agatur, nisi intersit te prius dedisse^f: respondet Iurisconsultus, idem esse, & dū dicitur, nō obtēperasse uideri, qui quod extremū in iurisdictione est, nō fecit: idcirco quid extremū sit, non exprimitur: quoniā si post citationē, uel litis contestationē, rem auferri permiserim: citatio, uel litis cōtestatio extremum in iurisdictione erit: idemq; in alio quocūq; iudiciali actu, qui abductionē hāc p̄cedat. Ille igitur qui rem mobilē a se uendicari passus nō est, sed ab alijs duci, auferriq; passus est, non obtēperasse uidetur: & hoc exemplū maxime in re mobili procedit: quoniā cum facillē abscondi poterit, p̄sumitur dolo ablata: & onus probandi ad reū pertinet, ut si interim contumax sit, sequentia dicatur recusasse: & idcirco multa affligatur: uerbū enim, duci, ad mouentia: uerbum auferri, ad mobilia refertur. Et

d l. iudex. ff. de re iud. Alex. in l. imperiū, vij. col.

e l. qui restitue re. de rei uē.

f l. itē si. s. si. de rei uendi.

quam

quamuis hos casus Iuriscōsultus, tan̄q̄ magis dubios, expresserit, non tamen negat aliter quoq; in causa multari posse, ut & hinc quaedam Bartoli argumentationes explodantur.

Explicata ratio, cur in furto sit unum factū, in iniuria danno'ue plura: & male sensisse scriptores in. l. si familia. de iur. om. iud. CAP. XVI.

SI familia alicuius furtum fecerit, unum factum est: si iniuriā, uel damnum faciat, plura facta sunt: qua ratione hoc? Bartolus, & sequiores alij, furtū, nomē iuris esse tradunt, delictumq; nomine proprio appellatū, iniuriam facere, album corrūpere, damnū dare, facti esse: delictaq; hæc cum innominata sint, tot esse facta, quot delinquentes sunt: sed illud mihi probari uelim, idcirco qd' uerba factum respiciant, plura facta dici: furtū enim quid aliud est, quā rei alienæ cōtractatio, inuito domino^b: que definitio factum spectat: & tamen in furto à pluribus commisso, factū unum est. Si enim eos cōtractus, tam qui proprium nomen habent, q̄ qui innominati uocantur, facti esse dicimus^c: quamobrem & in delictis idem non opine mur? Nam plura facta non considerari, ex uerbis legis factum denotantibus: sed ex pluribus consilijs, Pauli responso ostenditur^d: quamobrem quicquid uno consilio à familia fit, unum factum esse: quicquid pluribus, plura crediderim: sed si, quid actum sit, non cōstet, in furtis unum in dāno, iniuria'ue plura facta, præsumi, magis arbitror: huiusq; differentie ea fortasse ratio est, quòd in furto res ipsa

a In. d. l. si familia.

b l. j. de furtis.

c l. consilio. de cur. fur.

d d. l. si familia. in fi.

ipsa perpenditur: quæ unum tantum furtum spectat: unde & eius respectu duplū quadruplum' uejin condēnatio nem deducitur: sed in iniuria non tam conuicium ipsum attenditur, quàm eorum persone, quæ iniuriã faciunt: et quo plures sunt, eo atrocior est cōtumelia: quapropter si municipiū decreto puniatur, qui cum armatis hominibus alicuius domum incesserit, nō is pœnam merebitur, qui uno cum socio eò profectus est: cū grauior sit iniuria à pluribus, q̄ ab uno facta. Idemq; est in dāno dato: tum quod non sine iniuria dari solet: tum etiam quod nō ratione rei im duplū triplum' ue rependitur. Sed quanto pluris res, quæ damnum passa est, eo anno uenum data fuisse probetur.

c l. si plures. de iniurijs.

f Alex. & Iac. in l. gal. §. l. is. in. iij. col. de lib. & po.

g Instit. ad leg. aquil. in pti.

Pactum prorogationis, etiã priusquã cœpta iurisdictio sit, efficax esse, ueterū sententia approbata, recentiores interpretes reiecti. CAP. XVII.

SI conuenerit, ut alius prætor, q̄ cuius iurisdictio esset, ius diceret: & priusquam adiretur, mutata uolūtas fuerit, pculdubio ne minē cōpelli ei cōuentioni stare Africanus iuris autor scripsit: qd' rūsū sic intellexerūt Barto.^a & alij, ut à prorogatione iurisdictiōis alter, etiã inuito altero recedere possit. Et quāuis iuris regula admoneamur, nihil sanctius esse, quã seruare promissam fidē: hoc tamen casu à promissis recedere licere, receptum est: & si queras, qua ratione hoc admissum sit, ex Angeli scriptis respōdebitur, in his quæ publici iuris sunt, priuatorum pactiones

a l. si conuenerit. de iu. om. iudi.

pactiones nō cōsiderari: sed cū licitū cuilibet sit iurisdic-
 ctionē prorogare, cur in eo pactū attēditur: si pōniteat
 nō attēditur? Aretinus, Iason, atq; alij aliter respōdēt: &
 tandē uel multi cōcedere cogūtur, nulla efficaci ratione
 id introductū esse: quid igitur quod ratione caret admit-
 timus? Quāobrē aliter intelligi posse Africani uerba ex
 ueterū^b cōmētarijs reor: ut ita demū recedere liceat, si cō-
 muni consensu uterq; à pactione recesserit: nā cū si con-
 uenerit, inquit Iuriscōsultus, inter utrūq; intelligitur, ad
 datq; mutatā uolūtātē proponi: certē & ab utroq; muta-
 tā accipere, pronius est: tum ex cōmuni proloquio eius-
 dē formæ uerba pariter accipi^c, tū etiā quod præcedētis
 clausulæ modus in sequēti repetitus cēsetur^d: sed huic de-
 clarationi fortissimē resistit qd' accepto ex cōtrario sen-
 su argumēto, cōcluditur, ubi adit^e sit prætor, etiā utroq;
 retrocedēte, licitām remissionē nō esse: quod iure defendi
 nō posse, nemo nō crediderit: cū renunciare liti passim
 permissum uideatur^e: uerū & hoc argumentū elidi pos-
 se quādoq; arbitratus sum, in eamq; iui sententiā, ut post
 q̄lis ccepta sit, inuito iudice, ius renūciādi partibus cō-
 petere negarem: nā nec actor, si reus neget quoniā sua in-
 tersit causam expediri, renūciare liti pōt^f: quod & hoc
 casu producendū, cū iudicis cōtēnatur autoritas, si eius
 iudicio omissio, aliū adeam^g: minime tamē diffiteor, si non
 instātiā tantū, sed & litē remittamus, id licere: quoniam
 cum alius iudex nō adeatur, uix quisquā dixerit prioris
 autoritatē sperni: nam & nos iuuerit, post litis contesta-
 tionē, etiam actore reoq; consentiētibus libellū alioquin
 ineptum emendari, recentiorum Baldiq; autoritate
 prohiberi

b Alb. de rosa.
 ibi.

c l. iam hoc iur.
 re. de uulg.
d l. dol. ubi bar.
 de fer. cor-
 rup.

e l. postquā. C.
 de pac.

f Gl. Bal. in. l.
 utiq; de rei
 uend.

g l. sed si fer-
 num. §. fi. de
 arb. cū. l. seq.

prohiberi^h, quòd uidelicet negociũ id iudicium spectet. Potest etiam id argumentum aliter dissolui, quòd uidelicet quamuis lex dicat, priusquã iudex sit aditus mutatam uoluntatem, non tamen consequens est, ubi sit aditus non licere eã mutari. Nam & Hier. inquit, quod dicitur: antequam conuenirent, non sequitur ut postea cõuenerint. Cap. quarto de uerbo. signifi.

^h l. edita. C. de eden. Bar. in auth. hodie. C. & iur. cal.

Si rubrica generalior sit lege, quemadmodũ acipi debeat, & in diuersam sententã itum, ab eo quod post Pauli Castrensis consultationem communiter existimatum est.

CAP XVIII.

Vbitari solet, si legis municipalis rubrica lege ipsa generalior sit, sequentibus capitibus utrum coërceri debeat^a: & Paul. Castren. non debere integra cõsultatione existimauit: quamobrem cũ proponerentur ita cõcepta rubricæ uerba:

^a Vt p̄ Mod. in rub. si cer sum peta.

stantibus masculis foemina non succedat: & in lege ipsa, muliebris sexus tantũ à matris successione repelleretur, nihilominus à paterna quoq; hereditate reijciendas foeminas respondit: quoniam rubrica generaliter scripta proponebatur. Videamus uerum ne sit: & cum ex Iustiani codicis rubrica^b generaliter militare negotiorum res prohibeantur, intelligaturq; tamen ex sequenti constitutione id tantum procedere, cum sacramento militari adiguntur, clarissimum planè argumentum est, quantumuis generales rubricas sequentibus responsis astrin= gi: nam & ex eiusdem codicis rubrica rusticani generatim ad obsequia deuocari prohibentur^c, quod tamen

^b C. neg. ne m̄ li. lib. xij.

^c C. ne rusti. ad vllum. li. xj.

D. And. Alcia. Paradoxorum g pluri=

d c.ad audien-
tiam. & cler.
non residen.

pluribus casibus coarctari certum est. Fortius nos Pontificis epistola inter decretales adiuuat^d: nam si lege sacerdotum, in collegio facta, generaliter, qui in tēplis non resident, fructus suos facere uetentur, dicemus ne eos cōprehendi, qui in Archiepiscopi, uel Pontificis officio permanent? & nō cōprehendi expressum est: si ergo statutum potius intelligitur, ut nihil noui inducat, & generaliter contra ius accipiatur, quanto magis in rubrica id esse fatendum est? quin & Bartolus^e si lex in munici-
cipio generalis promulgetur, deinde alia specialis, à prima discessum uideri scripsit.

e In.1.quesitō.
§.fi.in.ij.co-
lum.de fun.
instruc.lega.

Commodatum dicitur etiam translato dominio, dum tamen actum sit eandem speciem restitui: & declarata lex ultima de prescriptis uerbis. CAP XIX.

I speciem aliquam tibi dederō, dominium transtulero, ita ut eandem restituere mihi intra aliquod tempus teneris, quesitum fuit, quis nā is contractus esset? & Accursius, & ceteri omnes contractus innominati, cum

do ut des, genus esse tradunt. Mihi, licet non ab re admirari quisquā possit, commodatum esse uidetur: quoniam mutuum damus, recepturi non eandem speciem, quam dedimus: alioquin, ut Paulus Iurisconsultus ait^a, erit depositum: quod si (ut equum est) fateri cogamur, non ne Iurisconsultus malè prolocutus foret, qui commodato depositoq; solum tribuit, quod contractui innominato adscribendum fuerat: sed & in ultima lege de prescriptis uer-

a l.ij. §. cer. pe.

ptis uerbis ^b, expressum hoc dicere non dubitauerim: Si tibi, inquit, scyphos dedi, ut eosdem mihi redderes, commodati actio est: si ut pondus argenti redderes, quantum in illis esset, tantum ponderis, petitio est, per actionem praescriptis uerbis. Nam quid rectius dari interpretabimur, quod dominium transferri: quod si in eorum uerborum contextu, improprie traditionem significari dixeris, aduersus auctoris sententiam dixeris, qui solam differentiam inter utrumque casum hanc constituit, ut in primo, quia in specie res data sit, dicatur commodatum: in secundo, cum in genere rem restitui actum sit, innominatus contractus appelletur: nec obesse quicquam potest, quod uulgo dici solet, in commodato dominium non transferri: quia hoc puto admittendum: sed si actum sit, ut transferatur, non ideo minus commodatum erit: nam hanc pactionem aduersus eius substantiam esse, ullo unquam iure (nisi fallor) lectum non est.

b l. fi. de praescrip. uerbis.

c l. rei. cum l. seq. comod. l. j. de preca. in fine.

Paragraphus mutui datio, in lege. ij. si certum petatur, aliter declaratus, quam ab alijs in praesentem diem fuerit.

CAP. XX.

Vt ui datio consistit in his rebus, quae pondere, numero, mensurae uel consistunt: quoniam earum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt, per solutionem magis, quam per speciem: nam & in caeteris rebus ideo in creditum ire non possumus: quia aliud pro alio, inuito

g 2 creditore,

a l. ij. §. mutui, si cert. petat.

creditorē, solui non potest. Dubitavi plerunq; quid his uerbis Paulus Iuriscōsultus sibi uelit: & ut rem omnem accipiamus, scire nos oportet, credere eum proprie dici, qui ita rē alienat, ut dñiū trāsferatur^b: qđ si nō sit trās-
 latū, ibi nec debitor, nec creditor ex ppria strictaq; signi-
 ficatione est: & hoc casu tradita species eadē restitui de-
 bet: cum si dominiū transferatur, is satisfaciāt, qui tātun-
 dem in genere soluit. Item ire in creditū uidetur dici ea
 ratione, qua alibi^b dicimus in creditū possidere, & alibi
 in possessionē ire, quae uerba ad executionē referuntur.
 Igitur sic argumentari Paulum Iurisconsultum opinor,
 ut dicat mutuum esse quod in his rebus cōsistit, quae pon-
 dere, numero, mēsurā, cōtinentur: quoniā ex earum datio-
 ne dicimur ire in creditū: nā si debitor non soluat, captis
 pignoribus fit eorū uenditio, ut ea pecunia emātur credi-
 tori res mutuatae, cū huiusmodi res recipiāt functionem
 in suo genere magis per solutionem, q̄ per speciem: hoc
 est, quia in eis nō censetur obligata species, seu ea res quae
 data est: sed recipiunt functionem suam per solutionem:
 quia si tantundem soluas liberaberis. Nam in ceteris re-
 bus ideo nō dicimur in creditum ire, quia species ipsa est
 nostra, puta, si domum, uel librū commodauerim, pigno-
 ri dederim: & ideo cū species sit in nostro dominio, non
 potest pr.eter eā aliud nobis solui: unde quamuis in exe-
 cutionem iudicati pignora & auferātur, & uendantur,
 tamen per receptionem pecuniae nō est liberatus debitor,
 qui ad restitutionem rei tenetur, ita quòd aliam eiusdem
 generis dando non liberaretur. Nec hoc intellectu ad-
 misso, dixeris, ex ultimo uersiculo per argumētum à con-
 trario

b Gl. & scrib.
 insti. de aci.
 in prin.

b In. l. a diuo
 pio. §. si pi-
 gnora. de re
 iudicata.

trario sensu colligi, in commedato posito'ue, si interuenissent res, quæ pondere, numero, mensura cōstarent, inuito creditore posse aliud pro alio solui: quod iure perquã reprobum est: nam respondendū existimaucrim, Iurisconsultum loqui, cum res illæ, nō ut species, sed uti genus datur: quod demonstratio hæc indicat, per solutionē magis, quàm per speciem: & hoc modo explicanda arbitror Iurisconsulti uerba: quæ si rectè percipiuntur, nihil in ea questione extricant, utrum qui dandi obligatione tenetur, possit aliud pro alio soluere: quod Bartolus & ceteri putauerunt: nec etiam iure dicemus Iurisconsultorum rationes aut leues esse, aut nihil ab ipso pronūciato differre: quæ quorūdam opinio fuit. Ceterum quoniam hæc à me alibi diffusius tractata sunt, non est quod eadem lectoribus etiamnum reponam.

Bella utrinq; licita esse: & explicata quæstio Doctorum antehac penè irresolubilis: Fulgosiq; opinio quedã approbata. CAP. XXI.

Trinq; licita'ne bella essent, etsi me non lateat quādoq; disputatum fuisse, nemo tamen fuit, qui non dubitationem hanc, tanquam absurdam auersaretur: siquidem probabilius dicere is uidere poterit, qui utrinq; abomināda profitebitur: sed cum & hoc iure defendi non posse uidetur, in eam communi calculo itum est sententiam^a, ut Romanos iusta bella mouere, eorum hostes illicite agere crederentur. Verum nos aliter existimandum censemus, & utraq; parte optimo iure belligerari arbitramur: nec tamen eo usq; contra omnium sententiam disputamus, ut

g 3 rixas,

^a In. l. ex hoc iure. d' iusti. & iure.

rixas, turbas, idq; genus contentiones, hoc numero admittendas putemus: sed de his tantū bellis loquimur, quæ eū exteris fiunt & euidentissime iniustā causam non fouēt: nam illa dubitatio, qua hinc atq; hinc, uter iustiora arma moueat, mēs impellitur, facit ut ea utrinq; licere profitear: nec iure quisquam dixerit, me pugnancia loqui: quòd si iusta arma quisquā induat, necesse sit eū qui contrariæ sit factionis, iniustū esse, non sequitur hoc, nec absurdum est, propter ancipites sentētias utrosq; nō iniuste belligerare, & ut rem exemplis ex ipsis legibus sumptis adiuuemus, non ne quilibet in liberali causa cōuentus de statu suo transigere potest, pacisci nō potest^b? cur hoc? nisi quoniā si euidentis sit & manifestū, aliquem esse liberum, is paciscendo nequaquā conditionem suam mutare potest: si dubium sit, iura permittendum existimare: uiden^c igitur, quædam in dubijs cōcedi, quæ si alio casu tribuerentur, neq; lex, neq; ratio sineret? Duo coram iudice litigaturi ante latam sententiā iuste agunt^c, iuste excipiunt: præsertim si per calumniam ea non fieri iuratum sit: idem & in bellis esse quis meritò ambigat? Illud admittimus, si cōstet absq; ulla penitus ratione aliquam partium reluctari, eam nō bella gerere, sed potius latrocinia existimandum. Hinc Longobardorum lex, quæ eum qui gladio hominem uulnerauisset, singulari certamine fortunam experiri iubebat, si constaret, quis iure fecerat, nullum habebat locum^d: nec illud multum absimile, eum qui fidei causa emphyteoticum agrum possideat: & tunc demum pro domino arma capere tenetur, cum iuste contendit, existimasse recentiores, ita obligari, ne

b l. fina. C. de transac. l. nec si volens. C. de libe. cau.

c Arg. not. per Bar. in auth. offerat. C. de litis cōtesta.

d Bal. in. c. j. & pa. te. i. feud.

cum palam & in cōfesso est, dominum inique decertare, ferat ei suppetias^e: nisi forte, inquit, uelit se defendere: nam quamuis hoc iniuste agat, tolerandum est. Sed quid ad hæc paulò remotiora digredior? non ne hostes ipsi ab eo dicti sunt, quòd utraq; pars æquo iure pugnet? hostimentum, inquit Nonius Marcellus, equamentum est: unde & hostes dicti, qui ex iusta causa pugnam adeunt: hinc & hostire dicimus, Plauto in *Afinaria*: & hostimentum beneficij pensatio, Festo autore: quibus concors est Lucius Apuleius, nec ignobilis, nec fastidius literator. Cum itaq; ex ipsorum Iurisperitorum sententia illud fortissimum sit argumentum, quod ex uocabuli etymo deducitur^f: præsertim quando eius non repugnat definitio, uerisimile est nostrum hoc pronuntiatum iure defendi: nam qui contraria tuentur Doctores, cū bella utrinq; licita esse simul pugnare existiment, causam ignorant, cur iure Romano statuatur, ut qui capti à suis hostibus essent, seruitutis iure attinerentur. Nam cum Romani semper iusta bella moueant, concertatores consequenter, ut opinantur, iniuste prælia agitant: cur igitur quos capiunt homines, seruos suos faciunt, eorumq; dominium nanciscuntur? non ne ex sua nequitia lucrum acquirunt? quod tamen pluribus ciuiliū legum sanctionibus non permitti, plus quàm certum est^g: non ne Romani proprijs se telis iugulauerunt? dum hac se ex nassa eximere legum interpretes uolunt, uarij uarias assignant rationes: quin potius, ut ita dixerim, miserabiliter se torquent: quidam^h idcirco factum dicunt, ne si libertatis iura captiui retinerent, factio quoque te-

^e Abb. i. c. sicut. vlti. de iureiur. Bar. in. l. j. si certa. peta.

^f Bart. in. l. i. §. j. ff. si certa. peta.

^g l. quod feruius. quod vi aut clam.
^h Ioan. Fab. §. j. in ff. quib. mod. ius pa. pote.

stamenti eis salua esset: quod si datum proponeretur, facile uictoribus fuisset, se eorum bonis insinuare: fatua ratio, quasi praetoris non extet edictum, quod ui uel metus causa factum sit, id rescindi debere: at metum apud uictorem ipso iure praesumi dicendum est: cum & minori plerumque causa idem lex opinetur: ueluti si filia coram patre, etiam tacete, hereditati renunciaueritⁱ, praesumit legislator metu factum: alij nouam se adducere rationem dicunt^k, id scilicet instituisse Romanos, ut qui captiui essent seruerentur: nam uictores si ob eorum uitam nihil se lucrari uiderent, facile in eam adducti forent immanitatem, ut existimarent trucidandos, utpote sibi inutilia mancipia, uerum qui hanc rationem receperit, idem dicat de eo qui a latrone captus, necesse est: cum non minori sint in periculo, qui ab huiusmodi nefarijs uiris capiuntur, quam hi quos milites sua uirtute, & iusto bello acquirunt: cur ergo negauere iura ciuilia, a latrone captum, seruorum iure cense-
 ri^l in hoc igitur eos falsos esse non dubitem, quod quae seruorum etymologia sit, eandem & rationem esse cur seruiant, opinati sunt. Si igitur contra omnium, quorum edita sit sententia, praeter Fulgosiū^m, nostram hanc propositionem ueram dixerimus, cum utrinque bella licita sint, non est nouum, nec absque ratione, si tam Romani, quam hostes inde lucrentur, & ex alterutra parte capti non iniuria seruiant: nam cum bella sint ex iure gentium orta, aequa laece eo uti Romanos, cum alijs aequum fuit: tametsi enim iure ciuili nobiliores redditi sint Quirites, maioremque autoritatem inde comparauerint: quoties tamen de gentium iure agimus, nulla inter eos & alienigenas differentia est, tunc quippe id ius in usu est,
 quod

i l. j. §. que one
 rada. ff. qua.
 reru. Pau. de
 cast. con sil.
 k lason in. d. l.
 ex hoc iure.
 arg. §. j. inst.
 de iure pfo.

l i. in bello. de
 capti.

m In. d. l. ex
 hoc iure.

quod omnibus commune, nulli proprium existimaturⁿ.
 Libet obiter referre barbari hominis Brēni, qui Senonū
 regulus fuit, dicitur: is, interrogātibus Romanorū lega-
 tis, quanā ratione Clusium Hetruriae urbē obsidione pre-
 meret: iure, inquit, naturali hoc facio, quo is, qui minus
 fortis sit, potētiori cedere iubetur: nā eo etiā pecudes, &
 bruta animalia uti deprandim⁹: cū tauros, leones, aquilas,
 ceteraq; animantia idcirco dominari uidemus, quoniam
 alios uiribus præcellāt: quod & uos Romani secuti estis,
 cū Fidenates, Ardeatas, Veios, Volscos nō alia subegistis
 ratione, quā quod illis præstātiores uiriū uirtute habe-
 bamin: quin & Aristides in oratione, quam ad Rhodios
 misit: Lex, inquit, naturæ est, à potētiorib⁹ planè clarior
 facta, ut maioribus minores pareāt: & qui propterea li-
 bertatem tolli opinatur, hic à uero lōgè abest, nec aliud
 inde sequitur, quā si homunciones nos, cōspiratione fa-
 cta, dijs gigātum more cōgrederemur, uel a muli eos nul-
 los esse crederemus: & hæc quidē illi de pristino, uti ar-
 bitror, naturali iure dixerunt, quæ tamen legibus nostris
 consentanea esse, fateri nō ausim, cū eo iure, quo nil ulte-
 rius quā mera æquitas spectabatur, illicita fuisse omnia
 bella, magis uerisimile est, idq; ex Pauli^o uerbis, in tra-
 ctatu de captiuis, probabile admodum uidetur. Sanè hoc
 caput à me, cum Iustinianus nouus essem, compositum,
 temporis ordine omnium antiquissimum, hoc loco refe-
 rendum duxi, earum matronarū imitatione, quæ quam-
 uis matresfamiliās factæ sint, adhuc tamen crepundia sua
 obseruant, & diligunt, neq; sinunt interire.

n §. ius gētī.
 insti. de iure
 naturali.

o In. l. postli-
 minium. in
 prin. i. verb.
 per iniuriā.
 de capti.

LIBRI SECVNDI FINIS.

g s Andrea

ANDREAE AL
CIATI PARADOXO
RYM IURIS CIVILIS LI
BER TERTIVS.

PROOEMIUM.

VCCEDIT & quedam
nostrarum uigiliarū portiuu
cula, quæ ad aliud digestorum
uolumē tota pertinet, & præ
ter quoddā Papiniani respon
sum, Galli Aquilij celeberr
mum apud omnes consiliū in
terpretatur: cuius uiri nomen
uel idcirco celebrandū fuerit,
quod is omniū Iurisconsultorum optimus apud ueteres
habitus est: quod illius (ut Cicero autor est) prudentiam
populus Romanus in cauendo, non in decipiēdo perspe
xit: ut qui iuris ciuilis rationē nunquā ab æquitate seim
xerit: quiq; ita iustus & bonus uir extitisse traditur, ut
natura non disciplina cōsultus fuisse iudicatus sit. Quæ
huic homini tributa laudes, faciūt ut minima illis accef
sio sit, quod Tribunus fuisset plebis: quod sibi familiarem
eum in Topicis idē appellat, & se orāte inter iudices se
disse alibi attestatur. Caterum & eius resposum inter
pretatus, unā cum affinis materiæ Velleia lege, Seruilius
Scauola est, M. Anton. Imperatoris, & philosophi præ
ptor,

reptor, & demum à cōsilio, qui in iure, libros duos & septuaginta multifarie eruditionis scripsit: quorū racemationibus Iustiniani digesta passim decorantur: uerū ex eis perquā difficilis existimatus est cōmentariolus, quem ab Gallo Aquilio, uti diximus, aufpicatur: quo factū, ut nostre huius disciplinæ interpretes, Accursius, Barto. Alexander, & id genus alij: quamuis multā in eo explicādo operā nauauerint, quamplurima tamen perperā eos accipisse demonstraturus sim, si modo præsente animo modestus, facilisq; lector, qualiacunq; hæc non aspernabitur.

Papiniani legem, diuortio, sol. mat. falso intellectu ita uulgò accipi, ut iniustissima sit: quamobrē non aliter declarata, quàm uti autorem ipsum intellexisse uerisimile est.

CAP. I.

diuortio factō fructus diuidi Papinianus ait^a, non ex die locationis, sed habitatione præcedētis temporis. Quare si Calēdis Octobris uindemiæ tēpore fundus in dotem datus sit, eum' que uir ex Calendis Nouembris primis locauerit,

a l. diuor. sol. matri.

mensis Ianuarij suprema die factō diuortio, sic fieri debere diuisionem, idem autor est: ut cum quatuor mensibus matrimoniū stetisse proponatur, uindemiæ fructus, & quarta portio mercedis instantis anni confundi debeant, ut ex ea pecunia tertia portio uiro relinquatur. Quæ ex uerbis Iuriconsulti delibata clausula^b, ita ab omnibus quorum uulgata sit sententia, interpretibus præcipitur, ut expresso errore lapsum

b uersu. itaque.

Papinia=

Papinianum fateri necesse sit. Cum enim plus quam constet, maritū pro rata temporis, quod ante diuortii intercessit, dotalis fundi fructus habere debere, quaesitum fuit, quid iuris esset secundū ea, quae praedicto casu referuntur: & recentior omnis iurisperitorū sententia haec est: ut re gestam sic euenisse, fingendum sit. Facto Calēdis Octobris matrimonio, fructibus plenū fundum in dotē uxor mihi tradidit: quibus collectis, sicq; coacta eo mense uindemia, quae XII. aureis aestimata est, fundū illum ex Calēdis Nouembris, in eisdem sequētis anni Calendas locaui, pretio aureorum pariter XII. dubitatur misso in fine Ianuarij repudio, quemadmodū fructus quatuor illorū mensium mihi debeantur: & ex recētiorum omniū sententia ita deberi Papinianus respōdit, ut quarta pars mercedis, quam pro toto anno cōductor debet, mihi adscribatur: quae triū aureorum nummūm erit, & cū fructibus uindemiae confundatur, ut simul coacta quindecim sint: ex quibus tertia mihi portio, hoc est quinq;, praestabūtur. Quam cōputationem iniquā esse Alexander fatetur, & ex ea quedā absurda sequi Iason non negat. Nam cū redditus fundi is sit, ut nō nisi duodecim quolibet anno reddat, cur ex quatuor mensibus quinq; marito dantur? an sanus quisquam rationem Doctorum probauerit, qui propter diligentia, qua in locando usus sit maritus, plus rata consequi eum tradunt? quenam obsecro haec diligentia est? non ne maiorem re ipsa adhibemus, cū nostro studio fundus colitur? siquidem locatio uel tribus uerbis absolui potest: at colēdi cura indies maius negocium facebit. Nam & ab equitate abhorret, ut in manu mariti constitutum sit, uel
plus,

plus, uel minus de tradito fundo lucrari: præsertim cum non probetur, ciuiles accessiones hoc casu ab naturalibus differre: imò æquali cēsura tractari, ex regula traditum sit. Sed quid si uindemiæ fructus nõ xii. sed vi. tantum ualere proponatur, cur ex quatuor mēsisibus tres solos aureos maritus lucrificat: cū tamen utroq; casu, si ratam temporis rationē duxerimus, non quinq; aut tres, sed quatuor habere maritus debeat? Atqui si ex horū interpretum sententia Papiniani uerba acceperimus, illud necessariò admittere cogemur: ut si tantidē uindemiæ fructus uenum dari potuisse fingamus, quāti locatus est fundus, semper plus rata portione maritus habeat: si aliquāto minori pretio æstimatam uindemiā aſseramus, minus rata maritus consequatur: quod nemo certè non uidet, quàm absurdum sit, & præsertim in Iurisconsulto Papiniano, quem iuris ciuilis apicem, & doctrinæ legalis thesaurum Aelius Lampridius appellat. Quamobrem ut ne mini adhuc satis perceptum: præstantissimi autoris responsum explicem, faciliè ipse in eam adducor sententiā, ut sensisse Iurisconsultum opiner, non totius uindemiæ fructus cum quarta portione mercedis instantis anni confundendos: sed dandam marito quartam partem eius mercedis, deinde ita fructus ex uindemia cum ea mercede confundendos, ut tertia portio redditus annui^c, id est mercedis instantis anni, penes maritum resideat: ueluti si fundus duodenis locatus sit, ternos maritus acquirat, & demum ex uindemiæ fructibus tantum illi suppleatur, quantum satis sit ad tertiam portionem constituendam: quod ex prædicto casu unum erit: & quamuis uindemia uel se=

c Id est, ut vtræq; portio pariformiter determinet.

uel senis, uel denis, uel quoquo pretio aestimata proponatur, ex ea id solum marito relinqui debeat, quod mercedi additum, tertiam redditus partem faciat. nec huic intelletui uerbum, confundi^d, quod generaliter fructus respicit, aduersatur: cum non simpliciter fructus confundi Papinianus scribat, sed ita confundi, ut tertia portio mercedis instantis anni uiro relinquatur, subsistetque; hoc responsum exquisitissimo iure, ut quonia tertia anni parte maritus onera matrimonij sustinuit, tertiam quoque annui redditus portionem habeat: et cum, si matrimonium integro anno permansisset, expectaturus erat maritus terminum, quo ab conductore pretium solui debuerat. Idem quoque ratione partis anni faciat, quo matrimonium stetit: non autem ex uindemiae fructibus omne deducat, cum hi solum unius mensis ratione ad eum pertineant^e: alioqui si usque ad locationis terminum matrimonium durasset, tredecim mensibus, duorum annorum fructus uir lucraretur. quod quamuis absurdum esse Iason agnoscat^f, tamen ex hoc Papiniani falsa interpretatione declarato responso, concedit. Nam et si collecta uindemia nubat mulier, maritusque; Calendis Martijs fundum locauerit, soluto sequentibus Calendis matrimonio, quinque mensium fructus omnes non a muliere, sed a conductore repetet^g: cum collecti ab uxore fructus, non eius temporis quo nupta stetit, menses respiciant: sed precedentem, quo nubilis erat, annum: quoniam circa ex eis nihil marito debet solui. quod si messes ex conuentione solum ad colonum spectent, soluto deinde ante uindemiam matrimonio, nihil adhuc ab uxore ex precedentis anni fructibus uir petet^h, sed aestimatione messis sum sita

a §. non solū.
 in uerbo idē
 dicemus . j.
 ead. l.

e l. fructus. co.
 titu.

f In pen. colū.

g uerū. ecōtra.
 rio.

h uerū. item si
 messes.

sum facta (si nummis locatio contracta non proponatur) cum spe futuræ uindemiæ computatio fiet. Nam licet matrimonium ante uindemiam solutum sit: cum tamen uindemia, ut diximus, non unum, quo colligitur, mensem respiciat, sed totū annum, ea quoq; pro rata computabitur: fructus enim ad superioris temporis cōputationem pertinent, non ad id quod eis coactis secutum est: quamobrem quos mulier antequam nuberet, percepit, in hanc rationem nō uenirent. Et hoc modo exponenda est Papiniani illa lex, quæ tot falsis interpretationibus intricata est, ut longissima glossemata, uariosque sensus dum Accursius in eam descripsit, non alia de causa id egisse uideri possit, quàm ut multiloquium, tanquam splenum quoddam, suis gerris obijceret.

Posthumus suus ab alieno quemadmodum discernatur: & Gallum posthumo suo consuluisse, nō, quæ omnium sententia est, alieno.

CAP. II.

Posthumum, qui tempore testamenti simul & mortis defuncti in potestate ita esse potuit, ut nemo eum præcederet, posthumum suum dici, qui uero, si natus esset solum mortis tempore suus fuisset, alienum auo esse, nemo non affirmat. quapropter omnium penè dixerim scriptis pditū est, & ex Galli sententiā introductū, ut is alienus posthumus institui posset: huiusq; differentiæ ratio

ratio illa traditur, quòd hic nepos cū tempore testamen-
 ti à patre præcedatur, auo suus hæres esse tunc non po-
 test: quamobrem nul mirū, si alienus dicitur. Verumenim-
 uero licet omnibus, quos legere mihi cōtigerit, probetur
 hæc opinio, non tamen uera ratione inniti crediderim.
 Cum enim si tempus, quo auus moritur, spectemus, nepos
 in utero adhuc existēs, si nasceretur in potestatē aui fu-
 turus, neminemq; præ se habiturus sit: cur eum posthu-
 mum suum nō appellemus? nam quid necesse est testamen-
 ti facti tempus respici, cum ex Velleia lege doceamur, sa-
 tis esse id tempus obseruari, quo nepos nascitur? Nam
 & Aquilium Gallum de posthumo suo locutum fuisse,
 Iustiniani quoq; lex declarat: dum alienum posthumum
 heredem institutum, iure ciuili ab hereditate repelli
 ostendit ^b: cum tamen in nepote, quem institui posse
 Gallus, induxit, id nō procedere, nemo ambigat, siquidem
 ciuilis iuris autor ipse est Gallus, & qui eo autore insti-
 tui poterat, beneficio legis nouæ non potuit indignisse:
 quam tamen alienis posthumis necessariam fuisse Cesar
 ipse testatus est, quin & in institutionibus, titulo de lega-
 tis ^c, posthumus alienus is definitur, qui natus, hæres tes-
 tatoris inter suos futurus non est: quales ex emancipato
 filio conceptus nepos. Quæ uerba quid aliud signifi-
 cant, quàm qui inter suos natus hæres testatoris futurus
 sit, suum posthumum appellari? Neque uero hic ego
 Socini responsionem admiserim, qui factò testamento,
 ut posthumus sit suus, illud requiri tradit: ut cum auus
 testatur, primum ipse locū in potestate teneat, in succes-
 sione autem intestati, solius mortis tēpus obseruari: quæ
 distinctio

a §. nunc de le
 ge. j. eod.

b Insti. de ho.
 pos. in prin.

c Insti. de leg.
 §. posthumus
 quoque.

distinctio ex prædictis cõuincitur, cum in legatis posthumus ex emancipato filio solum alienus dicatur^d: & tamen legata regulariter ad testati causam pertinent. nam & licet cõdito testamento tria tempora spectari proditum sit in suorũ tamen hæredũ successione, qui est noster casus, tempus mortis tantum cõsiderari, & ex legibus testatum est, & Accursius cæteriq; censuerunt^e. Et dubio procul nostra hæc opinio omnibus applauderet, nisi Iurisconsulti Pauli responso arceremur^f: Is, hæredi, inquit, posthumus fideicommissum dari potest: & obtinuit sententia Galli, alienos quoq; posthumos, legitimos nobis hæredes fieri: quæ tamen uerba ita declarari possunt, ut id non ex Galli oratione inductum sit, quæ in posthumo suo loquitur: sed à Iurecõsulto Paulo ex Galli sententia per interpretationem: quoniam par ratio utroq; in casu penè esset. Illud enim quod ex rationis similitudine deducitur, ex sententia, non ex uerbis^g deduci, palàm est: quod & uocula quoque demonstrat, quæ ut plurimum ad productiones, extensiones uel pertinet.

d §. posthumus. l. eam. C. de fidei.

e Glo. in §. hæredibus. isti. de hære. qual. f l. pe. de le. j.

g §. & quod si tantum. gl. Bar. in l. iij. de pac.

Cur ex lege XII. tabularum posthumus alienus institui non poterat, cum suuus posset: & uariæ rationes confutata. CAP. III.

Tractatũ quoq; à Doctoribus est, quoniam nã ratione posthumus, quæ alienũ uocari uulgò diximus, ante Gallũ iure antiquo institui nõ posset: & Bartolus, cuius dicta alij non annotauerunt idcirco uetitũ tradit: quoniam XII.

Do. And. Alci. Paradoxorũ.

h

tabu

tabularum lege, ad successionē præter suos nemo admittitur: is autem posthumus animaduerso testamenti tempore, suus non erat, imò alienus. Sed nã non uidit Bartolus, tametsi ea XII. tabularum lege ab intestato sui hæres uocarentur: si tamen conditū esset testamentū, supremam defuncti uoluntatem, eo quoq; iure obseruari debuisse. Si enim extraneos, quos libuisset, instituendi facultas testatori præstita fuit, cur nõ id multo magis in nepote cõcessum est? Quamobrem Ioannes ab Imola in causa id esse asserit, quoniam cū in nepotem nondum natū affectionis amor nullus præsumatur, facile existimatū foret, cum matre posthumi testatorē cõcubuisse: quare ne mala hæc de aliena uxore suspitio cõciperetur, uetitã posthumi institutionē. Que ratio tam mihi absurda semper uisa est, ut penè indignam duxerim quã referrem. quis enim incestos hosce partus præsumat? quis nepotes etiam, si nondum natos, uis gratissimos spe propagandi generis potius nõ existimet^a, quã scædissimi facinoris argumento? atqui & hac ratione extraneus & ignotus institui prohiberetur, quasi materno stupro procurata institutio ea foret: quid item, si uiuente auo natus infans esset^b? non ne institui poterit, cum tamen minimū gratiæ primis uagitibus indipsi sci queat? Sunt & qui eū, qui adhuc in rerū natura non esset, institui nequiuisse opinetur^c: hacq; potissimū causa iure ueteri alienum posthumum repelli^d. sed & hoc per quã dubiū est, cum nõ magis in rerū natura sit posthumus suus, quem potuisse ex XII. tabulis institui, uulgo scitur^e: tametsi non sat firmis argumentis probari ualeat quoniã q̄ de suorū institutione locutus est Vlpian^o, A qui

a In. §. ille casus.

b §. emancipati. inst. de hæred. quæ ab intest.

c l. si infans. C. de iur. delib. d. Areti. hic.

e l. placet. de lib. & posth.

lio Gallo posterior fuit, ut fortasse non falso interpretatū
 Catonem Saccum opinari aliquis possit, qui & hoc Gal-
 li inuento adscribit. Sed uerior omnino est Raphaëlis Co-
 mensis sententia, qua id minimè ex xii. permissum tradi-
 tur: quoniã incertis personis olim neque legari, neq; relin-
 qui quicq; poterat: quamobrem posthumo quoq; alieno
 (ut Tribonianus uerba referã) inutiliter antea legabatur:
 nam & coniunctiua particula quoq; ex suprascripta re-
 gula eũ casum deducere uidetur: nec his sane Pauli Ca-
 strensis aduersatur argumentatio, dum incertam perso-
 nam esse eam negat, quæ sequenti tempore demonstrari
 possit: quoniam ex beneuolentia humanitate que id rece-
 ptum à Modestino deinde est, qui Seueri Alexãdri impe-
 ratoris in consilio, longe post Gallum floruit. Fortius
 itaque illud obest, quòd & posthumus suus incerta perso-
 na est, nec magis illi delata hæreditas (quod Socinus credi-
 dit) dici potest, quàm nepoti, si filium mortẽ obiisse pro-
 ponaturⁿ. quapropter huiusmodi nepotẽ instituere, uel
 ex heredem facere, sicut filios, auus debet. Sed utiq; ut So-
 cino hæream, adducor, quòd nepotes in filiorum locum
 suos hæredes uis fieri, ex lege xii. tabularum non arbi-
 tror, sed id potius ex lege Velleia inductumⁱ: quòd in eius
 tractatu explicaturus sum.

f §. incertis. &
 §. posthu. in-
 sti. de lega.

g l. in tẽpus. &
 hæc. instit.

h §. sui. instit.
 de her. qual.

i l. si q; filium
 C. de iof. testa.

Negatiuam uerbo, posse, antepositam non
 excludere omnem potentiam, quod in
 nostra hæc tempora opinati sunt Iu-
 risperiti

CAP. IIII.

h 2

Creber

Reberrima recentiorū sententia est in lege, quæ aliquid fieri non posse dicat, quæ cumq; potentiam abnegari: quoniã ea sit negatiue particula, si huiusmodi uerbo adiungatur, natura, ut præcisam necessitatē inducat. Primusq; id inter canonicas Pont. sanctiones Ioannes Andreae prodidit^a, quem dein Bartolus, & post alios alij sequuti sunt. Quapropter si principes absq; citatione aliquē condemnauerint, eorū sententiam etiã supremæ potestatis robore latã, nullo iure ualidã esse Nicolaus Tudiscus^b existimauit: quoniã se Pontifex aduersus inauditam partē, causas definiri nõ posse testatus est: quæ uerba nõ ordinariam tantū potestatem, sed & plenissimam præter ius facultatem adimere uidetur. Verum uideamus id ne iuris autoritate reprobabile sit: & quandoq; animaduerti ex quibusdam argumentis facillè conuincipi posse. siquidẽ Hieronymus ad Eustochium^c: Audacter inquit, dicam, cū omnia possit deus: suscitare uirginẽ nõ potest post ruinam. ualet quidem liberare de pœna, sed nõ potest coronare corruptam. quis enim ex his uerbis nõ posse deũ arbitrabitur, laureola uitiatã uirginẽ donare, cum & longè maiora possit? Sed & Innocentius Pont. Max. nuptias, quæ ab quarto cõsanguinitatis gradu coniunctis celebrãtur, ut ualeant, se dispensare non posse tradidit^d: cū tamen etiã ordinaria potestate facultas ea sibi cõcessa sit. nã & Gordianus imperator absenti reip. causa, non posse obesse tempora, quæ in actione de dolo computantur, rescripsit^e, cū nihilominus mero iure absens excludatur, sitq; illi necessaria restitutio. Ex Toletano quoque

^a Gl. in. c. j. de regu. iur. li. vi. Barto. & Ias. in. l. Gal. lus. in prin. b In. c. j. de causa poss.

^c xxxij. q. st. v. si Paulus. glo. ibidem.

^d capi. literas. de restit. spo. & ibi glo.

^e In. l. iij. C. de dol.

que Concilio: Non potest, inquit Gratianus, erga homines esse fidelis, qui deo non seruauit fidem: cum tamen Turcas, Saracenos, & Scythas suis fidos esse, erga deum infidos, possibile sit. Succurrunt ex iure ciuili quæ adduci possent, alia argumenta: sed communem opinionem satis & super, ea quæ diximus, confutare mihi uisa sunt. alioqui si à ueteribus non recedamus, consequens erit, ut cum simpliciter proponatur, aliquem à principe ex rescripto absentem arrogatum fuisse, præsumatur potius rescriptum nullum, quàm arrogationem ualere. quoniã cum soli principi ius arrogandi reseruatũ sit, & Vlpianus tradat, absentem arrogari non posse, sequitur ut de ordinaria saltem potestate non possit: rescriptum autem potius nullum interpretandum est, quàm inducenda sit huiusmodi præsumptio, ut credamus ab legitima potestate principem recessisse: quod certè perquam dubium apud me est, cum & hac ratione idem in adoptato dicendum foret, quod omnibus suffragiis reprobatur.

f ij. q. vij. c. non potest.

g l. neq; absens. l. seq. §. si. de adop.

h c. si motu. iur. c. no. c. no. pot. cu. ibi no. de preb. li. vj. Ale. i. l. quãquã. de testam. §. forsit. tan. j. ca. l.

Testamenta ex priuato fauore filij, ob præteritionem, num inualida fiant. CAP. V.

Vesitum est, qua ratione inductum fuit, ut testamentum, quo filius præteriretur, nullum ipso iure esset: & triplici ex causa id esse Ludouicus Pontanus existimauit, fauore filij, odio paterna imprudentie: tum ex solennitatis defectu: alij ex eo tantum non ualere opinati sunt, quoniam sollemnis ea uerborum,

a In. l. fin. C. de contra tab. bo. pos.

b 3 borum,

borum, quibus filius instituatur, forma desit. Sed & hoc animaduersione indiget, num ea forma propter publicam utilitatem, an ex privato fauore requiratur: & solum filij præteriti utilitatem considerari, & idcirco posse eum suo huiusmodi fauori renunciare, Bartolus frequenter arbitrat^b est: at Iason contrariam ubiq; sententiam tuebatur^c, quoniam ubicunq; aliquid ex solennitate necessarium est, in eo uoluntas priuatorum nihil operatur, cum forma, ut dici solet, remitti nequeat. Sed & hoc facile explodi potest, cum, quauis ex publico usu introducta, sollemnitatis non possit omitti: si tamen priuatorum gratia inducta proponatur, possit^d: tradiditq; hoc Bartolus, Alexāder, ceteri, ita ut communi omnium opinione firma hæc conclusio sit, nam & iuramentum in testibus, si litigantes uelint, remittitur: non alia ratione, quam quod privato fauore requiri existimatum est^e. Questionis igitur huius cardo in hoc tantum uertitur, an solius filij causa testamentum præteritio uitiet: & animaduertisse me id aliquando meminisse in eo Iustiniani authentico, cui titulus est, ut cum de appellatione cognoscitur^f. cum enim testamentum paternum ex filij præteritione corrumpi docuisset, cum & exheredationem non nisi quatuordecim causis confirmari statuisset, subiunguntur hæc in constitutione uerba. Sola enim nostræ serenitatis intentio est, à parentibus & liberis iniuriam præteritionis, & exheredationis auferre: cum & paulo superius imperator dixisset, ea se statuisset, ut patres & liberos à testatorum iniuria liberaret, quæ uerborum formula id mihi expressim ostendere uidetur, ut solus liberorum fauor in causa sit, quominus eis præteritis uel ex-

here

b n n du
bium. C. de
test. in. l. j. de
leg. iij.

c laf. in. l. iter.
de li. & post
hu.

d In d. l. non du
bitum. Alex. in
cōs. xcvi. in
iij. uol. uis

e c. tuus. de test.

f hæc autem dis
posuimus.

hereditatis testamentum ualeat. quoniam id maxime procuratum est, ut iniuria ab eis arceatur. si igitur casum aliquē fingamus, in quo cesset iniuria, ualere testamentum huiusmodi dicendū est. quamobrem si proponatur, filium proprio consensu à patre præteritum, uel quamuis initio reluctante, condito tamen testamento assensisse, iuris firmitate talem uoluntatem niti, respondendum fuerit: tametsi Iurisconsultorum interpretes nostri, hac in re uarij uaria opinati sint: quò uidelicet extrinsecus quamplurima adducentes, quæstionis ipsius fundamentum non considerauerint: neq; hæc tantū ex his definiri dubitatio potest, sed & quam sequenti Capite relaturus sum.

g Iason in. d. l. inter cetera. & in. d. l. fin.

In Galli consilio non requiri ullam filij institutionem, neque necessario accipiendum, cohæredem filio datum esse. CAP. VI.

In uersis opinionibus inter iuniores interpretes certatū est, num si ex Galli Aquilij cōsilio nepos hoc modo institutus sit, si filius meus me uiuo morietur, tūc q̄ ex eo natus erit, hæres esto, cēseatur filius ipse hæres institutus: & crebriori sententiæ testatū est, filium præteritū censeari, quāobrem testamentū illud inualidū esse: cū enim filius sub conditione referatur, quis eum institutum credat? Ceterū Bartolus saltem ab intestato ex illis uerbis tacite uocari existimauit: cuius sententiæ, parum abest, quin in uniuersum ipse probem. quamuis enim in testamento

a l. ex factio. de hered. instit.

b 4 filij

filij institutio necessaria sit, ut si etiam uiuo patre moria-
 tur, semel inualida dispositio amplius non conualescat^b:
 id tamen solummodo admittendum putauerim, cū alio-
 quin iniuria filio fieret: quod supra à nobis disputatū est.
 quocirca cum filium eo casu præteritū uideamus, quo ui-
 uente testatore moriatur, nō potest iure dici factā illi in-
 iuriā. Si igitur fingamus euenisse conditionem, nepos pro-
 tinus succedet, tanq̄ sub paternæ mortis cōditione insti-
 tutus, etenim neminē, uti arbitror, latet, nepotē sub cōdi-
 tione institui plerunq; posse. si uerò, in humanis filium
 agere, & patri superstitē esse, proponamus, tunc huius-
 modi cōditionalis institutio nulla erit: quoniā in testamē-
 to adscripta cōditio non euenit, sed filius ex tacita uolun-
 tate intestato succedet, & filio nepos, eruntq; hoc casu tā
 quam si duo heredum gradus facti essent^d, quod Vlpiano
 uidetur, censebiturq; filius si patri superuiuat tacite in-
 stitutus, quod Scaeuola^e requirit, & hac interpretatione,
 quod in consilio Galli dicitur nepotem institutum, re-
 ctius & significantius accipietur, quā si ex communi
 sententia substitutum exponamus: nec institutio filij ali-
 qua subaudi debet, quod cæteri admiserunt, etiam qd
 minime uero simile esset, ut uerba Galli, quæ, uti Barto-
 lus existimauit^f, formam respiciunt, eius clausule addita-
 mento suppleantur, cum dici soleat: formæ nihil addi, uel
 diminui posse, cum etiam, si quicquam huic sententiæ ad-
 uersetur, & Alexandri, & Iasonis commentarijs, facile
 refelli possit: quin & si nostram hanc opinionem appro-
 baueris, aliud quod contra omnem Galli legem argumen-
 tum adducebatur nihil oberit. siquidem Baldus^g &

Angelus

b Inst. de exhi.
libe. §. j.

c l. fed & fi. &
d. §. j. de her.
insti.

d l. cū i testam.
de her. insti.
e §. i omnibus

f In. l. & uno.
de acceptila.

g In d. l. gallus
in princ.

Angelus, si filius institutus dicatur, testamentū non uale-
re hoc casu, tanquam in causam caduci incideret existi-
marunt: cū ex lege Papiā, si primo gradu hāeres institu-
tus uiuēte testatore obierit, hāereditas non ad substitutū.
sed fiscoⁿ deferebatur. Quamobrē ubiq; intelligendū cre-
diderūt, datum fuisse filio cohāredem: quod non ex uer-
bis legis solum consutatur, sed & ex eo, quod fortasse fal-
sum est, in prēmortui filij locum, iure accrescendi extra
nēū cohāredem fisco prāferri, qua de causa aliter Iasoni
uisum est: is tradit etiā ueteri iure, si uniuersalis hāeres
uiuo testatore decepsisset, testamentū ex secundo gradu
subsistere potuisse, fiscoq; nihil hoc casu lucrificare,
quā sentētia & Iustiniani uerbis^k & Accursij probatis
simae interpretationi repugnat, solumq; tunc locū habet
cū is substitutus proponitur, qui etiā intestato successu-
rus fuerat. lex enim Papiā nihil sibi uēdicat, cum filius,
aut ex rectā linea descēdentes instituti sunt^l. quamuis
itaq; presenti casu Iasonis responsio defendi possit, lon-
gē tamen clarius argumētū remouebitur, si filiū hāredē
scriptū non esse affirmauerimus, sed solum in cōditione
positū. quare nihil est quod dici possit, Papiā legem hoc
casu quicquam sibi iuris uēdicare, ut Baldus credidit.

Quot mēsi bus mulier uterum gerat, disputatumq;
aduersus Iustiniani cōstitutionē, & Andreae Sicu-
li noua quaedam opinio consutata. CAP. VII.

VM mulier quaedā post uiri mortē undeci-
mo mense peperisset, & defuncti uiri hāre-
ditatē filio, tāquā legitimo dari peteret ad
principis Iustiniani auditoriū res oīs dela-
ta est:

h l. j. §. pro secū
do. C. de ca-
du. tol.

i §. i omnibus.
& las. in §.
nūc de lege.

k ed. §. pro secū
do. l. si pater
filiū. de uul-
ga. tex. et gl.
in. d. §. pro se-
cundo.

l d. l. unica. in
§. j. & glo. in
uer. erubuit.

ta est: qui aduersus partū pronunciauit: quoniam indubitātū existimaret, & impossibile, x I. mēses uterū mulierē gerere: quāobrē lata lege sanxit, ut quæ hoc tēpore parerēt, eas subiret pœnas, quibus iure ueteri afficiebatur, si qua intra annū luctus nupsisset. quod profectō iniuste nō dicam, sed summo rigore statutum existimauerim^a, cum tam grauiſſimus ex Græcis autor Aristoteles, & Diocles Charistus philosophus, quā apud nos M. Varro, hoc tēporis gestari filios posse prodiderint. quin & A. Gellius libro tertio refert, fœminā honestis moribus, & non ambigua pudiciā, cum undecimo mense post mariti mortem peperisset, diu cum scriptis hæredibus litigasse: diuinq; Hadrianum causa cognita decreuisse, undecimo quoq; mense iustum partum edi posse, quod se statuere Hadrianus, requisitis ueterum philosophorū & medicorum sententijs, testatus est, ut quā rectē Iustinianus aduersus Aristotelis, atq; aliorū opinionē, & contra quā Hadrianus Cæsar decreuerat, ipse pronūciauerit, uix inueniri possis. quod cum factū sit non ne Andreae Siculi ex his enunciātū quoddam^b confutatur? is in consilio sexto tradidit: si plures proponantur Doctorū opinionēs, quæ testamentum inualidum reddant, & unius tantū sententiā pro testamento sit, eam cæteris præualidam obseruari debere, propter fauorē qui in ultimis uolūtātibus uersetur. Nā si trium philosophorū in sua quoq; arte auctoritas, uniusq; Imperatoris constitutio præiudiciū nullum fecit, quominus mulier ea condemnaretur, cur non idem esse prædicto casu asserēdū est? nam & hic legitima proli fauor, & probitatis præsumptio nō minus iudicē mouere

^a In aut. de reſtit. et ea que parit. §. fi.

^b Incip. scriptū est.

^c Arg. no. in. l. i. si cer. pet.

uere potuit, quàm sustinendi testamenti utilitas moueat.
 sed & me non latet, ex recentioribus quosdam^d alia ra-
 tione Siculi sententiam reprobasse.

d Decius in. c.
 j. in xv. col.
 extra de iu-
 dicijs.

Testamētum in quo filius præteritus, uiuo testato
 re mortuus sit, tametsi nepos uel pronepos institu-
 ti proponantur, nullo iure conualescere, & expus-
 gnatus fortissimus obex, qui Gallo ubiq; aduersa-
 batur.

CAP. VIII.

Um testator ita scripserit, si filius & nepos
 me uiuo morietur, tunc qui post mortē nepo-
 tis intra x. menses pronepos nascetur, hæres
 esto, ualere institutionē Scauola autor est: ita
 tamen, si prius nepos, deinde filius decedat, ne successio-
 ne testamentū rumpatur. Verum cum alibi ex Vlpiano
 tradatur, posthumo præterito, qui uiuente testatore na-
 tus, diem statim obierit, testamentū cōualescere^a, idemq;
 circa iniustum irritumq; testamentum esse, si is institu-
 tus sit, qui rem abintestato auferre possit, dubitauere in-
 terpretes, cur in Scauole casu, etiam si nepos post filium
 moriatur, testamentum ualidum non sit: & perquam
 plures sententiæ exortæ sunt, quibus aduersantia hæc si-
 mul responsa conciliarentur, Ioannes ab Imola, & qui-
 dam alij^b, Scauolam de ciuili iure loqui, de prætorio
 Vlpianum crediderunt, quo iure totam Galli legem non
 procedere testantur, quod certè uerisimile non est, cum
 ius honorarium à Scauola considerari in fine legis, con-
 stet. Nec illud probauero, quod ex eis proditum est,
 quæ

a l. posthumus-
 ff. de iniust-
 rup.

b In. §. in om-
 nibus.

quæ ab Vlpiano traduntur post Scauolam introducta fuisse: quoniam quæ is prodidit, diui Hadriani autoritate confirmantur, quæ ante Scauolam imperasse, ex chronicis manifestum est. quãobrem Aretinus Scauolæ responsum tunc demum uerum esse existimat, cum speciali iure testamentum nititur. nam ultimas uoluntates, quæ iure communi adiuuantur, facilius sustineri, nemo non dixerit, quæ specialiter permittentur, sicuti institutio nepotis, quæ per Galium speciali iure introducta est. sed cum ex lege Iustiniani generaliter huiusmodi institutio nunc admittatur, consequens esset, ut correctam Scauolæ sententiã diceremus, quod certe uitandum est. Igitur idem Aretinus, sibi ipsi parum constans: alibi distinguendum putat, ut cum institutio sub eadem qualitate saluari potest, sub qua concepta est, conualescat testamentum: si non potest, non conualescat. sic quidem in exemplo Scauolæ pronepos eo tempore instituitur, quo suus hæres non est: quod si testamentum confirmari dixerimus, succedit ut suus, & idcirco diuersa qualitate. Verum dubio procul distinctio hæc quammaximè inepta est, cum potius uti suus hæres pronepos hic de quo diximus, semper instituat. Nam etsi filij & nepotis mentio facta non sit, uti suum heredem institutum fuisse, fatendum tamen esset, ne elegisse uiam testator uideretur, qua iudicium suum impugnet. Quapropter tertio idem Aretinus aliter dissoluit, ut in casu Scauolæ, testamentum minime sustineatur: quoniam etiam post nepotis, qui filio superstes fuit, mortem, adhuc tamen dubium erat de testamenti firmitate, cum accidere potuisset, posthumum pronepotem non nasci. Confirmantur itaque testatorum uoluntates,

cum

c In.d. §. omni
bus. in uli.
notz.

d In.d. §. etiam.

cum eam confirmationē amplius rumpi nō posse creditur, quod in proposito casu non est, & hanc sententiam Iason quoq; tacito eius autore, probat^e: Socinus reprobat^f, cum dubitatio de natiuitate posthumi in corruptelam testamentorum nihil operari soleat, nam & ex huiusmodi incertitudine remedia pratorū interim non auferri, exploratissimū est: alioqui nec possessio uētris nomine matri decerneretur. Angelus et ipse magni nominis interpret^g, primū gradū cōfirmari solū putauit, atq; ita Vlpiani uerba accipi debere: secundū uerō, q̄ Scauolæ est casus, nō confirmari. Sed tamen etiam, secundū sustineri, ex Vlpiani lege, Accursius, Alexander, Aretinus, Iason tradiderunt^h, utiq; cum nulla ratio diuersitatis idonea afferatur. nam etsi ex Velleia lege primo gradu pronepos instituat, hoc modo: filio & nepote mortuis, pronepos heres esto: nō reualescere institutionē, ex cōtextu Scauolæ traditur, si eā interpretationē sequamur, quam Raphaël Comensis, Paulus à Castro, Petrus Besutius, Aretinus, Socinus, Iason approbaueruntⁱ. At Socinus noua ratione hīc se explicat^k: nam si in hereditate quisquā institutus sit, uiuo testatore, eo q̄ præteritus sit mortuo, sustineri testamentū iure prætorio existimat: in Scauolæ autē responso, nepotē in suitate (sic enim ille loquitur) nō in hereditate institutum, in suo autē herede nullum ius prætor habet. Verūm ab Socino doceri uelim, quemadmodum ut suus heres quisquā instituat, qui in hereditate institutus non sit: nam & cōmentitiū hoc esse, sequenti capite explicaturus sum: quoniā igitur pacto intricatissimū hūc nodū resoluemus? & ut sententiā ipse

meam

e In princ. l. in pe. col. f. idem cred.

g In. §. etiam.

h In. l. si a primo. §. eo.

i §. etiam. k In. §. idē creden.

meam recitem, aliter accipiēda Vlpiani¹ uerba arbitror, quā hactenus uulgò interpretata sunt. cēſeo igitur teſtamentum, quo ſuus hères præteritus ſit, tametiſi inſtituti ſint, qui etiā abinteſtato ſucceſſuri fuerant, nō conualeſcere, idq; ex Scauolæ, quæ ſuprà retulimus uerbis, ſatis perſpicuè conſtat. Nam & nullius momenti tale teſtamentum eſſe, iuribus teſtatum eſt^m: quæ uerba quācūq; firmitatem etiam, quæ ex iuris prætorij æquitate proueniat, excludunt, ut Paulus Caſtrenſis & Iaſon, & alij autumātⁿ. Nec quicquā obſtant Vlpiani uerba: dum iniuſtum & irritum teſtamentum confirmari, autor eſt. nam huiusmodi uoces propriè accipiendas crediderim, ut irritum ſit quod aditione hæredis non defenditur: iniuſtum in quo ſolennia teſtamentorum iure ciuili requiſita deſiderantur. Id enim eſt, quod alibi, nō iure factum teſtamentum, Iuriſconſultus appellat. ° cū enim is inter teſtamentum quod irritum, quod non iure factum, quod nullius momenti ſit, differentiam expreſſim conſtituat, cur id interpretamur iniuſtum, irritum ue, quod nullius momenti eſt?

Falſò dici nepotem in ſuitate inſtitutum, & idcirco per emancipationem ab hæreditate excludi, & no uo ſenſu perceptus §. & quid ſi tantum.

CAP.

IX.

Vriſconſulti Scauolæ uerba hæc ſunt: Et quid ſi tantum in mortis filij caſum cōciperet? quid enim ſi aquæ, & ignis interdictionē pateretur? qd erit ſi nepos, ex quo pronepos inſtitueretur, ut oſtendimus

dimus, emancipatus esset? Quam uerborū formulam ita interpretes exponūt, ut id Scaeuola, quod Gallus de morte filij, & nepotis senserat, nō solum procedere testetur, cum uerē filius moritur, sed etiam si ciuili iure pro mortuo habeatur: ueluti si aqua & igne interdictum illi fuerit, uel emancipatus sit, quamobrem si filius uel nepos instituti sint, & sub conditione, si uiuo patre moriātur, institutus sit pronepos: euenisse conditionem aiunt, si de patria potestate per emancipationē liberētur, & quoniā in iure nusquam legitur, & absurdum est, emancipationem substituto locum facere, Bartolus & ceteri omnes responderunt, id tunc uerū, cum in hereditate quisquā institutus proponitur: sed in Scaeuolae casu huiusmodi filium & nepotē, nō in hereditate, sed in suitate (ut aiūt) institutos, Videamus quantū id falsum sit, et in primis ex ultimo legis huius responso^a interpretatio hęc cōuincitur, ubi, an si nascatur (inquit Scaeuola) nepos uiuo patre, dein emancipetur, sponte adire hereditatem poterit? quod magis probandum est: nam si sententiam hanc ad miserimus, nepos hic, utpote hoc casu non institutus, ex plodi deberet, quod Iurisconsultus negat, neq; quicquam me mouerint tres Alexandri resolutiones: quoniam hęc satis doctē ab Iasone consulantur, sicut alia quę Socini est ab Ruino^b, ut indubitatum apud me sit, fortissimum hoc argumentum esse. Nam & si nepoti ex Galli forma uulgariter substituatur, nepos ad hereditatem admittitur, qui, si ceteros Doctores sequeremur, admittendus nō esset, cum uulgaris substitutio necessitatē tollat: ille autem uti suus & necessarius institutus fuit^c. Cui argu-

a §. fina.

b d. §. fi. & §. quid si tām.

c Vt no. in. l. §. filius qui patri. de uulg.

mento

mento & illud accedit, quòd datione cohæredis eadem
 suorum hæredum iura auferuntur: & tamen nepos hic
 etiam si cohæredē habeat, nihilominus succedit. & licet
 non admodum efficaciter ex hoc communem sententiã
 reselli dixeris: illud tamen fortius urgere fatèdum fuerit,
 quòd in suitate quenquam institui possibile nõ est, quin
 & in hæreditate idem institutus non sit. Cum enim insti-
 tutionis hæc uerba, si secundum Galli formulam profe-
 rantur solam in hæreditate successionem respiciant, cur
 sui hæredis qualitatem hîc intelligemus, ex qua testamē-
 tum præteritione rumpitur? non ne hic legisse eam uiam
 testator diceretur, qua propriũ iudiciũ subrueret? quin
 etiam ex hac doctorũ interpretatione, alia quoq; absur-
 da cõsequuntur, cum, tametsi nepos hîc propter emanci-
 pationem ciuili iure ab hæreditate excludatur, cõtra ta-
 bulas tamẽ bonorum possessionẽ accipere possit: quo cas-
 su omni modo pronepos excluditur, friuolum igitur See-
 uolæ cõsiliũ erit. & quamuis huic argumento Raphaël
 Comensis, Paulus à Castro, Socinus filius^e, uarijs modis
 respondere conentur: à ueritate tamen eorum dicta abes-
 se Ruinus ostendit: quare ipse aliter nodum sic extrican-
 dum putat, ut cum filius & nepos hoc casu instituti sint
 sub conditione, si sui permanserint, & cum cogi nõ pos-
 sent, emancipari se permittant, idcirco etiam prætorio
 iure excludantur^f: sibiipsis enim imputanda est noxia,
 qui emancipationi assentire uoluerint. Sed & his argu-
 mentum non tolli crediderim, cum sub huiusmodi condi-
 tione, utpote difficili, filium institui non posse, existimẽ
 Quid enim si filij interesset emancipari, cum & eman-
 cipatio

§ l. iij. de testa.
 milit.

§ d. 6. & quid
 si tantum.

§ l. si mulier. ad
 Trebel.

cipatio honor sit? nam & hoc pacto inuitus patria po-
 testate exigere possit, quod iure Romano uetitum est^h. Item
 cum ex uerbis expressse non constet, filium in suite institutum,
 cur per subauditos hosce intellectus patris testamento
 censetur preteritus? quinimo etiam si hæc patris
 intentio fuisse asseratur, huiusmodi conditionem remisisse
 credere humanius fuit, tum cum eum manumiseritⁱ, cum
 ita, testatorum uoluntates interpretandæ sint, ne filij exclu-
 dantur, nam etsi filius eo tempore quo emancipatus est, hæ-
 reditati renunciaisset, non tamen ideo reijceretur. quoniam
 qui adire non potest, nec renunciare potest^k, cur ergo
 quod expresse fieri non potuit, ex mancipatione inductum
 tacite credamus? Igitur à ueterum commentis ipse dissi-
 des, ita Iureconsulti uerba accipienda opinor, ut hoc potissi-
 mum sensu precedentibus adiungantur. Nam cum sub su-
 perioris §. finem dixisset Scaeuola: si filius institutus sit,
 & nepos preteritus, & substitutus filio pronepos, ita
 demum ualere testamentum, si nepos filio preamoriatur:
 alioqui si superstes illi sit, testamentum successionem rumpi,
 cum in eo preteritus sit, qui suus hæres esset, si tunc de-
 cederet testator. subsequitur interrogatio: Quid si nepos
 non solum non institutus, sed nec in conditione positus sit?
 Quid si filius prædicto casu non naturaliter sed ciuilitè
 moriatur? Quid item, si nepos, de quo dictum est, emanci-
 cipatus esset? nam tunc cum in suite non succedat, quam-
 uis filio superstes sit, testamentum non rumpitur, & hos
 casus expressim Iurisconsultus non explicat: quoniam quod
 ius in eis obseruandum sit, ex prædicto §. satis declaratur
 & inferius ostendit, dum omnes casus ad similitudinem

g §. hoc quoque
 instit. p. quas
 perf.
 h i iubemus. C
 de emancip.

i l. j. §. largius.
 d' succ. ed. l.
 filio quæ. j. e.

k l. si potest. d'
 acquir. hæ.

mortis admittendos putat. sicuti enim ne successione testamentum rumperetur, necesse erat nepotem ante filium mori, ita satis est, si ante filium emancipetur. & huc sensum si uti uerum retineamus, minimum oberit, quod ex aliorum sententia supra diximus, pronepotem in effectu excludi, cum nepoti bonorum possessio contra tabulas decernatur. nam Sexuola eo casu loquitur, quo prius filius, deinde nepos emancipatus ante patrem moriatur: nam tunc testamentum successione nequaquam rumpi potest, & pronepos in solidum admittetur, cum bonorum possessio contra tabulas defuncto nepoti decerni nequeat.

Inter suos & emancipatos hodieque eandem differentiam esse, quae olim erat, & questio quaedam Bartoli, aduersus omnium sententiam finita. CAP. X.

Ractatum frequentissime apud legum interpretes reperitur, quibus in casibus eodem iure, cum suis ad successionem parentum emancipati, uocentur. Et Accursius, recentis huius doctrinae columen, Bartolusque, & demum alij omnes, in successione ab intestato nullam differentiam inter suos & emancipatos esse, sed aequaliter iure civili omnes admitti existimarunt: condito autem testamento tunc iure praetorio emancipatos, civili suos heredes succedere: quo fit ut omnes bonorum possessiones, quae in successione intestatorum emancipatis dantur, sublatae sint. quapropter praetor titulum, qui sit, unde liberi, si praesentem usum respiciamus, frustra introduxit: multaque praeter ea aliae

2 d. 6. & quid
si tantum.

ea aliæ cōstitutiones, quæ diuersum ius in emācipatis sta-
tuebant, corriguntur. Idq; prodiderunt interpretes ex Iu-
stiniani principis authenticorū constitutione^b: ubi nul-
la, inquit, est introducenda differentia siue masculi, siue
fœminæ sint, & seu ex masculorum prole seu fœmina-
rum descendentes, siue suæ potestatis, siue sub potesta-
te sint constituti. Caterum nunquam nobis sententia hæc
probabilis uisa est, cum haud uerisimile sit, tot leges, tot
iuris prudentū responsa, breuibus hisce uerbis antiquari.
quamobrem sciendum est, eam sanctionem Iustinianum
non alia de causa promulgasse, quàm ut inter agnationē
& cognationem differentiam tolleret, non autem ut emā-
cipatos ad successionem iure ciuili uocaret, quod ex con-
stitutionis ipsius præfatione deprenditur, & ex titulo,
ita enim inscriptum est: De hæredibus abintestato ueniē-
tibus, & de agnatorum iure sublato. An si idem de emā-
cipatis statuisset, uerbosissimus etiam in rubricis prin-
ceps Iustinianus, non aliquid dixisset? dū igitur nullā dif-
ferentiā inter eos qui sunt in potestate, & qui sui sint iu-
ris esse tradit: intelligendū arbitror respectu effectus, quo
niā equali portione utriq; admittuntur: licet in succeden-
di modo multū intersit: quoniam alter iure ciuili, alter
iure prætorio adiuuabitur. Itaq; eo casu solū ius antiquū
referri, nō aut nouū induci, credendū est. Nā & in Insti-
tutionibus de seruili cognatione, Tribonianus^c primā cau-
sam successionis descendentiū esse affirmat: & nō interes-
se tradit, an in potestate, uel sui iuris sint: & an ex mascu-
lis nati, uel fœminis: & tamen omniū sentētia receptū est,

b §. nullā. in
autē. de hæ-
re. ab. intesta-
ueni.

c §. repetitis. in
stitū. de ser-
uili cognā.

non nouo iure eos uocari, sed uti iure ciuili uel prætorio prius admittebantur, referri. Nec huic abfimile est, quod alibi uidimus: nimirum alia Iustiniani cōstitutione^d beneficium abstinendi suis hæredibus per annum cōcessum: quod non ideo tamen minus iuris prætorij esse creditur, nõ autem ciuilis. sed cum cōstitutio ea principaliter propter transmissionem edita sit, quæ iuris prætorij sunt eã referre, nõ noua sibi arrogare dicimus^e. Siquidem & cū ex lege Anastasiana emancipati, reseruato agnationis iure filij diminuta parte succederent, & ad similitudinem suorū admitterentur, Iustinianus, qui integrã portionem illis dari sanxit^f, non tamen quicquam noui eo casu induxisse credendus est, quo parentum successionē amplectuntur, cum tunc illis per prætorem prouisum sit: nec enim in ea lege sequitur, instar suorū admitti, ergo & suos esse. Si igitur remanere adhuc differētiam inter suos & emãcipatos cōcesserimus, indubitabilis ea fuerit quæstio, quæ Bartolus, & alij tractauerunt^g, an si testator filiū emancipatū instituat, & ex eo nepotem in potestate retentiū prætereat, testamētū præteritione rumpatur? & nõ rumpi, nemo est qui non dicat. nam cū nepoti ab intestato nihil debeat, nulla fit illi iniuria, si cōdito testamēto præterit^o sit. Recepta enim nostra hac opinione, aduersus omnium sententiam testamentum illud nullius momenti fore, adserendum fuerit: tamen si etiam, si à cōmuni non discedamus, in proposito tamen casu, Bartoli & aliorum sententiam ipse minime probauerim. Nam dū ipse existimat, ab intestato huic nepoti nil deberi, uereor ne falso existimet. Cū enim suus hæres auo sit hic nepos, & emancipati ad
 fini

d l. cū antiquioribus. C. de iure delib.

e Alex. in. l. necessarijs. de acq. hæred.

f In. l. memimus. C. de suis & le.

g In. d. s. & qd si tantum.

similitudinē suorum uocentur, cur non aequis partibus utrunq; admittimus^h? cum licet iure ciuili ex eorum sententia emancipati instar suorum succedant, non tamē ita sublatam differentiam probaturi sunt, ut idcirco generaliter emancipatio nihil operetur, neposq;, qui in potestate permansit, ideo suus hāeres esse non possit. qua tamen in re amplius cogitandum reor.

h d.l. memini-
mus.

Quemadmodum filia prāterita ex statuto, stan-
tibus masculis, &c. testamentum nullum di-
cere possit.

C A P.

XI.

I statuto municipali cautū esse his uerbis proponatur: existētibus agnatis masculis, filia dotata abintestato nō succedat, quæsitum est, si in testamento à patre prāterita sit, bonorū possessionē contra tabulas petere nū ualeat. sed & utrū dicere nullum possit? Et non posse, frequentiori calculo traditū est: quoniam generali & antiqua regula, qui abintestato non succedunt, prāteriti testamentum rumpere prohibentur: & licet in contrariū iuerit Petrus Besutius^a, quod & nos quandoq; opinati sumus, tamen dubio procul iudicando communis ceterorum illa opinio obtineret, quam ita ueram esse intelligūt, si agnati eo testamēto instituti proponantur. sed si extraneos testator hāeres scripserit, tunc ea remedia filie competere existimarūt, quoniā hoc casu statuti ratio non extenditur. Cum enim fauore conseruande in agnatis opulentie editum sit, & hic fauor locum nō habeat,

a In.d.6. & qd
si tantum.

dispositionem quoque cessare dicimus. Sed & hoc dubium apud me est, quoniam si ratio statuti deficiat, tamē adhuc statutū uiget, nisi per legem contrariam, uel consuetudinem reuocetur: idque Archidiacono & Aretino uidetur^b. Nam & falsum putauerim, ex sola agnatorum utilitate statutum illud promulgatum esse, cū & alia ratio reddi possit, nimirum ut discordiarū suspitio remoueatur, quae inter consanguineos perniciosissimae oriuntur^c. quamobrem ex primae illius rationis defectu argumentum minime concludens est, cum & uerisimile sit, legislatores pluribus rationibus motos^d. quod etiam si unicam illam rationē admittamus, dubium tamen adhuc fuerit, cur foemina succedat, cum ut nullum testamentum dicat, uel bonorum possessionem petat, fauor ipse agnationis suadeat, sed expugnato testamento, ut re ipsa successionem capiat. fauor non dicet: at qui ignari ipsi potius uocari debuerūt, ut solum mulieris beneficium uenale sit^e. Verum cum à communi omnium sententia non discedamus, poterit mulier, cui in eo testamento dos relicta est, repudiare eam, cū iuri suo renunciare passim cōcedatur, quo casu tanquā indotata dicet testamentum nullum: tunc enim statuti uerbis non comprehenditur, quod in ea filia loquitur quae dotata est: igitur ab intestato succedet, & ita singulari certē, sed perquam dubio apud me cōsilio respondit, interrogatus in facti questione Baldus^f, cuius autoritas maxima hoc casu esse debet, cum qui contradicat ex scribentibus habeat neminem, tametsi qui & hoc apud eum ante nos animaduertit, non reperies.

^b In. l. moribus. de uulgo. & pup.

^c l. cū pater. §. dulcissimis. de leg. ij. l. cum oportet C. de bonis quæ.

^d Sali. i. l. si ferui. C. de nox.

^e l. filiū. §. erit. ff. de bo. pos. contra tab.

^f In cōsi. clvij. gitius. quito uolum.

Num legitimatio (ut nostratibus Doctorib⁹ usi
tata uoce interim utar) ad natiuitatis tempus
per fictionem legis trahatur. CAP. XII.

Tilis admodū est quæstio num legitimatio
ad ea quæ retro facta sunt, per fictionē tra-
hatur: & trahi legū interpretes existimāt:
quoniā ex prudētū respōsis traditū est, quo
ties aliquis per principē natalibus restituitur, restitutio
nē eam etiā ad præcedentia produci. Verū diuersum ius
in restitutōe esse, potius ipse crediderim: cū q̄ a principe
natalibus restituitur, is propriè est, qui cū liber natus es-
set, postea seruus factus est^a: quāobrem ea restitutio in eū
statū reponit, in quo erat cum natus est, ut semper fuisse
liber censeatur: tametsi interdum quoq; aliter sit^b, sed ir-
regulares casus non cōsiderantur: itaq; cū principis hæc
uerba, restituo te natalibus, ex proprietate locutionis be-
nificiū illud retrahere denotent, fictionē eam tūc proce-
dere mirum non est. Sed in legitimatione aliter obserua-
tur: non enim legitimatio, natalium restitutio est: spurius
quippe remaneret q̄ legitimatur, si ita esset, cū eius nata-
lia hac labe notata sint: sed eius ingenuitatis restitutio ē,
quæ olim iure naturali uigebat^c, cū passim omnes legiti-
mi nascerentur, & hæc restitutio minimè trahitur retro,
cū manumissioni similem^d hoc casu legislator affirmet,
quæ quidem dubio procul præterita non respicit. Quam-
uis igitur restitutio à principe cōcessa retro soleat aspice-
re, non tñ in ea id iuris obseruandū est, quæ solius natura-
lis iuris ratioe restituit: alioquin, ut diximus, etiā seruorū
manumissio retro respiceret. Nam & hanc opinionē non

a l. ff. de nat. re-
stitu.

b l. ij. de nat.
restit.

c §. liceat. i au-
ten. quibus
mod. nat. eff.
legit.

d d. §. liceat.

Baldus solum, Antoniusq; Butrius probāt, sed ex constitutionum ipsarum uerbis confirmatur. Iustinianus in authentico, quibus modis naturales efficiantur legitimi, Licet, inquit, patri filios naturæ & antiquæ ingenuitati restituere, & de cætero sub potestate habere, & paulo inferius: post legitimationem exinde filios frui solatio, quid enim magis ostendunt uoces illæ, de cætero, & exinde, quæ antea gesta legitimationem non respicere? Nec interpretatio Alexandri & Iasonis recipienda est, qui ideo in eadem cōstitutione non trahi retro existimarūt: quoniā si id fieret, in alicuius damnum fieret. Quis enim hoc admittat, cum palam eo casu constitutio loquatur, quo legitimam sobolem non habeat pater? Quorsum ergo istud præiudicium oritur? Alexander III. Pontifex: Tanta est uis matrimonij, ut qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium legitimi habeantur. Si ita est, ergo secutis nuptijs non habentur legitimi ante contractum.

e d. s. & qd si tantum.

f c. tāta. extra. qui filij sint leg.

Intellectus Doctorum in §. quid si is, ueros non esse, & corruptum à librario codicem, & quantum id in re literaria referat: quamobrem ex unius elementi inuersione declaratus, uti debuit.

CAP.

XIII.

Vid si is (inquit scæuola) qui filium apud hostes habebat, testaretur, quare non induxit, ut si antequam filius ab hostibus redierit, quāuis post mortem patris decederet, tūc deinde nepos, uel etiam adhuc illis uiuis post mortem scilicet aui nasceretur, nō rūperet? nā hic casus ad legem

legē uelleiā nō pertinet, & c. perscrutandū à nobis est, quā
nam potissimū sensus his uerbis quadrare possit. Et pri-
mo à quibusdam ita intelligitur, ut quæ Gallus Aquilius
de naturali morte filij dixit, Scauola ad captiuitatē ex-
tendat, ut eo casu nepos auo succedat, sed & si nascatur
uiuo testatore, nihilominus Galli consilium & hīc effi-
cax sit. atq; ita ordinātur uerba, quæ alioquin aduersari
uidentur, uel etiam adhuc illis uiuis, scilicet testatore &
filio nasceretur, post mortem aui nō rumperet, qui intel-
lectus omnem textum interpollat & subuertit: tum etiā
iure nō defenditur. nam si nepos uiuo auo natus propo-
nitur, certē casus hic ad legem Velleiam, non ut Iuriscō-
sultus ait, ad Gallū pertineret. & minimū negantis hoc
Socini responsio nos mouerit, qui legem Velleiam solum
loqui existimat, cum uiuo testatore, filio uerē mortuo
nepos nascitur. Nam cum filius captiuus fictē mortu-
us dicatur, cur huiuscemodi legis dispositio (sicut cōsiliū
Galli) ad fictum casum non trahitur? nam etiā si nō tra-
heretur, certē negari non potest, eum casum Velleij ma-
gis q̄ Galli prouisionis similem esse: & tamen plus Gal-
lo tribui ex hoc contextu colligeretur. Alius igitur sen-
sus per interpretes traditur, ut nepos, qui mortuo apud
hostes filio, uel etiam illo uiuo, post mortem aui nasci-
tur, succedat, & cōmuni plurimorum autoritate hæc ex-
positio firma est: cæterum quā sit absurda, neminē La-
tinæ linguæ peritū (ut opinor) præterit: quomodo enim
illis uiuis, pro illo uiuo accipiamus? quis allucinatum in
grammatico numero Iuriconsultum credat? nā tametsi
quādoq; pluralis pro singulari ponatur, cū ad plura in
i s genere

genere dictio referri potest, cū tamē rem solam respicit,
 salua ratione recti sermonis fieri nequit. Quāobrem Bal-
 dus, Ioannes ab Imola, Pontanus, Iason aliter intellexe-
 runt, ut ea uerba, illis uiuis, de filio & nepote accipian-
 tur, eaq; Scauolæ sententia sit, si pronepos post mortē
 proauis, cū pater & auus captiui uiuerent, natus sit, pro
 auo agnasci, et idcirco institui posse. Verū hic uerbis le-
 gis contrarius est, cum non post mortem aui, sed proauis
 scribere Scauola debuisset. sunt & aliæ Doctorū in his
 uerbis trica, quas, quoniā ex aliorū dictis confutantur, re-
 ferre operæpretiū nobis uisum non est. Itaq; ut ipse quæ
 nostra sit opinio tādē eloquar, ab imperitis corruptū
 esse textum cum suspicarer, ueteres libros ad eūdos cen-
 sui, & id exemplo antiquorum. Siquidem Zenonem, cū
 ab eo Aratus poëta quæsiuisset, quonam pacto emenda-
 ta Homeri opera compararet, respondiisse ferunt, id futu-
 rum, si in antiqua exemplaria incidisset, nō quæ ab recē-
 tiorū aliquo inuersa essent, quāobrem & Valerius Pro-
 bus, cum quandoq; animaduertisset, scriptorum negligē-
 tia optimos quosq; codices uitari, ex antiquorū lectione
 eos annotare distinguere, emēdare adortus, æternam lau-
 dem indeptus est: quod ex Græcis Appionem quoq; fecis-
 se memoriæ traditū fuit, apud quos & Nicanor tam di-
 ligens extitit, ut Συριατις inde appellatus sit. Nam A.
 Gellium nemo, opinor, non legit, quantumq; ei negociū
 ex librorum incuria factum sit, omnes animaduertūt.
 quapropter & Iustinianus Cæsar, non alia de causa, salo
 si crimine eos librorum notarios teneri mandat, qui per
 signa & notas Iurisperitorum responsa & leges scri-
 bere

bere audent: callebat enim quàm facilis inde esset in men-
 dam lapsus. Igitur cum corruptum codicem uitiatumq;
 Scaeuole resposum suspicarer, in Marciana Mediola-
 nensi bibliotheca Digestorum opus, non in tria, ut præ-
 sentis moris est, sed in duo uolumina diuisum perlegi:
 quod quidem maximæ fidei apud me erat: tum quod sine
 glossæ ante Accursiũ scriptus est liber, tum etiam
 quod ante cuiusq; resposi principiũ autoris nomẽ ad scri-
 ptũ habet, additurq; numerus, qua in libris sectione Iu-
 riscõsultus illud scripserit. In eo itaq; Scaeuolæ uerba ad-
 scripta offendi, ut quod in uulgatis legitur, uel adhuc il-
 lis uiuis, post mortẽ scilicet aui nasceretur, legẽdum sit,
 post mortẽ scilicet qui nasceretur. lubricus enim admo-
 dum error est, unum q in a uertere, cum non nisi paulò
 productiore linea disseparẽtur: & scriptor qui in supe-
 riore §. iusta scriptura similes uoces scripserat, credi-
 dit in hoc quoq; idẽ esse, sed falso. Sic itaq; Scaeuolæ uer-
 ba declaranda duxerim. In præcedẽtib; clausulis dictũ
 fuit, si filius & pronepos nepote præterito instituti sint
 nisi nepos filio præcederet, testamentum successio-
 ne rumpi. quod uerum esse subiunxit, præterquam si
 emancipatus sit nepos. Subsequitur nunc præsentis re-
 sponso Scaeuola, & sicut prius Galli consilium de morte
 filij loquens, ad ignis & aquæ interdictionem produxe-
 rat, nunc ad captiuitatem quoq; producit: deinde quod
 de emancipatione nepotis dixerat, ad eum casum trahit,
 quo nepos non emancipatus, sed captus ab hostibus fue-
 rit.

rit. nã filio nepoteq; apud hostes detētis, licet uiui adhuc sint, tñ post mortē testatoris, qui nascitur pronepos institui potest. distinguenda ergo sic uerba sunt, & ubi textus dicit, tunc deinde nepos, punctum faciendū est, & repetendum infrā uerbum, nō rumperet, sequitur alius casus ad pronepotem pertinēs, Vel adhuc illis uiuis post mortem scilicet qui nasceretur, nō rūperet. Post mortē, intellige testatoris, sicut in precedenti §. Omnes casus, ex quibus suus hæres post mortē suam & c. & quod ait, qui nasceretur nō rumperet, necessario pronepotem intellige. Et hoc sensu omnia de plano & absq; salebra procedūt. tamen si, scio, reclamabunt ceruicosiores quidam, nec mendosi codicis confessionē admittent, quam tamen Baldo concertans, & riualis Bartolus admittere quandoq; non erubuit, si uera est fama.

§. quid si tātū.
§. instituens.

Filij appellatione an nepos: item auia an proauia
ueniat.

CAP. XIII.

Ubitatum est in ea questione, an filij appellatione nepos cōprendatur: & interpretes nostri tam prolixè id explicauerūt, ut uel integros libros cōsarcire quilibet ex eorū scriptis possit: & quoniã à ueritate longè & latè (ut dici solet) abfuerunt, dum argumētis aduersantibus respōdere per distinctiones, subdistinctionesq; conantur, res in infinitum protracta est. Caterum ut quid in proposito casu sit, paucis ipse demonstrē, scire debemus appellationem filij ad nepotes ex proprietate sermonis non pertinere^a, sed plerunq; ex similitudine iuris per extensionem

a §. fi. in sti. qui
test. dar.

nem trahi^b. Si igitur de legis dispositiōe loquamur, pro
 ductionem hanc regulariter locū habere dicendum erit,
 nō in fauorabilibus tantum, sed & in odiosis^c, nisi diuer
 saratio inter utrunq; casum dissimile ius inducat: tunc
 enim nepos proculdubio filius nō existimatur^d. Quōd si
 in hominum dispositionibus dubitemus, tunc filij appel
 latione non continetur nepos^e, quoniā in huiusmodi acti
 bus regulariter nulla extensio fit. si uero contrahentem
 etiam de nepote sensisse præsūmatur, tunc secus est: præs
 ſumitur autē eius uolūtas, cū aliq; dura separatio indi
 ceretur^f, uel extranei suis præponerentur^g: sed & ple
 runq; ex cōsuetudine loquēdi patrisfamiliās cōiicimus^h,
 & differētiæ ratio ea est: quia facilius legis uerba pro
 ducūtur, q̄ hominumⁱ: cum hæc non extendatur, nisi ex
 mētis cōiectura: at lex legis uoluntatem semper explora
 tam habet. nec ea ratio obstat, quōd in testamentis lata
 interpretatio fiat: nam id uerū est, si ita esse præsūmpta
 testatoris mens persuadeat. nam & indefinitam uniuer
 sali æqualiter pollere in uerbis legis, certū est, quod in
 hominū actibus nō est^k. Sed & huic quæstioni affinis est
 num auie appellatiōe proauia quoq; significetur: & ex
 uocabuli proprietate superiori ratione negauerim, quā
 obrem si queratur, an Iustiniani constitutio, quæ matri
 & auie tutelam defert^l, in proauia obseruanda sit: non
 obseruandam respondebo. quod Angelo, Fulgosio, Paulo
 Castrensi, & Pontano^m uisum est: licet frequentius cono
 trariū affirmetur. Nam & matrem auiamq; solas admit
 ti, constitutionis uerba indicant: nec Imole, Alexandri,
 Iasonisq; responsio sollicitum me habet, dum per dictio
 nem,

b l. iusta. l. filij.
de uer. sig.

c l. filius. ad ma
cedo. l. sena
tus. de ritu
nup. l. ij. §.
si mater. ad
tertul.

d l. sed & mili
tes. ubi Nic.
de Neapol.
de ex. tu.

e d. §. fi. l. quod
si nep. de tes.
tu. l. libero
rū. de uer. si.

g l. Lucius. de
hære. instit.

h l. alimētā. de
ali. leg.

i l. cōmodif. et
§. & quid si
tantum.

k Barto. in. l. si
pluri. de le. j.

l In aut. ut ma.
& auie.

m d. §. institues.

nem, solas, nō excludi similes casus testanturⁿ: nam id utiq; cōcedi possēt, nisi sic intellecta uox hęc nihil operaretur^o, quōd si lex municipalis, ut aliquid inducat, cōtra ius cōmune extēditur, quāto magis pro iure cōmuni, ut proauiam excludat, uox hęc interpretatione adiuuāda est: sed & in fauorabilibus solū, casus similes ea uocula nō eximi, Barto. P certissimus autor est: at nos hoc sensu, odia quę restringenda sunt, qualis est legū correctio, extenderemus, quid enim, si minor ratio in proauia sit? quę ut uerisimile est, nō tam impensē pupillū amabit, ut gradu pximioresⁿ, mater uel auia facturę sunt, licet in proauo sit cōtra, spe propagandi generis^r, quid item si Aretini^s opinionē sequamur? qui ea dictione casus quidē non excludi, personas uerō similes excludi existimauit, in commentarijs tituli, de acquirenda hęreditate: quamuis Aretinum ipse non satis hoc casu probem.

§. si eius, non rectē ad usq; nostra tempora intellectum, & quomodo dubiū sit, ad Gallū, an ad Velleium uterq; casus pertineat. CAP. XV.

Ubssequuntur in eadē lege hęc ad litteram uerba: Si eius, qui filium habebat, nepotē ex eo instituerat, uxor eius pręgnās ab hostibus capta sit, ibiq; uiuo auo & eius filio pariat, mox ille nepos post mortē p̄is atq; cui redeat, & c. Idē querēdū est, si iam mortuo filio pro nepotē instituat hęredē, redeatq; mortuo eo. Sed cū testamētū ab eo nō rumpatur, nihil refert, utrū ex iure antiquo

n Gl. in l. cū notiffi. C. de p̄scrip. xxx.

o l. si quando, de leg. j.

p In. l. si cōstāte. sol. matri.

q Gl. in uerb. appellabant. insti. qui dari tut.

r d. l. liberorū.

s l. uentre. in pen. col. per l. si necessarijs. §. de uēdi. ff. de pig. acti.

tiquo, in ea lege Velleia excludatur. Vestigandū præcipue est ad quem primus ille casus pertineat, siquidē per quam dubium hoc ex interpretum opinionibus factum est: cum ad Gallum Accursius, & cum eo plurimorum autoritas, ad legem Velleiam Aretinus, Paulus Castrēsis ad neutrum, Raphaël Comensis ad Iuliani indifficilem casum pertinere, prodiderint, sed quoniam eorum rationes consutare non admodū difficile fuerit, præsertim cū quæ ab Accursio dissideant, uerbis legis repugnent, solū hoc agendū erit, ut quæ nostra sit sentētia exprimamus, Opinor itaq; prædictum casum & ad Gallum, & ad Velleium spectare posse: & id tribus rationibus. Prima est propter capita postliminij, quorū alterum tempus captiuitatis respicit, & omnia illuc usq; tanq̄ si nuncq̄ nepos in captiuitate natus esset, restituit: alterū tempus reditus considerat: & hoc rem Gallo subijcit, illud Velleio: quoniam uiuo testatore nepos est. Secunda ratio est, nam cum nurus capta proponatur, & de reditu nepotis solum fiat mentio, sequitur ipsam obiisse captiuam: quo casu summo iure postliminium locum non habet, sed solum censebitur nepos natus ea hora, qua reuersus est: & ideo res ad Gallum spectabit. Sed si ex Ioannis et Accursij sententia, æquitatem considerauerimus, etiā qđ mater non redeat, ius postliminij obseruabitur^a: quo iure Velleij dispositio in promptu erit. Tertia efficacius inducta ratio est, quia si ciuili iure ueritatē attendamus, is casus Gallo deberetur, cū tunc solum credatur natus cū redijt: si fictionem obseruemus, quia uiuo quo natus est, ad Velleiū spectabit, nec fictioni ueritas, aut ueritati fictio

Iaf. in. l. si is
qui p empt.

a l. j. C. de cap.

b l. in. l. si is
qui pempt.

fictio^b praeualere debet: cum si idem respicerent, ueritas obseruaretur: si diuersa fictio: sed hoc casu diuersis reo spectibus ad utrunq; tendūt, cum Galli & Velleij leges diuersae sint: & cum utriusq; unus sit finis, nimirum testamenti sustinendi prouisio, eodem quoq; contendere dici possunt. Cum igitur propter rationum repugnantiā, casus hic perquam dubitabilis esset, consultius Scaeuola uisum est, nil censere, usq; adeo re non utili, ut determinatione periclitaretur. Quamobrē & Cato Saeculus nihil hac in re disputat, quod uidelicet testetur aduersus Iuris consulti exemplū nolle se nodum in scirpo querere. Videamus nunc quid in secūdo casu, quem Scaeuola refert, dicendum sit, & primo quem sensum Iuriscōsulti uerba accipiant: amplius querendum reor: cum interpretationes recentiorum minimē mihi satisfāciant, & cōmuniter dici solet, uariari in eo à superiore casum, quod quae in nepote dicta erant, procedere in pronepote etiam tradit: intelligenturq; uoces illae, mortuo eo, id est proauo et nepote: quod commentum planē absurdum est, cū scribēdum in textu, mortuis eis, Latini sermonis ratio postularer. Quis enim mediocriter eruditus, de duobus singulariter loquatur? Quamobrē Pylleus Moguntiacus, & Ioannes, non pronepote, sed nepote legunt: lacinantq; hoc potissimum modo legis uerba, ut ex hac & alijs rationibus nō immerito plurimorum calculis damnentur. Igitur ut uerum ipse intellectum aperiā, tale interpretamentū adhibendū opinor: ut dubitet Iuriscōsultus, si capto, ut in superiore casu supra nepote, mortuo filio pater testetur, soloq; pronepote uiuo instituto decedat, deinde

inde redeat nepos, quid iuris? præteritus' ne nepos rumpat? an excludatur à pronepote? & num pronepos ex Gallo, uel lege Velleia institutus sit? & cõcludit à nepote testamentum non rumpi, sed eũ ab hæreditate excludi: quapropter quo iure pronepos restitutus sit, non explicat: quoniã nullius utilitatis quæstio hæc est, cũ omnino testamētũ ualeat, neposq; præteritus à pronepote excludatur. ergo in textu dũ dicitur, redeatq; mortuo eo, intellige nepotẽ mortuo testatore reuerti: nã hoc modo uerba ipsa præmodũ clara, explicitaq; erũt, nec quicq; impropiè accipietur, & ex his illud necessariò defendẽdũ est, nepotem hũc præteritũ nõ rũpere testamētũ, sed tamen nouum hoc, aut æquitati repugnans uideri non debet. nã cum non solum testamenti, & aditæ hæreditatis, sed & medio tempore, nunquam nepos in potestate fuerit, iure potuit in testamento præteriri, cum successione illud rumpi hoc casu nequeat: nec obest postliminij fictio: tum quia in præiudicium pronepotis obseruanda nõ est, quoniam iniquum sit eum, qui iusto titulo dominus hæreditatis factus semel est, cõfisis bonis priuari, & testamētum aditione cõfirmatum subuerti: tum etiam quòd, cum mater apud hostes obiisset proponatur, ius postliminij ex primo capite nepos non habet, quod post Placentinum, & ueteres quosdã Raphaëli & Besutio, & Iacobo Puteo uidetur^c, & rationi cõsentaneum est. siquidẽ mater quæ apud hostes obiit, hora captiuitatẽ præcedẽte obiisset, ex lege Cornelia fingitur. ergo filium parere non potuit, quamobrem si primum postliminij caput spectaretur, non'ne lex aduersus legem fingeret^d? quod omnium

c In .l.j. C. de capti.

d In dicto. s. si eius.

e l.ij. §. e contrario. de ac. qui. posses.

calculis reprobatur est ^c. Superest, ut ostendamus, ad quem casus hic pertineat, & cum Velleius utroq; capite locutus sit, quādo nemine präterito filio, substituitur nepos, uel nepoti pronepos, quod in nostro casu non est, ad Velleium nō spectare dixerim, sed & cū Gallus de posthumo, ut aiunt, alieno senserit, pronepos autē uiuente testatore, natus proponatur (quamuis etiā si eo mortuo natus esset, idem iuris, quo ad successionem, seruaretur) ad eum uix est ut pertineat: uerumenimvero ad utrumq; referri posse tandem placuit: ad Gallum, quoniam nepos uiuo testatore ciuilitè mortuus est: ad Velleium, quoniā uiuo testatore natus est pronepos, & id quidem ex primo capite legis.

Legem impossibilia fingere, & extrema idonea nō requiri, & meras affamias esse quæ in l. si is qui pro emptore. Bartolus ex seipso deprompsit. CAP XVI.

Raditur in eadē legis particula, alia frequens regula fictionē uidelicet legis nunquā impossibilia ex rerū natura inducere, idemq; esse in his, quæ ciuili iure impossibilia reputantur ², nos hæc temere dici quandoq; putauimus, & in primis rerū natura impossibile est, cum qui in utero sit, ante septimum mēsem uiuum esse, tamen pro nato fictione legis tum quoq; habetur ^b: & quamuis multum se interpretes contorqueant, dum huic argumento respondere nituntur, frustra tamen eos sese angere, in fictionum tractatu Iason ostendit ^c. Et communiter dicitur,

a l. talis. de leg. i.

b l. qui in utero. & sta. ho.

c In l. si is qui pro empto. col. 55.

citur, dispensationem eam, non fictionem esse: quoniam
 quicquid existimauerit Iason, uerba in lege posita (nimi-
 rum quodammodo & perinde) non fictioni tantum, sed &
 dispensationi conuenire possunt. Validius itaque nostrum ar-
 gumentum obstiterit: nam Baldo autore ^d, ex Papiniani re-
 sponso notatum est, quae per fictionem fieri non possunt, nec
 per dispensationem posse. Igitur si ante septem menses fin-
 gi non potuit natum infantem, certe nec ex dispensatione in-
 duci potuisse, affirmabimus: quod si res alioquin impossi-
 biles, dispensari concedamus, cur non & fingi? par etenim
 utroque casu ratio est. tamen si differentiam hanc ipse mini-
 me agnoscam, cum nihil aliud dispensatio haec mihi uidea-
 tur, quam fictio quaedam. Confutatur etiam communis opinio
 alia ratione. nam si aliquem letali uulnere affeceris, aliusque
 alio uulnere aequae graui eundem percusserit, & cunctantem
 animam accelerare coegerit, uterque hominem illum interse-
 cisse fingitur ^e: cum tamen non nisi semel mori, permissum
 natura sit, & non alias, quam imbecilles responsiones
 huic argumento per iuniores adduci, cum locupletissimus
 testis est Iason ^f, tum & nos quandoque diffusius ostendi-
 mus, sed & aduersus, iure civili possibilia, fictiones
 inductas esse, animaduertisse me in Iustiniani lege aliqua
 do memini. Is in titulo, de iure deliberandi. Si infanti haereditas
 delata sit, & ante aditam moriatur, licere pariter
 suo eam adipisci tradit, & iure patrio possidere: antequam
 si infanti prius delata, & quaesita esset ^g, fingit itaque lex
 delatam & quaesitam infanti hereditatem, quod tamen
 iure civili ^h fieri non potuit: cum infanti delata hereditas
 dici proprie non possit, & cum is adire non possit, qui nec
 k 2 animum

d l. Papi. §. fi.
 de inoffic. a
 testa.

e l. ita vulnera
 tus. ad legem
 aquil.

f In .d. l. si is
 qui. col. 58

g l. si infanti.
 C. de iur. de-
 libe.

h l. pupillus.
 de acq. here.

animum habet: admittamus ergo, generaliter fingi impossibilia per leges, si tamen aequitas subsit: quod si ea non dicitur, fictio nullum locum nanciscitur: qua ratione intelligenda sunt iura, quae in idipsum à Doctoribus afferuntur: tum aliter explicanda quaestio, Si mortuo filio concubina mihi nubat, num ex eo geniti nepotes legitimentur: & non legitimari creditum est: tanquam extremum fictionis caput aptum non esset, quia mortuus filius nam id non obesse ex Iurisconsulti uerbisⁱ docemur: qui si mortuo, inquit: filio aliquem adoptauero: is filij frater fuisse uidetur: ut iure meritoque de albo tollendas Bartoli longissimas illas habilium extremitates censeam, quae nec Romano iure probantur, & nihil ulterius sunt, quam in parietibus pictae nebulae.

i In. l. si filium.
de gradi.

Omnes sensus, qui in §. forsitan, per Doctores reseruntur, uerbis repugnare, absurdos ineptosque uideri, quamobrem aliter explicatus.

CAP. XVII.

Orsitan adhuc dubitat quis, an istis casibus, si nepos post testamentum nascatur, uiuo patre suo, deinde ex eo concipiatur: isque mortuo patre, deinde auo nascatur, an non potuerit haeres institui: quia pater ipsius non recte institutus esset, quod minimè esset expauescendum: hic enim suus haeres nascitur: ergo & sic pronepos admittetur, qui natus erit ex nepote postea uiuo filio, atque si ex eo natus esset adoptatus. Scaeuola haec uerba quoniam ab alijs falso accipi contenderim prius ex ceterorum

rorum sententia declaranda sunt, ut eis propositis, quanto proximius nostra interpretatio ueritati accedat, cui libet noscere promptum sit: & primo Accursius ita exponit, ut tali casu cōtrouersia esse proponamus: Pater filio instituto, nepote præterito, pronepotē substituit: uidebatur testamentum nullius momenti esse, quia præteritus est nepos: quod expauescendum nō est, cum ante filium mortuus dicatur, & idcirco successione nō potuerit rumpe- re, sed & si pronepos uiuo filio nascatur, idem iuris est quod in adoptiuo quoq; pronepote procedit, Verūm hic sensus & cōmuniter cōfutat, & rationibus quoq; minime probabilis est. nā cū Scauola casum se dubiū proponere affirmet, quis hunc intelligi merito dicat, qui antea per illū explicatus fuerat? & quāuis in superioribus nepos tēpore testamenti natus esset, hic nō esset, minima tamen hæc uariatio rē nihil magis dubiam facit. Præterea cum in uerbis Iuriscōsulti nulla de morte testatoris mentio fiat, cur nos eam præter uerba inducamus? expressus enim cauillus est, si illis uerbis, mortuo patre, deinde auo, etiam proau mortē addiderimus. nā & quis credat istos casus, quos Scauola tacite notat, ad uersiculū, nam & si filius, ex interuallo præcedentē referri, & nō potius ad proximiora? Itaq; aliter ex Accursij lectione fingēdus casus est, ad hūc modū: Pater filio instituto, & nepote præterito substituit pronepotē, qui apud hostes illis uiuis nascitur, & post mortē eorū redijt: quo casu tantū suus hæres testatori succedit, sed & si non testatore aut nepote, sed uiuo tantū filio nascatur, deinde post eius mortē redeat, succedet: & nō aliter admittetur, q̄ alius qui apud

hostes existens à principe adoptar etur. Verùm in primis uelim, paulò diligentius doctor es considerent, quid commune hic intellectus habeat, cū uerbis textus: nam præter quod ubi dicitur, mortuo patre, exploditur antiqua lectio, & legitur, uiuo: dictio quoq; deinde, non conuenit, cur enim, mortuo patre, deinde auo, potius dixit, cū patre mortuo, & auo: cum etiam si auus patri præmoriatur, nihil referat? Vbi item in textu de præteritione nepotis, de hostibus, de reditu pronepotis mentio est, nonne hæc sunt mera somnia? quis sanus uerbū, nascatur, intelligat, ciuilitè, cū redit, & nō potius naturaliter ex uentre matris^a? quis etiā adoptionē à principe factā hic ex uerbis accipiat? ubi de absentia uerbū ullū? & cū adoptio absentis nō nisi summa potestate per solū principē fieri possit, quis uerisimile credat, hunc casum à Scauola cōsideratum? ut certe communi hoc intellectu nil sit prorsus ineptius, qui & diuinaci cōiectura, & ex uerborū cōturbationibus solū procedat, & in quibusdam quoq; ex præcedētis. §. sine superfluous sit. Quamobrem Socinus, ut erat in nostra hac disciplina perquam acutus, ueterū interpretationibus explosis, in hunc fermè modū Iuriconsulti uerba explicat, ut ex cōsilio Galli ponamus filium nepotem, pronepotemq; institutum: accidisseq; ut nepos ab hostibus caperetur, apud quos genito pronepote decederet, qui pronepos mortuo filio & testatore redijt. Et quoniam in nepote ius postliminij locū habere non potuit, uidebatur pronepotem tanq̄ filium serui, non posse succedere? quod tamen nimis durū erat: quapropter fauore sustinendi testamenti, pronepos suus hæres testatori fiet. nam

^a Glos. in .c. susceptū. de rescrip. li. vj.

fiet. nam & iuris fictione potest aliquis suus heres auo esse, tametsi filiū nunq̄ habuerit, ut si aliquē in nepotē sibi eum adoptasse affirmemus. sed & hæc interpretatio à Iureconsulti uerbis perquam aliena est, cū ut supra diximus, nulla hic mētio de testatoris morte, nec de hostibus fiat: neq; id quisquam deducendum ex præcedenti. S. opinetur: cum ibi de nepote tractatū sit, qui apud hostes nascitur, non de eo qui in patria natus capiatur, ut est Socini casus: nam & falsum est, ex utilitate, quæ in testamenti uersetur, decisionē hanc sustineri: cū & in textu de hoc fauore nihil dicatur: & absouum est, posse testamenti fauorē aliquid aduersus legē Corneliam inducere, cum nec fauor libertatis id possit^b: quin & in textu uerba illa, uiuo filio, superflua, nulliusq; effectus essent. Ex his igitur nō dubito, quin omnes hæc interpretationes cōmētitiæ & incōcinna paulò doctioribus uideātur, & in posterū reijciātur, qua de causa sic uerū ipse intellectū de tot ambagibus extricandū cēseo. Fingamus ex forma à Gallo & Velleio introducta, filiū, nepotē, pronepotē institutos, substitutosq;: dein euenisse, ut mortuo prius nepote, deinde filio, uiuente proauo, pronepos nasceretur, quaesitū est, an ex prædicto testamēto pronepos his succedere possit? & repellēdū uidebatur, quasi inefficax testamentum esset, quomā eius pater nō rectè institutus erat. Nā institutio ex cōsilio Galli facta, eū admittit qui suus nascitur: nepos autem cum natiuitatis tempore ab alio præcederetur, ut suus succedere non poterat^c, & ideo præteritus uidebatur. sed tamen hoc parum obstat: quoniam præteritio hæc nullius effectus esse potuit, cū ante

b l. diuus. de capti.

c l. cōmodiffi. me. ÷. eod.

k ↑ patrem

patrem ipse mortuus fuerit, igitur pronepos succedet, qui suus hæres ipse nascitur: & post mortē patris nascitur, quo casu nemo eū in potestate præcedit, quod in patre suo erat cōtrā, sed si pronepos uiuo testatore nō nascatur, ut in superiore casu est, sed uiuo solū filio, nūquid illi suus hæres erit? & esse Scaeuola ait, perinde ac si nō eius nepos esset, sed adoptatus in locū filij, siquidē ita illi suus hæres erit pronepos, quādo à nemine in gradu præceditur, sicut si ab auo in locū filij adoptatus esset: admitte tur ergo ut suus hæres filio, nō tamē ex testamēto proauit: nam id impossibile est: sed succedet in primo suitatis gradu: nisi fortaſſe testamēti uerba ita cōcepta proponamus, ut non instituāt solum filiū, sed & eum filio substituāt, qui illi suus hæres alioquin esset: quamobrē si uiuo testatore & filio natū hunc pronepotē in casu huius ultimi uersiculi admittamus, nihilominus succedet, & si ex eo, hoc est filio, natus esset adoptatus. Sed huic nostro intellectui aduersari illud uidetur: quòd si institutionem ex Galli consilio factam dicamus, cum in eo conditio sit, si post mortem testatoris nascatur, pronepos hic nō debuit succedere, quoniā conditio nō euenit: nam uiuo testatore natus est, sed ipse arbitror, cōcepta nō fuisse uerba, ut ad literā in cōsilio Galli referūtur, sed poti⁹ paulò gñalius: si fili⁹ me uiuo morietur: tūc nepos, & si nepos, tūc pronepos suus hæres esto. nā cū in superioribus casibus eas questiones recitauerit, quæ & ad Velleiū, & ad Gallum referri poterant, subsequitur forsitan istis casibus, &c. ut neceſſe sit uerba ita concepta fateri, ut ad Gallum & Velleium casus hic pertineat. Et hæc quidem interpreta tio mirum

tio mirum in modum conuenire uerbis legis uidetur: nec
 efficacia argumenta possunt in aduersum deduci, qua de
 re censeo illi adhaerendum, donec aliquid melius aptiusq;
 inueniatur, & quoniam hi casus non magis ad uelleium
 spectarent, quam ad Gallum, aliquibus fortasse non dis-
 plicuerit in primo. §. casu intelligere pronepotem etiam
 post testatoris mortē natum, ut hoc ex subiecta materia
 accipiatur, quod uidelicet Galli consilium ita requirat:
 nec obstiterint ea uerba, isq; mortuo patre, deinde auo
 nascatur: quoniam solum ea referuntur, ut inde consta-
 ret, tametsi nepos uti suus haeres institutus esset, & in
 alio casu praeteritus, testamentum tamen non uitiari.

Exheredationem post mortem filij ualere, si insti-
 tuti sint uenientes ab intestato: & aliter
 intellectus. §. in omnibus, quam ab
 alijs fuerit. CAP. XVIII.

N omnibus suprascriptis casibus illud
 obseruari Scaeuola iubet, ut filius qui
 in potestate est, haeres aliqua ex parte
 instituatur: quoniā frustra post mortē
 exheredaretur. Videamus nū uerum id
 sit, & quemadmodū intelligēdum. nam
 si nepotes instituuntur, cū filius moreretur, exheredato
 eo possunt succedere: & tamen exheredatio haec uiuen-
 te filio confirmari non potest. nec obest Bartoli, Iasonis,
 caterorumq; responsio, dum in uita filij adiuuari posse
 eam exheredationem tradunt, quasi conditio illa, cum
 moreretur, uitae tempus amplectatur: quod in odiosis
 concesserim, in fauorabilibus certe solam mortem com-
 k s prændi-

a l. fin. in ff. de
 condi. insti.

b l. qui duos.
de manu. te-
flamen.

c l. ij. §. cod.

d In princip. l.
Bartol.

prændit^b, at ut exheredatio non ualeat, summus fauor
est^c. Quamobrem ipse crediderim, si nepos, uel prone-
pos, uel similes ab intestato successuri, instituti, proponā-
tur, huiusmodi filij exheredationem ualere. nam si filius
uerè præteritus, etiam contra naturam conditionalium
uerborū, eo casu in cōsilio Galli pro instituto habetur:^d
quantò magis exheredatio hæc, quæ expressa testatoris
uoluntate defenditur, propter utilitatē nepotum sustine-
ri debet? Igitur si filius exheredatus morietur, locum
institutis nepotibus faciet: si autem superstes erit, tunc
regulam admitteremus, ne talis inepta exheredatio filio
obsit. nam Scauolam præsentis. §. eo casu, loqui arbitror,
quo filius superuiuat: alioquin & ipse ineptè loqueretur,
dum nõ requiri nepotis & pronepotis institutionē
ait, si liberi heredes instituuntur. nam si filium mori ui-
uente patre ex Galli Aquilij formula ponamus, non ne
manifestè falsa Iurisconsultus traderet? nam & eum qui
Gallum superius reprobaret, quoniam de nepotis &
pronepotis institutione nullam curam adhibuerat, utiq;
nõ decuit in eo ipso peccare, quo alios damnauerat, quod
re necessariò eius uerba accipiēda sunt, cum filius patri
superstes est: nam & à superiore. §. continenter, in hunc
subsequitur, in illo autē is casus fingitur, quo filius patri
superstes sit, quod argumentum aliquē quoq; colorē no-
stræ sententiæ affert: sed multò fortius non adiuuat, quod
paulò inferius in legis Velleiæ tractatu pronepotē succe-
dere Scauola ait^e: ita demum si pater eius institutus, uel
exheredatus fuerit: admissa enim hac opinione cōmuni,
exheredari non potuit, nisi post mortē, quæ inutilis ex-
heredatio

e §. etiam.

hereditatio esset. Quare dicendum est ualere, cum nepos iste ante filium mortuus dicatur. nam responsio, quam eo in loco tradit Bartolus, datum scilicet coheredem, oppidoquam ariolatur, & textum coarctat: sicuti quæ à Iasone ibidem referuntur, quoniam de præcedentibus casum uariant, admittenda non sunt.

Legis Velleie uerba alia esse, itē aliter intelligenda, quam uulgò dici solet: & si communes interpretationes admiserimus, nihil noui ab ea inductum. CAP. XIX.

Xplicito Galli Aquilij tractatu, uideamus quemadmodū Velleie legis uerba concepta erant: & duo capita habuisse in confesso est, quorum primum ita ad sensum fortasse erat: Qui testamētum faciet, is omnis uiri lis sexus, qui ei suus hæres futurus erit, cum nasceretur instituendi necessariò potestatem habeat. quæ uerba quæuis propriè eum hæredem respicere uideantur, qui si nasceretur tempore testamenti, suus futurus erat: tamen Iurisconsultus ad eum quoq; ex interpretatione producit, qui solo mortis tempore inspecto, erat suus, tametsi ita uerba sunt, qui testamentum faciet, & cætera. Et ideo in textu non nametsi, sed tametsi, pro quamuis legendum putauerim: alioquin Iurisconsulto Latini sermonis usus repugnabit, & crux interpretibus fixa permanebit, dum in mendosæ illius uocis declaratione aternùm se torquebunt. Secundi autem capitis uerba hæc referuntur: Si quis ex suis hæredibus
suus

suus esse desierit, liberi eius, & ceteri in locum suorum,
 sui heredes succedat. Quibus uerbis ex Bartoli & Dyni
 ceterorumq; sententia addendum est, si in testamento he-
 redes instituti sunt. Sed querendum est, quo in casu utilis
 hæc legis dispositio sit: nam nullum caput necessarium esse
 faxo ostendam. & cum ex primo institui is debeat, qui si
 nasceretur tempore testamenti suus heres esset, non ne id
 longe antea ex XII. tabularum lege fieri poterat, cum
 omnes admittant, posthumum suum antiquissimo iure in-
 stitui potuisse? nec in hoc Doctores ipsi dissentiunt neq;
 aliud exemplum quisquam obijciat, de nepote uidelicet,
 qui uiuente filio institutus, post eius mortem natus est.
 nam id speciatim ex Velleia inductum non est, sed ex Scæ-
 uolæ interpretamento: quod uerbis legis repugnare ipse
 concedit. quod etsi à Velleio inductum demus, non ne
 id prius ex consilio Galli producendum erat? tum quia ni-
 hil differt, an tempore idoneo aliquid faciamus, an ab
 inepto incipientes in idoneum conferamus^b: quam regu-
 lam Galli tempore obseruari ceptam, Doctores ipsi fa-
 tentur^c. nam & Gallum ueteres leges non correxisse, sed
 potius præter eas consilium suum dedisse, uerior opinio
 est: cum ergo correctorium non esset, cur non extendimus:
 præsertim cum minor incertitudo hoc quoq; casu esset,
 quam in illius formula? Nec Iasonis responsio recipienda
 est, qui prius non potuisse nepotem uiuo auo oriturum in-
 stitui, tradit: quia poterat testator expectare tempus quo
 nasceretur, & dein eum instituere. nam hoc non considerasse
 Gallum, ex eo probatur, quia idem statuisset in eo qui ui-
 uente auo natus esset, sed post eius natiuitatem statim uel
 perijisset,

a I. placet. 3.
 cod.

b I. in tempus. de
 hære. insti.

c Soci. in prin-
 ci. l.

perisset, uel testamentum facere negocijs prohibitus es-
 set^d. nam & institutio, se mortuo ab aliquo facta, ad eū
 trahitur casum, quo posthumus se uiuo nascatur^e: quod
 Iasonis ratione attentata, non procederet: sed & posterius
 legis caput superfluum dicendū esset. nam si iure duode-
 cim tabularum filio extraneus substitui poterat, quantō
 magis nepos, & pronepos nati? & ex his si aliorum in-
 terpretatiōes probemus, manifestū, puto, est, celebratissi-
 mam hanc Velleij legem nihil noui induxisse: uerū po-
 tius inutilem, superuacaneā, indubitati iuris esse. quod nō
 solum absurdum est, sed etiam legum uerbis repugnat: &
 in primis dū in lege dicitur, in liberorū locum liberi sui
 heredes succedant: cur uerbum id nouū potius ius indu-
 xisse, quam uetus retulisse, nō dicamus? cum & lex Falci-
 dia nihilo magis efficaci uerbo usa sit (hoc uidelicet, hæ-
 reditatem capiant^f) & tamen nouū ius induxisse nemo
 dubitat. Sed & Caius iuris autor: ut tales, inquit, nepotes
 substituerentur, prouisum est lege Velleia^g: nam si ex
 XII. tabulis id fuisset, nō debuerat ius illud ad Velleium
 referre: quoniā quotiescunq; lex noua aliquid refert anti-
 quiore lege prouisum, ea prouisio non ideo nouæ consti-
 tutioni tribuitur. exempli causa: praetor ius abstinendi
 suis heredibus dedit: quod Iustiniani quoq; quadā consti-
 tutione sancitur: dicimus' ne ideo ius abstinendi civili re-
 medio competere, & non honorario? sanè qui dicat, do-
 ctiorum sententijs conuincetur^h. Quin & si quicquam
 noui antiquæ legi adiiciatur, illud quod additum est au-
 tori tamen antiquiori tribuitur, si uera est Aretini opi-
 nioⁱ. Ut igitur à cæterorum, quod uidere mihi contigit,
 sententijs

d l. tractabaf.
 de testa. mil.
 e l. fi. C. eod.

f l. j. §. ij. C. j.
 ad leg. falci.
 g l. posthu. de
 iniust. rup.

h Imo. Alexā.
 in. l. necessa-
 rijs. de acqr.
 hæredi.
 i in. l. lex Cor-
 nelia. de vul-
 ga. instit. de
 leg. agn. suc-
 ces. in prin.

sententijs discedam, suprascriptæ rationes me quammaxime impulerunt. & utinã tam facile uera ipsi inueniremus, quã aliorum falsas opiniones confutare possumus. Sed tamen (quoniã difficillimum nodũ quoquo modo soluamus, nihil interesse, in Gordiano Alexander docuit) ita nos opinamur, uerba legis Velleiæ, si quis ex suis heredibus suus hæres esse desierit, liberi eius, & ceteri in locũ suorum sui hæredes succedant, perfectã esse, & nullã institutionem (quod Bartolus & alij faciunt) subinducendam, & idcirco nihil posteriore hoc capite de successione in testamento sensisse Velleium, sed solũ de successione (ut ita dixerim) suitatis. Nam cũ duodecim tabularũ lege solus filius sui hæredis locũ teneret, nepotes & pronepotes eo defuncto in eius locũ non succedebãt. quod etymus in primis ipse ostendit: dicti enim uidentur nepotes, quia successione paternæ nepotes non erant quemadmodũ filij. unde & qui nepos posthumus nascebatur, alienus dicitur, cum eo iure suus hæres ex testamẽto non esset. quapropter arbitror præteritos testamẽtum eo tẽpore non rupisse. Id & hoc qualiquali colore probabile est: quod omnium sentẽtia constat ^k, eo iure in suis heredibus successorio edicto, de persona in personã locum non fuisse: quod quamuis ex eo inductũ non diffiteor, quia abstinẽdi facultatem nõ habebant, tamen & hanc rationẽ in causa extitisse crediderim. nam & alias differẽtiis inter filios & nepotes annotauimus: qualis illa, filiũ purẽ solum institui posse, nepotem sub quacunq; conditione potuisse: quod Paulus Castrẽsis tradidit ^l. Non igitur absurdũ fuerit, & hãc quoq; differẽtiam eo antiquissimo iure inter filios,

^k l. qui se patris. C. vnde libe.

^l In. s. nũc de lege. in fine. apparatus.

filios, & ceteros descendentes constituere: cum praesertim
 nusquam contrarium in civili disciplina probetur. at id
 induxisse Velleium & eius uerba expressim declarant, &
 ex Alexandri imperatoris constitutione confirmatur, qui
 ad neptem praeteritam scribens ^m: Mortuo, inquit, patre
 tuo, uiuo auo, sine impedimento legis Velleiae, succedendo
 in patris tui locum, rupisti aui testamentum. sed longe cla-
 rius Iustinianus Caesar: qui superuixit, inquit, auo pater,
 quamobrem non potuit nepos ex lege Velleia in locum pa-
 tris sui succedere, & rescindere testamentum ⁿ: ut ex his
 uerbis, nisi manifesta calumnia opprimamur, nostra haec
 opinio perquam dilucide probetur, & alie confutentur.
 Ex quibus traditum est, Velleium casus solum eos introdu-
 xisse, quibus testameta confirmantur, non qui rumpant.
 non ne id imperatoriae illi constitutioni aduersatur? Nec
 obstat eorum argumentum ex Iuliani indifficili casu: quo-
 niam quam inepte textus ille declaretur, sequente capitu-
 lo ostendam. Sequitur ergo, Velleium lege introduxisse, ut
 sui haeredes in praecedentium mortuorum gradum succede-
 rent: non autem quicquam de hereditate locutum. Sed quo-
 niam necessarium est, ut sui praeteriti rumpant, instituti
 uel exheredati non rumpant, sequitur noluisse etiam ut
 instituerentur, uel exheredes fierent: quod primo capite
 notatum fuit: quae uerba generalia sunt, & omnem com-
 prehendunt, qui suus haeres futurus erit. Sed Iuriscon-
 sultus, qui caput illud interpretabatur, ea intellexit
 omni casu procedere, praeterquam in eo, qui ante a
 Gallo inductus erat, uidelicet cum nepos, pronepos, &
 ceteri, post mortem filij, & deim testatoris, nascerentur:
 & id,

m liij. C. eod.

n In. l. si quis
 filium. C. de
 inoffi. testa.

Et id, ne quicquam alienum Velleio tribueret, alioquin
 ex Velleij uerbis, quæ generalia sunt, etiã Galli casus cõ
 prænderetur. Et nostræ huic interpretationi solum ar-
 gumentum id aduersatur: quod si sustulero, nihil erit
 quod syncerus iudex auertatur, quin in sententiã nostrã
 pedibus statim eat. uidetur enim falsum esse, modos in
 fuitate succedēdi à Velleio introductos, cū etiam tẽpore
 Galli nepotes, Et pronepotes succederent, rumperentq;
 testamētum, uerũ ipse arbitrator, Galli cõsiliũ nõ ideo
 præstitum, ne testamētũ rumperetur: sed quoniam ini-
 quum illi uidebatur, nepotem ab aui hereditate excludi:
 qua ratione etiam motus quandoq; Iustinianus °, nepoti
 non suo hereditatem dedit. Igitur si quando in consilio
 Galli cauet Scaeuola, ne testamētum rumpatur P, id est,
 non quod Galli tempore rumperetur, sed quod ex lege
 Velleia id postea inductum sit: quamobrem cū dixisset
 superius, ubi filius Et pronepos instituti præterito ne-
 pote essent, testamētũ rumpi, si nepos filio superstes es-
 set: subiungit q eum casum ex sentētia legis Velleia esse.
 Affirmemus itaq; hãc cõclusionem, nepotẽ præteritum,
 lege duodecim tabularũ, in casu Galli nõ rumpere testa-
 mentum, Et ab auita hereditate excludi: quamuis si testa-
 mentum factũ non esset, ad successiõnem uocaretur r. sed
 non sequitur, intestato succedit, ergo Et cõtra testamen-
 tum: diuersa enim hæc esse, Et Accursius, Et Bartolus,
 Et ceteri omnes autores sunt s. Ex supradietis igitur cõ-
 cludēdum est, secundũ legis caput nihil antiqui iuris atti-
 gisse: primum uero id cauisse, ut institueretur, qui futuri
 erãt sui heredes, ne præteriti rumperent, cū iure ueteri nõ
 rumpe

o d.l. si quis fi-
lium.

p. §. nã & si fi-
lius. & §. qd
si is.

q §. & quid si
tantum.

r l. Titius. de
suis & legi.

s In. l. j. i prin-
glo. ij. de cõ-
tra tabu.

rumperent. ceterum quoniam uerba generalia erant, & antiquos galli casus comprehendere posse: tametsi Scaeuola, ne inuentione sua Gallus fraudaretur, eos solū Velleio uendicauerit, qui ex uerbis Galli nō cōtinerentur. & ex hac declaratione sequetur Iurisconsultum Scaeuolam in §. uidentium, addubitaſſe, utrū captiuo filio impediretur nepos ex lege Cornelia patri, in sui hæredis primū gradum succedere: & non impediri existimauit. nam si de successionē hereditatis loquamur, dubiū id magis erit: licet hoc in articulo Socini rationes perquam frigidae sint.

Iuliani indifficilem casum nō ita à Doctoribus interpretari debuisse, uti factum est: & quæ sensum habeant illa uerba, nō permittit institui, &c.

C A P. XX.

Ubi sequitur qui in difficili est casus, Si filium habeas, & nepotē nōdum natū instituas, isq; nascatur uiuo patre suo, ac mox pater decedat, quid iuris? & uidebatur huiusmodi nepotē ex lege Velleia, ut institueretur,

prouisum nō esse: quamobrem non recte institutus, rumperet testamentū. Nam aut loquimur ex primo capite legis, & illud eos proprie respicit: qui si nascerentur tempore testamenti, sui hæredes futuri essent: qd' interpretatus est Scaeuola: procedere etiam in eis, qui non testamenti, sed natiuitatis tempore, sui hæredes erunt. at in prædicto casu hic nepos nec testamenti, nec natiuitatis tempore est suus. Aut querimus in secundo capite, & illud in

Do. And. Alci. Paradoxorū.

l

suita

suitatis successionem liberos admittit, qui in rerum natura sunt. Igitur non permittit institui nepotem, quia non loquitur, quo ad successionem nepotis in testamento, sed solum de suorum heredum iure: uerum uetat rumpi, quando nepos est institutus, uti in casu nostro agitur: posterius enim caput solum de successione suitatis (sic facilius intellectus causa loquor) tractat: prius uero de successione hereditatis: sed neutrum hoc casu loquitur. uetat igitur rumpi, quia facit ut in locum filij succedat: & cum reperiat se institutum, non rumpat. & hoc sensu puto accipienda ea uerba esse, quae dum quadruplici interpretatione Accursius exponit, non ne uidetur fateri ea se non intellexisse: ut non immerito communi sententia reprobetur^a tametsi & illi ipsi autores suum commentum non defendent, dum idcirco dicunt à Iuriconsulto scriptum posteriori capite, non permittit institui, sed uetat rumpi. non permittit (inquiunt institui) quia prius ea potestas ex XII. tabularum lege introducta erat. nam si lex XII. tabularum induxisset ut instituerentur, non ne etiam ne rumpant, cum instituti non rumpant? Sequitur uersiculus porro, in quo Raphaël existimauit Iuriconsultum ironice loqui: at certe Raphaëlem ego ridicule: alij uero interrogantis nota scribendum, quod contra uocis naturam est. quare interpretari Scauolam uelle, nepotem hunc potuisse institui utiliter: hoc est, ex interpretatione legis: tametsi ex uerbis nullo iure potuit: & eadem significatione, utiliter, hic accipiendum est, quae & actionem utilem^b dicimus: hoc est, quae ex uerbis legis directa non oritur, sed ex interpretatione conceditur. & quamuis Scauola ita concludat, Iulia

no tamen

^a In. d. §. ille casus.

^b Bart. i. l. curatoris. C. de nego. gest.

no tamen uisum est, nō ex interpretatione tantum, sed ex uerbis quoq; Velleij casum hūc explicari: nimirum com- mixtis legis capitibus, cum primum locum habeat, nepo- te in defectum filij substituto, & secundum generaliter loquatur, si quis suus hāeres esse desierit, liberi in eius lo- cum succedant: & sic etiam si tempore testamenti non- dum nati sint, & quamuis sui non nascantur.

TERTII LIBRI FINIS.

ANDREAE AL-
CIATI PARADOXO-
RYM IVRIS CIVILIS LI-
BER QVARTVS.

PROOEMIUM.

NOLEVIT apud nostros profes-
sores ea consuetudo, ut quotiescunq;
legem aliquā interpretentur, ex ea
quedā pronunciata eliciant, quæ no-
tabilia dicuntur: tum ex eis ad Accur-
si, mox Bartoli cōmentarios trans-
eant, eosq; referāt, & ad uerbum penē explicent. quem
morem tametsi pinguioris Mineruæ scholasticis non
omnino inutilem credam, studiosis tamen nihil conduce-
re arbitror: quod uidelicet nimis longa, hęc interpre-
tatio in causa est, ut integro anno sex, aut rursus toti-
dem leges, & non eo amplius exponantur. at non ita
nos docuit in Digestorum prooemio Iustinianus, aut Vl-
pianus

pianus ipse, si dum prætorū edicta declarat, eius exēpla sequamur. quamobrē hinc factum est, ut cum ex pluribus responsis eadem notabilia colligantur, repetita toties crābe in causa sit, ut ingentia hæc in iure ciuili uolumina conscribantur: nemoq; sit tam ieiunus & sterilis, qui nō fluētisona hac (ut Lucretij uerbo utar) scaturigine quam plurimis uoluminibus exuberet. accedit his, quod barbaris uocibus maxima quæq; inculcantes, eademq; sæpius referentes, dum commentorū triplicationes, quadruplicationesq; & expositionum nouas expositiones inducūt, ingentem librorum cumulum conficiūt, quod si exemplo ueterū scriberetur, quos interpretes uix capit bibliotheca, enchiridion cōprænderet. Deum Opt. Max. testor, ea que relaturi sumus cum à me ex hac recentiorum cōsuetudine scripta essent, sesqui uolumen occupasse, & nunc Latine dicta uix breuissimum libellum implent.

Bonorum possessionis definitionem, tametsi nihil subinducamus, ueram esse: Iurisconsultū que optimè defendi: tum alia quædam respōsa declarata secus, quàm ab alijs traditum sit.

CAP.

I.

a l. iij. §. j. de
bon. posses.

Bonorum possessio est ius persequendi, retinendiq; patrimonij, siue eius rei, que cuiusq; cū moritur, fuit^a. De finitio hæc bonorum possessiōis quæ uis à Labeone, Vlpianoq; Iurecōsultis tradita sit, uulgò tamen tam malè accipitur, ut uel bonam illam definitionem non esse, uel aliqua illi addenda esse uerba, fateri necessariū sit: & cū

conue

conuenire et iam hereditati uideatur, Accursius differen-
 tie causa adiūgi debere existimat, nō simpliciter ius, sed
 ius prætorium esse. quod tamen si Bartolus, Alexāder, Cor-
 neus reprobent^b, nihil tamen adferūt, quo definitio hæc
 sustineatur. Vt igitur huiusce rei ueritas prodeat, scire
 debemus, quotiescunq; accidit ut aliquis moriatur, in de-
 mortui locum ante aditam hereditatem quoddam ius suc-
 cedere, quod defuncti personam refert: idq; ius heredita-
 tem dici, cum Bartolus autor est^c, tum alij penè omnes
 probant. acquiritur autem & ex lege XII. tabularum, ut
 in agnatis, & ex senatusconsultis, qualia sunt Orfitia-
 num, Tertullianum, & id genus similia, plerunq; ex con-
 stitutionibus principum: & hi omnes modi iuris ciuilibus
 sunt. est & alius, qui iuris prætorij est (quamuis extra or-
 dinem specialis casus, quādo cōceditur, dubitari soleat^d)
 & ad possessionem bonorum petendam inductus est: &
 quāuis bona ipsa aliquis apprehenderit, non tamen dicitur
 bonorum possessionem habere, donec prætorem adierit,
 & officio iudicis petat bon. poss. sibi decerni: & prætor
 decreuerit. est igitur bonorum possessio ius persequēdi:
 quoniam qui officium iudicis implorat, persequi dicitur^e.
 & huiusmodi petitio persecutio est, & extraordinaria
 actio, retinendiq; quoniam tamen si bona ipsa retineamus,
 persequimur tamen, ut prætor decernat: & ideo copula-
 tiua dictione usus est Iurisconsultus: quoniam quamuis re-
 tineat aliquis, necessarium tamen est, ut persequatur. nam
 si communem ceterorum sententiam probaremus, deuis-
 set disiunctiua legislator uti, non ea coniunctione, & cū
 dici soleat bonam definitionem ex proprio, & genere, &

b In rubr. C. q.
admit.

c In rub. ff. de
acqui. hered.

d §. septima.
Inst. de bon.
poss.

e l. pecunie. §.
psecutionis.
de uerb. lig.

f In. l. j. ff. de
dol.

g Lib. ij. cap.
xiiij.

h l. puberz. C.
de iur. delib.

i In. l. fi. C. qui
adm.

k s. quos aut.

l In. l. iij. de
bon. poss.

differentijs constare^f, in hac ius ad genus, persequendi re-
tinendiq; ad differentias propriumq; refertur. Nam per
bonorū possessoriam hereditatis petitionē si retinemus,
nō persequimur: & per hereditatem neq; nobis, quod ha-
bemus persequendi ius est: sed in bonorū possessione ali-
ter est, cū etiam si res possideamus, necessarium tamen sit
iure ueteri decretum, quod nec mutatum esse defendi pos-
set: licet in contrariam sententiam frequentius itum, su-
perioribus libris ostenderit^g. Igitur in quacunq; bo-
norum possessione, etiam proprie loquendo, hereditatem
adiri fortasse non falsō profitebimur: cum idē iure preto-
rio bonorum possessio nobis acquirat, quod ius adeundi
in ciuili lege. hinc Imperatores Diocletianus, Maximia-
nusq; Augusti, puberem agnoscentem bonorum possessio-
nem, posteaquam ei fuerit hereditas delata, pro herede
gerere non ambigi testantur^h, quamobrem si quis ciuili
aliqua sanctione hereditatem adire prohibet^o, corā pre-
tore decretū interponente, adire se hereditatem dixerit,
recte agnouisse eum bonorum possessionem, cum Fulgo-
sioⁱ crediderim: dicemusq; adiuisse hūc hereditatem pro-
pter bonorū possessionem, hoc est, ius adeundi, quod pre-
tore autore cōcessum est. Sed quid si dicat uelle se here-
dem fieri? & licet bonorum possessores loco heredum
sint, non tamen idem iuris esse, quod superiore casu arbi-
tror: cum tametsi equiparentur, bonorū tñ possessor he-
res nō sit^k; nec enim sequitur, hereditatē habet, ergo he-
res est. & hāc definitionem ita intelligendam esse, etiam
Bartol^o existimauit^l: sed quoniā obscuris admodū uerbis
loquitur, posteriores ea non percipientes, aliter atq; ali-
ter

ter declarauerūt: uariaq; aduersus Iurisconsultū argumēta effinxerunt, ut ante nos natatore quopiam Delio (quod in prouerbio est) indigerent.

Cur ex agnitione bonorum possessionis filiusfamilias non obligetur, noua ratio allata, ceteris confutatis: & quid sit uotū in iure ciuili. CAP. II.

Vr ex omnibus cōtractibus, præter mutuum & uotum, filiusfamilias obligatur, ex acquisitione bonorū possessionis non obligatur? an quod huiuscemodi agnitio uoto, ut Bartolus ait, æquiparatur? cum ex sola uoluntate pendeat, & ut diximus, uotum nō obliget: quod Paulo Castrensi, Alexandro, Aretino, Iasoni non uidetur^a, cum solo animo subsistat uotum. at in bonorum possessione etiam quædam facta requiruntur, ueluti ut uoluntas ipsa exprimat, & ut decretum interponatur. sed hæc replicatio me parum mouerit, quoniam tametsi ea, quæ Deo uouemus, nulla demonstratione egeant, cū is cordis scrutator sit^b, & mentem solam consideret: uota tamen, quorum in iure ciuili mentio est, aliam significationem habent. nam inter pollicitationē & uotum hoc interest, quod illa promissio est simplex reipū. uel ciuitati facta: uotū uero dicitur, cum principi aliquid promittimus^c: nam quāuis princeps se acceptare non profiteatur, ex uoto tamen obligamur, præterquam si filijfamilias simus. Igitur cum uotū ex unius tantum contractu concipiatur, & in eo factum requiratur, hoc est uerborum promissio, potest dici ali-

l 4

quam

a In. l. qui alie na. de acqui. hære.

b xij. qu. v. si quid.

c l. si quis rem s. uoto. de polli.

quam similitudinem cum bonorum possessione hereditateque habere: cum huiusmodi aditio solum unius factum expetat, & declaratione animi opus sit. ergo ab argumento recentiorum hoc pacto Bartolus defendi potest: quamquam non multum nobis arrideat, ut quoniam in aliquo similis uoto sit bonorum possessio, idcirco idem ius habeat. certè & contractus uoto similes sunt, & tamen diuersa semita gradiuntur. an igitur uerius, quod Raphaël Comensis, Ioannes ab Imola, Paulus & Alexander ipsi maluerunt id esse, quia filius ipse, cum nihil sibi acquirat, sed patri omnia lucretur, æquum non fuit eum obligari, cum secundum naturam sit, ad eum pertinere onera, cui emolumenta præstantur. sed hoc facili admodum, & uulgato argumento exploditur: nam cur non idem in contractibus, in quibus licet commoditatem patri filius familiæ acquirat, ipse tamen uinculo civili teneatur? an ergo quod Decius senior & Iason crediderunt, qui hereditatem aiunt ius indiuiduum esse, nec pro patre acquiri posse? quamobrem cum pater totum sibi emolumentum adipiscatur, ad eum quoque, non ad filium obligationes, hereditariæque onera pertinere merito debuerunt: sed & contractus indiuidui sunt, ut merito à Decio iuniore confutentur. nam & si in oneribus hereditarijs eorum sententiam admisimus, non tamen quicquam oberit, quo minus filius ipse ratione quasi contractus, hoc est, aditionis per eum factæ, debuerit hereditarijs creditoribus obligari: non ex ere alieno, quod testator debuit, sed ex suo ipsius contractu: an uero quod Aretinus autumat? is tradidit filium non obligari: quoniam nihil sibi acquirat, qui non ex se, sed

d In. d. l. q. aliena.

e In. l. iuris. C. q. adm. l. f. i. l. j. eod. tit.

f l. si quis aliã. de sol.

g d. l. q. aliena.

sed propter patrē adeat: nec in illo ius resideat aliquod, sed solum quædam adeundi facultas, quæ iuris nō est. in iuribus igitur filius familiās obligatur, in ea facultatē minime: quia iuris nō est cum ius ipsum in patre resideat solumq; quod facti est, in filium transeat. sed & hoc falsum ipse putauerim, cū Iurisconsultorum respōsis traditum sitⁿ. ius adeundi in seruorū filiorumq; persona sitū esse, quamuis in bonis dici non possit: quoniam ab aliorum iussu, patris uidelicet, uel domini robur omne dependeat: nam & ita Bartolusⁱ frequenter scripsit, & alij eū imitati sunt. Conuincitur enim expressa lege, potestatem eam adeundi nō facti, ut Aretinus putauit, sed iuris esse. nam etiam si facultatē eam facti dixerimus, cur non idem iuris esset in contractibus, qui facti esse putantur^k? an itaq; uerior Decij iunioris ratio^l? qui filium adire pro patre ait, & ideo id nō agere ut se obliget, quamobrem præter uoluntatem suam obligatus dici non debet^m, uerūm (te appello Deci) cur non & in contractibus idem præsumimus, cū eorū cōmoditas ad patrem deoluatur? quod si obligarentur in aditione filij, certè præter eorū intentionē id factum credibile non est, cum & scire leges præsumanturⁿ, & illarum dispositionibus cōtractibus suis obsequi^o. Quid igitur dicendum est? ipse aut à Bartolo minime discedā, aut non idem iuris creditoribus hereditarijs, quorū opera in aditione necessaria nō est, acquiri dixerō, quod in contractibus ipsi, qui cū filio familiās cōtrahit, ex cuius persona substātiā cōtractus capit: in his ergo obligatur, in illo nō obligatur. solet enim ex Accursio^p tradi, factū, in quo quisquam uersatur lon-

h l. pretia. ad legem fal.

i In d. l. pretia. in l. fi. C. de pa. in l. is potest. de acq. hæredi. in l. nec empt. de lib. leg.

k l. consilio. de cur. fur.

l In. d. l. j.

m l. nō omnis. si cer. pet.

n l. leges. C. de leg.

o l. quidam. de uer. oblig.

p l. j. C. si ad. uend.

gè efficacius esse, quã quod nil agēti per alios queratur

Materna bona ad filios familiãs iure digestorũ ratione dominij pertinuisse: firmisimisque; id rationibus defendi, licet contraria opinentur Doctores.

CAP.

III.

Duris ueteris regula est, quicquid filius= familiãs lucretur, patris eius fieri^a: qđ iure digestorum etiã in omni aduentio peculio uerũ esse existimarunt, quã obrẽ bona materna quãuis ad filios deuoluerentur, ubi tamen ab eis adita esset hereditas, statim patri querebãtur, quod cum nimis rigidũ esse imperatori Constantino uisum esset, is lege lata sanxit, ut filiorum quidẽ dominium esset, patri autẽ ususfructus in illis bonis relinqueretur: & ita esse Accursij, Bartoli, & terrorumq; communiter calculo probatum est^b: at non Ricardo Malumbri ita uisum fuit, qui idem ante Constantinum de iure digestorum fuisse scribit: cuius sententiam nemini non reprobata, ipsi nos probamus, & ita ueram esse opinamur, quã quã maximè est: & pluribus legibus probari iamiam demonstrabimus: & in primis in tractatu de inofficioso testamento Iurisconsulti Pauli autoritate sustinetur^c: qui si pater inofficiosum uxoris suę testamentum dicat, uictorię cõmodum filio parare eum tradit, nam quis Iurisconsultũ intellexisse solum de iure ad eundem merito interpretetur, ut Bartolus facit: quid enim cõmodi in eo est, si statim, ubi filius adiit, integrum ius in illis bonis patri queritur^d: patris utique,

a l. placet. de ac
qui. hered.

b In. l. j. C. qui
adm.

c l. filius. de
inoff. testa.

d In. l. iij. §. itẽ
si qs. de le. j.

utique, non filij commodum est, qui ipse pleno iure fruatur. utilitatem enim, quæ nec momento apud filium resideat, nõ considerari uulgo notum est: nam & cum illis uerbis patrẽ Iuriscõsultus ratione utilitatis prætereat, & filio commodum quæri testetur, quàm quæso absurdum est, eum illis uerbis exclusum accipere, qui semper fruatur: & eũ nominare, qui nec momento dominus futurus sit: sed & longè clarius pro nobis est Caius iuris auctor, qui in titulo ad Tertullianũ^f: Sacratissimi, inquit, imperatoris nostri oratiõe cauetur, ut intestatæ matris hæreditas ad filiũ familiã, tametsi in aliena potestate est, pertineat. quæ uerba si ab his Doctoribus annotata fuissent (primus enim ipse, ut opinor, responsum id animaduertit) certè nemo non hanc iuisset in sententiam, quæ eo uerborum contextu pluribus modis probatur: tum quòd uerba cum effectu accipienda sunt, tum quòd minimè pertinere creditur, quod momento pertinet &. adde quòd & Bartolus, pertinere, inquit, ad nos ea res dicitur, quæ nostram utilitatem spectat. si enim aliorum opinionem sequeremur, nullo esset filio utilitas, nec aliquod commodum, nisi fortasse spes quædam succedendi in patris bonis, quam iure ciuili reprobata, nec consideranda sepius Bartolus scripsit. & alij consenserunt^h. nam & si acquiri filio huiusmodi bona & deinde patri, unã cũ alijs senserimus, Iuriscõsultus ineptè locutus esset. cur enim dicat sacratissimi principis oratione cautũ, quod ante eum Orfitiano senatuscõsulto traditũ erat? quòd si exẽplo Iustiniani docemur nefas esse aliquẽ legum à se latarum titulo defraudari, non ne impudenter à Iuriscõsulto

e l. fi. C. de bon. quæ lib.

f l. pe. ad Tert.

g In. l. si qs. s. pertinere. ff. de eden.

h In. l. fi. C. de pac.

- i** In l. ij. §. tãta. C. de uet. iu. enu. *sulto factũ esset? qui quod Orficiano tribuẽdum fuerat, principis orationi ascribit: nam & Iulius Capitolinus, summæ fidei historicus, in Marci Antonini philosophi, & imperatoris uita, eũ de bonis maternis legẽ tulisse autor est, ut dubio procul apud me sit sacratissimũ hunc principẽ esse, cuius Iuriconsultus mentionẽ fecerit, eius enim orationibus alia quoq; cauta esse, alibi ex digesterũ uolumine apparet: quale illud, ne trãfactio in alimentis admittatur^k, & si qua similia. & si hãc opinionẽ sequamur, respondẽdum erit duobus argumẽtis, quorũ primũ ex Iuliani resposso deducitur^l, is in tractatu, si quis omnis causa testamẽti, tradit, si in bonis maternis nomine filij pater bonorũ possessionem petierit, & aduersus editum cõmittat, in patrem legatorum actionem dandam: sed cum lex illa ante Marcum Antoninum edita sit, eo iure bona omnia patri querebãtur. Iulianus enim in cõsilio fuit Hadriani imperatoris, qui diui Marci auus fuit, quod apud Aelium Spartianũ in Hadriano relatum est. sed & dicere possumus, ex eo Iuliani resposso nihil in nos probari, cũ in eo nil sit quo exprimatur, hereditatẽ patri acquiri: nã quãuis nomine filij bonorum possessionem adierit, possumus interpretari adijisse eius mãdato, cũ bonorũ possessio per procuratorem agnosci possit^m. & quãuis in patrẽ actio legatorũ detur, ita dari fateamur, non tanq̃ in dominum, sed uti aduersus procuratorem priusquam rem ratã filius habueritⁿ. nam si communes interpretationes ibi traditas sequamur, necessariũ erit ariolãdo subinducere, rem ratam à filio habitam: de qua re in textu uerbu nullũ. Secundũ quod nobis aduersari uidetur*
- k** l. cum hi. de transf.
- l** l. si filius meus.
- m** l. Paulus. de acqui. hære.
- n** Arg. l. filius. fa. de procu.

uidetur, est argumentū quod ex contrario legis sensu cō-
 ficitur: etenim probari uidetur in bonis maternis iussum
 patris nepotes, qui in aui potestate erāt, reque siuiffe^o, ut
 hereditatē adirent, quamobrem nihil actum esse: quod si
 aui iussione implorassent, auo acquiri: quod ex Ricar-
 di opinione ego interpretor, acquiri ratiōe ususfructus,
 non tamē quicquam iure dominij ad eum trāsire, acqui-
 ri enim etiam illud dicitur, quod ratione traditionis tan-
 tum acquiritur^p: quod & in uerbo accipere plerūq; an-
 notauimus. Igitur nihil obest, quin nostra hęc opinio p
 babilis sit, quę duabus quoq; Cesarum constitutionibus
 adiuuatur, quarum prior^q: bonorū, inquit, possessio etiā
 emolumētū patri allatura: ut implicatiua illa particula
 ostendat aliquam bonorum possessionem esse, quę emolu-
 mentum patri non adfert. sed quoniam uarijs respōsioni-
 bus argumentū id eliditur, posterior constitutio, quę Iu-
 stiniani principis est^r, paulō ualidius impellit, qui, in ue-
 teris, inquit, iuris obseruatione multas esse res animad-
 uertimus, quę extrinsecus ad filios familiās ueniūt, & mi-
 nimē patribus acquiruntur: quę admodum in maternis
 bonis. quid enim magis propriē ius uetus, interpretabi-
 mur, quā digestorū, cū huiusmodi ita soleat à Iustinia-
 no appellari^s? Non me latet pro communi sententia in-
 duci posse suprascriptum Pauli, uel ut alij codices habēt
 Triphonij libro disputationū VII. respōsum, si dum in
 eo dicitur alij commodū uictorię parari, non alij, sed illi
 legatur: intelligamusq; de filio accusante loqui Iuriscon-
 sultū, non de patre, sed contra hanc lectionem omniū an-
 tiquorum codicum, quos equidem uiderim, fides est: nega-
 ri tamen

o l. j. C. de bon-
 mat. l. filius-
 fa. de acquir.
 hæred.

p In l. natura-
 lis. de præscr.
 uer. in prin.

q l. j. C. q adm.

r In l. cū oportet.
 C. de bo.
 quę libe. in
 prin.

s d. l. filius.

ri tamen non potest, controuersi iuris articulū hūc esse.

Qui iure ciuili p̄scriptione xxx. annorū legitima hereditate excluditur, num uti cognatus tantundem temporis habeat: & qui iuri ciuili renunciauit, num ex cap. unde legitimi succedat: & an bono. poss. unde cognati, hodie sublata sit.

CAP.

IIII.

Vm tres gradus in successiōibus p̄tor fecerit, liberorū, legitimorum, & cognatorū: & quāuis ab uno quisquā exclusus sit, nihilo tamen minus ex alio capite succedere eum permiserit^a, dubitatum est, num idem iure ciuili sit, ut si filius familiās p̄ p̄scriptionem xxx. annorum ab hereditate patris repellatur, possit dein uti agnatus admitti, uel xxx. alijs annis transactis, tanquā cognatus hereditatem capere. & in facti quæstione interrogatus Bartolus, posse respōdit^b, quem Baldus, deinde & Alexander^c, ceteriq; probauerunt, nemoq; in p̄sentē diem animaduertit, inter consilia Bartoli Franciscum Tigrinū contraria opinatum^d: quam sententiam audacter aduersus aliorū rationes tuetur. Siquidē quāuis iure p̄torio tria hec capita constituta sint, ut omissō uno, alterum supersit, non tamen id considerari iure ciuili credit, quōd filio tātum hereditatē defert: non quidem ut agnato cognato ue, sed solū uti filio. alioqui iure ciuili emancipatus, uti cognatus admitteretur, quod falsum est^e, sed omnino magis noua quædā in eo cōsilio opinatū Tigrinum animaduertit:

^a l. j. §. quibus. de suc. edict.

^b Cōs. cxxxix. qdā habuit.

^c In l. ij. de acqui. hered.

^d Cōs. 158. p̄ dictiones.

^e §. emancipati. instit. de suc. ab intest.

nam cum nouissimo iure differentia agnationis cognationisq; sublata sit, eū qui à capite, unde legitimi uocantur, exclusus sit, uti cognatum quoq; repelli existimauit, correctaq; in hoc uetera iura, quibus simul differētes hi successio nū modi credebātur: quod & in amplioribus cōmētarijs Angelū sensisse qñq; annotaui^f: Sed hæc posterior opinio haudquaquā mihi defendi posse existimatur: nam cū lex, qua huiusmodi agnatorū cognatorumq; differētia sublata est, idcirco sit promulgata, ut latior uia in successione esset^g: cur contrariū effectū hoc casu operari debeat^h, nō uideo: præsertim cū differētia ibi tolleratur, quæ inter unū qui cognatus, & aliū q agnatus esset, habebatur. quod ergo in diuersis personis statuitur, in eadē extendendū nō estⁱ: cū in correctorijs, quæ lex in simplicibus loquitur, ad casum mixtū trahi non debeat, sed & cū capita hæc ex iure prætorio inducta sint, lex ciuilis solū cōformis discipline respectu correxisse existimanda est, nō propter edictum prætoris^k. Cum enim diuersa sint, alterū alteri nil cōferre potius credendū est, nisi expressim res constet. sed & dubiū est, si agnatus aliquis, qui iure ciuili admitteretur, repudiauerit, num ex lege prætorica per caput, unde legitimi uocantur, hereditatem queat adipisci^l? & ex Bartoli uerbis posse dicendū est, dum eū qui senatusconsulti Orfitiani beneficio renūciauit, nō habere bon. pos. legitimis cōcessam arbitratus est: sed hæc sentētia oībus suffragijs reijcitur^m, quā tamē nos esse probabilē existimamus. Nā cum prætor his bon. pos. unde legitimi uocantur, cōcedat, qui ex lege XII. tab. uel constitutione, uel senatusconsulto uocanturⁿ: & qui

f Ang. i repe. l. q se patris. i ij. col. j. unde libe.

g In aut. de success. ab intest. in prin.

h Arg. l. legata generaliter. de adi. lega.

i l. si ita. de iniust. rup. Moder. in §. & quid si tantū.

k §. repetit. in fit. de serui. cog.

l Vide Alex. i l. fi. C. unde legi.

m In l. j. C. quā non pe. par.

n l. generaliter. unde leg.

qui semel repudiauerit non uocetur: consequens est, ut nec bono. pos. illi cōpetat, connexæ enim sunt, bon. pos. unde legitimi uocantur, & iure ciuili hæreditas: quomobrem una sublata, tolli quoq; aliã uerisimile est P. nam & Accursius^q, licet obscuris uerbis, tamen pro nobis est, dū filium qui bon. pos. unde liberi uocantur repudiauerit, ita demum sibi ipsi succedere tanquam legitimū tradit, si in re ciuili uia adhuc habet. & hoc est quod dicitur, cessante legitima successione nō admittendū. & quāuis alibi prætor se admittere testetur eū, qui iure ciuili hæres esse potuerit^r, intelligendū est, & etiã in præsentiarum pos sit, quod ex eius sequentibus uerbis colligi potest: nec obstat regula iuris, quoties ex duplici iure, quisquam uocatur, uno repudiato aliud superesse^s: quoniam eam tūc ueritate niti crediderim, cū altera uia alteram non respicit: quod in casu nostro non est, cum in huiusmodi connexis utrunq; simul tollatur. & hæc sic defendi posse opinor, ut tamē in filio qui in potestate morietis fuerit, nullū locū sibi uendicent: quoniã is tametsi iure ciuili remotus sit, tamen tria capita adhuc ex iure prætorio illi remanebunt^t, nimirum quia hoc casu sese hæc iura ex edicto non respectant.

Quid in causa sit, ut hæreditas non adita nã transmittatur. reiectæ aliorum rationes, & noua assignatur.

CAP. V.

Vr nondum adita hæreditas nō transmittitur? Cum huius rei tres rationes assignaretur, clarissimus legum interpres Iason falsas esse eas existimauit^a: atq; ita consuta= uit, ut

o l.ij. §. fi. unde
le.
p In translato.
de constitutu.
q In d. l. j.

r In d. §. fi.

s l. quoties.

t l. j. §. nūc uidē
dū. de suc.
edi.

a In l. emācipa
ta. C. q. adm.

nit, ut nemini dubium foret, quin ea quæ dixerat, quæ uerissima essent. quamobrem ipse in huius rei causa esse arbitratus est, quoniam ius adeundi in bonis nostris non est^b & idcirco ad nostrum heredem illud transmitti, iuris regula prohibemur^c. uerum uideamus, num uera sit hæc ratio: siquidem nequaquam ueram esse, semper opinatus sum & quandoque disputavi: ius enim adeundi esse, in bonis nostris existimauerim: & huiusmodi hereditatis capescere de spem iure ciuili probabilem esse, ex Bartoli uerbis annotauimus^d: is tradidit eam spem, cuius euentus in nostra uoluntate consistit ratione nostri, non aliter, quam si re frueremur, considerari: cum si nos uelimus, res omnino exitum habitura sit: quod si ex alterius animo finis dependeat, tunc secus esse^e. quapropter si seruo uel filiofamilias hæreditas delata sit, antequam adeant, dominus uel pater spem iustam in illis bonis non habent. quoniam seruus uel filius ut adeant, cogi non possunt^f, cum quamuis iubente domino posse eos, nolle adire, Alexandri constitutione clarum sit. sed cum hæreditas ipsis agnatis, uel liberis hominibus scriptis in testamento defertur (qualis est nostræ questionis casus) tunc spes illa approbatur, & ius adeundi in bonis eorum esse constat^g, cum & de huiusmodi spe idem iuris esse, quod de ipsa re, ueterum autoritate doceamur, & Bartolus ipse quibusdam exemplis ostenderit: ueluti dum post mortem legitimum rescripto fieri spurium non posse, in distinctè scripsit^h, quoniam agnatis præiudicium fieret: quamuis enim nondum adita hæreditas sit, iuste tamen sperant se adituros, & idem obseruatur atque si adissent: quin & idem, iustam spem habere eum cui fideicommissaria hæreditas

b l. pretia. ad legē falci.

c l. reperitur. eo. tit.

d In. l. fi. C. de pact.

e d. l. pretia.

f l. cū pponas C. de her. inst.

g Io. and. in. c. iuris igno. de regu. iur. Aret. confi. vij. i. ult. col.

h In. s. & qd si tantum.

i In. §. duo fra
res. facit qd
no. in. l. qui
duos. in pe-
nult. col. de
reb. dub.

k l. inde Nera-
tius. §. idem
Iulia. ad leg.
Aquil.

l d. l. pretia.

m Vt no. in. l.
pen. ff. si cer.
pet.

n l. Titius. ubi
Aret. de lib.
& posthu.

o l. merito. pro
focio.

p l. iij. de ser.
expor.

ditas debeat, autumat, & nō aliter iudicari, quā si ea
iam restituta esset. nam & si domino relicta sit heredis
tas, si seruum manumiserit, & seruus occisus sit, ex Iulia
no^k traditum est, per Aquiliam legem non estimationē
solum serui, sed & hereditatis eius causa amisse domino
restitui, ut expressim cōstet, spem illam probabilem fuisse,
& in bonis domini illud ius ante manumissionē saltem
legis dispositione extitisse. Igitur minimē admittendum
puto Iasonē, dū ius id adeundi in bonis nostris esse abne-
gat, praesertim cum allegata ab eo lex, nō rectē percepta
sit, sed sententiā nostram ex Bartoli declaratiōe tueatur:
quamobrem huiusce rei aliam rationem esse arbitror. Sci-
re itaq; debemus, hereditates in eius personam deferri,
quem testator elegerit: qua de causa si is ab humanis de-
cesserit, integra re non debet hereditas, eius heredi con-
cedi, quē testator ipse nō nouit. fingamus, me tibi manda-
re, ut centū Titio des, poteris ne alteri dare? minimē ue-
ro, cū mandati fines sedulo obseruari deceat^m. nam &
dispositio, quae unius mentionē facit, etiā in fauorabilibus
ad aliū tamen trahenda non estⁿ. Itē & qd alicui in be-
neficiū uel propter merita conceditur, personam nō egre-
di testatū manet^o. in contractibus quoque ius acceptandū
in heredē non trāsire eadem ratione proditū est^p. Igitur
cū quis institutus est, & illi delata est hereditas, si inte-
rim moritur, ad heredem nō transmittit: quoniam ea pra-
sumitur instituentis uolūtas esse, ut is quem instituit ha-
beat, nō quispiam alius, quocirca felicissimi imperatores
Theodosius & Valentinianus, si ante apertas parētū ma-
bellas filij decessissent, ad liberos hereditatem transmittē-
re eos

re eos posse sanxerunt^q, ne ob casus humanos aui hereditate nepotes fraudarentur, & aduersum auitū desiderium alij in sperato hereditatis comodo fruerentur. en igitur quemadmodū defuncti ipsius præsumpta uoluntas transmissiōnem uel locum habere suadet, uel uetat: siquidē & Baldus, Iasonq; & Socinus^r causam cur legata transmittentur, nō aliam tradunt, quā testatoris uolūtatem: & id tertiæ legis argumento, quæ in digestis de leg. primo ē. si igitur in legatis ita est, cur non idem in hereditate esse asseramus: nam etiā ius bonorū possessionē contra tabulas implorandi, Baldus, Cornæus, Alexāder non transmitti existimarunt^s: quod idcirco esse interpretor, quoniam ea persecutio aduersatur testatori, & cōtra auitum desiderium est. quilibet ergo suus hæres trās mittit, cū is credatur patris animus esse, ut transmittat: itemq; quoniā is ipso iure est hæres. quod si illi substitutū esse additum proponatur, nulla fit transmissiō^t, cum ius illud suorū hæredum tollatur, unde testatoris mens aduersari præsumitur: sed & in infante idem dicendum est, cum non modicus amor testatoris erga infantis parentē uideatur, qui illi per filiū acquiri uolebat^u. Concludendum igitur, transmissiōnem non fieri: quoniam instituentis mens regulariter ea præsumitur, ut illi quem instituit solum esse consultum uelit, fiet ergo transmissiō, cū uoluntas hæc ad instituētis hæredes porrigitur, ut in superioribus casibus: sed & cum hæres institutus cōstitutionū beneficio annū habeat ad deliberandum, si interim moriatur etiam transmittet^x: tum ne legis autoritate fraudatus uideatur, tum quod uerisimile est, hæredem institutū, si uixisset aditurū

q l. unica. C. si ante ap. tab.

r l. iij. de leg. j.

s d. l. emācipata.

t l. si filius qui patri. ff. de uulg. & pu.

u l. si infanti. C. de iure deli.

x l. cū antiquioribus. C. e.

fuisse, nam & quotiescunq; haeres uel ex facto alteri^o, uel poena alicuius timore impeditus nō adit, transmittere eū delatam hereditatē & æquum est, & Bartolo, ceterisq; uidetur^y. sicuti & infans non suprascripta tantum ratione transmittit, sed etiam quia ob ætatem occupatum uerisimile est, cum facultas adfuisset, aditurum fuisse: & si hanc rationem admiserimus solum illud aduersabitur, qd̄ ea ratione obseruata, uniuersale fideicommissi ius nō trāsmitteretur, cum tamen cōmuni ceteris sententia Bartolus transmitti autor sit^z. uerūm efficacibus argumentis opinio hæc non sustinetur, ut Lancellotus, Decius & Iason asseruerunt. & ideo Accursius nunquam transmitti ubique censuit, quōd etiam si frequentiora sectemur, dicendum est, idcirco transmitti, quoniam haeres qui adiit semel ratione spei uerè obligatus est^a, quoniam haeres aditūdo uidetur cum fideicommissarijs contraxisse, eoq; nomine illis obligatus est. at in directā hereditate, ante aditam nemo obligatur. quæsitū enim aliquod ius in causa est, ut in fideicommissarij heredem fideicommissum trāseat, ueluti indistincte uidemus, ubi ab herede adita hereditas est, etiam si incontinenti moriatur, tamen omnia transferri, quoniam eius patrimonium factum est, plenumq; ius illi acquisitum^b.

In bonorum possessiōe cur presentia iudicis necessaria sit nō in hereditate. CAP. VI.

Cur in acquirenda bonorum possessiōe necessaria presentia iudicis requiritur, in hereditate non requiritur? Iason tres huiusce rei rationes refert^a, & satis firmis argumentationibus

y In. l. uentre. ff. de acqui. hære.

z In. l. cum filio. de leg. 1.

a l. j. ad Treb.

b l. sed & si plures. §. filio. de uulg.

a In. l. si. C. q. a. l. m.

tionibus reprobat. Ipse uero in causa esse opinatur: quoniam nullo iure quisquam sola uoluntate obligatur, præterquam civili iure. quamobrem cum hæreditatis aditio de iure civili sit, ex solo hæredis animo oritur obligatio: at bonorum possessio iuris prætorij est, quod in obligatione aliquid ulterius præter mentem, mentisque expressionem expetit. sed hæc ratio multipliciter conuincitur: quo enim argumento probabit Iason, iure civili tantum ex sola uoluntate aliquem obligari: nam iure pōtificio ex uoto quilibet obligatur^b, quod solius mentis opere consistit. Idem quoque iure prætorio dicendum est, si prætoris in bonorum possessionis decretum, solam confirmationem respicere, non autem aliquid noui inducere crediderim^d. decretum enim iudicis auctoritas est ab eo interposita^c. auctoritas autem nihil nouat, solum rem gestam confirmat^d: quamobrem etiam re transacta interponi potest^e. nam & confirmationem ius denuo inductum non facere, ex Baldi^f, aliorumque responsis plusquam manifestum est. Si igitur bonorum possessionis animo acquiri, de cretoque confirmari dixerimus, quæ Bulgarini & Decij sententia esse uidetur, totum Iasonis fundamentum corrumpit: nam & hæc ratio questionis ipsius cardinem non attingit. admittamus Iasonis pronunciata uera esse, cur à iuris autoribus inductum non est, ut in bonorum possessionis, quis obligaretur, si aliquid aliud extrinsecus^g ab eo factum esset: puta si conuentum cum creditoribus hæreditarijs proponeretur: nam et si eius dicta probauerimus, in bonorum possessionis, quæ civili iure conceduntur, qualis est septima illa extraordinaria^g, presentia iudicis opus non esset: quod falsum puto, cum generaliter dicatur in bonorum possessionis, qualẽ

b Extra. d'uo.

c l. j. C. de pre. m. cū rubr.

d C. quando dec. opus.

e l. si quis mihi b. o. iussu. de acquir. he. red.

f In. l. q. idign. de fin. doct. i. l. more. de iur. om. iudi.

g §. septima. i. si. cod.

qualem testationem sufficere. quid ergo dicendum est? & uix posse ueram rationem excogitari crediderim: attamen si suasorij locus est, dixerim in bonorum possessionibus decretum necessariū fuisse: quoniam praetor eas introduxit, uoluitque in eis paulo maiore diligentia uti, quod ius civile non fecit, cum decretum non in suo, sed in praetoris aere proprie esset. Nam & Baldus Iacobusque; Butrigarius, & Nicolaus à Neapoliⁿ, cū quaereretur, cur ius civile cū stipulatione adiuuasset, ut actionem pareret, praetor pactum nullo auxilio prosequi uoluit? quia (responderunt) stipulatio à civili pactū à gentium iure inuentū est: plus autem pullos nostros quàm alienos fouemus. His accedit, quòd ius dandae bonorum possessionis mixti imperij est: quapropter omne ab arbitrio praetoris descendit: quod alibi à nobis tractatum estⁱ.

h In. 6. de cōfl.
inst. de act.

f l. v. de uerb.
oblig.

Quanta differentia sit inter iustam hereditatem
& legitimam: pugnancia simul iura à duello
exempta, tum error recentiorum ex Latina
linguae ignoratione. CAP. VII.

I quisquam emphyteoticariū fidei causa agrū stipulat^o sibi sit, & suis heredibus legitimis, tractatum est, an de heredibus ex testamento, an uero de his qui intestato succedant, actū uideatur. & dubio procul eminentis

Conf. l. vj. fe
cūdo uolu.

simus in hac scientia Alexander^a interrogatus, eos solum intelligēdos respōdit, qui intestato succedunt: quoniam hi proprie legitimi heredes dicuntur: opinionisque suae illud argu

argumentum adfert, quòd in titulo pro socio^b hæc iuris-
 cõsulti uerba legantur: de illo queritur, si ita societas coi-
 ta sit, ut si qua iusta hereditas alterutri obuenerit, com-
 munis sit: queritur quid sit iusta hereditas, utrum quæ iu-
 re legitimo obuenerit, an etiam quæ ex testamēto? & pro-
 babilius est, ad legitimā hereditatē tantum hoc pertine-
 re. Ex his igitur probari Alexander putauit, legitimam
 hereditatem proprie dici, quæ ab intestato debetur: non
 enim differentia est, an iustū siue legitimū dicamus, cum
 hoc à lege, illud à iure, quod idem est, proueniat. sed huic
 sententiæ de uerborū significatione Iurisconsultus Paul^o
 aduersatur^c, qui lege obuenerit hereditatē, inquit, nō im-
 proprie quis dixerit, quæ ex testamēto defertur. & quo-
modo hæc dissoluantur, simulq; nō repugnēt, maiores no-
stri ut explorarent diu & multum se fatigauerunt. Ful-
gosi^o nō improprie in prædicta lege interpretatur, id est
minus proprie: quæ interpretatio cõmendatione non in-
diget: sese enim ostendit, maximamq; præ se fert calum-
nam. Bartolus & Albericus Rosatus^d, cum exploratū
haberent, ex distinctionibus subdistinctionibusq; nullū nō
argumentū euitari: aut inquit, hereditas legitima à le-
 ge profertur, & proprie utrāq; significationē habet, aut
 ab homine, & eius appellatiōe ea solum uenit, quæ ab in-
 testato debetur. Hui^o rei rationē eam esse, quoniā quæ ab
 intestato capitur, cõtinenter ex lege capitur: sed alio ca-
 su nō, confestim ex lege, sed ex testamento debetur, qd̄ ta-
 mē ope legis ualet, uerū meræ nugæ hæc sunt: nā si appel-
 latione hereditatis legitime, in legū uerbis ea uenit q̄ ex
 testamento cõceditur, cur nō & in uerbis contrahentiū

b l. iij. p. socio.

c l. lege. ff. de
uerb. sig.

d In d. l. lege.

idem esse dicamus? num ualeat argumentū de lege ad contractus? num licet eisdem nos uti uocabulis in eodem si-

e Bal.in feud.

gnificatu quo & Iurisconsulti accipiūt? nū cōtrahentes

uerba accomodare, sicut & sensum dispositionibus legū

uidentur? non ne legitimū dicitur, quod quoquo modo a

lege uires capit? quid ni? cum legitima conuentio sit, &

quidem proprie, quæ ex partium contractu concepta est

& non continenter à lege uenit. quis enim credat, ex his

argutiolis proprietatem uerbo abalienari? ut quomā à te

stamento descendit, legitima non sit. Sed & preceptores

nostri corruptū codicē arbitrabātur, & apud Iuriscōsul

tū legi debere credebant, hæreditatem quæ ex testamento

defertur, non proprie legitimā esse: quod & ridiculū est,

& alijs legibus rationeq; uincitur: cur enim proprie le-

gitima dici non debet, cum legitimā tutelamⁿ, legitimam

conuentionē dicamus? deniq; omne legitimū, quod autori

tate legis factum est? Sed ut rem ipse finiam, ex Latine lin

gue imperitia hanc questionem non decisam adhuc esse

proculdubio existimo, ut tametsi rudiores, planeq; barba

ri quidā iuris sectatores necessarias bonas literas Iurisper

rito non esse prædicēt: minime tamē ille prædicaturus sit,

qui ex Alexandri imperitia propter eius consultationem

iniquum iudiciū susceperit. Igitur sciendum est, iustum

non simpliciter dici, quod à iure prouenit, sicut quod à le

ge legitimū, sed eo amplius dictio hæc eam habet empha

sim, ut illud significet quod omni ex parte perfectū est, &

cui ad rem, de qua agitur, nihil deest. Hinc apud T. Liuiū.

historiæ grauisimum autorem, iustum prælium, non

quod leue certamen sit, sed in quo omne prælij pondus

uerba

f l. legitima. d.
pact.

g Per not. per
Bar. in. l. mo
re. ff. de iur.
omn. iud.

h ff. de leg. ag.
suc.

uertatur. exēpla ex humanioris literaturæ autoribus in hanc rē adducit GVLIELMVS BVDÆVS, uir doctus & diligens, dū id ipsum in nostra lege interpretatur. Sed & in Apologia I. R. Apuleius de patruo, q̄ fratris filio insidiabatur, ut hæres ei esset: sciebat, inquit intestati pueri legitimū magis, quā iustū heredē se futurum: iustus enim nō erat hæres, quoniā indignus propter demerita. cæterum nostri muneris fuerit, ostēdere, idem quoq; legibus Ro. probari: & in primis testamentū, inquit Iuriscōsultus^l, est uoluntatis nostræ iusta sentētia de eo quod quis post mortē suā fieri uoluit: intelligemus ne iustam, id est, legitimā? minimè uerò. nam & codicilli legitimam sententiam continent, ineptaq; esset ipsa definitio. quamobrē iustam interpretare plenam, perfectam, et cui maior diligentia addi non possit. Fingamus puerū ex filiafamiliās natum, quæ inscio patre nupsit, si is moriatur priusquam sententiam de matrimonio suo profecerat, erit ne legitimus infans? certè erit, & tamē iustus filius nō erit^k. In confesso est, natos ex cōcubina priusquā in uxorē ducta, secuto matrimonio legitimos dici, num & iustos filios propriè appellabimus? & non appellari crediderim, cū Iustinianus: debēt^l, inquit, filij qui post concubinae nuptias nascūtur, fratribus prius natis agere gratias, quorū bñficio ipsi sunt iusti filij. nā et iusta uxor Iuriscōsultis dicitur^m, quæ uerè uxor, & per quā soleniter ducta est, nō quæ simplici spōsione uxor est, tametsi legitima sit: qua ratione & Iuriscōsultusⁿ tolli naturalē obligationem iusto pacto dixit, nimirum illud sentiens, quod uulgo pactum uestitum appellamus. Itaq; ut ad

021.

i In. l. j. de test.

k l. quita. C. de nup. gl. i. l. i. bertini. & tex. in. l. Paulus. ff. de sta. homi.

l In l. cū quis. §. j. C. de natu. libe.

m In l. si uxor. ff. ad le. lul. de adult.

n l. fitchū. §. naturalis. ff. de solu.

rem redeamus, iustam hereditatem iuris autor definiuit, quæ ab intestato capitur: quoniam ea nõ ex lege solum, sed & naturali ratione, ex bono & æquo debetur. Merito igitur iusta appellatur, id est, quam omni iure præstari cõuenit, quod in hereditate non est, quæ ex testamento debetur, quæ casu quodã desertur, & plerunq; ad extraneos pertinet. Legitimã ergo hereditatem propriè appellabimus, tam quæ ab intestato, quàm quæ ex testamento capitur: nec obstant ea legis uerba: & probabilius est, ad legitimam hereditatem tantum pertinere: quoniã quamuis simpliciter appellatione legitimæ hereditatis utraq; ueniat, cum tamen superius Iurisconsultus locutus sit de ea, quæ ex testamento obuenit, & ex altera sermonis parte ostenderit se nõ generaliter illud nomen accipere, sed solum pro ea quam iustam diximus, ex Iurisconsulti mente, in una tantũ significatione capi debet: nam & solemus dicere unã partem disiunctiue ex alia declarari: itẽ alioqui generalia uerba ex præcedentibus, uel sequentibus cõrreceri^p.

Qua ratione ius accrescendi inductum sit, & num ex tacita defuncti uoluntate oriatur.

CAP.

VIII.

Vit questionis, qua ratione accrescendi ius fuerit inductum: & cõmuniter dici solet, ex iuris regula id euuisse, qua phibetur aliquẽ pro parte testatũ, pro alia intestatũ esse. igitur ne id accideret, prouisum est, ut quæ hereditatis portio uel repudiatione, uel morte heredis uacaret,

o l. j. de rebus dub.

p l. si seruus plurium. de leg. j.

uacaret, ad heredem per ius accrescēdi trāsferretur: quā rationē quatuor argumētis cōsultauit Iason^a. uideamus an defendi possit: & primo ab eo adducitur ius accrescēdi, non in causa testamēti solū, sed etiā in succedētibz intestato locū habere: et tū hoc casu nemo dixerit, eā iuris regulā quicq; operari, cū oī modo semp mortu^o de cuius hereditate agitur, intestat^o remaneat. Sed huic argumēto ex iuniorū quorūdā sentētia dici posset, eū q nullo condito testamento moritur, tacita uolūtate id agere, ut hereditas ad proximiores deoluatur: tacita autem hęc uolūtās pro quodā quasi testamēto est^b: quā obrem si iuri accrescēdi locus nō esset, portio repudiata illi accederet, quē minimē testator habere uolebat. Verū haudquaquam ego cōcesserim, regulā iuris, quę de testamento loquitur, ad causam intestati produci, tanquā tacita hęc uoluntas pro testamēto sit. cōsequēs enim esset, quālibet dispositionē de testamento uerba facientē, ad intestatos trahi: quod nimis nouū est. quā ob causam aliter nos opinamur, suprascriptā uidelicet rationē in testamētis ius accrescēdi induxisse: at in intestatorū successione aliā regulam, quod uidelicet iuribus absurdum existimatur, si quisquam scissa hereditate, portionē unam accipiat, aliā repudiet^c. qui enim intestato succedunt, legis iussu coniuncti per ius potius nō decrescēdi succedere uidentur, tanquam principio solidū adeunti quęsitū sit, quā obrem inuitis quoq; crescit. Secundum quo mouetur Iason, argumentū est: quamuis ab initio non possit quisquam partim testatus, partim intestatus decedere ex intercapedine tēporis, postea tū potest, ueluti si adita hereditate

a In. l. j. C. quādo non pet. & in. l. re cōiuncti.

b I. cōficiūtur. de iure codi.

c l. j. & ij. de acquir. heredi. Bart. in. d. l. re cōiuncti. in ulti. quęst.

reditate per querelam pars euincatur^d, uerum quamuis
 portione aliquã de hereditate auferri fateamur, heres
 tamẽ q̄ adijt in solidũ heres est, & in omnibus bonis suc-
 cessit. Sed & in questionis nostræ casu, si deficiens ex re-
 pudiatione portio nõ accresceret, cõseretur principio q̄s
 in totũ testatus non esse, cũ quamuis renunciatum dein-
 de sit, repudiatio tamẽ per fictionẽ trahatur retro^e. Ter-
 tium Iasonis argumẽtum est per locum, quẽ à consequẽ-
 tibus uocamus. si enim uera esset suprascripta ratio ius
 accrescẽdi in cõtractibus locum nõ haberet, cũ hi nihil
 ad testamenta pertineat: & tamen in cõtractibus id iu-
 ris obseruari manifestũ est^f. quapropter si adiũcto socio
 rem aliquã cõparauerim, adiectioq; illa non ualeat, tota
 emptio ad me eo iure spectat. Verũ enim uero animaduer-
 tendũ est, ius accrescẽdi cõsiderari, cũ portio uel morte,
 uel repudiatiõẽ deficit, qd̄ in eo exẽplo nõ est, ut nihil ad
 rem facere illud opiner. ceterũ non negaui, in contra-
 ctibus ius non decrescendi locum habere: cuius rei ratio
 in promptu est, ne uidelicet quod suum est quisquã amit-
 tat^g: quamobrem nihil, sibi in eis uẽdicare ius accrescen-
 di opinione quoq; communi testatum permanet. Quarta
 eius argumentatio ex Iurisconsulti^h responso deducitur.
 nam si quisq; pluribus partibus heres institutus sit, ha-
 beatq; substitutũ, non tamen partem accipere solam po-
 test, sed aut omnes illi capiende sunt, aut nulla. en igitur
 quemadmodum una recepta ceteræ accrescũt, quis po-
 tuissent ad substitutũ pertinere, nec quorundã responsio
 satis cõgrua estⁱ, qui ideo hoc casu ius accrescẽdi cõces-
 sum arbitratur, ne res in pẽdenti interim sit, cum possit
 eueni

d l. circa. de iof.
 testa.

e l. iij. §. utrũ.
 ff. quæ i frau.
 pa. l. si tibi
 homo. §. cũ
 seruus. de le.

f l. fundus ille.
 de cõtrahen.
 empt.

g Ut no. in l. si
 mihi & Ti-
 tio. de uerb.
 oblig.

h l. si solus. de
 acquir. hæc.

i Bart. in d. l. si
 solus. laf. &
 Mod.

uenire, ut substitutus repudiaret. Nā cur in pēdēti saltē non stetit, donec deliberaret substitutus an adiret ^k & cum qualibet hēreditas in pēdēti esse dici possit, anteq̄ ab hērede adeatur^l, quamobrēe go dixerim, ex tacita testatoris uoluntate inductū, quæ huiusmodi præsūmitur, ut institutū uoluerit oēs habere partes. nā in substitutiōe hæc uerba, si primus hēres esse noluerit, intelligūtur si in totū hēreditatē nō capeffet^m: hæ enim sectiones odio non carent: nā & appellatione rei in dubijs de tota intelligimusⁿ, & pluriū partiū cōtractibus actū tacitē uidetur, ut omnes accipiantur, ut in hoc quoq; cōmunis Iuris peritorū snā recipiatur, qui ius illud ex tacita testatoris uolūtate prouenire existimarūt^o: idq; uulgō dicitur: quāuis mihi ipsi aliter quādoq; uisum sit, cū in bono. posses. cōtra tab. ius accrescendi detur, & tamen persecutionē eam animo testatoris aduersari, nemo non dixerit^p.

k In d. l. re con iuncti.

l Ut ibi p. Arc.

m l. nemini. de lega. ij.

n l. quod si uno. de in diē adiect.

o l. si duobus. de test. ml.

p l. si ex duobus. de cōtra tabu.

Quemadmodum intelligendum sit, inter diuersis modis succedentes iuri accrescendi locum nō esse.

C A P.

I X.

Vulgata regula est, inter diuerso iure succedētes iuri accrescēdi locū nō esse: cuius rationē Iason arbitratus est, ne diuersa cēseantur eadē^a: at Decius, quoniam, in similitudinem aliquam habentes facilius transfiri potest: quæ rationes per quā leues sunt, & nullius momēti, ut ex illis agnosci possit, iuris hanc regulam ab eis maxime intellectam esse, sed & tale illi interpretamentum à Salyceto præsatur^b, ut diuerso iure succedere dicantur, quorum aliqui

a In l. re cōiuncti. in col. 57.

b In l. j. C. quādo non pe.

qui bonorū possessionē secundū tabulas: alij cōtra tabulas
 acceperunt: uel si qui iure pratorio succedunt cum col
 lege ciuili iure admittantur: quōd & si quosdā uti testa
 ti hēreditatē uēdicare proponatur, alios ab intestato uo
 catos, diuerso iure succedere, dicendum ex Salyceti sen
 tentia crit: quamobrem his casibus nullum iuri accre
 scēdi locū esse. Verū nos longe aliter opinamur: & idcir
 co iter diuerso iure succedētes, siue ciuili, siue pratorio,
 aut secundū tabulas, uel cōtra tabulas, locū esse huic iuri
 arbitramur: ita tñ ut eodē titulo ueniāt, puta ex institu
 tione omnes, uel titulo hēreditario omnes: & hoc ex ra
 tione qua inductū illud ius suprā probauimus, ne uideli
 cet quisquam partim testatus, partim intestatus creda
 tur, siquidem huiusmodi ius non tam succedendi modos,
 quā portiones ipsas respicere, satis & super constat.
 Quamobrē si patrono praterito libertus aliquem insti
 tuerit, qui hēreditatē non adeat, dubitatum est, num quo
 niam dodrans patrono debetur, cetera quoq; hēditas,
 tanq; dodrantis accessio illi exhibenda sit: & nō deberi
 Iurisconsulti responso cautum est^c: cuius rei rationem
 eam dixerim: quoniam hoc casu nil cōtra iuris regulam
 committi potest, qua diximus ius illud inuentum esse, ut
 idem testatus, intestatusq; non dicatur, patronus enim
 hēredi nullo modo coniungitur, nō ex dispositione testa
 toris, cum alter institutus, alter ab eo prateritus sit: nec
 etiam ex coniunctione legis, cū hēres ex institutione uo
 cetur: at patrono dodrās titulo institutionis minime de
 bitus sit^d. Portio itaq; patroni, sicut & portio legata
 rij ex superscripta ratione hēredi accrescit, nō quæ hē
 redis

c l. sed cum pa
 trono. ff. de
 bono. poss.

d l. etiā. §. si de
 bita. ff. de
 bo. lib.

redis est patrono legatario'ue, cū tūc iuris illa regula nihil attingatur, quamobrem & si quisquam iure speciali succederet, quamuis diuerso iure, ne tamen contra illā regulam cōmittatur, ius accrescēdi uiam sibi facere, & Baldus, & Pontanus, & Alexander existimarūt^e: adiuuaturq; hęc sentētia Imperatoris Antonini cōstitutioē^f, qui si a milite condito testamēto aliquis in paganis hęc res institutus sit, alius uerò in castrensibus, castrensiū repudio factō, paganorū hęc heredi ea non accrescere tradit, si liquidò probatur testatorem castrensia bona ad eū pertinere noluisse^g: quoniā uoluntas militis in expeditione occupati pro iure seruetur, alioqui si nō probetur, quāuis diuerso iure successio illa nitatur, ius tamen accrescēdi oritur, tametsi enim miles idem testatus & intestatus mori possit, in dubijs tamē eius sententiam ex cōmuni regula interpretamur, ex his quoq; cōsequēs est, ut Aretini pronunciatum quoddam paulo diligentius perpedamus: is tradidit^h, si qui diuerso iure succedit, in locū eius subrogatus sit, q̄ eodē iure ueniebat, ius accrescēdi esse: qđ uereor ne uerū nō sit: hac enim in materia locū nō esse subrogatis uidebatur: alioquin in bonorum possessione, quę in bonis libertorum defertur, ius accrescēdi nō esset: quod falsum est, subrogata enim ea bonorum possessio est in locum contractus societatisⁱ, in quo non ambigitur, quin excludendum ius illud sit: nam & in emptorem hereditatis non transire quidam opinati sunt^k, cum tamē ad heredē, cui subrogatus est emptor, pertineret^l. Ipse igitur & hoc casu ex predicta iuris regula crediderim portionē heredi accrescere ceterum teneri

e d.l.unica.
f d.l.unica.

g l.j.C. de testa. milit.

h In l. si totam, de acq. hęc.

i l.j. ff. de bon. lib.

k l. si mihi & Titio. ff. de uerb. oblig.

l lason in. l. re cōiūcti. i 37. col. & in. d. l.j.C. quādo non pet.

m l. heredē. ff.
mand.

teneri eum hereditatis emptori augmentum illud restituere, cū in huiusmodi cōtractu uēditor emptori pmi sif se cēseatur, q̄cqd lucri hereditatis ergō sibi accefferit^m.

Posthumus num hodie in testamēto paterno exheredari possit, & qua causa: & opinio quædam Ionis confutata.

CAP. X.

Vit questionis, nū posthumus exheredari in paterno testamēto possit: & huiusmodi exheredationē ualere, Alexātri Imperatoris cōstitutione expressum est^a, quod etiā Iustiniani lege approbatur^b, & quamuis ita illis sanctionibus institutum sit, interpretes tamen legum, penē dixērunt omnes, in aduersam sententiā iuerunt, suæq; opinionis columnā hanc rationem habent, siquidē nouissimo iure prohibentur parentes, nō nisi quatuordecim causis filios exheredes facere^c, ex quibus nulla est, quæ in posthumo locum sibi arrogare possit, quanq̄ igitur Alexandri, aliorumq; edictis olim exheredatio hæc permetteretur, recentiore tamen iure cōcessa non est: corrigunturq; hæc potissimum ratione ueteres leges. At Fulgosius^d aliter sensisse, & quidē probabilius, nobis uidetur: existimauit enim testamentum, quo posthumus, exheredetur, ipso quidē iure ualere, licet inofficiosi querela expugnari possit, diuersumq; ius in hoc ab alijs filijs esse, qui si causa nō expressa exheredes esse iubeantur, ius dicēdi nullū habent, nec interpretū aliorum argumentatio eum quicq̄ mouet, cum & iure ueteri causa in exheredatione filiorum

a l. ij. C. de con
tra tab.

b l. maximū. in
fi. C. de lib.
præte.

c s. aliud quo-
que.

d In l. si quis i
suo. C. de in-
offi. testa.

rum aliqua iusta requireretur, & tamen posthumus tunc exheredari poterat, & hac ratione urgeri se Paulus Castrensium fatetur: quauis & ipse extra aliorum ordinem nihil promoueat: nos nouo quoque argumento cum Fulgoso sentimus: nam cum singulariter iure ueteri concederetur, ut posthumus etiam sine causa exheredari posset, consequens est, ut lex noua nihil in eo statuisset existimetur: cum regula sit uulgo notior, quam ut hic explicari debeat: posteriorem legem, quae aliquid noui inducat, ad casus speciales iuris ueteris produci non debere: quam tamen intelligendam puto, cum casus illi speciales eosdem terminos respiciunt, in quibus noua lex lata est: alioqui si contractus aliquis, seu quaelibet dispositio, etiam plurima & uaria priuilegia habeat, comprehendetur tamen in lege, quae generaliter de contractu, dispositione uel mentionem faciat: probaturque id ex Iurisconsulti quodam responso, qui in testamento militari competere bonorum possessionem contra tabulas testatur: quoniam praetor generaliter locutus est, & id me annotasse meminimus, aduersus Iasonis quandam opinionem, qui municipalem legem generaliter de contractibus uerba facientem, in dote accipiendam esse negabat ex superscripta regula: quoniam dotis priuilegia plurima sunt, & quae notauimus diligenter obseruanda sunt, cum qui haec dicat, regulamque eam declaret, alium reperies neminem, sed & in proposita questione uideamus, an possit aliqua causa exheredatione digna hodie posthumo impingi: & uidetur posse, si pater reus sit lese maiestatis: nam poterit auus nepotem posthumum ea causa bonis suis arcere, quod & rationibus probabile est: tum quod constitutio ea Iustiniani, non in XIII. tan-

e l. cum ratio, de bo. dam.
f In. d. l. si quis in suo.

g l. sciendum, qui fat. cog. glos. ibi.

h ff. de test. mi. li. l. in fraudem. §. fina.

i In. l. j. in no. ff. solu. mat.

D. And. Alcia. Paradoxorum n. tum cau-

tum causis, sed & in perduellionis crimine procedit, ut
 frequentiore sententia traditum esse Alexander & Iason
 testantur^k, tum quod in filiorum fauore introducta est:^l
 at si exheredari hic nepos prohiberetur, damnū illi fie-
 ret, cum fiscus ex paterno delicto filij bona hoc casu sibi
 uendicaret^m. His accedit, quod si filium incapacem te-
 stamento pater pratereat, testamentum sustinetur: atque
 ita Bartolus sensit: nepotem autem hunc non falso inca-
 pacem dixeris: nam lex in tali crimine, filij, inquit, etiam
 proximorū hereditate ac successione habeatur indigni.

Cur, & quomodo instituto cōpetat bon. pos. cōtra
 tab. beneficio prateriti, & non querela beneficio
 exheredati, ratio noua, tum ueteres à iunioribus
 defensa. CAP. XI.

I ex duobus fratribus, altero prete-
 rito, alter institutus sit, & prateri-
 tus bonorū possessionē cōtra tabulas
 petierit, eius beneficio idē remediū
 instituto quoq; cōpetit^a: quomobrem
 quesitum est, si filius hic nō prateri-
 tus, sed exheredatus proponatur, cur eius beneficio insti-
 tutus ad inofficiosi querelā non possit admitti^b: & ua-
 riae rationes referuntur, quae tamē recētiorū autoritate &
 iudicio reiectae sunt^c, uideamus ex illis quenam defendi
 possint: & Decius senior in cā esse in primis tradidit,
 quoniā querela haec cū odiosa sit, & longē minus alio re-
 medio fauorabilis, interpretatione adiuuanda nō fuit, ut
 exheredati beneficio ad institutū traheretur, odij autē
 causa haec in promptu est: nā rupto per bonorum posses-
 sionem

^k In auth. non
 licet. C. de li
 be. prae.

^l In. §. & quid
 si tantum.

^m l. quisquis .
 C. ad l. e. Iul.
 maesta.

^a l. post mor-
 tē §. fin. ff. de
 contra tab.
^b l. mater. ff. de
 inoffic.

^c Iason in. l. fi.
 de lber. &
 posthu.

sionem contra tabulas testamento, naturali æquitate quibusdam cōsanguineis legata cōseruantur^d: at eo per que-
 relam rescisso, omnes testamēti partes corruunt, natura-
 lisq; illa æquitas nihilo obseruatur. nã & prætorie dispo-
 sitiones ex æquo & bono magis dependent, c̄p̄ quæ iure
 ciuili introductæ sunt, at querelam ad ciuiles, bonorum
 possessionem ad prætorias cōstitutiones pertinere, nemo
 dubitauerit, his accedit, cum exheredato querela compe-
 tit, nō æque fauorabilem esse, atq; id remedium est, quod
 præteritis filijs conceditur, cum exheredati præteritis
 peiores iuris præsumptione existimarentur, uix enim est
 ut qui iudicio patris damnati sunt, boni reperiantur^e,
 quamobrem iure ueteri filius paterno testamento exhe-
 res esse iussus, ingratus præsumebatur^f, alia ratio hu-
 iusce rei etiam affertur, inofficiosi uidelicet querelã per-
 sonalem iniuriam uindicare: quamobrẽ extra personam
 iniuria affectam nō extēdi: & quamuis præteritio quoq;
 pro iniuria habeatur^g, non tamen ita personæ affixa cẽ-
 setur, quemadmodũ exhereditatio est, quæ specialiter fit.
 nam & passim dicimus, grauiorẽ eam iniuriam esse, quæ
 nominatim dicitur^h, quàm si generaliter facta sit: cū &
 in præteritione humanius sit, obliuionem præsumere,
 quam paterni affectus erga filios tam insignem notam.
 Sed & hanc aliam rationem idem interpres refert,
 querelam nisi hereditate adita non competereⁱ: quam-
 obrem cum institutus semel adierit, testamentum aditi-
 one confirmatum, ab eodẽ impugnari non debuit, &
 idcirco querelæ locum esse, eius respectu iniquũ erat: &
 quamuis plures hæredes instituti proponerentur, illis
 n. 2 qui non

d ff. de lega
præstian.

e l. iij. de inof-
fi. testa. l. ma-
ximũ. C. de
libe. præte.

f l. liberi. C. de
inoffi. testa.

g l. Pap. ff. eo.
d. l. maxi-
mum.

h Glo. in. l. his
verbis. ff. de
hære. insti.

i l. filiũ. de cõ-
tra tabu.

qui nondum adiissent concedi neque debuit, ne melioris conditionis fieret qui postremus deliberavit, quam qui primus hereditatem adiit, & ex his manifestum est, omnes has rationes defendi posse, si ita accipiantur uti à nobis explicatae sunt: alioqui recetiorum argumenta non parum studiosum hominem auertent. Sed & omnino uerriorem esse nostram hanc sententiam opinor, querelam instituto non competere, quia is ex institutione heres esse potest, querela autem subsidiarium remedium est, & nunquam competit, nisi cessante alio omni legis auxilio: quod ex Iustiniani lege Corneus Philippus annotauit^k. Quomodo autem beneficio praeteriti liceat instituto bonorum possessionem contra tabulas petere, magna est inter nostros interpretum altercatio, quam nos paucissimis finire possumus. Sic igitur censendum: ut si filio praeterito alius paris gradus institutus sit, tunc is quoque bonorum possessionem contra tabulas petere possit: cum enim is omnino successurus intestato esset, equum putauit praetor, ne omnimodo tabulae nulla censeretur, permisitque aduersus tabulas agi^l, quod si lapsu anni exclusus sit praeteritus, tum instituto concessum est, ut secundum quoque tabulas possessionem petere possit^m, instituto autem extraneo, certissimum est tabulas penitus nullas esseⁿ, nec contra tabulas possessionem peti posse: cessat enim tum omnis causa & spes conualidationis^o, quapropter si quae iura ab instituto petita bonorum possessionis dicunt intelligenda sunt casu quo peti iure potuit^p, ut quia paris gradus heres praeteritus erat^q, & his consequens est, ut si institutus ex testamento uirilem portionem consequi potest, in eorum praedictum, quibus in-

^k Corn. in. d. l. maximum.

^l l. si duo. de leg. praes. l. illud. §. si. de contra tabu.

^m l. aequissimi. de secū. tab. l. si duo. §. proinde.

ⁿ l. si. de libe. & posthu.

^o l. si duobus. §. j. de contra tabu.

^p l. ij. C. de contra tabu.

^q l. si. §. fancimus. C. de libe. praete.

tegra legata ex testamēto per edictum reseruatur, contra tabulas petere nequeat^r, filio præterito testamētum ap-
 probante. quod si uirilē consequi non potest, etiā appro-
 bante præterito, ipse & contra tabulas possessionem pe-
 tere^s, & nullas iure civili dicere eas poterit.

r l. filio. de in-
 iusto rupt. l.
 non unquā-
 de lega. j.
 s l. non puta-
 uit. §. fina.

Ius dicendi nullum filio sine causa à matre præte-
 rito quamuis competat, non tamen bon. poss. cōtra
 tabulas cōpetere, ut Angelus, Pontanus, & Iason
 tradiderunt: & cur nō decernatur, aliam rationē
 esse, quā alij crediderint. CAP. XII.

Vre ueteri cū matris præteritio pro ex-
 heredatione haberetur, Iustinianus Cæ-
 sar lege lata sanxit, ut tam pater q̄ ma-
 ter filios nominatim instituerēt, uel ex-
 heredarēt, addita ex x IIII. aliqua cau-
 sa^a. Igitur eā legē posteriores interpretati sunt, ut si fi-

lium cum causa à matre præteritū proponatur, testamen-
 tum ualeat, præteritioq; illa pro exheredatione sit, quod
 si sine causa præteritum dicamus, ius dicendi nullum illi
 competat^b, quamobrē dubitatum est, num bonorū pos-
 sessio contra tabulas illis hodie cōcedatur, possint ue ab-
 intestato unde liberi à prætore uocantur succedere: &
 Angelus Pontanusq;^c, contra tabulas matris possessionē
 illis decerni posse, existimarunt, quoniam iure antiquo
 id prohibebatur, non alia de causa, nisi quia præteritio
 pro exheredatione erat, exheredatum autē à bonorum
 pos. prætor repellit^d: at hodie aliter est, quapropter cor-
 recta ratione legis, censetur correctā lex^e, & hanc opi-
 nionem sequutus Iason, alio argumento confirmat: regu-

a §. aliud quo
 que.

b Gl. in. §. ex-
 heredat. in
 auth. de hæ-
 redi. & falc.

c In. l. ij. C. de
 cōtra tabu.

d l. non puta-
 uit. ff. eod.

e gl. in. l. j. de
 legi. tuto.

lam enim iuris esse, ut is cui iure civili ius dicendi nullum concedatur, iure prætorio bonorū pos. contra tabulas petere possit^f, cum igitur in foeminarum testamentis ius dicendi nullum competat, bonorum quoq; possessionem decerni dicendum est: quod eo fortius uerum esse arbitratur, quod Iustiniani eam legē antiquitas nō corrigere, sed hoc casu tantum præter eas procedere, opinatur: in limitatis igitur admittendam extensionē, ut quæ lex in iure dicendi nullum loquitur, ad bonorū pos. cōtra tabulas producat^{ur}, sed omnino à ueritate hæc dissidere crediderim, uideaturq; argumēta eorum multipliciter falsa esse: & in primis iuris ueteris rationē solam eam esse, quod præteritio pro exheredatione habeatur, minimē cōcesserim, sed & idcirco præteritis à matre filijs, bonorū possessionē illam nō decerni, quia sui hæredes nō sunt^g, nec iure prætorio instar suorum ut emācipati admittuntur, foemina enim in potestate filios nō habet, quamobrē nec suos hæredes habent: prætor autem bonorum pos. his cōcedit, qui uel sui sunt, uel sublato emancipationis uelo, pro suis habentur, nec Iasonis sentētia recipienda est^h, qui eandē cum præcedenti rationē hæc esse multis uerbis ostēdere conatur: quasi Iurisconsultus dum posteriorē hanc refert, uir admodum rudis, & Bataua aure, rationē proximam omiserit, lōgius summotam attigerit, quod planē uerisimile nō est: ut omnino Iasonis has argutias explodendas censeam. nam & fortasse uerò priorē illam Doctorum rationem falsam esse opinabimur, nec filios à matre præteritos, idcirco ab ea bonorum possessione excludi credemus, quia pro exheredatis sint, quos prætor reiicit, si enim ita res se habe-

f l. j. §. vocatur. ff. eod.

g l. illud. §. ad testa. ff. de cōtra tabu.

h In. d. l. ij.

se haberet, consequens esset, ut filius à patre minore portione, quæ legitima sit institutus, cum in reliqua ex heres cessatur, beneficio præteriti contra tabulas persequi non posset, quia exheredati nec ex se, nec ab alijs commisso edicto admittuntur, quod tamen à iuris ratione abhorretⁱ, ergo clarum est, exheredationem, quæ ex præteritione inducitur, filium à bonorum possessione contra tabulas non remouere, siquidem & in edicto prætoris hi solùm repelluntur qui exheredatione notati sunt: quia iudicio patris indignos, non putauit prætor dignos, ut admitterentur^k, at filius præteritione exheredatus, non existimatur aliqua nota affectus esse^l, cum præteritio non tam iniuriam, quæ obliuionem respiciat: quin & se exheredatos prætor non admissurum pollicetur, qui solenniter & recte exheredati sunt^m. At in præterito nulla exheredatio solennis intelligi potest, non enim hic queritur, an pure, an nominatim, an à gradu exheredatus sit: sola nominis suppressio exheredationem hanc facit, de qua minime locutum prætorem, magis probabile est, cum in ea nihil solenne sit. Igitur potius crediderim, solam eam rationem esse, ut filij bonorum possessores non petant, quia nec sui sunt, nec suorum instar habentur: quæ ratio hodieque proceditⁿ: quamobrem nihil à iure ueteri hoc casu immutatum, uerius est, quod & si eorum rationem ueram esse concedamus, non ideo tamen à nostra opinione recedendum erit, cum falsum sit, correctæ ratione legem corrigi^o, multorumque calculo contrarium approbetur, nam & ratio de substantia legis non est: quamobrem lex & irrationabilis & iniusta, est tamen interim lex, donec abrogetur^p.

i Bar. in. l. Pa-
pi. §. memi-
nisse. de in-
offi. testa.

k l. non puta-
uit. §. si ex
duobus. in
prin. ff. eod.

l lason in. l. fi.
de liber. &
posth. in. ij.
col.

m d. l. non puta-
uit.

n d. l. non puta-
uit. §. 1. & l.
filium. in fi.
prin. ff. eo.

o Aret. in. l. ij.
de vulga. &
pupil.

p Mod. in. c.
cum omnes.
de cõsti. Arc
tin. in. d. l. ij.
in. 7. col.

qua tamen de re diffusius à nobis alibi tractabitur. Sed
 & recepto hoc pronunciatum admittendum est, correctæ
 ratione legem corrigi, si ratio ipsa generaliter corrigatur:
 quod in nostro casu non est, cum tunc solum antiquetur,
 cum filius sine causa præteritus est: quod si cum causa
 præteritum asseramus, ius antiquum remanet, ut Accur-
 sius existimauit ^q, & sequiores alij probauerunt, & ex
 his primum eorum argumentum elidi crediderim. Aliud
 est, quod ex regula deducunt, ubicunq; iure civili ius dicendi
 nullum competit, & bonorum pos. contra tabulas præ-
 torem decernere. Nam generaliter id uerum non esse pri-
 mo dixerim, siquidem si fœmina municipali lege, quæ stan-
 tibus masculis succedere prohibetur, institutis extraneis
 à patre præterita sit, competere illi bonorum pos. contra tabu-
 las, communi sententia dici solet ^r, & tamen à iure dicendi
 nullum arceri, sed & si demus, regulam eam generaliter
 ueram esse, non tamen argumentum ita deduci potest, cum
 tunc demum uel in limitatis, uel in correctorijs argu-
 mentum per eum locum concedatur, si regula à iuris aliquo
 autore posita expressim inueniatur, non si à recetioribus
 ex pluribus legibus cõpacta sit ^s, ut hæc est. nam & conce-
 di potest, prætorẽ contra tabulas bonorum pos. dedisse, illis
 quibus ante se ius dicendi nullum cõpetebat: sed in propo-
 sita questione, cum noua dispositione ius civile filio in ma-
 tris testamento facultatem eam dederit, ratione iuris civilis
 tantum intelligi debet, non autem ad prætorium extendi:
 alioqui cum iure prætorio agnatis unde legitimi, cognatis
 unde cognati uocantur, successionum capita præstita sint,
 dicendum esset hodie cognatos, unde legitimi uocantur,
 admitti

q d. s. ex hære
 datos.

r Alex. i. s. &
 qd si tantum.

s Raph. Cum.
 in. l. ij. de le-
 gat. j. per. l.
 non possunt.
 de ll.

admitti: quoniam sublata nouissimo iure ea differētia est: quod nemo nō aspernabitur, quāobrē fatendū est, hodieq; prateritis filiis in testamēto matris bonorum possessionē contra tabulas abnegari: & idcirco nec bonorum possessionem unde liberi uocantur, nec quæ ex senatusconsulto Carboniano est, decerni.

Multitudinem actuum non præsumi, quemadmodum uerum sit. CAP. XIII.

Omnium omnibus legū interpretibus regula est, semper in dubijs nō de pluribus, sed de uno actu intelligēdum esse^a, quapropter si tanq; haeres scriptus, testamētum quo mihi hereditas delata sit, exhibeam, solum illud factū à testatore fuisse præsumentur: & qui plura cōdidisse dixerit, onere probationum grauabitur, quod & si in iudicio Stichū aut Erotē petā, tu nec Stichum, nec Erotē debere te fatearis, de his intellexisse te interpretabimur, de quibus & nos locuti sumus^b: ne uidelicet diuersitas aliqua inducatur, hanc tamen regulā nō procedere, Bartolus, & post eū alij prodiderunt^c, ut suspitio periurij euitetur, quāobrē si ex testibus quidā testamētum rite factū, alij nō solēniter factum dixerint: de diuersis testamētis intellexisse eos, credendum esse existimarūt, & hoc potissimū modo discordiam tollēdam, ne periuri uideātur. Ceterum ex Iustiniani constitutione^d perquam dubia res hæc nobis uisa est. nam cū quidam sibi legatum in testamēto relictū fuisse iurasset, & ex iurisiurandi religione illud consecutus fuisset, deinde inuēto testamēto cognitum foret, nihil illi

n s reli-

a l. omniū. C. de test. c. in præsentiā. & proba.

b Bar. i. l. inter stipu. §. j. de verb. obli.

c In. l. ij. C. de bo. poss. sec. tabu.

d l. fina. C. de reb. credi.

relictum esse, praesumi, Iustinianus ait, hominem hunc periurum. nā cur potius, ut suspitio haec remoueat, nō praesumūtur cōdita duo testamēta, & illud quod reperiū est posterius testamētum esse? nā & cum possibile sit, in priori rē illi legatam, & heredi fiet satis, & is cui delatum fuit iusurādū, per iurij nō erit reus: neq; dixeris, cōstitutionem eam loqui, cū clarū est, tabulas, quae repertae sunt, eas ipsas esse, in quibus rē sibi legatam ille iurauerat, quomodo enim id manifestū esse potest, cū quae ad negationem spectēt, manifesta esse nequeāt? nam & nō mediocriter ea lex coartaretur, si ita accipiendā credamus.

Bonorum possessionem contra tabulas testamentū rescindere, dein ex ea, unde liberi uocantur, succedi, inaudita uulgo sententia. CAP XIII.

Vbitaui saepenumero, num bonorū possessio cōtra tabulas diuersum successionis genus inducat, ab ea quae ex bonorū possessione, unde liberi admittuntur, capitur: an uero rescisso per bonorū possessionem contra tabulas testamento, succedatur per eam, unde liberi uocantur: & Philippus Casula, in altius repetita rubricae de testamētis praelectione, posteriorē hāc sententiā probauit^a, suaeq; opinionis argumentum Leonis Imperatoris constitutionē adduxit^b, qui liberis, inquit, quocunq; iure intestatae successionis, id est, aut testamento penitus non condito, aut si factum fuerit, contra tabulas bonorū possessione petita, uel inofficiosi querela mota, equaliter prospiciendum est, quibus uerbis expressim ostenditur, ex bonorū possessione contra tabulas inte-

e l. iij. de testi.
l. ij. de pba.

a Philip. Casula, in repe.
rubri. C. de
test.
b l. vt liber. C.
de col.

in intestato succedi, sicut etiã cum testamētum uti inof-
 ficiosum rescinditur: in quo clarũ, id successiōnis genus
 locũ habere, ut dubitãdũ nõ sit, quin & idẽ credamus in
 ea bonorũ possessiōne, quæ illi hoc casu equiparatur ^c,
 nam & Martiani Vlpianiq; respõsis cõstat, præterito fi-
 lio bonorũ pos. unde liberi uocãtur, concedi ^d, cũ tamen
 alibi dicatur: bonorũ pos. cõtra tab. illi cõpetere ^e, ut ueri
 simile sit ubiq; de eadẽ successiōne ab intestato agi, sed &
 Iulianus, cũ adita est hæreditas, si emãcipatus præteritus
 bon. pos. cõtra tabulas nõ petierit, repelli omnino patria
 hæreditate autor est ^f: quomã huic prætor bonorum pos.
 unde liberi uocẽtur, nõ decernat, ut ex his uerbis colligi
 possit, ubi cõtra tabulas actũ sit, unde liberi uocãtur, bo-
 norum possessiōni locũ esse: cõfirmaturq; id alia ratione.
 nam si idẽ operatur ex prætoris edicto bonorũ pos. cõtra
 tab. quod in iure ciuili ius dicẽdi nullũ ^g, & hoc intestati
 causam respiciat ^h, certẽ idem & in illo dicẽdum est: &
 tametsi Alexander, Paulus Castrensis, Bartolusq; ⁱ, &
 alij minime negent, testamentum ad intestati causam ex
 ea bonorum possess. trahi, non tamen admittunt, ex capi-
 te, unde liberi uocantur, successiōnem esse: quæ opinio
 haud probabilis est, cũ filijs in intestati successiōne nul-
 lum aliud remedium cõpetat, præterq; illud, unde liberi
 admittantur: & sicut iure ciuili testamētum ubi declara-
 tum est nullum, alicuius momenti nõ est, ita & prætorio
 edicto esse, credibile est, ubi quisq; aduersus tabulas uicit.
 Sed huic sententiæ aduersatur Vlpiani respõsum ^k, qui ita
 inquit, ab intestato potest competere bonorum possessiō,
 si neq;

c l. fi. ff. de lib. & posthu.

d l. j. §. pen. ff. si tabu. testa. nul. ext.

e l. ij. C. de cõtra tabu.

f In .l. j. unde libe.

g l. j. §. vocan- tur. ff. cod.

h In. d. l. vt lib.

i Bart. in. l. il- lud. de cõtra tabu.

k l. j. §. ita aut. si tab. testa. nul. ext.

si neq; secundū tabulas, neq; contra tabulas agnita sit, uerū hęc uerba ita interpretāda sunt, ut Iuriscōsulti mētē eā fuisse, nobis ipsis persuadeamus, de mera illa intestatorum successione loqui, cū nullae tabulae testamēti extant, & ita eū intellexisse & legis ipsius uerba, & natura tituli ostēdit: quo sensu accipi debet Gordiani quoq; Imperatoris rescriptū¹, à quo filiae dotē conferre iubentur, si uel intestato succedūt, uel bonorū poss. cōtra tab. petant: disiunctiua enim nō inter omnino dissidentia posita est, sed quae qualitate solū quadam distēt^m, quamuis enim & propter bonorū poss. cōtra tabulas ab intestato succedatur, ea tamen pura, puta, intestati successio non est, ut & Triboniani in institutionibus uerba, eadē ratione interpretet, dū differre, unde liberi uocātur, & cōtra tabulas, bonorū possessiones ostēdit^m. distāt enim in eo, qd' ex altera rescinditur, ex altera succeditur. Itēq; dū bo. pos. cōt. tab. remediū esse quo succedamus, non quidē expressim refert, sed quasi per transennā ostēdit. nam nec hoc negauerim ex occasione ab ea praestari, cū resciderit testamētū. Et consequēter ex his dubitari potest, cū lege municipali foemina intestato succedere prohibetur, an expugnato per bonorum possessionem contra tabulas testamēto admittenda sit: & non puto admittendam, cum ad intestati causam deuentum sit, quod si adita hereditate bonorum poss. petitam dicamus, cum qui semel fuit heres, iure ciuili desinere heres esse nequeat^o, fortasse aliter fuerit dicendum, cum licet iure praetorio intestatus ille dicatur, cuius adita hereditate testamentum contra tabulas expugnatum sit, iure tamen ciuili secus est: ut huiusmodi ciuilitatum

II. filiae dotē.
C. de colla.

m I. pen. C. de
pactis.

n Insti. de bo.
poss. s. sunt
autem.

o I. Papi. d' in
offi. testa.

tatum leges magis ex ciuili, quàm prætório iure declarantur^p.

Si agnatus per in integrum restitutionem abstinuerit, successio ad sequentes in gradu, an ad fiscum pertineat, duo pugnantis responsa, quæ alij dissoluere nequiverint, extricata. CAP. XV.

I cognatus, qui bonorum possessionem acceperat, per restitutionem in integrum abstinere, in eis bonis successorio edicto locum non esse, sed ad fiscum transferri, Papinianus scripsit: at si

adita matris hereditate, deinde abstinere, agnatos non fiscum admitti, Vlpianus ait^b, quæ responsa, cum semel pugnare uideantur, Bartolus, alijque interpretes ita se extricauerunt^c, ut de iure prætorio Papinianum uera dicere opinarentur: quæ uero Vlpianus scribat, iure ciuili probabilia esse, quæ quidem interpretationes minime uerisimiles nobis uidentur, et cum successio hæc prætoriam, ad instar successio num iuris ciuilis introducta sit^d, certe non debemus inter utrumque ius differentiam hanc probare. nam cum is qui abstinet, iure ciuili admittitur, et qui succedit, prætorio: et è conuerso cum qui abstinet, a prætore recipitur, et qui succedit, iure ciuili succedit: cum inquam, his casibus nulla fisci ratio habeatur, cur iure prætorio admitti credamus^e? nã et mater ad hæreditatem filij, unde legitimi uocantur, etiam prætorio iure plerumque succedit^f: et tamè generaliter lex tradit, si à bonorum possess. filius se abstinere, testatoris matrem uocari.

p Arg. not. in rubri. C. qui admit.

a l. fin. de suc. edic.

b l. j. §. sed si adita. ff. ad Tertul.

c In rub. C. de success. edic.

d l. j. §. nepos. ff. si quis a par. sue. ma.

e l. & si modica. §. pen. de bo. liber

f l. ij. §. bonorum. ad Tert.

uocari §. en ergo quemadmodum si tam is qui abstinet,
 quàm qui succedit, uterq; ex edicto succedat: fiscus tamē
 repellitur. quinetiā si concedamus aliquē ex successorio
 edicto iure ciuili admitti, non ne etiā, unde legitimi uocā
 tur, iure honorario succedat^h? fingamus in Vlpiani casu
 agnatos eam bonorū possessionem petere, unde legitimi
 uocantur, an eis exclusis hereditas fisco applicabitur? id
 enim aduersus eius uerba est, qui generaliter loquitur.
 quòd si Bartolum intelligas loqui, cū solo iure prætorio
 quisquam succedit, cur nō idem opinabimur, cū etiā ciui
 li lege successio adiuuabiturⁱ? nec differentie ratio per
 Iasonem assignata, sat firma est, dum iure prætorio ad fi
 scum hereditatē, qua quis se abstinuit, pertinere ideo pu
 tat: quoniā cum admittēdo cognatos non parū detrimētū
 fisco prætore dederit, uoluit in eo saltē illi prodesse, & il
 latum damnū resarcire. nā quàm parum uerisimile que
 so, est, qui in detrimētū fisci cōtra leges ciuiles edixerit,
 in eius cōmodum cōtra easdē leges rursus edicat: cur po
 tius regule paritū non est: qua, donec aliquis hères esse
 possit, fiscus repellitur^k: cum & in dubijs nō erret, qui
 aduersus fiscū respondeat^l? quamobrē aliter quàm cate
 ri dissoluendum hunc nodū nos arbitramur: & idcirco
 utroq; iure si quisquā absteineat, successione nō esse existi
 mauim^m, præterquā duobus casibus, quorum primus
 est, cū legis uerba extēsiua sunt, & generaliter accepta,
 ad eum quoq; qui ex successorio edicto ueniat, referri pos
 sunt: qua ratione Vlpianusⁿ sententiam suam tuetur.
 nam cum senatusconsulti Orfitiani uerba huiusmodi
 essent, si nemo filiorum, uel quibus legitima hereditas si
 mul de-

g l. j. C. ad Or
 fit. in. d. §. bo
 norum.

h l. ij. §. ff. vn
 de legit.

i In. d. rub.

k l. vacātia. C.
 de bo. vacā.
 lib. x.

l l. nō puto. de
 iure fil.

m d. l. finali. de
 suc. edict.

n In. d. l. j. §.
 sed si adita.

mul defertur, uolet ad se eam hereditatem pertinere, ius antiquum esto: si filius abstinerit, iure antiquo agnati admittuntur: quoniam senatusconsulti uerba admittunt. Si uolet, inquit, ad se pertinere, hic enim non uult, licet aliquando uoluit. cum igitur uerbum, si uolet, tractum habeat, agnatos ex senatusconsulto admitti, dicendum est. Et hanc rationem mirum est interpretes nostros non perpendisse, cum ea se moueri euidenter Ulpianus fateatur. nec ad rem pertinet, quod nemo, nisi uelit, ad hereditatem uocatur: quonia expressum id uerbum, si uolet, expressiuum est, sed si tacite intelligatur, contra: tametsi in eo Ulpiani responso non ita insit, ut expressum uerbis est. Alter casus est, cum qui regulariter succedit, ab aliquo specialiter excluditur: nam si abstineat, hereditas ad eum deuoluitur, ad quem ex regula peruenire debuerat: exempli causa. In bonis liberti patronus bonorum possidet, solumque ab eius filio excluditur. quamobrem si se filius abstineat, tanquam remoto obice patronus admittendus est: idem et in matre, que ex Tertulliano senatusconsulto filio succedit, solumque a nepote ex eo excluditur. nam si nepos per integrum restitutionem, hereditatem, bonorumue possessionem deseruerit, matri successio, non fisco deferenda est: huiusque rei causa est, tum quod que ratio patronum, matremue excluderat, amplius locum non habet: quamobrem regule adheremus: tum etiam quod speciali casu exclusus, non tam fortiter reiectus est, sicut qui ex regula remouetur.

In querela inofficiosi, nec ius accrescendi, neque successione esse: in ultramontanorum sententia aduersus

Bartolum

o l. fideicom. §. hoc autem. de lega. iij.

p Arg. l. si ita. §. illi. ff. de lega. i.

q d. l. etsi medic.

r d. §. bonorum

Bartolum itum. CAP XVI.

a In rub. C. de
succes.

b In l. si is q.
in princi de
inoffic. testa.

Requentissimè tractata ea quæstio est, an in querela inofficiosi successorio edicto locus sit^a. Et hoc in articulo ita per factiões diuisi sunt interpretres recentiores, ut Itali, quorū signifer Bartolus, locum esse tradiderint: at Gallici, quorum Petrus Aurelianēsis primipilarius est, negauerint. Et quoniã utrinq; rationes quamplurimæ adducuntur, quæ minimè efficaces sunt, ea solū argumenta referemus, quorū acumine tota quæstio sustinetur. Et Bartolum adiuuat Pauli respōsum^b, qui in titulo inofficiosi testamēti: si is, inquit, qui admittitur ad accusationem, nolit, aut nō possit accusare, an sequens admittatur, uidēdum est: Et placuit posse, ut fiat successioni locus. sed huic respondent alij, Paulum eo casu loqui, quod etiam sequens in gradu exheredatus fuerat, quam interpretationem uti diuinaci cōiectura ariolantē merito nostri reprobāt: uideamus nū nos promere aliquid uerisimilius possimus. Et dici posset, nō ratione querelæ, sed respectu bonorū Iurisconsultū Paulū loqui. nā si duo admitti ad querelā possunt, repudiāte primo sequēs omnem successionem habebit: Et hoc casu intellige, ut fiat successioni locus: nō quidē successorio edicto in querela, sed successioni bonorum: Et uerbū, sequens, ita capiatur, ut eum accipias: qui simul admitti poterat: sed in portione repudiata sequens est, cum prius ea ad collegam pertinuisset: Et hoc intellectu potius ad ius accrescendi, quàm ad successorium edictum uerba hæc referuntur^c. nam in querela

querela locū esse iuri accrescēdi, cōmunis opinio est, ex eiusdē Iurisconsulti sentētia, qui, si duo, iquit, sint filij ex heredati, & ambo de inofficioso testamento egerint, & unus postea cōstituit nō agere, pars eius alteri accrescit tametsi neq; satis probem, in ipsa querela ius esse accrescēdi, uerbaq; Pauli magis referenda opiner ad bona, quā ad querelam, nam cum querela totum testamentū subruat, si frater non agat, sed repudiet, alij fratri omnia bona accrescunt. quid igitur in proposito responso accrescere dicamus, cū nihil id operetur, si sola unius querela totū subuertit? quid opus est aliam addi? & cum ex regula constet, portionē semel acquisitam, si deficiat, nemini accrescere^d? qua ratione concedemus agnitā à fratre querelam, si omittatur fratri adiungi? utrunq; igitur responsum nō in successorio edicto, aut iure accrescendi intelligendū opinor, sed ad successionem bonorū potius referendum. Adducitur etiam pro eadē Bartoli sentētia, quod si emācipatus, ducta inuito patre uxore, & genito filio decedat, cum dubitaretur, quid iuris huic in testamento aui cōpeteret, respondit Vlpianus, ad bonorū poss. cōtra tabulas admitti: cū potuerit auus iure suo uti, eumq; exheredare, neq; minus in hoc nepote is, qui de inofficioso cogniturus est, merita nepotis, q̄ patris ei⁹ delicta perpendet. que uerba id indicant, querelā que filio exheredato competeat, ad nepotē per successorium edictum transire. sed quamuis pluribus Iason hic agat, in eo textu aliquis dixerit nō tam merita filij, quā nepotis considerari: nō quod de inofficioso nepos agat, sed qd' sub eo iudice, sub quo filius querelam intentare potuit, nepos bonorū poss. cōtra

D. And. Al. Paradoxorū. o tabu

c In. l. si pponas. ff. de inoffi. testam.

d l. i. §. interdū de usu. accr.

e l. iij. §. si emācipatus. de bon. poss. cōtra tab.

tabulas petebat. quamobrem cū nepos ipse nil deliquerit, admittetur ^f. & ita hanc legē ex Accursij, Alexandri, Arctiniq; sentētia & interpretandā aiunt: uidebatur enim cū filius propter ingratitudinē exclusus esset, reijciendum quoq; nepotē tanq̄ ex regula, qua Baldus tradit ^h, remota radice palmites omnes remoueri: quæ ratio efficax nō est, cū licet filius ingratus sit, nepotis ipsius merita huiusmodi non sint. Adducitur rursus aliud argumentū: nā cū ex filio emācipato haberet quidā nepotē in potestate, & filius cōdito testamento, patrē præterijset, nepotem exheredasset, neposq; in querela succubisset, respōdit iurisconsultus, patri querelā competere ⁱ: ergo ex successorio edicto cōpetit. sed Alexander, alijq; omnes querelam hīc pro bonorū pos. cōtra tabulas accipiunt. quōd si nec hoc placet, intelligere aliquis poterit, patri querelā cōcedi nō ex persona sua, sed ex persona nepotis: & licet nepos ipse cessijset, nō debuit tamen tolli patri remedium, quod semel sibi quesitū est ^k. & hoc potissimum modo Bartoli, partiumq; fundamenta, subruī possunt. Transamus nunc ad ea, quæ pro sua opinione Petrus afferebat: & licet per recentiores sanē quamplura dicantur, solus huiusce sentētie cardo, & quidē firmissimus ex Iustiniani cōstitutione accipitur ^l. Is tradidit, si pater filium, ex quo nepotē habebat, instituto extraneo exheredauerit: mortuo post patris mortē filio, nondū adita hereditate, omni adiutorio nepotē destitutum: inhumaneq; id à iure consultis statutum: nā si in querela successioni locus fuisset, profectō nec auxilio nepos indigeret, nec inhumane ter acceptus dici posset. cui argumēto frequentiore sententia

f In. l. in suis. ff. de libe. & posthu.

g In. l. si quis posthu. §. 1. ff. de libe. & posthu.

h In. l. si. C. de legiti. hered.

i l. pater filiū. de inoffi. testamen.

k Arg. not. per Birto. in. l. si emācipatus. §. si. de contra tabu.

l l. si quis filiū. C. de inoffi. testa.

tentia responderi solet: idcirco eo casu successorium edictum non fuisse, quia querela ab aditione hereditatis incipit: pater autem ante aditam defunctus fuerat: quamobrem cum illi querela nunquam competisset, non potuit nepos in ea succedere. uerum haec responsio multipliciter destruitur. nam exhereditatio ab aditione uires capit: & tamen ante eam aliquid operatur, nimirum ut exhereditato hereditas delata non dicatur ^m. cur non idem in querela negari quoque non potest, licet actu ipso querela filio non competere, spe tamen competisset: at in successorio edicto spem satis esse, ex eo probatur, quod decretalis bonorum possessio, si accepta non sit, ad sequentem transit ⁿ: & tamen prius non competit, quam decreta sit, solaque spes illa transferatur: nam etiam quod re ipsa adhuc non competit, transmittitur: quamobrem infans hereditatem, quae sibi delata non erat, ad patrem transferat ^o: & si hoc in transmissione est, cur non multo magis in successorio edicto? quod longe fauorabilius est, cum iure communi introductum sit, transmissio specialibus tantum casibus obseruetur ^p. nam & nata querelam prius esse, considerari non debuit, cum nepos ex ea non succedat, quae filio data est: sed ex persona sua succedat. atqui Paulus Castrensis existimauit, si filio delata sit, ne frustra delatam, & ad irritum deductam diceremus, debuisse potius successionem reijci. sed aliter quoque argumentum huius legis tollitur, interpretanturque quidam, intelligi eam debere, quando nepos ex patris, non ex sua persona succedere uolebat: uetita itaque erat transmissio, non successio, uerum cum omni remedio caruisse nepotem Iustinianus

m l. filiū. ff. de bon. pos. cōtra tabu.

n l. j. §. sciendū. de successio. edic.

o l. si infanti. C. de iur. de libera.

p Bartol. in l. ventre.

autor sit, duoq; ea tantum comprehendantur: quàm absurdum id sit, nemo certè non uidet. adde quòd nulla fuisset inhumanitas, si nepos successorio edicto admissus foret: & tamè in humanè eo casu factum lex ait: quàm sententiã posse & alijs rationibus cõfirmari arbitror, nam & que rela inofficiosi remedium personale est: at in iurib⁹ personalibus successio nõ est: cõceditur enim propter iniuriã, ex exhæredationis nota illatã, que iniuria ad nepotè non producitur: & regula est, quotiescunque propter aliquam qualitatem alicui defertur hæreditas, in eum non transire, in quem ea qualitas non transiuerit: qua ratione hæredibus bonorum possessionem, unde uir & uxor, non concedi Accursius tradit: nam & querelam hæc odio sam esse, Baldus⁹, aliq; crediderunt. cur ergo eam inter pretatione adiuuamus? quòd si Bartolũ sequeremur, nõ ne consequens esset, ut hæc querelæ successio ab agnatos quoq; transiret? quòd à constitutionum sententiã abhorret, & nemo opinor dixerit. sed & fortius eo mouemur, quia aut propter superioris exhæredationẽ inferiori querelam competere dicimus: & hoc à successionis natura dissidet, qua ex propria persona quis admittitur: nõ ex aliena: personalis quippe iniuria est, aut eis querelam ex propria persona deferi malumus, tanquam ex superioris exhæredatione (quod Bartolus ait⁹) præteritis: & neque successionem esse arbitror, cũ ex hoc edicto ad rem prius alteri delatam admittamur: querela autem hæc, que ex tacita exhæredatione oritur, nemini prius delata est, sed ab ipsis, qui eam intendũt, incipit. Igitur ut has ambages ipse tandè extricẽ, tres uarios casus separari oportere ar-

bitror.

q l papi. de in
off. testa.

r Gl. in. l. j. C.
unde uir.

s d. l. si qs fi-
lium.

e In. l. pater fi-
liũ. de inoff.
testa.

bitror. primus est cū plures exheredati sunt, & unus ex
 pressim uel tacite repudiat: & tum querelam illi compe-
 tentē alijs accrescere Bartolus & pleriq; alij cēsuerūt^u:
 ipse supra ostēdi non ius querelae, sed portionē ipsam bo-
 norū accrescere, utcunque disputabilis est propositio. se-
 quens casus est, cum qui exheredatus est moritur relicto
 heredē, usq; ex defuncti persona intendere querelam cu-
 pit, quod non nisi transmissionis iure fieri potest: in quo
 articulo solet dici, si querela prae parata sit, in quemcun-
 que heredem transmitti^x. si adhuc prae parata non erat,
 non transmitti, nec in suum quidem olim heredem: uide-
 tur enim moriens eam iniuriam remittere. at hodie Iusti-
 niani cōstitutionibus distinguitur, ut siue aditione hære-
 dis inofficiosum testamentum cōfirmatū est^y, siue tacite,
 uel expresse repudiata querela est, iuri ueteri adhaere-
 mus, nullaq; fiat trāsmissio. si uerò ante aditionem hære-
 dis scripti exheredatus decesserit, tum in nepotem suum
 transmittatur^z. tertius casus est, quo nec de accrescendi,
 nec de transmissionis iure agitur, sed de successorio edi-
 cto, ut quia exheredatus repudiat uel moritur, an sequēs
 in gradu non ex persona defuncti (id enim nō nisi trāsmissio-
 nis iure competit) sed ex propria succedere i iure que-
 rele possit, tanquam per prae teritionem sibi facta sit in-
 iuria: cuius ratio uidetur habenda, cum qui sibi obstabat
 autor suus de medio sublatus sit^a: & uerius est, si iuste is
 autor exheredatus erat, successioni in querela locū esse,
 quia tum ratio legis in hoc nos adigit: cū enim propter in-
 stam causam is autor merito exclusus sit, consequens est,
 subsequenter in gradu per prae teritionem exheredatum
 censeri

u l. si pponas.
 in fi. de inof.
 testa.

x l. scimus. §.
 fi. C. eod.

y l. cum mota
 C. de transa.
 ubi doct.

z d. l. si quis fi-
 lium.

a l. si is qui. in
 prin. & inof.
 testa.

b l. pater filiū.
 eod. tit. l. iiij.
 §. si emācip.
 contra tab.

c d. l. si quis fi-
 lium. l. scri-
 pta. in fi. vn-
 de libe.

cenſeri, meritoq; ex perſona ſua agere eum poſſe^b. quod ſi autor iniuſte exheredatus ſit, tum ſucceſſioni locus non erit, tranſmiſſioni erit: qui enim iniuſte exheredatus eſt, iuris cenſura bonam cauſam habet. ideo ex eius perſona poteſt fieri tranſmiſſio^c. ad ſucceſſorium uero edictum non attendetur, quod ex perſona propriis ſequentem admittit, in quo hoc caſu ius nullum eſt. quapropter in Iuſtiniani conſtitutione, cum filius iniuſte exheredatus eſſet, nepos non niſi ex patris perſona iure tranſmiſſionis admitti potuit, ex ſua non potuit: quoniam ius omne ad patrem pertinebat. & hoc modo conciliari aduerſantia inuicem reſponſa ego non dubito: que ſi qui recte perpenderit, noſtram ſententiam approbabunt. quod ſi quis reclamauerit, is ſcio ea dicet que non intel- liget. nec enim diffuſius huiusmodi hoc libro declarari poſſunt, que latiore tractatu à nobis alibi ſunt diſputata. Illud non diffiteor, ſucceſſorium edictum hinc crassa Minerua accipi, cum non idem ius ex eo nepoti deſeratur, quod filio competit: quippe filius ex iniuria ſibi per exheredationem facta, agere poterat, nepos ob iniuriam non paternæ, ſed propriæ exheredationis ex præteritione ortam erit igitur quoddam ſucceſſorij edicti inſtar. nam & ſucceſſorium edictum fauore creditorum inductum eſt, ne uidelicet longior illis mora fieret. at in caſu noſtro nulla eis fieri poteſt mora, qui ab hærede ſcripto petere poſſint.

LIBRI QVARTI FINIS.

Andree

ANDREAE ALCIATI
 PARADOXORVM IVRIS
 CIVILIS LIBER
 QVINTVS.

PROOEMIUM.

EQVAQVAM me latet, inui-
 diosam fortasse materiã, sicut & hu-
 ius operis titulũ, fore: quod uidelicet
 si qui sint, qui ab alijs diuersa doctu-
 ros se profiteri ausint, hi tanquã su-
 ci quidam, & in literaria palestra
 scioli existimantur. & ut laudabilia quæcunq; frequẽter
 silẽtio trãsigimus, sic obtestatio & liuor pronis auribus
 accipiuntur. Verũ enim uero nõ idcirco deterreri debui-
 mus, quominus, cũ iam meta ipsa iam serẽ in cõspectu fo-
 ret inceptũ cursum prosequeremur. nec me multitudinis
 autoritas ita urgere potest, ut nõ Pythagorico symbolo
 potius, aliorumq; testimonijs acquiescã: per publicã uia
 ingrediũdũ nõ esse ille cẽsuit, ut quæ trita, ceterisq; omni-
 bus cõmunia sunt, pertinaciter à nobis defendi nõ debere
 (quod Hieronymus inquit) ostenderet. nuncq; enim cum
 humano genere tam rectẽ agitur, ut quæ optima sunt
 plurimis placeant. quocirca Prienensis Bias, septem
 sapiẽtium unus, plures malos esse, celebri dicterio narra-
 re solitus traditur. Indignatur grauissim⁹ autor Fabius,

Ineruditos quosque uulgo ingeniosiores haberi. refert M. Vitruuius, in Alexandria ceterorum omnium sententiarum Victorē poetam, rectiore unius Aristophanis arbitrio reprobatum. nam & Valerius tam parui aestimatā ab Euripide multitudinē tradit, ut emendare eū uolentibus se, ut doceret, non addisceret, in scenam prodijisse attestaretur. quā obrem & in religionis nostrae mysterijs proditum est, uia latam in errorem nos plerumque deducere: at quae angustior sit, eternitati peruiam esse. nihil igitur nobis fraudi esse debet, si horum exemplo sequiores alios confutemus, noua ipsi excudere nitimur: quod hoc praesertim libro à nobis factum esse non diffiteor. Attēde igitur humanissime lector, & re aequis auribus accipe. quādoquidē & Iustinianus ex multitudine autorum quid melius aequiusue sit, iudicandum esse non cēset: cum possit unius, forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare.

Ex pacto quod contractui inest, solam actionem ex contractu dari, nec praescriptis uerbis agi posse, contra omnium hactenus sententiam, & quamplurimae leges aliter, quā à ceteris declaratae.

CAP. I.

X pacto, quod incontinenti factum contractui inest, duplicem actionem dari, unā ex contractu, itemque praescriptis uerbis alterā, nemo est qui non affirmet. traaditque id Accursius, tū longō ordine plerique omnes, mirumque est in praesentē diem ita creditum, ut qui contradicat neminem re-
repe

a l. iurisgētium.
§. quā in imo.
ubi Bart. ff.
de pact.

reperias. at ipsi nos eam solum, quæ ex contractu oritur, actionē dari probauimus: quæ uerò extra ordinē præstat, præscriptis uerbis nō competere. quod quamuis nimis nouū esse uideri quibusdam possit, nobis certè nimis uerum uidetur. Et in primis cōmunem sententiam oppugnat, quod uulgò traditur, cū deficiunt uulgaria atq; usitata actionum nomina, tunc præscriptis uerbis agendū^b: tum & illud, quoties actio deficit eam quæ incerti, & in factum dicitur concedi: quod in nostro casu minimè est, cum dubio procul sit, actionē ex contractu non deficere: illudq; usitatum & uulgare nomen esse, & coartari, cauilloq; restringi à Doctoribus has regulas, plus quàm euidenter cōstat, dum præscriptis uerbis actionem non dari intelligunt^c, quando alia exoritur, quæ ex eadē uerborū forma originem capiat: secus si ex diuersa. nam certè ex eodem pacto utraq; actio tam ex contractu quàm in factum datur: quod etiam si ex diuersa forma oriri cōcedamus, nihilo tamē minus cōmunibus regulis repugnamus, cū extraordinaria remedia non concedantur: quauis diuerso fomite oriri possint, si unum factum sit, cui ordinario iure provideatur: quamobrē qui beneficio prætoris esse hæres potest, mota status controuersia, ex carboniano bonorū possessionē nō habet, cum ordinariū illi remedium sufficiat^d. regulariter quoq; post Bartolum dici solet, si ordinario iure agi potest, extraordinariū, quod nō ita abunde prouidet, cessare^e. cū ergo in proposita dubitatione multo plenius per actionem ex cōtractu bonæ fidei succurratur, cessare præscriptis uerbis, quā quidam stricti iuris esse opinantur^f, saluis legalis disciplinæ præceptis

b l. quoties. de præscr. uerb.

c In d. §. quinto.

d l. cū sine. ff. de carb. edict.

e In l. in p. uinciali. §. si uero. ff. de ope. no. nun.

f In l. pacta. q. contra. C. de pac.

ceptis admitti debet. nã & cum actio præscriptis uerbis
 pœnitentiam recipiat ^g, & ab huiusmodi pacto recedi
 non licere manifestũ sit, in eam quoq; regula cõmittimus:
 sed & cũ cõcedamus, nihil magis fictionẽ, quã ueritatẽ
 operari solere ^h: cur pactũ quod fictẽ pars cõtractus di-
 citur ⁱ, duas actiones parit, cũ si uerẽ pars cõtractus es-
 set, solũ per actionẽ unam obseruetur: uerũ & nostrã
 hanc sententiã optimẽ ex Pomponij uerbis probari con-
 tenderim ^k: qui permisi sti, inquit, cretã ex agro tuo exi-
 mere, ita ut dein eum replerẽ: exemi, nec repleo, præscri-
 ptis uerbis agendũ est: si autem uẽdidisti cretam, ex uen-
 dito ages. En igitur quemadmodũ ex pacto, quod uendi-
 tioni mest, sola actio ex uẽdito datur: nã præscriptis uer-
 bis non cõpetere, ostendit cõiunctiua dictio: si autẽ que
 solet in iure superioribus undiq; aduersari: ut explorã-
 tum mihi sit, sine calumnia argumentũ id tolli nõ posse.
 Papiniani quoq; respõsum pro nobis est ^l, dum, si, inquit,
 prædium pro te obligauero, dein placuit inter nos, ut mi-
 hi fideiusorẽ præstares, melius esse dico præscriptis uer-
 bis agi, nisi merces interueniat: nam si interuenit, ex lo-
 cato esse actionẽ, que postrema uerba ostendunt, eo casu
 actionem præscriptis uerbis non esse, cum & exceptiua
 particula, nisi, diuersum ius à præcedẽtibus inducat. nam
 & nõ alia fortasse ratione à diuo Seuero statutũ putauerim ^m,
 ex pacto quod post donationẽ mox conceptũ est, agi præscri-
 ptis uerbis, re euieta nõ posse, quã quoniam
 ex huiusmodi cõuentione ea actio nõ solet dari: quin &
 omnino mirũ uideri debet, cũ ex eo quod in cõtractu de-
 ductum est, unica actio oriatur, ex pacto duplicem dari,
 accesso=

g l. si pecuniã.
 ff. de condi.
 ob cau.

h l. filio quem
 pater. ff. de li
 be. et posth.

i l. lecta. si cer-
 tum peta.

k In. l. permisi
 sti. ff. d' præ-
 scrip. uerbis.

l l. rogasti. §.
 si. ff. de præ-
 scrip. uerbis.

m In. l. ij. C. de
 euicto.

accessoriumq; ipsum principali actione firmitus foreⁿ.
 Sed admissa hac nostra opinione, uidēdū est quēadmodū
 contraria argumēta dissoluātur. Et primo Alexandri im=
 peratoris cōstitutio quādā est^o. quæ facta uenditione, &
 appposito in eā pacto, de re uēdita oblato pretio quādoq;
 restituēda: si id minus fiat, cōpetere actionē uel ex uendi=
 to, uel præscriptis uerbis tradit. Sed & Proculi respōso
 cauetur^p si uir uxori fundū uendiderit, cū pacto, ut di=
 uortio secuto, si uellet, eodē pretio eum mulier sibi tran=
 scriberet, ut id fiat, iudiciū incerti esse. Caterum quoniā
 & Proculi hoc respōsum Alexandri rescripto nō parū
 aduersatur, puto ita dicendū, ut quoties pactū de resoluē
 do, quandoq; cōtractu factū est (quoniam durū est, ut quæ
 actio robur cōtractui dare solita est, in eius disidiū usui
 sit, & tamen æquum sit pacta seruari) actio præscriptis
 uerbis detur, tanquā pactum illud pars pretij nō sit, sed
 potius amicitiae cuiusdā humanitatisq; intuitu inuitum. si
 uerò pars pretij sit, ut quia propter id pactū res minore
 pretio uēdita sit, ex uēdito agatur^q. in dubio uerò utraq;
 actione agi possit, ex uendito propter regularem naturā
 pactōrū, quæ actionē ex cōtractu informant: præscriptis
 uerbis, quando tale pactū legem cōtractui nō dedit, quia
 pars pretij non fuit, uel quia dubitetur, an fuerit^r.
 Imperator itaque Alexander utrunque casum com=
 prendit siue ut in casu dubio quid iuris esset, re=
 sponderet siue quod in separatis claris que casibus ne=
 cesse erat alteram omnino competere: quapropter
 disiunctiua^s usus est. obesse etiam nostræ huic opinio=
 ni uidetur quod Labeo^t scribit: si mihi bibliothecam
 uendi-

ⁿ c. accessoriū,
de regu. iur.
lib. vj.

^o l. ij. C. de pa
cis inter em
pto. & uēdi.

^p l. si uir. de
præscri. ver.

^q l. fundi par=
tem. de con=
trahen. emp.

^r l. j. de præ=
scrip. uerbis.

^s l. ij. §. j. uerbi.
aut statim. ff.
de uerb. obl.

^t l. labeo. ff. de
cōtrah. emp.

uendideris, si decuriones locū concedant in quo eam reponerē, me quicquid ab illis non petente, actionē tibi praescriptis uerbis dari, sed & posse ex uēdito agi quasi impleta cōditione, cum per me stet quouinuis impleatur: sed hoc multifariā tolli potest, tū quod ibi nō de pacto agatur, quae nostra est quaestio, sed de cōditione: unde actio in factū ex pacto ibi nō cōceditur, sed quia cōditio uere impleta nō erat: tum quod de subsidiaria quadam alia actione, nō de ea quae ex pacto oritur, loqui Labeonē Bartolus credidit^u. sanē & ipse nostram sententiā ibi probari magis dixerim, dū eo respectu, quod per me stat, quouinuis cōditio impleatur, agi ex uendito posse traditū est: nam recepta aliorū opinione, eodē respectu debuisset posse etiā praescriptis uerbis agi, uerūm & quod Paulus scribit non parū nobis negocij facit^x: is, si conuenerit, inquit, ut res uēdita si displicuisset redderetur, ex empto actio est, aut proxima actioni in factū, quod argumentum eadē responsione eliditur, quae & Alexandri imperatoris superius rescriptū, nempe id in pacto rescissorio cōtractus specialiter superscriptis rationibus inductū: quāuis etiā dici possit, huiusmodi cōtractum, tametsi uenditionis formam habeat, magis innominatae cōventionis naturam imitari: quod Baldus & Alexander crediderunt^y. Quamobrē actio in factū datur non tam ex pacto, quam quod propter illud pactū contractus ille innominatis accedit, nam & Accursij sensu accipere possumus, pretiū uēditori non solutū, sed sub praedicta cōditione promissum: qua de causa potest uēditor ex empto agere, tanquā nondum rescisso contractu, & praescriptis uerbis: ut si displicuisse

^u In l. si qs eū.
in ff. de iu
reiu.

^x In l. si cōue-
nit. ff. de rei.
uendi.

^y In Liurifgē,
tū. in princ.
de pac. dū al
le. l. si apud
Labeonem,

difficuisse sibi emptor dicat, illi actioni locus sit. cetera quae contra nos adferri possent, per quae leuia sunt, & quae ex se corruent: ueluti quodlibet pactum contractum in-nominatum esse, & ideo ex eo praescriptis uerbis agendum. Item legibus tradi, ex pacto actionem nasci, non ex contractu, & id genus similia, certe friuola: cum pars contractus pactum sit, & nihil differat, utrum dicamus ex pacto, uel ex contractu agi: firmataque proximitate contractus pactio minime innominata dicenda sit. Et ex his consequens est, ut quod Accursius aliquando dixit, actionem ex contractu subrogari iudicio in factum, uerum sit, & idcirco recipiendum: quamuis nemo non Accursium hic damnet. Verum enim uero & Iacobi Butrigarij, & Alexandri noua quaedam sententia procul abijcienda est: existimauerunt enim non solum ex pacto incotinenti appposito oriri actionem unam praescriptis uerbis, sed & duas quoque posse: ueluti cum per relationem pactiois ad contractum innominatum inducitur: alteram enim ex rei praestitioe dari: quare si una uel praescriptione, uel iuramento, uel sententia sublata sit, noua supererit ad agendum efficax. Hoc ego dubio procul semper falsum esse opinatus sum: tum quod nunquam, ut arbitror, lectum est, duas actiones in factum in idem concedi: tum quod ex Pomponij responso, etiam communi aliorum sensu percepto, quod supra retuli, conuincitur. nam & accepta crebriore sententia, actionem praescriptis uerbis ex pacto, quod contractui inest, orientem, bonae fidei esse, nemo iam ambigit. at haec actio, quae ex rei praestitioe oritur, stricti iuris est, quamobrem inducenda fuerit regula, quam Bartolus tradidit, & ceteri

proba

a I. j. de actio.
& oblig.
a d. §. qnimo.

b I. fundi par-
tem. de con-
trahen. emp.
c In. d. §. quini
mo. & in. d.
l. pacta quae
contra.
d In l. in bonae
fidei. in pen.
col. C. d' pac.

e In d. l. pmissi.

f In d. l. pacta
quae contra.
g In. l. de diui-
sione. §. si. ff.
solu. matri.

probauerunt, ex eodem contractu nunquam duas actiones nasci, quarum altera bonae fidei, altera stricti iuris sit. quippe & omnes norunt, non debere eundem actum effectus contrarios parere^h.

h l. qui hominem. §. si. ff. de solu.

Lex, petens, in codicis titulo, de pactis, nouo intellectu declarata. CAP. XI.

a l. petens. C. de pactis.

Constitutio quaedam in titulo, de pactis, hunc in modum legitur^a: petens ex stipulatione, quae placiti seruandi causa secuta est, seu antecessit pactum, seu post statim interpositum sit, rectè secundum se ferri sententiam postulat. Quam cōstitutionem uarijs modis interpretantur nostri Doctores, ut tamen fateantur, uoculam illam, statim, uel superfluum esse, uel rectius fuisse in primo membro collocandam. sed & ex alio intellectu admittunt, in contractu stricti iuris pacta incontinenti facta inesse: quod sanè perquam dubium est. quapropter cogitauimus quandoq; an nouo aliquo sensu lex haec accipi posset: & placuit ita intelligere, ut si à te hoc modo stipuler: promittis quod pacto nudo cōuenisti: si prius quicquam conuenerat, etiam ex interuallo ualeat stipulatio. quòd si nil conuentum esset, ita ualeat, si statim post stipulationem cōtrahatur haec cōuentio, ut id in hac constitutione notabiliter colligatur, ea quae incontinenti postea fiunt, censerì antea statim facta esse, nam & Alexander^b, & iuniores quidam auctores sunt, si ex forma decurionum ante filij contractum requiratur patris consensu, satis esse si incontinenti post interponatur. Quod igitur in lege municipali est, in stipulatione quoq; admittimus:

b In. l. is qui hær. §. necq; filius. in. ij. no. de acqui. hæredi.

timus: præsertim cum alioqui contractus non subsisteret. & uulgò dicimus, multa solere induci, ut actus sustineatur. nam si stipuler, quicquid te dare, facere oportet, non subinducetur, oportebitq; quoniam absq; ea interpretatione sat & super stipulatio ualeat. Et hæc à nobis non quidem pro certis dicta sint, sed ut ex tam uarijs opinionibus doctior aliquis ueriores eligat. quid enim obest, auido lectori uarias apposuisse epulas?

Videri indistinctè iure ciuili agi ex pacto posse:

Et quemadmodum in materia peccati, ius canonicū in foro ciuili obseruemus: tū cōfutata quorundā opinio in decretalibus. CAP. III.

Præmissima iuris ciuilis regula est, ex pacto nudo actionem nō dari, sed solum ex prætoris edicto exceptionem competere. At Pōtificij canonis interpretes tametsi id ciuili lege probari fateātur, suis tamen decretis aliter esse opinati sunt: tum quod seruari pactioes Pontifices uelint^a, tum quòd inter simplici loquela, uel cōceptis uerbis iuratam promissionē, differentiā deus nullā agnoscat^b, sed & seruabo pacta (inquit) prætor^c, & tamen nulla actio ex eis oritur: & licet simplicem promissionem seruari non minus deo acceptum sit, quàm iuratam, efficaciorē tamen obligationem ex iureiurando nasci, etiam patrum decretis nemo dubitat^d. Sequitur itaque, ut frequens ea interpretum opinio ualidis argumentis non subsistat, sed cum ita moleuerit, ut

minime

c l. si stip. fuerit illud. §. si. de ver. ob.

a c. j. de pact.

b c. iuramēti. xxij. q. v.

c l. iurisgētū. §. prætor.

d c. cum contingat. extra cod.

minime de ea ampli⁹ dubitare sit opera pretiū: uideamus,
 ea admissa, quid iure ciuili affirmemus. nā quotiescumq;
 de aliquo aduersus deum delicto agitur, etiam in ciuili fo-
 ro sacros canones obseruari debere cōstat^e: quod etiā si
 ueniale tantummodo peccatum sit procedere Antonius
 Butrius, Nicolaus Tudiscus, Ioannes ab Imola prodide-
 runt^f. Igitur cum paciscens id de quo pepigit nō obser-
 uet, certē uanus & mendax est, delictoq; saltem ueniali
 fit reus, quamobrē ut delictum illud effugiatur, dicendū
 fuerit, in foro Cæsaris posse hunc Pontificia lege conue-
 niri: qua ratione omnis pactorū tractatus subrueretur.
 Cogitauit itaq; sepius, quemadmodum argumento huic
 intercederem: in primisq; eo adiuuari uidebamur, quo-
 niam rō cur ex pacto iure ciuili actio nō nascebatur, ea
 tradita est, quod improuidē huiusmodi promissio facta
 præsumitur^g. cum pleriq; omnes his offerre soleāt, quos
 non accepturos opinantur. qua de causa cum animum
 obligandi affuisse non credatur, qui promisso non stete-
 rit, non ideo tamen peccat, cum diuina lege sola mens cō-
 sideretur, quamuis itaque Pontificio decreto ciuilis iuris
 prouisionem sublatam dicamus, permanere tamē adhuc
 legis rationem, fatendum est, qua peccati suspitio tolli-
 tur^h: ut idcirco sacerdotali iudicio conueniri non debeat
 mus. Sed & animaduertendum est, ne Butrij, Tudisci, &
 Ioannis sententia uera non sitⁱ, & ueniale peccatum à
 ciuili sanctione nos non dimoueat. nam & Pontifex
 Ro. Anglorum regem (quia sue iurisdictioni non subdi-
 tus) in delicto criminali se iudicaturū solū pollicetur^k:
 simileq; huic argumētum ex ultimo præscriptionum re-
 scripto

e Bar. in. l. pri-
 uilegia. C. d'
 sac. san. eccl.

f In c. si. de præ
 scrip.

g Alex. in rub.
 de uer. obli.

h Arg. not. per
 Archid. in. c.
 Neophytus.

lxj. distin-
 i In d. c. si.

k c. nouit. de
 iudi.

Scripto colligitur. Archidiaconus quoque & Baldus non ualere pactum, quod ueniale peccatum inducat, tunc attestatur, cum ex contemptu mortale fieret¹: quale illud, ne parētes, alantur, & ne delubrum alicuius sancti uiri adeatur. & si qua similia. quin & Alexander uenialis delicti, autorem pacti iuramento confirmari probat^m: hoc quoque optimis rationibus aduersus alios defendit Ioānes Andreae F. Pontifices Romanos in legem ciuilem ius nullum habere affirmatⁿ, præterquam ubi animæ periculum uertitur, quod utique solum in mortali peccato uertitur. Baldus nullius momenti municipale eam legem esse ait, quæ impune aliquem interfici sinit^o: quoniam homicidium æternæ mortis poenam sortitur, quæ omnia satis indicant, in uenialibus à ciuili lege ad canones nil deferendum, sed in mortali (ut uocant) solum crimine eos attendi. In proposita ergo dubitatione sic respondendum est, ut distinguamus, an reus accipiendi afficiatur damno, & tunc etiam iure ciuili ex pactiōe agi potest^p, an nullum ei damnum pareatur: & cum promissor in uenia digno reatu solū sit, non agetur: quoniam hoc casu ius quoque canonicum nihil attenditur.

1 c. fi. de pact.

m In. l. si alia. §
elegant. ff.
sol. matrim.n De reg. iur.
i regula pos
fessor.

o In d. c. fin.

p l. eleganter. §.
seruus. & do
lo.

Novo intellectu declaratur textus in lege, Titia. §. si. de manumissis testamento: tum aliorum interpretationes consutatae. CAP. IIII.

Titia testamento ita cauit: Onesiphore, nisi rationes diligenter excusseris, liber ne esto^a quesitum est, an ex his uerbis Onesiphorus libertatem sibi uendicare possit: & apud Scaeuolam relatū est, ex his uerbis libertatem po-

a l. titia. §. si. ff.
de manu. te-
stam.

Do. And. Alc. paradoxorum. p tius

- tius adimi, quàm dari. Iuriscōsulti respōsum istud quem̄
 admodum sit intelligendum, magna quæstio inter interō
 pretes uertitur^b: & cū si testatrix dixisset, Onesiphore,
 si rationes excusseris, liber esto, dubio procul testamento
 libertas huic relicta esset, probabiliter dubitatum est, cur
 nō & suprascriptis uerbis idem foret, cum eandem con-
 trariorū disciplinam esse omnes dicant, tum eiusdem per
 se effect⁹ propositum, cuius & oppositum dialectici quo
 que, nedum Iurisperiti tradant^c. Bartolus, atq; post eū ser
 mē omnes^d, cum testamenti uerba futurum respiciant, li-
 ber ne esto, & c. negari potentiam actus solum putant: ut
 ea mēs Titie existimetur, Onesiphorū nisi redditis ratio
 nibus liberum esse nō posse. Quamobrem generaliter eā
 regulam inducunt, ut quoties futuri temporis uerba pro
 ferantur, potentiā: cum presentis, actum denegari putēt:
 & ideo in proposita quæstione, cum potentia denegetur
 dictio exceptiua, nō nisi potentie respectu ponit. sed hæc
 omnino à uero abesse nos quandoq; disputationis gratia
 credidim⁹, cum inābitati iuris sit, hæc uerba, liber esto,
 actum inducere: ergo & illa, liber ne esto, actum negare
 debent: & exceptio illa, nisi redditis rationibus, & c. actū
 inferre, ut redditis rationibus Onesiphorus liber sit. nam
 & ex communi sententia dicendum foret, ante excussas
 rationes Onesiphorum liberum fieri non posse: quod ge-
 neraliter acceptum falsum est, cum prohibitio hæc testa-
 toris nō nisi certis casibus admittatur^e. Baldus ex prædio
 cto Scæuole responso promiscue tradidit, ex oratione ne
 gatiua sumptū à contrario legis sensu argumentum non
 ualere^f: quod aliquando Alexander^g probauit: quandoq;
 uerò
- b** In. l. actione
 C. de trā. i. l.
 si eū. §. fin. si
 quis cautio.
- c** l. fin. §. fi. de
 leg. iij.
- d** In. d. l. actio
 ne. & in d. §.
 fin.
- e** l. fin. de ma-
 nu. test.
- f** In. l. ij. C. de
 cōdi. infer.
- g** In. d. §. fi. i. l.
 j. in iij. not.
 de offi. eius
 cui.

uero rectius sentiens argumentis cōsultauit. quæ enim ratio est, ut quod in oratione affirmatiua omnes dicimus, in negatiua non recipiamus? Igitur aliter declaranda Iuriscōsulti ea uerba ipse arbitror, & in primis illud affirmandū, idem pollere, si dicamus: Onesiphorus nisi reddideris Onesiphore, liber ne esto, ac si deceremus: si ratioes reddideris Onesiphore, liber esto, sed in nostra questione dubiū erat, num etiam ante redditas ratioes libertatem adipisceretur, deberetq; deinde reddere rationes: tanquā illa uerba, nisi rationes diligēter excusseris, modum, non autē conditionem faciunt^m. Nam si dixisset, liber esto, ita ut rationes reddas, statim manumittendus fuerat seruusⁱ. quam obrem & in præscripta uerborum formula idem dicēdū uidebatur: quoniā & si ita dixero, uendo hanc domum, nisi alius meliorem conditionem attulerit, emptio non suspēditur, sed statim perfecta est^k: quod si in contractibus sic agitur, quāto magis in legatis, in quibus accelerāde libertatis fauor est. Quin & Ofilius Iuriscōsult^o existimauit^l hęc uerba: heres meus Titio, nisi mater mea morietur, cētū non dato: quæ æque ualent atque illa: si mater morietur, centū dato: diē, nō conditionē inducere, & statim deberi cētū, tametsi nōdū perijisset mater. quod dictū Labeo reprobauit. Sicut igitur in eo Ofilius deceptus est, certē & non absurdē pro Onesiphoro simili casu dubitari potuit. Iuriscōsultus tamē Scæuola decidit, ante excussas rationes liberū nō esse, cū exceptiua uox, nisi, conditionalis omnino sit^m: quāuis in cōtractibus, ubi de eorum resolutione agitur, respiciat modū. quoniam cōtract^o in dubio

h l. quibus diebus. §. terminus de cōd. & dem.

i l. libertas. §. j. de man. tes.

k l. ij. de i. diē addit. & ibi glo.

l In. d. l. qbus. §. quidam titio. in fin.

m Bar. in. l. j. in iij. q. de cōd. & demonst.

n Vt no. in. 1.
cū mota. C.
de trā.

o Glo. i. ij. cō-
stit. C. 9. j.
uer. certas.

p Abb. i. c. ex
parte. de spō
salibus. 1

ita interpretamur, ut sub modo, non sub conditione factos dicamusⁿ. Cū igitur interrogaretur Scaeuola, num ex illis uerbis libertas Onesiphoro danda esset, respōdit, ex illis uerbis tantum nō dandam: quoniam ea potius adimeretur ante excussas rationes, quā daretur: quamobrē expectandum fuerit, ut reddat rationes: nā & ex illis uerbis, & ex facto, hoc est, ex rationū calculo reddito tūc libertas cōpetet. satis itaq; Iurisconsulto uisum est, secundum ea quæ rogabatur respondere: num ex uerbis solis liber esset. quapropter nō inconsultè interrogationis uerba in respōsione replicauit. Neq; dicat quisquam, per quā breue concisumq; respōsum hoc pacto fore: nā ita solitū respondere Scaeuolam, pluribus locis annotauimus^o. Tam etsi & sat clarū hoc in loco eum esse magis probem: nam & nondum reddidisse rationes tūc seruū illum omnis admittet, qui contextis illic uerbis nihil subinducere uoluerit. & suprascripta ad eam quoq; quæstionem adduci possunt. an si uirgini quisquam ita dixerit: non capiam aliam in uxorem præter te, contrahatur matrimonium: & Nicolaus Tudiscus contrahi dixit^p: quam sententiā communis ex prædicto respōso interpretatio acriter urget.

Legem, cum precum, in codice, de liberali causa
non rectè hactenus fuisse intellectam.

C A P.

V.

Ioletiani imperatoris cōstitutio quedā est
in hæc uerba: Cum precum tuarum conce-
ptio, licet eum, cōtra quem supplicas, ex an-
cilla tua natum esse expresserit, tamen no-
mini

mini cognomen, quo liberi duntaxat cognominantur, addiderit: cōtra eum qui seruus non est, supplicasse te intelligis. Rescriptum hoc ita communi sensu interpretes accipiunt^a, ut generaliter concludant, cōfessionem in supplicij libello ad principem scriptam, cōfidenti praeiudicare, quod quamuis dubitatione non careat^b, admittendum tamen nec ipse negauerim, dum tamen de enunciatiuis uerbis generaliter id dispositum nō accipiatur. In huiusmodi enim enūciatis uerū id nō esse, licet Accursij interpretatio uix patiatur, attamen ratio ipsa, & uerborum proprietates luce clarius ostendūt. existimauit Accursius^c eius cōstitutionis talem causam fuisse: supplicauerat quidā aduersus Titium, uti seruum suum, deinde in progressu libelli a scriptitium, non seruum appellauerat: quamobrē sanxit imperator, huic appellationi standum esse, ne seruus ille censeatur, sed potius a scriptitius. Verum hęc declaratio minime uerbis legis quadrare nobis uidetur, cum a scriptitius cognomen non sit, quo liberi duntaxat cognominantur: sed potius nomen est appellatiuum, non cognomen^d. Quare sciēdum est, apud antiquos qui serui erant, unico tantum nomine appellari solitos, ut Stichus, uel Eros, uel Dama: quōd si quandoq; manumitterentur, prænomen & cognomen patroni assumebant, & tū demum fiebant trinomines: ostendit id Persius:

a In. l. cū te. C. de transact.

b De quo in. l. edita. p. Morder. C. d'edē.

c In d. l. cū pretium.

d Vtuo. in. l. j. de li. & post hu.

Verterit hinc dominus, momento temporis exit

Marcus Dama. Iuuenalis: Tanquā habeas tria nomina. Quanquam id carmē ad Catulli senariū al ludere uideatur: Nisi impudicus, & uorax, & helluo. Et Politianus in Miscellaneis Capite xxxi. declarat.

Igitur cum Proculus patronus Damam seruum suum esse dixisset, deinde in supplici libello cognomine, quo liberi duntaxat appellantur, nuncupasset, puta C. Proculum Damam, confessionem hanc illi præiudicare imperator statuit: quod quamuis subdutum uideatur, cū tamen fauore libertatis etiā adulatoria uerba disponant, mirum esse nō debet, si & idem sit, hoc duntaxat casu in enunciatiuis, quæ præsertim in libello ad principem referantur, cū debeat huiusmodi uerborum forma consultius concipi, ut in eis nihil superfluat, nil sit uel inconditè, uel barbarrè scriptum.

e l. paulus. §. fi. ff. de fideicō. lib.

f l. fi. C. de p̄ci. impe. off.

g c. ad audien. tiā. de resciz.

Dissolutus fortissimus obex, qui dispositioni legis, Cum mota, C. de transactionibus, aduersa batur: improbataq; aliorum compositiones.

C A P.

V I.

Um mota inofficiosi testamenti querela, transactio inter matrē & heredes testatoris ita cōuenit, ut pars bonorum matri daretur, & ea defuncta heredes testatoris nil præstent, filijs matris actionē præscriptis uerbis competere, ut placita obseruentur, Imp. Alexander constituit: at Vlpianus: si instituta, inquit, inofficiosi accusatione pacto transactum est, nec fides præstatur, causam integram esse placuit. quæ responsa, cū inuicem pugnare uideantur, nostri Doctores uarijs modis ea cōciliare adorti sunt: quædam transigenti ipsi restitui querelam: at eius heredibus actionē præscriptis uerbis cōpetere, dixerūt: quod probabile

a l. si instituta in prin. ff. de inoffic. test.

bile non est, cū non soleat actio de testatore in heredem mutari^b: & cum predicto casu mater certis limitib⁹ suā transactionē artauerit: uidelicet si promissa ab heredib⁹ seruarentur, cū ipsa agere querela possit, certe & eius filij: alij in Alexandri rescripto transactionē sub modo factam, in Vlpiani responso sub cōditione: quamobrē actio sublata nō est, nisi euemente cōditione, hoc est, ubi heredes promissioni steterint: in Alexandri autem cōstitutioe sub modo trāsactū fuisse, ex eo colligi, quod in dubio modus præsimitur, nō cōditio: quod Cynus, Bartolus, Baldus, ceteriq; existimauerunt. Ipse non satis extrico, cum ablatiui absoluti eadē ratione in modum potius, quā in conditionē resoluēdi erant, & tamen conditionē ferē semper faciunt. nam & qui promittit, cum aliquid factū fuerit, nō sub modo, sed sub conditione promississe, Celsus auctor est: & tamen coniunctiua illa particula, potuit modum comprēdere: sed & quicqd hoc in articulo cōcludamus, diuinatione hæc solutio non caret. quidā apud Vlpianum preparatā institutam' ue fuisse querelā aiūt, qd' in Alexandri rescripto nō acciderat. sed & hoc recentiores omnes improbāt, cū ratione eius, cui ea cōpetit, preparamentū aliquod non sit necessarium: sicq; Alexandro ab Imola, Riminaldo Ferrariēsi, alijsq; uidetur. at iuniores quidam, cum eorum lectioni adesset, Vlpiani legem digestorum iure locum sibi facere dixerunt, quo tempore à transactione recedi, passim cōcedebatur: quod posterioribus legibus in codice Iustiniani emendatum est^d: ut nouissima hoc iure Alexandri constitutio obseruetur. uerū

b l. ij. §. ex his de uer. obl.

c l. qui promittit. de condi. inde.

d l. quamuis C. de trans.

id multipliciter confunditur, tum quòd Alexander Imperator, & Vlpianus eodem tempore uixerunt. quin & à cõsilio Alexandri Vlpianus fuit, ut Aelius Lampridius auctor est. quamobrem admittendũ non est, alterius legẽ ab altero tanquam posteriore correctam: tum etiam quòd q non licere à transactione discedere Diocletianus & Maximianus sanxerunt, longo temporis interuallo post Alexandrũ imperauere: ut credibile non sit, de illorum cõstitutionibus Alexandrum rationem ullam duxisse. quamobrem aliter nos dissoluendum hunc nodum arbitramur. & idcirco in Vlpiani responso redire ad querelam licere dicimus: quoniam transactio ea pacto nudo facta erat. quapropter cum actio adhuc sublata non sit, si promissa non obseruetur^e, poterit quisquis ille accusationem ordiri, & si de transactionis pacto excipiatur, de contemptu heredis replicabit, qui fidem nõ seruauit: & eo casu transactionem per pactum factam, Vlpiani uerba expressim ostendunt. at in Alexandri rescripto, transactio non pacto, sed renunciatione celebrata erat: quod Aretinus, Riminaldus, Socinus admittunt. renunctio autem ipso iure actionem perimit: & hoc casu pacto longè efficacior est, ut etiam Decio uidetur^f, nil ergo murũ, si semel sublata querela, ad subsidiariam præscriptis uerbis actionẽ diuertendum est: nam & mater ipsa, si uixisset, non alio re medio potuisset uti, nec nobis obstat, quod Accursius opinatus est, per pactũ ipso iure querelam tolli: nam & falsum est, & cõmuni calculo reprobatur^g, quod ex interpretũ recentum scriptis apparet, nec dicat, quisquã non cõstare in prædicta Alexandri cõstitutione transactionẽ

e I. cõ pponas
C. de pactis.

Dec. i. l. post
quam, C. de
pact.

Alex. in. d. l.
cũ mota.

facto nudo factam non esse: nam satis hoc probari uide-
tur, dum querelam instaurari posse, negat: siquidem nisi
perempta esset, de instauracione agendum non fuerat: cum
proprie id sit instaurare, quod re, quæ prius erat, in pri-
stinum statum reducere, adhaerendum itaq; huic respon-
sioni est, qua aliud quoq; argumentum eliditur: quod ex
superiore titulo de pactis Accursius adducit^h: & Bart. h l. actione. C.
Aretinusq; multum inde sese angunt. de pact. l. cū
proponas.

Paragraphum, quod si faciam, in l. naturalis. de
prescriptis uerbis. uulgò male accipi: & innomi-
natos contractus ex forma, quam initio accipiunt,
denominari: tametsi Bartolus & alij contra.

CAP.

VII.

N contractui innominato (inquit Pau-
lus^a) si faciã, ut des, & posteaquã feci,
cessas dare, nulla erit ciuilis actio, &
ideo de dolo dabitur. uidẽdũ, est quẽad-
modum respõsum id intelligendũ sit: &

Barto. quẽ cõmuniter alij sequuntur locũ sibi uẽdicare
cam dispositionem arbitratur, quando ex facto nihil illi
adest, qui dare debuerat, quare alio casu prescriptis uer-
bis agendum esse, quæ interpretatio nõ iniuria quibus-
dam displicuit, ut Iurisconsulti uerba, quæ generaliter in
formã regulæ proferuntur, rarissimo eo casu duntaxat
intelligentur, cũ ex facientis opera aliquid alteri contra-
henti non adest. quamobrem Christophorus Castellio-
neus^b, & Fulgosius, Deciusq; semper & indistinctẽ in
ea contractus specie dari actionem de dolo, tradiderũt:

a In l. natura-
lis. §. quod si
faciã. de præ-
scrip. uer.

b In l. cū pro-
ponas. C. de
dolo. Decius
i. d. l. cū mo-

sed & nihilominus præscriptis uerbis agi posse: quoniã pluribus id legibus testatũ est. nec Pauli uerba quicquã eos mouent, dum nullam esse actionẽ ciuilem dicit: nullam enim intelligunt specialẽ & nominatam, alioqui generalem quandam dari, quæ actioni de dolo coniungi possit: ciuilem itaq; actionẽ, id est nominatã exponunt. uerum hanc opinionem impingit & expugnat Alexander^c, ut etiam ab ea, cum cauillo quoq; non careat recedẽdũ sit. Iuniores alij interpretes ex Alexandri rationibus in nouam sententiam iuerunt, ut dum dicitur, nulla erit ciuilis actio & c. de ea loqui Iurisconsultus credatur, quæ plenẽ prouideat: nam in alijs innominatis contractibus habet locum præscriptis uerbis actio, ut promissor adimpleat, uel cõdictio ob causam, ut si poenituerit acceptum restituat^d, sed in ea specie contractus, quando aliquid factum est, condici non potest, cum facta infecta fieri non possint: idcirco in locũ cõditionis actio de dolo datur, uerum & hoc nobis haudquaquam applaudit, cum cõdictio possit in quibusdam quoq; factis intẽdi, ueluti in obligatione rem tradi. & si admisseris eo casu cum factũ repeti ualeat, & condici, & præscriptis uerbis agi posse (quod alexander existimauit^e) non minus Iurisconsulti superiora uerba restrinxeris, quã uel Bartolus uel Fulgosius, uel quiuis alius fecerit. quamobrem generaliter nos illud responsum interpretamur, ut eo casu nunquam præscriptis uerbis agatur, sed solũ doli mali iudiciũ intẽdi queat. & ratio cur nõ, detur præscriptis uerbis actio, sicut in alijs contractibus esse potuit: quoniam cum facta ut plurimum repeti non possint, lex generaliter intro-

c In d. l. cũ proponas.

d l. si pecuniã, de condi. ob cau.

e In l. actione. in. iij. col. C. de transacti-

duxit, ut ageretur de dolo: tamen si quãdoq; reperiãtur ca-
 sus speciales, sed ea non debuerunt generalem regulam
 impedire, cum huiusmodi regulæ habeant locum etiam
 in casibus, qui tanta ratione non sustinentur^f, cum item
 lex frequentiora respicere soleat, non quæ ex inopinato
 accidant^g. probatur etiam nostra sententia ex Alexan-
 dri Impe. in titulo de transactionibus cõstitutione^h, atq;
 ex lege quarta in tractatu codicis de dolo maloⁱ, quæ ge-
 neraliter in prædicto cõtractu actionem doli tribuunt:
 quamuis à Bartolo, & alijs maximo cauillo restringan-
 tur, cum reo ex alterius facto nihil adest: nec in commu-
 nem sensum nos traxerint duo argumenta, quibus illi
 nituntur. prius est, quod Alexander Imp. constituit^k: si
 in querela inofficiosi cum filio heres scriptus transege-
 rit, ut filius à lite discederet, & partem bonorum susci-
 peret, fide non seruata filio si stipulatio non interuenit
 ex stipulatu, alioqui præscriptis uerbis actionem dari.
 sed eo in casu non esse contractum, facio ut des, sed po-
 tius, facio ut facias, crediderim: quod & Socinus in ante-
 ludijs rubricæ de uerborum obligationibus probat^l, &
 nos confirmamus: quoniam nisi eo in textu heres scri-
 ptus solum se ad tradendum obligasset, non actio ex sti-
 pulatu (ut uerba indicant) sed certi condictio compe-
 tiisset^m. Posterius argumētū ex Iuliani responso depen-
 det, apud quem, si tibi promisero decem, si fugitiuū seruū
 indicaueris, deinde ea non soluam, competere aduersus
 me præscriptis uerbis iudicium traditurⁿ: sed contra-
 ctum nos illum opinamur, qui sit, do ut facias: non, qui
 casus est noster, facio ut des. siquidem & contractus
 innomina

f l. ij. §. ex his.
 & ibi Soci.
 no. de uerb.
 oblig.
 g l. iura. de leg.
 h l. actione.
 i l. cum propo-
 nas.

k l. cum mota.

l Soci. in rub.
 de uer. oblig.
 in. xiiij. col.

m l. ubi autem.
 de uer. oblig.

n l. solēt de præ-
 scrip. uerb.

innominatos à forma in eūdi denominari, magis placet^o.
 quam sententiam Accursius ubiq; tuetur, & nos non ra-
 tionibus tantum: sed & Iurisconsultorum uerbis proba-
 ri, quandoq; animaduertimus. Nam si dedi tibi Stichum
 ut Pamphilum manumittas: manumisti, cuius est Sti-
 chus: non actionem de dolo, sed præscriptis uerbis dari,
 Vlpianus scribit^p. certè si alios sequeremur, qui manu-
 misit, agere de dolo malo potuisset, tanquam is contra-
 ctus esset, cum facio ut des: nec Alexandri Imolensis respo-
 sio quicquam obest^q, distinguentis, an nihil datum sit
 an aliquid, licet non plene, ut primo casu de dolo agatur,
 sequenti non item: nam conuincitur id expressim, cum in
 contractibus innominatis non intersit, nihil præstes an
 totum non præstes^r. neque Pauli responso adiuuatur
 Alexander, dum in prædicta questione dari actionem de
 dolo putat^s, si sciens alienum Stichum tibi dederim, nam
 ea actio de dolo subsidiaria est ex æquitate, ut Riminal-
 dus existimat, non quæ ex cōtractu, facio ut des, oriatur,
 siquidem & nos adiuuat, quòd innominati contractus
 sub modo contrahuntur^t: quamobrem etiam antequàm ali-
 quid cœptum sit, oritur obligatio. cur non igitur ab ea
 determinantur? sed & Bartoli opinio probabilis non
 est, dum ratione eius qui dedit, contractum esse, do ut fa-
 cias, ratione facientis, facio ut des, existimauit. nam si se-
 mel à me tibi datum est, quomodo (quæso) tu facies ut de,
 cum iam acceperis? quòd si qua huius sententiæ argumē-
 ta aduersentur, adeundus est Riminaldus^u, qui ea omnia
 diffuse & eleganter explicat. Cæterum cum locus hic
 omnis planè salebrosus sit, non puduit me quandoq; mu-
 tare

o Ut per Bar. i.
d. l. cū mota.

p l. iurifgētū.
uerfi. et ideo
ff. de pact.

q In d. l. cum
mota.

r l. j. ff. de rerū
permu. gl. in
d. l. iurifgen-
tū. i uerbo
facias.

s In l. naturalis
g. at cum do.
uerfic. sed si
dedi.

t Bar. in l. si qs
cū debitor.
ff. de iuretur.

u In d. l. cum
mota.

tare sententiam, & in commentarijs de uerborum significatione Pauli Vipianiq; responsa aliter interpretari^x, posterioribus semper, ut dici solet, melioribus.

x l. labeo. ij. de uerb. sig.

Cur in adulterij accusatione licita transactio non sit efficax ratio assignata: & ceterae ante nos traditae, confutantur.

CAP VIII.

Roloquium iuris firmissimum est, in criminibus, in quibus de poena sanguinis agitur, pactionem transactionemq; permitti^a: quoniam unicuiq; proprium sanguinem redimere licet: à qua regula adulterij crimen excipitur. dubitauerunt longis questionibus interpretes nostri, quenam huiusmodi dispositionis ratio fuerit: & alij aliter responderunt. quidam adulteriū grauisimū crimē esse, & idcirco quo magis arceatur, quacumq; pactionē prohiberi. sed grauiora eo quaedam delicta plures annotauerunt^b: & Bal. nō admodū graue existimauit, quoniā huiusmodi ad facinora impellēte natura, procliuēs sumus^c. quapropter Romanus Pontifex, qui in grauibus delictis facultatē absoluendi sibi reseruat, de adulterijs, & alijs leuioribus criminibus ius indulgēdi, reliquis episcopis relinquit^d. Bartolus igitur, & alij quidam, in causa huius rei asserunt: quod si pro comperto stupro pecuniam quisquam receptet, puniendum esse, legibus cauetur^e: nō itaq; mirum si transigi non potest. Alexander Bartolum damnat: quoniam pacisci saltem liceret, cum sine pecunia simplex pactio procedat. sed dixerit aliquis, pactiones duae: prohiberi, ne de lenocinio paciscens suspetum

a l. trā sigere. C. de transac.

b l. fi. §. j. ff. de pub.

c In c. at si clerici. §. j. de iud.

d In d. c. at si clerici.

e l. auxilium. in fi. de mino.

f l. is cuius. i. j.
respon. ff. de
adul.

g l. j. in prin. de
adul.

h Bar. in l. non
dubiū. C. de
legib.

i l. super statu.
de quæstio.

k l. si quis. ui-
duā. de quæ.
Bar. i. l. Clau-
dius. de his
qui. ut indi.

l l. j. §. sexum.
de postul.

ctum se faciat, uerum quāuis pro comperto adulterio ma-
ritus, si uxorē non accuset lenocinij reus sit^f: non tamen
idem esse quisquam probauerit, cū de crimine dubitatur,
quid enim si deliquisse uxorē ambigens, eam accusaue-
rim? cur ex hac ratione non debuit permitti pactio? sed
et quid si extraneus accusauerit: num is lege Iulia leno-
cinij punietur^g? nam et cōcedamus, pecuniā, ut crimen
non deferat, acceptantē plecti: debuit saltē ualere trans-
actio, cū et alibi legerimus, tametsi cōtrahentes punian-
tur, actum tamen ab eis gestum ualere^h. at Salicetus. Ful-
gosius: Paulus castrensis, Alexander et ceteri iuniores,
introducūt id fauore matrimonij existimauerunt, ne ui-
delicet ignobili patre nati liberi, per adulteriū generosis
familijs inferanturⁱ. sed cur non idem in stupro? cum ubi
grauē sibi uterū uel uidua, uel puella senserit, uerisimile
est nupturā, ut citra famæ dispendium, tanquā ex marito
cōceperit pariat: et tamen in stupro idē non esse frequē-
tior opinio est, nam et fauorabilior omnino causa uite
humane est, et tamē super homicidio transigitur, ut fa-
uorē hunc in causa huius rei nō esse, facile mihi per sua-
deā. Omīssis itaq; aliorum dictis, sciēdum est, iure ueteri
adulteros pœna sanguinis nō coerceri, sed potius depor-
tari solitos^k: quod Bart. et ceteri prodiderūt. Igitur eo
iure cū pœna sanguinis nō irrogaretur transactio locum
nō habebat: quia in huiusmodi criminibus, cū publice ex-
pediat scelera uindicari, supra scriptū proloquiū nō pro-
cedit: et hoc ex prædicta ratione, ut crimina arceantur,
que ratio non omnino efficax, sed suasoria impulsuāq;
est^l. Igitur quāuis ea cesset, remanet adhuc dis-
positio: ces-

scuit enim, cū posterioribus legibus capitalis poena adul-
teris irrogata sit^m: at non idcirco prior ipsa dispositio
fuit tollenda. animaduertendū tamen est, quāuis præscri-
pto casu pacisci nemini licet: odium tamē ultro, citroq;
remittere litigatores permittūtur, & ex pace inimicicij
modū statuere, quod Bartolus Alexanderq; testati sunt,
nemoq; quicquam his aduersari prodidit.

m l. quāuis. C.
de adulte.

Cur in falso transigi liceat: itemq; explicatū, an in
pœnalibus fiat extensio, quasi reipublicæ intersit
reos puniri: noua quædam aduersus Bartoli Are-
tiniq; sententiam decisa

CAP. IX.

Ideamus nūc regulā superiori cōtra
riā: quæ est: In criminib⁹, quæ poenā
sanguinis nō ingerūt, nō pmittitur
aut trāsactio aut pactio^a, præterquā
in crimine falsi. et huius pronūciati
rō est: quia publice expedit reos im-
punes nō esse^b. quod quamuis generaliter uerum sit, ex
humaniore tamen regula, qua licere unicuiq; sanguinē
suum redimere, traditum est^c, restringitur ut non proce-
dat, nisi cū de sanguinis poena non agitur, sed & in eo
dubitari solet, cur falsi crimē exceptū fuerit: & hoc esse
propter eius atrocitatē, Doctores scripserūt. q̄ppe homi-
cidio grauius creditur^d, ut etiā sacerdotes eo delicto rei
Pontificum decretis statim exautorandi, ciuiliū iudicium
criminali sententiæ subiaceant. uerū quicquid ab alijs
traditum sit, non dubito grauiora delicta quædam esse,
in quibus tamē transigi nō licet. nā & uix cuiquā proba-
bile

a d. l. transige-
re.

b l. ita uulnera-
tus. ff. ad leg.
aquil.

c l. j. de bonis
eorum.

d Inno. in c. no-
uimus. d. uer-
bo. signi.

bile fuerit, ut idcirco licita sit transactio, quoniam atrox crimen est: at qui tanto minus permitti debuerat. Bartol. igitur aliter sensit, qui, sicut in homicidio transactio conceditur, ita & in falso, prodidit, cum hoc in crimine de hominis existimatione & fama agatur, quae uitae par esse: cum plerumque grauiore hanc causam uiri boni & prudentes uitae periculo ducant. sed & hoc nobis non probatur, cum ex hac ratione consequens esset, ut quoties de infamiae nota ageretur, transigi posset, quod iuris auctoritate uacillat. Ideo rectius nos sentire forsitan aliquis crediderit. Nam in priuatis publicisque criminibus idcirco transigere non licet: quoniam huiusmodi transigens pro confesso habetur. hoc Bart. hoc Baldus, id caeteri omnes probant^f. haec autem confessio non uera est, sed odio in rempublicam delinquentis introducta: & idcirco ficta praesumpta^{ue}: quod & plerique omnes tradunt, at nos id in crimine falsi speciale esse scimus: ut ex eo quantumlibet firmis praesumptionibus nemo condemandus sit: quod Accursius, Baldus, Alexander, Iason testati sunt^g, & a Philippo Decio eleganter defenditur^h. Nihil igitur mirum, si in crimine falsi quilibet transigere potest, cum ex hoc condemnari uti confessus non possit: sed haec haecenus. Dis soluenda nunc est ex supradictis proloquijs quaedam dubitatio, quoties de nocentis alicuius poena agitur, solent nostri Doctores, qui patrociniū reo exhibent, allegare in poenis mitiorem interpretationem relinendam, restringendaque huiusmodi odia, at qui actoris partes fouent, in primis Barto. adducuntⁱ, qui dixerit admittendam extensionem cum fauorabilis res sit, & reipublicae expediat

e l. iusta. de man. uind.

f Per l. si. de p. nari. l. eius qui. de iure fisci.

g Gl. in l. iuris gentium. §. quod fere. de pac.

h Dec. l. c. por recta. de con fir. uti. uel inuti.

i In l. quoadmodum. C. de agr. & cens.

fontes dānari, quē admodū quāso hęc simul nō pugnant?
 Aretinus^k Bartoli sentētiam reprobāt, uerum nos ex su=
 pradiētis ita opinamur, ut quoties pœna sanguinis inge=
 renda est, mitiora probanda sint: si uerò ea non indica=
 tur, fauor reipublice praeualeat.

^k In. l. gallus,
 §. quod si is,
 de liber. &
 posth.

Qua pœna stuprum iure ciuili puniatur, duo
 cōtraria responsa simul conciliata: & dispu=
 tatum, an in stupro transigere liceat.

CAP. X.

Vm superius à nobis disputatum sit,
 cur in adulterio transactio uel pactū,
 ut ab accusatione discedatur, nullius
 momenti sit, consequens est, ut uidea=
 mus quid iuris in stupro sit obseruan=
 dum: & quidam idem esse opinati sunt

quoniam adulterij appellatione etiam stuprum comprē=
 datur, & lex Iulia promiscuè stuprum & adulterium
 φθορᾶν appellat, quod & nos probamus^a. Sed quò no=
 stra hęc sententia firmior sit, querendum est, qua pœna
 stuprum puniretur: nam si ea ad gladij ius nō pertinet,
 indubitātū profectò, quod opinamur, fuerit. Tribonian^d
 in institutionum calce^b: lege, inquit, Iulia stupri flagitiū
 punitur, cum quis sine ui uel uirginem, uel uiduam hone=
 stē uiuentem stuprauerit, pœnam autem eadem lex irro=
 gat peccatoribus, si honesti sunt, publicationem partis
 dimidię bonorum: si humiles, corporis coërtionem cū re=
 legatione: quę uerba indicant, eo in delicto sanguinis ul=
 tionem non esse, quod memoratu dignū & singulare Ma=
 thesyllano uisum est, cæterum dudum ipse animaduerti

^a l. inter libe=
 ras. ff. de ad=
 ult.

^b §. itē lex Iu=
 lia. Instit. de
 publiiud.

e In notabilij. c.
d l. j. de extra
or. cri.

e In l. si quis
non dicā ra-
pere. C. de
episc. & cte.

f In memoriali
bus.

g baptista pius
i annot. ead.
l. iij.

Paulū de extraordinarijs criminibus supradictis aduer-
santia prodere^d: Is, si quis uirginem interpellauerit, per-
fecto flagitio, capite puniendum: imperfecto, deportandū,
autor est: tum comites qui pecunia corrupti opem dede-
rint, trucidandos. nam & Baldus, e si se iudice huiusmo-
di stupratores oblatis fuissent, summum supplicium de il-
lis sumpturum se dixit, quippe absurdum est, minus adulo-
terio stuprum puniri, cū regulariter equiparari soleant,
uerum totius dubitationis cardo in hoc uertitur, quemad-
modum Triboniani uerba elidi possint. Cotta uir planè
doctus & diligens^f, corruptum institutionū codicem ex-
istimauit, & in eo non peccatoribus, sed prædicatorib^g
legendum: quod & humanitatis professores quidam cen-
suerunt^g: sed & hoc uix probauerim, cum atrocissimo il-
li delicto nimis leuis pœna hæc esset: alibi utiq; traditur,
in uindictā armari iura gladio, fuit & cum prædicatori-
bus legerem, & interpretes hortatoresq; sceleris intelli-
gerem, quòd etiam haudquaquam arridet, quamobrem ue-
rius est, lege Iulia stupratoribus eam pœnā irrogari, sed
extraordinario iudicio longè grauius eos plecti, nimi-
rum pœna quam Paulus tradidit, nec enim nouū est, eius-
dem criminis diuersis legibus, diuersas pœnas constitui
potuisse.

Transactionē in causa sanguinis processui finē im-
ponere, & nouo intellectu utcumq; exposita lex ij.
C. de abolitionibus.

CAP.

XI.

SVperest ut uideamus, an transactio in accusatione cri-
minali, cū fieri licite potuit, iudiciario pcessui finem
imponat: & imponere Bartolus alijq; responderūt. nam

ubi

si ubi transactum foret iudex extra ordinem inquirere permitteretur, nihil certè à legibus, quæ transactiones eo casu cõcedunt, iuuaremur, cū etiam quod quisquam paciscere tur, nõ tamen sanguinem suum redemisse dici posset, & quamuis publicè intersit, nocentes puniri: & graui atq; bono præsi conueniat, in eos inquirere: de inquisitione generaliter facta intelligendum est: nam alioqui simul puniantia facere præses uideretur, siquidem ab accusatore qui transigit ex Turpiliano senatusconsulto quinque libras auri exigere potest, quæ multa his indicitur, q̄ ab accusatione desistūt: quod ut plurimū fit, deficientiū probationū metu, unde eas accipiens uidetur fateri accusatorẽ præuariatum, & accusatus in dubio insons præsumitur: si igitur inquireat: de rei noxia adhuc agit. In contrariã tamen sententiã iuere Fulgosius, Riminaldus, & qui dam alij, huiusq; disputationis summa ex Cõstantini Imperatoris cõstitutione pendet^a: Is, si accusator, inquit, per deceptionem uel pecunijs à reo corruptus ad postulandã abolitionem uenit, redemptæ miserationis uox minime admittatur, sed aduersus nocentem reum inquisitione facta pœna competens ingeratur, quæ uerba Bartolus solum procedere intellexit, cum transactum est in illis casibus, in quibus iure transigi non potest: uidelicet cum de pœna sanguinis non tractatur: sed hoc subtiliter illi repro- bant, quoniã in illis casibus transigens pro cõfessio habetur, aduersus quẽ inquisitio locū non habet, nisi modica quedam inuestigatio, an delictum factū sit, & tamen inquiri lex iubet: quid affirmandū? Bartoli me plurimū & autoritas & ratio mouet^b, tum quòd & eius sententia

a l. ij. C. de ab-
oli.

b In. d. l. tran-
gere.

humanior est, nouo itaq; intellectu accipiendā esse Constantini eam sanctionem putauerim: dum enim in ea scriptū est, si accusator à reo pecunia corruptus desistat, uocē redempta miserationis nō admittendā, ita intelligendū est, ut ipsi accusatori abolitio non concedatur: sed aduersus eū qui, quoniā destitit ab accusatione, factus est reus, inquisitione facta pœna competens ingeratur, quæ est, ut si destitit ab accusatione, quæ pactionem recipiebat, quinque auri libris ex Turpiliano puniatur^c, alioqui pœna taliois^d: & hoc sensu nihil de ipso primi criminis reo in cōstitutione dicitur: nam & solū de accusatore eam loqui, is iudicaturus est, qui totā legerit, & hoc quidem modo Bartoli opinio defendi potest, tametsi nō sine scrupulositate, & (quod uulgò dicitur) non citra puluerem.

Quatuor interpretationes, quæ in l. ubi pactū.

C. de transact. per Accursium referūtur, omnes defendi posse, quod alij non putauerūt: tū in alia quæstione ibidem aduersus Bartoli sententiam itum.

CAP. XII.

Amosissima est Imp. Gratiani, Valentiniani, & Theodosij lex, in^a hac uerba: ubi pactum uel trāsactio scripta est, atq; Aquilianæ stipulationis & acceptilationis uinculis firmitas iuris innixa est, aut subsecutis secundū legē accōmodandus est consensus, aut pœna unā cum his quæ data probātur, ante cognitionē causæ, si aduersarius hoc maluerit, inferendā est: uestigandū in primis fuerit, quo sensu constitutio hæc percipiendā sit, & Azo, quem

c l. fi. C. de acc.
d l. q. crimē. C.
q. accusa. nō
poss. l. iij. de
præuaric.

a l. ubi pactū.
C. de trāsac.

Bart. crebriusq; ceteri secuti sunt, ita interpretatur, ut is qui prædictæ transactioni contrafacit, & ab ea recedere uult, non solum accepta restituere, & pœnam soluere teneatur, sed etiam agens nihilominus exceptione summo ueri possit, at Petrus Cynus, Rainerius, Fulgosius, & iuniores alij, prædicto casu si accepta restituta sint, & soluta pœna, exceptioni locū non esse arbitrati sunt, q̄ sententia uerbis legis defenditur, dum aut promissioni standum, aut suprascripta exoluenda esse tradunt, cum enim per disiunctiuam uoculā concepta sint, sufficit si alterum interueniat^b, ut nemo non euidenter calumniatum Alexandrum deprendat: dum quamuis disiunctiuè uerba prolata sint, non idcirco tamen negare existimat, quin cōiunctim ea remedia competant, quasi qui per disiunctiuam promittit, coniunctim ea se daturū non neget^c, sed & aliter respondere alij nituntur, quorū dicta quoniam recentiores^d confutant, iterū sub incidē reuocare, præsentis instituti nō est: nā & præter Fulgosij argumēta illud quoque communē sententiā impellit, quod si ea in transactione iuramentum interuenisset, grauior aliqua pecuniaria pœna nō infligeretur^e: & illa opinione recepta nihil per iuriū uindicaretur, præterq̄ simplici infamia: cū tamen eas omneis pœnas se statuere in peierationis uindictā Imperatores declarēt, siquidem ecquis queso tam mētis inops esset, ut si Bartolus probetur, transactioni contraueniat: cū & accepta, & pœnam reddere cogeretur: & tamē nihilomagis quicq̄ ex pristina actione cōseq̄ posset, exhibilāda igitur hæc est interpretatio, quæ & inhumana est, & nō uerisimilis, & uerbis legis repugnat, ceterū

b l. hec uerba ff. de uer. sig.

c l. j. §. si quis simpliciter

ff. de uer. ob.

d Rimi. & alij.

e In. l. si quis maior. C. de transact.

cum per acceptilationem actio sublata sit, uidentur est,
 quemadmodum rursus agi possit, & quatuor antiquorum
 sunt sententiae, quas communiter nostri Doctores damnant,
 & eas omnes defendi posse nos opinamur, & in primis
 glossematū scriptor Albertus, suscitari directā actionem
 dixit, ne poenā & res datas cū ceteris bonis reus habeat,
 quod Bartolo Alexandroq; non uidetur: cū etiā si hoc ex
 presse ageretur, nō tamen contrahentes facere possent, ut
 extincta actio reuiuisceret, uerūm generaliter ego anim-
 aduerti omnes cōtractus dissolui, si per omnia contrariū
 agatur^t, quamobrem etiā quod per cōtrariam acceptila-
 tionem precedēs acceptilatio nō pereat^s: quoniā, ut uul-
 gō scimus, negationes nihil ponunt, si tamen agant par-
 tes, ut cessante acceptilatione, prior obligatio duret, ni-
 hil opinor oberit quo minus directā susciteturⁿ, cum igitur
 tur nō utrūq; remediū, sed alterum tantū reo competat, si
 poenā recipit, & data repetijt, id agere uidetur, ut actio
 rursus oriatur, quamobrē ex legis dispositione satis ad-
 mitti potest, priorē actionē actori indulgeri, & hoc sua-
 dēre aq̄tate, ne omnia reus habeat, cetera quae aduersus,
 hanc interpretationē referūtur, quoniam satis leuia sunt,
 piget adscribere: alij utilem renasci actionē magis p̄bāt
 nam quū iniquum sit res retinere, & poenam petere^t: ubi
 actor poenam, & res receptas soluerit, restitutionē in in-
 tegrū ex clausula generali poterit petere, quapropter da-
 ctio illi à pretore decernetur, quae utilis est. nā & aduer-
 sus transactionē restitutionē competere, ex legibus satis
 & super cōstat^k, & hac expositio ratiōe utiq; nō caret:
 tametsi Bartolus & post eum alij aliter Accursij uerba

f l. ab emptiōe
 ff. de pact.

g gl. i. l. si unus
 §. pactus ne
 peteret. ff. e.

h Arg. l. quam
 uis. §. q̄ties.
 ad Velleia.

i l. apud Celsū
 §. Labeo. ff.
 & doli. exce.

l. j. & ij. C. ff.
 adu. trans.

perceperint, quò facilius in sua ipsi sententia persisteret. quidã nullã actionẽ renasci maluerunt, sed potius conditionẽ sine causa dari: quæ sententia omnium maxime probabilis est, sed & hoc ijdem Doctores oppugnant, quoniã cũ causa propter actoris culpam cesset, nõ debet actionem cõsequi, ne ex proprio dolo locupletetur, uerum & hoc argumētũ perquã leue est: cũ enim remedia illa disiunctim competant, falsum est actorem delinquere, qui facultate sibi à lege concessa utitur¹. Igitur absurdum nõ est si condicere potest, ut si reus in antiquã obligationẽ reponat: dummodo enim æquitas subsit, cõdictio sine causa locũ habet^m, tametsi qualisqualis culpa arguatur: alioqui si absq; causa decem promiserõ, cõdicere non possem, cũ uerũ sit me fidem fallere. nam & si quid in re mala fide possessa utiliter prædo impenderit, repetitionem impendij illi dari, iure Romano cautum estⁿ, poterit itaq; actor de factõ agere: & si reus pœnã & res data s petierit, tũc ut in pristinã obligationem restituatur, condicet. Quarta sententia aliorũ est, quã Petrus Fulgosius, & Paul^o Castrensis probant, dicentiũ, de factõ agi posse^o. nã generalis regula est, reo uolente huiuscemodi actionẽ admittẽdã: quapropter cũ remedia illa disiunctim cõpetãt, reus qui res datã & pœnã accepit, necessario uelle uidetur, ut agere actor possit: quoniã si primus actus spontaneus est, qui necessario inde cõsequens est, æque uoluntarius cõsetur^p. & hanc interpretationem si ita declaraueris, Bartoli & Alexãdri uelitationes nihil eam impediunt, neq; dicat quãquam, posse hunc actorem ex officio iudicis repelli, cum sine actione experiatur: nam cum reus ipse nõ possit, ex

1 l. Gracius. C. de adul.

m l. q sine. ff. & condic. sine cau.

n l. plane. ff. de petit. hæred.

o l. Iulianus. §. quantũ. ff. ad exhib.

p l. & ideo. ff. pric. de cõd furt. Are. i. l. is põt. in ff. de acq. hgr

equitate nec iudex potest, ut *fusus Riminaldus*, recentio
resq; alij explicant.

Qui promissioni suae de facto contrafacit, quem
admodum teneatur, improbata Bartoli Arc
tiniq; sententia: & nouo intellectu dilucida
ta lex, ea quidem, C. si mancip. ita fuerit a-
liena.

CAP. XIII.

I quicq; non facere sub poena promi-
seris, deinde perperam & irrito mō
feceris, dubitatur num committi poe-
nā dicamus: & Bartolus^a distinquen-
dum putat, ut si stipulator ledatur,
dicamus committi, alioqui nō cōmit-

ti: sed cum dubij sumus, an incōmodum pati possit, idem
existimandum esse, ut soluēda sit poena. Itaq; si in manci-
pij uenditione eam legem dixerō^b, ut nūquam manumitti
possit, & stipulatus sim poenam, si emptor manumiserit,
nō cōmittitur poena: quoniā manumissio ea nullius momē-
ti est, & uēditor nullū dispendiū inde patitur. Ceterum di-
stinctio haec dubio apud me non caret, cum praedicto ca-
su uenditoris interesse possit, ne seruus manumittatur, cū
etiam in contractibus bonae fidei, ratio affectionis nō mo-
dica habeatur^c. sed & quid uenditoris dispendium illud
cōsideremus, cum manifestū sit, in poenis quicq; quod in-
ter sit nō considerari^d: Aretinus dum se ex hac nassa exi-
mere uult, distinquendum putat^e, ut si quicq; his quae ex
proprietate sermonis in cōditione stipulationis poenalis
continentur, quoquo modo contrafactum sit, poena omni-
no cōmittatur: alioqui cū ex proprietate non continen-

^a In. l. ubi pa-
ctū. C. de tras
act.

^b Ea quidem
C. si mā. ita
su. ali.

^c gl. in. l. fide
ius. ff. de pac.
^d l. stipulatio
ista. §. alteri.
ff. d. uer. ob.
In. l. conti-
nuus. §. cum
gs. ff. de uer.
oblig.

itur

tur, si stipulatoris intersit cōmitti, aliter nō cōmitti, sed
 uerba hæc Aretini haudquāquā nobis uera esse uisum est,
 cū lex^f dicat, ubi trāsactio per acceptilationē facta est,
 si contrā quā cautū sit, fiat, & poenā solui, & data reddi:
 & tamen eo casu nō nisi perperam agi potest: nec lex
 explicat, an uerba proprie accipiantur, uel improprie:
 qd enim si eo casu expressim cautū esset, ne actor etiā de
 facto cōtraueniret, non ne quāuis nō interesset cōmittere
 tur: quod tamē Bart, negat, non ne etiā generaliter dici
 solet, contrahentiū uerba, quæ de iure intelligi non pos=
 sunt, ad solū factū, ut actus sustineatur, referēda^g? quod
 etiā in his quæ stricti iuris sunt procedit, ut etiā iudicia
 ea interpretatione adiuuētur^h, ne ad nihilum reducantur.
 Itaq; sciendū est, stipulationes poenales duplici de
 causa apponi solitas, ut cōtemptum ulciscātur, & ut id
 quod interest resarciat, quæ de causa si directe illis con=
 trāfactum sit, tota poena cōmittitur, si ex intercapedine
 & obliquē, tūc nisi quatenus interest exoluiturⁱ. Igitur
 in pposita quæstiōe, si stipulationis uerba cū sensum pa=
 tiantur, ut etiā de facto cōtrauenientē comprēdere pos=
 sint, idq; actū uerisimile sit, tunc poenā cōmitti censeo,
 quod si per obliquum cōtrafiat, si intersit eatenus cōmit=
 ti, quatenus interest, nec uideo quēadmodum dubiū esse
 possit, an intersit, cū aut stipulator probabit, & cōtra=
 faciens punietur: actore autem non probāte reus absol=
 uetur^k. Nec ab hac sentētia nos dimouebit Gordiani Im=
 peratoris^l cōstitutio, qui in prædicto casu, cū seruus sub
 conditione, ne manumitteretur, uenit, si manumissus sit,
 non tamē cōmitti stipulationē poenalem sanxit: existimo

f d.l. ubi pacis.

g l. stip. ista ha
bere. §. hi q.
ff. de uer. ob.h l. solemus. ff.
de iudi.i Bar. in. l. ij. §.
itē si i facto.
ff. de uer. ob.k l. q. accusare.
C. de eden.

l d. l. ea quidē.

enim intelligendam, cum non primus, sed secundus alius
 quis emptor manumisit, quod cōstitutionis ipsius finis
 ostendit: quāuis enim ex factō primi emptoris, cōtrafactū
 sit: quia nisi alteri uendidisset mancipium illud, liberum
 nō foret: quia tamen directō nō contrafecit petitioni, pe-
 nā locus nō est, & hanc legem ita accipiendā, Accursius
 censet: & id quidē: in ultima interpretatione, quae prio-
 ribus praeuere solet^m, neq; obstat Iuriscōsulti respon-
 sum, quo promissorem sub conditione, si res sacra uende-
 retur, nō incidere in poenam uulgō tradi dicitur: quoniā
 ea Iurisconsulti uerba aliter accipiēda suntⁿ: neq; enim
 ibi mentio ulla de poenali stipulatione habetur, sed so-
 lum is casus attingitur. Finge Titium mihi promississe
 x. si ecclesia uenderetur, nullius momenti haec est promissio,
 quoniam sub conditione impossibili facta: atque
 item contra bonos mores: quod & ibidem Ioānes ab Imo
 la interpretatus est: omnino enim responsum illud nihil
 aduersus nos nouat.

m Iason in. l. pa-
 cta nouif. C.
 de pac.

n In d. l. cōtinu-
 us. §. cū quis.

Alio sensu, q̄ ceteri hucusq; fecerint, perceptus
 uersiculus ultimus in l. cum filio. de leg. primo.

CAP

XIII.

Voties pater fideicōmisso grauatus
 est, filio à testatore instituto, restitue-
 re hereditatē nō ut heres, sed ut pa-
 ter grauatus esse itelligitur, quapro-
 pter ex Falcidia lege quicquā detra-
 here prohibetur: quod Papinianus
 scripsit, cuius uerba haec subsequūtur, intellectu admodū
 diffici

difficilia. Ideo si filio rogatus sit pater post mortē suā,
 quod ad se peruenit, ex legato uel hæreditate filio relictis
 restituere, isq; uiuo patre decedat, omnimodo patrē id re-
 tenturum, quoniam fideicōmissum ex persona patris sui
 uires recepit, quæ uerba ex contrario sensu indicāt, si ex
 traneo rogatus sit pater restituere, & extraneus in-
 terim moriatur, patrē nō retēturū fideicōmissum: quod
 uix defendi potest, sitq; potissimū, ut quod in directo sen-
 su dicitur, indubitabile sit: quoniā regula est, fideicōmis-
 sum conditionale non transmitti: quod uerō tacite colli-
 gitur falsum, cū nec extraneus trāsmittat, sed tum quoq;
 apud heredē permaneat. Accursius, Iacobus ab Arena,
 Bartolus, Petrus Besutius uarijs modis, ut gryphū hūc
 dissoluerent, Iurisconsulti uerba declarauerunt, sed quo-
 niam eorum expositiones ab Iasone acutissimè confutan-
 tur, silentio eas transigendas duxi, cum uideam satis esse,
 si Pauli Castrensis, quem Aretinus & Iason ipse sequi-
 tur, sententiam legi nō conuenire cōuicerim. Igitur Pau-
 lus ita suprascripta uerba accipit, ut si extraneo grauato
 sit pater post mortē suā restituere hæreditatem, &
 ille interim decedat, fideicōmissum ad filiū deuoluatur, q
 effectus erat sui iuris, tempore quo ante patrē extraneus
 deceßit: quod latius Iason refert & exponit. Sed scire ue-
 lim, quomodo ex eo uerborum contextu inducant, filium
 uiuente patre sui iuris effectum fuisse: euidenter quippe
 uerba contorquentur. & illud inducitur, de quo in lege
 uerbū est nullū, & regule repugnat, qua traditur, eman-
 cipationē nisi apertissimis probationibus cōstet, subim-
 ducendam non esse^a, quamobrem nos aliter ea uerba
 Iuriscon

a r. ff. emācipa-
 ti. C. de col-
 lat.

Iuriscōsulti interpretamur: recto enim sensu nō dubitauerim uerū esse, si filius antequam fideicōmissum sibi restitatur, decedat, nō transmitti, sed apud patrē omnimodo remanere: at si ex obliquo extraneum inducamus, tunc quoq; cōcesserim, si is moriatur, remanere apud patrē, sed nō omnimodo. nam cum quidam casus enumerentur quibus fideicōmissa transmitti possunt, ueluti cū mentionem mortis non propter conditionem, sed ut solam moram respiciat, expresse factam constaret^b: uel cum is qui moritur filios relinquit, ad quos cōiectari possit testatorem uoluisse fideicommissum deuoluī^c, his quoq; & similibus casibus ad patrem fideicōmissum pertinet: quāuis in extraneo sit contra: & ratio est: quia cum pater rogatus est restituere, uti pater, mortuo filio, nō ad eius hēredes, sed ad se bona pertinet: quod paterne pietatis causa inductū uidetur: quapropter aliæ coniecturæ, quæ filiū hēredes adiuuare possent, non admittuntur: quæ ratio in extraneis locū nō habet, & hoc sensu dictio illa, omnimodo, maximā emphasim habet, quæ, si aliorū interpretationes sequeremur, in Papiniani uerbis superflueret^d.

Legē municipalē, seu quācūq; aliam dispositionē, tametsi si nihil noui inducat, nō ita interpretatione adiuuandā, ut antiquiora corrigat, quod pleriq; omnes arbitrati sunt.

CAP. XV.

- ^a l. etiā. i. prin. de bo. lib.
^b l. cū filio. ff. de leg. iij.

Ritissima iuris regula est: uerba in quacumque dispositione ita debere interpretatione ampliari, ut aliquid operetur^a, quod Raphael Comensis^b intellexit, etiā si perquam impro

improprie accipiatur, quamobrē ne dispositio nihil inducat, etiam pupillum intelligemus, qui xxv. annis minor est: & si quis privilegio suo renunciauerit, etiā cōmuni iuri renunciaſſe, ex hac regula Decius tradidit: quam & recentiores uberrimē sic declarāt, ut nihil sit ea diffuſius tractatum. Inter cætera & illud cōmuniter probatur, ut quāuis facultas alicui à lege cōceſſa, ſecundum leges interpretari debeat, ſi tamen nihil noui induceret, ita extēdenda ſit, ut cōtra ius cōmune accipiatur: quod & ſuffragio! ſuo Baldus^d: item conſilio quodam ancharanus, adiuuant^e, & alij retulerūt: qua in re, quod equidem ſciam, ſolus ego anceps, uix extrico: in primisq; animaduerti, ex iuriſconſultorū reſpōſis aliter probari. nam cum cōditiones, quæ tacitè inſunt, uim ſuā amittāt, dubitatū eſt, ſi Titio hærede inſtituto, ita legauerim: ſi Titius hæres erit, centū Seio dato, num conditionale legatum ſit, & iuris autor reſpondit^f, non eſſe: tamet ſi uerba illa, ſi Titius hæres erit, nullius effectus ſint, cū ergo potius ſuperfluere uerba exiſtimētur, q̄ conditionem inducere, non ne & multò magis idem dicendum eſt, ne legū correctio utiq; odioſiſſima inferatur? ſed & ex Pontificis Max. decretali epistoſa, eandem ſententiam comprobati dixerim^g, ſacerdotes, qui à proprio tēplo recedant, eius redditus & uindemias amittere, generaliter cautum iure cōmuni eſt: præter q̄ ſi inter Romani Pontificis Paſtinos ſint, uel ſuo archiſtamini deſeruiant. Pinguamus ſacerdotū collegio cōſtitutū inter ſe fuiſſe, ne abſentibus quicquam redditus nomine præſtetur, an ſi quis in Pōtifi- cū, antiſtitis' uel ſui officio ſit, excuſabitur? & excuſari tradi

c In c. j. de iud. per gl. in l. j. ff. ſi qs i ius uoc. nō ierit.

d In l. nullus. C. ad l. l. maie.

e In cōſil. 186.

f l. in cōditiōi. bus. §. j. d' cō di. & demō.

g k. ad audien- tiā. de cle. nō reli.

traditum est, uiden' ergo constitutionem eam non solum
 ius cōmune non corrigere, sed & nihil omnino operari,
 nec in specialibus illis casibus quicq̃ mutare? & tamen
 facilius quæ ex interpretatione derogatio fit (limitatio-
 nem uocant) cōceditur, quàm correctio. Accursij quoq̃
 expositione perceptum Iurisconsulti respōsum, idem in-
 dicat^h. si enim municipalis lex sit iuri Romano confor-
 mis, nimirū ut in ordine digniores præferantur, quamuis
 nihil ulterius inducatur, ex iure tamen communi intelli-
 genda est, ut uidelicet idonei tantum præferantur, cum
 tamen generaliter declarata alicuius effectus esse possit:
 quod & ex secūda constitutione de noxalibus Salicetus
 prodidit: quin & Innocentius dixisse traditur: quoties
 in mandato id exprimitur, quod iure cōmuni inerat, to-
 ties interpretandū nouā formam illi nō esse datam: quod
 etiam Baldus frequenter scripsit. Quamobrem si dele-
 gata iudici causa, ut iustitiam faciat, mandem, & ille non
 fecerit, nihilominus tamen sententia in rem iudicatam
 transit: nec uidetur aduersus mandati formam lata, &
 quanq̃ diu hac in re à ueteribus disceptatum sit, in præ-
 sentiarum tamen nemo est qui nō Innocentium sequatur,
 aduersariorumq̃; sententia crebriore calculo reproba-
 tur^k. uerum & Bartolū nobis addicere opinor: is, si cō-
 stitutione municipū caueatur, ut effractorius centū sola-
 uat: deinde alia cōstitutione rursus dicatur, ut quinquā-
 gena tantum pendat, primam nō corrigi existimauit^l,
 sed potius posteriōrē hanc legē irritam esse: idemq̃; An-
 chararano & Alexādros, alijsq̃; uisum est: tametsi ex iu-
 nioribus alijs eo argumento Bartolū dānent^m: quod nos

h In l. ut grada-
 tim §. et si le-
 ge. ff. de mu.
 & hono.

i In c. prudētia.
 in iij. col. de
 offi. deleg.

k Feli. in c. cau-
 sam quæ. de
 re iudi.

l Bart. in l. iij.
 §. cū Titio.
 de adi. le. &
 Alex. in l. si
 cōstante. fol.
 matr.

m las. in d. l. si
 cōstāte. & in
 alijs locis.

falsum

falsum esse disputamus. Superest ut contraria argumen-
 ta dissoluam: & quāuis plura soleant adduci: quoniam
 tamen leuia sunt, et ex aliorū scriptis cōvincūtur, ea tol-
 lere necessariū magis uisum est, quæ fortiter aduersari ui-
 deantur: quorū prius ex iure ciuili est, posterius decreta
 libus epistolis introducitur. Cū Cn. Pompeius Pōticis de-
 bellatis eorum regionē in prouinciae formam rede-gisset,
 hoc illis indulsit, ut qui Ponticā matre nasceretur, Ponti-
 cus esset, quod Iureconsulti quidā ad solos uulgò quæsi-
 tos pertinere credebāt. at Celsus Vlpianusq; nō proba-
 uerūtⁿ: nec enim debere id caueri, cū iure cōmuni idē es-
 set. quare ad eos trahendū est, qui ex diuersarū ciuitatū
 parentibus orirētur. sed id ego ita interpretatū credide-
 rim: quia qualia essent priuilegij uerba expressim non
 constabat: quamobrem ea inducta est interpretatio: sed
 si qualis forma diplomātū sit, appareat, expressimq; ni-
 hil quod ad ueteris iuris correctionē spectet, in eis lega-
 tur, tunc potius ad literam uerba accipiēda sunt, cū ita
 extendenda ut aliquid nouent. Pontifex uerō Romanus
 cū quibusdā ex Francisci fraternitate cōcessisset, ut ubi-
 cumq; foret, cum altari uiatorio mystica sacra celebrare
 possent, ita interpretandum priuilegium asserit^o, ut etiā
 absq; præsulū licentia id facere eis concedatur, cū alio
 quin ea necessaria esset: sed hoc me nō mouerit. cū enim
 constaret Pontificis eam mentē esse, ut eis indulgentiā ali-
 quam faceret, nisi ea interpretatio admitteretur, nihil
 concessisset: at nostra quæstio tunc dubitabilis est, cum
 nescimus, qui statuentium animus fuerit: nam & maxi-
 mum fuisset illis incōmodum, si à tot præsulibus licētia
 accipiēda

n l. j. i. fi. ad mu-
 nicip.

o c. in his. de
 priuilegijs.

Abb. ibi.

accipienda fuisset: & hoc modo intelligentia illa in dam-
nū, fastidiumq; fratribus uertisset^p: præsertim ubi de ce-
lebratione missarū agitur, quæ perçp̄ fauorabiles sunt.

Quæ sint de substātia, de forma, de solennitate ac-
tus, & quemadmodū hæc simul differāt, solereq; hæc ab in-
eruditioribus nō discerni: tum quedam alia scitu non indigna.

CAP. XVI.

Olet nostri temporis Doctores, ea
quæ formā uel substantiā, uel solen-
nitatem alicuius actus respiciunt.
simul cōiūgere, et nihil differre ar-
bitrari: uideamus paulo diligētius,
quali differētia discernātur: & Bal-

a In c. j. de no.
for. fideli.

b In c. nouit.
de iudi.

c In d. c. j. de
no. for. fide.

d In c. fi. de ba-
ptism.

du^a formā sic definiēdā putat, ut ea sit ordinata series,
rem ad substantiā deducens, quam sententiam autoritate
Nicolai Abbatis confirmari crediderim^b: is, ut denūcia-
tio, quam euangelicam uocāt, ualeat, quinq; seriatim re-
quiri tradidit: quæ si minus interueniant, actus ille non
subsistit. sed & idem Baldus^c, eius efficacie formā scrip-
psit, ut ex ea quælibet dispositio essentiā suā capiat: si nō
interuenerit nullius momenti sit: & quoties in eadē ma-
teria diuersam esse formam proponatur, nō unū actum,
sed diuersos esse, Ioannes Andrea F. Bononiensis^d, tripli-
citer formam diuidi scripsit: aliā enim uerbis consistere:
ut in stipulatione, quod præcedat interrogatio, & sequa-
tur responsio: aliam rationalem esse, ut in cōtractibus, te-
stamentisq; consensum: aliam legalem, ut in ususfructus
seruitute personam, uerum is non satis propriè formam
accipit,

accipit, sicut & Bartolus^e, dum ex consensu formam stipulationis constare opinatus est: si enim propriè loquamur, Baldi definitione probandam esse non dubitauerim, ut illud rectè de forma sit, quod seriè quandã ordinemq; denotat: quæ si in aliquo actu requiratur, & minus interueniat, in causa est, ut ipso iure is actus deficiat: quod eò usq; fortiter defenditur, ut etiã contractus alioqui fauorabiles, non subsistant^f. quoniam & si culpa notarij in instrumento aliquid ad formã pertinens omissum sit, damnũ ad contrahentes in tantũ pertinet, ut frustra egisse iudicentur^g. sed & si non solum quæ necessariò requiruntur interuenerint, uerũ & aliquid ulterius, uitari pariter cõtractum, quidam arbitrati sunt^h. Quamobrem cum municipũ lege in testamentis tribulis sacerdos, quẽ parochianum uocant, adesse teneretur, & duos quidam aduocasset, testamẽtum irritum esse aliqui responderunt, quasi cõtrã quã lex uelit, factũ fuerit: unum enim requiri, non duos: sed id magis ad solennitatem spectat, & non æquitati solum repugnare, sed & iure ciuili falsum esse aliquando admonui. Cæterum supradicta omnia eo casu non procedunt, cum forma illa, quæ requiritur, leuis est: tametsi enim ea remoueat, nihilominus quæ aguntur, ualida suntⁱ. quemadmodum autẽ dignoscamus, quæ sit leuis forma, ostẽdit, in decretalium præfatione Baldus^k, ut quoties alteri actui, quã qui sit, forma illa conuenit, leuis dicatur. quamobrem in doctorum nostri temporis designatione, libri datio iustam formam respicit: at osculum, & chirotheca, & tegmen capitis, leuem: cum ea nihil ad doctrinam spectent. Id uerum est, eundem Baldum

e In. l. ita stip. de verb. ob. in opp. & in l. j. de condi. indebi.

f l. qui Rome. §. Flauius. & verbo. obli.

g c. super eo. de electio. & Moder. in. l. ambi. C. de test.

h Per. l. diuus. §. licet. ff. de iur. cod. las. in. l. si mihi. §. in legat. in ij. lect. de le. g. 2. j.

i l. j. §. ff. de uere inspi.
k In. ij. col. in rubri. extra.

existimasse, formam quæ à lege traditur, in dubio inter-
pretandam, ut maximū pōdus habeat, quod & Aretino,
& Iasoni uisum est¹. Sequitur ut de substantia dispute-
mus: & Baldus: substantia, inquit, est, quæ primā rei essen-
tiam præstat^m: quod Alexāder, & Decius probātⁿ. uar-
riauit idem, & alibi substantialia esse tradidit^o, quæ in
ipso faciēdi contractus tempore interueniunt: sicut acci-
dentalia, quæ post contractū inseruntur: quandoquidem
accidentalialia esse definiuit^p, quæ præter naturā contra-
ctus inducuntur, ut pactio eūdi Romam: naturalia, quæ,
etiam si nō expresse agatur, insunt, ut in emptiōe cuictio:
substantialia, sine quibus actus nō ualet, quale in uendi-
tione pretiū. quapropter si agamus, ut emptio absq; pre-
tio consistat, nihil tamen agimus. Accursius quoq; credi-
dit, non posse legē facere, ut contractus, cui substantia de-
sit, ualeat^q: nā pugnancia simul hæc essent^r, actū uale-
re, & in substantia deficere: qua ratione si pupillus aduer-
sus debitore sibi ex tutoris cōtractu obligatum agat, &
in libello tutore se habuisse neget, intentio hæc ipso iure
nulla est, quoniā sibi ipsi aduersatur: cū ex tutoris contra-
ctu libellus subsistat, & ipse tutore neget: & ita in facti
quæstione Baldus respōdit^s: quæ res Aretini quoq; calcu-
lo confirmatur. sed & Baldus^t non ualere legē tradidit,
quæ sententiā confirmet, omni remota substantia prolata.
Verum tamen animaduertendū arbitror, ut quæ pro
substantia in contractu iure ciuili requiruntur, possint à
lege tolli: si de iure gentiū, secus: alioquin inconsultē Iu-
risconsultus dubitasset, an emptio sine pretio procedat^u.
alibi Baldus substantiæ contractus illud esse appellauit,
quod

l In .l. ij. §. si
prius. ff. de
vul. & pup.
m In .l. etiā. C.
de execu. rei
iudica.

a In rubr. ex-
tra. de app.
o In .l. vniuer-
sa. vbi etiam
Ias. C. de pre-
ci. imp. offe.
p In .l. pacta. &
cōtrah. emp.

q In .l. ij. ff. de
vrufru. earū
rerum.
r Ange. consi.
clxxxvij,

s Bald. consil.
clxxxj. ij.
t In .l. prolata.
C. de senten.

u In .l. j. §. em-
ptio. & ved.

quod naturam eius necessario & immutabiliter ample-
 ctitur: quod uero immutari uel extingui potest, hoc non
 substantiæ, sed qualitatis esse^x. uerum & idē interpres
 aliquādo sic distinxit, ut triplicē esse substantiā opinare
 tur^y: unā formæ, aliam materiæ, tertiā consensus: quæ si
 in primis casibus desit, negociū omni iure reijcitur: sed si
 cōsensus simplicis solū defectus proponatur, licet à prin-
 cipio actus pereat, deinde tamen potest conualescere^z.
 quæ Baldi pronūciata uera esse existimo, quamuis in hac
 distinctione substantiā non admodū propriè accipiatur:
 nam hæc differre nec ipse ignorauit, dū aliud esse de con-
 suetudinis forma, aliud de substantiā arbitratus est^a. Sed
 & Ioannes Andreae facilius formā tolli, quā substantiā
 tradidit^b: tamen si Zanzelinus mutata forma monetæ,
 mutari & substantiam affirmet^c. hoc amplius scripsit
 Angelus quæ de forma sunt, post actum expediri non
 posse: quæ de substantia, posse: cōtrā Baldus^d etiam quæ
 substantiam spectant, eodem tempore cū actu induci de-
 bere^e. sed ego in Nelli sententiam pedibus iuerim^f, ut si
 negocium sit, quod unico contextu fieri debeat, ut cōtra-
 ctus sunt & testamenta, Baldo acquiescam: alioqui si in-
 teruallum admittat, Angelum sequar. Verū dubitauerit
 quispiam, quemadmodum secernamus aliquid de substan-
 tia esse: & Baldus^g ea quæ in definitione dicuntur, eius
 dictionis substantialia esse autumat: quod & Aretinus
 & Iason probauerunt^h: ipse quandoque dubitauit, quo-
 nam iurisdictio est potestas de publico introducta cū ne-
 cessitate iuris dicēdi. & æquitatis statuendæⁱ: & tamen
 constitutio boni & equi ad substantiam iurisdictionis

x In.d.l. pro-
latam.

y In .l. vnica.
in.iiij.col.C.
si ser. extero.

z l. fi. C. ad ma-
cedo.

a In. c. fi. in. v.
colū. de con-
fuetur.

b In. c. sup eo.
de sen. excō.

c In extra. cū
ad sacrofan-
ctæ, in ꝑbo,
taxetur.

d In cōs. lxxx
vij. inci. pro
decisione.

e In rub. C. de
resein. vēdi.

f In tracta. de
test. ꝑ. xi. xx.

g In. l. cū quis.
in. iiij. colū.
C. de iur. &
fac. igno.

h In. l. ij. in. ff.
no. de vulg.
& pup. in. l.
nemo pōt. &
lega. j.

i l. j. de iurisd.
omniū iudi.

non pertinet: quippe etiã iniusta sententia ex iurisdictione non deficit. sed & plerunq; Iurisconsulti aliquã rem ex effectu definiunt, ut in honorũ pos. uidimus, cũ nemo dubitet, substantiam ab effectu differre. quamobrẽ quod ex prædicta opinione argumẽtũ colligeretur, probabile crederem esse, non quod necessario concluderet. Nunc ad ultimum transcamus: & Baldus: solẽntas, inquit, modus est, seu qualitas quẽdã rei accidẽs, qua actus fit solẽnis ^k. sed Bartolus solennitatẽ à substantia non differre sensisse uideri potest ^l: quod uerũ est, si lata significatione eas uoces intelligamus: nam differentiã propriẽ loquẽdo Innocentius agnouit ^m, qui tripliciter electionẽ accipi dixit: latẽ, ut cum iure naturali tantum ualeat: propriẽ, ut si in ea substantialia tantum interuenerint: significantius & magis propriẽ, cum & substantialia & solennia eius facta esse proponitur: nam & promiscuẽ atq; indistinctẽ solennia lege ciuili auferrì possunt, cũ tamen substantialia nequeãt ⁿ. quin & si substantiã testamẽti probare uoluerimus, septẽ testes requiri nemo ignorat: si solennitatem, duos satis esse, Bartoli autoritate docemur ^o, solennium duplicẽ esse speciem, idem scripsit ^p: alia enim substantiã respicere, ut cũ aliter cõtractum negociũ lex irritat, alia probationẽ: in prima autẽ specie renunciatio nem nõ admitti: quod ego nõ procedere opinor, cũ ea solẽntas fauore priuato inducitur ^q: tũc enim à partibus remitti potest: quapropter ualeat cõuentio, ut etiam nõ iurata testationi stetur: item filij cõsensus, ut paternis tabulis prætereatur ^r, & si qui similes casus: sed & si lex interuenisse solennitatem fingat, idẽ iuris est, ut actus ualeat,

^k In. l. etiã. C. de execu rei iudica.

^l In. d. l. nemo potest.

^m In. c. quod sicut. in. ij. col. de elect.

ⁿ Innoc. in. c. cũ dilectus. de cõuetu.

^o In. l. ij. C. de contra tabu.

^p In. l. ij. de cõ. di. indebi.

^q c. tuis. de testibus.

^r Bart. in. l. nõ dubium. C. de testa.

quod

quod Baldo Aretinoq; scriptū est: & hæc uera sunt ratione efficacis obligationis, nā quamuis in aliquo casu solennitas propriè accepta deficiat, oriri obligationē naturalem magis est, quocirca pupillus sine tutoris autoritate naturaliter obligatur: quod in his quæ sunt de substantia, uel forma, secus est: & ita sensisse Baldū aliquoties annotaui^u. Sed & fortasse nō falso dixeris, cōtractus stricti iuris ipso iure ex defectu solenniū infectos nō esse, cuius opinioni id mihi argumētū est: nā omissis solēnibus negociū ipso iure cur corruat, ea ratio traditur, quoniā mala fide id actum præsumitur, ut Bartolus sensit^x, & Pontanus nō damnat, dum notarium qui instrumentū nō solenne conficiat, lege Cornelia falsi reum esse testatur: at mala fides suprascriptos cōtractus ipso iure non uitiat^y. ceterum his contraria scripsisse Baldum me non latet^z, dum electionem cassam esse, uel ex solennium, uel ex persone defectu cum tradidisset, subiunxit, in dubijs ne dolus præsumatur, existimandum esse, solennia potius defecisse: quod & nobis placet, quapropter & Bartoliceam rationem nequaquam probo.

Testes qui in testamēto requirūtur, probatiōis, nō substantiæ ergo introductos: & id aduersus ceteros noua ratione defensum. CAP. XVII.

Robabiliter dubitari consuevit, an testes, qui septem in testamento necessariō aduocantur, testamenti ipsius substantiam respiciant, an probationis causa solum requirantur. & Accursius, Baldus, Iason, & communiter alij^a de solennitate substantiali esse arbitrantur. Quam

r 3 senten

s In. l. ex factō. in. xij. col. de vulg. & pupil.

t l. obligari. §. tutor. ff. de auto. tuto.

u In. l. ad executionē. C. de dot. pm.

x In. l. j. C. de fid. inst. li. x. Roma. de oper. no. nūci. l. j.

y l. eleganter de dolo.

z In. c. super eo. de elect.

a In. l. nem potest. de l. ga. j.

sententiam cum quandoq; sequeretur, eo rescripto adiuuabam, quo testatum est^b, si testamento sex tantum testes adfuerint, illud iure deficere: de his autem quae interlita sunt, non ad iuris solennitatem, sed fidei quaestionem pertinere: nam aduersatiua dicti iuncula, autem, ostendit superiorem casum ipsum ad solennitatem spectare. sed tamen respondendum est, & concludendum, ad solennitatem, non quidem substantialem, sed probatoriã pertinere: cum & Baldus^c, autor sit, in dubio ita fieri solere interpretatio nem, ut testes probationis ergo, non causa solennitatis inducti credantur. curent quoq; Venulcius inquit^d, magistratus testari uolentibus, ne desint testes, ut probatio rerum salua sit. neq; dixerit quisquã, non ex probatione solum, sed ex solennitate quoq; id dici. Nam cum maius damnum inferat, si omittatur, quod ad solennitatem, quam quod ad probationem spectat^e, non est uerisimile, iuris autorem quae magis referunt, silentio inuoluisse, ut minora diceret: nec id citra culpam facere potuisset. Iustinianus^f etiam in testamento caeci, multorum testimonium conspectum requirere se tradit, ut nullum locum relinquat insidijs, tot oculis spectata, tot insinuata sensibus, tot insuper in tuto locata manibus: quae omnia non ad aliud, quam ad probationem pertinent: quin etiam idem Augustus alibi §: lex, inquit, ne quicquam falsitatis incurrat, maiorem numerum testimonium exoptulat: ut per ampliores homines perfectissima ueritas reueletur. & hanc sententiam non praedictis legibus tantum, sed & ratione confirmauerim. cur enim contractum, etiam si de mille philippeis periclitarer, duobus probare possum, at testamentum quantumuis minimi pretij,

^b l. si vnus. C. de test.

^c In. c. j. i. vlti. col. quid sit inuestitu.

^d In. l. curent. ff. de testi.

^e Bart. in. l. an inutilis. ff. de acceptil.

^f In. l. hac con sultissima. §. fin. C. qui testa. face. pos.

^g In. l. si. C. de fideicomis.

pretij, per septē testes necessariò asserere debeo? non ne, ut Baldus existimat^h, quoniã in testamento de eius uolũtate agitur, qui in rerũ natura nõ est, & quid iuris sui sit exprimere nõ potest: quod in cõtractibus regulariter nõ accidit, ut hæc quoq; ratio ad probationes tendat. Vt igitur hanc sententiã tuear, scire debemus, testes, quidẽ in testamento probationem solã respicere: sed si legitimis numerus nõ adfuerit, testamentũ deficere: nõ quod probari non possit, sed quoniã mutatam testatoris uoluntatem lex firmiter præsumit. nã cum quilibet leges nosse credatur, quæ hoc disponunt, ut septem testes adsint, si quis sex tantum adhibuerit, uidetur elusorium actum conficere uoluisse: quod & pluribus cõprobari potest. nã si quis condiderit testamētum, quod nõ nisi iure codicillorum sustineatur, cur nisi clausula codicillorũ addatur, omnino perit, cum etiã contractus ualeãt: ut ualere possunt, nõ alia certè ratio est, quàm quod præsumitur testatorẽ uoluisse frustra agere: alioqui contractus testamētis fauorabiliores essent: in quo & Iason ualde dubitauitⁱ. sed & Christophorus Castellioneus, quotiescunq; à factò testatoris conditio pendet, si nõ illi pareat, pœnituisse eum præsumi tradidit: quod & Iason^k sequitur. Paulus quoq; Castrensis, si testator instituat hæredes, dein incipiat legata relinquere, & non perficiat, testamentum non subsistere opinatur: quoniam tametsi testamenta absq; legatis uires suas exerceant, quod tamen legata non perficit, mutasse totam uoluntatem præsumitur: idem que Aretinus probat^l. generaliter quoque ex regula dici solet: ubi quisquam actum non perficit, quem perficere potuisset,

h In. c. ij. de inuestitu. inter domi.

i In. l. ff. in. iij. col. C. de codic. per illi. tex.

k In. l. ff. titich. qui meus. l. v. col. de l. ga. j.

l In. l. ff. is de testa.

poenituisse eum uideri^m. Accursius quæ ante testamenti finem inconsultè deleta sunt, nõ deberi scripsit: quoniam si testator ea præstari uoluisset, credibile est iterũ eadẽ scripturum fuisseⁿ: quod cum nequaquã factum sit, uideatur poenituisse, & à pristina sententiã decessisse. huc accedit quod Baldus affirmat^o, si decreto decurionũ cãueatur, ne eorum rescripta, nisi sub certa forma ualeant, deim aliquid statutũ sit, ea non seruata, nõ ualere decretũ, quia consensus deesse præsumitur. nã in nostro casu cũ septem testes necessarij sint, si nõ allegentur, in testamento consensus pariter deesse præsumi debet: quamobrem nec obligationem naturalẽ oriri inde crediderim: in quo tamen Doctores certant^p, & adhuc sub iudice lis est.

Cur iure ueteri. l. Falcidia prohiberi non poterat, uetera consulantur: & disputatũ, an in codicillis hodie prohiberi quadrantis deductio ex Trebel. possit. CAP XVIII.

Vesitum est, qua ratione introducta sit lex Falcidia, quam tribunus plebis Falcidius, ut in chronicis Hieronymus testatur, tulit: & Bartolus, in fauorem testatorum latam, auctor est^a, ne uidelicet absq; hærede morerentur: quamobrem cum Iustinianus statuisset, hærede nõ aduente ad cohæredes uel substitutos, aut legatarios, uel fideicommissarios hæreditatem deuolui^b: quoniam tunc prædicta ratio cessabat, consequenter induxit, ut testator prohibere posset, ne in suo testamento Falcidiæ locus esset: quam opinionem merito improbari opinor: quoniam ut sensit Bartolus,

Bartolus,

m In. d. l. si is qui.

n In. l. j. §. sed si legi. ff. de his quæ i te. sta. delen.

o In. l. humanum. in. ij. col. C. de legibus.

p In. l. j. de cõ. dl. indebi.

In. l. nemo põt. de leg. j.

§ si vero. in au thẽ. de hæredi. & Falc.

Bartolus, Falcidiam prohiberi posse, quasi testamentum omnino sustineatur, uel per ius accrescendi, uel ex substitutione: & cum idem iure ueteri esset, nō uideo cur Iustinianus illud induxerit ^c: aut quia etiā singularibus legatarijs fideicommissarijsq; locum in successione fieri constituit: & nec hoc sufficere crediderim, cū etiam iure ueteri legitimi heredes, qui ab intestato succedant, fideicommissarijs legatarijsq; præferantur ^d: & tamen Falcidie legis portio reijci nō poterat, tametsi herede nō aduente legitimi successissent: & sicut hi in testamēto nuncupati non sunt, sed solū tacita uoluntate admittuntur: ita legatarij ipsi respectu hereditatis præteriti dicuntur, & solum legis dispositione quibusdam potiores sunt ^e. Alia itaq; ratio affertur, iure ueteri institutos heredes, non nisi lucrari causa adire solitos. at postq; Christiana religio inuoluit, humaniores factos solius pietatis gratia adire debere Iustinianū existimasse: quæ ratio friuola est. & ut alia omittam, an qui actionē ex pacto nō dedit, delictumq; mendacij ultus nō est, tam leuem pietatē cōsiderasse credetur? quamobrem arbitror Falcidie legi iure ueteri renūciari non potuisse, ex regula qua admonemur, à lege, quæ aliud fieri uetet, recedi nō posse ^f. uerum Iustinianus hic noster induxit, ut hoc casu posset, tū ut testatorum uoluntates ampliaret, tum quod ad ius antiquū reuertebatur, cum Falcidius legem xii. tabularū correxerit. Ceterum si Bartoli rationes sequeremur, dubitabilis admodum esset illa quæstio, an Trebelliani beneficio heredi debitus quadrans in codicillis per testatorē ne detrahatur, prohiberi possit: nam posse dicendum esset, cum etiam quod

c l. vnica. §. si
uero. C. d' ca
du. tollen.

d l. cōficiunt.
ff. de iure co
dicil.

e §. eadē. in fi.
de hære. que
abintesta.

f Glo. in rub.
C. ne si. do.

heres non adeat codicilli sustineantur: & hereditas ad eos pertinebit, qui in testamento cohæredes, uel substituti, uel legatarij sint. quã sententiam Aretinus quodã consilio uidetur approbasse, & recẽtiores sequuntur: quoniam in Iustiniani lege, de hac remissione uerba faciente, expressim cauetur, ea in omnibus ultimis uoluntatibus locum sibi uendicare^h. at dubiũ non est, quin codicilli ultimis uoluntatibus attributi sint: uerũ in contrariã sententiam euntẽ Baldum animaduertisse meminiⁱ quã & nos probamus, cũ quadrans (de quo agimus) iure institutionis ab herede capiatur: igitur per codicillos remitti non potest: quoniã non debet id in codicillis auferri, quod in eis præstari nõ potuisset: nã & ita sequeretur, omnem hereditatem codicillis dari. quid enim si legitimo heredi fideicommittam, ut hereditatẽ Titio cum quadrante restituat: neq; obest uerba legis esse, ut ea in omnibus ultimis uoluntatibus procedant: nam quamuis generalis clausula ad ea restringitur, in quibus ratio sibi locum facit^k: sed cũ herede scripto nõ aduente fideicommissum uniuersale non sustineatur, ut Iacobus Beluisius, Baldus, Alexander, Iason opinantur^l: non potest dici remissionem hanc codicillis fieri posse: & hoc, si Bartoli primam rationem sequamur, quam supra retulimus, argumentum admodum probabile est.

An testator quod supra dodrantem est, ex Trebelliano, quò minus detrahatur, prohibere possit, minus frequentem sententiam ueriores uideri, & quomodo intelligatur, uniuscuiusque uoluntatem legibus concordem præsumi.

CAP. XIX.

Sed sub

g Cõs. xij. in cã Nicolai.

h s. ff. in auth. de hered. & Falcid.

i Cõl. cccet. xx. iij. ad euidẽtia. in. ij. vo.

k l. cũ pater. s. dulcissimis. de lega. ij.

l In. d. l. nemo potest. lat. in l. eam quã. xij. col. C. de fideicõm. f.

Ed subsequēs quæstio est, an uerum sit quadrantē ex trebelliano debitū, non deduci, cū testator uetuit, nā Iustinianus in lege Falcidia solū corrig^a: & cōmuniter dici solere anno tui, in hoc differentiam non esse, cum quadrās ex Falcidia iure antiquo illi equiparetur, qui ex Trebelliano senatuscōsulto deducitur^b. sed animaduertendum est, contrariam sententiam, quā quandoq; Bartolus^c probauit, esse ueriorē. siquidem frequentiore calculo probatur, Falcidiā legē inductā fuisse fauore testatoris, ut qui in testamēto ab eo scriptus est, facilius ad hereditatē aduendā animū applicet. Senatus autē cōsultum Trebellianū, nō idcirco scriptū est, ut hæres adeat, cū possit cogi, sed ne directæ actiones incassum hæredi, uel cōtra hæredē cōpeterent. Igitur quamuis de Falcidia aliquid à Iustiniāno mutatū sit, non sequitur idē esse in Trebelliano, cuius autoritas diuersa ratione subnixa est: cum id principaliter hæredis fauorē, ea testatorem respiciat: Faciliusq; fauori suo renunciare cuilibet permittendum est, quā beneficio quod hæredis causa inducitur^d. cum itaq; nihil hoc casu mutatū sit, cōsequens est, ut concedamus, etiamnum eam Trebelliani portionē contra uoluntatem testatoris detrahi^e: que uerò ex Falcidia sit, nō detrahi: tametsi ante Iustinianum etiā legis Falcidiæ dodrans aduersus testatoris sententiā refecaretur^f: quod & Alexander & Ioannes ab Imola, aliq; approbaerunt. uerū quandoq; dubitari, quoniā pacto id defendi possit, cum nihil sit in iure uulgatius, quā testatorum

contra=

a In. §. si uero expressim. i. auth. de hæredi. & Falc.

b In. l. Marcellus. ff. ad Trebel.

c In. d. l. nemo potest.

d Bar. in. l. damni. §. Sabēni. ff. de damno infec.
e c. Rainaldus. in fi. de test.

f In. l. titia. ff. ad. l. Falcid.

contrahentiumq; uoluntates secundū legis dispositionem interpretari & quemlibet præsumi idem uelle, quod etiam lex uelit. Quamobrem ita arbitror in præcedenti regula distinguendum, ut si lex aliqua sit, cui renunciari possit, nisi expressim cōstet renunciatum fuisse, eadē præsumatur contrahentis dispositio, quæ & legis est: sed si aliquid fieri omnino lex iubeat, tunc metu legis magis q̄ sponte actum credi: nam & Vlpianus^h, uelle, inquit, non creditur, qui obsequitur imperio patris uel domini. cuius rei ratio est, quia cum cogi possent, uidetur timore ducti uoluisse: ut nō parum dubitē, si agnati simpliciter compromittant, uideatur ne timore idē disponētis decreti, an sponte id (ut cōmuniter probaturⁱ) factum: & magis est, ut à communi sententia discedam, & ex hac distinctione dilucidē admodum prædicta quæstio intelligi potest: quamuis Barbatius^k, recentioresq; ^l alij uix extricent.

Si testator decem annua leget, donec legatum sol-
uatur, ualere legatū: nec decē ea aliquid ad fœnus
pertinere, quod alij opinati sunt. CAP. XX.

Um Titius testamentum conderet, Sema-
pronio centum legauit, & heredem da-
mnauit illi in annos singulos sex dare,
donec omnem summam solueret: dubita-
tum fuit, an legatum id ita, uti factū est,
ualeret: an uerō ea sex quæ quotannis exhibentur, sorti
sint imputāda: dubitationis ea ratio est, quod manifestum
est, iure, quo hodie utimur, omne fœnus prohiberi: nec
concedendum uidetur, ut testator possit facere, ut heres
cuiquam usuras soluat: quippe rem inhonestam, & que
bonis

g l. quidam. ff.
de verb. obl.

h In. l. iij. de
regu. iur.

i Alex. in. l. si
gs maior. C.
de transact.

k In. d. c. Rai-
naldus. in
xxx. charta.

l Picus in. l. in
quartā. i. xx-
vij. col.

bonis moribus aduersaretur, iuberet: usurã autem hanc esse, Vlpiani responsum id ostēdit: si cui certa quãtitas legatur, & quoad præstetur, in singulos annos certum aliquid, ueluti usuras iusserit testator præstari, legatum ualeat^a, &c. & hãc opinionẽ nõ Barto. solũ & Iason secuti sunt, sed in facti quæstiõe Petrus Anch. Iacobus Puteus, atq; Aretinus ita esse respõderunt^b: ipse contrariã sententiã potius cũ Socino defendēdam arbitror^c: quoniã in proposito casu interpretari potest uoluisse testatorẽ annua illa sex potius ex legato, q̃ iure sc̃enoris præstari. si enim in confesso est, posse quemlibet tot annua legare, donec illud aut illud factũ sit, non ne idem & hoc casu admittendum æquitas admonet: ueluti cũ dictum fuerit, donec illi centũ dederis, tot annua hæres meus dato: siquidẽ & usura ea est, cũ ab inuito quis extorquet pecunias ob moram: at nõstra quæstio tunc procedit, cũ pecuniæ ab inuito nõ exiguntur: hæres enim nõ ex sua, sed ex defuncti persona tenetur, & eius uoluntatẽ exequitur: ut hæc præstatio eodẽ iure censeretur, atq; si testator ipse pecuniam representaret: quo casu sc̃enus non est, cũ sponte soluitur^d: sed & utiq; hæres, qui annua illa soluit, nõ de suo soluere, sed de testatoris ære creditur: quã legem suis rebus imponere eum potuisse, non dubitauerim, his accedit, omnes leges quæ usuras exerceri prohibent, de his loqui, quæ ex contractu debitoris, pactione uel aliqua debentur: quod hinc dici non potest, quod ergo mutatum non est, cur prohibetur stare^e? nec Vlpiani responsum efficaciter aliorum sententiã adiuuat: tum quod ex eo tacitẽ probatur, posse certum aliquid in singulos annos dari, quod usu-

a l. iij. §. fin. de annu. lega.

b In. l. j. C. de summa trin. & fide cath.

c In. l. ij. de his que penẽ nõ minc.

d c. consuluit. ubi glos. de usuris.

e Argu. l. præcipimus.

quod usura non erit, tamen si detur, donec sors omnis solua-
 uatur: alioqui generalis clausula unico exemplo rea-
 stringeretur: quod incöcinnum esse nemo non dixe-
 rit: tum etiã, quòd si expressum sit, deberi illa an-
 nua pro usuris, non ambigam usuras esse: sed si
 earum mētio facta nō fuerit, aliud iuris est:

Et tunc nostræ sententiæ locus erit: ex-
 pressa enim nocēt: nō expressa nō no-
 cēt. quãobrē si in cōtractu iuraue-
 rim soluere tot noīe usurarū,
 nullam omnino obligationē
 oriri, Bald.^f scripsit: cū
 tamen si nil de usuris
 dicatur, non dubi-
 temus posse
 agi.

f Bal. in. c. j. in
 iij. col. de iu-
 re iuran.

LIBRI QUINTI FINIS.

ANDREAE ALCIATI
 PARADOXORVM IVRIS
 CIVILIS LIBER
 SEXTVS.

PROOEMIUM.

ARGENTIBVS iam calcem, & metam tenentibus, afferēda excusatio est, quae uel in carceribus ipsis, uel saltem in stadij initio faciēda fuerat. Quis enim nō auer setur eum de iure disceptantem, qui si laesus esset, ex edicto uti minor posset restitui? qui' que si paterna res administranda illi foret, uix aetatis ueniā iustis annis potuisset impetrare? cū & Homerus iuuenū leuissima esse consilia, at cōtrā seniorū grauiā, autor sit. qua de causa Licurgus, qui Lacedaemonijs leges scripsit, omnium primū instituit, ut xxviii. seniores semper principibus Laconum assisterent: quod in eius uita Plutarchus refert. Queritur in Epigramatis Posidippus, iuuenes stulticia, opinionumq; uanitate affici: & debiliter uitulos, fortius boues lassos pedes figere, Hieronymus attestatur. quod et Vergilius noster in Darete, Entelloq; elegāter ostendit: quam ad rē in Casina Plautus allusit, dū, qui utūtur, inquit, uino uetere, sapientes puto. ceterum tametsi horum grauis-

grauissima est autoritas, non tamen usquequaq; reijcienda iuuenum opera existimandum est: quandoquidem & adolescens hæc ætas suarum laudum quamplurimos assertores habet. quamobrem in problematis Aristoteles dubitauit, cur ingenij celeritate, efficacia' que promptiores senioribus iuuenes essent. Ausoniusq; poëta ad Paulinum inquit:

Non quia mille annos uiuit Gangeticus ales,
Vincit centum oculos regia pauo tuos,
Cedimus ingenio, quantum præcedimus æuo.

a l. j. de postu.

Nam & Nerua filius, Vlpiano autore^a, traditur decimo & septimo anno publicè de iure respondisse. Mitto Celsum, qui ubiq; adolescens appellatur, cum ea ætate ius ciuile interpretatus fuisset. siquidẽ & Papinianum constat, tanti nominis uirum, iuuenem admodum decessisse. Celebratur in patriæ nostræ monumētis C. Valerius Petronianus, qui annos tres & uiginti natus, diuina humanaq; iura calluerit, nihilominus medicinam politica' que professus, legationeq; urbana & peregrina quinque functus: quapropter Græca appellatione ἐνδεδούμῳ dictus, quod breui multa percurrisset: nã & causidicus uetèto iam ætate grauior, cū à Cecilio secūdo superaretur, Homericò carmine senum imbecillitatem consolatus est:

ὦ γέρον ἢ μάλα δὴ σε νεοὶ τείροσι μαχίται.

Te senior iuuenes pugnaces acriter urgent.

Quid memorem in re militari celebres admodum Imperatores? non'ne Cn. Pompeius decimo octauo anno, & decimonono C. Octauius ciuilia bella sustinuerunt? an Alexandrum Seuerum præteream, in cuius consilio

Vlpianus

Vlpianus, Paul⁹, Modestinus, alijq; Iuriscōsulti fuere, cū tamen & ipse consultissimus esset? num eius etate minor Gordianus adolescens fuit? cuius auspicio non solum feliciter foris disciplina populi Romani, sed & domi leges seruatae sunt. conspiciunturq; etiamnum in codice quamplurimae sanctiones ab eo latae. uerū quid quæso magis nos adiuuat, quā Imp^{pp}. Diocletiani Maximiani que constitutio? qua qui liberalibus studijs, iurijq; ciuili incumbunt, uacationem munerum usq; ad uigesimū quintum annum habent: quoniam eo transacto tempore, nemo (ut Bartolus inquit^b) addiscere adhuc posse præsumitur. & hæc quidem in iuuentutis nostræ excusationem satis & super.

b In. l. j. C. qui profel. li. x.

Perplexæ quædam enucleata, & lex æquissimū, ff. ad Tertul. cum quibusdam alijs respōsis, nō hactenus à professoribus extricata, nunc declarata (nisi fallor) optimè.

C A P. I.

Quæ uerba sunt^a: Si ex filio nepotem auus manumiserit, isq; patre, & auo, & matre superstitibus decesserit, potest queri, q̄s potior esse debeat. nam si mater excluserit a uū manumissorem, qui patri antepositur, edicto prætoris inducetur pater defuncti: quo admissō desinit senatuscōsulto locus esse, & rursus auus uocabitur. itaq; rectius est, auo ius suū conseruare, qui & contra scriptos hæredes bonorum possessionē accipere solet. & cū huius respōsi interpretatione nihil mihi uideatur difficilius, quærendum est, cur non aliter Iurisconsultus suum hunc ordinem deduxerit, nam eodē modo & sibi mater hæredita

a In. l. æquiff. ad Tertull.

tem uendicare poterit, quasi auus patrē, ipsa auum uincat: quod argumentū pro patre quoq; deduci posset, cum mater auo, ipse potior matre sit. quēadmodū ergo extrinsecus? & Bartol^{us} Angelusq; idcirco predicto casu matrē excludi opinantur: quoniā auus nō ex persona sua, sed in locum patris succedens hereditatem petat, pater autē matrem remouet. sed his ego non annuero, cum probandum id sit, auum in patris locum succedere. atqui contrarium uulgō dicitur, in ascendentiū successiōibus alteriū alterius sedem non ingredi^c. Cyrillus Homodeus eius legis rationem eam esse scribit^d, ut circuitū euitemus. nā cum auus patrem uincat, & pater matrē, ut breuius res expediatur, auus quoq; matre ipsa potior esse debet. sed & hoc dilemma est, cū mater uincat auum, auus patrem, cur eadē ratione matrē non adiuuamus? Philippus Corn^e pro eo pronuntiādū putat, qui in discretis casib^{us} iure potentiore utatur. quamobrem cum pater iura efficaciora habeat, meritō matri antepōnitur. uerūm & hoc quoq; telum ipse retorserim, cū dubiū nequaquā sit, ualidiores matris esse rōnes, quā sint aui: & tamē auus superior est. Baldus^{us} uincere eos tradit, q̄ primā suae uictorie & exclusionis alienae causam tenēt. quamobrem idcirco auū potentiore, quoniam primus ipse patrē excludat, à quo mater submouetur. quod eisdē rationibus conuincitur, quibus & proximae opinionones. siquidē & pater ipse primus matrē excludit, & tamen remotus auo locum facit. Quid igitur cēsendū? & si me nō lateat, tā scabrū salebrosūmq; hūc casum esse, quā nullus in iure ciuili alius sit, licet admodū anceps, ita finiendū puto, ut primum gra-
dum

b In. l. j. §. qui habebat. ff. de bon poss. cōtra tab.

c Vt i autē. de funciō. C. ad Tertull.

d In repe. l. si ego. de iniur. flo rupt.

e In. l. fi. C. ad Tertull.

f In. d. l. fin.

dum consideremus, & q̄ in eo cedit, semper excluditur. quãobrem cū in predicti nepotis successione, primus gradus patris & matris sit, mater à parente exclusa, non amplius se cõmittit, sed perpetuò remouetur: & auus qui patre potior est, succedit. & hoc pro uero accipiendū est, cū is qui succedit, eadem semita progreditur, ex qua precedentis gradus hæres est: alioqui si diuerso stipite sint, tūc qui antiquiore & magis simili causa succedunt, primi cõputantur: & dein sequēs admittitur, si illis iure potior est. quapropter si sit agnatus defuncti, & naturalis pater sit in adoptiua familia, matrem admittamus: quoniam patrē agnatus excludit, agnato autē potior mater est: nã cū pater & agnatus iure ueteri uocarentur, primò de illis agendum fuit: eo igitur iure patrē agnatus deturbat. unde ex Tertulliano senatuscõsulto inducitur mater, quæ agnatū ipsum uincit. cum enim senatusconsultum Tertullianū factum est, idcirco inductum est, ut matri, nō, alijs prouideretur: at in suprascripto Pauli responsio^h non ita est: quippe auus simul cum matre non inducitur, quia cum eodē ordine, quo pater ueniat, inducend⁹ primò fuit pater, à quo mater ipsa uicta est. Itaq; si in municipio statuatur à fratribus patruelibus matrē excludi, & aliquis patrue libus matre & amita superstitib⁹, moriatur, puto patrueles tantū admittendos. nam quãuis amita in gradu patrue libus propinquior sit, & uerbis legis nouæ nō cõprehendatur, cum tamē omnes diuerso iure hereditatem petāt, & iure ueteri mater amitam uincat: inducuntur deinde ex statuto patrueles, qui matrē ipsam remoueant: quod etiam, licet alijs rationibus, sensit Baldusⁱ. at si aliqua sit p̄sona,

g l. ij. §. si sit agnatus. ff. ad Tert.

h In. d. l. æquissimi.

i In. d. l. ff.

que omnino nō excludatur, tūc ea cū collegis suis admittitur. quare si sit consanguinea soror defuncti, & mater sit, atq; itē pater adoptati, ea cū matre reiecto patre succedit^k. Hinc si ex lege filia dotata per patruum excludatur, attamen poterit unā cum indotata admitti, que omnino non succedit, cū nec iure communi, nec municipalī lege abdicetur, ut ex Cornei consilio quodam annotauit^l.

Legem, si is qui pro emptore, de usucapionibus, nō uideri rectē intellectam esse: quamobrem alio sensu enodata. CAP. II.

Amosissima Pauli Iuriscōsulti lex ē, in hæc uerba: Si is qui pro emptore possidebat antè usucapionē, ab hostibus captus sit, uidendū est, an heredi eius procedat usucapio: nam interru- pitur usucapio: & si ipsi reuerso nō prodest, quemadmodum heredi eius proderit: sed uerum est eum in uita sua desisse possidere, ideoq; nec postliminium ei prodest: quod si seruus eius emerit, in pendentī esse usucapionē, Iulianus ait, & c. Marcellus, posse plenius fictionem legis Corneliæ accipi. quemadmodū enim postliminio reuersus plus iuris habere potest in his, que serui egerunt, quā que per se, uel per seruū possidebat: nam hereditates in quibusdam uice personæ fungi receptum est: ideoq; in successoribus locum habere usucapionē. In huius responsi interpretatione si alios sequamur, & in primis eius in commentationibus uerbosissimos, Bartolū, recētioresq; notabiliter bis diuinandum est, semel que atq;

^k d. l. ij. §. si sit consang.

^l Corn. in. d. l. fin.

atq; etiam iterũ uerba textus inuertēda sunt: & cum hac in lege de bonis ex peculio per seruos cōparatis, ne mentio quidē sit, nihilominus in uersiculo, quod si seruus, de eis uerba Iurisconsultũ facere, in principio nō facere prodiderunt: tum in uersiculo, quemadmodum Iulianum loqui, qui Marcelli argumento dein respondeat: cum tamē posterior ex Spartiano, & Lampridio Marcellus Iuliano tradatur. quamobrē Iacobus ab Arena, rei absurditate perterritus, impossibilem esse scholasticis huius legis interpretationem professus est: ceterum nos admodũ clarā semper opinati sumus: & si rectē accipiatur, nihil esse quod meritō quēcũq; angere diu possit. sciendum itaque est, inter Iulianũ Marcellumq; olim id controuersie fuisse, quod Iulianus tradiderat^a, ab hostibus capto eo, q̄ pro emptore usucapiat, usucapionē interrumpi: quod si interim serui eius aliquid emissent, uel anteq̄ caperetur, possiderēt, usucapionem in eo nō interrumpi, Marcellus nihil interesse dicebat: & idcirco neq; in primo casu, cū ipse dominus possideret, usucapionē interrumpi: quā controuersia ita fuisse, in tractatu de captiuis, Triphonius refert^b. Igitur in nostro textu talē quæstionem euenisse fingendũ est, cum pro emptore usucaperē, & captus ab hostibus ibi decessissem, tractatum est, an heredi procedat usucapio: & non procedere certum est, cū etiam si ipse rediissem, ius postliminij in eo mihi non profuisset: quare & de lege Cornelia idem iuris est. sed quid si nō ipse, sed seruus meus emerit, & possederit? & tunc usucapionē locum habere, ex Iuliani sentētia cōstat. solumq; illud in pēdēti est, cui acquiratur per seruũ: siquidē me reuerso mihi

a l. in bello. §. factæ. ff. de captiuis.

b In. d. §. factæ.

acquisiuisse uidetur: alioqui dubium est, an heredi ex lege Cornelia acquisiuerit: & hæc à Paulo Iuriconsulto ex Iuliani sententia referuntur. nunc Marcelli opinio, quæ ad nostram quæstionem facit, recitanda est. is plenius legis Corneliæ fictionem accipiendam putauit: quapropter dum Iulianus procedere usucapionem à seruo factam existimabat, & iure postliminij acquiri: sed quæ dominus per semetipsum perficiebat, interrumpi: minimè hæc sententiam probauit. quemadmodum enim plus iuris postliminio reuersus dominus in re, quam seruus possidebat, habere potest: quam in re, quæ ipse possideret, cum omnis eorum potestas à domino pendeat? Igitur quod ad principalem quæstionem attinet, cum hereditates in quibusdam uice personæ fungi receptum sit, & legis Corneliæ uerba plenius accipienda sint: dicendum est contra quàm Iulianus opinaretur: & ex eius sententia Paulus in principio dixerit, in successoribus locum habere usucapionem. nam negatiuam hoc loco nullam esse, ostendunt antiqui codices, quorum duos ego ante Accursium scriptos offendi: sed & ipse Accursius in quibusdam se libris ita legisse attestatur. tamen si etiam si negatiuam hic admittamus, possit tamen nostra hæc interpretatio defendi. Igitur ut hunc intellectum tueamur, illud in primis asseuerandum est: eandem hic attingi opinionem Iuliani, Marcelliq; quæ & alibi Triphonius recensuerit: quamuis ipse clarius in Iuliani sententiâ, Marcello reiecto, eat: sed hic noster Paulus, cum quæstionem ex Iuliani sententia ueterminet, eiusq; distinctionem referat, & tacite ei adhareat, Marcellum de mum contraria sentientem describit, quem nec probare, nec expressim

expressim reprobare audet: quapropter Triphonio adhaerendum est. & hæc pro legis intellectu sint satis. nã que argumẽta nos uel adiuuent, uel cõsulent, uix discernas, cũ admodum dubitabilia esse Iason ostendat, quale illud: an peculiaria bona ab alijs, que serui possident, secernantur usucapionis causa: item & an differentia sit, acquisita ne ex peculio ante domini captiuitatem à seruo bona sint, an postquam hostiũ potestatis factus est: tametsi ipse putauerim, cum prius à seruo quæsitã sunt bona per captiuitatem domini usucapionem interrumpi, siue ex peculio sint, siue non sint: at post captiuitatem peculium in seruo considerari, quoniam illud administratione suum est, cætera uerò minime.

Paragraphum, si pignora, in l. à diuo Pio, de re iudic. alio intellectu declarandum, quàm hætenus factum sit. CAP. III.

Lpiani uerba hæc sunt: Si pignora, quæ capta sunt, emptorem non inueniant, addicantur ipsi, cui quis condẽnatus est: addicantur utique pro quantitate, quæ debetur. nam & si creditor maluerit pignora in creditũ possidere hisq; esse cõtẽtus, rescriptũ est, non posse eũ qd amplius, quam quod sibi debetur petere, quia uelut pacto trasegisse de cætero uidetur, qui contentus fuit pignora possidere: nec posse eum in certam quantitatem pignora tenere, & superfluum petere. Dubitauit admodum, cum eius lectioni adesset, ætatis nostræ maximus Iuriscõsultus Iason, quem

quemadmodum secunda huius responsi pars intelligi, saluis Iuriscōsulti uerbis posset. siquidē interpretum nostrorū Bartoli, Alberici, Alexandri, & id genus similes expositiones, scabrae & parum conuenire illi uidebantur: tam etsi nihil ipse ex suo penu illic deprompserit: commune omnium interpretamentū hoc traditur. Si creditor nolit pignora capta sibi adiudicari, sed malit ea tantum possidere, & dominium penes debitorem relinquere: debet hoc contentus esse, etiam si minor sit huius possessionis reditus, quā id quod sua interesse posset, debitum non solui: nam de cætero transegisse uidetur. cæterum ut argumēta, quæ ex uoculis improprie acceptis, omittam, nō ideo quomodo non absurda sit hæc interpretatio. quis enim credat à Iuriscōsulto Vlpiano consideratū eum casum fuisse, cum creditor sibi adiudicari pignora negat, sed mauult possessione sola cōtētus esse? cū enim fructus percepti in sortem cōputarentur, quis quæso, tā demens, & sui prodigus esset, qui non malit addici, quā possidere? fingamus debere te mihi mille, & pignora pretij mille, & centum aureorum capta fuisse: non' ne etiam si pignora quingenta tantum ualerēt, satius esset ea iure dominij nunc retinere, quā fructibus esse contentum? cum intra uiginti fortasse annos consumptis fructibus tua pignora restituere dein cogi possim. quamobrē aliter nos suprascripta uerba accipi debere existimamus: & quoniam scribētis mēs intelligi non potest, nisi ex uerbis: attendendum primò est quid proprie significet, addicere. & Laurentius Valla, & humaniorū literarum professores cæteri, in iure ciuili in eam significationem id uerbū capi tradunt, cum rem aliquam

aliquam auctonamur, & alius alio maius pretiū offert: nam tali modo uendere, addicere est. uideamus nūc, quid significet in creditum possidere: & ego existimauerim id esse: cum ex causa crediti à iudice nulla facta addictione rem nobis concessam in solutum accipimus, nec idcirco minus dominiū translatio fit. In creditum enim ire apud Iuriconsultos significat^a, cum ex causa crediti à debito-
 re rem aliquā peto, ut eā nō tradat solū, sed etiā det: quo sensu pluribus in locis capitur: & quāuis nec ire, nec possidere quicquam ad dominiū faciant, quoniam tamen creditum ad translationē dominiū propriē pertinet, nō simplicem traditionem, sed dationem accipimus. Igitur in hoc responso sic ponendus est casus: cum deberem tibi centū ex re iudicata, & iudex pignora capi iussisset, cū in auctione exposita emptorē non reperirēt, qui tanti ea empturus esset, quātū tibi debeo, addicenda à iudice tibi esse pro omni debito, Vlpianus censet, siue plaris, siue minoris ualeant: quòd si ommissa auctione ea à me ex causa crediti petas, egoq; simpliciter dederim, idē iuris est: quia illis cōtentus esse debes, solumq; hic à superiore casus differt, quia si maius sit aes quod credidisti petēdo pignora uideris de cetero transgisse: at priore casu, cum addictio per iudicem fiat, & actus necessarius sit, non potest uideri factam transactionē, magisq; tunc aliquid ulterius petere iudicis autoritate prohiberis, quàm quod trāssegisse uideare. Igitur posteriore hoc casu nō poteris pignora retinere, & superfluum petere: quoniā de hoc superfluo trāsactio facta intelligitur: & hoc cū simpliciter in creditū, in pignora iueris, alioqui si expresse aliud ageretur

^a In l. ij. si cer-
 peta-

b Arg. in l. bali
sta. ad Treb.
lex contractus seruanda esset: & uerbum, addicantur, in
textu geminatū, maiorem emphasim facit^b: mirum quip-
pe illud uidebatur.

Rationes legis, in quartam. ff. ad legē Falcidiam.
alias esse, quā quae hactenus à professoribus re-
late sint: tum uersiculus, sed & quod implendae,
nouo sensu à ceterorum errore uendicatus.

CAP.

IIII.

a l. in quattā.
ad leg. Falcid.
N Martiani Iuriscōsulti respōso tradi-
tū est^a, quadranti, qui ex lege Falcidia
deducitur non cōputari, nisi quod iure
hereditario acceptum est: quamobrem
neq; præceptiones, neq; quicquā causa
conditionis implendae acceptū legatarijs prodesse, quom-
minus integrū quadrantem heres deducat. sed in Tre-
belliano senatuscōsulto aliud est: in eius enim portionem
omne imputari, quod ex iudicio testatoris heres habeat
dūmodo uniformiter habeat: quāobrem in legato à cohe-
rede relicto dimidiū cōputari: quoniā illud iure heredita-
rio habeat: aliud dimidiū nō cōputari, ne biformem (ut
ita dixerim) portionē accipiat. Videndum est, quae sit
huiusce rei ratio. cum enim in fideicommissis uniuersa-
libus quadrans ex Pegasiano senatusconsulto, perinde
atq; ex lege Falcidia, deducatur^b, non fuerat absq; ma-
gna aliqua ratione differētia haec admittenda. & Bart.^c
hanc rationem tradit, in lege falcidia caueri, ut is qua-
drans de hereditate deducatur: quamobrem non nisi quod
hereditario iure accipitur deduci: at in Trebelliano, cui
Pegasiani

b & postea ue-
ro. instit. de
fid. hered.

c In. d. l. i. quar-
tam.

Pegasiani senatusconsulti uires attributæ sunt, de hereditate nil dici, sed solum illud cautum esse, ut de fideicommissio quarta portio retineatur: & idcirco tam uariè inductū, quoniam cum in legatis particularibus plus grauetur hæres (in legatarios quippe onus æris alieni non transit, quod in fideicommissio uniuersali non est) in uno grauatus, adiuuari in alio debuit. sed hanc rationem & recentiores reprobant: & nobis haud satis facit: quoniã cum uterq; quadrans lege ueteri æquiparetur^d, quod in uno dicitur, ad alium quoq; trahendum est. & quamuis accidere possit, dictionem, perinde & sicut, & si quæ si miles, eandem similitudinem prorsus non inducere, regulariter tamen inducunt: & nisi expressim differentia cõstituitur, idem omnino iuris habent, cum itaq; ex Pegasiani uerbis nulla diuersitas inducatur, non admiserim, nisi aliud constet, rationem hanc esse ueram: quãuis neq; multum applaudat, grauari hæredem, quia in legatarios æs alienum non transit: quod enim onus considerari debet, cum quadrãs hic ex lege Falcidia deducto omni ære alieno detrahatur^e? Balãus aliam rationẽ refert^f, quod Falcidia res hereditatis respicit: senatusconsultum uerò non bona ipsa, sed uniuersitatem quandam, quamobrem in eo particularia nõ perpēdi: & ideo quodlibet in quadrãte imputari, qd̄ testatoris iudicio datū sit. sed & hoc multifariã ãprobãt recētiore, quos tute adire poteris^g. Mathesyllanus fauorẽ fideicommissi uniuersalis id operari tradidit^h, ut multò plura cõputentur in eius quarta, quã in particularibus relictis: qd̄ & iuniores alij probauerunt.

d Bart. in l. ij. de leg. i.

e In l. imponēda. ad le. Faj.
f In l. filiū. quẽ habentem.

g Picus in l. in quartam. colum. xl.

h In d. l. filiū.

bauerūt. nam nisi fauorabiliora essent uniuersalia fidei-
 cōmissa, non cogeretur haeres adire: uerūm hoc haud mul-
 tum nos mouet: cū enim cogatur, cur potius nō ei succur-
 ritur, qui cogi potest, quā qui sponte aditⁱ? nam & ita
 demum fideicōmissa particularibus legatis fauore prae-
 ualēt, cū aliqua hoc specialis ratio suadet: quā in hac du-
 bitatione certe nō reperimus: alioquin & plures casus
 annotare est, in quibus legatis magis, quā fideicōmissō
 indulgemus: ut ex Bartoli cōmentarijs, in lege prima, de
 legatis primo cōstat^k. Alij in legatis nō deduci, nisi quid
 iure hereditario accipitur, existimauerūt^l: quonā legata
 nō nisi in testamētis iure digestorū relinq̄ poterāt, quod
 in fideicōmissis contrā est. uerūm nec hoc auctori sat pla-
 cet, & multominus mihi, cum pronunciatū illud falsum
 sit: & crebrior sentētia probetur, etiā in codicillis eo iu-
 re legari potuisse^m: tamen si uel eo admissō, nō satis con-
 sequens ea ratio sit. quid enim cum in testamento fideicō-
 missum relinquitur, an idcirco quod possit in codicillis,
 ampliandū fuit in legitimi heredis detrimentū? ceterū
 nostra tandem opinio recitanda est. siquidē in Falcidia
 non cōputari, nisi qd' hereditario iure accipitur, inductū
 esse nō à Martiano Iuriscōsulto, sed ab ipso autore legis
 Falcidio magis crediderim: & huius rei autorē habeo di-
 uū Hieronymū ī Eusebij chronica, cuius haec uerba sunt:
 Imperāte Augusto C. Falcidius tribunus plebis legē tulit
 ne quis plus testamēto legaret, q̄ ut quarta pars heredi-
 bus supesset, si quatuor, aut minus essent: si autē plus qua-
 tuor, medietas: eo tenore, ut siue liberis, siue propinquis,
 idem exteris pater sua legaret: illa pars, quā Falcidius cō-
 stituit

l. si fideiussor.
 §. si necessa-
 ria. ff. qui sa-
 tis. cog.

k In col. iij.

l Picus in. d. l.
 in quartam.

m In l. j. de le-
 gi.

situit, nisi pater interdixerit, et legatis fruētibus, et iisdē
 carentibus, æquanimiter partiretur: nam si æqualiter
 quadrantē cohæredes deducturi sunt, tam qui præceptio
 nes habent, quàm qui nō habent: certē sequitur, uoluisse
 Falcidium præceptiones non computari: quod & ex eo
 efficaciter probatur, quod Falcidius induxit, ne plus quā
 hereditatis dodrans testamento legari possetⁿ. Igitur qui
 superest quadrās, portio hereditatis esse debet, & iure
 hereditario capi. cum enim legis XII. tabularum uerba
 ita essent latissimè concepta, is uti legasset rei suæ, ita ius
 esto^o, per Falcidium potestas hæc coangustata est, ut nō
 nisi intra dodrantē ualerent legata. quamobrem quod su
 pra dodrantē in hereditate esset, id iure hereditario ad
 heredē pertinere debuit: & hoc in causa est, ut nec præ
 ceptiones, nec data implendæ conditionis causa in Falci
 diam imputetur: at in Pegasiano senatusconsulto aliud
 iuris est, quandoquidē illud nō prohibuit ultra dodrantē
 fideicomitti, sed solum constituit, ut si fideicommissum fo
 ret, quarta portio deduceretur^p. Nil itaq; nimirū, si etiā
 quod iure hereditario nō acquiritur, in ea portione com
 putatur. satis enim senatusconsulto fit, si perinde quadrās
 apud heredē permaneat, sicut in lege Falcidia remane
 ret: quāuis nō eadē prorsus forma remaneret: & hoc su
 pradicta ratione, quam nec Bar. nec eius cōplices satis
 perspexerūt. quod si quæras, cur facilius hoc in lege ex
 presserit, senatusconsultū uero nō expresserit: In senatus
 consulto, respondere possumus, uoluisse amplissimū ordi
 nem heredi consulere, & tamen quamminimū posset fi
 deicommissario præiudicare: quid autē in Falcidio effica
 citer

n l. j. ad legem
Falci.

o l. uerbis. ff. de
uerb. signi.

p d. s. postea ue
ro.

citer dicam, uix suppetit: & cum uerba legis qualia fuerint, satis ex Hieronymo constet, non arbitrator adhuc inquirendū: potuit enim legislator persuasiua aliqua ratione moueri: & legem ferre, quam populus sciuerit: ueluti si iustū existimauit, ut qui in testamento heres scriptus esset, saltē quadratē iure hereditario haberet: quod & simili casu in filiis ferē Iustinianus introduxit¹, ut uidelicet teneatur pater iure institutionis quadrantē filio relinquere: uidetur enim Falcidij legē imitatus, dum etiā cōstituit, ut si plures quatuor liberi essent, semissem pro legitima habeāt^r: quod & Falcidium statuisse Hieronymus ostendit: quamuis hucusq; quod equidem sciam, animaduertit nemo. Videamus nunc, cur in fideicommissaria hereditate, si coheres suum aliquē fundum praestet, ab herede totus in quadrantem computetur: si uerō fundus iste hereditarius sit portio solum hereditaria, puta dimidia, imputāda sit. & Accursius, quē Bartolus^s sequitur, id introductū tradit, ne eadē res diuerso iure censeatur: quæ ratio meritō recētioribus omnibus displicuit^t, cum hoc casu potissimū eadē res uariē accipiatur: quippe pars una Falcidie imputatur, alia nō imputatur. quidam, rei alienæ legatum nō tanta interpretatione adiuuari, sicut proprie, scribūt. quamobrem legatario incumbit onus probandi, cognitū fuisse testatori, rem esse alienam. Igitur cum coheres fideicommissaria rei nō hereditarie praestat, ut uoluntas hæc perstringatur, omne quod praestat, Falcidie imputari debet: cum uerō hereditaria res est, latiori interpretatione sola portio cōputatur. Verū nec id ego probauerim, cū ex pñūciatis Bar.^u cōstet,

non

q. §. aliud quoque. in auth. ut cū de app.

r. Aut. nouiffi. C. de inoffi. test.

s. In d. l. i. quar. tam.

t. Mod. in. d. l. filiū quē. col. xxxiii.

u. In l. nemo potest. i. iij. op. de leg. j.

non aliam interpretationem fieri solere, cum res heredis legatur, quam cum propria relinquatur: sed & si falsum id esset, ex eorum tamen ratione contrarium asserendum fuerat. cum enim Falcidia aduersus testatoris uoluntatem detrahatur^x, quo magis fideicommissario fauetur, eo amplius testatoris sententiam adiuuamus: fauetur autem maxime, cum tota res aliena legata Falcidiae imputatur. sed & tamen si onus probandi legatario incumbat, non ideo minus legatum rei alienae interpretatione protendi dicendum est, cum argumentum de probatione ad substantiam rei nihil inferat^y. quid erit si heres hic, cui huiusmodi legatum factum est, sit filius testatoris, uel consanguineus? tunc enim quicquam probare opus non est: quomodo forsasse in Baldi sententiam eundem fuerit^z. scire enim debemus, tam in falcidiae legis, quam in senatusconsulti portione id imputari, quod uoluisse testator creditur: cauit utique id expresse Falcidius, & ex Iureconsultorum quoque responsis palam est^a. Igitur ordinatio testatoris, eiusdem rei diuersos titulos constitutis, confundi non debuit. & sicut quod accipitur iure praelegati, differt ab eo, quod hereditario accipimus, ita etiam in computatione faciendum fuit: & hoc tamen si frigidè, utcumque, defendi potest, quando nec Alexandri^b argumenta quicquam urgeant. sed quod si ratione noua ipsi nodum hunc dissoluimus? ut enim supra uisum est, induxit Pegasianum senatusconsultum, ut heres retinere quartam fideicommissi, hereditatis uel possidet: at cum fundum hereditarium dari coheredis fideicommissum est, pars hereditaria imputatur: quia uere pars hereditatis est, reliqua non est, & idcirco non imputatur: nec obstat, quod

x l. Titia. ad leg. Falc.

y l. duo sunt. de test. tut. Bal. in l. cum quis. C. de iur. & fact. igno.
z In d. l. filium.

a l. cum quo. §. ff. ad leg. Falc.

b In d. l. i. quartam.

quod datum causa conditionis implendæ, uel rei propriæ ipsius hæredis legatū imputatur: quoniã illud subrogari loco quartæ portionis fideicōmissi uidetur: sed in nostro casu pars nõ hereditaria fingi nõ potest in ea portione subrogari, cum enim idcirco legatum hoc ualeat, quia à parte eius hæredis, cui præstari debet, separatur, nõ debuit fingi pertinere ad eius hereditatē posse, ne à se sibi legatū uideatur, & una cū cæteris omnino corruat. Et ex hac ratione bellissimè infertur ad sequētes Iuriscōsulti Martiani decisiones. cū enim rei hereditariæ portio, quæ ad coheredē spectat, non possit fingi pars esse hereditatis alterius, idcirco nõ imputatur: quid si legatū hoc cōsistat in pecunia? & tunc secus est, cū nil fictioni repugnet: quoniã in genere suo pecunia functionē recipit, subsequitur: quid in fideicōmissio dato causa conditionis implendæ? ueluti si testator me, & Titium hæredes instituat: & grauet ut Titio partē meam, si fundum mihi ille dederit, restituā: dein Titio fideicōmittat, ut fundū mihi ipsum det: uidetur hic fundus, quia hereditarius, nisi p parte imputari debere: cōtrā ostēditur ex uolūtate defuncti, qui uoluit dari causa cōditionis implendæ: cum quæ eo modo dantur, integrè computari soleant: & hoc magis Iuriscōsulto uisum est. ponit itaq; regulam, à qua duos casus excipit, cum pecunia præstatur, uel cum fideicōmissum causa adimplendæ conditionis datur. Et hoc sensu puto accipiendā eius uerba, interpretationes enim Doctorum perquam calumniose sunt: quarum prima est, fideicōmissum hæredi datur, id est, dandum iniungitur: quod meritò recētioribus displicuit: quapropter alij, fideicom

e Glo. in l. talis. de leg. j.

d l. legatū. §. j. de leg. j.

e l. ij. si cer. pe.

f Bar. Ale. ibi.
g Mod. Peru.
ibi.

fideicommissum appellari posse, quod causa implendæ conditionis datur, lata & impropria significatiõe autumat: quæ responsio seipsam ostendit, ut consutatione non eget. Alij aliter, & ineptè, ut huiusmodi affamie quibusdã ante nos improbate sintⁿ: alij ab uno dari, puta x. causa conditionis implendæ, ab alio fideicommissum malüt, qd' uerbis Iuriconsulti non congruit.

h In. l. filiũ quẽ habentem.

Intellectus omnes qui hætenus dati sint. l. filiũ quem habentem, C. famil. ercis. probabiles non esse, quare aliter quàm à cæteris declarata: & nil differre deductionem ab alijs legatis.

CAP.

V.

Ilium, quem habentem fundum portionem hereditatis fratribus & quibusdã alijs, sub cõditione uerbis precarijs restituere, sanxit testator, post eius conditionis euentũ hereditaria parte prædij in quarta ratione retẽ

ta: compensato præterea quod à coheredibus uice mutua percepit, & si quid deest in supplementum deducto, quod à cæteris in eo fundo soluitur, supra quartam habens, redere compellitur. Sacratissimorum Imp. Diocletiani Maximianiq; hoc rescriptum^a tam difficile intellectu, tã horridum tractatu, tam confusum interpretamentis existimatur, ut nõ aliud sinule forsã in iure ciuili reperias. uideamus nos igitur, quo sensu accipiendũ sit: & in Accursiana paraphrasi tres expositiones afferũtur, quæ cõtendũt, ut fideicommissum uniuersale, adueniente conditione deducta quarta restituatur, in qua hereditaria portio

a l. filium. C. fami. ercis.

Do. And. Alci. Paradoxorũ.

t

fundi

*fundi computetur, quem fundum in peculium datū uetes
 res crediderunt. Ioannes prælegatum mauult. Azo mor-
 tis causa filio donatū. quæ declarationes & textū peruer-
 tunt, & etiam iure non probantur: nā cur fundū hunc in
 peculium datū dicamus, uel mortis causa donatum, cū id
 in rescripto nō exprimatur? sed & cōcedamus hoc expri-
 mi, cur in quadrante fideicōmissario computari debet, si
 nō ex iudicio testatoris accipitur? ea enim quæ donantur
 in quartam cōputari non debēt^b: item quæ in peculiū fi-
 lijs conceduntur, post mortem patris non retinenda, sed
 communicanda sunt^c: quod in dubio cum effectu intelli-
 gendū est, cum & id dicatur propriè ad communionem
 reuocari, cuius pars ad unum, pars ad aliū, uel pertinet,
 uel pertinere potest. neq; dicat mihi quisquam, ex Barto-
 li sententia fundū hunc filio ex causa omnem adiudicatū
 fuisse: quoniā & hoc extra rescripti uerba inducitur: &
 à quibusdā etiam alijs modis cōsūtatur^d: quā aleam Ioan-
 nis quoq; interpretatio subit, quòd uidelicet textus uerba
 multifariam transferat, & quedam improprie accipiat.
 quamobrē Cynus improbabilem eam appellat, & meri-
 tò ab aula, ut eius uerbis utar, reiectam. In quā sentētiam
 & Bart. & uno consensu alij scribunt. fuit & noua in-
 terpretatio Mathesyllani, quam cū expugnatā, cōsūtata^a
 que Politus Senensis, me herculè & diligens & bene do-
 ctus Iurisconsultus, relinquat, illi acquiescendū duco. dis-
 putemus interim, an qd' ipse ex suo penore interpretamē-
 tū asserti, defendi possit: is huiusmodi casum in rescripto
 asserēdum opinatur, ut pater tribus filijs, uel fortasse qui-
 busdā alijs etiā institutis, unū ex filijs sub cōditione ro-
 gauerit*

b I. in quartā.

c I. certū. C. fa-
mil. ercif.

d Politus i. d.
I. filium.

gauerit portionem suã restituere: retento tamen & deducito sibi fundo hereditario, eueniente conditione tractatũ est, quẽ admodũ ratio legis Falcidie ineunda esset: & respondetur, debere eũ portionem hereditariam fundi cõputare, tum etiam si quid iure legati, uel fideicommissi à coheredibus accepit, & si adhuc ad quartã desit, suppleat ex hereditate: illud autẽ quod in fundo habet, non hereditarium, sed ex coheredum portioẽ, hoc nõ imputetur, sed supra quartã habeat. & licet hæc interpretatio mihi quãdoq; applauserit, duo tamen maxime nũc uidentur illi aduersari. nam si diuinandũ non est, ut certe nõ est, quomodo in textu probabitur, uoluisse testatorẽ, ut filius retineat fundũ: de hoc utiq; in quo huius declarationis cardo consistit, in rescripto uerbum est nullum: sed cũ à testatore dictum non constaret, & Imperator retineri iubeat, Bartolus ut multo minus ariolaretur, induci id ex tacita uoluntate testatoris tradidit: quæ ex eo præsumitur, quod fundus is in peculium illi datus fuerat. Secundũ argumẽtũ ex Pauli epistola ad Nefennium Apollinarem colligitur: cũ enim quartam ex senatusconsulto filius hic deducat, nõ uidetur qd' portioẽ tantummodo hereditariã in eo fundo computare debeat, sed aduersus coheredes omnem potius, neq; mihi satis arridet illa distinctio, ut secernamus, an testator à coherede fideicommissario legauerit, uel fideicommissum, ut tũc epistola Pauli obseruetur: an uerò iusserit heredẽ deducere, ut hoc casu hereditaria solũ portio deducatur. nã si Dylum, Bartolum, concordẽsq; aliorũ traditiones sequamur, cõtrariũ potius dicendũ foret, cũ illud quod deducitur facilius totum computetur, quã

e l. Nefennius.
ff. ad leg. fal.

f In. l. in quartã. i septima opposi.

quàm quod ab alio accipitur: exemplū in pecunia, quam si hæres ex seipso deducere iussus est, totam imputat, alio qui nō imputat. Sed & nō crediderim probabile hanc esse differentiam, cum indubitati iuris sit, in legatis uerba non cōsiderari: ut siue hæredi dictū sit, accipias fundum, siue lego tibi fundū: nisi expressim à Iuriscōsultis animaduersum id offendam, nihil referre arbitrer. nam & si deductio hæc à legato differret, debuit utiq; a Iurecōsulto nominari: qd' si legati species est, tunc Iustinianum obijciam, qui legata sinendi modo nihil ab alijs differre, itidem & præceptiones ex cōstitutione diuorū fratrum ostendit^h. Sed & Papiniani responsum, quod suæ opinionis argumentum habet, pro nostra & communi sententia induci potestⁱ: cum enim pecuniam omnem imputari in Falcidiam docuisset: diuersa, inquit ille, causa est prædiorum pro hereditaria parte retentorum: quippe pecunia omnis de portione retineri potest: prædiorū autem alia portio non nisi à cohærede, qui dominium habeat, accipitur. nam cum de pecunia scribens, utatur Iuriscōsultus uerbo retentionis, deinde aduersatiuè loquendo de fundi portione, accipitur, inquit, à cohærede, ostendit nō posse hæredem propria autoritate deducere, & nihil deductionem hæc à legato differre, uerū nec uerborū differētia hæc quod ille opinatur, satis probari potest. Si enim scriptū in testamento sit, deducto fundo fili hereditatē restitutus, non propterea fundus in Falcidia computandus non est: alioqui si hoc obseruaremus, nec hereditaria pars deduceretur, quod textus noster iubet: nam & in legatis dicitur, ut hæres accipiat, uel hæredi detur: & tamen in effectu

g l. ij. C. cōmunia de leg.

h In si. de leg. in princ.

i In l. deducta §. numis. ff. ad Trebel.

scilicet integre nõ accipit, cū teneatur reddere. præterea quibus ex uerbis cõstet in textu nostro de deductione actum uelim Politus ipse uiderit: simpliciter enim scriptum est, fundū habentem, cur non alio potius iure, quā deductionis? atqui uerbum, habere, latissimum est^k: ut ita coangustari non debeat. Confutatis igitur aliorū expositionibus tempestiuum est, ut qd' ipse sentio, in medium adducam: nõ quod sententiā nostrā probari postulem, aut malculis uilitigandi ansam præstare uelim: sed ut qualemqualem offam studiosis potius obijciā. itaq; sic me interprete fingendū est de factō euenisse. Testator pluribus filiis hæreditibus institutis, uni prælegauit fundū per legatū uendicationis, quod fiebat hoc modo: fili mi talē fundū tibi habere, uel præsume, uel uēdica, ut Caius in institutionib⁹ sub rubr. de legatis scribit. Idem testator eum rogauit ut hæreditatem fratribus, si nauis ex Asia ueniret, restitueret, mādauitq; ut ipsi fratres uice mutua decem illi darent: ea conditione eueniente, quæritur, quid quartæ ex senatuscõsulto Trebelliano deducendæ imputandum sit: & si hæreditas restituenda centum æstimetur. xxv. erunt pro ea quarta retinenda: quæ computatio sic inibitur, ut in primis portionem hæreditariā fundi imputet, quæ si fundus. xxxiiii. ualeat, cum tres hæredes scripti proponantur, erit vii. rursum decem quoq; illa quæ à cohæredibus uice mutua percipit compēsset: quod uerò ad quartam deest nēpe vii. ex eo qd' restituere debet, sibi suppleat. reliquas enim ptes fundi supra quartā habet, nec imputat: & redditur hoc mō sensus clarissimus, & dictio illa, habētē, ad legatū uendicationis refertur, quod solebat eo uerbo

k l. stipulatio
 ista habere.
 de uer. obli.

cōcipi: tamet si etiam nihil impedit, eam uocem ad restituē
 di uerbum referre, quasi eo tempore habeat quo restituit
 ne existimemus (quod alij arbitrantur) eum habuisse fun
 dum uiuēte patre. Nec me mouet Nefennij cōsultatio, qua
 traditur, aduersus cohæredem omne legatū cōputari: quo
 nūā eo casu loquitur, quo hæres grauatus à cohærede lega
 tū petit: erit enim cohæres conuentus exceptione doli tu
 tus, nisi ille huiusmodi legatum Falcidie imputauerit: at
 nos loquimur in hærede qui non ipse quicq̄ petit, sed ab
 eo petitur: cū enim fundus per uendicationē sibi sit præle
 gatus, nō compellitur eum petere, sed propria autoritate
 ex seipso accipit, ut Caius attestatur: sicq̄; uocula illa, ha
 bentem, perquam ἐμπατικὸς ea in cōstitutione accipitur
 nec nouum est, æquitatē, de qua in Nefennij consultatione
 soli exceptioni sufficere, & adeo efficacem non esse, ut in
 de actio produci possit, totū enim id uoluntas testatoris fa
 cit, qui legando per uendicationem magis fauere honora
 to uoluisse uideri potest: & quamuis hodie sublata sit dif
 ferentia legatorum uendicationis, damnationis sinendi
 modo, & præceptionis, hoc procedit quantum ad actio
 nes, quæ eadem quibuslibet conceduntur, non quantū ad
 alios effectus, qui ex mente testatoris proueniunt, quæ po
 tissimum attendi debet: quod pluribus exemplis probare
 possum, sed duo sufficiant. si testator per damnationē nu
 rui suæ adhuc in matrimonio agenti, ius petendæ dotis
 prælegauerit, nihil agit¹. si hæredē sinendi modo grauau
 rit, ut sinat se conueniri ab ipsa, quamuis de factō, utile le
 gatum est, idq̄; frequentiore calculo Alexander probat^m.
 rursum si per uendicationem testator dixerit, Titius talem
 fundum

l. 1. ij. de dot. p̄
 leg.
 in l. si Titius.
 de uer. obli.

fundum accipiat, sibi habeat, uidetur etiam hodie concessa facultas propria autoritate sumendiⁿ, cum alioquin de manu heredis petenda sint regulariter legata, quod & in ea specie respōdit Modestinus, cum testator filio dixisset, uolo ipsum à seipso præcipuum accipere. ΟΥΥΠΗΘΩΝ ΑΥΝΟΦΩΡΟΥ ΝΟΜΙΑΝΗΝ ΟΥΝ ΑΙΣ ΕΧΕΙ ΕΝΘΗΝΑΙΣ ΠΑΤΕΡΑΙΣ latifundium agniferum comianum cum omnibus quæ habet instrumentis^o. Adde quòd Iustinianus in legatorum fauorem quatuor illas species exæquauit, ut minime uerisimile sit, manus iniectioem, quæ ex legato uendicationis concedebatur, ab eo sublatam: ne quod fauore indultum fuit, in odium retorqueatur.

n Doct. l. cen-
turio.

o l. Titia cū. §.
j. de leg. ij.

Africani Iurisconsulti respōsum in l. qui cccc §. qui cc. ff. ad le. Falcid. a recentiorū calumnia defenditur, qui errasse Iurisconsultum in computatione asseuerabant. CAP. VI.

Vm quidā ducenta in bonis habens, Titium heredem instituisset, mihi cētum pure, Seio centum sub conditione legauit: interim dum conditio euenit, ex legati fructibus xxv. percepit, dubitatum est, quemadmodū legis Falcidie ratio ducatur: & Africanus Iurisconsultus respōdit^a, quoniā tanto minus meo legato Seij legatum est, quanto fructus interim collecti æstimari possunt: censi centum mihi, Seio Lxxv. legata esse: quare septem partes fieri debere, ut tres Seius, quatuor ego soluam: quæ decisio quamplurimis uisa est iniusta, & calculi errore facta. &

a In. l. qui. cccc
§. qui cc. ff.
ad le. Falc.

memini, cum adhuc Iustinianus nouus essem, uixq; limina
 rem digestorum pagellam euoluisssem, fuisse quendam ma-
 gni nominis Scholasticum, qui publice ostensurum se pro-
 posuerit, maximum hac in computatione Africani erro-
 rem: quamobrem, tametsi etiam tū disciplina huius admo-
 dum rudis, dolebam tamen tanti uiri memoriam lacerari,
 aliquo post tempore editus tractatus est, nō eius quidem
 arrogātis uiri, sed perquā consummati Iurisconsulti, qui
 ut uerbis modestior est, ita rationibus efficacioribus pu-
 gnat^b: is inquit, siue tēpus quo conditio existit, considere
 nus, siue tēpus mortis cū superiore iunctum, utroq; casu
 uideri aliter computandū fuisse. nam cū, ubi extitit cōditio,
 dominus legati puri centum uiginti quinque habeat (ex
 fructibus enim xxv. illi acquisita sunt) cui uero sub con-
 ditione legatum fuit, centum teneat, non septem partes,
 sed nouem faciendae fuerant: non enim quarta ampli⁹, sed
 quinta in legato puro est, cum ego centum xxv. Seius cē-
 tum acceperit: quod si aliud tempus, nimirum mortis, cō-
 sideremus, ego centum habui, Seius non aequē centū, sed
 tanto minus, quantum potuisset interim ex fructibus ac-
 quiri, donec centum fierent: quae summa Lxxx. esse pōt,
 cum ex centum lucrer xxv. eadem ratione ex octogin-
 ta, xx. Igitur perinde est, ac si à principio ego centum,
 Seius Lxxx. habuisset, qua ratione in nouē quoq; partes
 diuidundum fuit, quod cōferendum erat. Ceterum quo-
 niā uerisimile non est, Iurisconsultum Africanū errasse,
 uideamus an defendi sua haec cōputatio possit. & credide-
 rim, si tempus quo conditio existit, respiciamus, nō posse
 dici, cum cui purē legatum est, cxxv. habere, ut ille exi-
 stima

b repe. 1. filiū.
 C. fami. etc.

stimauit, sed cetera tantum: nam cum is sua centū statim habuit, confusa sunt proprijs bonis, factaq; sunt pars patrimonij ipsius legatarij^c, & ideo fructus inde collecti amplius nō computantur: ut idcirco augeri legatum dicere possimus, cū illi fructus sint rei iā suae: at in fructibus legati cōditionalis aliter est, quia hāeres eos in quēcunq; euentum de re hāreditaria capit, quapropter utriq; cōputat, censeturq; illo minus in eo legato esse. Igitur meritō mihi centū legata cōputantur, Seio LXXV. & in VII. partes fit deductio: neq; à tēpore mortis ex altero argumenti capite fieri computatio debuit, cū si Seius LXXX. tantū haberet, X X. illa sibi soli acquireret, sed in nostro casu LXX. hāc V. collecta non Seio tantum, sed & mihi profunt^d: ut tandem nobis in hoc applaudam, quōd eius sententiae semper fuerim, ut magis me Iuriscōsultos ingenij debilitate nō intelligere faterer, q̄ eis erroris aut negligentiae notam inurerem: nō quōd & ipsi homines nō fuerint, sed quōd nos ita illis inferiores, ut discernere ubi lapsi sint nequeamus: si tamen quandoq; dormitauerunt, quod non opinor.

c l. sed & si p̄
res. s. filio. ff.
de uulga. &
pupil.

d l. in ratione
eo. tit.

Intellectum Hugolini in l. re coniuncti. de leg. iij.
non rectē à recentioribus defendi, tametsi uerus
sit: quamobrem disputatum, an alijs modis sustine
ri possit.

CAP VII.

Difficilis est Pauli illa lex, qua qui sint con
iuncti, uel re uel uerbis, explicatum est: idq;
siue materiam expositiones ue Doctorū re
spicias, siue etiā Iuriscōsulti uerba: praeser
tur enim,

tur enim, inquit, ceteris, qui re & uerbis coniunctus est: quòd si re tantum cõiunctus sit, constat non esse potio- rem: si uerò uerbis quidẽ coniunctus sit, re autem nõ, quæstio- nis est, an coniunctus potior sit, & magis est ut ipse præferatur: dubitatũ fuit, quo intellectu uersiculus hic ultimus accipiendus esset: & quoniam ueteres maiorum opiniones, Ioãnis, Roglerij, Azonis, & id genus cætero- rum referre cum ab omnibus recentioribus cõfutantur, operæpretium nõ est, uideamus an Hugolini interpreta- tio, quæ dubio procul uerbis legis admodum cõgruit, uera sit, & quomodo defendatur. existimauit is, à Iurisconsul- to in ultimo responso queri, num coniunctus uerbis tan- tum, præferatur illi, qui re solum coniungitur, & respo- deri præferendum: & profectò cum præmodum cũ te- xtus uerbis congruat hæc expositio, nõ arbitror futuros fuisse unquam aliquos, qui cũ Hugolino nõ sentiret: nisi Iu- riscõsulti quodam responso arcerentur, quo hoc uideli- cet traditum est, eos qui uerborum complexu iunguntur, & qui re connexi sunt, equaliter succedere, nec alterum alteri præferri: Põponij^a enim in tractatu de hæredibus instituendis uerba hæc sunt. Si ita quis hæredes institue- rit: Titius hæres esto, Caius & Mauius ex æq̃s partibus hæredes sunt. quãuis, & syllaba coniunctionem faciat: si quis tamen ex his decedat, nõ alteri soli pars accrescit, sed omnibus hæredibus p̃ hereditarijs portionibus: quia non tam coniunxisse, quam celeriter dixisse uideatur. Petrus ex Genabo, quam Aureliam dicunt, & alij quidã Gallici Doctores^b negant Titium in proposito exemplo re tantum coniungi. atqui ex eorũ sententia, inter primã

^a I. si ita q̃s. ff. de hære. ïsti.

^b In d. l. re con- iuncti.

institutionem, & secundam addendum fuit punctum, qd' æque pollet atq; copula, & idcirco etiam uerbis coniungit. sed hæc responsio nemini nõ reprobatur: ubi enim necessaria est copulatiua illa uox, uel subinducitur, uel ex puncto colligitur: at in nostro casu nemo eam ad rectam locutionem quicq; facere fatebitur. Salicetus distinguendum putauit, ut si coniunctus re, alios uerbis coniunctos præcedat, quod in superiore casu est, tunc pariter succedant, ex præsumptione legis, quæ testatorẽ magis uoluisse celeriter scribere, q̃ coniungere, arbitratur. perinde igitur est, ac si omnes re coniungere uoluisset. at uerò si è conuerso scriptũ sit, & coniuncti uerbis ordine scripturæ cum antecedant, qui re coniungitur, secus esse, cum eo casu quicq; de celeritate nõ fingatur: Iason id improbat tanq; in textu ordo ille non cõsideretur, quod parum mouerit: fortius ex eo urgeor, quoniã si testator re coniungere uoluisset, non instituisset eo addito, se æquis portionibus instituere, quo casu etiam celerius dixisset. sed & hac admissa opinione, præferendi erant, uel Caius uel Mæuius, quòd etiam uerbis cõiuncti forent. Petrus Besutius^d nunc cõiungi eos uerbis negat: quippe nõ ut cõiungeret, sed ut celeriter diceret appositam à testatore copulam: nunc Titium re quoq; disiunctũ opinatur, tanq; uerba illa, æquis portionibus, ad eũ quoq; referri debeãt. sed utraq; expositionem argutissime Iason confutat: cur enim uox hæc, æquis partibus, ad Titium referatur, cum que in aliena clausula dicta sunt, ad præcedentem referri non debeant? aut cur coniunctos Caium, & Mæuium non dicamus, qui una oratione positi, etiam remota

copula

iuncti.

d In repeti. d. l
re.

copula coniunguntur? Iason cū se ualde notabiliter respōdere testatus esset. Titium asseueravit neq; re cōiungi: cū enim in principio absq; partibus heres institutus sit, cēsetur institutus in totū, quamobrē ubi Caiū, Mæuiumq; testator addidit, existimandus est ad dupondium trāsisse. Cū igitur diuersis a sibus instituti sint, non potest credi ius accrescendi inter eos, tanq̄ re coniūctos, esse. sed & Caius Mæuius nō coniungitur, quoniā nō tam coniunxisse, q̄ celeriter dixisse testator uidetur. Ceterū & hæc Iasonis interpretatio minimē mihi satisfacit: cū, si ratio celeritatis cessaret, præsupponit textus Titium alijs coniungi, ergo ad dupondium transgressum nō est: quod & Ioānes ab Imola satis perspicuē ostēdit. nā & cur Caiū Mæuius iungi negem? quasi testator duas orationes facere, separatimq; eos scribere uoluerit, sed celeritatis causa una clausula utrunq; instituerit: uidetur utiq; nobis hoc non sat congruere: quis enim Iurisconsulto hanc testatoris uoluntatem manifestam fecit, ut ex ea à cōmunibus regulis recederet? ex uerbis certē non constat: ergo obseruanda non fuit, sed potius ex ui uerborū respondendum fuerat, Caium aut Mæuium Titio præferri. Quid censendum? existimarem in casu claro, cum constat testatorem expresse egisse, ut unius uerbis coniungeretur, alius re tantum, eum qui coniunctus uerbis est, præferri: quod ex Hugolini interpretatione constat: alioquin in dubijs tantæ efficacis non esse coniunctiuam copulam, ut propter eam disiuncti excludantur: quamobrem censeripotius, gratia celeritatis appositam, eo scilicet respectu, ut etiam disiunctus simul admittatur, non ut coniunctum

uerbis

e. In d. 1. si ita quis.

lib. 1. cap. 1. b.

uerbis tantum, quasi non coniunctum excludat: & hoc in heredibus praesertim in quibus ut aequales portiones fiant, legibus admodum placuit.

Lex, mulieri & Titio, de condit. & demost. declarata: & ab Raph. Soci. Ias. argumentis defensa: & noua ratione dicendum ex ea probari, tametsi speciali iure succedatur ius accrescen. esse posse.

CAP.

VIII.

Vlieri & Titio ususfructus, si non nupsit, relictus est: si mulier nupsit, quamdiu Titius adiuuet, & in eodem statu erit, partem ususfructus habebit: tantum enim beneficio legis ex legato mulieri concessum esse, intelligendum est, quantum haberet si conditioni paruisset: nec si Titius qui conditione defectus est, legatum repudiet, ea res mulieri proderit. Ex hac Papiani lege ea conclusionem colligit Bart.^a ut quoties aliquis iure speciali aduersus testatoris uoluntatem legato fruitur, in coniuncti portione ius accrescendi non habeat: cuius rei uariae rationes à Baldo diuersis locis referuntur, quae à Socino Iasoneq; collectae, omnibus ad manus sunt. ceterum uideendum est, an communis intellectus defendi possit: existimauerunt enim Raphaël Comensis, & recentiores alij^b, non solum Bartoli eam conclusionem ibi non probari, sed potius contrariae sententiae argumenta duo efficacia colligi: primum est dum dicitur, quamdiu Titius uiuit, & in eodem statu erit, partem ususfructus habiturum: si igitur non uiuet, uel in eodem statu non erit ususfructus

^a In l. re coniu. cti.

^b Raph. & Soci. in d. l. mulieri. Ias. in l. re coniu. cti. col. liij.

fructus ad mulierem pertinebit. sed argumētū hoc haud ita ego admiserim: quoniā si Titius in eodē statu nō erit, sequitur eum non habiturum usumfructum, non tamen cōcedēdum est, ad mulierem deferendū: atqui ad proprietarium potius ex regula pertinebit^c. quamobrem, quod Iason adfert, uerba illa nihil operari, explodendum est: operantur enim, ut Titius usufructu deturbetur, dominus proprietatis eum capiat. Secundum argumentum ex ratione legis deducitur: inquit enim Papinianus, tantum ex beneficio legis mulier consequetur, quantū haberet, si cōditioni paruisset: sed si paruisset, iure accrescendi toto usufructu fruereetur: cur ergo cōtrā: uerūm^e hīc respondendū puto, uerba ea accipi secundū legis casum oportere: cum enim Iuriscōsultus, quando Titius legatū acceperat, locutus esset, subiunxit illam rationem, quae eo casu perquā uera est: sed ubi Titius repudiaret, tūc ea ratio inducenda non est. nec obijciat mihi quisquam rationem generalem esse^d, & ideo extra casum trahi, quoniā tametsi hoc peruulgatū sit nimis, & indistincte uerum esse omnes admittant: possunt tamen plures leges adduci quae huius pronuntiati falsitatem ostendunt. sed & Bartolus id intellexit, si cōmodē ad alios casus ratio produci possit^e, nō aliter: Baldus uerō hoc admittit, cū in generali clausula ratio recitatur, nō si in speciali, uel (ut uerbis eius utar) discretiua^f, qd' in nostro casu est. & haec ad cōmunē intellectū defendendum satis. Ceterum aliam huius responsi rationem esse opinor, quā uel Baldus, uel alius qsq̄ tradiderit: fauore enim matrimonij in supra-scripta questione admittebatur mulier, etiam contra uoluntatem

c l. si Titio usu fru. ff. de usu fru.

d l. regula. ff. de iur. & fact. igno.

e In l. metū. §. antmaduere. ff. quod met. cau.

f In c. ij. requis. extra de appel.

lentatem testatoris: sed postquam iam nupta est, cessat paulillum ille fauor (non enim quae nupta est, aliud matrimonium sperare debet) quamobrem priuilegium cessat, & id ex regula, cum acquisitionis causa amplius non subest, licet quae sita permaneant, acquirenda desinere. Igitur aduersus Bartolum existimauerim etiam, inter succedentes iure speciali ius accrescendi esse: si tamen specialis illius iuris, & gratiae causa adhuc supersit: sed si non superest, neque iuri non decrescendi locum esse. nam si Bartolum generaliter sequamur, illud falso dixerimus, iuri non decrescendi etiam inter speciali indulgentia succedentes, semper locum esse: in praedicto enim responso, mulier Titio non uerbis tantum, sed & re coniungitur: quapropter & ius non decrescendi utique illi competeret, & tamen non succedit.

g l. j. in principi.
ubi Cor. C.
de cadu. tol.

Num definitionem generaliter procedere sit satis
Accursij, Angeli, Alexandri, Aretini, Abbatis sententiam ueram non uideri. CAP. IX.

Verum est, an definitio ea sustinenda sit, quae non omnes casus comprehendit, sed regulae tantum adheret, atque generalia complectitur: & Accursius sustinendam esse arbitratus est, neque ex speciali iure aduersus definitionem probabile argumentum esse. quamobrem Nicolaus Tudiscus, Aretinus, Decius^b eam iudicij definitionem probarunt, ut sit actus trium personarum in iudicio contententium: tamen si enim quandoque absque actore iudicium

a In l. omnis.
de reg. iur.

b In rub. extra
de iud.

- cium sit, quale est inquisitionis: satis tamē esse opinātur si quæ frequentiora sunt, describantur. Alexandr^c, quoq; in dote illud in definitione probat, ut detur propter onera matrimonij: quāuis aliquando accidat, ut ex pacto teneatur mulier, ea onera de suo sustinere, nō uir ex dotibus bonis. sed & Areti. de testamēti substantia esse heredis institutionē scripsit^d, quācūq; speciali casu miles in codicillis instituat. Angelus^e quoq; filij definitionē Iuriscōsulto Vlpiano traditā probat, ut is sit, q̄ ex uiro & eius uxore nascitur, licet & alij filij sint, non ex uxore nati: ueluti legitimated, ut uocant: qui ab illis iuris æstimatiōe nō differūt. Sed satis fuit generaliter finire, & qd̄ ex Papiniani respōso p̄batur^f, q̄: lex inqt, cōmune præceptū est, cū tamen priuatæ quoq; leges sint. Vlpianus^g: puto, inquit, conditionē, quæ in potestate est generaliter recte definiri: facti potestas est: potest enim hæc, si Alexandria peruenerit, non esse in arbitrio propter hyemem: quare ad generalē definitionem recurrēdum est. Caterū licet me horum autoritas plurimū moueat, non dubitauerim tamen contrariæ opinionis assertorē me præbere: & ut ab alijs discedam, efficacioribus utiq; rationibus adducor. nam nemo, opinor, negauerit, cui rei id quod in definitione dicitur, non competit, nec definitionem congrue re^h: quod si ita est, sequeretur, ut speciales casus improprie appellarentur: alioqui definitio cum definito non conuerteretur: nec esset quod Græci dicunt ἄντιστοιχία: itaq; iudicium inquisitionis, iudicium non esset: dos, in qua onera matrimonij non sustinerentur, dotis nomenclaturam proprie non haberet, & id genus cætera: quod certē
- e In rub. ff. so. matri. col. x.
- d In l. j. de test. col. pen.
- e In cōsi. lxxj.
- f In l. j. de legi.
- g In l. suus quo que. §. puto. ff. de hæredi. instit.
- h l. quintus. §. cui. aurū. ff. de aur. & ar. genaleg.

certè nimis nouum est. Siquidem & quod Iurisconsultus in regula iuris tradit, omnem definitionem periculosam esseⁱ, quoniam facile subuerti potest, falsum esset: si enim satis foret generaliter definire, quæ quæso difficultas est in terminanda regula: nulla utiq; ut Iason ait^k. Celsus, regula, inquit, Catoniana sic definitur^l: quòd si testamēti facti tempore decessisset testator, inutile foret legatum, id quancocūq; decesserit, nō ualere: quæ definitio in quibusdam falsa est. uiden^r igitur definitionē, qua generalia tantum describimus, idcirco reprimi, quoniā in quibusdam deficiat: neq; oberit, si ex Bartoli testimonio eā non definitionem, sed descriptionem esse dixeris^m: quoniā si descriptio, quæ facilius sustineri solet, eo argumēto confunditur, quāto hercle magis definitio: nā & Vlpianus Seruij definitionem in dolo reprobatⁿ: quæ tametsi generaliter uera sit (rarò enim fit, ut citra simulationē dolus inducatur) quia tamen etiam sine simulatione id agi posse Labeo ait, Labeonis definitionē uti magis ueram probat. Accursius^o quoq; si cautio in definitione ususfructus esset, non posse absq; ea usumfructum dici: autor est: ut inde expressim ostendat, omnia quæ in definitione dicuntur, requiri, ut definita res nomen suum habeat, & uel speciales casus comprehendi, & nostræ huic sententiæ non aduersatur supra scriptum Papiniani responsum^p: quoniam eam eo nō tam lex definitur, q̄ simpliciter describitur, quod recentioribus quoq; quibusdam uisum est: sed & Vlpiani autoritati^q, quo minus respōdeam, in causa est, quod in utranq; partem adduci posse uideo, licet efficaciter neutram probari.

D. And. Alcia. Paradoxorum u. Cano=

i l. omnis. de regu. iur.

k In rub. solu. matri.
l l. j. de reg. Ca.

m In. d. l. j.

n l. j. de dolo.

o In rub. ff. de usufruc.

p In. d. l. j. de legib.

q In. d. §. puto.

Canonem pontificium à synodali nihil differre, & probabilem non esse huius rei disceptationem. CAP. X.

Radiunt canonicae legis periti, duplex esse constitutionum genus: alias enim pontificias esse: alias quae à sacerdotum generali conuentu synodales conciliares uel dicuntur^a. qua in re, ut communem sententiam tueamur, ex doctiorum annotationibus quaedam axiomata affirmanda sunt, in primisq; illud: ut constitutio in conuentu generali facta, tametsi illi intersit Romanus Pontifex, tamen conciliaris dicatur, si à concilio originem tractatus trahit: cognoscimusq; id, cum in constitutionis titulo solum ex concilio promulgata scribitur: alioqui si suppresso sacrosanctae synodi nomine solus Pontifex inscribatur, pontificiam esse constat, quod si proponatur dictum, solum Pontifex de consensu concilii. Nicolaus Tudiscus oratione quadam conciliarem esse asseruit: recentiores Felinus, & Decius contra^b: quoniam iuris regula est: solere res gestas faciendis attribui, non ijs qui consentiunt tantum. sed sciendum est, in quibusdam contractibus requiri quorundam consensum, ad quos contractus ipse non pertinet: & non dubitauerim superscriptae regule adherendum: sed cum is qui facit, & ille qui consentit, etiam separatim potestatem faciendi habent, cum per hoc casu sit utriusque conditio, fortiori titulum rei gestae attribuimus: quamobrem & cum generalis sacerdotum antistitum conuentus, legem promulgandi ius habeat, & nihilominus idem Pontifex possit, in dubijs fortiori adherendum fuerit: praeualere autem concilium non ambigam^c. quod si non generalis

^a Abb. & Moder. in. c. j. de sponsa.

^b Felin. in. c. j. de sponsa. Dec. in. c. j. de iudicijs.

^c Gl. in. l. si pa. xl. distin.

neralis synodus, sed conuentus aliorum, puta Cardinales
 consenserint, Pontifici negocium omne adscribemus ^d.
 Hinc si Pontifex se legē ferre asserat, uel autoritate con-
 cilij, uel decernente simul sacrosancta synodo, concilia-
 ris ea lex appellabitur ^e. Sed quid si inscriptū sit, Iulius
 Pontifex sacro approbante cōcilio? pontificalem esse tra-
 ditum est, cum potuerit à Iulio prius fieri, deinde à syno-
 do approbari. sed quorsum hæc? num de titiullitio, ca-
 prinā ue lana disputamus? minimè uerò: nā in hoc utilis
 questio est, quia difficilius aduersus constitutionē syno-
 dalem admittitur dispensatio, quàm aduersus Pontificis
 legem ^f, que enim à pluribus fiunt, maiori firmitate ni-
 tuntur ^g: & hæc ex aliorū sententia, cui nos nequaquam
 subscribemus. hæc enim ratio sacrosanctæ apostolicæ se-
 di iniuriam facit, quasi in sanctionibus, ex ea diuulgatis
 perfecta cognitio non adhibeatur, nam & cum Impera-
 tor legem promulgat, si in consultationē quam plurimos
 consistorianos adhibet, & uniuersis approbātibus, tum
 demum se legem ferre attestatur: cur eādē diligentiam
 in Pontifice Romano non præsumimus ^h? atqui non ita
 sensit Gratianus ⁱ: qui decretales, inquit, epistole cano-
 nibus conciliorum pari iure exæquantur: nam & si id
 admittimus, consequens esset, constitutionibus senatus=
 consulta præuortere, quod nemo dixerit: sed & cum Pon-
 tifex approbante concilio sancit, cur hanc rationem non
 producimus? probabilem itaq; tot interpretum superio-
 rem questionem non arbitrator: inutilis quippe est, &
 que nullo usui esse possit.

^d c. j. de ren. lē
bro. vi.

^e c. nimis. de
iureiur. c. fi.
ij. q. ij.

^f Scrib. in. c.
atli clerici.
p. j. de iudi.
^g c. prudētā.
de offi. dele.

^h l. humanū.
l. fi. C. de ll.
ⁱ xx. distinct.
in princip.

PARADOXORVM FINIS.

u 2 Clariss.

CLARISS. ET OPT.
VIRO DN. IOANNI SELVAE
REGII SENATVS MEDIOL.
PRAESIDI, ANDREAS
ALCIATVS IV-
RISCONS.

S. D.

V M in omni disciplina maximo nomi-
nis sui periculo hi agāt, qui uetere, &
multis seculis probata lectione, immu-
tata, nouas ipsi res substituunt: tum illi
nobis uidetur temere magis facere, qui
in sacrosancta iuris ciuilibus uolumina
id moliri ausint. quippe cū in ceteris ferè artibus, si my-
stica & medicina demas, nullo humani generis incommo-
do peccetur (nec enim multum refert, in emēdatus circun-
feratur alicuius historici, poëtae, musici, astronomi, hu-
iusq; professionis auctoris quisquā liber) in legib⁹ ipsis si
quod uerbū uel excidat, uel malè percipiatur, maximū in
humanis opibus detrimentū affert. quapropter quæ mei
muneris partes esse deberēt, satis hoc ipso admonitus, nō
sine summa trepidatione quicquid innouare ausus fui, etiā
si certissimis ferè rationibus adducerer: donec emēdatissi-
mis quoq; codicibus nostras annotatiōes cōprobari posse
cognouissem, cū igitur & plura à nobis collata exempla
ria fuissent, cū itē Hetruscorum Pādeftas obiter, ceu per
transennam, legere mihi datū esset: decreui pauculas ali-
quas de

quas de multis, insigniores tamē, in codicillum obserua-
 tiones redigere: mediastinisq; seruolis, qui in alienū locū
 impudenter obrepserāt, de familia eiectis, ordinarios re-
 stituere: & quātū in me esset, in libertatē asserere. quod
 nū satis legitimē à nobis factū sit, id omne, uelim nolim,
 ad lectoris iudiciū pertinet: in cuius notione cū tergiuer-
 sari nequeā, solū illud relictū est, ut faciliē cādidiq; pecto-
 ris sortiri desiderē: qua in re optima me spe plenū, merita
 certa nostra cōstituunt. cū enim nō ambitioni opus id
 scripserim, cū et superbiē multo minus à me tribuatur:
 quid est quòd dubitē, ne nō humanū, modestumq; habere
 cōtingat? cum itē delator ipse neminē in ius uocē, famaq;
 aliorum per me nihil detractū sit: nō est quòd uerear, ne
 crabrones dicar excitasse. accedit his minimē ampullosus
 titulus, demissaq; sub illū disputatiuncula, quas etiā si ui-
 derit Momus, minimē operæpretiū facturū est: si uerum
 est, summa petere liuorē, & rapidissimis uētis incōcussa
 radice stare harūdines. nō hic magnā eruditionē quisquā
 requirat, minusq; à leguleo sermonis nitorē, & stili cādo-
 rem expectet: rebus solū ipsis pugnamus, idq; ne frustra
 membrane occuparētur, quāto paucioribus uerbis fieri
 potuit, nō opisthographa, & uel in tergo (quod ille ait)
Orestem scriptū multi facimus: agellus noster minor est,
 & quilioribus solū holusculis luxuriet. desideret quisq;
 lepidū dicēdi characterē, exquirat eruditionē (nō nostrū
 hoc onus) is alios adeat, uel certē miscellaneis imoretur.
 exoptet, nescio quis plurimarū obseruationū ingentem
 sylvam, res ipsas curet, stylū quāuis ineptū nō auersetur,
 poterit & hoc ab aliquibus accipere. exierūt & dignæ

lectu alie annotationes, in quibus & bonam frugem colligere studiosi possunt, & recētium autorū ingenia admirari: eos ipse imitatus in iuris ciuilibus disciplina cōpon sui, que illi in alia professione factitauerāt. sed in eo mihi durius certamē fuit, quod nemo est tā infelicis ingenij, qui nō paucos apud quēcūq; autorē locos possit uel emendare, uel diuersa à ceteris sententia interpretari: & id etiā, si dijs placet, sine ulla prauaricationis noxia: at qui de uno codice idipsum faciat, nō passim, ut opinor, reperietur. extitere qui ante nos paucas quasdā notulas hoc tractatu uulgauerint, sed illi quidē non dicā aridi, & ieiuni (quandoquidē id à nobis etiā ultrò affectatū est) sed nullius planē iudicij literaturæq; fuerūt: ut nō iniuria temeritatem damnes, ea quæ ipsi ignorāt, publicæ editioni mandantium: cōtrā & alios cernere est perquā eruditos, qui tamen quod serè omnia ad humanitatis studia deflectant, Iuriscōsultis ipsis nō æquè magno sunt usui. uerū hoc in re literaria frequēs uitiū est, quòd uidelicet ceca ambitione omnes ducamur: neq; est quisquā, quē non in aliqua re uidere Suffenū possis. quāobrē & fortasse nos, nostraq; suspēdet naso aliquis, præsertim cū tā libere ausus fuerim etiā præiudicij præscriptione reiecta, annotationunculis hisce nostris, cōtra receptas à maioribus sententias pronūciare. sed hi uelim sciāt, quæ à nobis affirmantur, nō eo animo dici, quòd lectorē etiā reluctantē in nostram sententiā uelimus pertrahere: liberū unicuiq; iudicium sinimus: & uelut in apparatusissimo cōuiuio plurima fercula apponūtur, ex quibus quod magis sapiat, uocati eligāt: ita & honestioris ocij studiosis pro ferculo hic exhibi-

hic exhibetur liber, quē is demū legat, probetq; ad cuius stomachum hæc lectio fecerit. ego quidē ad utranq; subeundam aleā paratus, constāter qualecūq; iudiciū tulerō: ut si forte populari aura exceptus, multorumq; manibus tritus fuerit, non idcirco exultē, cristam ue tollā, cū plures malos Bias existimauerit: uel ecōuerso si rarissimum queng; eius lectio retinuerit, hac causa mihi displiceā, cū deserto ab omnibus auditoribus discipulo, Antigenidas musicus: mihi dixerit, & musis cane: cuius exemplū imitatus Augustus, cū omnium cauillis obnoxium Tiberiū ipse approbaret, ἐμοὶ, inquit, Ἐταῖς μουσικῆς σῶτην ὄντιν Ti beri: ut meritō, quacūq; huius nostri cœpti se alea uerterit, etiā clarissimorum uirorum exemplo habeam, unde causam tueri possim: & his quidē ipse satis aduersus caninam facundia firmum me preparauī. minus certē negocij exhibebunt, quos togatos uultorios uerē appella ueris, qui nō alia sine iuri ciuili assiduam dant operam, quam ut assidui fiant, hocq; potissimū studio sint locupletes. nā hi ut plurimum solis interpretum uulgatissimorum scholijs immersti, cum Latinè tria uerba effari non possunt, non est quod dubitem aduersus illos etiam intrateli iactum nudus progredi. Intendi animum iandiu, in dies que & horas hoc ipsum ago, ut Bartoli, ceterorum que sententias optime teneam: quo in studio nec recentiorum uolumina auersor: adlubescunt mihi ea omnia, autoresq; ipsos ob ingenij quandā perspicaciam, acumenq; non modica in ueneratione habeo. ceterum uix equo eos animo possum ferre, cum optime Iurisconsultorum responsa se interpretaturos predicantes,

Locus Trā
quilli.

omnia potius comminiscuntur, quam quæ ad Dionysium, ut in proverbio est, faciât: quos tamen non dubito, si nostras hasce pauculas interpretationes uidissent, de sua sententia in nostrâ quandoq; trāsituros: quod minime nostrates isti recētiore facturi sunt, qui ubi paulò elegatio rem libellū uiderint, attoniti, tanquā ueteres illi barbari, Romanam acie uix oculis sustinet: quin etiam ueluti magica manibus deturbant: quod & si mihi contingat, non iniquo tamen animo laturus sum. quandoquidem Lucilij exemplo, qui Tarentinis, Siculis & Consentinis solum se scribere attestatus est: ipse humanitatis studijs insignibus tantum iuriscōsultis scribo, & nō aliter, quam à deorum mysterijs prophanos omnes, impiūq; uulgus hinc arce. explodant ergo, reijciant, deturbent: id nō secus bonæ consulam, quam si rem nihil ad se pertinentem, ne attingere quidem uelint: quanquā & mihi satis fuerit paucorum cōsensus, nō omnino nostras lucubrations aspernantiū. nec enim eò temeritatis mihi progredi licet, ut librū hunc protinus approbari, & ceu Phidiacum opus in Mineruæ arce statui uelim. quapropter non nisi multorum, & præsertim consultis. uiro Iaco. Minutij cōiucio ferè debellatus adduci potui, ut in apertum, tanquam insignem tabulam referrem: cessi tamen plurimorum iudicio, maluiq; nimie facilitatis, quam morose cuiusdam contumaciæ reus describi. Postquam igitur uela uentis permissimus, auram (quod ille ait) soluētibus bene precemur: ne ea, ut Vlyssis socijs accidit, utre dilapsa, in Lestrygonas Circeūq; littus nostram penè disiectam ratem impingat. Id autem periculi ut audacius pertranseam, tutelare

lere aliquod numen diligendum fuit, quam personam tu
 amplissime pater, senatusq; nostri columen Ioannes ut
 sustineres, cum etiam atq; etiam desiderarem, posse id
 assequi mihi uisus sum, si opus hoc, qualecunq; est, tibi
 dedicarem: quod ut facerem, & egregia merita tua, &
 clarissimi illius uiri Antonij à Prato, qui tibi primariū
 hunc locum demandauit, autoritas impulerunt: si enim
 summam integritatem, sapientiam, æquanimittatem, ius
 risprudentiam perspicere uoluerimus, non aliud clarius
 exemplum etiam inter ueteres inueniri poterit: rursus, si
 animo aduerterimus, quanta cum dignitate principem
 hunc in senatu locum tuearis, uerè te summi illius uiri
 personam sustinere non diffitebimur. sed hæc auribus
 tuis iam nimis perstillata sunt, qui cum quotidie benefa-
 cere non desistas, in communèq; amplissimæ huic ur-
 bi consulere, plurimas quoq; de te laudes audire cõ-
 pelleris. quandoquidè hoc uel maximum uirtu-
 tis præmium est, laus & gloria. Accipe
 igitur, consultißimè uir, disputationes
 hasce nostras, ea lege, ut ar-
 bitrio tuo uel stēt, uel cadāt:
 autoremq; ipsum iādiu
 tibi addictum, com-
 mendatum habe.

Bene uale,

u s Andree

ANDREAE ALCIATI
 IURISCONSULTI DISPUN-
 CIONVM LIBER
 PRIMVS.

PROOEMIUM.

VM propter imminētia Insubribus bella, nostrorumq; tēporum in ea regione calamitatē, collibuisse pauillū secedere, Bononiamq; forte aduenissem: nescio quo pacto in manus meas incidit uenale digestorū uolumen antiquissimū, mēbranis scriptū tā pulchris characteribus, ut pridie eius diei notatū uideretur, qua ad me delatū esset: in eo nulla Accursij interpretatio, nullius paraphrastis glossemata cernebatur: sola erāt in regulas iuris cuiusdā antiqui expositoris scholia, quæ eruditione, & Latine lingue elegātia cū ipsis Iurecōsultis certabāt: & quod nō minorē codici gratiā cōparabat, autorū inscripta aderat nomenclatura, tam diligēs, ut numerū librorū titulosq; unde res pōsa excerpabantur, cōtineret: tum nō uulgaribus protritissq; tomis diuisa uolumina sed in duas tantū partes, & posterior à Trebelliano senatuscōsulto exordium accipiebat, quæ res abundē mihi exploratissimū fecit, ineptā esse recitium

centium dubitationem, dum potissimū ambigunt, cur secundum digestorum uolumen infortiatū dicatur, quasi nō barbara hæc uox sit, & nullius sensus, ab indocto aliquo literatore primū facta, quē deinde alij æquē indociles secuti sint. Igitur cū sparsim et inordinatè eos libros quodammodo delibassem: annotaui insigniora quædam errata in uulgatis codicibus esse: quæ si cum antiquo illo cōferatur, poterūt cognosci, & de omni albo uel induci, uel circumscribi. & quoniā, quo anno hæc prodebat, tractatum de acquirēda possessione celeberrimi quiq; professores declarabant, libuit, à prima eius tituli lege auspicari. Et cum in promulgatis exemplaribus sic legatur.

Vnde possessio dicta sit, & declarata lex prima.

ff. de acquirē. posses. CAP. I.

PAULUS: Possessio appellata est à pedibus, ut & Labeo ait, à pedibus pedum quasi positio, & c. in eo ueteri libro scribo sic inscribitur: Paulus libro LIIII. ad edictum: Possessio appellata est à sedibus, & ut Labeo ait, quasi positio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei insistit, quam Greci $\alpha\pi\alpha\chi\eta$ dicunt, & c. Vulgatam enim lectionem falsam esse, literatum, puto neminem latebit, cū possessio in etymo uocabuli nihil cōmune cum pedibus habeat: imò grammatici omnes norunt, possidere, asidere, considerare, residere, disidere ab hoc uerbo sedeo omnia formari: quapropter Baldi, Pauli Castrensis, Iasonis quæ questiones quis laudauerit, dum id maxime scire satagunt, cur possessio magis à pedibus, quàm ab alia corporis parte denominetur? Sed & quis Accursij,

argu-

argumentum probauerit, possessionem propriè in rebus mobilibus dici negantis, quoniam in earum possessionem pedibus non eamus: ut illud mirum in eo sit, qui cum meliora uiderit, id quod deterius fuerat, maluerit sequi, quòd autem dicitur, quasi positio, allusio, uocabuli est, quandoquidem etiam dicimus, ponere sedes.

In emdatam. l. si paterfam. de hered. insti. nitoriq; suo modo restitutam, ut amplius optima queq; ingenia non habeant quo se in eius explicatione torquere possint.

CAP. II

Aliud subsequitur maius erratum, ut maxime quicumq; Doctores ualde se ob eam rem torserint: id in titulo, de heredibus instituendis, est, in quo ex Marcelli responsis ita traditur: Si paterfamiliàs Titium, quem ingenuum esse credebat, heredem scripserit, eiq; si hæres nõ esset, Sempronium substituerit: deinde Titius, quia seruus fuerat, iussu domini adierit hereditatem: potest dici Sempronium in partem hereditatis admitti, &c. ut in hoc casu duo semisses fiant, ita ut alter semis inter eum qui dominus instituti heredis fuerit, & substitutum aequis portionibus diuidatur. dubitauit hinc Accursius, & ferè omnes, cur computatio hoc modo fieri debeat: itemq;, quid de semisse, qui superest, sit agendum: & cum longissimi tractatus hac de re centuriati sint, nihil attinet tantam molem confutare. In antiquo codice is Sempronius Titio coheres traditur, hac scriptura: Si paterfam. Titium, quem ingenuum esse credebat, heredem scripserit, eiq;, si hæres non esset, Sempronium coheredem substituerit, &c. ut planissime pa-

simè pa

simè pateat, si coheres Titio Sempronius fuit, prius duos semisses cōstituendos esse, ut alter ad Sempronium, alter ad Titium pertineat: deinde propter patrisfam. errorem, rursus semissem illum Titij cum Sempronio æquis portionibus diuidendum: quod & Tribonianus in institutionibus asserere uidetur, qui in partem admitti debere substitutum refert: partis autē appellatione de dimidia intelligendum est. nec quicquā obstat, quod Iuriscons. de semisse integro, Sempronio dando, expresse non loquatur: nam cum principalis tractatus sit de errore testatoris, nihil pertinuit diutius immorari in Sēpronij portione, cū id scrupulo omni careat, & ita in facto euenisset, ut etiā coheres esset: accidit autē fictis nominibus, nā res in Parthenio Titi imperatoris seruo reapse cōtigerat: is autē est Parthenius, cuius & Martialis meminit, cōscius cū Entello & Stephano necis Domitiani: cuius rei Tranquillus & Dion sunt auctores, ut facilis depreſu sit, error, cū in digestis Tiberius tradatur, quē in institutionibus Titū castigatius appellant. Quod autē dicitur, Sēpronium in partem hæreditatis admitti, intellige eā partē hæreditatis, quæ Titio applicāda erat: alioqui Sempronius suū semissem omnino habiturus erat, tanquam coheres.

Subrepta ciuitati pecunia, quæ actio cōpetat: conciliata duo responsa, quæ aduersari simul uidebantur.

CAP. III.

Arcellus quoq; in titulo, ad. l. Iuliam peculatus: qui, inquit, de re ciuitatis aliquid sibi surripiat, constitutionibus cauetur, peculatus crimē cōmitti, & hoc iure utimur & c. cui

cui ressonso cōtrarium affertur aliud Papiniani: qui ob pecuniam, inquit, ciuitati subtractā actionē furti, nō crimine peculatus tenetur. quos obices dum remouere querit Accursius, mera egrotantium somnia affert. In antia quo exemplari ita refertur: Ob pecuniam ciuitati subtractam actione furti, necnon crimine peculatus tenetur, cessat itaq; hīc omnis dissensus, & concors fit Marcello Papinianus.

Ex Græca uocis defectione Caius, qui absurde loqui uidebatur restitutus. CAP IIII.

Ed & Caius libro xx xiii. ad edictum adducitur, in. l. licet. de uerbo. signi. Qui, licet, inquit, inter gesta & facta uideatur quædam esse subtilis differētia: attamen nihil inter gestum & factum interest, & c. quæ quæso differētia hæc est? qui modus loquendi? In eo codice Græca dictio textui inseritur, hoc modo: attamen uata xensu nōs, nihil interest inter factum & gestum: significat autem illa uox, quod abusiue dicimus: & hoc uel maxime propter leges municipales est notandum.

Supellex unde dicta, emendatum Vlpiani responsum. CAP V.

Lpianus de supellectili legata: Labeo ait originem fuisse supellectilis, quod olim his, qui in legatione proficiscerentur, locari solerent, quæ supellectilis usui forent. In emendatus est codex, qua ex insigni nota uidetur Iuris. ineptè loqui: quamobrem cū ueteri nostro codice reponas, locari solebant, quæ sub pellibus usui forent: ut ea sit supellectilis

illis etymologia: quo autem sensu capiende sint hinc pelles, neminem latebit, qui Iulium Cæsarem in commentarijs legerit.

Deesse integram legem in titu. de probationibus: quapropter à nobis in integrum restitutam. CAP. VI.

*N*ultima lege, titulo de probationibus, quæ lex Iurisconsul. Serbidio Scauola tribuitur, deest in fine huiusmodi responsum, quod paragraphum uulgo dicimus. Si ancilla fuerit, ad libertatem perductam non uideri, neque per fideicommissi relictæ sibi probationem, nec quòd alimèta sint, uti nutrici præstita. Subsequitur deinde alia lex hoc modo. Idem libro. ij. ad Masurium Sabinum: Commemorationem in chirographo pecuniarum, quæ ex alia causa deberi dicantur, factam, uim obligationis non habere. Quæ uerba cum apponere dubitasset ne maledicendi ansam præstarem calumniatoribus, ut adscriberem perpulit: quoniam ita quoque scriptam esse in antiquissimis Florentinorum Pandectis, quidam mihi retulerunt.

Legem, non hoc. C. unde legi. hæctenus regulis iuris repugnasse, nunc à nobis emendatam, non æquè. CAP. VII.

*E*lebratissima est Impp. Diocletiani, & Maximiani constitutio, in titulo, qui in codice iustitia est unde legitimi, & unde cognati: quæ in uulgationibus libris his uerbis annotatur.

Non hoc,

Non hoc an tenuerit quis res hereditarias, nec ne, sine uoluntate acquirendæ sibi hereditatis, querendū est, sed an admiserit hereditatem, uel bonorum possessionem. Quod quidē rescriptum, si ita legatur, nō satis idonea ratione adduci uidetur, dum potissimū negat id esse inquirendum, an q̄s res hereditarias tenuerit sine uolūtate sibi acquirendæ hereditatis. nā cū hereditas adeatur, uel solo animo, qui extrinsecus ex aliquo facto innotescat: si probetur, aliquē res hereditarias tenere cū animo acquirendæ hereditatis: non ne satis cōstabit cum esse heredē? sicut ex contrario, si probabitur abesse uoluntatē adipiscendæ hereditatis, probabitur ex eo actu nō adiuisse. cur igitur nō querendum est, cum idem sit, uel id querere, uel illud, an admiserit hereditatē, bonorum' ue possessionē? quamobrem cum de ueræ lectionis incolumitate dubitarē, cōsului antiquos codices: & non solū, quem habebā ipse, id genus unum, sed etiā alios, qui mihi paulo uetustiores Accursio uiderentur: in his reperi aliter legendū esse illud rescriptum, & uerba illa, sine uolūtate acquirendæ sibi hereditatis, esse cācellis inducēda: quoniā superfluant, & abundant: quippe existimauerim pro glossemate ab aliquo Iurisperito superapposita, quæ dein ab imperitis in ipso cōtextu recepta fuerint. Caterum nō uulgatæ solū lectioni, sed & nostræ huic declarationi obstat Bartoli, aliorum' que argumentum, quo probare contendunt, responsū id iure non consistere. siquidem si delatam Titio hereditatem dicamus, probato eum res hereditarias tenuisse, constabit esse heredem: quòd si non delatam dicamus, etiam quod admiserit, non sequetur uerè esse heredem:

cui rā

l. j. de rep.
heredi.

cui rationi, concordi omnium interpretum consensu, respondetur, ita textum accipi debere, ut principium in eo intelligamus, cui delata non sit hereditas: finem uero legis cōtra in eo, uidelicet, cui sit delata. quæ portenta sunt hæc: quæ cauillationes? ipse certè totā legem, cum delata est hereditas, accipiendam puto: nec id amiserim, idcirco quòd quisquam res hereditarias retinuerit, in dubio existimandum adijisse, nisi fortasse is sit filius, qui uel ipso iure est heres: quo casu lex ista non procedit, cum ex rubrica constet, de legitimis, & cognatis hunc titulum principaliter loqui, non de filiis Itemq; nisi cum alio is de re hereditaria contraxerit, ne scilicet ullus captioni sit locus. & ita quandoq; disputando defendi.

Bart. 1. gerit.

L. cum putarem, famul. ercisc. declarata aliter,
quā alij existimauerint. CAP. VIII.

N lege, cum putarem, familiae erciscū dæ, sub ipsius responsi finem Paulus Iurisconsultus de cohæredibus loquens, quorū alter falso cohæres existimabatur: Planè, inquit, si sine iudice diuiserint res, etiā condictio est

earum rerum, quæ ei cesserint, quæ cohæredem esse putauerit. In antiquo meo exemplari fidelior hæc lectio reperitur: Planè si sine iudice diuiserint res, etiam cōditionē ei, qui fuit heres, competere dici potest: non enim transactum inter eos intelligitur, cū ille cohæredem esse putauerit. ex quibus uerbis colligitur, si transactum intelligere tur, nullius partis condictionem dari: & tamen Accursius plerunque in hac fuit sententia, in diuisione heredi-

Bar. in d. §. duos fratres.

Do. And. Alci. Dispvntionū.

x

taria,

taria, in qua trāsigni uidetur, p̄ parte euinci posse, & pro parte condici: quod meritò reprobatur: nā & nostrae huius legis generalibus uerbis conuincitur: dum enim dicitur conditionem dari, quis aequo animo coartationem hanc admittat, ut intelligamus pro parte tantū dari, pro reliqua uerò rei uendicationem? nec me mouerit Accursij ratio, asserentis, cum rem meam quasi tuam trado, non transferri dominium: quoniam qua ratione pro dimidia transfertur, eadem & pro tota trāsfertur: cum in diuisione uniuersitatis altera res in locum alterius succedat: & quod unus hères habet, ex seipso habere, non à cohærede creditur, quod & Bartolus annotauit.

L. eam quam. C. de fideicōm. hucusq; non uero sensu declarata, quare emendatur, uti debuit.

C A P.

IX.

Ractat^o fideicōmissorum in Iustini. codice hoc rescriptum habet: quod ut breuitati consulerē, non ut uulgò legitur, sed ut in antiquo meo codice extat, referre operæpretiū duxi. Eam quā frater tuus instituerat, siue quæ sita, siue non quæ sita hereditate decesserit, cum tantum simpliciter antequam duodecimum annū ætatis impleisset, uerbis precatius, testamēto factō, nonnullos ei uoluerit substitutos, nihil prohibet fideicommissum petere, uel ab ipsius heredibus, qui bona intestati tenent. tunc enim locum habent, quæ regulariter traduntur, ea quæ in testamento relinquuntur, si ex testamēto non adeatur hereditas

g. subtilius. in.
l. dedi. de cōdi.
ob causam.

*reditas: non ualere: cum uerbis relicta directis adiri po-
 tuit hereditas, non cum illa ipsa sic data est, ut esset etiã
 ab intestato successoribus postulanda: quod rescripsimus
 sequentes adseuerationem tuam, quasi scripta heres non
 fuerit iure adoptata: alioqui si in familia relicta, heres fa-
 cta deceßit, consequenter ipsius heredes petitioni fidei-
 cõmissi respondere coguntur. ponendus autem ita est in
 facto casus: Titius habens adoptiuam filiam, solam hære-
 dem instituit: & præterea prælegauit etiam fideicõmis-
 sum, in quo fideicõmisso substituit & quosdam heredes,
 si moreretur ante duodecimũ, queritur quid iuris: & re-
 spondent Impp. siue filia adeat, siue nõ, fideicõmissum de-
 beri: nõ cum testator solam eam instituit herede, & præ-
 terea prælegauit, illud prælegatum, ea aduente heredita-
 tem, esset nullum: quia à nemine sibi ipsi legatur: quapro-
 pter uidetur eam fuisse defuncti uoluntatem, ut eo casu ua-
 leret, cum non adiretur hereditas: igitur filia competit
 fideicõmissi persequutio. sed ponamus eam adiuisse hæ-
 reditatem, uel fuisse heredem ipso iure, & deceßisse in-
 tra duodecim annos: num substituti admittentur? uideba-
 tur non admitti, quia fideicõmissum à principio est in-
 utile, contra respondetur: quoniam uel sola uoluntas ex
 coniectura in fideicõmissis sufficit. determinantur itaq;
 hac in constitutione duo, me hercle, pulcherrimi casus,
 & ualde dubitabiles, qui etiam ex uulgato exemplari
 colliguntur, si ubi legitur peti, petere corrigamus: alio-
 qui ceteræ interpretum expositiones, salua Latini sermo-
 nis ratione, non consistunt. quod autem in principio dici-
 tur, siue quesita, siue non quesita hereditate, deflecte ad*

l. fideicōmiss. §
sic fid. & leg. i.)

fratrem, ut is perierit, ex cuius testamēto uel quæsitā, uel non quæsitā fuit hæreditas: uel si respici filiam maui, intellige, decesserit: non tūc quidē, cum petit fideicōmissum sed postea, ut id uerbum, decesserit. tractum habeat.

In definitiōe furti, quædam uerba superfluo addi, aliāq; corrupta esse. CAP. X.

Egem primā de furtis, quæ Iurisconsulti Pauli est, ex antiquo codice libet in mediū afferre: ea legitur hoc modo: Furtum à furuo, id est, à nigro dictū Labeo ait, quòd clam & obsecrè fiat, & plerunq; in nocte: uel à fraude, ut Sabinus ait: uel à ferendo, seu auferendo: uel à Greco sermone, qui φιδεας appellant fures: imò & Greci dixere παρὰ τὸ φέειν, & c. dein paulò inferius: Furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciēdi gratia: id est, uel ipsius rei, uel etiam usus eius, possessionis' ue, qd' lege naturali. & c. operæpretiū autem idcirco existimauit prædicta referre, quoniā uulgò in definitione additur, furtum fieri solum inuito domino: quod usquequaque uerū non est: nam si domino uolente, cum existimem eū nolere, quicquā surripiam, Pomponius ait, furem me esse: qd' & ratione non caret. ex uelinq; enim animo maleficia pensantur, non ex aliorum uoluntate. Sed & de incolumitate ueræ lectionis Accursium nō latuit, qui ea uerba, inuito domino, tam in digestis, quàm in institutionib' subaudiēda existimauit: tametsi ab impressoribus glossēma in textu insitum perperam nunc legatur.

In l. in ter oēs.
§. penul. infra
de fur.

L. Antiochensium. de priuil. cred. emendata, &
nouo sensu clarior reddita. CAP. XI.

N titulo de priuilegijs creditorū Pa-
piniano tribuitur resposum quod-
dā corruptissimum, ita ut nullo pa-
cto construi, & salua ueterū loquen-
di ratioe intelligi possit: id nos ex an-
tiqua lectione sic reponimus. Paulus
libro decimo resp. Antiochensiu Cœlosyria ciuitatis, qui
de lege sua priuilegiū in bonis debitoris defuncti accepit,
in ius persequēdi pignoris durare constitit: ut sit sensus,
Antiochenū quemcunq; qui ex lege sua municipali præ-
fertur ceteris creditoribus, si iure legis agat, non idcirco
minus posse propter anteriorem hypothecam agere, cum
illud ius sibi saluū remaneat, & lex illa quicquam de ci-
uium iure non detrahat, sed accumulēt potius. Est autē
Antiochia Syriæ metropolis, & omnium orientis urbiū,
ut Herodianus scribit, longē pulcherrima: cuius fortasse
utilitati concessum erat, ut ciuiū Antiochensium in bo-
nis debitorum potior causa esset, hiq; ceteris aliarum ur-
bium ciuibus anteferrentur: *περὶ τὸν ἐξῆλα* id priuilegiū
appellari, Plin. Cacil. in epistolis ad Traianum Cæs. osten-
dit. Sane quæ Accursius & Bartolus hic scribunt, uerbis
legis non quadrant. alioqui salua uulgatiore lectione sic
posset construi: Constitit ius pignoris persequendi dura-
re, quod ciuitatis Cœlosyriæ Antiochensium priuilegium
de lege sua ipsa scilicet ciuitas in bonis debitoris defun-
cti accepit. sed alius hic est quàm à ceteris tradatur sen-
sus

sus, & minimè uerisimilis: non enim solent Iurisconsulti scribere, lex aliqua municipalis duret, uigeatque, an id minus: cum de facto non respondeant, sed de iure quod factum sequitur.

In titulo de publicanis, quoddam responsum antiquae lectioni restituendum esse. CAP. XII.

Pud Paulum in l. licitatio, de publicanis, principium legis aliter in exemplari nostro fideliori legitur, quam in alijs soleat: nimirum his uerbis: Licitatio uectigalium, quae calore licitatis ultra modum solite conductionis inflatur, admittenda est, &c. quibus uerbis nihil iuuatur Philelphi in epistolis sententia, ex uulgatae lectionis argumento, existimantis licitatore pro proxeneta accipi: sed & ferè incontinenti sequitur: ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur: & ideo impleto tempore conductionis, ea alijs locanda sunt. Reliquatores uectigalium ad iterandam conductionem, &c. Haec autem quantum non in uerbis, sed in re ipsa ab alijs dissideant, quae Acursium ibi legerit, cognoscet.

Paragraphum Augerius, in l. quae Romae. ff. de uerb. obligat. non satis haecenus intellectum: sed & in eadem lege. §. Seia. corruptum circumscribi. CAP. XIII.

Um uulgatissimam legem, qui Roma, de uerborum obligationibus, per legem, & impressa cum manu scriptis codicibus conferrem, animaduerti ex duobus responsis, quae paragra

paraphographo signantur, alterũ, quamuis corruptum non circumferatur, vulgò tamen rectè non intelligi: alterũ uerò ob scripturæ labeculã erroris causam Accursio, deinde Aretino dedisse: is est huiusmodi in §. Seia. Queritur, si Seia, quæ sortem transactionis causa, usurasq; hæredi promiserat, cum hæres, transactioni ne staret, diu litigasset, teneatur usuras eius temporis præstare, quod inter im lapsum est, dum iniustè hæres litigat. Et Scauola respondit: Si Seia nõ cessasset ex stipulatione pecuniam offerre, iure usuras non deberi, ex quibus uerbis Accursius, Aretinusq; existimarunt, necessariam fuisse oblationẽ, alioquin usuras deberi. Bartolus & alij frequentiori consensu consentaneum iuri id non existimant, sed tamen uerbis legis expressim aduersantibus idonea responsione nõ satisfaciunt. igitur ex antiquo meo codice ita legendum est: Respondi. & si Seia ante cessasset ex stipulatione, & cætera: non autem, si Seia non cessasset. Quod uerò responsum rectè non percipitur, hoc est: in paraphographo Augerius, traditur talis casus, non quidem ut Doctores referunt, sed ut ipse arbitrator: Augerius seruo Mæuij promissit, se soluturũ quicquid patrem suũ debere cõstitisset, patre defuncto, & alio hærede instituto: cum Mæuius egisset cũ hærede, & constitisset. queritur num Augerius teneatur: & id potissimum ratione eius temporis, qd intercessit ab eo tempore, quo stipulatio cõcepta est donec constitit: & respondet Iurisconsultus, si cõditio nõ extitisset, stipulationem non esse cõmissam: & consequenter cum respectu accessionum & debiti interea temporis aut cõditio nõ extitisset: & ubi extitit, solum referatur

ad tempus, quod stipulationē præcessit, non quod secutū est, merito ob illud nō tenetur: ratione uerò ipsius sortis, & summæ quam cōstitit tempore stipulationis concepta debitā, tenetur. negāt id ex cōmuni intellectu Doctores: & ut colligitur, tribus rationibus: prima Roglerij hæc est. nā cū Augerius promiserit, quicquid patrem debere constitisset, nisi constet eo uiuente, post mortē euanescit stipulatio: quoniā pater amplius nō debet, sed debuit: igitur constabit patrē debuisse, non debere: quo quidē modo concepta sunt uerba stipulationis. quæ ratio leuior nescio, an absurdior sit: cū enim in stipulatione cōditio ubi euenit, retrahatur ad tempus, quo concepta est, & illud considerandum sit: certè eo obseruato, tum debebat, non aut nunc debuerat. nam & cum stipulatio ad hæredes transeat, hæres ipse qui patris personā fidei refert, nō solum nō debuit, sed nūc debet. an in stipulationū uerbis cauillamur? Cognouit certè Paulus Castrensis abesse id à naturali ratione. Secunda ratio affertur, iniquum esse, ut declaratio debiti facta cum hærede, qui forsitan instructus non est, præiudicet filio: sed & hoc leuissimum est, cū calculis ducatur ex rationibus, quæ nunc tam præsto erunt hæredi, sicut patri futuræ fuerant, nec probabilis sit superscripta præsumptio. quapropter ineptas esse has rationes animaduertens Iason, tertiam hanc addidit: nam & si constet quid quantumque debuerit pater, non tamen constat cum Augerio, & idcirco in eius damnum non dicitur constare, nec committitur stipulatio. Sed & hoc non probauerim. cum Augerius hic non differat ab intercessore fideiussore uel: quapropter res inter alios

acta,

acta, quāuis alijs nō praeiudicet, tamen si actum sit cum principali, id fidem facit respectu accessorij, quod pluribus exemplis in tractatu rei iudicatae confirmat Alexander. omitto comunem hunc intellectum, non nisi per casum illum accepto cōtextu procedere. quid enim aliud est ita interpretari, si cōditio non extitisset, id est, quia cōditio non extitisset? Igitur dubitandū nō est, quin nostra sententia sit probabilior. dum ergo in textu dicitur, quae situm est, an Augerius teneatur, intellige uerbū, tenetur generaliter, non solum respectu sortis, sed etiam auctarij à tempore conceptionis ad euentum cōditionis: & dum sequitur, respondi si cōditio non extitisset, & c. declarateatenus, quatenus, extitit cōditio committi stipulationē: extitit autem respectu sortis, & accessionū usq; ad tempus conceptionis, post non extitit: priore igitur casu est commissā: posteriore non aequē. respondit autem Scaeuola succinctē, & breuiter, more suo, & uerba contulit di rectē in eum casum, quo cōditio non extitit, id est, usurarum: quia is casus magis dubius fuerat. ratio autem decisionis ea est, quoniam Augerius non promissit, nisi quod constitisset: igitur donec constat, non est in mora: non debet ergo soluere seu fructus, seu usuras medij temporis, quae solent deberi propter moram, cum ipse nequaquam in eam inciderit. & ita disputationis causa differebat Alciatus.

l. pap. §. si ex causa. ff. de l. off. test. Ale. in l. saepe. in vj. charta. de re iudi. glos. in l. de unoquoq. ff. de re iudic.

Glo. in uerb. certas. §. j. j. confi. cod.

Titulo, de fideicommiss. libert. responsa
quaedam correctā.

CAP. XIII.

x 5

De fideis

E fideicommissarijs libertatibus sic legitur apud Celsum: Scaeuola Claudius, cū tibi iussum fuerit manumittere, utiliter datur fideicommissaria libertas. sed ex nostro perueteri codice aliter legendum esse admonemur, nimirū hoc modo: Celsus libro x x i. ad Sab. Acciolam, Claudius cū iussum tibi fuerit, manumitte, utiliter datur fideicommissa. libertas. Sed & eodē titulo in l. generaliter. uersiculo cogitur, dū dicitur, si hoc maluerit is, qui rogatus est manumitti: superfluū est uerbū manumitti, ex antiquo codice: & hic nō seruus accipiendus est (qd' fecit Accursius) sed ipse hères. Et paulò inferius: Sed potius ab eo ad libertatē perductus, qui erat rogatus manumitti. In antio quis legitur, manumittere, quod magis placet. Quin etiā in l. fideicom. lib. ita dari, dū legitur uulgò, si te meruerit corruptus est codex. quia Latine nō dicimus mereo te: quapropter legendū, si demeruerit. ut hæc præpositio in cōpositione augeat, quæ quandoq; minuere solita est.

Legem, imperatores, de appel. in emendatam circū ferri: & propterea à nobis tractatum, quomodo restituenda uideatur.

C A P. XV.

Imperatores Seuerus, & Antoninus rescripserūt appellatiōes, q̄ retro ad præcipē factæ sunt, omiſſis his, ad quos debuerunt fieri, ex uno ordine ad præſides remitti. Lex hæc in titulo de appellatiōibus corruptè circum lata, maximum Accursio ne gocium

gocium fecit, dum unū ordinē nunc interpretatur referri ad clarissimos, nunc ad ordinem, qui sit, ut ab minore ad maiorem prouocetur: & utrunq; nō conuenit: nō qui dem prior, cū præsides ipsi Clarissimatus dignitate fungantur, nec de clarissimo ad clarissimum appelletur: sed nec posterior, cum deficeret rescriptum in eo, quod maximè intererat referre, uidelicet à quibus iudicibus prouocetur, nec enim passim uerum est, à quibuscunq; iudicibus retro prouocetur, ad præsidiē negociū remitti. Igitur ex antiquo codice, ubi legitur retro, reponere recto: ubi uno, imo. appellauit autē imum ordinē magistratus municipales, quorum ordo infimus est: & ab his ad præsides iure prouocandum esse, uulgo dicitur.

Alexandri Imper. rescriptum inter tractatus appellationum, haecenus à nemine intellectum, nunc nostro Marte, de Græco translatum, unicuiq; posse intelligi.

CAP. XVI.

N eodem titulo alia est lex Græca Alexandri imperatoris, ab aliquo in Latinum uulgo translata, qui se & Latine & Græcè nihil intelligere demonstrauit: ea rectius hunc in modum transduccenda fuerat. Imperator Alexander uniuersis Græcis in Bithynia existentibus: Prouocare quidem qualiter quisquam ab ius dicentibus prohibeatur non uideo: cum aliam uiam capeissentem, idem facere liceat, & ad me celerius deuenire: iniuria autē, & ui aduersus prouo=

prouocātes uti. & custodiā militarē circum immittere,
 & (ut simpliciter loquar) eis ad nos accessum huc praes-
 truuere phibemus: suggerētes pcuratoribus nostris, et po-
 pulorū magistratibus, ut quā ptulimus, nostrae huic ius-
 sioi obediāt: illudq; sibi proponāt, nō minorē subditorū
 securitatis curā nobis esse quā eorū uel beneuolentiae, uel
 obedientiae sit. Si quis autem uerba desiderat haec sunt,
 Αὐτοκρατορ Αλέξανδρ τῶ κοινῶ τῶν ἐν Βυθννία
 Ἑλλήνων. ἐκκαλεῖσθαι μεμ πῶς ἀντις κωλύοιτο ἀπὸ τῶν
 δυναζόντων αὐχ' ὄρῶ, ὁπότε ἔξεισι τὴν ἑτέραν ὁδὸν πα-
 ρεπούμενον ταὐτὸ ποιεῖν, & ἴαττον πρὸς μεῶν κινεῖσθαι.
 Ἔξερ δὲ & βία χρεῖσθαι πρὸς τοὺς ἐκκαλεσμένους, & φερ-
 ρὰν σερατιωτικὴν περυσᾶναι. & ἀπλῶς ἐπιεῖν, ἀποφερά-
 τῃ αὐτοῖς τὴν λεῖσο ἀνόδομ, ἀπαγορεύμεν τῆς ἐπιτερό-
 ποῖς & τῆς ἠγόμενοις τῶν ἐθνῶν, & πρῆσονται τάντη
 μδ τῆ προρ' ρήσῃ, ἐδῶτες ὅτι τοσῶτον μοι μέλδ τῆς τῶν
 ἀρχομένων ἐλευθέριας, ὅσομ & τῆς ἐννοίας αὐτῶν &
 πρῆσ. Et huius constitutionis exemplum retulimus, ut
 inde ceteri cognoscant, quantum fidei adhibendum sit illi,
 quisquis fuit, qui quae plurima in digestis sunt, respon-
 sa Graeca transtulit in Latinum. sanè constitutio haec ex
 Pandectis florentinis accepta est.

Decipi in decisionibus litiū etiam peritos, ob hu-
 maniorū literarū imperitiā: atq; ibi instauratū Iu-
 riscōsulti respōsum, tit. de poenis. CAP. XVII.

Um duo pueri aleā luderent, atq; , ut fieri
 solet, iurgio orto, quod in regione aluei re-
 ctè dispositā tabellam alter negaret, paulò
 iracundior alter tēperatorio cultro, quē
 secum

secum de ludo literario fortè attulerat, collusorè percu-
sit, ita supra pubè, ut statim & euestigio moreretur: quæ-
situm est, qua pœna puer plectendus esset. respondi, non
ultra exilij ultionè coercendum: atq; id ex Homeri car-
mine l. 1. quod Claudius Saturninus in titulo digesto-
rum de pœnis allegat: quãuis in vulgatis codicibus uitio
scriptorũ nihil legatur qd' ad rē faciat. Verba Iuriscōsul-
ti ex antiq; codicib; ita reponēda sunt: Euētus spectatur
ut in demētissimo quoq; facta (quãquã nō minus lex eū, q
occidendi hominis causa cū telo fuerit, q̄ qui occiderit,
punit) & ideo apud Græcos exilio uoluntario fortuiti
casus luebatur: ut apud præcipuũ poëtarũ scriptum est:

In l. aut facta.
§. ii.

In l. aut facta.
§. j.

Εὐδ' ἐμὲ τυττοῦ ἐόντα Μενότιο ἐξ Ὀροέντος
 Ηγάγην ὑμέτερον Δῶ ἀνδροτασίης ὑπὸ λυγρῶς,
 Ηματι τῶ ὄτε παῖδα κατέτηκον ἀμφιδάμαντ'
 Νήπιος δὲ ἐθέλωρ, ἀμφ' ἄσρα γάλοισι χολωθεῖς,
 In uestras puerum ex Oroënte Menœtius ædes
 Me duxit, cædem quò fugi propter amaram,
 Tempore cum fatuus genitũ Amphidamante peremi
 Inuitus: propter talos cum incanduit ira.

Nec quicquã obest, quod Homerus inquit οὐκ ἐθέλωρ,
id est inuitus: quoniã nemo ita percutit, ut inuitus percu-
tiat: sed accipiendum est, uel quod post iracundiæ calo-
rem pœnituerit, uel quòd nō existimabat eum ex tali uul-
nere piturũ, qd' maximè in nostro casu fuit, cū ex genere
cultelli cōiectemur mentem nolentis occidere: is quippe
armorum appellatione non continetur, quod & existi-
mauit Aretinus. Sed & huiusmodi homicidia fato ple-
runq; imputantur: nec Cornelia de sicarijs puniuntur,

Cōst. lxxx. l. j.
C. de sic. l. si qs.
§. qui abortio-
nis. ff. de pœ-
nis.

nisi

nisi alijs delictis aggrauata sint : nam tunc rei summo officio afficiuntur.

In titulo, depositi, duo responsa emaculata : & quid sit trophima. CAP. XVIII.

Egem, Publica, quæ sub titulo depositi est, non nihil in emendatâ esse cū dubitarem, placuit cū antiq̄s scripturis uulgatas cōferre: in his ita legere est. Lucius Titi⁹ ita cauit, Ελαβου, Εἰχω εἰς λόγῳ παρακαταθήκης, τὰ προγεγεραμένα τῶ ἀργυρίῳ δηνάρια μύρια, Εἰ πάντα ποιήσω, Εἰ συμφωνῶ, Εἰ ὁμολόγησα ὡς προγεγεραπται, Εἰ συνέβη μιν χωρὶ ἦσαι σοι τόμου ἐνάσης μνᾶς ἐνάσης μινὸς ὀβολοῦς τέσσαρας μέχει τῆς ἀπο τῶ ἀποδοσείας παντὸς τῶ ἀργυρίῳ, quæ uerba sic Romanè transferas: Accepi, & in rationibus depositi relatū habeo, ut præscripti argenti sestertia quadraginta, omnia facturus, ut cōsentio, & ut firmissimè promitto secundū suprascripta: quibus cōueni me fānoris nomine daturum in unūqueng; menssem tibi pro singulis libris obolos quatuor, donec omne argentum reddidero. Quæro an usuræ peti possint. Paulus respondit, eum contractū, de quo queritur, depositæ pecuniæ modū excedere: & ideo secundū conuentionem usuræ quoq; actione depositi, peti possunt. Legendus autem est hoc modo iste paragraphus: qui cū Græca cautione conscriptus esset, Accursius nihil admonito, cuius essent ineptæ ille translationes, tanq̄ Jurisconsult. ipsius fuerint, eas interpretatur: cum tamen nemo, nisi planè ἀμύσῳ sit, qui imposturā lectori fieri non animaduertat. Sed

tit. Sed & sequens paragraphus ita legendus uidetur. Titius sempromio salutē. Habere me à uobis plus minus x. & discos duos, saccū signatum, ex quibus debetis mihi x. quos apud Titium deposuistis: item quos trophimati decem. item ex ratione patris uestri decē, & quæ excurrunt &c. Significat autem trophima hīc: ut arbitror, $\alpha\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma\phi\delta\omega\upsilon$, id est, mercedem ipsam & pretiū nutritionis, & id ferè quod uulgo pretiū duodenæ dicimus: potest Latine dici nutritiū, sicut plurali numero nutrititia, nutritiū merces: à qua uoce nec Vlpianus Iurifconsultus se abstinuit. Ostendit igitur Titius hac epistola, habere depositū, super quod inter cætera sibi debeantur decē, quos trophimati debebat Sempromius, $\tau\epsilon\sigma\phi\epsilon\upsilon$ significat alere, $\tau\epsilon\sigma\phi\eta$ ἢ $\tau\epsilon\sigma\phi\mu\alpha$ nutritionē: ut non omnino damnandus sit Accursius, qui id ingenuè fassus est, se non intelligere: & non satis rectè alij faciant, qui nescio quid hīc de cistiphoris inculcāt: quod, mehercle, tantum ad rem facit, quantum, quod dicitur, in lente unguentum.

Legē ult. C. de bon. auto. iud. pos. ex unius uoculæ superfluitate inenodabilem esse. CAP XIX.

Um Imperator Iustinianus sanxisset, ut si plures creditores alicuius cõtumaticis essent, & unus ex primo decreto in possessionē missus foret: is etiā alijs ita prodesset, ac si illi quoq; in possessionē iuissent: subsequitur in ultima constitutione de bonis auto. iudi. possid. his fere uerbis. *Sinautē*

Sinautē hi qui detinent possessionem, uel ex sententia iudicis, rem uendiderint, uel alio quocunq; modo legitimo, omne ius, quod in iisdem rebus habere noscuntur, in alias personas post definitū à nobis tempus trāstulerint, & certam pecuniam acceperint: quicquid superfluum inuentū fuerit, deponatur &c. Dubitauit Accursius, quid esset istud tempus, à Iustiniano definitum: & nunc idem tempus opinatur, quod in iure dominij impetrando statuitur: nūc id quod ad præscriptionē necessarium est: quorū utrunq; non conuenit: quandoquidē ius dominij in pignoribus cōventionalibus, non autē prætorijs impetratur: itemq; tempus præscriptionis expectare nimis longum esset, cum secundum decretum soleat sequenti anno interponi. Igitur cum dubitarem, consului antiquiores codices: in his reperi illa uerba, à nobis non esse: sed solum legi, in alias personas post definitū tempus trāstulerint &c. quapropter libet hæc contexta uerba aliter intelligere, uidelicet statutum tempus significari, nō quidem à lege, ut uulgò existimatur, sed ab ipso iudice: puta, quia creditor ex primo decreto ita missus est ab iudice dicente in possessionē, ut si debitor intra annū, uel xx. menses non cōparuerit, habeat ius uendendi ea bona, in quorum possessionem destinatus est: esse autem tēpus id prætoris arbitrio statuendum, communi calculo censeri Ioannes ab Imola, & Alexander abundē testantur.

Legem si hæreditas. de testa. tut. ex minimo scriptorum lapsu obscurissimam reddi: quapropter sue luci à nobis restituta.

CAP. XX.

Iuris=

Vriconfultus Vlpianus de teftamētaria tutela: Si pater filio & nepoti ex eo tutorē dederit mortuo, uiuente fe, filio confirmari dationē tutoris in nepotem ex lege Iulia Velleia tradit: cū enim confirmatū fit teftamentū, confequēter tutoris quoq; datio ualebit in eo teftamēto quod ualeat, ubi nepos uel hāres inftitutus fit, uel nominatim ex hāredatus. Imprefsi codices, & etiā bona pars eorum, qui poft Accurfiiū ſcripti ſunt, ditionē habent ſuperfluentē, quæ non parum negocij ipſi Accurfio fecit: ſiquidē poſt hęc uerba, in eo teftamēto qd' ualeat, ſubſequitur, idem ubi nepos uel hāres inftitutus fit &c. cum aut uox illa eradenda fit, aut, quod in alijs annotari, legendū fit, id eſt: ut fit ſenſus, ualere dationē tutoris in teſtamento quod ualeat: tunc autē ualeat, ubi nepos uel fit inſtitutus, uel ex hāredat⁹: quoniam alioquin agnatione rūperet, ut ex Galli Aquilij inſtitutionibus conſtat. nam quod Iacobus Areneus hic comminiſcitur, mihi certē non fiet ueriſimile, qui in ſequens comma illud uerbū, idem, refert: quaſi diceret, idem eſſe, uel quòd nepos fit inſtitutus, uel quòd ex hāredatus. Sed certē hęc ex ſe ipſis cōſtant: tantum abeſt ut noſtris argumentationibus reprobanda ſint.

Rubricam. C. de ſenten. ex periculo recitandis, uitio ſcriptorū labe non carere: quapropter declarata uera lectio.

C A P. XXI.

Xplicandæ nūc sunt quædam rubricæ, quæ p̄pterea quòd corrupte circunferantur, nō satis integrū sensum habent. & in primis titulus est codicis Iustiniani, de sententijs ex periculo recitādis: in quo lemmate uox illa, ex periculo, non sat rectè explicari potest. nam si Doctorū interpretationē hic referam, scio uix tenere risum lector poterit: quandoquidem tractari aiunt, quemadmodum si ne periculo sententiæ ferantur: & in exemplū adducunt nescio, quē prætorem Genuēssem: qui cataphractus equo insidens sententiam tulerit, dum iram uicti formidat. sed ut uerū fateor, ἐπιφιλιδες ταῦτ' ἐσι τὰ σωίματα, ut Aristophanis uersiculo utar. quapropter ex quorundam sententia legendū uidetur, de sententijs ex breuiculo recitandis: tractat enim totus ille locus, quæadmodum sententiæ ex scripto recitari debeāt. breuiculus, diminuta forma deducitur à breui, hoc est, ab schedula, seu scriptura, pictatio ue. & ut alios omittam, Imp̄p. Valētin. Valēs & Grat. titulo Codicis, de cōueniendis fisci debitoribus, lib. x. inter chartulas (aiunt) confiscati cuiusdā, breuis asseueratur inuentus, & c. quamuis futuri sint, qui existimabunt barbaram etiā uocē, qua nihil frequētius in Romanorū scribarum archiuis. meminit & plerūq; Lāpridius & hui⁹ monete cōsimiles. In uetustis tñ codicibus, itēq; Theodosiano codice uulgata lectio approbatur, ut forte dictio illa, periculū, ad experiētiā memoriæ referenda sit, ἀπὸ τῆς τείρας, id est, à tentamento, ut in diuinatione C. Verrem interpretatur Asconius Pedianus.

Rubricam

Rubricam C. de sponsalibus, non recte vulgò
consideratam. CAP. XXII.

St & malè exposita rubrica Codi-
cis, de spōsalib⁹, & arris sponsalitijs
& prosceneticis: interpretatur autē
Accursius proscenetica salarium es-
se, quod proscenetis datur: & cū de
hoc nil agatur hac in tota sectione,
existimavit rubricā esse ipso tractatu generaliore, sed
sciendum proxenetriam significare conciliatricē nuptia-
rū: & sensu sequiori ideo dici, quoniam id minus solet
per foeminas fieri. uocatur & promnestria, Aristopha-
nes in Nubibus, ἔστι δὲ ὄφελ' ἡ προμνήστρια ἀπολέσθαι κα-
νώσ, ἢ τίς με γῆμ' ἐπῆραι τῆρ σὴν μητέρα, imprecatur
mortē Strepriades, iratus filio, promnestriae, quæ suase-
rat ut eius matrē duceret in uxorē. Igitur in hac rubrica
arbitror legi debere proxenetrijs: ut intelligam⁹ hic tra-
ctari de arris sponsalitijs, quæ uidelicet dantur spōsis &
proxenetrijs, quæ scilicet deponūtur apud proxenetrias:
& hoc modo rubrica ita generalis nō erit, quin possit cō-
prenderi, ex his quæ in tractatu dicuntur. Ceterū quòd Ac-
cursius tradit, proxenetricū dici salariū proxenetæ, ad-
uertendum est quoniam Iuriscōsultus in eius tituli lege ul-
tima tradit ἐμνηνῆτιον ὄν dici: quamuis in uulgatis codi-
cibus Græca uox desideretur.

In lege secunda, C. de uet. iur. enucleando, quæ-
dam uerba emendari declarari que debere.

CAP. XXIII.

γ 2.

In po

N posteriori cōstitutione, de ueteri iure enucleando, edicit imperator, ne ali cui liceat interpretationes in ius ciuile cōdere, ne ex his aliquid dubietatis insurgat, unde iterū omne ius turbetur: quod edictum nō modo palām contemnitur, longa iam interpretandi consuetudine ab Hirnerio coepta, ab Accursio perfecta, à Bartolo, Baldo, ceterisq; omnibus usque ad nauseam aucta: uerum etiā, si dijs placet, nemo laureola Doctorat⁹ insignitur, nisi cū hac prefatione: damus tibi autoritatem glossandi. ut sicut prima initia aduersus Iustiniani legē auspicantur, ita discant in futurū in eadē corruptela perseuerare, & indies aliquid aduersus legū latores conari. Libet Caesaris ipsius uerba referre: quoniam in uulgatis codicibus Græcarū quarundā uocularū defectu sunt imperfecta. nemo eorum qui iuris peritiā habent, audeat cōmentarios ijsdem legibus adnectere: nisi tamen si uelit eos in Græcam uocē transferre sub eodem ordine, eaq; consequentia, sub quo Romane uoces posite sunt, hoc quod Græci κατὰ πόδα dicūt: uel si quis forsitan per titulorum subtilitatem annotare maluerit, & ea quæ παρὰ τίτλα dicuntur, componere: significat illud per uestigia, quasi ijsdem uestigijs inherere: hoc uerò summaria quedam per titulos, quorum mentio quoq; in precedenti constitutione.

Legem, Meuius. §. duorum. ff. de lega. secundo.
 nō rectè hactenus perceptam: nunc posse intelligi: si quis tamen hæc quoque, si quis scripta legat.

CAP.

XXIII.

Verba

Erba Iuriscōsulti ita se habent: Duo
rum testamētis pars fundi, quæ Me-
uij est, Titio legata est: nō inlegāter
probatum est, ab uno hærede soluta
parte fundi, quæ Meuij fuit, ex alio
testamēto liberationē obtingere: nec

l. Meuius. §.
duorū. de le. i. q.

postea parte alienata reuocari actionē semel extictā. Sed
si pars fundi simpliciter, nō quæ Meuij fuit legatur, so-
lutio prior nō perimit alterā actionem, atque etiam hęc
eandem partem aliquo modo suam factam poterit solue-
re alter hères. nanq; plures in uno fundo dominū iuris
intellectu, non diuisione corporum obtinent, & c. Accur-
sius hoc in loco non, nanque plures, ut uetustus meus co-
dex habet, sed, neq; plures, legit: atque exponere conatur
duobus modis, sed mehercule tā alienis à uero sensu, quan-
tum ipse à literatis literis fuit: fuit autem opidoquam lō-
gissimè. Igitur ne in his quæ minimè necessaria arbitror,
cōsūtandis tempus teram: sic in hoc responso fingendum
esse casum opinor, atque ita declarandum. Fundus, puta
Treatianus, communis erat Meuij & Sempronio: singa-
mus duorum testamentis mihi legatā partem huius fun-
di, quæ Meuij est, hoc casu solutio prior perimit alteram
actionem: sed pone non esse dictum aliquid de Meuij, sed
simpliciter legatam partē fundi Treatiani: an hic idem
erit quod superius: minime uero: & ratio est, quoniā Me-
uius & Sempronius in eo fundo dominium habent iuris
intellectu, nō diuisione corporum: cum enim constet me-
dium fundum utriusque esse, non tamen constat utra pars
alterius sit: igitur non habent dominium diuisione corpo-

rum, sed solo iuris intellectu, quo iure totus fundus illis
 cōmunis est. Igitur si soluatur mihi pars huius fundi, ex
 quo possibile est, ut in diuisione spectet ad Sempronium,
 rectè soluta est: si iterū soluatur, rectè quoq; soluitur, tãq;
 ferè eadem non sit, cum iuris intellectu potuerit uel Me-
 uij esse, ergo tanquam diuersa penditur. Idemq; iuris est
 hoc casu, cum fundus est duorum, atq; si res aliqua gene-
 raliter legetur, quæ potest rursus solui, licet diuersa ratio
 sit in homine generaliter legato. Caterum his ulterius in-
 sistere, præsentis non est instituti: non enim me præterit,
 q̄ dubitabilis hic sit intellectus, ut existimo, tamē uerus.

Restitutum Græcū responsum l. ult. de act. et
 oblig. ex cuius ignorātia antiqui decepti, lō-
 gè de linea aberrauerunt. CAP. XXV.

Ultima lex in titulo de actionibus et
 obligationibus circumfertur: quæ si
 eo legatur modo, quo in antiquis di-
 gestorū uoluminibus conspicitur et
 emendatior erit, et non parum à uul-
 gationibus differens. uerba ita se ha-
 bent. Procurator Seij admisit subscriptionem apud argē-
 tariū uasculariū in uerba infra scripta: Αὐτῷ Κλαύ-
 διος ἐπέγνω καθὼς προσέγραπται, τὰ λοιπὰ παρ' ἡμῶν
 ὀφειλόμενα, quæro an C. Seium obligare potuerit, et c.
 (nam quæ sequuntur, satis fideliter in impressis leguntur)
 Caterum nec interpretatio Accursii, qua, nescio quis, in-
 uertit potius, q̄ Græcam illam subscriptionem conuer-
 tat, admittenda est: quippe quæ nil commune cū uero sensu
 sua

sed potius quod dicere solemus, *abusiuus & magis im-*
propriè: quod uel propter leges municipales notandum
est, ceterosq; id genus tractatus, quibus per extensionem
uerba non accipimus: & quãuis latius quoq; aliquando
capiamus, uix est ut ad hunc maiorẽ abusum trahamus
nisi fortasse sit fauore testamentorum: pro quibus susti-
nendis non impropriè tantũ, sed ut Raphael Comẽsis ait,
impropriũsime quoq; uerba declarantur.

In. l. cum filio.
de leg. iij.

Scauole Gracum respossum aliud uulgata trãs
latione significare quàm debeat.

CAP. XXVII.

Esertur & in fideicommissarijs libertati-
bus huiusmodi Scauole responsum: sorore
sua hærede instituta, de seruis ita cavit. Βού

In. l. Tais. 6.
sorore.

λομαι & παρακαλῶ γλυκντάτη μς. ἀδελφῆ,
ἔμ παρακαταθήνῃ ἔχαμ Στίχομ & Δάμαμ τοὺς μς
πραγματεντάς, ὄνς ἔγῶ ὄνι ἐλευθέρωσα ἄχρῆς ἔαμ τοὺς
ἡφθς ἀποκατασῆσωσιμ, ἔαμ δε καίσοι ἀρέσωσιμ ἐμμ
νισά σοι τῆμ γνώμημ μς. quero, si paratis actoribus ra-
tiones reddere, hæres libertatem non præstet, dicendo eos
nō placere sibi, an audiendi essent: respondi, non spectan-
dũ quid hæredibus displiceret, sed id quod uiro bono pos-
set placere ut libertatem cōsequantur. eas autẽ uoces Gre-
cas, quisquis ille fuit, ita uulgo transtulit: Volo & rogo
dulcissima mea soror, in commendatione te habere Sti-
chum & Damam meos actores, quos ego non manumisi
donec rationes redderent: si autem tibi placuerint, signi-
ficauit tibi mentem meam. Quæ uerba utcunq; translata
satis congruunt Græcis literis, referuntq; totius clausule
sensum

sensum: ut quod inde sequitur, omnino sit abradendum: significavi tibi mentem meam id est, ut redditis rationibus sint liberi, postrema enim hæc uerba supra cõtextum Iurisconsulti pro glossemate ab aliquo addita, deinde in ordinem ipsum ab imperitis relata crediderim: quæ quanti momenti sint, nemo certè non uidet: cum longè dubitabilior sit is casus, quem simpliciter Græcè Iurisconsultus proposuit: alioqui si ea uerba in fideicommissõ fuissent, nemo dubitasset hos boni uiri arbitrato fore liberos.

Juliani sententiam quandam iure non subsistere,
nisi menda de illius scriptis tollatur.

CAP. XXVIII.

Pud Iulianum de suis & legitimis: quod, inquit, nepotes ex cõsuetudine cognati appellantur, non proprie, sed per abusio- nem potius accidit. Quæ uerba si hoc modo le-

gatur, id necessariò probat, cui nemo nõ, qui peritus sit, reclamaturus est generis uidelicet uerbũ p abusio- nem de specie dici: id enim falsum est. nã cũ cognatio uox sit generalis, quæ agnatos contineat, non uideo cur nepos etiã post mortem testatoris conceptus, non dicatur proprie fuisse illi cognatus. Quare & antiquum meum codicem, & eum qui Florentiæ sit, nõ dubito longe fideliores esse: in his ita propemodum est, non proprie, sed per abusio- nem, uel potius ἀναφορῶς accidit. significat autem uocula hæc, per relationem: & hic est sensus: ut cum testa- tor sit mortuus, non possit habere cognatum, tamen per quẽdam quasi abusum, uel potius relationem ad hoc tẽ-

l. item prætor.
c. Rodolp. ubi
Abb. de rescri.

pus, si uiueret, dici cognatum. Illud ergo quod dixerat Iurisconsultus, per abusionem, statim emendauit, in super Græcam illam dictionem additando.

Declaratus Iurisconsultus, dum amphorarium uinum explicat. Græc. amq; uocem Latine subrogandam.

CAP. XXIX.

Nultima lege, de tritico, uino, & oleo legato: quòd si inquit Iurisconsultus ita esset legatum, uinum amphorariũ, aminæum, & dulcia omnia: nihil inter dulcia, nisi quod potionis fuisset, putat Labeo, & c. In antiquo codice, nõ aminæum legitur, ut sit species uini, cuius Vergilius & Ausonius meminerint (Syllaba tamen in illo inemendata, sunt & amineæ, prosunt etiã amineæ) sed potius Græcè αμδιον, id est optimum: quod quidem in iure non multũ referret, nisi Comensis Raphaël in ea aduersus Barto. fuisset hæresi, ut si generi una tantum species adderetur, existimaret per speciem genus nõ restringi: si uero post genus plures species annumerarentur, tunc coarctari, cuius opinionis argumētum ex superscriptis uerbis colligebatur: quasi nõ aliã ob causam dulcia omnia restringantur ad potiones, quã quia due ænumerate erant potionum species, uinũ scilicet amphorarium, & uinum aminæum. sed, uti dixi, inemendatus est codex, non tamen diffiteor, Raphaëlis sententiam longè mihi probabiliorẽ uideri, quã Bartoli, qui hoc in tractatu ita distinguit, secat, subsecat, minutiasq; rursum diuidit, ut in clarissima re chaos ipsum induxerit.

In l. quæ sitũ. §.
fin. ff. de fund.
instruct.

PRIMI LIBRI FINIS.

ANDREAE ALCIATI
 IVRISCONSULTI MEDIO
 LANENSIS IN SECUNDVM
 LIBRVM DISPUNCTIO
 NVM PRÆE-
 FATIO.

CRIBENTEM me, & hisce q̄s q̄lijs successuas horas tribuentē, nihil æque ab incepto deterret, q̄ quod lectorū iudicium reformidem. nam et eo magis id mihi pertimescendum est, qui maximis (his præsertim diebus) negocijs districtus, uix ocium studio suppeditare possim: quapropter, non iniuria, uereor ne in nos studiosior aliquis genuinum meritò frangat, minimeq̄; eius audaciam probet, qui aliud agens, edēda, & per manus hominum itura, componat. sed & his fortasse illud satisfecerit, quòd nō omni laude defraudandus sit ille statuarius, q̄ tametsi ipse poliēdi ignarus, corpus tñ ipsum, marmorisq̄; uenas diligenter cōspicatus, materiā peritiori exhibuit. sicut nec omnino illaudati rhetores, qd̄ iugulū nudent, in quo excellētiores oratorū eloquētiae aciē stringāt. sic enim & ipse defendi potero, q̄ locos difficiles & mēdosos annotarim, & ceu digito indicarim, prodeat nūc eruditior aliquis, qui maiore eos ocio explicet, qui dstringat, q̄ expoliat. uerū oīno ab his q̄ ista facere possunt

possunt, parum mihi metuendum est. sunt enim in literis fuci quidam, qui cum ipsi, uel Cirnaeo melle amariora cōgerant, doctos tamen naso suspendere non erubescunt: solumq; inde eruditos se arbitrantur, quod sibi tum maxime placeant, cum de peritioribus iudicant his ergo non aliud respondeo, q̄ sicuti Solon existimauit, eos demum bene imperare, qui ipsi seruissent: ita eos demum de eruditio recte pronunciare, qui ipsi uel æquè bene, uel melius componant, quandoquidem meo iudicio is in literarum palaestra solum aliquod nomen mereatur, qui πρὸς σὴν σύνταξιν ualeat: sic antiquos, sic etiam recentiorū aliquos laudamus. q̄ nihil aliud q̄ criticus est, is ut phreneticus merito insputatur. Horum igitur cum uti Megareῖσιον, οὐ λόγος, οὐδ' ἀριθμὸς sit, Secundum hunc librum dijs auspiciis exordiendum duxi, quem uel sola nouitate plausibile fore merito suspicor, studiososq; hoc nomine ad eius lectionem prouoco: ex quibus fortasse aliqui in hisce Græcis uerbis maiorem sermonis puritatem requirent: qui uelim sciant, in facto ita accidisse, ut eo modo conceptæ clausulæ proponerentur: nec idcirco Iuriconsultos arguendos, qui non de castitate elocutionis, sed de iure resposerent. ceterum & si quis q̄ nobis etiam alia obiecerit, is sibi hoc proponat, eum qui edere, quicq; in publicum uelit, periculi magnitudinem non prospicere, at studiosorum humanitati diffidere qui nolit.

Celebratissimum quoddam Scaeuole responsum non recte à glossematicis translatum, declaratumq;

CAP. I.

Instituto

Nstituto filio herede, ex eo nepotibus emā
 cipatis, ita testator cavit. Βούλομαι δὲ τῆν
 ἐμὴν οὐσίαν μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρο
 νόμων, μηδὲ δανείσθαι παρὰ αὐτῶν, ἀλλὰ
 μένμ αὐτῆν ἀμέριον αὐτοῖς ἢ υἱοῖς ἢ ἐκγόνοις εἰς
 τὸν ἅπαντα χρόνον. ἔὰν δὲ τις βδληθῆ αὐτῶν πωλῆσαι
 τὸ μέρος αὐτῶν ἢ δανείσασθαι, κατὰ αὐτῶν ἐξουσίαν
 ἐχρέτω πωλῆσαι τῶ συνκληρονομένῳ αὐτῶ ἢ δανεί
 ζεσθαι περὶ αὐτῶ. ἔὰν δὲ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ, ἔσαι τὸ
 χρηματιζόμενον ἄχρηστον ἢ ἀκινετον. *queritur cū filius
 defuncti mutuā pecuniā acceperit, &c. legendū hoc mo
 do est* Scæuole respōsum, nō uti ex uulgata lectiōe passim
*circumfertur. nam & illud mirum. Accursium præter
 morem suum, non admonuisse lectorē, Græca testatoris
 uerba in archetypis esse. Eorū translatio hoc modo fa
 ciunda erat his, qui Latina barbaris antistare arbitran
 tur. Heres meus domū meā ne uēdito, ne ue creditoribus
 obligato. sed ipsa permaneāt simpliciter in filijs, inq; ne
 potibus per omne æuū: si quis autē ipsorū uel uendere,
 uel creditoribus obligare partē suā uoluerit, id ei ut fa
 ciat potestas esto, dum cohæredi uendat obliget ue: si qs
 hāc iussione aduersus fecerit, quod ob pecuniā obligat
 inutile & infirmū esto. Ex ueteri quippe translatione
 nō cōstat an uoluerit testator alijs, quām fœneratoribus
 posse obligari domū, cum uerba illa simpliciter possint
 restringi ratione aliarū obligationum: & tamen Græcè
 dicitur μηδὲ δανείζεσθαι, q. d. nō solū ad creditores fœne
 ratitios, sed ad quoscunq; qui pecuniam credunt, referri
 potest. His adde, quod uerbum illud, neq; fœnerari super
 eas, in*

cas, in uulgata translatione Latine non ponitur: cum foenerari in passiua significatione ueterū nemo dixerit. dicet aliquis, quid istud ad iuris ciuilis professionem attinet? cui ipse non aliter, quam totus titulus de uerborum significatione.

Græca lex, titulo locati, restituta: cum tamen ex interpretibus eam deesse hæctenus nemo animaduertit.

CAP II.

Ibet referre Græcam legē, quæ in omnibus codicibus impressis ita desideratur, ut neq; ullam interpretationē Latinā habeamus: ea in pandectis Florentinis est in titulo locati, subsequiturq; legē, cui initium est, si cui locauero. Μο, destinus lib. VI. excusationum. οἱ ἐπίτροποι γενόμενοι ἢ κηδεμόνες πρὶν ἐπίσται τὸ τοῖς μηδ' αὐτῶν, μισθῶται καὶ σαρῶν γενέσθαι κωλύονται, ἢ αὐτὸς ἀποκτενεῖσθαι τὸτο προσέλθῃ τῇ μετῴσῃ τῶν τῶν καίσαρος χωρῶν, ὡς παραποιήσας κολάζεται, τὸτο ἐκέλευσεν ὁ αὐτοκράτωρ Σεβηρός, κατὰ ταῦτα δὲ. ἢ ἐγκρίζοντες ἐπίτροποι ἢ κηδεμονίας, πρὶν κηλυμένοι μισθῶται ἢ παρὰ τῶν ταμίῶν, Qui tutores facti sunt aut curatores, priusq; satisfecerint, conducere aliquid à Cæsare prohibentur: quod si quis dissimulans progrediatur: & agros Cæsaris conducat, uti contra faciens punitur, ut Imperator Seuerus constituit: secundum hæc & qui tutorum, uel curatorum officium iniungunt, ab fisco conducere prohibentur.

Facit. l. j. C. ne tut. uel cur.

Non

Non antiphona, sed antichresis, in duobus digest.
 responsis legendum: in eaq; interpretatione maio
 res nostros omnes hallucinatos esse. CAP. III.

I pecuniam inquit Marcellus, debi-
 tor soluerit, pōt pigneratitia actio-
 ne uti ad recuperādum antiphonā:
 nam cum pignus sit, hoc uerbo po-
 terit uti. Accursius hīc, cū corru-
 ptū in codicē incidisset, meras nu-

In l. si pecu. ff.
 de pign. act.

gas effutiuit in declaratione huius legis: quē & secutus
 Bart. existimauit hīc probari pignus, quod sub alterius
 nomine datum esset, repeti per pigneratitiā actionē. sed
 nescio an maiora fuerint Pauli Castrensis somnia, qui
 nescio quid hīc de prætorio pignore intelligit: quod tā-
 tum ad rē facit, quātū crepidæ, ut dici solet, clauus traba-
 lis. Itaq; legendū est, nō antiphonā, quæ ad hanc legē nul-
 lius sensus est, sed antichresin. ἀντιχρησις, ut ex etymo-
 uocabuli conijcere licet, pignus est, quod ita datur, ut ei⁹
 usum & fructū pro usuris sibi creditor cōputet: puta, si
 tibi tradā fundū ea conditione, ut eum pignori habeas,
 donec tibi cētū soluerim: & ut interim fructus colligas
 pro usuris, quas alioq; tibi præstare debuissē. uerbi gra-
 tia: Sex. uidebatur, quoniā id nō omnino cōsuetā pignoris
 formam seruaret, non competere pigneratitiā actionem,
 quod Marcellus negat. Et hoc quoq; sensu hæc uox acci-
 pienda est in titulo de pignoribus, ubi idē Iuriscōsultus,
 & si, inquit, ἀντιχρησις facta sit, et in fundū, aut in ædes
 alias inducatur, eousq; retinet possessionem pignoris
 loco,

loco, donec ei pecunia soluatur, & c. ubi etiã de pignore pratorio Accursius & ceteri intelligunt: qua expositione nil frigidius est. Eius autẽ sensus hic est: Si promitto tibi fundum Seianum in pignus dare, cuius fructus in usurarum compensationem tu capias, deinde non illum, sed alium tradiderim, an retineas possessionem, & c.

Restituta græca uox Iuriconsulto, cum antea mutilus esset sensus.

CAP. III.

N lege, quã Tuberonis, de peculio unius Græcæ uocula defectus totũ sensum tenebris inuoluit & maculat. nam cũ Iuriconsultus dixisset, ut seruus peculiũ habeat, scientiam domini necessariã esse subiungit: scire autem non utiq; singulas res debet ex necessitate, sed $\pi\alpha\chi\upsilon\mu\epsilon\gamma\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\delta\upsilon$. & in hanc sententiã Pomponius: inclinat. Significat uox illa, pinguius: idẽ alia declaratione nõ uidetur indigere, cum & ea in hũc sensum Aulus Gellius utatur lib. XIII. cap. I.

Eudæmonis deprecatio non satis fideliter uersa: quapropter hĩc de eius expositione disputatum.

CAP.

V.

Eferenda nũc à nobis est Græca lex, que in uulgatis codicibus ita translata, ut sensum qualemqualem exprimat, quibusdam interpretibus ineptitudinis, aut erroris ansam præstitit: ea est in tiulo digestorum ad legem Rhodiam, de iactura, in hæc uerba. $\text{Αἰτίως Ἐὐδαίμωνος} \text{ ἢ Νινουμῆος πρὸς}$

ΑΥΤῶ

ΑΥΤΩΝΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΑ. ΚΥΡΕ ΒΑΣΙΛΕΥ ΑΥΤΩΝΙΕ. ΝΑΥΑΓΙΟΥ
 ΠΟΙΗΣΑΝΤΕΣ ΕΝ ΤΗ ΙΤΑΛΙΑ, ΔΙΕΡΨΑΜΕΝ ὑπὸ Τῶν ΔΗΜΟ-
 ΣΙΩΝ Τῶν Τᾶς Κυκλάδας ΝΗΣΟΣ ΟΙΚΟΥΝΤΩΝ. ΑΥΤΩΝΙΟΥ
 ΜΕΝ ΕΙΠΕΝ ΕΥΔΑΙΜΟΝΙ. ΕΓΩ ΜΕΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΚΥΡΙΟΣ, ὁ δὲ
 ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ Θαλάσσης, Τῶ ΝΟΜῶ Τῆ Ροδίου ΚΕΝΕΣΘΩ Τῶ
 ΝΑΥΤΙΚῶ, ΕΝ ΟἷΣ ΜΗΤΙΣ Τῆ ΗΜΕΤΕΡῶΝ ΑΥΤῶ ΝΟΜΟΣ ἘΝΑΝΤΙΣ-
 ΤΑΙ. ΤΟΥΤΟ Δὲ ΑΥΤῶ Εἰ ὁ ΘΕΟΤΑΤΟΣ ΑΥΓΥΣΤΟΣ ἘΚΕΙΝΕΝ.
 Eudæmonis Nicomediensis ad Antoninū Imperatorem
 supplicatio. Domine Imperator Antonine, naufragiū fa-
 ciētes in Italia, direpti sumus à publicanis, Cycladas in-
 sulas habitātibus. Antoninus dixit Eudæmoni: Ego quidē
 mūdi dominus, lex autē maris, qua lege Rhodiorū nauti-
 ca iudicetur, in his in quibus nulli nostrarū aduersatur.
 Idem enim & diuus Augustus existimauit. Libuit hęc le-
 γε referre, ut duos interpretū nostrorū errores cōfutarē.
 & in primis dū Accursius & Barto. ceteriq; aiūt ita ac-
 cipiendā: ut ualeat cōsuetudo, cui lex nō aduersatur: cū ni-
 hil hīc de consuetudine dicatur: imò Τῶ ΝΟΜῶ, inquit, Τῆ
 Ροδίου ΚΕΝΕΣΘΩ, id est, lege Rhodia iudicetur. ΝΟΜῶ
 enim apud Græcos, si proprie loquamur, legē scriptā ma-
 gis significat: sicut θεσμός legē nō scriptā, & quandā po-
 tius consuetudinē refert. Nā & Iuriscōsultus ubiq; hanc
 Rhodiā legē appellat: ut non uideā cur consuetudinē hīc
 intelligamus. Sed et dū dicitur, ego quidē mūdi dominus,
 lex autē maris: quidā Gallici Doctores existimabāt pro-
 pter aduersatiuā, maris imperiū ad imperatores nō per-
 tinuisse: quòd sanè perridiculum est: tametsi Baldus &
 Iason hęc ratione existimauerint Venetos Romano im-
 perio subditos non esse. sensus autem huius legis is est:

Ioan. Iguetus
 in tract. Bal.
 in rub. & re-
 rum diui. Ias-
 son in. l. ex
 hoc iure.

D. And. Alcia. Dissunctionum & Nam

Nam cum imperator sit mundi dominus, certè non terra tantum, sed & mare ipsius legibus parère debuerat, & ipse in eis leges statuere: cum tamen in mari, non lege propria iudicet, sed Rhodia, quæ ab eo approbata est. Intellige ergo, dum dicitur, ego mundi dominus: quia orbem terrarum ex lege mea rego, lex autem, intellige Rhodia, maris: quoniam ex ea ius in mari redditur. huic accedit, quòd particula hæc δὲ, id est, autem, non ita aduersatur, ut præcedentia semper excludat.

Ex Solonis legibus uerba quedam à Caio adducta suo loco restituenda esse: eorumq;
interpretatio adiecta. CAP. VI.

Egem, quæ in titulo finium regundorum ultima est, fuisse maxima ex parte à Iurisconsulto Caio Græcè scriptam nemo ignorat: eam in digestis ex Bulgari translatione Latinam habemus, licet non sat politam: eiusmodi tamen ut sensum satis conuenienter exprimat, præterquam in fine, dum dicitur: alia autem ligna quinq; pedes: nam scribendum erat, alias autem arbores duos pedes. Id ex Græca ipsa Solonis lege constat, cuius Plutarchus quoq; meminit: ea in hunc modum in Pandectis extat. εἴη τις ἀμασίαν παρ' ἀλλοτρίω χωρίω ὀρύξῃ τὸν ὄρον μὴ διαβαίνῃ, εἴη τεῖχιον πόδας ἀπολείπει, εἴη δὲ οὐκ ἂν δύο πόδας, εἴη δὲ τάφορ ἢ βόθρορ ὀρύττῃ, ὅσορ τὸ βάθος ἢ, τὸ σῶρον ἀπολείπει. εἴη δὲ φρεαρ ὀρυγῶν, εἴη δὲ ἢ στικῶν ἑννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύει, τὰ δὲ ἄλλα διένδρα δύο πόδας. Cur autem hic error inualuerit,

ror inualuerit, non aliud in causa fuisse existimauerim, quam quod in iustin. codice, Valentis Imp. legem esse animaduertent, quæ, nescio quid, de quinque pedum præscriptione loquitur: sed ea alium sensum habet, ut ex iunij Nipsi commentarijs alibi declaraturus sum. nam & mutatos quandoq; in sepulchris fines, apud Cicero- nem II. de legibus traditur. sanè & quod uulgò transla- tum est passum, malim ulnam: ὄργυια enim id quoq; men- suræ significat.

Ex mala interpretatione L. Lucius, de serui. rusti. prædio. quædã Bartoli, cæterorumq; distinctiones adductæ, de albo tolluntur. CAP. VII.

DE seruitutibus rusticorum prædiorum lex est Græcè scripta his uerbis. Λούκιος Τίτιος Γαίω Σείω τῶ ἀδελφῶ πλεῖστα χαίρει. ὕδαρς τοῦ ῥέοντος εἰς τὴν κρήνην τὴν κατὰ μίνας. Δέισαμ ἐν ἰσθμῶ ὑπὸ πατρός μου, ἀδελφίωμι. Ἐχαρίζομαι σοὶ δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῶ ἰσθμῶ, ἢ ὅπως δ' ἂν βούλη. Lucius Titius Caio Seio fra- tri salutem dicit plurimam. Ex aqua fluente in fontem, quem instruxit in Isthmo pater meus, do, & ob gratiam cōcedo tibi digitum, in domum tuam in Isthmo, aut quo- cunq; uolueris. quæro an ex hac scriptura usus aquæ etiam ad heredes C. Seij pertineat, & Paulus respondit, non pertinere: huius rei rationem ego arbitror: quoniam non tanq; ius, sed in modum simplicis facultatis conces- sum erat, ut aqua duceretur. Item uerbum χαρίζομαι σοι, id est, gratificor tibi, personam respicit: & ideo ad heredes nil transmittitur, unde constat, in textu qui

Latinus circumfertur, legendum nō esse, ius; aquae fluentis, ut passim habetur: nam cum Bartolus distinxisset ea ratione, ut cū uerba concessionis referuntur ad factū, concessio sit personalis: cū uerò ad ius, tūc ad haeredes transferat: & huic opinioni cū obstaret id responsum, quo dicitur, cōcedo tibi ius aquae, & cetera: eo cōfugit, ut rursus subsecaret, an cōcessio terminata esset, uel ne. quae quidem sunt merae scholasticorū cruces: tantū refert, incidisse uel in deprauatos, uel malè translatos codices: quapropter antiqua translatione abrasa, nō dubito quin acquisimus & doctissimus quisq; pro nobis sit. Illud non praetereundum, Accursium hic tam ineptè, digitum aquae, intellexisse, ut planè constet, mechanicarum rerum nihil sciuisse. quandoquidem etiamnum uulgo mensores & hydrometræ non aliter aquarum mensuras colligant, quàm per digitos, palmos, pedes: quarum rerū rationem in Iulij Celsi commentarijs, quos de arithmetica arte facit, legere memini. sed quoniā togat⁹ aliquis uulturius exclamabit, οὐδὲν τῶν οὐκ ἀδύνατον, hic referre supersedeo.

Legem, iura. ff. de legibus, cum non sat rectè acciperetur, alio modo declarandam.

CAP. VIII.

Vra constitui oportet (inquit Iurisconsultus Pomp.) ut dixit Theophrastus in his, quae ἐν τῷ τῶν λείσων accidunt, non quae ἐν τῶν ἀελλόγῳ. Subsequitur deinde Celsus nā ad ea potius debet aptari ius, quae frequenter & facile quàm ad ea quae perraro eueniunt. quoniam, ut ait Theophrastus τὸ γὰρ ἀπὸ ἀξίῃς ἀξίῃς
 ὡσαύτα

τὰ ἐπιβαίνουσι οἱ νόμοι θεταί. Has leges ita interpretantur
 recentiores iurisperiti, ut casus qui rarò accidunt, non
 habendos in cōsideratione existiment: quod nequaquam ipse
 probauerim. quare sciendum est, nomothetas non simpli-
 citer autores legum significare, sed ipsos qui principaliter
 leges promulgant: qualis apud Græcos Solon, Dra-
 co, Minos, Lycurgus: apud nos Pompeius, qui tulit legem
 Pomp. Iulius legem Iuliam, Cornelius Sylla legem Corne-
 liam, & similes. Ipsi uerò iurisperiti Vlpianus, Pau-
 lus, Scauola, non sunt νομοθέται, sed legum interpretes:
 hi plerunq; casus referunt, qui rarissimè eueniunt: quæ
 propter de his in suprascriptis responsis minimè intelli-
 gendum est, ut uulgo fieri uidemus. sed & rarissimos ca-
 sus non considerari fatendum est, raros tamen considera-
 ri: uerbi gratia, foemina uel septenos parere potest, istud
 est rarissimum: potest & tergeminos, istud rarum: unum
 uerò uel duos, frequens, quod igitur statuendum? certè
 medium illud, tres posse nasci. quamobrem Paulus:
 quia, inquit, fieri poterat, ut tergemini nascerentur,
 quartam partem superstiti filio assignauerunt, τὸ ἕνα
 ἄνωξ' ἡμῖς, ut ait Theophrastus, τὰ ἐπιβαίνουσι οἱ νόμοι
 θεταί. ideoq; & si unum paritura sit, &c. hoc enim modo
 legenda sunt iurisperiti uerba, quæ in uulgatis co-
 dicibus tam peruersè circumferuntur, ut nullum sensum
 accipiant: cui rei insignem errorem addidit Accursius,
 qui tergeminos interpretatus est sex.

Legem, aduersus, de arbitris, quorundam
 temeritate corruptam circumferri.

CAP. IX.

2 3 Aduersus

I. antiq. ui. ff.
 si pars here.

In. l. aduer-
sus. ff. de ar-
bitris.

Duersus sententiã arbitri fit, si petatur ab eo à quo arbiteri peti uetuit: quid ergo si à fideiussore eius petatur, an pœna cõmittatur? Et putat Iulianus cõmitti, Et ita Sabinus scribit: nam τῆ ἀνάγκῃ à reo petitur. ita legēda sunt Iuriscõsulti uerba: significant autem cum à fideiussore petitur per quandam, ut ita dixerim, possibilitatem à reo peti, cum si fideiussor soluat, actionem habeat cõtra reũ. uerba autem Græca non solum in Tuscorum celebri archetypo, sed Et in alijs antiquis codicibus ita se habent, ut nemini dubium esse debeat, quin quisquis ille fuit qui uulgatam translationem induxit, longè aberrauerit, imposturamq; ceteris fecerit: is ita transtulit: nam etenim qui à fideiussore petit à reo petit. quid quæso commune hæc uerba habent cum Græco τῆ ἀνάγκῃ? dixerit aliquis, cur Iurisconsultus Latinè potius locutus non est? sed Et hoc plerisq; notũ, dici istud non sat eleganter potuisse. nam Et ueteres ἀνάγκῃ dicebant: quoniam possibile, non admodum recepta uox erat.

Sibi ipsi restitutus Vpianus, cum scriptorum incuria nullo sensu eius uerba acciperentur. CAP. X.

l. de ætate. §.
quod autē.

Lpianus de interrogatorijs actionibus, seu ut antiqui codices habent, de interrogationibus in iure faciendis, ita ferè in castigatis uoluminibus ait: Quod autē ait prætor oĩno non respondisse, posteriores sic acceperũt, ut omnino non respondisse uideatur, qui ad interrogatum non respõdit, id est πρὸς ἕπος: cuius uocis interpretatio est, ac si dixeris

dixeris, ad uerbum, πρὸς enim significat ad, ἔπος uerbum ut hic risum tenere nequiuerim, cum uidissem Accursium Græcas uoces tanquā Latinæ essent, exponentem, pro se pos: cui deinde quoniam ultima syllaba nihil significabat, facile fuit addere, ut diceretur, poscit. sed quid ego hic Accursium? quasi uel hic unus eius error, aliosquē nihilo leuiores fecerit, uel iustam causam non habeat, qui eorum uitiorū reus fiat, quæ temporis magis erant quàm hominis. Sanè ἔπος Græco sermone uariè accipitur, sed præsertim pro carmine heroico, cuius inuentionem Pythio Apollini tribuunt: respōsa enim dabat carmine, id per excellentiam Epos dictum fuit, quod ἔπονται τὰ πρῶτα τοῖς χερσμοῖς, id est, uti respōsum erat, res subsequerentur, ut Eustathius sub ipsum Iliadis Homericæ principiū tradit. inde natum adagiū ego crediderim, ut cum res iuxta præscriptū cōsequerentur, πρὸς ἔπος euenisse dicerentur: quæ uerò minime proposito quadrarent, ea οὐδὲν πρὸς ἔπος facere testemur. quo sensu et Luciani in Philopseude uerba accipienda sunt οὐδὲν πρὸς ἔπος ταῦτα φασί, nihil hæc ad uersum, ut dici solet: nec enim de his interrogabam, οὐδὲ πρὸς τοῦτωρ ἡεὶ μὴν. non me latet ERASMV M ROT. modis omnibus incomparabilem uirum adagij rationem aliunde deducere, nimirum ut à scena translatum censeatur, ubi histrio saltatu gestuquē carminis genus repræsentat, sed uerisimilius uidetur, quod nos prodidimus.

Vnam uoculam malè in. l. iij. de condictione.

tritica. translata, totum sensum

peruertere. CAP. XI.

a In. l. iij. de cō
di. trit.

E cōdictione triticaria, in digestis titulus est, in quo tractatu Vlpiani iuriscōsulti hæc uerba in emēdatis codicibus referuntur^a. In hac actione si queratur res, quæ petita est, cuius temporis æstimationē recipiat, uerius est, quod Seruius ait, cōdēnationis tēpus spectādū: si uerò desierit esse in rebus humanis, mortis tēpus, sed etiam ἐν τολάτα secūdam Celsum erit spectandū: nō enim debet leuissimū uite tempus æstimari, & c. significat autem dictio illa ἐν τολάτῃ, quasi latius dicas, & in obseruatis iuris angustijs, ne ita tēpus mortis spectetur, ut ad leuissimā æstimationem rē redigamus: sed potius, quod bonū æquumq; est, æstimemus. Inducēda igitur circūscribēda uē est uox illa, antea, quæ loco Græcæ dictionis supposita fuit: ut uariæ illæ & incōstantes Accursij expositiones explodātur: quidum illud aduerbiū tripliciter interpretatur, ostēdit planè se textū nō intelligere. Sanè uox ista, ἐν τολάτῃ, nō hic solū, sed in tribus alijs digestorum locis reponēda est: & in primis in Labeonis respōso^b de probationibus, cum queritur memoria facti, nō hoc queritur, nū aliquis meminert, quo die aut quo Cōsule factū sit, sed nū id aliquo modo probari possit, quando id opus factum sit, & hoc Græci ἐν τολάτῃ dicūt. Iulianus quoq;^c de solutionibus, ratum, inquit, habere dominus debet mox, cum primum certior factus est: sed hoc, ἐν τολάτῃ, & cum quodā spatio temporis accipi debet. In quē sensum & Vlpianus^d, in titulo rem ratam haberi: Græcè, inquit, hoc ita erit accipiendum, ἐν τολάτῃ, & cū quodam spatio temporis.

Dictio=

b l. penul.

c l. ratum.

d l. quo enim,
ff. rem ratā
habe.

Dictionem $\omega\alpha\gamma\alpha\tau\alpha\tau\iota\omega\varsigma$ duobus Iulifconsulti lo-
cis reponendam, nec sine ea sensum satis
quadrare. CAP. XII.

Aec uerba edicti^a, quo prator legitimos ad
bonorum possessionē uocat, quē ei esse here-
dem oporteret, si intestatus mortuus esset,
 $\omega\alpha\gamma\alpha\tau\alpha\tau\iota\omega\varsigma$ nō ad mortis testatoris refe-

runtur tēpus: ita in emēdatiſ codicibus (intelligo autem
Florentinorum Pādectas) legitur: quamuis uulgō Græca
uox nō desideretur: quia nec imprefſorū uitio ſpatiū qui-
dem relictum eſt, in quod poſſit referri: cū tamen neceſſa-
ria ſit, ſi eas quas Accuſius facit^b, ſubaudiſiōes uelimus
euitare. id autē denotat $\omega\alpha\gamma\alpha\tau\alpha\tau\iota\omega\varsigma$, quod eſt cū exten-
ſione: unde apud Græcos præteriti imperfecti nomē: &
nō hic ſolū locus, ſed & lex III. ex quibus cauſis in poſ-
ſeſſionē eatur, ubi ex fideliori lectione ita reponendū eſt:
Hæc uerba, neque defenderetur, $\omega\alpha\gamma\alpha\tau\alpha\tau\iota\omega\varsigma$ ſcripta
ſunt, ut neq; ſufficiat unq̄ defendiſſe, ſi non duret defen-
ſio: neq; obſit ſi nunc offeratur. hæc in emendatione diu-
tius immorandum nō arbitror: quandoquidē uix opinor
fore, qui his antilogia connectat, ut Plautino uerbo utar.

Vlpiani emaculata uerba, titulo de iniu-
rijs. CAP. XIII.

N lege iniuriarum de iniurijs, uox Græ-
ca deest, quæ totum sensum obnubilat,
ut uix quicquam ſani ex eo eliciatur: eſt
autem ibi ita legendum: ſi quis me prohi-
beat in mari piſcari, uel uerriculū, quod
Græci dicunt $\sigma\alpha\gamma\acute{\eta}\nu\upsilon\mu$, ducere, an iniuriarum iudicio
z s possum

a l. i. ff. unde le-
gi.

b l. iii. ff. ex q-
bus cauſ. in
poſ. ea.

possum cōuenire? significat autem σαΥΗΝΗ rete. nec huic
 ab similibus est minimus quidem uocularum defectus in le-
 ge, si quis uxori, de furtis, nisi clarus idcirco sensus de-
 prendi non posset. Si quis, inquit Vlpianus, Iurisconsul-
 tus, asinum meum in equas suas, ὉΥΟΝΣ duntaxat
 Χάριμ captum admisisset, furti non tenetur, nisi furandi
 quoq; animum habuerit. hoc autem uerba illa referunt,
 quasi Latine, generationis gratia, dixisses.

Legem ultimam, de colleg. illicitis, & in Latina
 uoce, & in Græco sensu corruptam cir-
 cumferri. CAP. XIII.

Aius quoq; Iurisconsultus in titulo de colle-
 gijs illicitis, inter ceteros adducitur, qui in
 hæc uerba responsum id conscripserit: quod
 referre operæpretium non arbitraret, nisi
 tam Latinis uerbis, quàm in Græco sensu deprauatum
 esset. Sodales sunt qui eiusdem collegij sunt, quos Græci
 ἑταίρους uocant: his autem potestatem facit lex pactio-
 nem, quam uelint, sibi ferre, dum ne quid ex publica le-
 ge corrumpant. sed hæc lex uidetur ex lege Solonis trās-
 lata esse: nam ibi citata est eadem. ἕαυ δὲ δήμῳ, ἢ φρά-
 τῶρες, ἢ ἱερεῖς ὀργίω, ἢ ναῦται, ἢ συσίτιοι, ἢ ὀμοτάφιοι, ἢ
 διασώται, ἢ ἐπὶ λείαν ἰνόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ἢ τὶ ἄμ
 τούτων διαφύονται πρὸς ἀλλήλους κῦριον εἶναι, ἕαυ μὴ
 ἄπαγορευθῆναι δημοσίων ἑσάμματα. Si plebs uel uicini, uel
 sacrificoli, uel nautæ, uel conuiuæ, uel communia sepul-
 chra habentes, uel in thiasis socij, uel ad prædām simul
 profecti, uel in negociationem, uel id genus simile, alter
 cum altero conuenerit firmum esse dum publicis sanctio-
 nibus

mbus non contradicat. Sanè σωθιασώτας Athenæus
 eosdem cum ἐπαμισσας esse tradit: hi sunt collegæ, qui
 thiason, hoc est tributum, de publico, exigunt, ut inde
 donatiua, seu congiaria in plebem, uel in collegia distri-
 buant: quamuis alia quoq; vulgaris sit thiasî signifi-
 catio. Demosthenes & Xenophon thiasotas appellant
 multitudinem, rei diuinæ causa coëuntem: quales nostro
 tempore sunt, quos uocamus uulgò scholares & disci-
 plinatos. sed & huius legis mentionem facit Plutarchus
 in solonis uita, & Cornelius Tacitus Augustæ historie
 lib. xiiii. ex his autem manifestus est Accursij error,
 qui Latinum codicem corruptè legens, meris ambagibus
 inuoluit illa uerba. nam ibi citata est eadem, quasi uel
 illicita, uel licita legendum foret: cum nostra sententia
 dubio procul probabilior sit. dicitur autem citata, id
 est nominata eadem: indicant autem illa uerba, μη ἄπας
 ὕπερσθη ἀλλ' ὅσια γένηματα.

Due leges restitutæ cum Græcis uerbis, superq;
 ea re disputatum. CAP. XV.

Vo sunt in titu. de ædilitio edicto le-
 ges, quæ quoniam impressis uolumini-
 bus absq; Græcarum uocum descri-
 ptione uulgatæ sunt, non satis perspi-
 cûè possunt intelligi. eas ex Pisano co-
 dice placuit his nostris quisquilijs
 adnectere: & quantum interest inter uitia, quæ
 Græci ναυοῦδαυ, & quæ τῶαδ & aut νόσον appel-
 lant, tantum inter alia uitia, & eum morbum ex
 quo quis minus aptus usui sit, differt. alia lex hæc est
 Pauli

Pauli iuriconsulti: Mutum morbosum esse, Sabinus ait: morbosum enim esse, si sine uoce apparet. sed q̄ grauius loquitur, morbosus nō est, neq; q̄ ἀσαφως. planē qui ἀσαφως, hic utiq; morbosus est. significat autē ἀσαφως obtuse loquētē, sicut ἀσημῶς idē est ac si sine ulla significatione sermonis diceret: q̄ qdē sonū emittūt sine ullo intellectu: & ijdem ferē quos iuriscorsultus de supel. lega. loqui ait τῆ ἀνάθεω φωνῆ, id est uoce inarticulata.

Demosthenis uerba Claudio Saturnino restituta,
& hactenus nō intellecta, lex nunc optime
declarata. CAP. XVI.

Laudius Saturni. in tit. digestorū de poenis: Qualitate, iquit, delicta cognoscūtur, cū factū uel atroci⁹ uel leui⁹ est: ut furta manifesta à nō manifestis discerni solēt, rixae à grauisaturis, expilatiōes à furtis, à uiolētia petulātia. Qua de re maximus apud Græcos orator Demosthenes sic ait: οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέσθαι τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ ἡ ἀτιμία, οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐς τὴν δεινότητα, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὑβρεῖ, πολλὰ γὰρ ἄμ ποιήσασιν ὁ τύπτωμ ὡς ἀνδρες ἀθηναῖοι, ὡμ ὁ παθῶν ἐνία οὐδ' ἄμ ἀπαγγεῖλαι δύνασθ' ἐτέρω, τῶ σχήματι, τῶ βλέμματι, τῆ φωνῆ, ὅταν ὡς ὑβρίζωμ, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχωμ, ὅταν κονδύλοισ, ὅταν ἐπὶ κόρρησ. ταῦτα κινεῖ, ταῦτα ἐξίσασιν ἀνδρῶπὸς αὐτῶ ἀνδρῶ τοῦ προσηλακίζεσθαι. οὐδεις ἄμ ὡ ἀνδρες ἀθηναῖοι, ταῦτ' ἀπαγγελλωμ δύνασθαι, το δεινότητα, παρὰ σῆσαι τοῖς ἀκόντοισ, οὕτως ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας ἐ τοῦ πράγματ τῶ πάσχοντι ἐ πρῶ, ὅσσοι ἐμ ἀργῆσ ἡ ὑβρεῖ φαίνεται. Non enim plaga iram

pre se

pre se fert, sed contemptus: neq; graue est liberis uerberari, tametsi graue, sed si per contumeliam. multa enim is, qui uerberat, ô uiri Athenienses: facit: quorum quaedam is qui patitur, neq; alteri denūciare poterit, habitu, aspectu, uoce. percutit quis uti conuiciator, percutit uti inimicus existens, percutit pugnis, percutit in maxillam: hæc mouent, hæc extra se ipsos constituunt homines, iniuriam pati nō assuetos. nemo enim, uiri Athen. denūcians hoc quod aggrauat, audientibus representare potest, ita uti rei ueritas se habet: cū tamen ipsi perpesso & uidentibus manifesta iniuria apparuerit. ita totus hic locus emendandus est, & uulgares ineptiæ explodendæ.

Quædam uerba nec Latinè, nec fideliter tit. de pigno. translata: quapropter à nobis declarata uti debuit. CAP. XVII.

Sæuola in ultimo serè restitso de pignoribus, huiusmodi refert epistolâ. Δαναοῦ ἀμειβόμενος παρὰ σοῦ δυνάμειαν τεταχόσια, παρακαλέω σέ, μή βεβαίως σιωπῆσαι ὑποθήκην παρ' ἐμοῦ λαβείν. οἶδας γὰρ ἀκριβῶς ὅτι ἡ τὰς βέβαια ἐπὶ οἱ ἀλλοιοὶ μόνον οὐδὲν ἠγάχονταί, ἢ σοί, ὡς ἐν σκηνῇ μόνον ἀνθρώπων τῶν θεῶν. Cum mutuo acceperim à te denarios quingentos, id rogo, ne aliã à me cautionē petas, sed hypothecã accipias. euidenter enim nosti, & tabernã & seruos meos, ad neminem aliũ quã ad te pertinere: qui mihi tanquam honesto uiro fidem adhibendam duxisti. Libuit & hanc referre: quoniam in protritis exemplaribus non satis fideliter Græci huius epistolij sensus redditur:

In. l. cum tabernã. ff. de pigno.

redditur: ut mittam barbaras uoces inculcatas cũ: nec certificationem, nec fœneratũ, nec suppositionem eo sensu prisca illi Iuriscōsulti agnoscant: ut indolendum sit, quas Græcas uoces illi ornatus causa suis scriptis inseruerant, eo temporũ culpa decidisse, ut turpissima carcinomata perpolitatis alioqui responsis induxerint.

Legis quoq; ult. de decret. ab ordin. faciendis, sensum nõ rectè in uulgatis reddi. CAP. XVIII.

l. fi. ff. de decretis ab ordin. faci.

Iusdem Iuriscōsulti responsum, in titulo de decretis ab ordine faciendis, in hæc uerba relatum est. Municipali lege ita cautum erat: ἐὰν τις ἔξω τοῦ συνεδρείου διαίσηται, τούτῳ συνεδρείου ἐπιπέσει. Ἐπιπροσποτινῶν τῶν δραχμῶν χίλιαν. quæsitum est, quam pœnam sustinere debeat, qui ignorans aduersus decretum fecit. respondendi, huiusmodi pœnas aduersus scientes paratas. Ita legendum est hoc responsum, & ex quibusdam antiquis codicibus, & ex Etrusco uolumine: quamuis in impressis codicibus interpretatio quædam Græcarum dictionum addita sit, quæ longè nugacior est, & multò plura continet, quàm Græcum illud cōma significet. quòd uidelicet uariæ expositiones, & recentiorum annotatiuncule, quæ super contexta Iuriscōsulti uerba adiuncta fuerant, ex subsidijs in ipsam aciem transiere. si quis ad uerbum transferre uoluerit, is ita interpretetur necesse est: si quis extra collegium iudicio experiri uoluerit, prohibeatur, & soluat drachmas mille. quæ enim sequuntur, uulgò addita

addita sunt, & in familiam alienam irrepserunt: nec Scaeu-
la eas uoces agnosceret. quantum autem id in iure ciuili
referat, qui legem uulgatam uiderit, scio nihil dubitatu-
rus est: etiam si illi adsit (quod aiunt) cornea fibra.

Clausulam codicillarem ex Paul. respon-
so non satis bene perceptam: idcirco
noua expositio assignata. CAP. XIX.

Aulus Iurisconsultus in tractatu de te-
stamentis, ex his, inquit, uerbis τάντων
την Διαθήκην βούλομαι εἶναι κλησίαν
ἐπὶ πάσης ἐξουσίας, quæ in scriptura
paterfamilias addidit, uideri eum uelle
uoluisse omni modo ualere ea quæ re-
liquit, etiam si intestatus decessisset.

Lex ea. §. fi.

Accursius ita Græcas uoces interpretatur, dubitans ta-
men & per coniecturas: Legata quæ reliqui, & fidei-
commissa dari uolo ab omni hærede meo, etiam ab inte-
stato. quæ interpretatio nihil habet commune cum ipsis
litteris: quare ad uerbum ne dubites ita traduci debuisse:
id testamentum uolo firmum esse per omnem potesta-
tem. quibus uerbis clarum est etiam comprehendî hære-
dis institutionem: quæ si iure directo sustineri nequibit,
in fideicommissum flectetur. nam Accursij expositio
solum legata, & fideicommissa, non autem institutiones
comprendit: quod etiam Baldus notauit: cum tamen uel
præcipuè in tractatu testamentorum respiciantur insti-
tutiones, alioquin ea Lex in legatorum sectione referenda
fuerat.

Declar

Declarata quoq; lex, cum enim, de stip. seruorum,
ante nos non intellecta. CAP. XX.

I. cum enim.
ff. de stipul.
seruo.

Seruus cōmunis Titij & Meuij
ita stipuletur, Titio aut Meuij da-
re spondes, inutilis est stipulatio:
idem si dixerit, Titio x. aut Meuij
fundum dabis: non idem si Titio aut
extraneo stipulatur. & rationem

his uerbis prosequitur Vlpianus titulo de stipulatione
seruorum: cum enim stipulatur domino aut extraneo ser-
uus, utrunq; cōstat, & in domini persona stipulatio, &
in extranei solutio. at hic τὸ ἰσᾶζωρ corrumpit sti-
pulationem & solutionem. significat illa uox Græca,
equalitatem, qua eadem forma per disiunctiuam nomina
ti sunt domini, propter quam dubietatem uitari stipula-
tionē. at cū domino & extraneo stipulatur, τὸ ἰσᾶζωρ,
hoc est equalitas ista cessat: quoniam extraneo cum sti-
pulari nequiuert, habetur solū pro adiecto. Accursius
hoc in loco quantum recedat ab orbita, ac toto erret ce-
lo, qui eum uiderit, non ambiget.

Quid sit quod uulgò dicitur, Romā esse cōmunem
patriam, quic; itē ciues Romani, plurimæ leges ha-
ctenus nō intellectæ, declarātur. CAP. XXI.

I. rem. ff. ad
municipia.

MOdestinus Iurisconsultus titulo ad municipi-
pales. Roma, inquit, communis patria
nostra est. Cuius uerba Accursius enar-
rans, id dictum idcirco existimat, quòd
quilibet Romæ conueniri possit. quam sententiam, qui
in ius pontificium scholia edidere, ubique probant:
nullusq;

nullusq; ferè est ex iuris ciuilis Doctoribus, cui hæc interpretatio non applaudat. cæterum hæc mihi sententia tantum abest ut placeat, ut uerbis Iurisconsulti eam repugnare existimem. quis enim admittat id consequens esse propterea quòd aliquis cõueniri ni illa urbe possit, idcirco eam censerì patriam? an quòd Statiliensis si à suis iudicibus ad senatum Mediolanensis Ducis prouocat, Mediolani litigare aduersarium cogit, ideo Mediolanensis est? Igitur ut nõ hanc solum legem, sed & multa alia iuris ciuilis responsa explicem animaduertendum est, nequaquam uulgò cognitam esse historiã, unde hæc omnia declarantur. quam eo libètius referre destinavi, quòd pleriq; etiam eruditi humanioris literaturæ professores, hæc in re hallucinati uidentur. Constat hoc in primis, cū Romani uicinas sibi natiões armis domuissent, ueluti qui Latium incolunt, eos non planè pro subditis habitos, sed in societate admissos: ita ut legione Romana ius militadi haberet, magistratusq; in ea plerunq; gererent: quales sunt decurionatus, tribunatus, præfectura castrorũ, & similes: id uocabatur ius Latij ueteris: & hoc ea ratiõ, quoniam subsequente tẽpore Latinis socijs ius quoq; in urbe Romana adipiscendi honores indultũ fuit, ferebãtq; undè cum Romanis tribubus suffragia, plerunq; & ipsi magistratus deligebantur: undè non iam ius Latij habere aicebantur, sed ius ciuitatis: fuitq; primo Latinis hæc prerogatiua à Romanis tributa, quòd uidelicet uiciniores erãt & cõterranei omnes (Roma enim, ut Plini⁹ autor est, Latij pars est) quòd item eorũ fideli opera in prælijs utebãtur. quapropter apud Liuium fere ubiq; legimus Roma-

Iaf. in. l. i. ff. de uerb. oblig.

nis legionibus additos socios Latini nominis. propagatis
 deinde uiribus, cum Italici quoque dominarentur (intelligo
 autem Italiam secundum ueteres terminos) & illi peterent ut
 ipsi quoque ciuitate Romana donarentur, & factione opti-
 matum Romani id denegarent, multae seditiones exorta sunt:
 quarum praecipuum incitamentum Fuluius Flaccus fuisse dici-
 tur. hunc Apianus Sophistes tradit, cum consulatum gere-
 ret, primum retulisse de admittendis in ciuitatem Italici, de-
 iure honorum illis concedendo, quod cum impetrari non po-
 tuisset, irati Itali libellum Romanis, duce Tito Afranio, in-
 tulerint. quoque partes cum Etrusci quoque sequi constitui-
 sent, dubitantes Romani ne tantam belli molem sustinere non
 possent, eos praecipue sic Etrusci priores in urbem
 adsciti, demum cum aliquandiu cum Italici belligeratum esset,
 multa quoque incommoda ultro citroque illata: tandem pax sequu-
 ta est, & Itali quoque ciues Romani habiti sunt: cuius rei
 etiam Velleius Paterculus historiae libro primo meminit.
 celebratur Ennii spondaicum carmen apud Censorinum: quo
 traditur Campanos in ciuitatis Romanae iura etiam admis-
 sos. Ceterum in ferendis suffragiis novos hosce ciues Ro-
 mani decipiebant: quoniam quinque & triginta Romano-
 rum tribus priores rogabantur: quae cum Italicas nume-
 ro superarent, facile quos libitum fuerat, promouebant:
 quod a principio clara fuit. uerum cognita fraude, nouae se-
 ditioni ansa praestita est, donec bona fide Romani cum so-
 cijs egerunt. post aliquot deinde tempus, cum Transpadani
 populi idem ius peterent, annitente Pompeio Strabone,
 qui Cnei pater fuit, lex lata est, qua & ipsi iura Latinita-
 tis recetiora consecuti sunt, hoc est ius petendi magistra-
 tus,

tus, & eadem quæ Itali ante habuerāt: cuius rei autor est
 Afconius Pedianus. uerū id tum etiam omnibus Insu-
 bribus concessum nō fuisse arbitror: cum Tranquillus au-
 tor sit, Lambri accolas de petenda ciuitate, L. Scylla, &
 P. Antonio consulibus, agitasse: & Plutarchus tradat No-
 uocomenses Iulij Cæsaris rogatione ciuitatem adeptos. qđ
 cum egrefferet Marcellus, eorū decurionem flagris pu-
 blicè cædi iussit, cum hac exprobratiōe, ut meminisset ci-
 uem se Romanū non esse, nec Cæsarem ius id indulgendi
 habuisse. sed utcunq; sit, & uniuersis etiā Insubribus id
 iuris tandē indultū esse, ex Corn. Tacito constat. Conque-
 ritur Cicero apud Atticū, quòd M. Antonius Siculis iura
 ciuitatis Romanæ concesserat: tanquam id fieri debere, in
 cōmentarijs Cæsaris uidisset. protensa demū hæc conces-
 sio est in Narbonensem prouinciam: scribit Tranquillus
 ex semibarbaris Gallorū quosdā à Iulio Cæsare ciuitate
 donatos, & in curiā admissos. nam & alibi traditur pro-
 positos publicè libellos, ne quis nouo senatori curiam mō-
 straret, quòd uidelicet tot externi in curiā pro senatori-
 bus irruperant. ceterū quamuis Galli ciuitatē Roma-
 nā adepti forent, ius tamen adipiscendi honoris aliquan-
 diu illis detractum fuit, donec Aulo Vitellio, & L. Vi-
 psana consulibus, Claudius imperator uniuersæ Gallie
 Comate illud quoq; indulset, habita sup hoc ornatissima
 oratione, quā x l. lib. Corn. Tacit⁹ refert. fuit & id platū
 ad aliquas Hispaniarū urbes, donec ī uniuersū illæ quoq;
 ciuitatē adeptæ sunt. apud Strabonē refertur, uidisse eum
 Nemausi in Gallia, Gallos hoīes, qui ædilitatē quæsturam
 que in urbe Roma. gesserāt, quòd uidelicet ciues Romani

1. iur. ff. de cels. effecti forent. Legitur & apud Spartianū, à diuo Seucro Neapolitanis & Palæstinēsis ius ciuitatis sublatū, qđ in armis cōtra eum fuerant. Paulus Iuriscōsultus in titulo de censibus: Iuris, inquit, Italici sunt τρωας, βηρυτος, αυγαχιορ, hoc est Troas, & Berytus, & Dyrrhachiū. Quamuis in codicibus Græca uoces ubique, præterq̄ in Pandectis Florentinorum desint. & Vlpianus eodē titulo: Iuris Italici est in Syria Phœnice splendidissima: Tyrriorū colonia, unde mihi origo est, nobilis regionibus, serie seculorū antiquissima: sic enim legendum est. referuntur enim in illo titulo multe ciuitates, quæ ius habent Italicū, hoc est, quorū incolæ adipisci possunt in urbe Roma magistratus: & sunt immunes, sicut ipsi Romani Italiue, q̄ nec uectigalibus multis, nec tributis, capitationibusq; atterebātur. quapropter Drepanus Paccatus (nisi fallor) in quodā panegyrico in Maximum Tyrannū inuehitur: qui in Gallias hanc capitationē perduxerat. Cū igitur, ut superius ostēdimus, ad ius ciuitatis plurimis nationibus & gentibus cōcessum esset, tandem diuus Antoninus lege lata sanxit: ut qui imperio Romano subditi forent, ciues Romani essent. Paulus iuris autor in titulo de statu hominum: In orbe Romano qui sunt, ciues Romani ex constitutione diui Antonini effecti sunt: ita enim in Pandectis Etruscis habetur: quamuis uulgò lectū sit, in urbe Romana, nec quenquā moueat nouitas dictionis: quandoquidem uox hæc frequens Spartiano, Lampridio, Marcelino, & id ætatis autoribus. nam nimis nouum esset, si idcirco quod quisquam Romæ esset, ciuis Romanus haberetur: quod existimauit Accursius: quoniam ita statutum fuerit in

& in l. j. i. prin.
C. de cadu. tel.

pit in grāmaticis & professoribus. Tranquillus in Cæsare: Omnes, inquit, medicinam Romæ professos, & libera-
liū artium doctores, quo libentius & ipsi urbem incole-
rent, & ceteri appeterent, ciuitate donauit. Idem autor
est, multas ciuitates sua merita in rem publicā allegantes
latinitate uel ciuitate donatas. Intellige autē per latinita-
tem ius illud Latij ueteris. Plinius lib. I III. naturalis hi-
storie, cum de Lusitania loquitur: In ea, inquit, coloniæ
sunt quinque; municipium ciuium Romanorū unum: Latij
antiqui, tria. & lib. I III. de citeriore Hispania loquens:
Continet, inquit, oppida ciuium Romanorū, XIII. Latino-
rū ueterum, x v III. fœderatorum, unum: stipendiaria,
CXLIX. & alibi sæpe. Sed & Iosippus libro aduersus
Appionem I I. Romanorum, inquit, clementia non modi-
cū cunctis appellationis suæ donum cōcessit: non solū ui-
ris singulis, sed etiā in uniuersum maximis gentibus. Hibe-
ri deniq; antiqui, & Tyrrheni Sabiniq; , Romani appellā-
tur. Idem approbat Strabo, qui omnes Italos hac ratione
Romanos dictos scribit. relatū est apud A. Hirtiū, hyber-
nis in Gallia à Cæsare peractis, eum uenisse in Italiam, ut
municipia & colonias appellaret: quib⁹ M. Antonij que-
storis sui cōmendauerat sacerdotij petitionē. quod idcir-
co factū est, quia ius suffragiorū habebāt, & unā cum po-
Ro. magistratus creabant. ceterum id ius ferendi suffra-
gij, ut erat ante occupatam remp. maximū, sic postea mo-
dice utilitatis fuit: quoniam ut Heren. Mod. scribit ad cu-
rā principis magistratuū creatio cœpit pertinere: qua-
propter & lex Iulia de ambitu in urbe cessauit. uerū
alias inde cōmoditates accipiebant, qualis immunitas, &

l. j. ff. ad le. Iul.
de ambitu.

quã Græci ἀτέλειαν uocant. Itẽ qđ iure Romanorũ pro-
prio, quam rem inferius declaraturi sumus, utebãtur. Itẽ
quia principes in magistratus non admittebãt, nisi ciues
Rom. hoc ẽ subditos imperio Ro. quapropter lib. xvii.
Scribit Amianus Marcellinus, inuectum in Constantinũ
patrem, filium, quod Barbaros quosdam, & in orbe Ro-
mano non genitos promouisset ad consulatũ. Illud tamen
non diffiteor, nõ idcirco quod alicui concessa ciuitas es-
set, habuisse eum protinus ius suffragiorum. nam cũ Ita-
li in ciuitatem Roma. recepti sunt, post aliquot annos ius
quoq; suffragiorũ receperunt: quod ex Liuij Periocha con-
stat: sicut Galli Comati prius ciues effecti, dein annitente
Claudio in curie etiam iura prorupere. nam & illud cõ-
cesserim, quamplurimis nationibus ius ciuitatis datũ, ho-
noris solũ causa, non quod immunitatẽ aliquam haberet.
Igitur constitutionẽ diui Antonini, cuius meminimus, ciui-
tatem omnibus tribuisse, ita intelligo, ut non tamẽ ciuiũ
immunitatem concesserit. solum Italicum immune fuisse,
etiam Iurisconsulti posteriores tradiderunt: nõ aequẽ pro-
uincias, quæ annua tributa pendebant. nec tamen omnino
inutilis fuit hæc constitutio: quandoquidem omnibus tri-
buebat ius in legione Roma. militandi, & in ea honores
adipiscendi, quod non ciui Roma. uetitũ erat. Hinc in pa-
latinis Theodosij officijs legimus, in legione Rom. militas-
se Neruios, Dacos, Belgas, Batauos: cum alioquin auxilia
res tantũ fuissent, nõ legionarij. sed & qui ciues Romani
essent, flagris subijci ex delicto nõ poterãt. hinc in Actis
Apostol. προσελθὼν δ' ὁ χιλιάρχος εἶπερ ἄντῶ, λέγε
μοι εἰ σὺ ῥωμαῖός εἰ, ὁ δὲ εἶφην, ναί, ἀπεκρίθη τε ὁ χιλιάρ-
χος

In l. j. C. de usu
cap. transf.

ΧΘ, ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐμ-
 τισάμην. ὁ δὲ παῦλος ἔφη, ἐγὼ δὲ τί γε γέννημα, ἐν-
 θῆως ὄντι ἀπέστεισα ἀπὸ αὐτοῦ, οἱ μέλλοντες αὐτὸν
 ἀνεξέταξι. Ἐὶ ὁ χιλίαρχος δὲ ἐφοβήθη, ἐπιγνούς ὅτι
 ῥωμαῖός ἐστι, ἔτι ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεώς. hoc est, accedens
 tribunus dixit illi: dic mihi, num tu Romanus es? at ille di-
 xit: etiam. responditq; tribunus: ego multa summa ciuita-
 tem hanc consequutus sum. & Paulus dixit: at ego etiam
 natus sum. protinus ergo discesserunt ab eo, qui eū tortu-
 ri erant. tribunus quoq; timuit, postquā rescivit quod Ro-
 manus esset, & quod uinxisset eum. Erat & aliud ciui-
 bus Romanis propriū, quod uidelicet in potestate filios
 habebant: si modo ciuem Roma. uxorem habuissent: cum
 alijs enim matrimonium nō erat, quod etiam sequenti ca-
 pite ostensurus sum. ceterū ut tandem capiti huic finē
 imponam, potuerunt & ex superscripta Antonini con-
 stitutione, alia oriri commoda: quæ nos quamplurimis ne-
 gocijs occupati, colligere ex autoribus nequaquam po-
 tuimus, sed nec indecorum Varro putauit, spicilegio per-
 fecto spicam relinquere, sicut nec uindemiatori racemū.

Quemadmodum intelligendum sit, Frācigenas
 in potestate filios non habere: item num sub
 diti fuerint Roma. imperio. CAP. XXII.

Scribit iuris autor Caius, in potestate
 nostra filios esse, quos ex iustis nu-
 ptijs procreamus: quod ius propriū
 ciuium Romanorum est. Id quo-
 modo intelligendum sit, non omni-
 bus constat: tamen si satis repertu id

l. uen. d. de his q
 furt. sui. i. tit. de
 pa. p. o. s. fin.

apud autores facile sit. Nam cum id ius ad ciues Romanos tantū pertineat, sequitur ut q̄ iura ciuitatis nō habuerit, minimè filios in potestate habeat: sed potius huiusmodi liberi uentrem sequantur. hoc magni momenti fuerat, priusquam diuus Antoninus statuisset, in orbe Romano qui essent, ciues fore Romanos. quamuis enim Romanis armis domitæ essent nationes, parerentq; prouinciae: non tamen in eis filij patriæ potestati suberāt, nisi si qui parentes ius ciuitatis impetrassent. hinc quandoq; legimus, ius Quiritium foeminis fuisse impartitum: quod non alia causa fiebat, quàm ut ex eorum connubio nati, in patrum potestate essent, haberenturq; Romani ciues. ostendit id in Topica Ciceronis Boëtius. quin & ipse Cicero: Si mulier, inquit, cum fuisset nupta cum eo, cū quo connubium non esset, nūcium remisit: quoniam qui nati sunt, patrem non sequuntur, pro liberis manere nihil oportet. uera igitur sensit Accursius, qui Francigenas non habere filios in potestate tradidit. quod hi ciuitatis iura nunquam habuerint. non me latet, quantum nugarum hoc in articulo recentiores quidam infarserint: quas omitto, ne chartæ dispendium feram. historię ueritas ita se habet, Gallos omnes Romanis principibus paruissse, & ius ciuitatis adeptos. quin Orosius, Eutropius, Eusebius, siue quisquis ille fuit, qui additamenta τοῖς ἑξομοῖς scripsit, ostendūt Romam prius ab imperio Romano descuissse, nimirū à Gothis captam, quàm Gallias ipsas. Igitur Franci Scythica prius, mox Germanica natio, Maximiano Diocletiano que Impp. Rheno traiecto, in Neruijs & Treueris cōsederunt: cum id ab ipsis Imperatoribus impetrassent:

ut in

ut in quodã panegyrico (nisi fallor) Mamertinus refert.
De quibus intellexisse Ausonium crediderim in Mosella:
Aruaq; Sauromatum quondam metata colonis.

Hi & Saliij dicti sunt, ut Amianus Mar. lib. xvii. scribit. & eorũ lex Salica: unde & Sidonius Sali^o pede, falce Gelonus, accidit deinde ut direpta à Gothis urbe, legiões Romanæ, quæ Rheno impositæ arcendis Barbaris erant, cū ipsis hostib⁹, q̄ maxima multitudine aucti, flumẽ trãs ire conabantur, cõuenerint, ut quas Romani, tũc retinebant urbes, eas sibi haberent, reliqua Gallia ipsis accederet, quamobrẽ propulsatis populariter Gallis, Franci eorũ sedes tenuere, ut scribit Procopius: et hinc Frãcia dicta. horũ rex Theudibertus, cum in Italiã numeroso cū exercitu uenisset, et Iustiniani duces, Gothosq; simul profligasset, minimẽ propositi tenax, retrocessit in Galliam: quod interpretatus est Iustinianus, tanquã metu suorum ducum fugisset: unde se Francicũ appellauit. quo titulo uti nimis superbo indignatus Theudibertus, decreuerat cum exercitu in Thraciã penetrare, & Byzantio bella indicere: sed id uotũ fato propera mors eius frustrata est. ut Agathius scripsit. Igitur Galli ipsi, item Franci, qui Treuiorum, Neruiorumq; loca tenuerũt, Imperio Rom. paruere. At alij, qui tandẽ traiecto tota gente Rheno Frãcie nomina dedere Romanorum hostes, suis solum regibus ceruices summisserunt. nisi quandoq; Episcopum negantem in Gallia dominatos Romanos, qui si uel Hilarium suum legisset, huiusmodi deliramenta effutire non fuisset ausus. sed uerum est, quod cum Romæ essem, saxeo illi Pasquillo affixum deprendi.

Tandem maxime Pontifex galerum
 Pasquillo hoc tribuas tuo roganti.
 Si sensu sine sum, rude atq; marmor,
 Complures quoq; episcopos creari.
 Ipso me mage saxeos uidemus.

Annotati duo errores in decretis Pontificum,
 ab ipsis autoribus commissi, ex Græcæ linguæ
 imperitia. CAP. XXIII.

Ibet duos summorum uirorū errores quorum scripta pro lege recepta sunt, consutare: atq; id citra uerborum ambitum, cum ueritas ipsa huiusmodi non egeat administrandis, nosq; quā plurimum à multiloquio abhorreamus. In ueterum patrum decretis, relatum est Alexātri Pontificis huius nominis secundi, quoddam responsum, quo dicitur duorum fratrum uxores ianitrices appellari, quasi eandem ianuam tenentes, uel per eandem ianuam intrantes. quam sententiā, quisquis fuit Isidorus omnino malus Latinitatis autor, in etymologijs illis suis uisus est sequi. sed dii boni, quā euidenti errore: tantum refert incidisse in corruptos à librarijs codices. Modestini uerba sunt in titulo de gradibus affinitatis, ita legenda: Viri frater leuir est, apud Græcos ἀδελφῆ appellatur, ut est apud Homerum relatum: sic enim Helena ad Hectorē dicit, ἀδελφῆ μοῖο κινός. uiri soror glos dicitur, apud græcos γάλος. duorum fratrum uxores εἰνατέρες dicuntur apud Græcos, quod idem Homerus uno uersu significat, ἀδελφῶν, ἢ γαλόων, ἢ εἰνατέρων ἐνπέπλων. Cum igitur magis pro-

bi illi

xxxv. q. v. c.
 qd̄ autem.

l. non facile. ff.
 de grad.

bi illi patres quàm docti apud Modestinum legissent, duorum fratrum uxores inateres dici, Græcã dictionem quæ in eorũ codice Latinis notis scripta fuerat, Latinam existimarunt, & corruptè scriptam: unde non inateres, sed iantrices legendum crediderunt. quorum error ex carmine illo Homeri deprenditur. $\lambda\lambda\omega$. quod inter legendum à nobis repertum, Iurisconsulto restituiimus. nemo enim unquam audebit profiteri, se apud idoneos autores iantrices eo significatu offendisse: nisi is planè excors sit, & omniũ indoctissimus. sunt qui has $\sigma\upsilon\nu\mu\phi\delta\varsigma$ uocant: sanè duarum sororum uiri aëlij, ἀήλιοι nuncupantur. Alius est Isidori error, XXI. distin. quo in loco ex eius autoritate refert gratianus, Metropolitanos dici à mensura ciuitatum, quod falsum est: cum μητρόπολις Græcè dicta sit, quasi matris ciuitas, quamobrem per ἡτα scribitur: cum si uera esset Isidori sententia, μετρόπολις per ἑιλόν dicendum foret. Suidas metropoles dici tradidit eas urbes unde coloniæ deductæ sunt: quoniã hæ quasi coloniarum matres sunt. meminit & in hunc sensum Thucidides.

Quid significet lis & controuersia, item iudiciũ:
& Isidori error in c. forus, de uerbo signifi.

CAP.

XXIII.

Estatum est uarijs opinionibus inter nostros Doctores, quomodo lis, & controuersia accipi debeat. & crebrior sententia uidetur esse, ut controuersiam de re extra iudicium acta dicamus: litem uero tunc dici, cum in iudicio facta est cõtestatio. Sunt qui aliter

l. j. ff. de testi.
l. causas. C.
de transact.

aliter opinentur, respondeantq; contrarijs argumentis: ut nihil est in iure, quod altercando non inuoluatur. Ipse proprietatē sermonis ex antiquis scriptoribus accipiendam duco: inter quos Cornelius Fronto in opere, cui titulum fecit, de nominū, uerborumq; differētijs: *Lis*, inquit, nascitur: controuersia pertinacia efficit: & litigant homines, res in cōtrouersiam deducitur: ita cōtrouersia partis est, *lis* summæ. ex quibus uerbis cōstat, propriè quoq; litem dici antequā contestatio fiat: controuersia uero potius post iudiciū acceptū, quæ sententia ex Digestis ipsis plerunq; probatur: licet Iustinianus & Roma. Pontifices in decretalibus uocis proprietatem non obseruet. Ceterum & dubitatū est, quomodo intelligatur iudiciū: & aiunt post litem cōtestatam solum esse iudicium. quam sententiā Isidori autoritate confirmant: qui *forus*, inquit est exercēdarū litiū locus, à fando dictus, siue à Phoroneo rege, qui primus Græcis leges dedit. constat autem *forus* causa, lege, & iudicio, causa à casu quo uenit, dicitur: est enim materia & origo negocij nondum discussionis examine patefacta: quæ dum proponitur, causa est: dū discutitur: iudiciū: dū finitur, iustitia. uocatur autē iudiciū, quasi iurisdictio: iustitia, quasi iuris status. uerba hæc Isidori quàm inepta, quàm falsa sint, nemo arbitror doctus ignorat. & in primis ubinam gentiū reperitur *forus* masculino genere, hoc in significato: nemo enim ex antiquis hoc dixit: nec dubito, si Papinianus, aut alij Iuriscōsulti ita dici audirēt, quin barbarā uocē deridiculo haberēt, dispuerentq; sed & etymus ipse nihilo melior: fari primā pro- ducit, forū corripit. A Phoroneo uero dictū quī credat?

cum.

Extra in rubr.
de iudi.

cum Phoroneus Argiui regis nomen, id apud suos Argi-
 nos nō obtinuerit, ut de suo nomine forum dicerent: ipsi
 enim ἄγορᾶν, δικαστήριον, πολιτήριον dicunt, nō forū:
 quin φόρῳ apud ueteres Græcos cum tributū signifi-
 cet, tum & alia nihil ad forū facenitia. ut nō parum mi-
 rer, Philelphū, alioqui uirū eruditissimū, maluisse Isidori
 ineptias quadā oratione sequi, quā grauissimū autorē
 M. Varronē: qui lib. 1. de lin. Latina, forū dictum à feren-
 do ait, quod in eum locū litigantes cōtrouersias deferāt,
 sicuti negociatores res quas uēdere cupiūt. Sed & quod
 subsequitur, dum discutitur causa, dici iudiciū, aut aliter
 intelligendū est quā uulgò fit, aut nō satis rectè opinor
 dictū. quippe iudiciū etiam dici ante litē contestatā ostē-
 dit Iurisconsultus: qui ubi cœptū est iudicium, ibi & fi-
 niri debere ait. quæ uerba Barto. & alij omnes interpre-
 tantur, ut sit cœptū à solius citationis transmissione. Igi-
 tur existimo Isidorū nō ad uocabuli significationē respe-
 xisse, sed ad res ipsas, quis enim admittat, causam ubi dis-
 cussa est, dici iustitiam: id certè non conuenit definitio-
 ni: nam & propriè negocium discussum dicitur causa, ut
 Bartolus & ceteri tradiderūt: cum tamen Isidori uerba
 non satis id admittant. arbitror itaq; hanc fuisse eius sen-
 tentiam, ut causa esset uerbum generale, quod compren-
 dat principium negocij cum proponitur, & cū quis de-
 liberat, & proponit ut litigat: ubi autē ea discutitur, est
 iudicium. quod accipiendum est, nō solum cum ipsum fa-
 ctum discutitur, sed etiā tractātur quæ preparatoria di-
 cimus ipsius discussionis. at ubi iudicatū fuerit, dicitur fa-
 cta iustitia: quia tum ius suum unicuiq; est redditum. nā
 & si

c. gratū. de offi.
deleg.
In l. i. de iuris.
om. iud.

Et si iudicium à iurisdictione dicitur, id constat, ante litis contestationem, iurisdictionem dici coeptam. Illud non omiserim, non minus quàm Isidorū falli eos, qui iurisdictionem non à dicendo iure, sed à ditione, hoc est dominio iuris appellatam perquam ridiculè tradiderunt. Et hæc quidem satis.

Quid sit pecunia erania, non herosa apud Iurisconsultum tit. de solu. CAP. XXV.

L. creditor. ff.
de sol.

Erbidij Scauole uerba hæc sunt, in titulo de solutionibus: Creditor obligatā à debitore pecuniā, ut alia die accepturus distulit: mox pecunia, quia illa respublica utebatur, quasi herosa iussu præsidis sublata est: respōdi detrimentū creditoris nō esse. uideādū est quid significet uox illa insolens herosa: Et ut mittā Accursij ineptias, cū ad ueteres codices cōfugissem, deprēdi Græcam dictionem corruptā circumferri: nō igitur legendū est herosa, sed ἐρανῶ, significat eranos Græce mercedem, tum etiam collationē pecuniæ uice cuiusdā tributi indictæ. ἀπὸ τῆς συνειρησίας, id est, à contribuendo. autorem huius rei citant quidam Athenæū, Plinius secundus uocis ipsius mentionē facit, apud quem extat Traiani epistola in hūc modum: Amasenos concessum est eranos habere, si tali collatione non ad turbas, nec ad illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiā utūtur. ex his igitur constat quid Iurisconsultin intellexerit. Meminit τῶν ἐρανῶν Et Iulius Pollux libro octauo. κερ. λε.

Resti

Restituta Græca dictio, atq; declarata in l. uerbum. C. de infam. & consideratum Lucæ uerbum in euangelio.

CAP. XXVI.

Imperatoris Gordiani cōstitutione cautum est, cum iudex causa non cognita accusatori dicit, ἐσυννοφάντησας, nō idcirco eum notari infamia, dubitarunt aliqui de uocis ipsius significatione: & sciendū est ad hoc

l. uerbū. i. C. ex quib. cau. infam. irroga.

trahi, ut significet calumniatus es. Vsus est hac dictione Lucas in euangelio: μη δέν α διασείσητε μη δέ σ' υνοφαντήσωντε, & ἀρνησθαι τοῖς ὀφθονίοις ὑμῶν. neminem concutiatis, neq; calumniemini, & cōtenti estote stipendijs uestris, deducitur id uerbum ab eo quod est ficos mandere. scribit Festus, apud Athenienses dictos sycophantas: quoniam cū fici essent in pretio, multa indicebatur his qui eas auferrent: at qui aliquem accusaret huius criminis, sycophanta dictus, qui litem de re leuissima ordiretur. hinc captum est trahi ad calumniatores, & uiros nihili. meminit hoc significatu Aristoph. in Pluto. & Terentius, Plautus, ceteri. quapropter ridicula est Accursij interpretatio, nescio quid ex Aesopi fabula asserentis. Græcè autem legendum ἐσυννοφάντησας, non autem Latine sycophanta, indicio sunt antiqui codices.

Quid sit edictum perpetuum: & quedam ad Iulianum Iurisconsultum pertinentia.

CAP.

XXVII.

Videamus

i. j. C. de an. &
capit.
l. ij. ff. de statu
ho. l. edita, ide
eden.

Ideamus qd in iure civili sit ppetuū edictū:
cuius titulos atq; ordinē se imitari Hermo-
genes ait: et Imperator, mutari, inq; et cor-
rigi actionē cōuenit, prout edicti perpetui
monet autoritas. mētio huius est & mille alijs locis. &
sciendū est, edicta pratorū annua fuisse, quæ ipsi in albo
proponebant: ubi magistratu functi fuissent, alius suc-
cedebat, qui noua edicta proponebat. sic ius uariē dici
solitum: quod cum ambitiosis pratoribus malefaciendū
ansam præstaret lege à cornelio lata cautū est, ut præto-
res ex edictis suis perpetuis ius dicerent, ut scribit Asco-
nius Ciceronis interpres. Cæterum tēpore Hadriani prin-
cipis, Saluius iulianus Iurisconsultus (patria Mediola-
nensis, ut ostendit Dion, & Aelius Spartianus, si apud
eum emēdetur lectio) omnia prætorum edicta in unum
collegit, & sub cōgruis titulis posita interpretatus est.
coeperuntq; tum prætores congesta ab Iuliano edicta se-
qui: non autem ipsi noua proponere. Eutropius, Didius,
inquit, Iulianus rempublicam inuasit, uir iure peritissi-
mus, nepos Saluij Iuliani, qui sub Hadriano perpetuum
cōposuit edictum, tradit Spartianus, Seuerum Imperato-
rem in Didij Iuliani inuidiam iussisse, Saluij decreta abo-
leri: quod non obtinuit, edictum uidelicet perpetuum in-
dicans. In eius laudem id epigramma statue quādoq; in-
scriptum Græcè legi.

Τῶτον Ἰουλιανὸν νομικῆς φάσκει, ἔπειτα ἰδύσαι,
Ρώμην ἄβερρον, πάντα θεὸς ἀνύσσει.
Iulianum Beroë leges mirata docentem:
Romaq; dijs possunt omnia, dixit, agi.

Quid

Quid sit abdicatio, emendata quaedam cōstitutio,
 declarataq; cum Græcæ uocis addita=
 mento. CAP. XXVIII.

Ubi titulo, qui est in Iustin. Codi. de patria
 potestate, huiusmodi constitutio diuulgata
 est: Abdicatio, quæ Græco more ad alienan=
 dos liberos usurpabatur, & ἀπονομήσεως di=
 cebatur, Romanis legibus non comprobatur. Quæ lex in
 impressis codicibus corrupta circūferebatur, nō in Græ=
 ca tantū uoce, sed etiā in Latina: cū alēdos legeretur, pro
 eo quod est alienādos. & ut omittam Odofredi interpre=
 tationem, quæ nullius est pretij, sciendū est abdicationē
 hoc modo fieri solitam: cū filius patrē iniuria affecisset,
 aut minus audiēs dicto fuisset, eū p̄r ad iudices uocabat: et
 pbata cā pmittebat abdicatio. cāe aut ipsæ minimè semp
 eadem erāt, sed icertæ, et ferè p̄ris arbitrio. hinc declama=
 tionum frequēs materia: genere & familia indignos ab=
 dicari lex conceperat. causas huiusmodi fuisse Lucianus
 in abdicatione tradit: si fili⁹ noctu foris cubuisset, si comes
 faretur, si lenones pulsasset, si libidinibus incūberet. ad=
 dit Fabius Quintil. in declamationibus, eū quoq; qui uo=
 luntati paternæ repugnasset, abdicari potuisse. eū autem
 qui abdicatus fuerat, pater educare non tenebatur: imò
 omnium egenū, uestibus spoliatū dimittebat: defuncto pa=
 tri in hereditatē nō succedebat. Idē alibi tradit, sine nar=
 ratione culpæ patribus permissum nō esse, ut filios abdi=
 cent: nullā autē certam esse abdicationis causam, sed &
 idem ostēdit. eos qui à parētibus abdicatos recipiebant,
 lese reipublicæ reos fieri. apud Lucianū dubitatur, num

I. abdicatio.
 C. de pa. po.

D. And. Alcia. Dispunctionum B pater

pater filium, quem semel abdicauerit, receperitq; deinde in potestatem possit rursus ex noua causa abdicare. celebratur à Valerio Maximo Cetus eques Romanus qui Cæsari iubenti, ut quendam filiorum abdicaret, respoñdit: celerius mihi Cæsar omnes filios eripies, quam ex his ego unum nota pellam mea. abdicari autem ad tempus potuisse uidetur credidisse Seneca libro controuersiarum Tertio. apud quem quamplurima abdicatorum exempla leguntur. Illud nõ omiserim, superuacuum fuisse exheredationum causas ab Iustiniano nominatim scribi, si lex abdicacionis non fuisset arrogata.

Quid sit edere, ex Labeonis sententia declaratum:
nec omnino rectè restitutum fuisse eius locũ
à Politiano in Miscellaneis, atq; quid
sint aduersaria. CAP. XXIX.

In. l. j. §. cum
quoq; ff. de
eden.

N lege prima, in digestis, titulo de edendo, eum quoque edere (inquit Ulpianus) Labeo ait, qui aduersarium suum ad alium producit, & demonstrat quid dicturus est, uel id dicendo quo uti uelit, &c. neminem puto latet in Miscellaneis suis Angelum Politianum ostendisse, non alium, sed album: item non dicturus, sed dictaturus, in Pandectis Florentinis legitur. ceterum nec tamen omnino istud nos probamus, quandoquidem uix est ut aliquem sensum elicias, qui non de uerbis extorqueatur. noster codex, ut in aliquibus inemendatior est, ita quedam uerba habet, unde scripturæ ueritatem possimus coniectari.

Legendum

Legendum itaque hoc modo est: eum quoque edere Labeo ait, qui aduersaria sua ad album producit, ut demonstret quid dictaturus est, uel id dicendo quo uti uelit. Sciendum enim est, Latine aduersaria dici tabulas rationum tumultuariè cōfectas: quæ idcirco cōscribuntur, ne res memoria excidant. uulgò dicimus notas, uel quinternetos. solēt enim mercatores rationes suas chartulis quibusdā summam inscribere, quas & inducunt & circumscribunt, deinde diligentius æstimato calculo in libros rationū referunt. Igitur eū edere Labeo existimauit, qui ad albū prætoris aduersaria producat, & demonstret ratios illas summam, & per notas in eis descriptas, quemadmodū in calendarijs seu libris rationum, sit extēsurus: etiā si nō omnē rationē, quæ in aduersarijs annotata est, uelit in calendariū referre, sed aliquā partem tantū: & hoc modo clarissimus est Iurisconsulti sensus. de aduersarijs Cicero in oratione pro Roscio mētionem facit: usque adeo ne te diligis, & magnificè circumspicis, ut pecuniā non ex tuis tabulis, sed ex aduersarijs petas: suum codicē testis loco recitare arrogātie est: suarū præscriptionū & liturarū aduersaria proferre, non ne amentia est? Quin & idē rursus: quid est quòd negligenter scribamus aduersaria? quid est quòd diligēter conficiamus tabulas? qua de causa? quia illa sunt mēstrua, illæ aeternæ, hæc delētur statim, hæc seruātur sanctæ: hæc parui temporis memoriā, illæ perpetuæ existimationis fidē & religionem amplectuntur: hæc sunt coniecta, illæ in ordinem cōfectæ, itaq; aduersaria in iudicium protulit.

nemo, codicem protulit & cetera in hunc sensum. eius
uocis meminit etiam Ann. Seneca. hæc censeo esse que
Iurisconsultus Græca uoce τοῦς ὀπίσθοις ἔσθ' εἶπε dixit
in titulo de bonorum possessione secundum tabulam.

SECUNDI LIBRI FINIS.

Andreae

ANDREAE ALCIATI
 IURISCONSULTI DISPUN-
 CTIONVM, IN IVRE
 CIVILI LIBER
 TERTIVS.

PROOEMIUM.

ICVT apud Græcos qui co-
 mœdi esse nō poterāt, tibia se-
 se exercere solitos ueteres tra-
 dunt: ita uereor ne in nos ali-
 quis illud intorqueat, qui de
 suo ingenio tanq̄ ex pœnore
 quicq̄ promere nequeāt, alie-
 na cōmētaria corrigere intero-
 pretariq̄; cōsuesse. quāto enim

melius, si magnū aliquod opus aggressus, decumanum (ut
 ita dicā) librū cōfecissem: unde nomini meo gloriā, & in-
 ter posteros quoq̄; famā cōparare potuissem. uerūm quid
 huic ueriora ueris obijciēti respondeam? consitentē certē
 reum habebit, dū id sciat, nō me iudicio, sed necessitate de-
 ceptū. nec enim nos latebat, si forte Triphon aliquis emē
 data digstorū uolumina edidisset, fore ut nostri labores
 sordescerēt. Id autē faciliē euenturū nō solū præuidere po-
 tui, sed etiā spectare debui. & utinā hoc iādiu accidisset.
 ne bonæ illæ horæ, quas huic negotio impēdi omnino te-
 merē consumptæ uiderentur. grauioribus etenim fortasse

studijs eas tribuiffem: quamuis necessarium & id opus,
 publiceq; utile futurũ arbitrer, quod multa hinc quoq; de
 claratur, quæ haud de triuio sumpta quisquã dixerit. sed
 & qui sic nos improbauerint, uelim felicioribus auspi-
 cijs oneri huic incũbat, in quo nos succubuimus: eaq; pro
 sequatur, quæ nobis assequi minimẽ licuit: tũ enim cogno-
 scent despicatui omnino nõ habendũ hunc librũ, qui eru-
 ditißimorum uirorum exemplo sit cõfectus, præsertimq;
 ueterum Iurisconsultorũ, quos me imitari nequaquã pu-
 debit. quid enim aliud Claudij Saturnini notæ in Scaeuo-
 lam indicat, quàm mihi eadẽ ratione à nostrorũ Doctorũ
 traditionibus recedere licitũ, eosq; redarguere, dũ id iure
 agere me credã? uerũ & quis iusiurandũ calũniæ à scri-
 ptore expetat? multi enim maximiq; interpretes, uitio
 librariorũ corruptis codicib⁹ in foedißimos errores pro-
 lapsi dicuntur: quod nisi ita esset, haudquaquã opus fuit
 Iustiniani lege prohiberi, ne ius ciuile per notas tradere-
 tur. execratus est eos Hieronymus libentarios, qui quæ de
 suis scriptis exciperet, exẽplarib⁹ cõferre negligebat, di-
 ligenterq; nõ emendarent. quod si à tanto uiro in histo-
 ria est factum, quid nos in iure agamus? ubi tanto cautius
 agendũ est, quãto maiore cũ noxa delinquitur. nõ me præ-
 terit, ineptũ & ἀδύνατον fore, si quisq; id etiã uelit, ut
 prorsus in scribẽdo nõ erretur. hoc tamẽ diligẽter curã-
 dum esset, ut in his tãtũ quæ modici momẽti foret, pecca-
 retur. quoniã cũ impressoria hæc ars eiusmodi sit, ut qd'
 malè uno in loco est positũ, per oēs exẽplariũ quoq; tra-
 duces inuertatur, late uagatur malũ, numioq; plures deci-
 pit. Ipse q; quãtũ in me fuit, insigniora in iure primũ er-
rata

rata corrigere adortus sum, quædã uetera nũc ab alijs nõ explicata interpollabo, eũq; deinde sensum uerbis afferã, qui cõuenire magis uidebitur. quod idcirco libētius à me tertio hoc libro fit ut uertēdo stylo nimũ lassus lector, habeat et quo interim q̄scat, et fastiditus quo se recreet.

Que sint centesimæ usuræ, quid calēdarium, quid semisales, defensa Hermolai Sociniq; sententia: & restituta sibijpsi lex Septitia, de pollicitationibus. CAP. I.

I. centesimis.
ff. de verbo.
obliga.

Centesimis calēdis dari utiliter stipulamur, inquit Paul⁹: quoniã præsens obligatio est, in diē autē dilata solutio. uidēdum est unde hic modus loquēdi defluerit: & scire debemus, ueteres solitos fœnerari nõ in annos, sed in menses: quod ostenditur ex uulgato Pauli respõso: Lecta, inquit, in auditorio Aemilij Papin. est cautio huiusmodi. L. Titius scripsi me accepisse à P. Mæuio x v. mutua numerata mihi de domo sua, & hæc x v. proba recte dari stipulatus est P. Mæuius: spopõdi ego L. Titius: cõuenitq; inter nos, ut P. Mæuio ex summa supradicta mēstruos refundere debeam denarios trecentos, & c. nam & Aeschynes in oratione aduersus Ctesiphontem in Demosthenem inuehitur: qui in singulas minas fœnoris nomine mēstruas drachmas exigeret. Aristophanes quoq; ἐν νεφέλαις Strepriadem senē inducit, qui aliquã sibi optat incantatricem Thessalã, quæ carminibus lunæ exortũ differat: sic enim futurum, ut creditoribus suis usuras nõ reddat: cũ argentarij in nouilunia usuras exigant, & ex nouemēnijs fœnus crescat: νεομηνίας autem nostris calendis

non ab similes nemo ignorat. Igitur cum calendis scœnora
 exigi solitū fuerit: centesima usura dicta sunt, ex quibus
 duodecim pro cœtenario recepimus: idcirco sic nuncupa
 ta, quod cœtesimo quoq; mense sortē æquent. cuius rei ar
 gumentum præstat Sidon. A pol. sub finem tertij libri ad
 Turnum: qui, cauta, inquit, scœnatori est cœtesima: quæ
 per bilustre perducta tēpus, modū sortis ad duplū addu
 xit: nā octo annis quæ cētū fuerāt fiunt ducēta. lustrum
 enim hīc pro quatuor annis accipitur: quod ex Dionysij
 quoq; Alicarn. uerbis cōuincitur, et Suidæ. Idcirco apud
 aliquos quinquēniū cōpræhēdit: quoniā post quatuor an
 nos expletos statim erat lustrū, ut ad principiū quinti an
 ni respiciendū sit, non ad finē. idē enim est lustrum, quod
 Olympias Ouidio, Martiali, Ausonio, Seruio Gram. ex
 superscripta ergo ratione, etiā stipulationes cōcipiebantur
 in calēdas: quapropter Paulus dixit, cœtesimis calen
 dis dare spōdes? ex hac etiā cōsuetudine deductū puto, ut
 calendaria libros rationū dicamus: nā ut animaduerti, so
 let Iurisconsultus ea dictione uti, cū scœnatorum ratio
 nes describit. cæterum cœtesimis usuris, duodecim in cœte
 narium accipi, sicut semisibus sex, trientibus quatuor,
 Hermolaus ex L. Columellæ autoritate docuit: quam sen
 tentiam Socinus latissimo tractatu defendit: ostenditq;
 nostros Doctores hac in re ἐν διαμέτρῳ, quod aiunt, er
 rasse. eadē sentētia in titulo de pollicitationibus cōproba
 tur. Septitia certamē patriæ suæ pollicēdo sub hac cōdi
 tione pollicita est, uti fors apud eam remaneret, & ipsa
 usuras semisales ad præmia certantium resoluat, in hac
 uerba: Φιλοτιμῶς παθιεῖω ἅγδωα τετρασηκῶν ἄπὸ
 μεγίστου

Soci. i. l. iij.
 §. fin. ff. ad. l.
 Falcid. l. Se
 ptitia. de pol
 licit.

μυριάδων τριῶν τῶν τοῦ κεφαλαΐου, αὐτὴ κατέχουσα ἅρ-
 γυρίον. Ἐὰσφαλιζομένη παρὰ τοῖς λειπαρώταις ἀξίως
 χρεῖως ἐπὶ τῶ τέλει τῶν ἐξ ἔθους τριῶν μυριάδων τό-
 νου, ἀγῶνοθετοῦνται. Ἐὰ πρῶταθετομένους τοῦ ἀνδρὸς
 μὲν, ἐπ' αὐτοῖς δὲ τῶν ἐξ ἐμῶ γεννηθισομένων τέκνων. ὡς
 εἰσὶν δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἄλλα τῶν θυμηλικῶν, καθ' ὅσον
 ἐφ' ἐκάστου ἀθλήματι. ἢ βδλη ὀρίση. Ex liberalitate
 mea quadriennale certamen dedico triginta millium sor-
 tis: ut pecunia penes me retēta, idonee apud Decēprimos
 caueā me soluturā, quae solent praestari x x x. milliū usu-
 ras, designatore & praefecto ipsi certaminū marito meo,
 deincepsq; filiis, qui ex me gignentur: ceditq; id in foeno-
 ris in Thymelicorū praemia, sicut unoquoq; in certamine
 Senatus decernet. Volui Graeca ipsa apponere, ut absq;
 exēplo nos à vulgata lectione recessisse nemo calūnietur.
 Igitur si mulier haec mauult semisses usuras praestare, q̄
 ipsam sortē, non ne expressim iudicatur, has nō esse quin-
 quaginta in centenariū, sed sex: alioquin mulieris huius
 insaniam elleboro purgare opus fuisset. uerū & Her-
 molai sententiā Budeus in libro de asse, Demosthenis Pli-
 nijq; autoritate cōprobat: ut minimē dubitē, quin ueriora
 ueris recēseat. Idem & alio argumēto me annotasse me-
 mini, cum antiqua eulogia interpretarer, extat mediolani
 Plinij Cæcilij monumentū, quo inter cætera inscribitur,
 eum in nominibus libertorū suorum collocasse cēties &
 decies octies nullia nūmūm, hoc est sestertia C X V I I I.
 item rursus nummorū sexagies sexies centenorū, hoc est
 sestertia sex, & nummos D C. cuius summæ incrementū
 centum & quinquaginta sex esse ait: nā si per semisses usu-

ras incrementū cōputetur, ex superscripta summa centū
 & quinquaginta sex denarios in mēses, lucriferi cōsta-
 bit. mēstruas enim usuras fuisse, supra diximus, p̄dīq; eas
 denariorum quātitate eodē loco Iuriscōsultus ostēdit. at
 Plinium solitū semisibus pecunias locare, ipse est autor,
 VII. li. ad Caniniū. In Papin. quoq; respōso, titulo depōsi-
 ti, cui⁹ superiore quodā capite memini, L. Titius p̄mittit
 χορηγῆσαι τὸ κοινὸν ἐκίαςης μὲν ἄς ἐκίαςθ μὴν ὄς ὀβολοὺς τέσ-
 σάρας, prestare usurā singulis mēsibus pro unaquaq; mi-
 na obolos IIII. cū enim sex oboli drachmā cōstituūt, &
 cētū drachmæ minā: sequitur beses usuras prestari, hoc
 est octo in cētenariū. atqui si Accursij & aliorū uera es-
 set opinio, octoginta pro cētenario extorquerētur. nō igitur
 dubito nos ueriora dicere, cū Iustinianus sanxerit, ne
 gociatores besibus foenerari posse, & nō ultrā. ex respō-
 so autē hoc Papin. colligitur hoc esse octo in unaquaq;
 centū. paulò diffusius hæc explicauī: quoniā adhuc ex re
 cētioribus fuere qdā, qui Accursiū etiā impressis tracta-
 tibus defenderēt: sed (dij boni) tam ineptè, ut nihil peius.

Declarata lex, lecta. ff. si certū petā. & quid signi-
 ficet decies sestertium. CAP. II.

1. lecta. ff. si
 certum petā.

Questaquam in usurarū tractatum incidi-
 mus, licet uulgatam illā Pauli legem inter-
 pretari titulo de rebus creditis, Lecta, in-
 quit, est in auditorio Aemil. Papin. præse-
 præto. cautio huiusmodi, L. Titius scripsi me accepisse à
 P. Mauiō quindecim mutua numerata mihi de domo sua,
 & hæc xv. proba recte dari calēdis futuris stipulatus
 est P. Mauius: spopondi ego L. Tit. si ea die superscripta
 summa

Summa P. Mæuii data, soluta non erit, tunc eo amplius quo post solvā pœnæ nomine in dies xxv. denarios centenos: denarios singulos dari stipulatus est P. Mæuius, spondi L. Tit. conuenitq; inter nos, ut P. Mæuii ex summa superscripta menstruos refundere debeam denarios trecentos ei, hærediue eius, &c. Huius quãtitatis rationē Paulus Castr. dum cōmentarijs suis inire uult, mirum est quantum à recto tramite recedat: & memini cū tyro essem, Paulum Picum præceptorē nostrum, uirum alioqui maximi nominis, integræ lectionis tēpus transsegisse, dum calculum hūc ducit: nihiloq; doctiores hac in re scholasticos ab eo recessisse, q̄ aduenerant. hoc igitur primò sciendum est, sestertios & nummos idem fuisse, aenariumq; quatuor nummos ualuisse, seu maius quatuor sestertios: at mille nummos, sestertium unum neutri generis æstimari. ostendit id Budæus Parisiensis, uir clarissimus, in lib. quem de asse & eius partibus scripsit: nec in hoc aliqua est cōtrouersia. cæterū in eo tota lis uersatur an idē sit promitto x. v. sestertia, uel pmitto quindecies sestertiū. Budæ⁹ lōgè hæc differre existimauit: quoniã, quindecies sestertiū, quindecies cētena millia sestertiū nummū significat, hoc est sestertia neutro genere mille & quingenta: ostēdit que id pluribus argumētis. in cuius nos quoq; sententiam rectā contendimus: quoniam consuetudinem hanc loquendi apertissimè demonstrat grauissimus autor Titus Liuius. Is belli Punici libro quarto, ita ferè ad uerbum scripsit. Cum deessent nauæ. Consules ex Senatusconsulto edixerunt, ut qui Lucio Aemilio, & Caio Flamini censoribus, millibus æris quinquaginta

quaginta ipse, aut pater eius census fuisset usq; ad centū millia, aut cui postea tanta essent facta, nautam unū cum sex mensium stipēdio daret: qui supra centum millia usq; ad CCC. millia, treis nautas cū stipēdio annuo: qui supra CCC. millia usq; ad decies aeris, quinq; nautas: qui supra decies, septē. ecce enim quemadmodum clare demonstratur, decies aeris significare decies centena millia aeris. Igitur in hoc respōso, siue legamus quindecim mutua, siue quindecim millia mutua, idem est: quoniam x v. millia nūmūm intelligemus: quæ summa reddit denarios I I I I I. D C C L. Igitur priore pacto actū fuit, ut singulis x x v. diebus in cētenos denarios singuli pro scēnore redderentur: quamobrē ex summa supra scripta soluendi erant denarij x x x v I I. estq; admodum graue id scēnus, quippe quod centesimam etiā duabus uncijis excedat, reformata ergo pactio, ut omnino C C C. denarij menstrui soluerentur (qua ratione sors annua die fuisset restituta) quaeritur quid de usuris? subieceram hoc loco ad ipsum Budeum epistolam, quam quia nimium prolixa, & ad institutum opus parum pertinens erat, summouendā hac editione duxi, & inter epistolarū mearū regestā seruandā.

Quæ fuerit lex Papia, ex autoribus relatum: Isidorū que in canonicis decretis lapsus.

CAP. III

distin. iij. c.
quædam.

Vædam, inquit Isidorus, I I I I. distinc. leges dicuntur ab his, qui eas condiderunt, ut consulares, Tribunitie, Iulæ, Corneliæ. nam sub Octauiano Cesare suffecti consules Papius & Pompeius legem tulerunt, quæ à nominibus eorum

eorum appellatur Papiæ & Pompeiæ, cōtinens patrum
 præmia pro suscipiendis liberis, quantum hoc loco dece-
 ptus sit Isidorus, ex hoc probatur, quod non duo cōsules
 legem hanc tulerunt, sed ab Augusto lata est, appella-
 turque lex Papiæ Poppææ. ea continebat, ut si uir &
 uxor filios non haberent, quod alter alteri reliquisset, de-
 cima parte fisco adiudicaretur. sublataq; est Honorij &
 Arcadij Imp. constitutione, quæ adhuc sub titulo de in-
 firmandis pœnis coelibatus legitur, ut mirum sit, eum
 qui in ius canonicum scholia illa composuit, eius legis
 sententiam ignorasse, quæ uulgatissimo in libro repertu
 facillima foret. ad hanc pœnam allusit iuuen. Saty. IX.

I. fi. C. de in-
 fir. pœnis coe-
 lib.

Iura parentis habes, propter me scriberis hæres,

Legatum omne capis.

Si enim filios non gignebant, decima parte legati multa-
 bantur. ut & non parum admiratus sim, quid super illis
 carminibus alij sentiant: quandoquidē totus illi poëtæ lo-
 cus ex hoc capite declarari potest. si illud addiderimus,
 quæ ex lege Papiæ Poppææ portio legatario uel hæredi
 auferebatur, caducā dici: de quo et infra dicitur cap. VI.
 Tacitus lib. hist. III. Relatū est, inquit, de moderāda Pa-
 piæ Poppææ, quæ senior Augustus post Iulias rogationes,
 incitandis coelibū pœnis, & augēdo ærario sanxerat: nec
 ideo cōiugia & educationes liberorū frequētābatur præ-
 ualida orbitate. hinc apud Ausonium, Jurisconsulto qui
 uxorem duxerat, sed adulterā, dicitur placuisse legem Pa-
 piam: quoniam ea coelibes prosequēbatur. uerū displic-
 uisse Iuliam, quod eius quodam capite, mariti crimine le-
 nocinij plecteretur, qui adulteras uxores in matrimonio
 retineat

retinebant. Eandem hęc Papiam esse arbitror, quę apud Suetonium dicitur de maritadis ordinibus: Hanc, inquit, cum aliquanto seuerius, quàm ceteras emēdasset, prę tumultu recusantiũ ferre non potuit, nisi adempta demũ, lenitã ue parte pœnarum, & uacatione triennij data, auctisq; præmijs. sic quoq; abolitionē eius publico spectaculo pertinaciter postulãte equite, accitos Germanici liberos, receptosq; partim apud se, partim in patris gremiũ ostētauit: manu uultuq; significãs, ne grauarētur imitari iuuenis exemplũ: cumq; etiã immaturitate sponsarũ, & matrimoniorũ crebra mutatione uim legis eludi sentiret, tempus sponſas habēdi coartauit, diuortijs modũ imposuit. ex his colligere possumus, emendatã fuisse hanc legē à diuo Augusto: cũ prius eam Papius Poppæus tulisset: quare etiam simpliciter ab autoribus Iulia appellatur. Iuuen. Nam placet Vrsidio lex iulia. non enim ibi intelligenda est ea, quę in adulteros seuit: quod alij existimant. eiusdem legis aliquo capite etiã cauebatur, ne maiores quinquagenarijs, uel sexagenarijs nuptias contraherent: quod caput à Tiberio legi additum Claudius antiquauit, ut idem Tranquil. scribit: nos certè Iustiniani lege id factum deprendimus, titulo de nuptijs.

I. fancimus.
C. de nup.

De ordine dignitatũ quamplurima: & decipi pluribus capitibus Doctores nostros in. l. prima. ff. de offic. eius cui mand. est iuris d. CAP IIII.

I. j. de offic.
eius cui.

Vm de ordinibus dignitatum tractatur, solent nostri Doctores ita rē explicare: ut hi quatuor sint: alios enim superillustres, ut patritij & senatores: alios illustres, ut consules,

Sules, praefectus praetorio: alios spectabiles, quales praefectus urbis, praetor, proconsul: alij uero sint clarissimi, sicut praesides prouinciarum. quam sententiam & in ipsa serie, & in exemplis nunquam probaui: nec enim usquam probatur in dignitatum ordine superillustres esse: nec ea dictio satis Latina est, cumque praefecti spectabiles sint, ostendit Ausonius ab illustrium dignitate solum superariis in Mosella ita canit:

Qui'que suas rexere urbes, purum'que tribunal,
Sanguine & innocuas illustrauere secures,
Praefectarum titulo tenuere secundo.

Quauis me non lateat, aliter quoque hunc locum accipi posse: quin & Cassiodorus lib. epist. v. I. dignissimos esse illustres tradit, tum spectabiles: Spectabilitas, inquit, clara, & consistorio nostro dignissima inter illustres ingreditur, inter proceres aduocatur, & rursus: quando, inquit, hic uicinus est honor illustribus, dum alter medius non habetur delectet te illos imitari, quos proximitate contingis. hinc est ut apud eum toto in opere nulla fiat superillustrium mentio: nec quicquam in Iusti. auteticis necessario in hac re probatur: ut non immerito aliqui etiam ex nostris, a communis sententia discesserint. sed & quod illi tradunt, ultimam dignitatis gradum esse clarissimos, oppidoquam falluntur: post illos enim subsequuntur perfectissimi. quamobrem iustinianus cum lib. cod. XII. de clarissimis dixisset, subdit tractatum de perfectissimatus dignitate, ubi imp. Constantinus, codicillis, inquit, perfectissimatus si uentur, qui impetrauerunt, si abhorreant de conditione seruili, aut fisco, uel curie obnoxij non sunt, uel si pictores non fuerint, uel non
in aliquo

In authen. vt
ab illustre.

I. j. C. de per
fec. dig. lib.
xij.

in aliquo negotio constiterint, nec sibi honorem uenali suffragio emerint, nec rē alicuius administrauerint, & c. ut non parū mirer, quonā modo maiorum nostrorū diligentiam constitutio hęc fefellerit. ceterum & quod illi singulos magistratus sub aliquo harum dignitatū certo gradu collocāt, in eo quoq; falli demōstrabo: cum his dignitatum nominibus illustres uiros ad ipsa munera assumi appareat, nō autē à muneribus seu officijs ipsis dignitatem accipi. Amianus Marcellin. qui res sub Constantio gestas descripsit, lib. x x i, de eo principe loquēs: nec sub eo, inquit, dux quisquā cū clarissimatu prouectus est: erāt enim, ut nos quoq; meminimus, perfectissimi. ostēdit idem & Cassiodorus lib. v i i. dū duabus epistolis formā uerborum tradit, quibus hęc dignitates à principibus solent conferri: ex eo enim noscere possumus, officiorū accessiones has nō fuisse. extat Ticini in fronte templi Ioannis in Burgo antiquū marmor, Græcis inscriptum notis, alicuius, ut arbitror, eorū Græcorum qui sub Iustiniāno cum Gothis certarūt: in eo traditur perijisse eum sub cōsulatu $\omega\rho\sigma\iota\nu\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\ \lambda\alpha\mu\omega\rho\omega\tau\acute{\alpha}\tau\omicron\varsigma$. unde colligitur, eū, tametsi cōsul esset, solūmodo clarissimū fuisse. solēt aut Græci nostra dialecto priores gradus pronūciare $\iota\lambda\lambda\omicron\sigma\tau\epsilon\lambda\iota\omicron\iota$ & $\sigma\omega\epsilon\tau\alpha\beta\acute{\iota}\lambda\iota\omicron\iota$ ne q̄s admiretur si Græcè apud Zonarū Procopium, idq; ætatis leuiores autores, ita scriptū reperiat. legi & apud Agennium geometricum autorem, cuiusdam imperatorie cōstitutionis uerba, qua geometras spectabiles esse decernitur, & antequā profiteantur dici clarissimos. perfectissimorum mentionē aliquoties & in eulogijs, & in autoribus deprendi: & cum nostri Do-

flores profiteantur, præfides prouinciarũ esse clarissi-
 mos, eorum sententiam ueterũ autoritati discordem hinc
cognosco. In Hispania Tarracone hæc inscriptio in mar-
more legitur. Pijss. fortiss. feliciss. D. N. Cõstantino Maxio
mo uictori semper Augusto, Baldus Macrinus V. P. P. P.
His. Tar. & c. quas notas sic interpreteris, Macrinus uir
perfectissimus, præses prouinciæ Hispaniæ Tarraconen-
sis. Celestæ quoq; Carnorum alia est inscriptio in hũc mo-
dum. D. N. Fl. Cõstantino clementissimo, atq; uictori Au-
gusto Martinianus. V. P. Præses prouinciæ Norici. Indu-
bitatum enim apud nos est illas notas, V. P. uirum perfe-
ctissimũ significare. Inter uulgata Panegyrica extat ora-
tio Eumenij Gallicani rhetoris, quã pro restauradis scho-
lis coram præside Galliæ habuit: eum ipse rhetor coplu-
ries inter orandũ, uirum perfectissimũ appellat: qui ti-
tulus quandoq; præscriptis tantũ notis, quãq; extensis scri-
ptus est, ut nemini id dubiũ esse debeat. Mediolani quoq;
in diui Ambrosij cœnobio, marmori inditum eulogium
quoddã ita legitur: Atilius Crescens V. P. ex tabulario pa-
lati. quæ uerba non aliter interpretanda crediderim, quã
ut uirum perfectissimũ significent: sicut hæ notule. V. C.
uirum clarissimum demonstrant. Ambrosius lib. epist.
VII. Antiochus, inquit, uir C. hoc est uir clarissimus. &
Romæ in foro Traiani sub statua Claudiani poëtæ ita le-
gebatur Cl. Claudiano. V. C. Tribuno & notario: ut malè
sentiant aliqui, qui uel quintæ cohortis, uel uirũ consula-
rem interpretantur: abolita enim ea etate erat cõsuetu-
do, qua quis cõsularis diceretur, reciderantq; dignitates in
semibarbaras hæc appellaciones. rursus Tarracone &
Do. And. Alci. Dissunctionũ. C id

de lapidibus
 more istar
 vide

id legitur eulogiū. M. Aurelius Valentinianus V. C. præses prouinc. Hisp. citer. leg. Augg. & c. nam & Apuleius in Apologia, quā orationem habuit coram Claudio maximo proconsule, eū appellat uirum clarissimū. Inde que ostenditur, non semper spectabiles fuisse proconsules, sed aliquos quoq; clarissimos. eodē titulo Mauortium Lollianū consulem ornat Iulius Maternus in proœmio operis; cū, si uera nostri sentirent, illustris fuisset appellandus. uerū & idem in iure ciuili probari nemo sanus ambegorrit, aiunt ipsi præfectum urbis fuisse spectabilem: atqui Theod. & Val. quadam cōstitutione illustrem appellant urbicariam præfecturam, at Ambrosius in epist. ad Valent. cum, inquit, uir clarissimus præfectus urbis Symmachus. aiunt rursus procōsules esse spectabiles: attamē quādoq; legi esse clarissimos. Seuerus: si tabulas, inquit, testamenti uir clarissimus procōsul est secutus, & c. quin etiam senatores ipsos solū clarissimos appellat Constantinus: clarissimi uiri senatores in hac regia urbe, & c. sed & alibi dicitur: Cū salutatus esset Imp. Antoninus à Daciano Auentio, & Opellio Macrimo præfectis prætorio clarissimis uiris, & c. Quid igitur cēsendū? & illud scire debemus, tres ciuium ordines olim fuisse, senatorū, equitū, plebis: qui senatores erant, hi & clarissimi existimabatur: cuius rei fidē faciūt non solū quedam supra à nobis relata argumenta, sed & Vlpiani autoritas, qui cū tradidisset, foeminas nuptas mariti dignitate censerī, subiecit, nuptā senatori, esse clarissimam. Plinius quoque lib. VII. nat. hist. Vestilia, inquit, C. Herdicij, ac postea Pomponij atq; Orfiti, clarissimorū uirorum cōiūx: cum senatores, intel-

ligat,

l. quicquid. C. de aduo. diuer. iud.

l. j. si ex fal. iit.

l. ij. C. de his q uen. æta. impe.
l. ij. C. de sent. pal.

l. foemina. ff. de senator.

ligat, sed omnino apertius Aelius Lampridius in Alexandri Seueri uita, præfectis prætorio suis senatoriã addidit dignitatẽ, ut uiri clarissimi & essent & dicerentur: quod antea uel raro fuerat, uel omnino non fuerat, eò usq; ut si quis imperatorũ successorẽ præfecto prætorio dare uellet, laticlauiam (uestis est senatoria) eidem per libertum summitteret. Alexander autẽ idcirco senatores uoluit esse præfectos prætorio, ne quis nõ senator de Romano senatore iudicaret. hæc ille. Hos iter clarissimos aliq; erat gradus: siquidem Isidorus etymolog. lib. ix. cap. iiii. primi ordines, inquit, senatorũ dicuntur illustres secũdi spectabiles, tertij clarissimi, inferius quartũ aliq; genus non est: cõp̄uis autẽ senatoria quisq; origine esset, usq; ad legitimos annos eques Romanus erat, deinde accipiebat honorem senatoriæ dignitatis. Iustinianus quoq; cum lege ueteri cõstitutum esset, ut clarissimi per procuratorẽ litigarẽt, de his clarissimis solũ intelligẽdum sanxit, qui ijdẽ & illustres essent: & horũ descendentes ipsi quoq; senatoriã dignitatem habebant: & ideo Vlpianus, senatores, inquit, accipiendũ est eos qui à patritijs & cõsularibus, usque ad omnes illustres uiros descẽdunt: nã si aliquis equestris uel plebeij ordinis, beneficio principis in senatũ allectus fuisset, ius senatorium ad heredes non transferebat, nisi insignibus illis fuisset ornatus: hinc apud Cornelium Tacitum cõsularia, questoria, prætoria, censoria insignia: hinc apud Vlpianum uir præfectorius, speciosus, sed qd̄ idem est, spectabilis, media uox erat, q̄ & illustres cõpredebat, itemq; solum clarissimos Plinius epist. lib. v. & spectatissimos appellasse uidetur: adhibui in cõsiliũ duos,

In arth. ut ab
illust.

l. fin. de senat.

l. j. de senat.

quos ciuitas nostra spectatissimos habuit, Cæreliū & Frōtinum, & c. quapropter Vlpianus, speciosas, inquit personas accipere debemus clarissimas personas utriusq; sex^o, item eorū qui ornamentis senatorijs utūtur: quod perinde est ac si illustres dixisset: consularia enim, quæstoria, prætoria, præfectoria insignia, senatorū ornāmēta sunt. apud posteriores Cæsares uidentur illustres esse consules, præfecti prætorio, magister militum, præfectus urbis, quæstor Cæsaris, quod hi ipsi principia sibi debant, maioresq; magistratus erant: qua ratiōe & comites sacrarum largitionū, itē rerum priuatarū, item sacri palatij eadem dignitate censebantur. Qui uerò à senatu sortitō deligebantur, ut procōsules, hi spectabiles erāt: sicut & q̄ alio titulo ex senatu ad prouincias, uel militiā regendā à principe destinabātur, ut duces, ut comites cōsistoriani, ut comites sacri patrimonij, ut comes oriētis, ut uicarius præfecti prætorio oriētis aut Aphricæ, q̄q; illi honore æquati sunt, ut magistri sacrorum libellorū, ut proximi memorie, ut archiatri, ut comites, qui prouincias regūt, ut professores, qui uigesimū stipēdiū promeruerint: ceterū prætor quoq; itē præfectus uigilum, & ipsi spectabiles erāt: non enim sacri consistorij pars iure magistratus sui erāt sed & primicerij domesticorū eodem pertinent, neq; nō silentarij. qui uerò his officijs functi iam essent, simpliciter clarissimi dicebantur: quo fit ut quandoq; cōsularē, id est clarissimatus dignitatē lex appellet: senatoria enim dignitas illis remanebat, nec tēpore finiebatur. Et hæc q̄dē quod ad clarissimos attinet sufficiant. Equestris dignitas clarissimorū gradum consequitur, olim maxima in auctoritate

1. speciosas. de uerb. signi.

1. ij. C. de dom.

1. j. C. de prap. lib. xij.

torita

toritate, quòd ex equitibus centumuiralis ordo constabat ad quos pleraq; iudicia pertinebant. præfectus quoq; augustalis Alexandriae eques erat, spectabili dignitate insignis: illustribus enim negatum Aegyptum accedere. Tacitus lib. II. Augustus, inquit, inter alia dominationis arcana uetitis nisi permissu ingredi senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus seposuit Aegyptum. Cæterum & procuratores Cæsaris eiusdè ordinis erant. idem Tacitus lib. XII. eodem anno audita uox, principis est, parem uim rerù habendam à procuratoribus suis iudicatarum, ac si ipse statuisset. nam & Augustus apud equestres, qui Aegypto præsiderent, lege agi, decretaq; eorù perinde haberi iusserat, ac si magistratus Romani cõstituisset, mox alias in prouincias & pleraq; in urbe cõcessa sunt, quæ olim à prætoribus noscebantur: Claudius omne ius tradidit, de quo toties seditione, aut armis certatù, libertos que quos rei familiari præfecerat, sibi & legibus adæquauit. Qui nec ex senatu, nec ex equestri ordine ad dignitates assumebãtur, perfectissimi uidentur appellati: qd̄ supra dicta Iustiniani constitutio, Amianiq; Marcellini locus ostendunt, quibus ab equestribus, & à clarissimis distingui perfectissimos apparet. Cõstãtinus in cod. Theod. senatores, inquit, apud grauitatis tuæ officium de suis moribus perdoceant: perfectissimi apud uicariam præfecturã, equites Romani & cæteri, apud præfectum uigilum, nauicularij apud præfectum annonæ.

l. j. C. de eq. dig.

l. j. C. de his q. uen. æt.

Qui fuerint defensores ciuitatù, quid item dũ uiri in municipijs, & interpretum nostrorù magna incuria.

C A P. V.

C 3 Duo

Vo sunt in Iustiniani codice tituli, quo
 rū alter de defensoribus ciuitatū inscri-
 bitur, alter de magistratibus municipa-
 lib⁹. qua de causa AZO uir ille celebris,
 & Odofredus, tū alij existimauerūt, de-
 fensores eos dici qui in ciuitatib⁹ sunt:
 municipales uerò magistratus, in uillis seu castris: muni-
 cipium enim castrū significare. sed quæ amentia hæc? un-
 de hæc sibi somnia isti cōfinxerūt? nemini enim ita alpha-
 betario præceptorum ignotum esse arbitror, municipales pri-
 mo dictos ciues Romanos, q̄ in urbibus suo iure, suis legi-
 bus utētes, muneri tantū honorarij cum Romanis erant
 participes: deinde obseruatū est, ut unusquisq; sue ciuita-
 tis municeps diceretur. hinc Plinius in epist. & Comum
 & Mediolanū municipia appellat. ostēdit idē Vlp. Pau-
 lusq; & Festus Pomp. qui tres municipum species refert,
 magistratus itaq; municipales dicuntur ipsi ciuitatū de-
 curiones: at defensores ciuitatū, nō ex decurionibus, sed ex
 alijs deligebātur treis numero, qui hoc agerēt: ne tenuio-
 res, & infimi à nobilibus laderētur: quod ex ipsis consti-
 tutionib⁹ satis cōstat: ut admirer quonā modo duo legū, ut
 ita dixerim, νο εὐφρατοί, aduersus ea docere ausi sint, quæ
 expressim Iurisconsulti ipsi declarant. Ipse quippe Vlp.
 ciues ipsos municipales esse dixit in ciuitate, & eorum ma-
 gistratus à defensoribus differre, ipsæ cōstitutiones decla-
 rāt, ceterū in eo cōtigit dubitari, duumuirorū magistra-
 tus quis nam esset, & in urbe Roma criminalia tractasse
 T. Liuius lib. primo autor est, & de eis etiā multa legere
 meminī apud eū qui Titulo Fenestellæ de Rom. magistra-
 tibus

l. iij. & .iij. C.
 de def. ciuit.

tibus circūfertur: sed operæ pretiū est inquirere, quales
 nam fuerint in alijs urbibus. Iurisconsultus. Vlpianus de
 his intelligens: omnibus, inquit, magistratibus, nō tamen
 duūuiris, permissum est, iurisdictionē suā poenali iudicio
 defendere. Angelus, maximos fuisse magistratus istos ex-
 istimat: alij aliter intelligūt, cōmuni sententia uidetur ap-
 probari eosdē esse duūuiros & magistratus municipales,
 dixerit aliquis: quid hoc refert ad ius ciuile? cui nos, ut in
 de cognoscamus, an ius multam indicendi spectet ad ma-
 gistratū municipalē. Igitur ipse arbitror, duumuiros ex
 ipsis decurionibus duos fuisse: quod ostēdit Pau. in tit. de
 albo scribēbo. In albo, inquit lex, præponi debet, qui ma-
 ximo honore in municipio functus est, ut qui duūuiratū
 gessit. Itē alibi: is qui non sit decurio, duumuiratu uel a-
 lijs honoribus fungi non potest. Item rursus alio loco: In
 duumuiros, & in rempublicā etiam post annum actio da-
 tur: ex cōtractu magistratuum municipalium. Iterum in
 tractatu de dāmmo infecto: Duas res magistratibus muni-
 cipalibus prætor inuūxit, actionē & possessionē: cetera
 iurisdictioni suæ reseruauit, si forte duratur non cauere,
 ut possideri liceat, non duumuiros, sed prætores permissu-
 ros. duūuirum fascibus uti impp. cōstitutionibus cautum
 est, sub titulo de decurionibus, quod arguit fuisse decurio-
 nem. eosdē carceribus municipiorū præfuisse, Iuriscōsulti
 tradunt: sed & eos locare publica solitos Vlp scribit. me-
 minit horū Cæsar in cōmentario belli ciuilibus primo. Duū-
 uiris municipiorū omnium imperat, ut naues cōquirāt,
 mētio est & apud Cæcil. lib. epist. III. Gymnic^o agō apd'

l. j. ff. si quis
 iuldi.

l. j. de alb. feri.
 l. honores. ff. de
 decur.
 l. in honorarijs
 de act. & obli.
 l. iij. §. duas.

l. duumuirū. C.
 & decur. l. xij.

l. si quis uscori
 §. si fugit. ff. de
 furtis.

Vienenses celebrabatur, hunc Trebonius Rufinus in duū uiratu tollendū curauit. Spartianus in Hadriano: per Latina, inquit, oppida dictator & edilis, & duumuir fuit. apud eos emancipari neminem iure ciuili posse, cōstitutio nes indicāt. Igitur duumuiros, in ordine decurionū duos fuisse ex suprascriptis cōstat, qui carcerum curam habebant, qui publica locabant, qui reipub. negocia gerebāt, qui fascibus utebantur: ceterum qui ius multandi non habebant, sicuti nec defensores ciuitatū, quiq; autoritatē emancipationibus interponere non poterant. Vnde constat malè argumētari Doctores nostros, qui magistratui municipali existimant non licere multam indicere, & consequenter, neq; delegato: item coram eis nō posse emancipari, quasi aliquid nō permittatur toti ordini: quod tamen duobus eorū abnegetur: ut idcirco nō dubitem, quin ordo decurionum, & quilibet cui mādāta sit iurisdictio, suam iurisditionem poenali iudicio tueri possit, quā questionem aliquando latiore tractatu commentarijs nostris explicuimus.

Quid sit uigesima, uectigalq; illud, declarate due constitutiones Iustiniani. CAP. VI.

Iustiniani cōstitutione quadā traditur, edictum quoddā fuisse à diuo Hadriano iductū, sub occasiōe uicesimæ partis hereditatis: uideam⁹ quidnam id sit. & sciendū est, cū propter multitudinē exercituum, quos Augustus Caesar alebat, propterq; maxima impendia, quibus fiscus graua

l. j. C. de emancip. lib.

l. defensores. j. C. de def. ciuit.

Arg. l. ij. C. de sport.
In. l. imperium ff. de iu. om. iu.

l. ff. C. de edi. di ut Hadr. tol.

grauabatur, maximis egeret pecunijs, instituit legibus la-
 tis quædã uectigalia: & ut se excusaret, professus est, di-
 ui Iulij cõmentarijs se edoctũ, ut ea institueret. Igitur le-
 gem Papiam tulit, quæ nulta capita continebat. Primũ
 est, ut si quis extraneus hæres institutus fuisset, is prius-
 quã hæreditatem adiret, uicesimam partem fisco impen-
 dere teneretur. qua lege filij & proximiores hæredes nõ
 tenebantur. huius rei autor est Dion. Aliud caput erat,
 ut si hæres institutus uiuente testatore, uel ante aditã hæ-
 reditatem deceßisset, fisco bona addicerentur: & hoc ab
 Iustiniano sublatũ, titulo de caducis tollendis, nemo igno-
 rat. Tertiuũ caput fuit, ut quod uir uxori, uel uxor uiro le-
 gasset, decima parte fisco attribueretur, si filios nõ habe-
 rent: & huic capiti Cõstantini cõstitutione derogatum
 supra ostendimus. Primum caput Nerua emendauit: sed
 nõ omnino ut dignum erat. Traianus eo solũ teneri sta-
 tuit alia familia genitos hæredes: quod decretũ Cæcilius
 in panegyrico plurimis uerbis collaudat. Ceterum Gra-
 tianus Imp. in totum uicesimam ipsam sustulit: quod in
 gratiarũ actione Ausonius affirmat. Hinc est quod Iusti-
 nianus ait uicesimã hæreditatis de republica recessisse.
 scribit Põp. de origine iuris, primũ A. Offiliũ de legibus
 uicesimã scripsisse. addit Capitolinus, M. Antoninũ phi-
 losophũ, de uicesima hæreditatum leges tulisse. additum
 fuit illi legi aliud caput à Tiberio Cæs. quod Claudius
 antiquauit, ut est apud Tranq. ex his autem non dubito,
 quin Accursij error intelligatur: qui caduca bona in bel-
 lis ciuilibus idcirco attributa fisco tradit, quia homi-
 nes occidebantur: cũ tamen supra ex Dione propter im-

l. j. C. de caduc.
 tollen.

pendia bellorum latam legem illam ostenderit.

Reuocata sub incudem interpretatio l. cretionum.

C. de iur. delibe.

CAP. VII.

l. cretionū . C.
de iur. delibe.

Retionū scrupulosam solennitatem hac lege (inquit Theo. & Valen. Cas.) amputandam decernimus . dubitauī quandoq; quid dictio tam insolens significaret: tandemq; illud placuit, ut intelligamus derogari solennitatibus, quæ in hereditatū aditione seruabantur. creui, inquit Festus, significat hereditatē adij: à uerbo crescere, & cernere. Cicero ad Atticū lib. epist. XI. Literas tuas accepi pridie Nonas Febr. eoq; ipso die ex testamento creui hereditate, sed & idem rursus: Galeonis hereditati creui. duco enim cretionem fuisse simplicem, quoniam ad me missa est, idem ad Dolabellam: à te peto, ut me hanc, quasi falsam hereditatē alienæ gloriæ sinas cernere. Igitur arbitror, non aliud esse cretionem, quàm aditionē: cum ergo obseruarentur in adeunda hereditate solennitates quedam, eas Imperatores hac constitutione sustulerunt. Caterū quænam solennitas hæc esset, haud facile dictu est: nisi ex lege Papia introducta fuerit, cuius supra meminimus: mortuo enim testatore statim hereditas adiri non poterat: quare dies non nisi ab apertura tabularum cedebat, quod per Iustinianum emendatū fuit. sed & hac in re Isidorum pro malo autore ipse non duxerim. hic etymolog. lib. V. cap. XXIIII. totam hanc rem sic explicat: Cretio est certus dierum numerus, in quo institutus heres aut adit hereditatem, aut finito tempore cretionis excluditur, nec libe

l. j. C. de cadu.
tollen.

rum illi est tempus ultra capiendæ hereditatis appellata est à decernendo, id est constituendo, quod hæres debeat decernere: ut puta cum sic scribitur, ille hæres mihi esto, additurq; intra dies tot. adeundarum autem hereditatum statutus erat certus dies, & ultra cretio non erat, &c. Igitur secundum supradicta accipi debet & Plin. Cæcil. epistola ad Traianum: Iulius Largus rogauit me testamento, ut hereditatem adirem cerneremq; in codice Theodosiano uidetur cretio solennitas esse, quæ in hereditatibus intestatorum locum sibi habebat, ne legi Papie fraus fieri posset.

Novo intellectu declarata. l. generaliter. §. fin. ff. de decurionibus. disputatumq; quid sit Iudaica superstitio.

CAP. VIII.

Os qui iudaicam superstitionem sequuntur, diui Seuerus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed & necessitatem his imposuerunt, qua superstitione eorum non lederent. Verba hæc Vlpiani sunt, titulo de decurionibus: quæ quantũ Accursiũ, Bart. & ceteros torserint, illud argumento est, quod cum alibi legissent, Iudeos omnibus honoribus arceri, hoc autem responsio uideatur concedi: in eam sententiam deuenerunt, ut resposum istud sit correctũ, quo nihil putidius ferè potuit dici. quapropter ut nos ueritatẽ ipsam omnibus notã faciamus, illud scire cõuenit, Vlpianũ ipsum à Christiana religione fuisse discordẽ, ethnicorumq; deos coluisse.

floruit

l. generaliter. §. fin. ff. de decu.

floruit enim Alexādri Imp. tēporibus . Aelius Lampri-
 dius, Alexāder, inquit, Paulum & Vlpianū magno in ho-
 nore habuit: quos praefectos ab Heliogabalo: alij dicunt
 factos, alij ab ipso: nā & consiliarius Alexandri & ma-
 gister scrinij fuisse perhibetur Vlpianus: qui tamē ambo
 assessores Papiniani fuerunt. Idē etiā auctor est, neminem
 solum admittere Alexandrū cōsueuisse, praeter praefectū
 suum, & Vlpianum, et assessores suos: quos propter sum-
 mam iustitiā singulariter diligebat. Igitur tempore quo
 Vlpianus uiuebat, nondum recepta erat CHRISTI fi-
 des. Primus enim imperator Christianus fuit Philippus,
 longē Alexandro posterior. cū itaq; à CHRISTI tra-
 ditionibus alienus esset Vlpianus, non mirū est si nostrā
 fidem superstitionē Iudaicā appellauit. quoniā enim pri-
 mum in Iudaea Christiani fuerant, nomine hoc fuerūt di-
 cti. hinc est qd' Septimius Florens in apologetico cap.
 xx I. ostēdit Christianos à Iudæis differre: & id nō aliā
 ob causam, quā quia Gētiles omnino qualis esset nostra
 religio ignorabāt. Tacitus quoq; hist. lib. primo & uige-
 simo, ubi Iudeorū superstitiones descripsit, transgressi
 inquit, in mores eorum idem usurpant: nec quicq; prius
 imbuuntur, quā cōtemnere deos, exuere patriā, paren-
 tes, liberos, fratres uilia habere, quae uerba in Christia-
 nos ab eo cōtorta sunt. Idē expressius de eis lib. xv. ergo,
 inquit, abolendo rumori Nero subdidit reos, & exquisi-
 tissimis poenis affecit, quos per flagitia inuisos uulgus
 Christianos appellat. auctor ei' nominis CHRISTVS,
 qui Tiberio imperitāte per procuratorē Pontii Pilatū
 supplicio affectus erat: repressaq; in praesens exitiabilis
 super=

Superstitio rursus erūpebat: non modo per Iudæam, ori-
 ginē eius mali, sed per urbē etiam. Idem etiā sub finem li-
 bri secūdi: actū, inquit, est, de sacris Aegyptijs, et de Iudai-
 cis pellendis: factumq; patrū consultum, ut quatuor mil-
 lia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea
 etas, in insulā Sardinia ucherentur, coërcēdis illic latro-
 cinijs: & si ob grauitatē cæli interijissent, uile damnum:
 ceteri cederent Italia, nisi certā ante diem profanos ri-
 tus exuissent. & hæc quidē impijssimus autor Cornelius
 Tacitus scribit: quibus nō absimilia Plinius Cæcilius eru-
 ctat libro: qui inscribitur epistolarum ad Traianum: de
 Christianis enim loquens, eorum appellat superstitionē,
 prauā immodicamq;. Item rursus: neq; ciuitates, inquit,
 tantum, sed uicos etiam atq; agros superstitionis istius
 contagio peruagata est. sed & Suetonius, nescio an ma-
 gis Plinio impurus: is, à Nerone, inquit, affecti supplicio
 sunt Christiani, genus hominū superstitionis nouæ ac ma-
 leficæ. Spartianus quoq; in Caracalla: septennis puer cū
 collusorē suum, puerum ob Iudaicam religionē grauius
 uerberatum audiuiisset, neq; parentes eius, neq; autores
 uerberum diu respexit. Quintilianus etiam lib. III. est,
 inquit, cōditoribus urbium infame contraxisse aliquam
 perniciosam cæteris gentē: qualis est primus Iudaicæ su-
 perstitionis autor, & Græcorum leges inuisæ. ex his sigi-
 tur haud difficulter cognoscere possumus, Vlpianum nō
 de Iudæis, sed de Christianis intellexisse: quod etiam cla-
 rius ostenditur ex rescripto, cuius autoritatē citat. nam
 cum diui Principes Marcus, & Verus, Marcomanis in-
 ferrent bellum, eamq; ad inopiam peruenisset exercitus,
 ut aquæ

ut aquæ penuria periclitarentur omnes: Christiani milites precibus largiſſimos imbres à deo impetrauerunt. cumq; in certamen prodijſſent, fulmina faciem hoſtium perſtringebant, impetusq; grandinis eorū animos ita exterruit, ut maximam Romanis uictoriã de ſe Marcomani præbuerint. unã legionẽ Christiani nominis id impetraſſe Dion autor eſt, quæ deinde νεφενοβόλος dicta ſit, id eſt, fulminatrix. Suidas rem omnem in Iulianum quendam myſtem conieciffe uidetur. Igitur imperatores tanti beneficij non immemores, per reſcriptũ, Christianorum dogma confirmarunt, Christianosq; accusari uetuerunt, eiufdemq; conditionis cum cæteris eſſe in honoribus adipiſcendis conſtituerunt. meminit huius reſcripti Septimius Florens in apolog. cap. v. Si, inquit, litere M. Aurelij grauiſſimi Imp. requirantur, quibus illam Germanicam ſitim Christianorum militum præcationibus impetrato imbri diſcuſſam conteſtatur: ſicut palàm ab huiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palàm diſperſit, adiecta accuſatoribus dånatione, & qdẽ tetriore. Igitur in Vlpiani reſponſo legendũ eſt, nõ diui Seuerus & Antoninus. ſed diui Verus & Antoninus. nam Aelius Verus unã cum hoc Antonino imperauit, ut eſt apud Capitolinum. ſimili menda corruptos eſſe teſtus alijs in locis, ante nos alijs admonuerunt.

Aduocatorum honorarium quã pecuniæ noſtræ ſummam non poſſit excedere: quid item noſtræ monetæ comprehendat aureus: de quo in digeſtis.

CAP.

IX.

Cum

Vm de aduocatorum mercede, quod honorariū appellare Iuriscōsulti solent, tractatur, solet adduci Vlpiani resposum: quo traditur, permissum aduocatis esse p̄ singulis causis usq; ad centū aureos accipere. Quæ uerba solēt nostri temporis Iuriscōsulti interpretari, ut centum ducatos, qui nostro tēpore cuduntur, significēt. quā sententiā quidā recentiores nō probant, nec nos unquam probauimus. Igitur scire debemus, centū sestertios idem esse quod aureus. ostēdit id Tranq. in Othone: qui Othonem tradit excubāti cohorti diuidere solitū, quoties cœna principē acciperet uiritim unum aureū. quod describens Tacitus libro XVII. centenos sestertios dedisse Othonē attestatnr. nec obstat quod Iustinianus in institutionibus de libertorū successione scribit, pro mille sestertijs unum aureum cōputari: quia uel accipiendū est ex mille sestertijs aureum pro reditu computari: sic enim lucrifieri cōtinget ex dextantibus usuris, et satis id cōstat apud Columellam: uel, quod magis placet, sensus legis is est, ut cū tempore quo lata est lex Papia, ditiores essent liberti, q̄ sub Iustiniano, ut ipsemet, demōstrat: quod lex Papia disponebat in eo, qui mille sestertios possidebat, ipse disposuit in eo, qui suo tempore possidebat, unum aureū. nec enim diuitiæ Romanorū sub Iusti. cōparādæ fuerunt etati illi aureæ, quæ Augusti tempore erat. Igitur dum Iuriconsultus dicit mercedem licitam esse centum aureorum: intelligenda sunt sestertia decem: seu, quod idem est, sestertij decem mille: congruitq; quantitas,

l. j. §. licita. ff. de uar. & ex- traor. cog.

§. postea utro. insti. de succel. lib.

titas hæc illi, quæ per Claudiũ Cæsarẽ taxata est. Corne-
 lius Tacitus libro histo. x. I. nihil inquit, publicæ mercis
 tam uenale ea tẽpestate fuit, q̃ aduocatorum perfidia,
 adeo ut Samius insignis eques Ro. quadringētis nũmorũ
 millibus Suillio datis, & cognita præuaricatione, ferro
 in domo eius incubuerit. igitur cõsurgũt patres, legemq;
 Titia flagitant, qua cauebatur antiquitus, ne quis ob cau-
 sam orandã pecuniã, donum' ue accipiat. deinde obstre-
 pentibus ijs, q̃bus ea cõtumelia parabatur, discors Suil-
 lio Sillius acriter icubuit, ueterũ oratorũ exẽpla referẽs,
 qui famã in posteros, præmia eloquẽtiæ cogitauissent pul-
 cherrima alioqñ & bonarũ artiuũ principẽ sordidis mi-
 nisterijs foedari, ne fidem quidẽ integrã manere, ubi ma-
 gnitudo quæstuum spectetur: ut quomodo uis morborum
 pretia medētibus, sic fori tabes pecuniã aduocatis ferat.
 & paulo infra. hæc ita haud frustra dicta præceps ratus
 capiendis pecunijs posuit modũ, usq; ad dena sestertia,
 quæ egressi repetũdarũ tenerẽtur. meminit huius senatus
 cõsulti etiã Plin. Cæcil. ad Valerianũ lib. v. ubi affirmat
 se letari, qd' in causis agẽdis, nõ modo pactione, dono, mu-
 nere, uerum etiã xenijs semper abstinuerit. ceterũ uiden-
 dum nũc est, quã quantitatẽ pecunie nostræ centũ hi au-
 rei, seu dena sestertia cõficiant. & sciẽdum est, sestertiũ
 duas libras argẽti & semissem ualuisse: quæ summa no-
 stra moneta libris centũ plus minus ualeat: ut inde cõse-
 quens sit, sestertiũ æris, seu maioris nummũm, duobus tan-
 tum a sibus nostris ualuisse: cum horũ millia sestertiũm
 argenti neutri generis cõstituant. Sunt itaq; decẽ sester-
 tia, mille libræ. Qua ratione aureus apud Vlpianũ x. li-
 brarum

brarum nostrarū summā æstimatiōe reddet: nō, ut nostri Doctores arbitrantur, quatuor libras. & ita ad æstimatiōem nostrā redigenda est etiā pœna legis Iul. repetundarū, quā Venuleius refert. Is tradit, nō licuisse magistratibus pecuniā accipere, nisi usq; ad cētū aureos in anno. quapropter cū Hermogenes scribat, non esse pauperem, qui quinquaginta aureos habet: intelligamus eū non esse pauperem, qui nostræ monetæ libras habeat quingentas. & hoc quidem modo aurei æstimatio ineunda est, cum eius mētio reperitur in digestis, nam tempore Iustiniani suus ille solidus, cuius mille locis mentionem facit, sub sesquiplus erat ad ueterem aureum. nec in eius æstimatiōe à recentioribus recedo.

l. eadē. ff. ad le. Iul. rep.

l. nonnulli. ff. de accus.

l. eos. C. de modo mul. Soci. cōs. xlv.

Adducta quedam de uectigalibus, & nouo sensu illustratus uersiculus, si de uectigalibus, in l. si finita. de dam. infec. CAP. X.

Ulpianus lib. XLIII. ad edictū, cuius respōsum sub titulū, de dāno infecto, Tribonianus redegit, ita fere ad uerbū: Si de uectigalib⁹ nō caueatur, mittendū in possessionē dicem⁹, nec iubēdum possidere: nec enim dominiū capere quis possidendo potest: sed in uectigali prædio si municipes nō cauerint, dicēdū est dominiū per longum tempus acquiri, uerū uisum id Accursio est, alteri responso repugnare, quo Paulus, in uectigalibus, inquit, & in alijs prædijs, quæ usucapi nō possunt, publiciana cōpetit, & c. & Accursius specialiter hoc in causa dam-

l. finita. §. si de uect. ff. de dam. infec.

l. cum sponsus. ff. de publi.

Do. And. Alci. Dispvntionū.

D

ni

ni infecti obseruari tradidit, ut possit præscribi: alijq; aliter torquentur. nobis uidetur locus satis clarus, & id præsertim si Higini de limitibus agrorum uerba audiamus. Is, uectigales, inquit, agri sunt obligati quidã reipub. P. R. quidã coloniariũ, aut municipiorũ, aut ciuitatũ aliquid: qui & ipsi plerunq; ad Pop. Rom. pertinentes, ex hoste capti, partitiq; ac diuisi sunt per centurias, ut assignarentur militibus, quorũ uirtute capti erant: amplius destinato modo quàm uerus militũ exigebat numerus: qui super fuerant agri, uectigalibus subiecti sunt: alij per annos alij uerò mancipibus ementibus, id est cõducẽtibus in annos cẽtenos, alij quinos. plures uerò finito illo tẽpore iterũ ueneunt, locanturq; ita, ut uectigalibus est cõsuetudo. municipes aut ipsi per cẽturias locant, aut uenũdant proximis quibusq; possessoribus. puto itaq; in Vlpiani responsõ non municipes legendum, sed mancipes: ut hi intelligatur, qui ius uectigalis per centũ annos emerunt. aut ergo aliquis nõ emit ius perpetuum à republica, & nihil unquam præscribit: aut emit, & si nõ caueat, præscribitur ob dominiũ illius iuris empti: ita tamen, ut id nihil reipublice damno sit. Possset etiã intelligi, si municipes ubi iã fundus reuersus est ad eos, non caueant præscribi, nisi a lia lege urgeremur, qua sancitũ est, nec res populi Rom. nec ciuitatum posse usucapi.

I. usucapionem
ff. de usucap.

L. quidam ignauia. C. de decur. libro
x. qua fraternitates iste religioso-
rũ iniquissimo iure reprobantur, de-
clarata ex historijs. CAP. XI.

Extat

Xtat x. Cod. Iust. libro quaedam constitutio, quae Valenti. Imp. adscribitur. Ea sancitum est, quicumque monachio congregantur, tanquam ignaviae sectatores, & qui munera ciuitatū subterfugiant, debere de eremīs extrahi eorumq; bona eis applicari, qui horū loco munera ipsi subirent. hanc legem cum à religione homines auocare uideatur, Doctores intellexerunt in pseudomonachis tantum sibi locum uendicare: & his qui nō dei zelo ducti sed solum ut munera subterfugiant, in eremum secedunt. quam interpretationem, ut istis diebus recipiendā puto, ne quid uideatur in iure tam impium, ita ipsius legislatoris longē aliā mentē fuisse attestari libet. siquidem is Valens tam atroci odio monachos prosequutus fertur, ut per Luciū nequitiae suae satellitem tria eorum millia ex Aegypti eremīs abstraxerit: Macharium eorum pontificem & magistrum in insulam exulare coegerit. Eusebius Caesariensis histo. lib. xi. Valens, inquit, uastat eremum, bella quiescentibus indicit: tria millia simul, aut eo amplius uiros, secreta, & solitaria habitatione dispersos, oppugnare pariter aggreditur. Idē attestatur etiā Socrates Episcopus tripart. hist. lib. viii. ca. vii. sed & Theodoricus in vii. cap. xxix. Eremitas Antonij sequaces Lucius expulit: eorumq; sanctissimos praesules duos Macharios, Isidorumq; & ceteros speluncis suis eiciens, in quandā insulam, quā in pijs habitabant destinauit. quinetiā Eutropius: Valens, inquit, impietatem, quam dudū meditatus fuerat,

I. quidam. C. de
decu. lib. x.

operibus implens, lege data ut monachi militarēt: nolētes per tribunos & milites fustibus iussit interfici: quorum innumera multitudo per uastas tūc Aegypti solitudines diffusa constat: præcipueq; apud Nitriā martyrij consecrata est palmam. Paulus quoq; Horosius: Valens, inquit effrenata liber audacia legem dedit, ut monachi, id est Christiani, qui ad unum fidei opus, dimissa secularium rerum multimoda actione, se redegerant, ad militiam cogerentur: uastas illas tūc Aegypti solitudines, harenasq; diffusas, quas propter sitim & sterilitatē, periculosissimāq; serpentum abundantiam conuersatio humana nō nosset, magna habitantium monachorū multitudo compleuerat. huc tribuni & milites missi, q̄ sanctos ac ueros milites dei alio nomine persecutionis abstraherent, interfecerunt agmina multa sanctorum, &c. Sed & Hieronymus in chronica Eusebij: Valens, inquit, data lege ut monachi militarēt, nolētes fustib⁹ iussit interfici. quapropter Suidas ὀνόματι, inquit, εἰς ἐξορίαν ἔπεμπε πρὸς βυτιῆρας ἃ δυνάμεις ἃ μοναχοὺς, in exiliū misit Valēs monachos. hæc igitur execrabilis est illa constitutio, cuius supra scripti autores meminerūt: idcirco fortasse à Triboniano nō reiecta: quoniā aliā interpretationem recipere poterat, præter eā quā Valēs ipse probabat: tametsi & id Triboniani impietati pōt imputari: quandoquidē Suidas scribit eum fuisse ἄθεον, ἃ ἀλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν χειρῶν ἃ πείσεως, omnium deorū contemptorē, & præsertim à fide CHRISTI abhorrentē. cui tamen auctori uix est ut ego assentiendū putem, cum apud grauissimæ existimationis historicos aliter de Triboniano traditum sit.

In inscriptiōe epistolarū Iustiniani, an legēdū sit an
tecessores, an uerò assessores, disputatū: & ibi que
dam de Pandectis Florentinis. CAP. XII.

N digestorū principio extat Iustiniani
epistola, quæ mittitur Theodoro, Theo-
philo, Dorotheo, Isidoro, Anatolio, Tri-
boniano, alijsq; Iurisconsultis, quos titu-
lo antecessorum uisus est honorasse. quā
obrem quandoq; dubitauī, ne non antecessores, sed assesso-
res potius legēdum esset. cuius emendationis argumentū
ex Procopio deprenderam, qui Partici belli lib. 1. Tribu-
nianus, inquit, Pamphilius imperatoris paredrus, quem
magistratum Romani quæstorem, Latini Iurisconsultum
uocant. & alibi: Basilidem fecit quæstorem, māfuetudine
ac æquitate inter patritios clarū. & alibi: Proclus tunc
imperatoris paredrus erat, magistratum quæstoris gerēs,
uir iustus, &c. quib⁹ in locis interpretis fidem desidero,
qui pro quæstorem ubiq; cocestorē transtulit, nescius Ro-
manarum dignitatū uocabula Græco idiomate non rectē
pronunciari, quod apud Suidam centies deprendisse me-
mini, ceterū paredrum Græcè, assessorem Latine dici,
nemo est qui uel ex lexico discere non possit. Scribit Iu-
lius Pollux, Athenis παρὲς ἀγορᾶς fuisse, solitosq; principem
regem, & imperatorem (ita enim interpretor πολεμᾶρ-
χορ) binos assessores eligere, quos secum haberent: neces-
se autem erat quingentorum iudicio hos prius approba-
ri Igitur his argumentis non dubitabam, quin eo in loco
assessores legendum foret. equidem nunc admodū dubius
sum, cum antiquorum codicum scriptura emendationi

huic dissideat: semper enim antecessores legitur. sed & in Pandectis Florentinorū ante titulum, qui est de legatis primo, epistolam Græcā Iustiniani ipsius legi, qua ita scriptum annotaui, μετὰ πατρίμου τῶν ὄντων ἐν κλειστῶν μνημῶν κναισῶριον Ἐ ἀντιγράφορα, post patritiū in clytæ recodationis quæstorii & antecensorē, quam epistolam Latine scriptā uulgo habemus in titulo de ueteri iure enucleando. Illud tamen animaduerti, dictionē Græcam à censore uideri deductam, ut ea ratione procensor dicatur, quæ ἀντίπατος procōsul. sed tamen magis arbitror Græcum scriptorē nesciuisse Latinas uoces adamussim describere. nec tanta omnino illis libris adhibenda est fides, ut eorū autoritate potiores non sint rationes: quandoquidē & in eis aliquos errores scriptoris manu commissos agnouimus: ut minimē ἀρχέτυπον illud cum Politiano existimē, sed potius multis post Iustinianum seculis descriptum: ut ineptē faciāt, uel qui tantis cum (ut ita dixerim) ceremonijs illud ostendūt, uel qui etiā scria omittūt, ut uideant. Sanè in antecessum dare. Anneo Seneca, epist. C X I X. uideatur esse in nominibus creditorum, quod in ultimis uoluntatibus prælegatum, ut suspicari libeat, antecessoris uocabulum ea tempestate in usu fuisse: hocq; nomine appellatos qui iura profiterentur.

Explicata Iuriscōsulti, Grāmaticorumq; sentētia,
quid donū à munere differat. CAP. XIII.

l. inter donum.
ff. de uerb. sig.
l. munus. fecun
da. de uerb. sig.

Onum inter & munus hoc interesse Vlpianus & Labeo existimauerūt, quod inter genus & speciem. nam genus esse donum Labeo ait, à donādo dictum, munus speciem: id enim

enim est donum cum causa, ut puta natalitiū, nuptiarum. Martian⁹ autē munus esse tradidit quod necessario subimus: dona uerò quæ nullius necessitatis, seu officij causa præstantur, subditq; in hoc uentum esse, ut nō quodcumq; munus idem donum accipiatur: sed quod donū fuerit, rectè munus dicatur. quæ uerba Vlpiani responsō aduersari uidentur. si enim donum est genus, cur munus nō rectè donum dicetur? annotauit id Laurentius Valla. & utrūq; Iurisconsultorum damnat: nullum enim donum esse sine causa, certè & in hac re aliter Grammatici opinati sunt, munus scilicet hominib⁹ mitti: at dona dijs dari. qd' Seruius & Donatus existimauit. quorū sentētia ex Plin. Cecil. uerbis cōfutatur, qui libro epistolarū quinto ad Valerianum scribit, se in orandis causis non modò pactione abstinuisse, sed & dono, munere, xenijs. sed & Agrætius donum dantis esse, munus accipiētis scripsit: quo nihil est ineptius, & certè agrestis hic nimis est literator. Cornel. Fronto: munus, inquit, est quod amicus, uel cliens, uel libertus officij causa mittunt, uel munus gladiatorium: donum, quod dijs datur. inde ubi dona ponuntur, donarium appellatur. possunt & illa nihilominus dona dici, quæ donant pauperibus diuites & potentes. Illud quoque donum putandum est, quod donatur militibus in castris, ut uallaris corona. igitur Vlpianus donum latiore significationē habere tradit quā munus. negat id Martianus: sed eius sententia non aduersatur Vlpiano: quoniam ipse accipit munus latissimo significatu, cum trahitur etiā ad onera, ueluti munera ciuitatum, munus gladiatorium, &c. Vlpianus uerò munus cum ad largitionem

refertur, nō æque latā notationem habere putat. Ceterū
quod subiungit Martianus, in eo uentum esse, ut qđ mu-
nus fuerit, id donum rectē dicatur: ad consuetudinē loquē-
di respexit: non ad proprietatē: & hoc modo Vallæ impe-
tus cōrretur. tametsi etiam alij aliter dissoluerint, tan-
quam donum, & generis & speciei nomen sit: quod non
probo. Illud sciendū, in responso Vlpiani, genus & speciei
καταχρησιν ὄσ accipi: sicuti & in institutionibus cum
dicitur, populus differt à plebe, sicut species à genere: nō
aliud enim significatur, quàm latiore sensu accipi popu-
lum, quàm soleat plebs.

¶ plebs, in fit.
de iust. & iur.

Cur donatio inter uirum & uxorem prohibita
sit, Plutarchum nouam rationem assignasse:
sed & quædam de libertis uindicta manu-
missis, nouus que intellectus constitutioni da-
tus.

CAP.

XIIII.

Antonini principis oratio, cur dona-
tio inter uirū & uxorem iure ciuili
prohibita sit, in hæc uerba ostendit:
Maiores nostri inter uirū & uxore
donationes prohibuerunt, amorē ho-
nestum solis animis æstimantes, fame
etiā cōiunctorū consulentes, ne concordia pretio concio-
liari uideretur, ne ue melior in paupertatē incideret, &
deterior ditior fieret. ceterū his rationibus aliam addit
grauissimus autor Plutarchus, qđ Traiani Cæs. præceptor,
uir plurimæ lectionis, in opere cui titulū fecit. Γαμνία πα-
ρα Υπέλαματα, sic p̄p̄modū scripsit: Ἐὶ γὰρ ὁ ῥωμαϊ-
νομοθέτης ἐκώλυσε δωρεὰ δίδοναι ἢ λαμβάνειν παρ' ἀλ-
λήλων

l. ij. de don. in-
ter uirū & u-
xorem. in fit.

ἄλλωμ τοὺς γεγαμηκότας, οὐχ ἵνα μηδενὸς μεταλαμβάνωσι, ἀλλὰ ἵνα πάντα κοινὰ νομιζώσιμ. quibus uerbis demonstratur, idcirco prohiberi donationem, qd' absurdū legislator existimauerit, uideri aliquid inter uirū & uxorem, qd' cōmune nō esset: præsertim cū sint, ut in sacris literis dicitur, duo in carce una. cū igitur in sponsis hæc ratio locū sibi nō uēdicet, inde à legislatore permisum est, ut quantū uelit, sponsæ spōsus donare possit. Libet & hīc referre, quantū à cōstitutionibus uideatur recessisse Cornelius tacitus: is libro hist. xiii. manumittēdi duas species institutas scripsit: ut relinqueretur pœnitentiæ, aut nouo beneficio locus, quos uindicta patronus nō liberauerit, uelut uinculo seruitutis attineri. q̄ uerba indicāt tametsi, propter ingratitudinē liberti in seruitutē reuocētur, eos tamen nunquā reuocari, qui manumissi uindicta forent. quæ sentētia admodū mihi placeret, tum quod ita Tiberium Cæs. cōstituisse scribit: tum etiā quod multis Iurisconsultorum locis quadrare uideo: nisi me Constantini Imp. constitutio non parū moueret: is ad maximum præf. præet. Si is inquit, qui nostro consilio uindicta liberatus est, post coërtionem pœnitētia dignum se præstiterit, ut ei ciuitas Romana reddatur: nō prius fruatur beneficio libertatis, quàm si hoc patronus eius oblati precibus impetrauerit. quæ uerba indicāt, & eū qui uindicta manumissus erat, ex ingratitudine in seruitutē reuocari: nisi rescriptū istud alio modo malimus interpretari: ut uidelicet significet, non libertatem quidē amittere, sed solum ciuitatis Romanæ iura. quod ex eo probatur, quod requirit lex ut patronus hoc petat: nam si in

l. si manumissus. C. de lib. et eorum lib.

seruitutem reuocatus for et, non patronus, sed dominus dicendum erat. quod autem dicitur, nō prius fruatur beneficio libertatis: intellige beneficium iustum, quatenus iura Romanae ciuitatis comprehendit.

Explicata lex, siue, si mensor falsum modum dixerit: & ex Agēnio Urbico quedam de mensoribus:

CAP.

XV.

l. siue. ff. si mē.
fal. mod. dixit.

I mensor falsum modū dixerit: eū ex edicto pratoris teneri constat. addit Paulus idē esse, siue de itineris latitudine sefellerit, siue de seruitute immittendi, proijciendiq; queratur. cōtorsit hīc se Accursius: quid enim cōmune habet mēforis officiū cum seruitute immittendi et proijciendiq; illa enim mensuram non accipiūt: quare intellexit, cum agitur de latitudine loci in quem mittatur proijciatur ue: quā expositionē ipse nō probō: cū tunc nō de seruitute ipsa queratur, ut iuriscōsultus dixit, sed de loco in quo seruitus cōstituatur. quapropter sciendū est, mensorum officium apud antiquos non solum in seouerari solitū, ut agros metirentur, sed ut etiā pronūciarent: & nō de mensuris tantū, sed etiā de seruitutibus. ostendit id Agenius Urbicus in libro de cōstitutionibus agrorū: qui cum de seruitutibus itineris, aque, pluuie, et similibus disseruisset, subiungit, difficillimū esse mensori in eis plerunq; iudicare. Sed & in iudicādo, inquit, mensor uirum bonū & iustū agere debet: neq; ulla ambitione, aut sordibus moueri: seruare opinionem, & arti & moribus

l. in facris. cir.
ca mediū. C. de
prox. fac. scrini
orum. lib. xij.

moribus. omnisq; illa artificii ueritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus, quæ falsæ pro ueris subiiciuntur. quidam enim per imperitiã, quidam per imprudentiam peccat: totum autem hoc iudicandi officium, & hominem, & artificem exigit egregium. erat æquissimum & in aduocatione eadem fidem exhiberi in cõtrouersijs à mensuris: sed hoc possessores æquo animo ferre nõ possunt. nam cum his ueritas exposita est aduersus synceritatẽ artis eos facere cogunt. multa enim sunt in professione, quæ generaliter pro ueris asserantur, multa quæ specialiter: quedam quæ argumẽtis etiã mentiri artifices cogunt. & hæc quidem ille de mensuris refert: quæ idcirco libentius in mediũ attuli, quoniam is, autor nequaquam uulgatus est: unã tamẽ cũ Iunio Nipso, M. Varrone de arithmetica, & Balbo de colonijs Latinis, Breui in publicũ prodibit: si modo per ocium mihi licuerit eos emendare: liber enim ipse tam abrosis characteribus est, ut uix legi possit.

Cur digestorum libros hac nota, ff. citemus: item quid sit paragraphus. CAP. XVI.

Vid in causa sit, quod cũ digestorum aliquem locum uolumus allegare, librũ ipsum per duplex ff. signamus, quandoq; ut sententiã meã proferrẽ requisitus, nõ dissimilia his respõdi. Cum respõsa hæc iuris prudentum tanquã in centonẽ quẽdã Tribonianus redegisset, operi & Digestorum & Pãdectarũ nomen imposuit: & quoniã Græci ipsi confarctores fuerint, uerisimile est eos solitos sub

sub Græco nomine pandectarũ, librum ipsum adducere. Cum itaq; primam tantũ notam ¶ cum accentu circũflexo describerent, nostri Latini eos imitabantur: sed scriptores librarij, qui literas ignorabant, existimauerunt esse bimas ff. in quam signrã facillè fuit adiecto unco Græcam notã deprauare: & hinc mala hæc scribēdi cōsuetudo inoleuit. Nunc uideamus quomodo apud ueteres paragraphus accipiatur. & sciendũ est nō tritã, promulgatãq; hæc esse uocē: sed à doctissimis quoq; Græcorũ scribi solitã. siquidẽ Hephæstion autor est in Aristophanis comœdia, asteriscũ inscribi, ubi genus carminis uariatur, eius nota est stellæ imaguncula: at coronidem apponi, uel cum locorũ cōmutatio fit, uel histriones relicto choro abscedant, uel ecōuerso recedat chorus subsistētibus histrionibus: eius nota est linea ab inferiori parte flexa J. Paragraphum uerò eam lineam protēsam hoc modo dici ¶, quæ natã πρὸς ὄψωπα ἀμοιβῶνα, iambicis & choricis inter strophã & antistrophum apponitur: huic displa addi solet, redditurq; trigoni obliqui citra basim species <. Eustathius inter poëtarũ figuras παραγραφὴν nominat, id est paragraphen: quæ fit cū præcedentia cōplectentes, ad alia transitum facimus, ut apud homerũ, ὧς οἱ μὲν τὰ πένοντο natã σεατόν. Idem & alij Grammatici tradidere: ut possimus etiam paragraphen dicere eo sensu, quo ineptiores paraphum dicūt. tametsi Isidorus etymolog. primo, paragraphũ scribat hac nota ¶ poni ad separandas res à rebus, quæ inconnexe cōcurrunt: quæadmodum in catalogo loca à locis, regiones à regionibus. in agone præmia à præmijs, certamina à diuersis certaminibus separantur.

Nouo sensu perceptus paragraphus tripli in institutionibus, de action. & ex Græcis autoribus depromptū quid sit sportula. CAP. XVII.

IN Iustiniani Cod. titulus est notissimus, qui inscribitur de sportulis: sed & eorū frequentissima est mētio, passim per uaria iuris ciuilibis loca. In institutionibus quoq; Tribonianus: cū quidā, inquit, maiorē ueræ æstimationis quantitatē in libello cōventionis inseruit, & ex hac causa uictores id est exequutores litiū, ampliōrē summam sportularum nomine exegerint, tūc ad id quod propter eorum causam damnū passus fuerit, reus triplū ab actore consequatur, &c. Sunt qui interpretētur sportulas dici pecunias, quæ nūcijs dātur. addit Accursius dictas, quæ in sportulis quibusdā obligationes ponebāt. quæ quantum uera sint, iam declarabitur. & sportulā primò acceptam constat pro eo, quod indies clientibus suis sub limine porte Romani exhibebant ad uitæ usum: cuius loco quādoq; pecunia dabatur, centū uidelicet quadrantes, ut apud Iuuen. saty. prima, & Martialē nō uno in loco legitur. nomē accepit à sportula, seu sporta, uel sportella: quæ nomina sunt utensiliū sparteorū ad maioris summe pecunias capiendas. Ceterum cū aliquis magistratū nouū inibat, uel alicuius leticiæ causa per liberalitatē pecunias decurionibus distribuebat, quod singulis dabat, sportula dici cœptum est. quo in sensu & Dion, & Tranq. & Plin. Cecil. ad Traianum, & Apul. in apolog. & aliqui ex nostris Iurecōsultis uerbū id acceperunt. sed & alibi pro merce

l. si mulier. ff. de do. iter uir. & uxo.

1. spurij. de de-
curio.

mercede aduocatis data intelligitur, ut apud Cæcil. lib. 11. In media basilica tam palam sportule, quæ in triclinio dantur: ex iudicio in iudiciū pari mercede transitur. sed hæc quidem quæ ab alijs etiã tractata sunt, haud multū ad superiora iuris ciuilis loca pertinent: quare ut quod ipse legerim, in mediū proferā, aliter quæ ceteri fecerint libet sportulam intelligere. siquidem cum Aristophanis nubes per ociū carmine de Græco in Latīnū transferrē, apudq; eum Strepriadem senē moestum legissem, quod uere retur ne prytanijs cōdemnaretur, Græcū eius poëta interpretem, eūdemq; doctissimum uirum cōsului: qui prytania nuncupari scribit à Græcis, quod Romani sportulam dicunt. cum enim contestanda lis esset, actor & reus pecuniam contribuebant, deponebantq;: is autem qui in causa succubisset, omnia pendebat. ea uerò pecunia sportula dicebatur, et uel fisco addicebatur, uel eam iudices pro mercede sua retinebant. Idem et Suidas scripsit: qui decimā partē eius, quod à debitore petebatur: pro sportula dari solitā autor est. Igitur cū decima pars dari pro sportula iudicibus consueuisset, si maiore summā aliquis petisset, omne damnū quod ex ea causa reus fecisset, resarciri illi cū tripli additamento Iustinianus sanxit. In authenticis tamen coarctatum id legitur, ut in centenos quosq; aureos, octo exoluerētur: cum alioquin denos præstari necessarium fuisset.

Constitutio, Archigerōtes, C. de epi. & cle. declarata, præter Accursij, cæterorumq; sententiam: & quorundam grammaticorum error in expositione uerborum iuris ciuilis. CAP. XVIII.

Arcadij

In aut. de iudi.
§. si quis autē.

Aedij Honorijq; Imperatorum consti-
 tutio est sub titulo de episcopali audien-
 tia, in hæc uerba: Archigerontes dioce-
 teq;, ἐργασίας ταμίωv, non nisi Christiano
 ni dirigantur, &c. dubitatum fuit quo sensu accipi de-
 beat. & inter primos se offert Accursius, qui eos sacer-
 dotes, quibus delicta sua in metallum dānati confiten-
 tur, Christianos esse iuberi hac lege existimat: idq; eo ar-
 gumento, qd scriptū sit diocetæ ergasiotanorū: quæ uer-
 ba ipse interpretatur significare episcopos seu diocesa-
 nos damnatorū in metallum, id enim esse ergasiotanos.
 quæ expositio cō inepta sit, nemo alicuius iudicij, qd Græ-
 cè sciat, nō cognoscet. Igitur fidelis lectio uidetur, quā su-
 praretuli: uetant pijs. imp. aliquos præfici qui procu-
 rent negocia aule principalis, seu qui annonā, & penū,
 & quæ ad uictū principis palatinorūq; pertinet, emāt,
 nisi ijdem Christiani sint, ἀρχι γέροντες, si ad uerbū trās-
 feras, p̄cipes seniorū, seu summos senes significat. qua ra-
 tione ἀρχιερεῖς Matthei in Euan. summi sacerdotes dicū-
 tur. Ἐξήντην οἱ ἀρχιερεῖς, Ἐξήντην οἱ ὑθαυματοῦς, τὰς λαῖ-
 τῶν ἀποικτείνωσιν. diocetæ uerò procuratores, dispen-
 satoresq; demonstrat. Αἰοικτῆς procurator ἐργασία
 lucrum, questum notat, ταμίωv promptuarium, penus.
 hinc Tamia mulier Homero, σῖρεν δ' ἀλοῖη ταμίη πα-
 εἴθμη φέροσα. in quolibet priuato dicitur ταμίωv.
 Sed in hac constitutione placet intelligere solum de
 principis cella: sicut in x. l. Cod. lib. de prædijs Tamia-
 cis, Sanè & ταμίας questorem significat, & œconomū.
 Et cum Accursius in harum dictionum interpretatione
 insigniter

in signiter errauerit, nō tamen dure agendū cum eo, aut cōtumelijs insectandū, quod quidā Grāmatici fecerunt, existimo. siquidē uitia illa tēporū fuerunt, non hominis: perierant enim a sidiuis bellis non solū Græca litera, sed & latine, at nostra etate illi ipsi humanioris literaturæ professores, si de significatione uerborū iuris ciuilibus errare sibi licere permittūt, cur Accursiū nō tolerant, in uerborū latinorū sensu cæcutientē? audiui quandoq; irrisum ab Socino Angelū Politianū, qd' ignorasset q̄s su? heres diceretur, fallūtur Ouidij interpretes in illo carmine. Artificis perijt cū caput arte sua. qd' uidelicet nō perceperint quæ sit capitis diminutio. follūtur rursus apud eundē poētā: Neu uos errone tellure admittite nostrū. cū uerbum illud iuris errone nō intelligentes, errorē legunt in Sapphus epistola. præuaricātur in Val. Maximū, qui bonorum possessionē non explicāt. Labuntur apud Plautū alij in questione seruorū, in tribus libertatū speciebus: in eo quod leno filiofamiliās pecuniā mutuā dare abnegat, ne eū perdat lex. Sunt apud eos trecenta similia, quibus ipsi miserrimè hallucinantur: & deinde non erubescunt in Accursio nihil prorsus uelle desiderare.

Callistrati responso in l. semper. de iure immunitatis. restituta Græca diuorum fratrum epistola.

CAP.

XIX.

Ibet in eorū gratiā qui Græca didicerūt particulam rescripti referre, quod à diuis fratribus emanatū, à Callistrato Iurisconsulto citatur, titulo de iure immunitatis.

Verba

Verba ita se habent : ἦσαμ Ἐ ἄλλοι τινὲς ἐπὶ προφάσει
 τῶν ναυκληρῶν, Ἐ τὸν σῖτον Ἐ ἔλαιον ἐμπορεύομε-
 νῶν εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ ῥωμανικοῦ ὄντων
 ἀτελῶν, ἀξίζοντες τῇ λιτῆρείας διαδιδρασίαιμ', μῆτε
 ἐπιπλέοντες, μῆτε τὸ πλεον μέρος τῆς οὐσίας ἐν ταῖς
 ναυκληρείαις Ἐ ταῖς ἐμπορείαις ἔχοντες, ἀφερεθῆτω τῶν
 τοιοῦτων ἢ ἀτέλεια. Fuere Ἐ quidā alij sub nauiculario
 rū pretextu frumentū Ἐ oleum mercantium in foro po-
 puli Romani, qui immunitate fruebantur, æquum ducen-
 tes publicas functions subterfugere: cum neq; nauigent:
 neq; plurimam substantie partem in nauicularia Ἐ in
 mercatura habeant: huiusmodi igitur uiris immunitas
 auferatur, Ἐ c. existimo autem hac in lege accipi forum
 Romanicum, non forum quod Romæ foret, sed ἀγορὰς,
 id est conciliabula conuentus' ue, in quibus annona uenas
 lis esset: que deinde Romam portabatur. alioquin dictio
 illa ῥωμανικοῦ multum insolēs est: ut ea ratione dictū sit
 ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ ῥωμανικοῦ, qua horreum populi
 Rom. Siciliam, Aegyptum, Libyam Aristides appellat in
 oratione εἰς τὴν ῥώμην.

Isauri latrones, Buccellarijq; in cōstitutionibus
 quales accipiendi sint. CAP. XX.

Sauros, qui populi Lycaonibus Pamphi-
 lisq; Ἐ Gallogræcis finitimi sunt latro-
 cinijs infames fuisse Strab. XII. refert:
 quos cū Seruilius superasset, Ἐ ad in-
 ternetionē redegisset, Isauricus dici me-
 ruit. Eosdē Amian⁹ Marcel. in XIII. scribit sub Gallo
 Casare ad pristinas artes relapsos, piraticam quoq; exer-
 cuisse:

Do. And. Alci. Dispunctionū.

E cuisse:

cuisse: & coactō ualido exercitu, etiā à legionibus Rom. se aliquādiu tutatos, cū finitimos populos diripuissent: ut non immerito horū audaciam ulturi Arcadius & Hon. Imp. etiam uenerandis paschatis festis, eos ad supplicium duci permiserint nulla feriarū ratione habita. Leo quoq; Imp. lege Iulia, de ui publica, eos teneri sanxit, q̄ uel Isauros, uel Buccellarios domi alerent. q̄ autē fuerint Buccellarij, nō ita facile repertu est. Suidas Buccellarios Gallogræcos dictos fuisse scribit: & Buccellariorum regionē, Gallogræciā. Is qui sub Theodosio iuniore militiā Rom. descripsit, autor est, Buccellarios equites fuisse in exercitu Romano, quibus magister militum per orientē præerat aliosq; iuniores dictos, alijs seniorū nomen fuisse: ut existimare libeat, milites hosce cū missionem acceperint, latrocinari, & rapto uiuere solitos. sed & fortasse gentis uitium hoc fuit, Isauri enim Gallogræcis proximi, cū huiusmodi socijs latrocinia exercebant. Iustinianus quadā constitutione fabricari priuatim arma prohibet, quæ Isauris *μολονώματα* dicuntur, quæq; itē Sitinnos uocant, seu uersabilia. sic enim legendū & in antiquissimis codicib⁹, & in eo opere, quod sub nouellarum Iustiniani titulo circumfertur, deprendi. dicta sunt fortasse *μολονώματα*, quod solo manubrio consistant, uel quod etiā remi uicem præberēt: Piraticam enim exercuisse Isauros supra scripsi. non me latet id nominis *νοτις* falcem, seu teli quoq; genus significare apud Græcos: sed magis placet *ἀπό τῆς νότις* ea tela nuncupari.

Emendata lex prima, & rursus lex ultima, in tit.

naut.

I. prouinciariū.
C. de ferijs.
I. ff. C. ad. l. iul.
de ui pub.

in auth. de ar
mis. §. fin.

naut. caup. stabul. & qui sint mesonauta & epibate: & aliorū error q̄ nautobatas legūt. CAP. XXI.

IN eius edicti interpretatiōe, quo nau-
tas, caupones, stabularios, ut recepta
reddant, cōpelli posse prætore iubet,
scribit Vlp. pro nauta intelligendum
esse exercitorē: nō enim dominus de-
bet per remigē, aut mesonautam obli-
gari. Interpretatur Hermolaus uilis mancipij nomen esse
mesonautā, qui in medio nauis ad imperia omnium excu-
bet: qua ratione mediastini in domo dicuntur. quā senten-
tiam alacrius probarem, nisi in Pandectis Florentinis
μεσοναυτην per ἡτα scriptū esset. subsequitur idem Iuris
consultus: & sunt quidam, qui in nauibus custodia gra-
tia præponuntur, ut sunt dietarij. fuit tempus cū legen-
dū existimarem διατρεχειν: in ipsis tamen Pandectis legi-
tur ναυφύλακες, sed & subsequitur: Si quis igitur ex his
suscepit, puto in exercitorē dandam actionem: quia is qui
eos huiusmodi officio præponit, cōmitti eis permittit: quā
quam ipse uel nauicularius, uel magister id faciat, quod
Græci χειρὲμβολον, appellant, id est manus immisso-
nem, & c. non me latet à nobis quandoque aliter lectum
fuisse: sed quod nūc probamus, Pandectarū Thuscarū le-
ctioni cōuenit: igitur ueterū exemplo cū meliora nactus
sim, παλιωδῶς. Apud eundem Iuriscōsultū ita ferè alibi
legitur: Si nautæ inter se dānū dederint, hoc ad exercito-
rē nō pertinet: sed si qs sit & nauta, & mercator, debet
illi dari. & quid si quis ex his sit, quos uulgò ναυτεπιστά-
τας dicūt: & huic tenebitur: sed & huius factum præstat

cum sit & nauta. per nautepibatas intelligi eos arbitror
 qui nauem inscendunt: & pro pretio uecturae, seu nauolo,
 ipsi nautarū officio funguntur: ἐπιβάτω, inscendo. non
 me latet quosdā nautobatas legere hoc in loco, & eos in
 terpretari, qui per funes nauium inscēdunt: sed hoc nō mul
 tūm quadrat sensui, & ex archetypi, quod aiunt, lectione
 genuinum non esse Iurisconsulto conuincitur. sanē
 hic aliqua de epibatis dicerem, nisi hoc insti
 tuti nostri minimè esset, uocabula ui
 delicet interpretari. satis enim id
 lectori esse debet, si ea attin
 gimus, unde ipsorū Iu
 riscōsultorum sen
 tentia possit ex
 plicari.

LIBRI TERTII FINIS.

ANDREAE ALCIATI
 IURISCONSULTI IN LI-
 BRVM QVARTVM
 DISPVNCTIO-
 NV M.

PROOEMIUM.

ICVTIO optimum quęq; militē in
 ultima acie collocabant ueteres Ro-
 ma. Imperatores: ita & scribentem
 me in hac literaria palæstra, melio-
 res obseruationes sub operis finē ser-
 uare æquū fortasse fuerat: cum præ-
 sertim auiditate rei adducti, prima quęq; etiam non di-
 gna perlegamus: at in processu, nisi operæ pretium sit, ut
 pote fastiditi, minimè persistimus, uerum enim uero neq; à
 nobis tam scrupulose scribi cōueniebat: tum quòd multo
 rū exemplo & per satyram factus hic liber, ne omnem
 gratiam amitteret, non uerebar: tum etiam quod uel sola
 breuitas fastidium id uidetur ablatura: nisi quisquis is fue-
 rit, lector, non dicam delicati stomachi, sed planè imbecil-
 li fuerit, polliceri multa, & uel merces indicas quarto
 hoc me libro traditurum nequaquam ausim. quid enim
 hoc opus, ubi id protinus præstandum est, quod spon-
 deris? atque ubi Græca solum fide contrahatur: illud tan-
 tum etiam iuratus affirmare possum, bona me fide cum
 omnibus doctis agere: quapropter nil ultra à lectoribus

postulare, quàm ut paria mecum faciant. nisi certè superioribus mēsis ineptam $\mu\alpha\kappa\epsilon\delta\lambda\omicron\gamma\varsigma$ cuiusdā (cur enim non ita appellem eum, qui leuissima quæq; insectatur?) paranesim. Is cum quoddam Dissunctionum caput legisset, in contrariā statim iuit sententiam, uulgatamq; interpretationem ita cœpit defendere, ut argumenta à glossæmatis Accursij confingeret, dictiones improprie ex fœce Doctorū cōformatas inculcaret: breuiter ita pro cōmuni staret, ut clypeo solūm se tueretur, hasta non impeteret. quis dubitat nihil à ueritate tantum abhorrere, ut dicentio (quod ille ait) probabile non fiat? at si quisquis ille ita in animum sibi induxisset, ut arma potius pro nobis indueret, eadem ratione, & fortasse facilius communia impugnasset: ut nesciam magis faustū fortune numen Bartolus habuerit, an iratum quidā alijs senserint: cum quæ ille scripsit, cæteris reiectis ita probentur, ut pro eis omnes pugnent: nō quod is ueriora alijs, sed quod popularia magis ediderit. quapropter non falso crediderim mentiri Satyrum, qui in uirtute nullas fortune uires tradidit: cum quotidie uirtutis atque existimationis præmia inde etiam pendere uideamus, ut & ipsi mihi implorandum eius numen sit, ne nullo non in loco incōstans hæc dea lasciuat.

Quid sit propriè nomen, errare uulgares Grammaticos: & noua interpretatione declaratus. §. primus. in l. pater. de leg. iij. Bartoliq; & cæterorum in hac re hallucinatio. CAP. I.

Si quis

I quis in nomine testator, uel cognomine, prænominē, agnomine, legatarij errauerit: si de persona constet, nihilominus ualet legatū: idemq; in hæredibus seruari, Iuriscōsulti tradūt. declarauit hæc uerba Accursius, ut

§. si quis in nomine. inst. de legatis.

intelligendū existimet nomen, quale sit Albertus: cognomen uerò quasi familie, seu cognationis uocabulum sit, quale est Asinellorū, quæ gens fuit Bononiensis. qua ratione nomen mihi erit Andreas, cognomen Alciatus: & sic in similibus. nemoq; est in præsentē diem, cuius uulgata sit opinio, qui nō in sententiam Accursij uerit. Iuriscōsulti, Rhetores, Grammatici, turmatimq; ceteri id genus scriptores, non uno in loco hoc prodiderunt. qua ratione Matthæus & Pantheus Veronenses Plinium ex Secūdorum familia fuisse tradiderūt: sicut alij Valeriū ex Maximorū, Tulliū ex Ciceronū gente natos asserere minime dubitauerūt. quā sententiā penitus falsam esse spero fore, ut nemo tandē dubitet. & in primis illud nobis cū ceteris nequaquam conuenit, in nominibus Romanorum, qualia sunt, C. Iulius Cæsar, quod nomen propriè dicimus, simplicē hominis appellationem comprehendere, sicuti præsentī æuo Albertus, Andreas, Franciscus, & similia. illa enim Iulij nuncupatio etiam familie nomen comprehendit: quapropter Cæsar ipse ex ea appellandi formula ex Iuliorum familia fuisse ostenditur: ut non præter rationē eius filia Iulie quoque nomen habuerit, quam nuptam Cn. Pomp. nemo ex Tranq. Plutarcho, Lucano ignorat: sed & ipsius amitam eodem modo dictam ex eius oratione.

Tranq. refert: amita meae Iuliae paternū genus dijs immor-
 talibus cōiunctū est: à Venere Iulij, cuius gentis familia est
 nostra. nam & idem autor est, Claudiu Tiberium familia
 Claudia fuisse. patritia gens, inquit, Claudia orta ex Re-
 gillis oppido Sabinorum, inter cognomina & Neronis as-
 sumpsit, quod significat lingua Sabina fortis & strenuus
 Idē in Nerone: Ex gēte, inqt, Domitia duae familiae clarue-
 rūt, Caluinorū & Aenobarborū: oñditq; Domitiū nomē,
 non cognomen esse. hinc Cn. Domitius Neronis atauus, &
 alij eodem nomine usq; ad Neronem: qui & ipse Domi-
 tius dictus est, ut scribit Tacitus. quae ratione C. Suetoni⁹
 Trāquillus, C. Suetoniū lenē patrem sibi fuisse attestatur.
 hinc in antiquis inscriptionibus eodem nomine parentes
 cū filijs annotatos plerūq; legimus: qualis illa Mediol. ad
 Victoris Martij. D. M. Aurelio Ian. signi. ex numer. Dal-
 mat. fort. & Aurelio Valentiano exarcho posuit Aurel.
 Iustus pater, & c. ecce enim quēadmodum Aurelij nomen
 patri filijsq; cōmune, ostendit familiā significare. nam si
 ipsum cognomē familiā referret, quomodo Ciceronis, Sci-
 pionis, Neronis filia nuncuparetur. hae enim appellatio-
 nes foemineum sexum nō cōprendunt. quapropter Cicero-
 nis filia Tullia, seu per diminutionē Tulliola dicta ē, quo-
 niā ipse ex Tulliorū, nō Ciceronū fuit familia. quod & in
 legibus ostendit, dum addubitat, num sui maiores à M.
 Tullo rege originē trahant. ceterū & alijs autoribus sen-
 tētiā nostrā probare facillimū fuerit. Val. Maxim⁹ libro
 VII. autor est, Q. Metellū plures & celeberrimos eius-
 dē nominis uiros praeferisse, ut extraneum heredē insti-
 tueret. nemo certē aliud per idē nomē hīc intelliget, quā
 eandem

eandem familiã. Cincius, Gentiles. inquit, mihi sunt, qui meo nomine appellantur. tradidit idẽ & ad Trebatium scribẽs Tullius in Topicis: Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt. & qui ab ingenuis oriundi sunt. extat penes me Vale. Maxi. quoddam opusculum, quod inscribitur de nominibus Roma. in eo ita ferẽ legitur: Romanos arbitrandum est maximẽ ab Albanis & Sabinis multiplicandorum nominum consuetudinem traxisse: quoniã ab illis orti sunt. omnia autem quæ ad unũquẽ nostrum differendũ excogitata sunt, à nomine differunt: quia eo gens cognoscitur, ideoq; gentilitiũ dicitur: cetera ordine uariantur: nã quod præponitur, prænomen: quod postfertur, cognomen: quod ad ultimum additur, est agnomen. sed qdã cognomina in nomẽ uersa sunt, ut Cepio, qui hũc in Bruto nominis locũ obtinuit, &c. Diomedes quoq; Grammaticus eandẽ sententiã pluribus explicat: qui prænomen, inquit, est quod nominibus gentilitijs præponitur, ut M. P. C. nomen propriũ est. gentilitium, quod originẽ gẽtis uel familiæ declarat, ut Portius, Cornelius, Iulius. cognomen est, quod uniuscuiusq; propriũ est, & nominibus gentilitijs subiungitur, ut Cato, Scipio, Cæsar. agnomen est, qd' extrinsecus cognomentũ adijci solet ex aliqua ratione, uel casu quæsitũ, ut Censorinus, Africanus, &c. Idẽ & in Græcis nominibus fuisse Aruntius Claudius asserit, ut hoc exemplo, Alexander Dardanus Paris, Achilles Aeacides πόντος ὄνομα. ex his declaratur Scæuolæ respõsum, titulo de manumissis test. qui enixa matre sublatũ filiũ nomine patris uocita-
I. vxorem.

iura familiae eum semper retinuisse: ut non omnino impru-
denter Bal. scripserit: qui si posthumus nascatur, appelle-
turque nomine aliquo paterno, eius filium fuisse praesumi
tradit, cuius nomen refert: licet Iason in contrariam iuerit
sententiam. nam et alibi in iure plerumque patres filijs cogno-
mines annotavi. Papin. Imperator Hadrianus, cum Iunius
Cerealis filio suo Iunio Simonidi, si in potestate sua esse
desisset, et c. Paulus de hered. insti. Pacumeius Andro-
sthenes Pacumeiam Magnam, filiam Pacumeij Magni, ex
asse heredem instituerat, et c. Illud πατέριος, Pactuleium po-
tius uideri legendum, sicut et Nonium Rufum: quorum necis
in Comodi uita meminit Ael. Laeprius. Igitur et Aphri-
canus titulo sol. mat. Titia diuortium a Seio fecit: hanc Ti-
tius in sua potestate esse dicit, et c. et id quod tradidimus,
regulariter uerum est: alioquin me non latet, legi etiam plures
filios, quorum diuersissima sunt a parentibus nomina: sed id
idcirco accidit, cum filij emancipati in alienam familiam irre-
pserunt, ex arrogatione adoptione uel alia causa: puta
quia heredes ab aliquo instituti fuerant, cuius nomen ferre
erant testamento iussi. quandoquidem lege Diocletiani permis-
sum est unicuique praenomen, nomen, cognomen sibi mutare,
dum id in alicuius fraudem non fiat. Ceterum et serui cum
manumittebantur, domini nomen accipiebant, eiusdemque
cum domino familiae censebantur. quapropter Pomponij
Attici seruus Dionysius, postquam uindicta liber factus
est, coepit appellari M. Pomponius Dionysius: idem de Eu-
tychide a T. Cecilio manumisso, qui factus est T. Cecilius
Eutychedes: ut est apud Cicer. lib. IIII. epistolarum ad
Atticum, cuius consuetudinis etiam meminit Tertullianus,
et latius

l. in rub. fol.
mat. in. iij. col.

l. imperat. ff. ad
Trebel.
l. ff. de herc.
insti.

& latius explicat Politianus quodã capite Miscellaneo
 rum: ut iam in promptu esse possit, quãadmodum Serbi-
 dij Scaeuolæ respõsum percipi debeat: duobus libertis Sti-
 cho & Erote hæredibus institutis, ita cauit: fundũ Cor-
 nelianũ de nomine meo exire ueto, unus ex hæredibus Sti-
 chus ancillam Arethusam testamento liberã esse iussit,
 eidẽq; partẽ suã fundi legauit. quero an hæres, & cæteri
 colliberti Stichi ex causa fideicõmissi eius fundi partem
 ab hærede Stichi petere possint. respõ. nõ cõtineri. Intel-
 ligendũ autẽ est nõ contineri scilicet fideicõmissõ, & cõ-
 sequẽter ab Arethusa restituẽdũ fundũ nõ esse. quod quis-
 dem respõsum optima ratione subsistit. Finge testatori
 ex cõsuetudine Romana nomẽ fuisse Caio Sempronio Tu-
 ditano, qui manumiserit Erotẽ & Stichũ: his huiusmodi
 nomenclatura attribuetur, C. Sempronius Eros, item, C.
 Sempronius Stichus, rursus pone Stichũ Arethusam li-
 berã esse iussisse, ea dicetur Sempronia Arethusa. cũ er-
 go testator Sempronius Tuditanus uetuerit fundũ de no-
 mine suo exire, si Arethusa id habeat, fideicõmissõ locus
 nõ erit, cũ & ipsa Sempronia sit, nomenq; hoc est fami-
 liam, testatoris retineat: ut iure mirari possimus qua ra-
 tione Accursius, Bartolus, cæteri q; ad remotissimam di-
 ctionem uerbũ illud, non contineri, retulerint, intellexe-
 rintq; iuriscõsultũ negare testatoris nomine Arethusam
 cõtineri. quã interpretationẽ dum quoquo modo defen-
 dere satagunt: per cauillationes aliũ iuriscõsulti respõ-
 sa peruertunt, Fidei (inquit ille) hæredũ meorũ cõmitto,
 ne fundum Tusculanum alienent, & ne de familia nomi-
 nis mei exeat. secundum uoluntatem eos quoq; inuitatos
 intelligendum

l. pater. §. j. ff.
 de leg. iij.

l. cum pater. §.
 fidei. ff. de le. ij.

intelligendū est, quibus hæredes extranei fideicommissam libertatē reddiderant. ratio enim huius responsi fuit: quoniam qui ex iussu testatoris manumittuntur, in illius nomē succedunt: quāobrem fideicommissi uerbis cōprenduntur, sicuti & in superscripto Scauola responsō: non autē id ex præsumpta tantū testatoris uoluntate inducitur, quia iusserit eos manumitti, ut Accursius, Bartolusq; censuit, repetitur etiā aliquoties in iure ciuili hæc dictio nomē: & hoc non alio significatu, quān familiæ seu gentis. Illud tamen sciendum est, familiam à gente, significatione differre quoniam gens latius accipitur, ut comprehendat omnes eiusdem stipitis & nominis, etiam millesimo gradu disiunctos: Familia magis ad agnationem refertur: quod ex Tranq. in Nerone cognitu facile est. & hæc quidem satis.

Restitutum Græcum adagium Iuriscōsulto, titu.
de iureiur. l. si duo. §. si. CAP. II.

Lpianus libro ad edictū x xii. cuius responsum sub titulo de iureiurando in Pandectis hodie legitur, ita ad uerbū scripsit: Si quis iurauerit in re pecuniaria per genium principis dare se non oportere: uel intra certum tempus iurauerit se soluturū, nec soluerit: Imperator noster cū patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei superindici, προνετ δς υη ουνε, &c. Verba hæc sunt reum admonentis, quæ sic Latine transferas: petulanter, seu temerè ne iura. uerisimile autē est uulgò fuisse iactatum huiusmodi dictum: & quod ferè pro uerbis

I.ultima. in fi.
ff. de grad. succ.
cess.

I. si duo. §. si. ff.
de iureiur.

uerbij loco usurpari posset, Suetonius ī Caligula, nō multum dissimilis irrisionis facit mentionē: alterum, inquit, qui se pro salute ipsius periturū uouerat, cunctantē pueris tradidit uerberatū, infulatumq; ut uotū reposcentes, per uicos agerēt, quoad praecipitaretur ex aggere. uerūm has irrisiones, cū quis per ora hominū cum infula deferretur, Graeci παραδύματα appellat: id enim fit ut exēplo ceteris sint: Latine traduci dicūtur Liuius & Trajanus. in Vesp. & in euangelio Matthaei. Ceterum & in eodē Iurisconsulti loco sic legitur: nunquid ergo qui iurauit furtum se non fecisse, hoc solo nomine cōdictione, si cōueniatur, exceptione utatur? ceterum si contēdat, qui cōdicat, quasi cū hārede se furis agere, nō debeat repelli? & quasi μονομεής cōdicio ei dari debet. uocē Græcam, unius partis, ad uerbū interpretaberis: quod nec Accursiū sefellit, sed hanc ego uocē à Iurisconsulto de rhetoricis libris acceptam crediderim. siquidē scribit Hermagoras, in causis quatuor modis nō cōsistere defensionē: quorum unus est qui uocatur μονομεής, cū ex prima parte tantum, hoc est persona agētis, cōstat causa, nec quicquā ex secūda afferri potest, ut sunt loci cōmunes uerbigratia, leno qua parte uenturos ad se adolescentes sciebat, sed uerū fecit occultā, ea iuuenes perierunt: accusatur quod causam mortis praestiterit: hīc lenoni nulla defensio est. appellatur id genus etiā ἐτερωμεής & παρ' ἐτερωμεεία, ut Chyrius Fortunatianus scribit. additq; nō multum esse huic dissimile, quod ἀρεώματος dicitur. cū ergo Iurisconsultus eum qui iurasset se furtū nō fecisse, non solum actione furti, sed etiā cōdictione tutum ostēdisset:

S. idem iul.

dubita

dubitauit an id tantū procederet, cū hoc solo nomine, id est ea sola causa conuenitur, quod ipse furtum fecerit, an uero etiam procedat: cum non tanquā ipse fur, sed tanquā furis heres cōuenitur. & respondit non procedere, quā propter actorem habere conditionem $\mu\omicron\nu\omicron\nu\mu\epsilon\gamma\epsilon\iota\alpha\mu$, id est, quæ ex parte rei nullam defensionem habeat: nō enim iuramentum ad hūc casum extenditur. & hic uerus est legis sensus, quem nec Accursius, nec alius quisquam, cuius edita sit sententia, satis perspexit.

Qui fuerint exconsules, exquestores, expatritij.

CAP.

III.

IN Iustiniani principis cōstitutioibus, quarundam dignitatum nomina referuntur: quæ quidē si simplici, & cōsuetata forma annotata forent, nemo est qui nō intelligeret: sed quoniam præpositionis cuiusdam additamento scripta reperiuntur, quā plurimis etiā doctissimis uiris uestigandi anxietatem præstiterunt: sunt autem hæc dictiones exconsul, exquestor, expatritius, & si quæ aliæ similes. existimauit P. Crinitus in libris de honesta disciplina, exconsules esse eos, qui consules fuerant, sed nunc magistratu functi sunt, idemq; in cæteris: ut qui Ciceronis tēpore consularis diceretur, ab Iustiniano sit excōsul nuncupatus. quam quidem sententiā prorsus sequerer, si uel scriptorū eius autoritas, uel rationibus aliquibus id ipse persuaderet: cæterum cum autorem hac in re nullū laudet Crinitus, non arbitror tantum illi deferendum, ut eo cōtēti simus, $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma\ \epsilon\pi\alpha\alpha$. Igitur ut eius dicto nos interceda-

cedamus, quandoq; opinatus sum ex consules dici, qui cō-
 sularem quidem dignitatem habebant: sed administra-
 tione carebant, & commodis: qualem patrem suum Au-
 sonius describit: l. petitionē . C.
d' aduo. diuer.
iudic.

Curia me duplex, & uterq; senatus habebat,
 Muneris exortem, nomine participem.

Argumentumq; huius rei mihi erat Impp. Leonis & An-
 thēnij constitutio, qua fisci patrono post bienniū cōcedi
 dicitur excōsularis moderatoris prouinciæ dignitas. sed
 an fortasse uerius: cōsulem idem esse quod excōsulem, &
 temporum uitio, quæ iam in barbariem dilapsa fuerant,
 hanc latini sermonis inductam corruptelam. ostenditur
 id ex iustiniani constitutione secūda, titulo de ueteri iu-
 re enuclean. nam in principio constitutionis Tribonia-
 num exquæstorē appellat, quæ inferius simpliciter quæ-
 storem dicit. Sed & in autographo Græco, unde illa effi-
 cta est, sic legitur: πᾶν τὸ ἔργον τῶτο τῷ ὑπὸ τῷ ἀνδρὶ
 τριβωνιανῷ ἐπιτετέλαμεν τῷ παραγγελλιάρχῳ. Ἐ τῶ
 ἱεῖ ἄνακτόρος ταμίᾳ τε Ἐ ὑπάτῳ. quæ uerba sic ipse
 Tribonianus, ut arbitror, Latinis reddidit: & omne stu-
 dium Triboniano uiro excelso, magistro officiorum, &
 exquæstori sacri palatij nostri, & consuli credidimus.
 hinc euidentissimè apparet uerbum ταμίᾳ, quod nos
 quæstorem solemus uertere, exquæstorem, quod idem est,
 dictum. qua ratione etiam Exarchum, quem Rauen-
 næ Constantinopolitani Cæsares constituebant, nomen
 sumpsisse uerisimile est, quasi τὸν ἀρχόν: tametsi ἔξαρ-
 χον quoq; suum Athenienses habuerunt, ut Onomasti-
 cōn V I I I. Iul. Pollux scribit. nam & hæc prepositio
 in com

in compositione quādoq; ferè nihil à simplici significac-
 tione uariat: quod ligdo apparet in dictione ἕξάγγελος,
 ἕξαρον, ἕξαυθίσδ. Isidorus tamē Criniti sentētiae, quae ea
 dem & Accursij fuit, autor, dum qui consulatu excessse-
 runt, excōsules interpretatur, non parum me mouet, ut
 forte exconsules interpretari debeamus, qui cōsulari di-
 gnitate ornati sunt: siue quia nūc consules sint, siue quia
 fuerint: quamuis etiam re ipsa eius honoris administra-
 tionem nunquā habuerint. fortè etiā qui cōsulari patre
 nati sunt, hac appellatione potuerunt contineri, sicut
 ἕξελυθέρως Græci uocant τῶν ἕλυθέρων μένων filios. qđ
 tamen non probo. In cod. Theod. sub rubr. quorum app.
 non recip. exantistes dicitur, qui antistes olim fuit: quo-
 niam Chronopius exantistite, & c.

Restitutum responsum Iuriscons. in l. creditor. §.

Lucius. ff. mandati. & declaratum optime.

C A P.

IIII.

Vasitum fuit, nū procurator, cuius
 libera administratiōi rem suā domi-
 nus mādasset, ita ut quēadmodū uel
 let, de ea negociaretur, possēt pro
 proprio factō rem domini obligare.

Et cū quidā posse affirmarēt, aduer-
 sus eos sensisse Scaeuolam iuris autorem libro respōsorū
 primo, allegabatur. Item quero, an cum Seius magistra-
 tu functus debitor extitisset, Lucius Titius eo nomīne cō-
 ueniri possit, uel res eius obligatæ essent propter uerba
 epistole suprascriptæ. Respōdi, neq; cōueniri posse, neq;
 res obligatas esse. Cæterū qui in aliam sententiā iuerāt

ita ar

In l. creditor. §.
 lucius. ff. mād.

ita argumētū id euitabāt, ut dicerēt: tāctsi epistole uerba uiderētur gñalia, coartari tñ ad ea, quæ uēditionē, negotiationē, pignus, simileq; opus respicerent. qd' falsum esse ex ipsis Tuscorū Pādectis dicebam: in quibus ea epistola hoc modo legitur: Σηίω τέινω χάιερμ. ἐγὼ μὲν κατὰ φύσιν νομίζω τὸ, ὑπὲρ πατρὸς Ἐτ' τοῦ πατρὸς υἱὼμ πράγματενεσθαί Δίχα τοῦ τινὰ ἐπιτροπικὸν αἰτέμ. εἰ δὲ Δεῖ τοιούτῃ τινὸς, ἐπιτρέπω σοι περὶ πάντων ἐμῶν, ὡς θέλεις πράγματενεσθαί, εἴτε πωλεῖμ θέλῃς εἴτε ὑποτέσθαι, εἴτε ἀγοράζῃμ, εἴτε ὀτίσῃμ πράτταμ, ὡς κινεῖω ὄντι τῶν ἐμῶν, ἐμὸς πάντα κῆρια εἶναι τὰ ὑπὸ σοῦ γινόμενα ἡγῆς μένῃ, Ἐμὸν ἀντιλέγONT ὅς σοι πρὸς μηδεμίαν πράξιμ. Seio filio salutē: Ego quidē secundū naturā esse arbitror, quemlibet pro patre Ἐ parētis filijs negociari, etiā sine ulla mādati quæstione. si ergo ita fert usus, mando tibi de omnibus meis rebus, uti uolueris negocia exerceas, siue uēdere uelis, siue obligare, siue emere, siue quomodocunq; agere, nō aliter atq; si dominus tu rerū mearum esses, me quicquid feceris, ratū firmū ducēte, Ἐ nihil tibi cōtradictēte, nec in unā quidē rē. Igitur ex uerbo illo ὑποτέσθαι, quod Accursius pacisci trāstulit, nos maluim⁹ obligare: cōstat generalissimū fuisse mādatū: qd' tamē nō comprehenderet, quæ Seius in propriam causam uerteret.

Nouus intellectus. l. ob æs. C. de prædijs minorū: Ἐ ibi quantum referat puncti ratio. CAP. V.

Ationem scribendi, pūctāq; dictionibus suo loco addēdi, nō minime apud Grammaticos diligentiae partē fuisse illud ostēdit: quōd si ea non obseruetur, nō mediocres intelligen-

D. And. Alc. Dispvntionum F dis au

dis autoribus tenebras iniicit . hinc cum apud Latinos pleriq; Grammatici de punctis scripserint, Nicanor quoque Alexandrinus idcirco $\sigma\iota\gamma\mu\alpha\tau\iota\alpha\varsigma$ est cognominatus, quod anxie & nimis sollicitè $\sigma\iota\gamma\mu\alpha\tau\iota\alpha\varsigma$ scripsisset. Igitur ut etiã in iure ciuili ex eorum omissione aliqua peruertere ostendam, satis erit unquam constitutionẽ referre, quam Imp. Diocletianus & Maxim. Augg. & Cas. Leontio direxere, in hæc uerba: ob æs alienũ tantũ causa cognita, prædiali decreto prædium rusticũ minoris provinciale distrahi permittitur. quam constitutionẽ nostri interpretes ita interpretantur, ut inde regulariter prodant, taxatiuam dictionẽ similia nõ excludere: cũ enim legissent, & ex donatione propter nuptias, & ex causa dotis, & alijs quoq; modis prædiũ minoris posse uenudari, si cõstitutione cauetur ob æs alienũ tantũ id fieri posse: cõsequẽs est nõ excludi similes causas. & ex hac interpretatione uarijs in locis plurimas quæstioes perperã explicant nostri Doctores, quas per Iasonẽ alicui collectas reperire nõ admodũ difficile, est. ceterũ omnis hic error ex eo promanauit, quod suo loco punctũ in uulgatis codicibus appositũ nõ erat: cũ post dictionẽ, alienũ, statim subdendum fuisset, eo sensu, ut ob æs alienũ fundũ distrahi liceret, cognita tantũ causa, nõ enim quãuis statim constet uenditionẽ ob æs alienũ fieri, idcirco decreto opus nõ est: quinimò necessaria est causæ cognitio. quid enim si alia ratione, quæ minoribus magis conducatur, æs alienum dissolui potest, q̃ ex fundi uenditione? nec tẽt hĩc aliqui argutias, quasi indubitati id esset iuris: quos confutare superuacuum est.

l. ob es. C. de præd. mino.

In. l. si cõfã. te. ff. fo. ma.

l. quod La- beo. ff. ad car bo.

Lex, pars literarum, de iudicijs, nouo sensu elucidata, & explicatum qui sint Archontes.

CAP. VI.

Aulus libro respōforū II. his uerbis utitur. que sub titulo de iudicijs, à Triboniano in Digestis relata, in omnibus uulgatis codicibus nō satis fideliter leguntur. Pars litterarū diui Hadriani: ΤΟΥΣ Ἀρχοντας ἐν ᾧ ἄρχισσι ἐνιαυτῷ, μήτε εἰσιέναι δίκην ἰδίαν, μήτε δικάζοντάς, μήτε φευγόντων, μήτε περὶ ᾧ ἐπίτροποι, ἢ κηράτωδες εἶεν. ἐπειδ' αὖθ' ἐξήκη ἡ ἀρχὴ ἐ' αὐτοῖς πρὸς τοὺς φευγόντας, καὶ τοῖς φευγούσῃ πρὸς αὐτοὺς εἰσαγωγισμοῦς εἶναι τὰς δίκας. Archontas, id est Atheniēsum summos magistratus, quo in administratione erūt anno, neq; propriā causam introducere oportet, neq; actores, neq; reos esse: nec in eorum quidem causis, quorum tutores, uel curatores sint: ubi autem magistratu functi fuerint, & ipsis aduersus reos & reos aduersus ipsos actiones introducendæ sunt. & hoc modo transferenda fuit hæc epistola: alioquin si uulgatam lectionem sequamur, dubium erit quid sibi uoluerit Hadrianus, cum dixit non posse magistratus cognoscere de his rebus, pro quibus tutores fuerint. non enim rebus tutores dantur, sed ut Iurisconsulti nostri tradiderunt, personæ. ceterum & Accursij, Bartoli, ceterorum, que interpretatio minimè conuenit, qui generaliter hanc legem in omnibus summis magistratibus locum sibi uendicare existimarunt. qua in re quantum decepti sint non dubito quin eruditi cognoscant. quod enim nos alios sequuti, ΤΟΥΣ Ἀρχοντας exposuimus summos

I. pars literarū. ff. de iud.

magistratus, de eis tantum intelligendum ducimus, qui Athenis constituebantur. neq; id nominis apud Græcos frequentius pro alio magistratu accipitur, quã pro Atheniensi: quod apud Latinos in Spar. quoq; & Treb. Polione deprendes, scribit Suidas hos magistratus Athenis fuisse Archontas, quos fere principes Latine dixeris. hi erant nouem: quorum thesmothetæ, id est, legumlatores numero sex, βασιλεύς & πολέμαρχος, hoc est rex, iteq; imperator: tum ipse Archon. meminit & Plut. in Politicis, & in Periclis uita, Pausaniasq;: horum quoq; mentio est apud Iulium Pollucem. Igitur quod Hadrianus scripsit πρὸς ἀρχόντων, intelligendum est specialiter ab eo in Atheniensium iudicibus ita constitutum, ut minime trahenda sit pars epistolæ ad omnes, qui summum magistratum gerunt, ut hactenus nostri interpretes fecerunt. qui cum plura responsa eorum sententiæ aduersantia uideret antinomiam per quedam subterfugia querunt euitare. sed & exemplo non caret, aliquid in iure civili relatum, quod unius tantum ciuitatis iura respiciat.

Iustiniani incōstantia in condendis legibus sugillaturum ex Græcis autoribus refertur quis uir Tribonianus fuerit.

CAP. VII.

Xtant in Iustiniani Codicis tractatu ad S. C. Tertullianum, quedam cōstitutiones tã simul contrariæ, ut nemo extricet: quin clarissime constat ab altera alteram corrigi: quam rem breuissime explicabo. defuncto filio sola matre supstite, ex senatuscōsulto mater succedebat: si fra-

l. Antiochiensiu.
ff. de priui. cre.

l. pe. & fina. &
aut. C. ad Ter.

si fratres erant superstites, non succedebat, siue uterini, siue germani forent: si sororum aliqua extitissent, in stirpes uocabantur, ut mater dimidiam, ceteræ sorores aliã dimidiam obtinerent. emēdauit hæc iura Iustinianus, & primo constituit, ut fratres utrinq; coniuncti, unã cum matre succederēt, quæ in uiriles portiones admitteretur. emēdauit rursus hoc idē Imp. distinxitq; eos, qui utrinq; coniuncti essent, ab his qui solum germani forent. sed & cum sorores extarent, correxit idem Imperator legē quã semel confirmauerat: statuitq; ut si sorores utrinq; coniungerētur, succederēt in dimidiã: quod si fratres quoque adessent, eorum beneficio in uiriles partes uocarentur. rursus idē correxit, ut semper mater cū sororibus utrinque adiunctis in uirilem admitteretur, etiam si fratres extarent: si utrinq; defunctum non attingerēt, penitus excluderentur. huius incōstantiæ, leuitatisq; rationem cum posteriores interpretes diu uestigare contenderint, atq; in primis Corneus mirificè hoc in negotio se distorqueat ne amplius quisquã se cruciet, libuit Triboniani uitã referre: unde quid in causa huius rei fuerit, facillimè dignosci poterit. Igitur Suidas Græce quidē, sed in hūc sensum: Tribonianus, inquit, Græcus omnis religionis contemptor, & præsertim a Christiana fide abhorrens, adulator & fraudulentus, persuasit Iustiniano imperatori fore, ut is nunquam moretur sed in celum cum carne assumeretur: Quæstor fuit Iustiniani, hic tantum naturæ dotibus, ingenioq; pollebat, ut suæ ætatis nemini secundus esset: auaritiæ autem eousq; erat deditus, ut ius & fas uenale haberet. nam singulis diebus & leges ferebat, & la-

tas reuocabat: uti indigentium usus, à quibus pecuniam acceperat, postulare uideretur. cum diu post indeptū honorem superuixisset, morbo tandē decessit, ab aliquo nulla prorsus, affectus iniuria, quòd uidelicet sermone comi- blandoq; erat, & auaricie morbū doctrinæ præstātia ue labat. ceterū & his nō absimilia in Tribonianū Proco- pius lib. bell. Pers. primo refert. additq; fuisse genere Pā- phylum, & unā cū Ioanne ut populi seditiones sedaret, à Iustiniano de magistratu quādoq; deiectū. ut nō absimi- lem illi arbitrari quis possit, quē Verg. notat, qui leges fi- xit pretio, atq; refixit: frequens enim id Græculis delictū fuit. quapropter idē Procopius cū proclum laudare uel- let: erat, inquit, Proclus imperatoris aßessor, magistratū quæstoris gerēs: uir in primis iustus, & procul ab omni auaricia. Ideo neq; aliquā legē facile in alicuius gratiam conscripsit: ut iam Triboniani ipsius mores nemini igno- ti esse debeāt: tametsi eū Iustinianus ubiq; laudet. sed faci- le est indocto imponere regi: ἀναφάβητ & quippe Iu- stinianus fuit, & omnū litterarū ignarus. quid mirū cū eius pater Iustinus à teneris annis suū custos, mox boū, dein lignarij fabri minister fuerit. ut Accursij scrupulū tollamus, ubiq; dubitātis, propterea quòd Iustinianū, Con- stantini filiū, in decretis legerat. sed ille alius est, nostro posterior: qui πινότυν & Græcè cognominatur, quia truncis esset naribus. Sunt tamen qui aliter de Tribonia- no sentiāt, nec temere grāmaticis de iurecōsulto creden- dum arbitrentur. quandoquidem etiamnum uideamus, & sæpius experiamur, quanto supercilio id hominum genus, quo iure, qua iniuria & mortuos & uiuētes in se =

Etetur.

Atetur, quam' que suis in studijs hi sibi placeat morie be-
 neficio felices, alios omnes contemnant: & epistolis ante
 ipsos legū codices præfixis, Accursium, Bartolum cate-
 rosq; acerbißimis conuicijs dilacerent: imperatoris sui
 Lauren, Vallæ exemplo prouocati, cui mortuo honos
 hoc epitaphio habitus fuit:

Tandem ualla silet, solitus qui parcere nulli est.

Si queris quid agat, nunc quoq; mordet humum.
 Quod sanè carmen longe magis ipsis quàm Vallæ cõue-
 nisset: cuius doctrinæ pleraq; huiusmodi cõdonāda sunt:
 at hi ea maximè reprobant, quæ non intelligunt.

Restituta Iurisconsulto, titulo de nundinis, Plato-
 nis uerba, declarataq; lex ante nos inextri-
 cabilis. CAP. VIII.

Scripsit Callistratus iuris autor, titulo de
 nundinis, in hæc ferè uerba: Si quis ipsos
 cultores agrorum, uel piscatores deferre
 utensilia in ciuitatem iusserit, ut ea ipsi
 distrahant, destituetur annonæ præbitio, cum auocentur
 ab opere rustici: qui confestim ubi detulerint mercem,
 tradere eam & ad opera sua reuerti debeant. deniq; sum-
 mæ prudentiæ, & autoritatis apud Græcos Plato,
 cum institueret quemadmodum ciuitas bene & bea-
 tè habitari posset, in primis istos negociatores necessa-
 rios duxit: sic enim ἐν πολιτείᾳ ait: Δεῖ γὰρ πλειόνων
 γεωργῶν τε, ἢ τῶν ἄλλων ἀμισγεῶν, καὶ τῶν ἄλλων
 διακονούντων, εἰσαξόντων, ἢ ἐξαξόντων ἕκαστα. ὅντι
 δὲ εἰσὶν ἐμπόροι. νομίσας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγο-
 ρὰν τὴν ὧν ποιεῖ, ἢ τὴν ἄλλαν τῶν ἀμισγεῶν,

εἰ μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἦκη τοῖς ἀπομένοις τὰ τὰ ἀρ-
 αὐτοῦ, ἀνταλλάξασθαι, ἀρχήσῃ ὅτι αὐτοῦ διμμερείας
 καθήμεν. Ἐμ' ἀγορᾶ, οὐδ' ἀμῶς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ τῶτο
 ὁρῶντες ἑαυτοὺς ἐπὶ τῆν διακονίαν τὰτ' ὅσιν τάντων.
pluribus igitur agricolis, & alijs artificibus, & mini-
stris opus est, qui importet & exportet singula: sunt autē
hi mercatores. cū autē rusticus aliquid horū quæ ipse fa-
cit, uel aliquis alius artifex in forū defert, si nō eodē in tē-
pore ueniat, quo & illi quibus cū est hæc permutaturus,
cessabit ab opere in foro consistens; minime uerò: sed sint
qui cum hoc animaduertant, se ipsos ad hoc ministerium
præparent, & c. & hoc modo restituendus fuit hic locus:
 quandoquidem si uulgatam translationē intactā relique-
 rimus, nullum sensum satis cōuenientē possumus elicere.
 sed & illud admonendus est lector, Calistratū Iuriscon-
 sultum, ut breuitati cōsuleret, non omnia Platonis uerba
 retulisse: sed intermissis quibusdā clausulis, dialogorumq;
 interlocutionibus, simul iuncta adscripsisse, quæ in suā
 sententiam facerent. longè enim apud Platonē diffusior
 est hic locus libro de republica secūdo, quàm is sit quem
 Iurisconsultus mutuatus est. ueræ autē lectionis incolumi-
 tas in Etruscorum uoluminibus à me obseruata est.

Qui sint parabolani. Accursij error. CAP. IX.

I. placet. & I.
 sequē. C. de
 epis. & cleri.

Idi plerunq; ab eruditis Iurisconsultis du-
 bitari, quinam fuerint parabolani, & unde
 dicti: quorum mētio in cōstitutionibus ha-
 betur. & Accursius, qui nihil se præterij-
 se uideri uoluit, tanquā rem maximè haberet in præoptu,
 statim pronunciauit, parabolanos esse medicos: nomenq;
 ab eo

ab eo sumpsisse, qd' multas haberent parabolas, qd' uidelicet ut quisq; loquacior est, ita doctior medicus uulgi opinionone existimetur. quæ expositio, meo quidē iudicio, plañe ridicula est: quare aliter ipse cēsuerim: fuisse enim plebeios quosdā parabolanos, qui famulatio uel ecclesiarū, uel hospitalium, xenonum' ue deputati erāt, & quasi adscriptitij glebæ: ut sicut illis omni uita ab agrorū cultura recedere nō licebat, ita his ab seruitio, agrorū, qui in nosocomijs residebant. parabolanos, glebæ adscriptitios esse, in iuris ciuilibus Græco interprete legi, dicti à Græca præpositione τὰς & βῶλος, quæ uox pro gleba accipitur.

Modestini trutinæ suppositū responsum in. l. natorum. de uerborum signifi. CAP. X.

Odestinus libro excusationū II. ἡ τῶν, inquit, τέκνων προσηγορία ἐστὶ τοῦς ἐν γόνυς ἐκτείνεται. quod responsum à Triboniano sub rubricam de uerborum signifi. translatum Græcè lectum fuit,

donec aut Accursius, aut quiuis alius latinam maluit interpretationem asserre, in hunc modū. Natorum appellatio & ad nepotes extenditur. cæterum quoniam me non latet, quàm diffusus sit hic tractatus: num appellatione filiorum contineantur nepotes, quid item cum liberos dicimus, & rursus num sub nepotibus cõtineantur pronepotes: uolui lectorem admoneri, firmissimum & irreprehensum argumentum ex superscripto responso asserri in banc rem non posse: quandoquidem Modestinus de proprietate, & significatu Græcæ uocis disputat, nō Latine.

F S Ratio-

l. natorum.
de verb. fig.

Rationem. l. prime. C. que res exportari nō deb. aliam esse, quā Doctores uulgō tradiderint.

CAP. XI.

C. que res ex
por. nō deb.
l. j.

In. l. ij. in fin.
ff. d. iur. om.
iudi.

Mpp. Valentiniani & Gratiani constitutio, ad Theodosium magistrum multum in hæc uerba legitur: Ad Barbaricum transferendi uini, olei, & liquaminis nullam quisquā habeat facultatem: nec gustus quidem causa, aut usus commerciorum. cuius quidem legis argumēto ductus Baldus, existimauit cum, qui lege municipali annonam in aliam ciuitatem deferre prohibeatur: si aliquam portiūculam, uel gustus causa deportet, legis pœnæ obnoxiiū esse. Negauit id Iason, non alia ratione quā quod pœnas quammitissimè interpretari æquū sit. cuius sententiā statim sequutus fuisset, si eius legis uerbis Baldū nō adiuuari docuisset. Ceterum ipse arbitror rationem legis spectandā, quæ profecto nō alia meo iudicio esse potuit, quā ne eius liquoris gustu admoniti Barbari arma in nos uertant: idcircoq; eas regiones armis quærere studeāt, unde sibi id liquaminis cōparare possint. nam qui primi Gallorū in Italiam uenerūt, hoc gustu allectos grauissimi autores tradiderunt, inter quos Titus Liuius lib. V. gentem Gallorum, inquit, traditur fama dulcedinis frugum, maximeq; uini, nouatum uoluptate captam Alpes transiisse: & inuexisse in Galliam uinum illiciente gentis causa. cum ergo lex municipalis magis locupletandi territorij sui causa, & auertende caritatis, ita iubeat, quā alia ratione non arbi

non arbitror qui gustus causa annonam alibi detulerit,
eius iussu coerceri.

Declarata lex, cum quis §. codicillis. de lega. iij. &
restitutæ Græcæ dictiones etiam in. l. ij. C. commu.
de lega.

CAP. XII.

Erbidij Scauolæ responsum, sub rubricam
de legatis tertio, in hæc uerba in emenda-
tioribus libris legitur. Codicillis ita scripsit:

ΒΟΥΛΟΜΑΙ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ὙΠΟΤΕ ΤΑ ΥΜΕΝΑ ΚΥΡΙΑ
ΕΙΝΑΙ ΜΑΞΙΜΩ ΚΥΡΙΩ ΜΕ ΔΙΝΑΡΙΑ ΠΕΝΤΑΜΙΣΧΙΛΙΑ, ἄΤΙΝΑ ἔΛΑ-
ΒΟΜ ΠΑΡΕΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΥΜ ΤΟΥ ΔΕΙΔ ἄΥΤΟΥ ἸΔΛΙΔ ΜΑΞΙΜΩ,
ἵΝΑ ἄΥΤΩ ἄΝΔΡΩ ΔΕΝΤΙ ἄΠΟΔΩΣΩ, ΚΑΙ ΥΙΝΟΝΤΑΙ ΣΗΝ ΤΟΝΩ
ΤΕΙΣ ΜΥΡΙΑ, ἄΠΕΡΟΔΩΘῶΑΙ ΔΕ ἄΥΤΩ ΒΟΥΛΟΜΑΙ, ΟΥΤΩΣ ΥΑΞ
ΤΩ ΔΕΙΔ ἄΥΤΟΥ ἄΜΟΟΑ. uolo omnia, ut infra digessi, fir-
ma esse Maximo domino meo denaria quinq; millia, que
in depositum à patruo ipsius Iulio maximo accepi: ut
ubi uir factus esset, cum incremento & usuris triginta
millium redderem: restitui ipsi uolo, sic enim ipsius pa-
truo iuravi. quesitum est, an & ad pecuniam depositam
petendam sufficiant uerba codicillorum, &c. Libuit ex
archetypo Florentino Græcum hoc responsum referre:
tum ut Roglerij audacem nimis expositionem confuta-
rem, qui cum Græcas dictiones non uidisset, ex commodo
Latinas nihil ad rem facientes confinxit: tum etiam ut
importunam nimis Bartoli questionem offenderem, hu-
ius legis argumento colligentis, paria nos facere, siue le-
gemus cum quis uir fuerit, uel cum adultus. quam senten-
tiam ipse minimè probo, cæterum huius consuetu-
dinis

l. cum quis,
§. codicillis.

l. ij. C. com-
mu. de lega.

dinis, cum in testamento testatores iureiurando se obligant, meminit Iustin. quadam constitutione: cuius uerba quoniam in uulgatis codicibus numiū concisè referūtur, operæpretium fuerit referre. Omne uerbum significans testatoris legitimū sensum, legare uel fideicommittere uolentis, utile atq; ualidum est: siue directis uerbis, quale est iubeo forte: siue precarijs utatur testator, quale est rogo, uolo, mando, fideicommitto: siue iuramento interposuerit. cum & hoc nobis audientibus uentilatū est, testatore quidem dicente ἐμ ὄρκιῳ. partibus autem huiusmodi uerbum huc atq; illuc lacerantibus, &c. In impressis enim deest uox Græca nonnullius tamen momenti, si uerba cōstitutionis rectè percipere uoluerimus: cum enim testator ἐμ ὄρκιῳ, id est cum sacramenti religione legasset, dubitabatur nunquid deberetur legatum: puta, iuro me daturum Titio cētum. legata enim uoluntatis libera sunt, non necessitatis, ut iusiurandum necessarium sit.

Paragraphus ulti. in .l. dominus. de pecu. lega.
quemadmodum uertēdus de Græco erat.

CAP. XIII.

l. dominus.
§. fi. ff. de pecu.
cul. lega.

Liud quoq; est eiusdem Scauolæ respōsum in tractatu de peculio legato, in hunc uerborum modum: Seruis libertates legataq; dederat, & conditionem ita scripserat, ὅσος κατέλιπον ἐλευθέρος ἢ τὰ ληγᾶτα, ἀντοὺς τοῦ τῶς βούλομαι εἶναι ἀνεξέτας. quesitum est, an peculia quoq; eis legata uiderentur. Respondi secundum ea que proponuntur, non uideri legata: idem etiam ut reliqua rationum legata non sint trāstulit eam clausulam nescio quis

quis ex ueteribus, & non satis perspicue: uerbum enim illud ἀνεξέταστος, interpretati sunt, non seruatos, & sine inquisitione: quod ineptissimū est. si enim aliquis factis legatis subderet huiusmodi clausulā, non ne uideretur adimere legata? quid enim aliud significat, non seruari? igitur ita transferendū fuerat: quotquot dereliqui libertos, atq; eis legata, ipsos uolo esse inexcussos. hoc sensu, ut inexcussus accipiatur pro eo qui liberatus sit à fastidio adamsim reddē. & rationis, & calculū semel ductū rursus ineundi. ἐξέταστος indagatio est: unde deducitur ἀνεξέταστος, potest & ad illud trahi, quasi inobseruatos dicas, ut uidelicet minimas operas hæredibus debeant.

Legem II. de legibus, non rectè ab Accursio intellectam, quapropter emendata & declarata.

CAP. XIII.

Artianus libro Institutionum primo, cum definiret quid esset lex, Demosthenem Chrysippumq; autores adduxit. eius responsum sub titulum de legibus Tribonianus retulit: sed cum parte plurima Græcis characteribus notatum esset, superiorum temporum incuria poenè incognitum manserat: retulimusq; quandoq; quemadmodum quod ex Demosthene adducebat, legendū foret, nunc opportunū fuerit, ut Chrysippi quoq; uerba restituamus: præsertim cum quisquis fuit ille, qui ea transtulit in Latinum, haud multum feliciter sit rem aggressus. Sic itaque eo in loco legendum esse iudicamus. sed & philosophus summus Stoicæ sapientiæ Chrysippus, sic incipit librum, quem fecit τῶν ἐν νόμοις ὁ νόμος τῶν αὐτῶν ἐστὶ βασιλεὺς, θεῶν

l. ij. ff. de lib.

τε Ἐ ἀνθρώπων πραγμάτων. αἰεὶ δὲ αὐτὸν προσάτιμα
 εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν ἀσχετῶν, καὶ ἀρχοντα, καὶ ἡγεμόνα,
 καὶ κατὰ τοῦτο, πανόνα τῶν εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ
 τῶν φύσει πολιτικῶν ζώων, προσάτιμον μὲν ὄντα ποιητέ
 ον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὄντα οὐ ποιητέον. *que uerba sic in
 Romanam uocem transferri possunt: diuinarū humana-
 rumq; rerum regina est lex, quam presidere, principem,
 ducemq; esse & honestis & turpibus conuenit: secundumq;
 hæc iustorum iniustorumq; regulam esse, & eorum
 que naturaliter ciuilia sunt animantium: ut facien-
 da quidem iubeat, rursus non facienda prohibeat. Intelli-
 ge autem πανόνα, id est regulam, quam omnes imitemur: si-
 cut Plinius lib. xxiiii. Polycletus, inquit, fecit quæ
 canona artifices uocant, lineamenta artis ex eo petentes,
 uelut à lege quadam: solusq; hominum artem ipse fecisse
 artis opere iudicatur: ut in aperto Accursij error sit, qui
 regulam eo sensu accepit, quo Iurisconsulti tradunt, eam
 esse quæ rem, quæ est, breuiter enarrat: quod minimè in
 presenti casu congruit. sed & idem scholiographus exi-
 stimauit, dum de diuinis rebus Chrysippus dixit, idcirco
 factum, quoniam plurimæ leges ius diuinum respiciunt:
 ut quæ de fide catholica loquuntur, quæq; sacerdotibus
 leges statuunt: quod etiam minimè nobis applaudit: quan-
 doquidem tempestate Chrysippi harum legum nulla ex-
 tabat. Item βασιλεὺς non satis quadrat. quapropter ad il-
 lud Euripidis in Hecuba allusum esse magis crediderim:*

Nos imbecilles forsàn & captæ sumus?

At dij ualentes, lexq; diuis imperans,

Etenim uel ipsos lege censemus deos.

Aequa atq; iniqua hac finientes uiuimus.
 ut intelligamus legibus quoq; ipsis subijci deos. hinc
 apud Ouidium Iupiter sic deos alloquitur:

Vos etiam (quoq; hoc animo meliore feratis)

Me quoq; fata regunt.

Connectet his aliquis argutias: quoniã in iure quan-
 doq; legerit, principes ipsos legibus subiectos nõ esse, sed
 alia est lex, quã Chrysippus definit, alie sunt Impp. con-
 stitutiones, quibus ipsi non coërentur.

Quẽ sensum accipiãt uerba illa, ditis causa, &c.

in. l. iij. commodati. CAP. XV.

Vrisconsultus Caius de uerborum
 significatione libro primo, sepe ad
 hoc, inquit, commodantur pecunie,
 ut ditis gratia numerationis loco
 intercedant. quod responsum ab Iu-
 stiniani consarcinatoribus in tracta-

tum commodati translatum est: ibiq; se mirum inter-
 pretem Accursius ostendit, qui ditis interpretatur, id
 est diuitis: uerbaq; responsi in eo accipit, qui ut diues ap-
 pareat, commodata utitur pecunia, ne eum facultatibus
 labi cernentes alij creditores, nimis durè statim exige-
 re uelint, quem sensum si illis uerbis exprimere uoluit
 Caius, mirum quam bardus, Latiniq; sermonis imperi-
 tus fuerit. primum id ab eo quæsierim, ubinam gentium
 dis pro diuite singulari numero in Romana lingua ex
 communi usu recipiatur? rursusq; & si maximè ad-
 missum sit, nunquid ea uerba illum intellectum pa-
 tiantur? Ipse plerunque de lectionis incolumitate
 dubitauit:

l. iij. ff. cõm.

dubitaui: sed quoniam uix occurrebat quod in eū locum simile uerbum quadraret, plurimorumq; ueterū codicū scriptura cōtra me erat, nō ausus fui quicquā pro certo constituere. hoc solū opinatus sum: lōgè magis, cōuenire, si nō ditis gratia, sed dātis legeretur. finge me tibi debere decē, quæ tua interfit tibi debere titulo mutui: hoc ut cōmodius fiat, mihi decē commodabis, quæ ego coram testibus recipiam, promittamq; restitutum ex lege mutui: deinde ubi testes abscesserint, commodatum tibi restituum: supereritq; tibi actio ex mutuo, nec mihi ulla exceptio non numeratæ pecuniæ competet. erit autem eo casu commodatum pecuniæ: quia easdem quas mihi ut numerarem dedisti, protinus restituo.

Quomodo à principis rescripto appellatur, diui Pij epistola, ut debuit, translata, reiectis aliorum nugis.

CAP. XVI.

Vesitum est, inquit Vlpianus, an aduersus rescriptum principis prouocari possit, forte si præses prouinciæ, uel quis alius consuluerit: & ad consultationem eius fuerit rescriptum: est enim quesitum, an appellandi ius supersit. quid enim si in consulendo mentitus est? de qua re extat rescriptum diui Pij, quo ostenditur prouocari oportere. uerba rescripti ita se habent: ἐὰν ἐπισείη τις ἡμῶν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιγράφωμεν ἡμεῖς, ὅτι οὐκ ὑπάρξει τοῖς βυλομένοις ἐπικάλεισθαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν, ἐπεὶ γὰρ διδάξαιμεν ἢ τευδῶς, ἢ οὐκ οὕτως ἔχειν τὰ ἐπεσαλμένα, οὐδὲμ ὑφ' ἡμῶν εἶναι λόγῃ προσλιγενομένου τῶν ὡς ἕτερος ἔχουσι

l. j. ff. de app.

ἔχουσιν τοῖς Ὑραφεῖσιν ἀντεπεσαλιότω. hoc est, si scripserit quisquam ad nos, & illi aliquid rescripserimus, uolētibus ad sententiā nostrā prouocare permissū erit. si enim docuerint uel falsa uel nō ita se habere quæ scripta sunt, nihil à nobis uidebitur iudicatum, priusquam cōtrā scriptū fuerit, quemadmodū aliter res se habeat, quàm nobis insinuatū sit. Et hoc modo legendi emendandiq; sunt codices: qui enim uulgarem lectionem instituit, is non sat rectè rescripti, neq; uerba, neq; sensum Latinis reddidit, & præsertim dum uolentibus, inquit, prouocare ab enūciatiōe licētia extat. Græca enim uerba πρὸς ἀπόφασιν, id est ad sententiam dicunt: ut uidelicet accipiendum sit de eo ad quem prouocamus, non autem à quo: ut minimè dicatur appellari posse ab enunciatione, id est mendaciij relatione principi facta, ut Accursius sensit, sed ab ipso rescripto, eo uidelicet prætextu, quòd minus uera in supplici libello enarrata fuerint. sed & hoc ex rescripto dubius alioquin articulus finietur: finge iudicem secundum sacri rescripti formam iudicasse, ad quem erit prouocandum: nū ad eum, qui illo iudice superior est, an ad ipsum principem, à quo rescriptū fuit? & superscriptæ epistolæ uerba indicant ipsum principem ad eundem.

Quid sit commilitiū in l. hereditate, de castr. peculio: & correctæ lex illa. CAP. XVII.

N titulo de castrēsi peculio, Triphonij Iuris cōsulti responsum legitur: quòd quoniam in signi corruptela notatum est, nec Accursius illud intellexit, nec eo modo scriptum quis-

Do. And. Alci. Dispvntionū. G quam

l. hereditate. ff. de castr. pecu. in princ.

quam alius, nisi per cōiecturas intelliget. nostri itaq; erit instituti, breuiter quemadmodum castigatè legendū, sit percensere. sic ergo reponēdum est: Triphoniū libro IX. disputationum: Hereditate ab agnato commilitone data, Scaeuola noster dubitabat: quia potuit & antè notus, & amicus dare: potuit & non dare, nisi commilitiū charitatem auxisset. nobis ita uidetur, si ante cōmilitium, factum sit testamentum, non esse peculij castrensis eam hereditatem: si postea, contrā emendandæ igitur sunt in uulgatioribus libris tres dictiones, commilitonum, commilitū, itaque. Dicitur autem Latinè commilitium, militum commercium, & facultas ipsa seu ius quo unà militant. Reperitur hæc dictio etiam apud Tacitum, & in epistolis Sisonij Apollinaris.

Legem, qui habebat, de leg. III. nequaquam fideliter ab Accursio translata, intellectamque.

CAP.

XVIII.

I. qui habebat.
ff. de leg. ij.

Scaeuole uerba sunt: qui habebat in prouincia, ex qua oriūdus erat, propria prædia, aliq; pignori sibi data ob debita, codicillis ita scripsit: τῆ Γλυκντάτη μὲ πατρίδι ἐὼλομαι εἰς τὰ μέση ἀνταὶ Δοθῆναι, Ἐλάφορ εἰς ἄντη χάρις πάντα ὅσα ἐν συρεία κέκταμεν σὴν πᾶσι τοῖς ἐνδοσιν βοσκήμασιν, δούλοισι, μαρποῖσι, σωματοῖσι κατὰ σπέναις πάσαις. *quesitum est, an & prædia, que pignori habuit testator, patrie sue reliquisse uideatur: secūdum ea que proponebātur, respondi nō uideri relictā, si modo in propriū patrimonium, qd' ferè cessante debito-*

refit,

re fit, non sint redacta. ceterū ut clarior sit Iurisconsulti
sensus, ita transferri possunt legati uerba: *suauissimæ pa-*
trie meæ uolo in partē suam dari, & ipsi separatim adiu-
dico prædia omnia quæcunq; in Syria possideo, cum om-
nibus in eis existētibus, & pecoribus, & seruis, & fructi-
bis, & usu consumptibilibus, & apparatu omni. ex Ac-
cursij enim interpretatiōe illud in primis dubiū relinqui-
tur, num testator pecora solū, quæ ibi insunt, omnia re-
liquerit: quādoquidem uniuersalis illa dictio, omnibus, pe-
cora tantū apud eum respicit. at in Græco legato genera-
liter & absolutè dictum fuerat. σὺν ὅσῳ τῶν ἐν ὅσῳ.
rursus dictio illa *σὺν ὅσῳ*, quam ille depositis uertit, à
Græco uerbo *σὺν ὅσῳ* deducitur, quod cōsumere signifi-
cat. quapropter melius fuit eā referri ad omnia, quæ usu
cōsumi possunt, & prodigi. nā si prædia cum depositis
quisquā legauerit, fortè non idem iuris fuerit: cū is qui pi-
gnori fundos habet, satis possit depositos eos habere pe-
nes se, donec debitor fidem absoluat.

Novo sensu exposita l. Titia §. Titia cū nuberet,
de leg. II. nihilq; ad rē ibi enunciatiua uerba face-
re: & Græci legati uerba restituta. CAP. XIX.

Vam diffusa, & cō longis tractati-
bus explicata sit illa q̄stio, nū uerba
enūciatiua disponāt, nemo opinor ci-
uilibus studijs initiatus ignorat: &
in ultimis uolūtātibus disponere Pe-
tr^o Besutius, ciuis me^o, & Raphaël
Comēsis tradiderūt: idq; ex Modestini respōso, qd' integro
G 2 uolu

uolumine interpretatus præceptor meus Paulus Picus, mihi tamen plerunq; dixit, se ipsius Iurisconsulti sensum uix potuisse percipere, tum quod inepte translata erant in eo de Græcis quedam uerba: tū quod & Latina, propria obscuritate nō quadrarent. quibus uerbis mihi aliqui plus nimio curioso, aurē uulsit: quapropter sentētiam meam explicaturus sum. ea uerba sic legi debēt: Titia cū nuberet Caio Seio dedit in dotē prædia, & quasdā alias res: postea decedens codicillis ita cauit: Τάϊου Σείου τὸν ἀνδρα μὲ παρακατατίθεμαι σοι ὡς θυγατέρ, ὡς βούλομαι δοῦναι εἰς βίον χρησίω. Ἐπικαρτίαν μετοχὴν κώμης Ναικλήνωμ ἢν ἐφ' ἴασα δαδωνῖα εἰς προῖνα σὴν σῶμα σι τοῖς ἐνφερομένοις τῇ προικί, Ἐκατὰ μηδένα ἐνόχληθῆναι αὐτὸν περὶ οὐ προικὸς, ἔσαι γὰρ μετὰ τελευτῆς αὐτοῦ σὰ Ἐ τῶν τείνωμ σουῶμ. hoc est. C. Seium maritum meum cōmēdo tibi ὁ filia: cui uolo dari in uita usum & fructū, participationem pagi Naccleni, quam olim in dotem cum corporibus doti illatis dedi: & in nulla re eū molestari in dote: erunt enim post mortem ipsius tua & filiorum tuorum. præterea alia multa huic eidem marito legauit, ut quandiu uiueret, haberet. quero an propter hæc quæ codicillis ei extra dotem relicta sunt, possit post mortē C. Seij ex causa fideicōmissi petitio filie hæredi Titie competere, ut earū rerū nomine, quas in dotē C. Seius accepit. Modestinus respōdit: licet nō ea uerba proponantur, ex quib⁹ filia testatricis fideicōmissum à C. Seio, postquam præstiterit, quæ testamento legata sunt, petere possit, tamen nihil prohibet propter uoluntatem testatricis, post mortē C. Seij fideicōmissum peti. sensum itaq; huius respon

resposi sic interpretamur: cum in dotē Seio Titia fundū
 Nacclenum instructum dedisset, iussit eum restitui post
 mortē mariti: querebatur num etiam ea quæ ultra dotem
 marito legauerat, essent restituenda. & uidebatur nō es-
 se, propterea quod fideicommissi illa uerba, erunt post mor-
 tē tua, & filiorū tuorum, solum ad bona dotalia referun-
 tur, non ad alia legata. & quāuis in eis dictū fuisset, ut ea
 quādiu maritus uiueret, haberet: poterant tamen huius-
 modi uerba intelligi, ut nō inde fideicommissum esse uidere
 tur, cum etiam si hæres C. Seij ea haberet, aduersus uerba
 testatoris non uideatur factū: quippe tum quoq; maritus
 quādiu uiuit, ea habet: sed tamē Iuriscōsultus ex præsum-
 pta testatricis mēte, non solum bona dotalia, sed etiā alia,
 fideicommissio comprehenditur interpretatur. cum enim quis-
 quam ita legat, ut quādiu uiuit legatarius habeat: licet
 scrupulosa quadam interpretatione dici possit, nō esse fi-
 deicommissum: attamen mens testatoris illa esse satis cre-
 ditur, ut restitui post mortem debeant. nihil igitur ad rem
 facit, an uerba illa, erunt post mortem tua, & c. enunciati-
 ua dicantur, uel id minus, cum Iuriscōsultus pro claro ha-
 beat fideicommissum inducere: sed in hoc dubitauit, an in
 ceteris legatis idem iuris esset. quapropter cū in uulga-
 tis codicibus legitur, & earum rerum nomine, & c. cor-
 ruptus est locus, & non coniunctiua dictio, &, legenda
 est: sed potius quæ ad similitudinem refertur, ut pro sicut
 queritur enim, num petitio fideicommissi competat ratio-
 ne bonorum, quæ extra dotem relictæ sunt, ut pro sicut,
 competit earum rerum nomine, quæ in dotem datæ sunt,
 ob castellum Nacclenum cū corporibus uidelicet illatis,

in hoc enim clarissimū est, competere actionem: sed dubiū fuit, respectu illarum rerum, quas marito legauerat, ut eas haberet, quandiu uiueret: ut inde cognosci possit, quā minima elemēti unius inuersio, totum sensum obnubilet, & obscurum reddat: tum & illud, nihil ad præsentis responsi interpretationem, eam questionem facere, num enunciatiua uerba disponant, quem tractatum, cum idem à quibusdam ubique inculcetur, meritò repositam cramben appellauerim.

Legem, diem functo, malè intellectā ex unius di-
ctiuncule inuersione. CAP. XX.

Apinianus libro responsorum tertio: Diem, inquit, functo legato Caesaris, salarium comitibus residui temporis, quod legatis præstitutū est, debetur, modo si non postea comites cum alijs eodem tempore fuerint: diuersum in eo seruatur, qui successorem ante tempus accepit. hæc uerba sub titulo de assessoribus relata hodie leguntur: corruptis tamen exemplaribus, in quibus non præstitutū, sed præstitū falsò legitur. uerū & tantum negocij ex eis, interpretibus nostris fuit illatū, ut in quatuor hereses diuisi, uaria in responsi interpretatione tradiderint. nos omisso quid ipsi senserint, cū facile unusquisque eorum commentarios sibi comparet, nostram sententiam sic explicamus. Cum imperatores legatum suum in prouinciam mittebant, salarium suum quod sibi haberet, constituebant: tum etiam aliud quoque assignabant, quod suis assessoribus dederet.

fingā

fungamus igitur legatum, cū in prouinciam uenisset, mortem obiisse: num idcirco de suo salario assessores periclitantur? & non periclitari responsum est. finge rursus non decepsisse, sed successorem illi datum, & tunc aliud iuris obseruatur: quando enim præsidi ante tempus successor datur, non fit id, nisi cū ipsius contumelia, & ob peruersos mores: quapropter & omnes qui ab eo electi sunt, decidunt, quoniam ab improbo sunt delecti. in morte non ita est: nec dicat quisquam, posse successorem dari legato, qui tamen nullius culpæ erit reus: quoniam nisi delinquat non solet princeps alium subrogare ante finitam administrationē: cum etiam si sua opera indigeat, possit præsides per delegatum, quem princeps approbauerit, in magistratu esse: nam & qui Romanæ historie peritus fuerit, non opinor hac in re aliquid dubitaturus est.

Multa Iuriscōsultorum responsa, de uasis mensuris, que loquentia declarantur, reducunturq; illæ ad nostri temporis normam.

C A P.

XXI.

Amphora uas est uinariū, mensurā uidelicet cōtinens. Vt autē breuib⁹ expediam, non tam quod alij lōgissimis tractatibus prosequuntur, quā quid ipse sentiā: Hemina uncias continet nostras septē semis: sextarius, uncias xv. cōgi⁹, heminas xii. modius, heminas xxxii. urna, heminas xlvi. amphora, heminas xcvi. Sed quoniam qui sextarij pondus nouit, cetera nouisse facillimē pōt

G 4

proban

probandum à nobis est, in sextario x v. esse uncias: & in primis Plinium laudo autorē, qui lib. xxi. cap. ultimo, cyathum pendere drachmas x. scripsit: unde cū in sextario cōstet xii. esse cyathos. sequitur centum & xx. drachmas, hoc est uncias x v. pendere. sic & Rhem. Palēmō de cyatho: bis quinque; hunc faciūt drachmæ, si appendere tentes. Cleopatra quoque; quæ de unguentis, & chemistica ratione Græce scripsit: ὁ ξέστης, inquit, μέτρον μὲν ἔχει πέντε τύλας β. σαβμῶν δὲ δραχμῶν ἑξήκοντα καλεῖται δὲ παρὰ Αἰγυπτίοις ὁ ξέστης ἰνίου. id est, xestes, qui & sextarius, mensura habet heminas duas, pondere drachmas cxx. uocaturque; ab Aegyptijs Inium. Galen⁹ quoque; παρὰ δὲ τοῖς ἰταλοῖς, inquit, εὐρίσκειται ὁ χέστης μέτρον μὲν ἔχει ἑξήκοντα πέντε τύλας β. σαβμῶν δὲ ὕδατος ὀμβρῆος, ὅπερ ἐστὶν ἄλγευδὲ σατον, δραχμῶν ἑξήκοντα. In Italis congius inuenitur, in quo mensura sextarij sex insunt, id est heminae xii. pondere uero drachmæ dccxx. aqua pluuiali accepta, quod ea iustissimum semper pondus habeat, nec mētiatur unquā. nec me mouet quod ab autoribus traditū est, in xeste, seu sextario Atticas uncias xvi. alibi uncias xx. esse. quoniā Attica uncia erat aliquāto leuior quā Romana. communis uero Græcorum longè leuissima, eiusdemque ponderis erant Romane quindecim, cuius Atticæ xvi. Græcæ xx. quæ res cum à me alibi tractata diffusius sit, non est quod hic repetatur. Sanè cadus congius decem continet, sicut & metreta Dioscoridi lib. v. licet alij cadū duodecim congiis cōtinuisse referāt. Pollux metretam, amphoram quādoque significasse scripsit: sed priorem sententiam probō. Hæc uolui præfari, ut quædam Iurisconsultorum loca explo

exploratoria facerem in titulo, de tritico, uino & oleo legato. Pomponius, uino legato, ea demum uasa sequuntur, quæ ita diffusa sunt, ut non ad perpetuum usum reseruarietur, ueluti amphoræ & cadi. cū enim amphora, & cadus uasa sint mēforia, & nō magnæ amplitudinis, in eis uinū perpetuò nō seruatur, sed ad tempus cōditur non ita est in dolijs, quia dolia etiam maximæ amplitudinis fiunt, nec certā mensurā habēt. hinc eodē titulo Proculus: Illud uerum esse puto, cui uinū legatum cum uasis erit, ei amphoras, cados, in quibus uina diffusa seruamus, legatos esse: uinū enim in amphoras & cados hac mente diffundimus, ut in his sit, donec usus causa pbaretur: & scilicet cum his amphoris & cadis id uendicamus. In dolia autē aliam mētem conijcimus, scilicet ut ex his postea uel in amphoras & cados diffundamus, ut sine ipsis dolijs ueneat. declaratur eodem modo aliud responsum, quo traditur, legato uino in amphoris illud comprehendī, quod in urnalibus erat: urna enim dimidiam amphoram comprehendit.

Legem quisquis, C. si cert. pet. haftenus non intelletam: tum quid ibi significet collectarius: rursusq;
quedam de argentarijs & mensarijs

CAP.

XXII.

Mpp. Honorij & Arcadij ad Theodosium præf. præt. cōstitutio est, in hæc uerba: Quisq; iudici scænebrē pecuniā mutuauerit: si in puincia fuerit uersatus, quasi emptor legum atq; prouinciæ: uel si q; collectarius honoris

l. quisquis, C. si cer. pet.

honoris precium dederit ambienti, exilij poena unà cum ipso iudice plectetur. pro huius cōstitutionis interpretatione dubitatū fuit, qd significet collectarius. & Accursius, mox alij existimauerunt, eum hanc appellationem sortiri, qui eundē honorem ambienti riuali suo pecuniā dat, ut desistat, nec secum concertet: quæ sentētia nullius autoritate comprobatur. Suidas: Collectarius, inquit, est, ἀργυραμοιβὸς ἢ ῥι κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἄλλασσόμενος. hoc est argētarius campsor, & pro argento monetam uicissim tribuēs. Acron quoq; in horatiū, collectarios pro coactoribus argentariorum accipit. Igitur sciendū, in re nūmaria esse argentarios nūmularios, mensarios, campsores, trapezitas, collybistas: quæ omnia uocabula ferè idem significant: nisi quòd argentarij maiores negotiatores erant, qui non in permutando tantum, ut ceteri, tabernā exercebant: sed qui etiam nummos foenori collocabant, nō suos tantum, sed etiam aliorum. hinc apud Plautum argētarius pro foeneratore accipitur: sicut enim nostris temporibus in foro mercatorum literis quibusdam, quas cābij uocāt, debitores subscribūt, soliusq; p Xenete testimonio utuntur, ita ueteres illi argētarij rationes pro instrumento habebant: quapropter ne fides labefactaretur, de publico solebant constitui: eligebāturq; magnæ fidei homines. si itaq; aliquis collectarius, id est argētarius, pecuniam ambiēti aliquem honorē præsidii, quo eum facilius consequatur, dederit: & ipse & præses exilij poena coërceri debent. hic itaq; rectus est cōstitutionis sensus, ut nemini dubium esse possit, uulgatum illum Accursij explodendum esse: nisi quisquam in significatione uocabulorum

cabulorum idoneum illum habet autorem.

Præscriptis uerbis actio unde dicta: & quid ab exceptione distet præscriptio: quid item sit actionem dare: & declarata lex II. C. de formulis.

CAP.

XXIII.

Heodosij Valentinianiq; Impp. constitutio est, Hieronymo præf. præscripta his uerbis: Nulli prorsus non impetratæ actionis maiore, uel minore iudicio agenti opponatur exceptio, si aptam rei & proposito negotio competentem eam esse constiterit. quæ quidem constitutio non id respicit, ut à Pontificibus, quod Accursius & quidam alij attestati sunt, actiones impetrari solitas ostenderet: cum id etiã ante horũ Impp. tēpora, in usu esse desisset: sed potius ad iudiciorum, quæ sub prætoribus agitabantur consuetudinem refertur, nam priusquã quisquam litem cōtestari permitteretur, necesse erat, ut prætorẽ adiret: narratãq; illi re, prætor quæ competere sibi uidebatur, actionem illi dabat. Cicero in uerrem, si quis eũ pulsasset, edixit se iudicium iniuriarũ non daturũ quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum: ipsi autem nullius rei actionẽ se daturum. hinc in edictis prætorum, quæ passim sub titulos digestorũ composita leguntur, itemq; in interdictis, prætor nunc se daturum actionem affirmat, nunc uti æquitas suggerit, negat. erant autem actiones quibusdam formulis comprehensæ, quas litigatoribus iudices præstabant: nisi quod ex facti differentia plerunq; eas prætor immutabat: & pro arbitrio uel expungebat

expungebat

expungebat, quæ ad rem non faciebant, uel quæ necessa-
 rio erant apponenda, subiungere non grauabatur. non
 ita erat in cōtractu innominato, in quo certa forma uer-
 borum erat statuta, ut uidelicet quemadmodū se res habe-
 ret, describeretur, tum quæ contractus species esset, refer-
 retur. hinc actio præscriptis uerbis dicta, Cicero de fini-
 bus bonorum & malorum: omnis autem in querendo,
 quæ uia quadam & ratione habetur oratio, præscribere
 primum debet. ut quibusdam in formulis ea res agatur,
 Idem in oratore ad Brutum: quid est quo præscriptū ali-
 quod, aut formulam exprimas, cum in suo quodq; genere
 præstet, & plura genera sint? præscribere enim Latina
 lingua statuere, & certo modo ante ordinare compren-
 dit. cuius uulgate significationis non est quod hîc Sata-
 gâ probatiōis causa quicquā afferre, ut inde fortasse præ-
 scriptiōes pro exceptionibus sumi credēdū sit: quod cer-
 tis formulis exceptiones ita constarēt, sicut & actiones.
 Fortunatianus certè rhetor, atq; idem consultus, lib. 1.
 institutionū rhetorices: quid interest inquit, inter præ-
 scriptionem, & translationem? quod præscriptio exclu-
 dit actionem, translatio autem differt. quibus uerbis ostē-
 ditur, generalius esse exceptionis nomen, cum præscri-
 ptio ad eas solūm referatur, quibus seu à principio seu
 post litem contestatam probatis euanescit actio: licet
 Socinus aliam ipse differentiam excogitarit, quam non
 sequor.

In rub. ff. de ex-
 cep. Dec. in ru.
 extra 10.

DISPVNCTIONVM FINIS.

Andree

ANDREAE ALCIATI IVRIS
 CONSULTI, AD MAGNIFICVM
 ET CONSULTISS. VIRVM
 IOANNEM BAPTISTAM
 APLANVM REGIVM
 SENATOREM
 EPISTOLA.

Vit hoc semp̄ instituti mei ampliss.
 Senator, ut si qua à nobis ingenij
 monumenta alaborari contingeret,
 ea non nisi ad eruditissimos quosq;
 destinarem. qua in re imitari ueterū
 scriptorum diligentiam existimaui,
 qui opera sua non tam amicis dicabant, quàm corri-
 genda tradebāt. accidit enim plerunq; ut hallucinemur,
 & cum diuino illo Homero, nimio plusquam deceret dor-
 mitemus: quapropter plurima, quæ nunc eduntur, emen-
 datione indigent. sic Cicero Atticum, Varronem, Brutū,
 operum suorum titulis prætulit: sic ad Balbum Iulius
 Fronto, ad Nemesianū Calpurnius, ex nostris Vlpianus,
 Paulusq; ad Sabinum scripsere. Idem & mihi his diebus
 usu euenit. cum enim superiore anno Venetijs agerē, ubi
 hospes publicā priuatamq; urbis magnificētiam perspe-
 xissem, nō potui diu solus, hoc est, sine libris esse: quapro-
 pter cōmodo acceptis quibusdā iurisciuilibus inter-
 pretibus, eius quod interest tractatum perlegi: qui & si
 mihi aliās lectus animaduersusq; fuisset, propter crebras
 tamen occupationes in multis exciderat. hæc postq; à me
 materia

materia diligentius cōspecta est, quòd quidam interpre-
 tes longè & latè à linea aberrare mihi uidebātur: decre-
 ui in eam militiam & ipse nomen dare, uiresq; meas ex-
 periri, num dilucidè & Latinè interpretari ipse possem:
 eaq; argumentis confutare, quæ à uero abesse iudicassẽm.
 assumpsi itaq; prouinciã, nō satis scio an humeris meis
 parem, quibusdamq; noctibus ad umbilicũ perueni. quæ
 propter cum dubitarẽ, ne accelerata nimis editio, rarãq;
 librorum supellex, diligentia nostræ multa detraherent,
 nō sum ausus impressoribus tractatũ eum te inconsul-
 to tradere: si qua enim nos fefellissent, ea, scio, minimè in
 genij tui summũ acumen præteribunt. quod & à me id
 circo alacrius, confidentiusq; factum est, quòd te uirum
 noram non Iurisconsultorum solim (quod de Ulpiano
 Modestinus ait) νοεῦφαῖον, sed etiam humaniorũ litera-
 rum ita studiosum, ut quoties per publicas occupationes
 licet, in earũ sinum, ceu in amœnissimum uiretum soleas
 duertere. Laudarẽ hic uirtutes tuas, & sicut equũ esset,
 latissimo in bene dicendi campo uagarer: quod & si tue
 gloriæ, quæ supra captũ ingenij nostri est, nihil cōferret
 posteris tamẽ exẽplo multũ profuturum uideretur, dum
 unusquisq; optimos tnos mores respicere, te imitari quæ-
 reret, te uti speculũ sibi proponere in primis curaret: sed
 tua quoq; humanitas talis est, ut celebrãda facere q̄ cele-
 brari malis: & cum ad uirtutis summũ gradũ peruene-
 ris, nihil tamẽ te supra cæteros extollis, quæ incompara-
 bilis tua humanitas & prudẽtia, omniũ animos in sui ad-
 mirationem erexit: ut cum maximos amicos beneficijs
 tuis obnoxios comparaueris, nō minores quotidie uirtu-
 tibus

tibus magnis allicias. tot ergo merita tua, tot animi, fortuna; munera, hoc de me etiã postulare uidebantur, ne silentio te præterirẽ. Qui uentri, qui luxui dediti sunt, qui malis auribus famã aucupãtur, eorũ equissimum est perpetuis ignorãtiã obliuionisq; tenebris nomina inuolui: quod ἔλαθην palus, decantatusq; poëtis abyssus ἄλλε γοργωνῶς, significant. at qui uirtute ornati, moribus cõspiciui, uita innocẽtes, tuiq; plane similes sunt, eos in omnium ore esse, & pro rostris nomina semper recitari conueniret, ut inde omnes sibi exemplum sumerent. meritò igitur & hac quoq; causa tibi librum addixi, dicauiq;: quãuis mei potius honoris hac in re rationem habuisse uideri possim: cum enim acerrimo tuo iudicio lucubrations hęc nostræ indigeant, certè si eas tuo arbitratu correctas ediderim, longè cõsultius egero. fuere inter ueteres, qui quòd aliquid in arte præter ceteros explorassent, novos sibi atq; eosdem superbos titulos indiderint: qualis Callimachus ille sculptor, qui se τῆξίτεχνου, quòd artẽ subtilius expoliisset, appellauit. his ego contraria penitus sententia, rectè mecum actum existimabo, si obtrectatorum dignas uoces euita uero: tantum abest, ut quicq; mihi laudis aut gloriæ comparari putem. ut igitur ex uoto negocium omne succedat, tua hoc industria efficere poterit, si uehementem te censorem, ac qualis Aristarchus fuit, criticum, expertus fuero.

Vale.

Andree

ANDREAE ALCIATI
 IVRISCONSULTI IN COM
 MENTARIOS EIVS QVOD
 INTEREST, PRAE-
 FATI O.

ORIS fuit apud quosdam ex anti-
 quis autoribus, ut quotiescunq; ali-
 quid præter vulgatam consuetudinẽ
 ederent, tanq; causæ suæ diffidens, à
 lectoribus ueniã peteret. quamobrẽ
 cum Albinus, nescio quis, Romanus
 scriptor, patriam historiam Græco idiomate tracta-
 ret, indulgeri id sibi in operis procemio petijt: quod uti
 ineptum M. Cato non immerito delusit: si enim amphy-
 ctionum decreto coactus fecisset, æquum id concedi fue-
 rat: sed ei qui sciens prudensq; deliquit, haudquaquã ue-
 niam dandam esse arbitratus est. Ego etsi contra aliorũ
 consuetudinem, Latine in iure ciuili disserturus tantum
 abest quicquam deprecet, ut potius qualiquali cõmenda-
 tione non indignum me existimem. nõ me latet ab Roma-
 ni imperij inclinatione nullius opera extare, quæ Latina
 dictione in ciuili disciplina cõcinnata sint: quin potius
 tum primum ab recto cursu flecti coeptum est: & barba-
 rismis quibusdam corrupta cõmentaria, in pretio tamen
 habebantur: deinde processu temporis Mandrabuli mo-
 re eò deuentum, ut nostris hisce diebus nulla bona litera
 in omni

in omnibus, quotquot sunt, iuris ciuilibus interpretibus, reperiri queat: & iam uulgo circumferatur, nullū esse iuriscōsultum posse, qui Latinè loqui & elegāter sciat. qđ certè nescio qua ratione absque impudēti calumnia dici possit: cum antiquos, uel xii. tabularum uel rescriptorū, uel edictorum interpretes uideamus & doctē, & eleganter scripsisse. ex quibus Herennius Modestinus nō solum quedam Græcè edidit, sed etiam uersificator egregius P. Maronis periochen composuit. Antistius Labeo omnium scientiarum cognitionē professus ab Gellio quoque traditur. Atteium Capitonē non minus eloquentia, q̄ ceteris artibus præditum Tacitus affirmat. quin & legislator Solon, quanta humaniorū studiorū autoritas fuerit, ipse experius est. siquidem ut Demosthenis interpretes περὶ πρῆς & βίας, & Plutarchus Laërtiusq; tradit, cum Attici & Megarenses de Salaminos insulæ possessione contenderēt Solon Atheniēsium causam Homericō uersu approbasse dicitur:

Αἶας δ' ἐν Σαλαμῖνι ὅ ἄγεμ' ἄνομαι δὲ καὶ δὲ καὶ νῆας:

Bis senis Salamine Ajax cum nauibus ibat.

Cui carmini subsequens ex suo tanquam Homeri addidit:

Στῆσε δ' ἄγῶμ' ὅθ' Ἀθηναίων ἴσαντο φάλαγγες.

Cecropidum quo castra loco posuere Phalanges.

quē numerū Homeri esse iudices arbitrati autoritati uatis ducti, tanquam omni memoria Atheniensium Salamin fuisset, pro Solone pronunciauerūt. his accedit, quod & non hos tantum, sed principes quosq; Philosophos ab hisce studijs non abhorruisse, ferè constat, cū tam eleganter Plato scripserit, ut non alia lingua locuturū, si in ter-

ras descenderet, Iouem Cicero diceret, quàm Platonica. mitto Empedoclem, res naturæ carminibus decantantem. quid Socratis hymnos, Epicharmi modos, Xenophontis historias, Xenocratis satyras commemorem? cum uel maxime Epicurū damnet Cleomedes, quòd barbaras uoces suis scriptis inseruisset: & M. Cicero quosdam sui temporis philosophos insectetur, qui se neq; distinctè, neq; eleganter, neq; ornatè scribere profitebantur. quam ob causam lectione indignos eorum libros attestatur. quato melius Madaurēsis Apuleius, qui sibi de philosophia disputanti nec unum solœcismū ignosci, nec unam syllabā barbarè pronunciatam donari, uolens libēsq; agnoscit. possem & Christianæ pietatis mystica in exemplum adducere, quibꝰ satis in cōfesso est, & Hieronymus fatetur, uatū, prophetarūq; responsa lyricis carminibus constare: tanta fuit humanitatis studiorū autoritas: quapropter & illud traditum, deū oracula uersibꝰ edita fuisse. quid igitur est quod quisquā miretur, si interpollata ueterū cōsuetudine in iura ciuilia Latinas interpretationes cōdidero? & hæc quidē, nō quòd ipsi hanc nobis gloriam uendicemus, quasi uel lepidiusculè, uel eleganter disceptatores hac in disciplina esse possimus: sed quod etsi nō satis rectè omnes, nos tamē minus q̄ ceteri (quod ad huiusmodi studia attinet) barbarè loquimur, & scribimus. sit itaq; hic quē edimus tractatus, quasi quoddā huius nostri conaminis specimen: quod si leta frōte studiosi excipiāt, ad cetera capessenda animum fecerint: alioqui Græci carminis memor, pedē referā: πάλιν δεόμηναι μάλλον ἢ δεόμεν κακῶς. mecumq; interim illud insusurrabo: bene qui latuit, bene uixit.

uixit. caterū antequam institutum munus exequar, cōstitutionis ipsius uerba recitanda sunt.

Imp. Cæs. Justin. Aug. Ioanni de sententijs, quæ pro eo quod interest proferuntur.

Vm de eo quod interest dubitatiōes antiquæ in infinitū productæ sint, melius nobis uisum est, huiusmodi proximitatē, prout possibile est, in angustū coarctare. Sancimus itaq; in omnibus casibus, qui certā habēt quantitatem, uel naturam, ueluti in uenditionibus & locationibus, & in omnibus cōtractibus, hoc quod interest, dupli quantitatem minime excedere: in alijs autē casibus, qui incerti esse uidentur, iudices qui causas dirimēdas suscipiūt, per suam subtilitatē requirere: ut hoc quod reuera inducitur, damnum hoc reddatur, & nō ex quibusdam machinationibus, & immodicis peruerſionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum cōputatio reducitur p̄ sua impossibilitate cadat: cū scimus esse nature congruū, eas tantūmodo pœnas exigi, quæ uel cū cōpetenti moderamine proferūtur, uel à legibus certo fine cōclusæ statuūtur. & hoc nō solū in dāno, sed etiā in lucro nostra amplectitur cōstitutio: quia ex eo ueteres qd̄ interest, statuerūt. & sit omnibus, secundū quod dictū est, finis antiquæ proxi-tatis huius constitutionis recitatio.

Vod in primis in lege dicitur, dubitationes antiquas fuisse, uidendum est qua in re ueteres dubitarent. & Accursius in eo uersari dubium credidit, quemadmodū estimatio

quatenus interest faciūda esset: id'ne quod extra rem lu-
 crū, damnumq; uenit, an id quod circa rem tantum uersa
 tur. quod ipse quidem non probauerim: hæc enim constitu-
 tio idcirco est edita, ut ueterum altercationes tollerētur:
 quamobrem si dubitatū foret, quatenus extrinsecus inter-
 esset, debuerat hoc presenti lege imperator declarare: cū
 tamē res hæc tam dubia adhuc sit, quātū nunquā. Petrus
 & Cynus² uariaium in eo tradunt, quod ueteri digesto-
 rum iure, id quod interest in bonæ fidei actionibus ad du-
 plū usq; progrediebatur: sed an idē in cōtractu stricti iu-
 ris esset obseruandū, non æquē cōstabat. sed & id nihilo-
 magis placet: cum si ita fuisset, æquū & rationi cōueniēs
 erat, ut ex cōtextu legis hoc tandem explicaretur: cum ti-
 mē posset adhuc ea opinio defendi, in cōtractu stricti iu-
 ris ad duplū nō prorogandam æstimationē: nam lex duo
 exempla affert, uenditionis scilicet & locationis, qui cō-
 tractus bonæ sunt fidei: & licet uulgò dicatur regulam
 exempla nō arctare, si tamen plura exempla sint^b, in cō-
 fesso est saltem declarari, ut in eadē specie solum regula
 procedat: nec obstarent uerba constitutionis in omnibus
 contractibus, & c. quoniam de similibus tantum accipiē-
 da sunt illa uerba, & id cum Accursio. Igitur omnes con-
 tractus intelligere possemus, q̄ tamen bonæ fidei essent, si
 itaq; admitteremus eorum sententiam, consequēs esset, in
 eo adhuc ambigi, quod se declaraturum imperator credi-
 dit. Bartolus^c autē uidetur existimasse, nihil dubitatū, an
 luerum, quod cessaret in eius quod interest æstimatione,
 esset computandum: sed idem prorsus hodie iuris esse, qd'
 & olim in hac questione fuerat: quod & Fulgosius opi-
 natus

a Bald. in. ix.
 op. hic.

b Gl. in. l. nun-
 quā. de pri-
 ua. deli. Lan-
 cel. in l. j. de
 iur. om. iu.

c Bart. hic in
 viij. col. uer-
 si. uenio ad
 ulti. partem.

natus est^d. & in hanc sententiam crebrius est itum, sed nū circa id quod extrinsecus intererat, quicquā per hanc constitutionē sit immutatum, non reperio qui Accursio dissentiat: quem tamen supra non probavi. ceterū nec illud nobis sit uerisimile, nihil hac lege noui inductū: quo fit, ut (cum lex dicat, in contractibus certis, quod singulariter interest conuente summe duplum excedere non posse: in incertis secus) putem in hoc potissimū certasse ueteres: sed tamen in digestis nihil reperiri, quod eorum sententiam iuuat, qui aduersantia huic constitutioni prodiderunt: quoniam huiusmodi responsa per Tribonianū, collegasq; de eo uolumine sint reiecta^e.

^d In. l. j. de act. empt. ff.

QVod subsequitur, certam quantitatem uel naturam: disputemus quemadmodum certa quantitas accipienda sit: & Bartolus quid alij opinati sint, refert. ex quibus Accursius: contractus, inquit, dicuntur certi, quorum quantitas uel species certo sine terminata, potest ostendi qualis quantaq; sit^f. cū ergo in obligationem uertitur certa quantitas, certam quantitatem habere dicitur: cum certa species est in obligatione, dicitur habere certam naturam. sed ad hac interpretatione idem recedit tum Bartolus, ceteriq; eo maxime argumēto, quod uerbum, naturam, ita in lege superflueret: nam & ea quae certam speciem habent, dicuntur certam quantitatem habere. qua ratione si quis legauerit quantas summas dictauerit, censuit Aristoteli, species quoque contineri: & si quis stipuletur sibi dari quantas pecunias ex hereditate peruenerint, non pretium, sed rerum corpora sti-

^e Arg. §. i. quibus. i. pr. ma. cōsti. cod. & not. in. l. j. de leg. j.

^f l. certum. ff. si cer. pet.

^g l. quisquis. de leg. iij.

h l. cum stipul. de uerb. sig.

pulatus uidetur^h. sed tamen quamuis cæteri id probent, satis leuiter arbitror hanc sententiam oppugnari: quoniam eadem ratione Iurisconsultus Paulus repræderetur: qui certum, inquit, est cuius species, uel quantitas ostenditurⁱ. superflueret enim species. sed & appellatione quantitatis propriè speciem contineri nusquam probatur: imò ex aduerso plura argumenta deduci possent^k. nec nos tangit Aristonis responsum: quando quidem aliud est si dixerò, lego Sempronio quãtitatem: aliud, si quantas summas, &c. dictio enim quantus adiectiua, non ad solam quantitatem refertur, imò ex propria uocabuli significatione magnitudinem potius notat. Ex poëtis affatim exempla succurrunt. Verg.

ã Infd. l. certũ.

k Veluti in. l. ex morte. C. de pac. conuen.

Nam qualis quantusq; cauo Polyphemus in antro. Idem: Nunc quales Diomedis equi, nunc quantus Achilles.

l l. quantæ. ff. de pub.

Ex Iurisconsultis illud^l, quanta audaciæ, quantaq; temeritatis sint publicanorum factiones, &c. nec de sermonis proprietate ambigitur, standũ esse grammaticis. nec obesse, quòd uerbum quantitatis à quanto formetur: quoniam consuetudo loquendi à doctis obseruata, ipsa est quæ uerbis proprietatẽ tribuit, ut Fab. Quintil. lib. 11. eã autor^m, unde cum consuetudo nõ assumpserit uerbũ quantitatis pro specie, adiectiuũ uerò ex adiuncto frequẽtius: nõ est absurdũ, alterũ propriè dici, alterũ non æquẽ: nã & familia à famulando dicitur, & famuli appellatione nõ uenit dominusⁿ, & tamen uerbo familie compræditur, Item adnotauit Aristo uerbũ, summe, quod ipse probauit ad certas species referri: tũ & in eo casu uolũtas testatoris ex præ-

m Bart. in. l. j. col. pe. si cer. pet.

n l. familiæ. ff. de uerb. sig.

fatione

fatione talis esse conijciebatur: quapropter tot collectis, equum fuit statui ibi certam speciem contineri: sicut & cū quis quantā pecuniam dari stipulatur, quippe uerbum pecunie generale est, & species comprēdit. cōsequēs igitur est, primā hanc Accursij sentētiam posse defendi, quā uis semetipse dānauerit, ab ea in aliā transiēs. Hęc est, ut per certam quātitatē, speciem quoq; accipiamus: per certam uerò naturam id potissimum intelligamus, cum promissio de genere aliquo est facta: ueluti promitto hominē, spondeo equum: & homo enim & equus certos fines naturaliter habent. non placuit id Iacobo ab Arena, quibusdam rationibus, quas per Bartolum reiectas cernere est. perguit etiam Accursius id declarādo, ut certum intelligatur, cum in obligatione est datio: quamobrē si stipuler dari Titium, certam speciem stipulor: si dari centum, certam quantitatem: si uerò dari hominem, uel equum, tunc stipulor: certam naturā, & debetur mediocris. Ceterum si fieri aliquid stipulemur, puta dari curari centum, uel Stichum, uel hominem: hęc stipulatio incerta est. quippe facti, & stipulationes facti sunt incertę. damnāt rursus id Iacobus ab Arena, & Petrus: nam uenditor solū tenetur tradere^q quod facti est: & tamen lex uenditionis cōtractū appellat certum. sed uenditionē meri facti non esse respōdet Bart. quoniā uenditor si dominus sit, non tradere tantū, uerū etiam transferre dominium tenetur^r. ceterū, ut idem affirmat, non idcirco defenditur Accursius: quoniā in lege subsequitur exēplum locationis, quę proculdubio est facti: cum conductori dominus patientiam præstet, quę meri facti ē^s. Aliter itaq; accepit ea uerba Iacob^o ab

o l. legato gñā
liter. § leg. 1.

p l. ff. si cert.
pet. l. ubi autē.
ff. de uer. oblig.

q l. ex empto.
de act. emp.

r l. in cōuētiō
nalibus. de
uer. oblig. l. si
rē alienā. de
act. emp.

s nor. i. l. ij. de
uerb. oblig.

Arena: quæ dū Bartolus improbare uidetur, explicat: nec tandē ab eo ipse dissidet: quod & Baldus facit. aiunt illi, cōtractus dici certos, qui certam quantitatem uel naturā respectu sui uel adiuncti, habent quam sententiā sequor. nam id quod interest, non in iure, sed in factō cōsistere iurisconsulti dicunt. solent autem ea facti appellare, quorū uis est dubia, & omnis à probationibus pendet. Igitur in tractatu eius quod interest, certitudo uel dubietas nō est accipienda ratione obligationis, uti fit in obligatione dā di faciendiq;: & in hoc deceptus est Accursius. nec est accipienda ab eo quod ab initio in obligationem deducatur id quod interest, uel nō deducatur: quod Nicolaus Matar. credidit: sed id quærendum est, possit protinus probari, uel non possit. Igitur in uenditione & locatione cum de pretio conueniatur, clarum est, si conuenta non seruentur, minus interesse nequaquam posse, quàm sit pretium: & idcirco cum hic contractus respectu probationis euidentis sit, dicitur certus: idem in pacto eundi Romam, si uicissim promissa sit pecunia: & si qua similia, uti declarat Bartolus: qui tamen adamussim non extricat, quomodo certam naturam intelligamus. si enim eum sequamur, idem fuerit uel certam quantitatem, uel certam naturam dicere: quod non probo. nec admissa eius sententia, quam cæteri omnes creberrimo calculo approbant, Accursij opinio procedit: nam si hominem generaliter promitto, ipse existimauit promissionem hanc certæ nature esse: & tamen eius æstimatio ratione sui, uel adiuncti, non fit planè certa. concedamus deberi medietatem, non sequitur tamen certitudo: potest enim plures æstima

¶ In .i. quatenus. de regu. iur.
 ¶ 1. Arethusa. de sta. hom. l. triticum. d. uer. ob.

estimari unus mediocris alio æquè mediocri: quandoquidem hæc mediocritas certos fines nō habet. & cum hæc electio sit multum difficilis, & ambigua, nō uidetur certam naturam habere. non itaq; omnino hac in re communem sententiã sequor: quæ & eo amplius cōuincitur, qd' nulla lege naturam ita accipi probant: quare illud debemus scire ea de natura contractus dici quæ tametsi non exprimantur, in seum deducta intelliguntur, uel ex consuetudine, uel alia de causa, ueluti in emptione: nã de natura huiusmodi contractus est, ut præstetur euictio^x: qd' inductum est, quoniam assidua consuetudo fuit ut præstaretur. dicitur etiã de natura rei illud, quod illi regulariter accidit^y. quamobrem Raphel Comensis de natura penoris esse tradidit: ut breui consumeretur^z: certè in eius estimatione ipsius quoq; nature ratio ducenda est. nō me fallit penoris naturam interpretatos esse alios fauorem, quoniam penus propter alimenta fauorabilis sit: sed frequentius admittitur de natura, quod primò dixi. Igitur in proposita questione dicendū opinor per certam quantitatem intelligi ea, quæ expresse solent deduci in contractum, puta pretium & rem: per certam naturam, quæ tacite de natura contractus recepta creduntur. exempli causa: uendo uel loco tibi domum centenis: hic cōtractus certæ quantitatis est: trado Stichū, est certæ speciei, quæ facile estimationem capit. mutuo centum frumenti modios, tu recepisti: negas reddere æquè bonum: hic contractus habet certam naturam, de eius enim natura est, ut æquè bonum reddatur. iudex itaque hac ex constitutione id estimaturus est. Baldus aliter uisus est intellexisse, ut

^x l. pacta. ff. de cōtrah. emp. ubi glo.

^y l. cū: quid. si cer. pet.
^z l. ita stip. magna. de uer. oblig.

per uerbū naturam, accipiamus facta, quorū natura respectu uicissitudinis mensurā recipit, ueluti pretiū ratione rei, usus rei ad pensionē: sed & id reuoluitur eodem, nam si concedo tibi usum rei nō statuta pensione, in estimationem redigetur ille usus, ex natura similiū contractuum, & ex consuetudine, quantum pensionis de huiusmodi rebus præstari solet^a. & hæc quidem satis & super. Cæterū quoniā Accursius uidetur existimasse, in contractu emptionis factum nō uersari: & Bartolus nō merum factum, sed etiam dationem: Iacobus autem ab Arena, cōtraria differuerit: uideamus cui sententiæ adherendum sit. & in tractatu, si certum petatur, cōmunis ferè omnibus est opinio^b, si uēditor dominus sit, teneri dare: si uero dominus non sit, tradere solum obligari^c. à qua sententia nullo pacto discedendū esse Fulgositius Doctor alioqui peruicax, & cæteris refractarius, prodidit. nobis tamen quid ultra alios occurrat, subticendū nō est: & in primis hoc existimo, sententiā quam turmatim alij sequuntur, à ueritate abesse: quinimo indistincte et impromiscuo uēditorem tradere tantum obligari. cuius rei primū argumentū est, quod Celsus scribit^d: si tibi pecuniā dedi, ut Stichum dares, nō emptionem, sed innominatū contractū esse: nā si datio ad emptionē faceret, nequaquā præscriptis uerbis agi posset. respondet huic rationi Philippus Decius^e: ideo contractū hunc innominatū esse, quoniam eo modo concepta erāt uerba, quo in contractibus innominatis solent: alioqui si cōtrahentes uoluissent emptionem esse, non eo modo concepissent. quam responsionem non probo: quoniam ex uerborum forma contractus iuris gentium

a l. cum quid. si cer. pe. l. qd si nolit. §. in assidua. de gdil. edict.

b In l. certi cōdictio. in pr. ff. si cer. pet. c in d. l. ex em.

d l. ff. de condi. ob cau.

e In d. l. certi cōdictio.

ris gentiū nequaquam uariantur^f: non enim attendimus quod nomen contractui detur, sed quid in eo deductum sit: quamobrem etiam si cōtrahētes uerbo emptionis et uenditionis uterentur, & pacto expresso uenditor dice-
ret se rem dare. nihilomagus emptio non esset. & quam-
uis eo in responso Celsus dubitet, an emptio fuerit, cum
tamen subiungat nullā aliam obligationē, quā prescri-
ptis uerbis oriri, consequēs est, nihil referre an cōtrahen-
tes emptionem appellauerint, cum nō ab ipsis, sed à iure
publico nomina cōtractibus data sint. quare rursus respō-
det idem Doctor, idcirco in responso Celsi, contractum
eum innominatum esse, quoniam pecunia uti certa spe-
cies data sit. quod quidem diuinatoria coniectura affir-
mat: nihil enim hac de ratione est in eius uerborū conte-
xtu. Igitur iterum referunt generaliter quidē uenditorē
non teneri dare, nisi idē & dominus sit, & tradēdi facul-
tatem habeat, uerūm & hoc perquā improbable est, cū
in responso Celsi coniectetur, eū qui Stichū dare promi-
serat, non fuisse dominum: quod præterquam quòd extra
legis uerba inducitur, nequaquam uerisimile est, aliquem
scilicet id promittere uoluisse, quod in se non haberet.
nam & Celsus competere ait repetitionē pecunie, si Sti-
chus antequam des, moriatur: quod referre operæpretiū
non erat: cum etiam si Stichus mortuus nō esset, cōpete-
ret tamen repetitio: quippe tibi dedi pecuniam, ut Stichū
dares: si ergo Stichi dominus non es, quomodo potes
eum dare? omnimodo igitur pecuniam condicere possum
quoniam nō dedisti: ut conuenit, sed tradidisti. non rece-
dunt itaq; recētiore a prima responsione, quā consutauit:
& eò

ff. de præf. uer-
l. insulam. fa-
cit. l. si quis
in fundi. ff.
de leg. j.

Et eo magis, quoniam si is contractus emptio esse potuisset, absurdum non erat, si Celsus pronunciaisset, et condictione ob causam competere, tanquam ex contractu innominato: et etiam actionem empti tanquam is contractus emptio- nis et uenditionis esset, simili enim ratione motum Vlpianum statuisse utranque actionem competere posse aliquando legimus. Secundum huius sententiae argumentum est, quod Papinianus scripsit^h: si ueditor nouata priori obligatione, uenditori per stipulationem spondeat rem dare, nihilominus non nisi ad tradendum obligari: quia uerisimile non est id actum, ut obligatio augeatur: ut qui tradendi solum reus erat, uoluerit dandi quoque obligationem superaddere. loquitur autem Iurisconsultus in eo ueditore, qui dominus erat. Id ex eo probamus, quod si ueditor ancillam tradidisset, Iurisconsultusⁱ in bonis emptoris futuram tradidit: nam si dominus is non fuisset, non dominium, sed usucapiendi facultas solum esset translata: non enim res in bonis dicitur, nisi quae in dominio est^k. Tertius, et quidem fortissimus locus est ab Celsi autoritate, in tractatu de actionibus empti^l. Is tradidit, si iactum retis emero, et captos pisces piscator nolit tradere, ad aestimationem rei agendum: nam si ueditor dare teneretur, non ad aestimationem, sed ad ipsam rem specialiter obligaretur: piscator enim piscium quos capit, dominium iure gentium nanciscitur. hunc obicem ita remouent recentiores, quod ad factum obligatus principaliter ueditor esset, retia scilicet aquis immergere, quamobrem quauis pisces acquirat, datio tamen uti accessoria facti principalis naturam respicit: unde in id quod interest, obligatio succedit. hanc responsionem meminimus, cum

g l. Labeo scri. si mihi bibli otheca. ff. de cotrah. emp. h In l. si stipu. latus. ff. de decu.

i l. sequitur. §. de illo. ff. de usuca.

k l. bonorum. de verb. sig.

l l. si iactum. ff. de act. emp.

lason confutare uellet, & Decius etiam deposito pigno-
 re tueri conaretur. doctissimū quendam Græco hemisti-
 chio utrunq; taxasse: Δυσκώφω Δυσκώφω ἐνεivετο.
 Ipse certè arbitror non defendi: quoniā si solum factum
 illud principale consideretur, locatio esset, nō emptio^m.
 quandoquidē si pretium des, ego uicissim factum, opera-
 rū locatio est: sicut si rem, esset emptio. In proposito er-
 go casu diceretur piscator locasse operam: quod falsum
 est: cum Iurisconsultus emptionē esse uoluerit, si argumē-
 tum à titulo uerū est. nam cum iactus hic propter pisces
 fiat, debuit cēseri ac si pisces ipsi absq; aliquo facto uenū
 darentur: quo casu piscium datio in obligationē uenisse
 uidetur: factum autem quod dationis causa inducitur, da-
 tionis effectus operaturⁿ. Præterea existimo factum id
 nō aliter considerari, quàm in eo qui uenationē uendat,
 cum indagines disponit: quod utiq; leuissimū est, utrunq;
 enim Iurisconsulti equiparant^o: atqui nullius facti esse
 indagines, & retia pedicas ue collocare, nemo ferè igno-
 rat: sed & factū ipsum non uenditur: uerūm pisces ipsi
 q̄ capientur: cur ergo factū hīc principaliter asseramus?
 respondent itaq; alij, idcirco æstimationē piscium peti,
 quoniam illi facile corruptibiles, litis finē integri nō ex-
 pectant: quod adhuc perquam frigidum est, id enim tem-
 poris quo durant, debuit saltem posse eos peti, distinguē-
 dumq; à Iurisconsulto fuisset, extarent, uel nō: nam & ue-
 risimile est, in re leui, qualis est captura piscium, protio-
 nus ius reddi à prætorē^p: qua ratione interdictū de glā-
 de legenda triduo perimitur^q. Aliter itaq; Aretinus Sos-
 cinusq; cauillantur. nam ideo nō teneri dare piscatorem
 aiunt,

m l. cōuenit. l.
 fundi. ff. de
 cōtrah. emp.
 l. ij. ff. locati.
 §. fin. l

n l. naturalis. §.
 quod si fa-
 ciā. ff. de p̄sc.
 uer. l. cū ser-
 uus. ff. de cō-
 di. & demō.
 o l. ex empto.
 §. si. ff. de acti-
 empt.

p l. j. §. sed ex-
 cipiūtur. de
 ferijs.
 q l. j. & glā. leg.

aiunt,

aiunt, quoniam à principio uenit in cōtractum id, cuius nondum uenditor erat dominus. quod equidem ratione caret: cum emptor spem emerit, & in eum casum collatus sit contractus, quo uēditor dominus futurus esset. nō dubito itaq; eo ex responso probari uenditorē, quāuis dominum, nō tamen specialiter, ut det, cogi: quæ sentētia ex prima quoq; lege de actiōibus empti, probatur: licet Fulgosius etiā id opinatus sit. uenditorē nō dominum, si tradendi facultatem habeat. tradere ad unguē teneri. Adducuntur etiam in hunc sensum Vlpiani uerba^r: qui uendit, necesse nō habet fundum emptoris facere, ut cogitur qui fundū stipulanti spondit, nam eū loqui in uenditore qui dominus sit, illud est argumēto, quod non esse eū similem dicit promittenti fundum: quoniā is cogitur dare: si enim cogitur dare, necesse est esse dominū: quoniam impossibile est, ut qui dominus nō sit, det: cū traditio nil amplius transferat quā in se habeat. si igitur in spondere qui dominus sit, uerba Iurisconsulti accipiuntur, certē & in uenditore domino accipi debēt, cum aliter claudicaret argumentum. Sed & alibi Vlpianus, uenditorē reum tradendi esse ait: deim subiungit, siue is uēditor dominus sit, siue non^s. respondent recētiore: cum uenditor est dominus, teneri quidem tradere: quæ traditio secum dationem habet: inquit enim, oportet uenditorem tradere: quod uerbum puram necessitatē tradendi inducit, unde æstimatio solui non posset, non id mihi placuerit, cum oportere plerunq; aliquid fieri dicamus, quod nullius necessitatis est^t, sed commoditatem tantū respicit: nam et cum in datione duo insint, ipsa traditio, sine qua domi-

^r l. si ita distraha. ff. de cōtra. hen. emp.

^s l. ex emp. ff. de act. empt.

^t l. cum oportet. C. de bo. quæ lib.

nium

nium non trāsferatur, & etiam dominij ipsius abdicatio debuisse potius Vlpianus uerbo dandi uti: cum appellatione traditionis quæ leuior est datio, non cōprendatur. Sunt & pro hac sentētia aliæ rationes, quas cum alij referant, & nihil in præsentiarū quod illis addam occurrat, referre supersedeo. Superest ut argumētis, quibus cōtraria sententiū opinio fulcitur, respondeam. ea omnino relatu digna duo sunt. Primū est, qđ Iabolenus scripsit^u nemo potest uideri eam rem uendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emptorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus. Respondet Socinus ex Baldi sententia^x, pactum quod naturalia contractus impedit, nō ualere: quod falsum est: substantialia quippe cōtractuum pactioibus tolli nequeunt: naturam respicientia queunt^y. colligi itaq; inibi uidetur, dominium de substantia contractus emptionis esse: sed tamen & id nō probō. si enim dominium substantiam eius contractus respiceret, res aliena uenditari non posset^z. & tamen nemo dubitat ualere uenditionē. Igitur aliter dicēdum putauerim: nam cū emptio & uenditio inuenta sint, ut per eas acquiramus iure gentiū dominia, uel usucapiendi conditionem, lex absurdum existimauit posse expresse cōueniri, ne dominium transferatur: expressa igitur nocent, nō expressa non nocēt^a. Alterum argumentum est: quod si emptor possessionis, uacuam possessionē tradi stipulatus sit à uenditore, huiusmodi stipulatio causam honorū cōtinet, ut Vlpiani^b responso cautum est: sed certè responsum illud in emptore intelligi non potest, sine expressa uerborū cauillatione, quam obrem eam interpretationem

u l. cum manu.
§. si. ff. de cō-
trahen. emp.

x In d. 1. certē
conditio.

y Gl. in l. pacta
conuenta.

z §. pretium,
iusti. eo.

a In unquā. ff.
de cōd. et de.

b l. in cōuētio-
nalibus. §. si.
ff. de uer. ob.

Iason se idcirco attestatur sequi, quoniam meliorem non reperit. Ipse cum Accursio aliter sentio: ut distinguamus, an aliquis simpliciter tradere promittat, & solum factum uidetur promississe: quod si etiam uacua in possessione sponderit, tunc talis stipulatio causam bonorum complectitur. differentie ratio est: nam nisi ex hac posteriore dominium transferretur, tradi uacua possessio non diceretur: cum ille penes quem dominium residet, merito animum possidendi habere presumatur: non igitur possessio esset uacua. nec hanc interpretationem argumenta Iasonis conuelunt, qui Pomponij illud affert^d, emptorem qui possessionem sibi tradi stipuletur, idem facere ac si uacua possessionem tradi stipuletur. nam respondeo, solere expressionem aliquando plus operari, quam si tacite idem ageretur. nam & in emptore illud procedit, qui secundum contractus naturam stipulatus intelligitur^e. secus est in eo qui sola stipulatione possessionem sibi uacua tradi stipuletur. & hoc modo sublata sint argumenta, quae communem sententiam adiuuabant. reliquum est ut ratiunculas quasdam neotericorum elidam: ueluti dum dicitur, uenditorum de cuius conditione teneri^f, quod admonet obligari eum, dominium transferre. nam consequens id esse negauerim: alioqui si hac presumptio reciperetur, is quoque qui rei uendite dominus non esset, dare cogeretur, cum euictio eum teneat. alia est ratio ex eo responso, quod qui alienam rem uendiderit, si medio tempore dominium acquirat, cogitur implere uenditionem, sed & dici potest, in eo casu rem non fuisse traditam priusquam dominium acquireretur: & hinc satis impleti uenditionem dici, eam tradendo, ut in eius interpretatione

Accursius

c Glo. in l. fin. uer. uacua. C. unde ui. d l. datio. ff. de act. emp.

e Glo. in l. stipulatus. i gl. j. de ufur.

f l. Julianus. §. j. de uerbo. obli.

g l. si quis alienam. ff. de act. em.

Accursius scripsit, ex hac igitur opinione quā aduersus cōmunes traditiones tutatus sum, cōstat argumētū, quod Iacobus ab Arena cōtra Accursiū intorquebat, uerū esse: nec per Bartolū rectè respōderi. animaduertēdū tamē est, si à frequētiori sentētia nō recedamus, mixtamq; dādi & faciēdi obligationē in uēditione fateamur, nihil impedire quin idem in locatione defendamus, prorsusq; ab Iacobo Accursiū tueamur. Ille enim usus, quo cōductōr fruitur, loco dominiū succedit, quod Soci. arbitratus est^h: quod & ipse idcirco cōprobauerim, quoniā à nemine nō traditum est, ubi cōductōr fructus collegerit, tum demū illorū dominiū acquiri, nō prius: quapropter damnū uel uenientis exercitus, uel alterius rei, fructibus collectis ad conductōrē pertinet: si adhuc in agro sunt, locatoris periculo pereuntⁱ: nā damnū rei ad dominiū semper pertinet. & hanc Soci. sententiā defendi posse in agri, similisq; rei locatione crediderim: nō in eo qui operas locat, puta nomēclatore, tibicine, histrione: nō enim hi quicq; faciūt quod ad dationē trahi possit, qua de re scitum est apud Plutarchum Dionysij Tyrāni dīcteriū: is musici canorē admiratus, eo ardore animi prēmiiū ingēs illi promisit. post aliquot dies musico promissa repetēti, non'ne, inquit, par pari relatū est? tu me re inani, sono uidelicet, alacrē fecisti: cōtrā ego te spe pollicitationis, quæ æquē inanis est, quæ redum hīc esset, an seruitutes certæ dicātur, uel incertæ: & uideretur id ab ea quæstione emanare, an in seruitutibus principaliter datio uersetur, an factū, quā rem aliquando latius excussi in lege quæ secunda est, de uerborū obligationibus. sed quod ad rem præsentē attinet, id in-

h In. I. certi cōdicio.

i Scrib. in. I. si merces. §. vis maior. ff. locati.

D. And. Alc. de eo quod interest. I qui-

quirendum non arbitror, ius ne, an factum contineant: cum in hoc tractatu hoc modo certitudinem non accipi supra dixerim. Igitur puto esse incertas, cum in his nequaquam sit certa quantitas, aut natura: in arbitrio ergo ius dicentis fuerit, quatenus intersit in eis aestimare.

Quod lex habet, id quod interest & c. uideamus quid sit id quod interest, tum & quotupliciter intersit. Et Accursius dupliciter id definit: Interesse est (peto à latinè scientibus insolentis uocula uentiam) singulare rei pretiū. nam Vemileius^k: stipulationes, inquit, quāti ea res est, promissionem habent, quæ uerba id quod singulariter interest, respiciunt. definitionē tamen hanc ueteres nō probant: idē & Bartolo, Baldo & Salyceto uidetur. nā id solum finit quod singulariter interest, cū tamen alijs quoq; speciebus intersit. sed hoc facile reieccrunt, qui existimabūt de una hac tantum specie loqui constitutionē hāc, quod inferius enarrabo. Igitur aliter impugnant, cū in eo quod interest, ratio damni emergentis ducatur, sicut & lucri cessantis: cum tamen de hac re in definitione sit nihil. posset responderi, uerbum rei generale esse, & augmenta diminutionesq; sub eo comprehendi^l: appellatione enim rei auctarium quoq; eius continetur^m. quapropter ex hac definitione ita accipiendum erit, ut interesse sit singulare pretium rei non præstitæ cum suo augmento accessioneq; hoc est lucri, damniq; non habita ratione. alia item ratione urgetur hæc definitio. nam id quod interest, pretium rei quandoq; exceditⁿ: sed uti a serui, res hīc generali significatione accipienda est, non ut id tantum quod à

princi-

^k In l. fina. de pr. et. stipu.

^l I. alt. prætor. §. per hanc. ff. quæ in fraud. credi. ^m l. etiam. ff. de solu.

ⁿ l. j. de actio. empti.

principio in contractum deducitur, comprehendat: sed ut sequentium quoque accessionum ratio ineatur. quippe dubium non est, æstimationem rei simpliciter acceptam, interesse non dici: sed eam æstimationem cum damni emergentis, & lucri cessantis æstimatione iunctam, tum demum eius quod interest uerbo contineri. Secunda Accursij definitio hæc traditur: Interesse est damnum emergens, & lucrū cessans ex eo quod aliquid fieri cessatur. hanc probant Martinus, Iacobus Butriga. Baldus, & ex antiquis maior pars. reprobauere tamen aliqui, quod interesse damnum non est. sed hinc accipiendum est damnum pro eius æstimatione, exemplo legislatoris, qui, damnum hoc, inquit, reddatur, id est damni æstimatio: superadditur aliud, quoniam plerumque lucri cessantis ratio non habetur. ^p. respondet Salycetus: licet omne lucrum non attendamus, id tamen deduci quod iure communi delatum est. procedit itaque definitio in lucro, quod iuris est, ut computetur. nam id negare non possumus, cessantis lucri rationem in eo quod interest haberi: id enim hac constitutione expressum cauetur. satis autem est si definitiones casus regulares comprehendunt, non qui raro, & obiter proueniunt, qua ratione Alexander dotis, Nicolaus Tudiscus iudicij, Aretinus testamenti uulgares definitiones tuentur, quam rem in Paradoxorum sexto sub incudem reuocauit. In idem Bartolus quoque argumentatur: quoniam reperire est, quod publicè inter sit, & æstimationem non capiat: uti libertas, fauor dotium, & id genus cætera. cui rei respondendum est, omne quidem id generaliter & in uniuersum statui non

o. hæc uerba
quanti. ff. de
verb. signi.

p. l. si ferilis.

r. l. j. sol. mat.
l. libertas &
regu. iur.

posse: sed tamen lex quādoq; moderatur, & ad æstimationem redigit, præterea absurdū non esset, si fateremur, de eo quod inæstimabiliter intersit, definitionē non loqui, quid enim id ad præsentē tractatū? lex quippe de eo facta est, quod à prætore taxari possit. Prosequitur Bartolus, aliterq; impellit: quoddā, inquit, interesse appellamus, cū non lucrū cessat, sed damnū, & ecōuerso lucrū emergit.^s Finge hostem mihi damnū dare, certē mea interest cessare damnum: idē in legato repudiato, interest enim meam lucrum emergere, uerū argumentū id ἀντισεφερον, ut Græci dicunt, & conuersorium est, tolliturq; ex inuersione capitum: nam si aduersus hostem ago, in causa est damnum, quod emerfit, emerfurumq; est mihi: si heredē qui me legatum cōegit repudiare, in ius uoco, id idcirco facio, quoniam eius causa cessauit lucrum, similis argumenti exemplum habemus apud Gellium, & etiā Africannum, titulo ad legem Falcidiam^t, sunt & qui alijs rationibus idem impugnent: quoniā non id quod interest cōprendit, cum damnum ex eo infertur, quod id fiat quod fieri nō debet: respondet Salycetus, satis comprehenditur: quoniam appellatione facti, non facere (ut ipse ait) continetur: hinc si stipuler non fieri, stipulatio facti est^u. Sed & ipse in hanc definitionem illud intorqueo, quod non cōprendit id quod nostra interest: quia cū promississes dare, non dedisti: in obligationē enim rem dari id quod interest, deducitur, quāuis nō iure obligationis, saltem iudicis officio^x. Cum igitur id non contineatur, consequens est definitionem non esse perfectā: nisi dixeris appellatione faciēdi latissime dationem uenire, licet improprie^y. præter

Argu. l. ff. de
his q. deiec.

l. qui cccc.

u l. vbi autē.
g. illud. ff. de
verb. oblig.

x l. vinū. si cer.
pera.

y l. iij. §. dare.
de usufru. l.
si stipu. de
vsur.

præter cæteros aliam quoq; finitionẽ edidit Bart. ut distinguamus id quod in genere interest, an quod etiã universaliter, si enim sequenti hoc modo accipiamus, interesse, inquit, est iusta alicuius utilitas. quod sanè quàm improprie à Bartolo dicitur. nam & genus, ut ipse ait, generalissimũ in eo quod interest dici, sicut & alibi professus est, in officio iudicis, nemo dialecticus unquã admiserit: itaq; nõ dubitauerim id quod interest, generaliter dici posse, quod uerò aliud sit æstimabile, aliud quod petatur, aliud inæstimabile, aliud quod peti nõ possit, sintq; hæc eius species: ipse nequaquã fatebor: cũ potius accidentia sint quæ speciem diuersam nõ faciunt. ut si dixerim, hominũ quidã albi, quidã nigri sunt: qua ratione possessio pro emptore, aut pro donato, aut pro derelicto, species quidẽ possessionis nõ sunt, sed differentie quedã ex accidenti^a. Ceterum etiam si Bartoli hanc distinctionem admittamus, dubio tamen nõ caret eiusmodi definitio, cum iusta alicuius utilitas reperiatur, quæ tamen proprie ad id quod interest, non refertur: quale est rei pretium^b. quod si pbari dixeris æstimationẽ quidẽ rei ab eo quod singulariter interest nõ cõprenderi: sed nõ tamen esse cõsequens, quia id quod in latissimo genere intersit, æstimationem hanc cõtineat. respondeo ab eo genus remoueri, à quo omnes eius species abdicantur. hæc autem species sunt, singulare conuentũ comune. quibus speciebus clarum est rei æstimationẽ non cõtineri. in eundem etiã illud cõtinetur, aliquid nostra interesse: non tanquã utilitatis non habite pretiũ, sed uti damni emergentis æstimationem^c, & de proprij sermonis natura multum differentie est,

a Bartol. in. l. iij. colũ. de acquire. pos. d. l. hæc uerba quãti. de verbo. signi.

c l. j. §. fin. ff. si quis iud. l. si. de præto. stipu.

si dicamus damnum emergere, uel utilitate non haberet alioquin in Accursij definitione superflueret, lucrū cessans, cum expressisset id damnum emergens merito itaq; Bartoli definitiones sectatorē nullum in hoc tractatu habuere: sed Accursio creditū est. Precedentem nostram rationem Dyni^d argumentū confirmat: is inter iuris regulas hoc syllogismo utitur: hæc uerba, quanti ea res est, nō ad id quod interest, sed ad rei æstimationē referuntur, ut Iurisconsulti tradunt: negatiua autē uerbo, potest, precedente, omnis potētiae actus excluditur^e: quoniam uniuersaliter negat rei ergo æstimatio nullo modo id continet quod interest, & tamē iusta est alicuius utilitas. nam & quod idē dixit, aliquid fieri nostra interesse, quod quidē æstimari possit, peti non possit, nimis planē perfunctorium est. nam quatenus interest, in factō consistit, quod ad probationem referri superius dixi: si igitur peti non potest, nec in iudicium deduci ualet, & probationes erūt incongruæ, nec à iudicibus admittendæ. non uideo itaq;, cum probari nequeat, quomodo nostra interesse dici possit, tum iniri æstimatio, nisi Bartolū loqui intelligamus de eo quod intersit quidē uerē, sed probari nequeat: quod si probaretur, æstimationē caperet: probatio enim nihil de rei substātia immutat^f. definiuit & aliter Dynus: qui interesse, in quantitate consistentē damni æstimationem dixit: quod quidē defendi potest, si appellatione damni, rationem quoq; lucri cessantis ducendā putauerimus: & id enim quodammodo damnū dici potest^g. In hanc tamen definitionem aliquis idcirco dixerit, quoniā id quod nostra sola affectione intersit non comprehendat. Item dum

putat

d Dynus in c. mora.

e c. j. de regu. iur. l. b. 6.

f l. duo sunt. ff. de test. tit.

g l. Proculus. de dam. in fec. l. iij. in prin. ff. v. fuf. truc. quædam. mo. cau.

putat æstimationem esse in quantitate consistentem, nescio an satis probem: quoniã fortasse mea interest habere fundum^h: id ergo quod mea interest, in quantitate non consistit: licet damnum mihi per dationem quantitatis restituatur. & hoc argumẽto suprascriptæ Doctorum definitiones reprobari possent: quia interesse, ut ipsi dicunt, nõ est ipsa æstimatio rei uel damni, lucri uel: sed per huiusmodi æstimationem compensatur mihi, & restituitur damnum, ita quod mea amplius nõ interest. uerum aliud est ipsa res, aliud rei solutio: nõ & æstimatio hæc quoddam quasi subsequens est eius quod interestⁱ, quoniã ex ea rem ad pretium deducimus. definitiones autẽ rei substantiam amplecti debent, non exteriora^k. nemo enim dixerit æstimationem substantiam eius quod interest, respicere, sed potius quendam effectum. quapropter cum lex dicat, quatenus intersit in factõ consistere^l, definitiones autẽ nõ quæ facti, sed iuris sunt. soleant terminare, nõ arbitror in hoc inquirendũ: modicæ enim id utilitatis: definitiones uerò in iure periculose sunt, quamobrẽ & Iuriscõsulti ueteres descriptionibus potissimum utuntur^m.

Verò, id quod interest, quot modis accipiatur. Et plures species adducuntur, quæ tandem in treis reuoluuntur: interest enim singulariter, communiter, & ex conventionem: interesse singulariter dicimus, quod in persona petentis consideratur: communiter, quod communi æstimatione. finge, uendidisti tibi fundum redditus aureorum sex in annos, dein accepta pecunia non trado, quin imò annum integrum retineo,

h l. in fundo.
de rei vendi.

i l. j. de cõtra-
hen. empt.
k Bar. in rub.
de appel.

l d. l. quate-
nus.

m l. j. de regr.
Cato. l. j. de
do. l. ius.
de har. inst.

tu tandem mecum agis: iudex id quod interest æstimabit, si singulariter æstimaturus est, accidere posset tua uel uiginti interfuisse, quod statim nõ tradiderim: uel ex probabili aliqua affectione, uel ducta alicuius damni ratione quod tibi euenit, quia fundũ non tradidi. si communiter æstimatio ineatur, fortasse tua nõ referret XII. puta quia in homine eiusdẽ qualitatis cõmuniter ex mora maius in simili re detrimentũ non accidit, sed finge rursus in eo contractu affuisse pactiõẽ, ut si euestigio fundũ nõ traderẽ, dena tibi rependerẽ: dicetur ex conuentione interfuisse decem^o. Superest uideamus ut uera sit hæc distinctio: & in primis Dynus^p, & alij quidã existimauerũt unuco tantũ modo nostra interesse: cuius rei argumentũ in hac cõstitutione esse arbitrati sunt, dũ sanxit Iustinianus, hoc quod interest, dupli quãtitatẽ minimẽ excedere, id est duplũ cõmunis æstimationis. aiunt ipsi igitur, cõmunis æstimatio nõ est species eius quod intersit, cũ quo excedit, minime idem sit cũ eo quod exceditur. nã & quæ res disponit, & quæ res disponitur: eiusdẽ non sunt generis^q. quamobrẽ si id quod cõmuniter uel ex conuentione interest, æstimationẽ rei prætergreditur, disponitur & restringitur, ne duplũ excedat, æstimationemq; coarctat. Igitur absurdũ est opinari eiusdẽ generis species esse: cõsequens alioqui foret, æstimationẽ communem nõ respicere id quod interest, sed respõdendũ est huic rationi, uerũ esse, cõmunem æstimationẽ ab eo quod interest differre: non enim ipsius rei cõmunis æstimatio, & interesse cõmuniter idẽ est, ut argumentũ Dyni supponit: sed ultra rei communem æstimationem damni emergẽtis, & lucri cessan

n 1. j. ff. de act. empti.

o 1. fi. de pret. fun.

p In. e. mora.

q 1. fi. de fund. instruc.

cessantis cōmuni usu ducta ratio id efficit, quod interesse commune appellant, & Bartoli, ceterorumq; uerba ita accipi debent: ut male faciant recentiores^r quidā, qui, ut Bartolum arguere uideātur, eius uerba falso referūt, & pessimē declarant. illud tamen profitebor, si ex mora damnum aliquod nō accidisset, nec propterea à lucro esset cessatum, tūc latissima significatione æstimationē rei in eo quod interest cōtineri. Adducit & in sentētiam suam alia argumenta Dynus, quæ si referā, operæpretiū facturus nō sum: quoniam id satis esse debet, legi ea apud Salicetum cōsultata posse, uerior itaq; ea est communis opinio, quam supra retuli, tribus scilicet modis id quod interest diuisionem capere: à qua tandē nec Dynus ipse recessit. Videamus quemadmodum singuli modi probabiles sint: & quod cōmunis æstimatio sit pars eius quod interest, deducitur ex eo quod qui iudicio aliquē sistere promittit, ad cōmunem æstimationē cōdemnatur^s: & tamē lex quandoq; affirmat, damnari in id quod interest^t, nam & in litem iuramus, quatenus nostra interest^u: & tamē in tali iuramēto uenire rei æstimationē constat^x: quinetiā lex Aquilia quādoq; legitur æstimationē damni ulcisci^y, quandoq; plectere quatenus interest. Id uerū est, posse id intelligi, quatenus interest singulariter, non cōmuni æstimatione: allegant in hāc rem & quædā alia Dynus Salicetusq; quæ tute uidere poteris. at illud quod ex cōuentio ne debetur, interesse conuentū dici Baldus^a quibusdā rationibus prodidit: nā pretium id ex debitoris, nō tradentis mora petitur: ergo ratione eius quod interest præstat. siquidem ex pœnitentia pretium nō datur, quando in

r In repe. l. qua
tenus.

s l. ij. §. fin. ff. q
facti. cogan.

t l. ii. ff. si quis
in ius voca.

u l. pen. de in
lit. iuran.

x l. videamus.
§. si tamen.
cod. titu.

y l. lex ait quā
ti l. si seruū.
ad. l. aquil.

a Bald. in. ix.
colum.

nominatis contractibus pœnitere non liceat:consequens igitur est ex mora præstari^b, quod non aliud est, quàm quod interest. sed hoc argumentum efficax nõ est: cū non ex mora principaliter id pretiũ debeat, sed ex contractu, quia ita conuenit si nõ fieret, tantum dari. quare cum legi contractus paritum non sit, euenit conditio: debetur itaq; illa pœna non propter morã, sed propter conditionis euẽtum. alia Baldi ratio ex eo deducitur, quod si rem æstimatam uxor marito in dotem dederit (cum non hoc est actum, ut uendita sit) soluto matrimonio, diminuta re uel perempta, æstimatio petitur^c: idem in pecore æstimato in societatis contractu^d. Certè hæc æstimatio dicitur conuenta, cum ita æstimari conuenerit. quod argumentum friuolum est: cū æstimatio conuenta ab eo quod interest in conuentione differat. addit idem scriptor, probari id in Venulei responso^e: quo dicitur, id quod interest in conuentionem expressa quantitate deducendũ esse: quoniam alioquin difficilis sit huiusmodi probatio. Et hoc argumento clarissimè explicatur, quid sit quod Doctores interesse conuentũ appellant: non enim esse ipsam rei æstimationem, ut præcedenti ratione deduxerat: sed pœnam quæ additur, si principalis conuentio non obseruetur: ueluti uendo tibi Seianum fundum centum aureis, & promitto tradere: & si non tradidero intra annum, spondeo x x. quod nam hĩc erit interesse conuentum? certè ipsa uiginti, non autè centum, quæ sunt ipsa rei æstimatio. Idemq; Dinus probat, & quandoq; Bartolus^f: licet idem cum Accursio etiã uariauerit: & ipsa centum, interesse conuentum existimauerit: si quis tamen in proposito

b l. cum te. C. de pact. inter empto.

c l. æstimare. ff. solu. mat.

d l. cum duobus. §. dāna. ff. pro soc.

e l. si. de prat. stipu.

f In. g. col. ¶. f. venio ad vltimam.

posito exemplo centum & uiginti interesse conuentum appellauerit, uiginti quidē in ea summa propriē dixerit, centum impropriē. & hęc sunt de aliorū traditionibus, quę prosequi placuit. Ceterū quę nobis magis adlubescant, talia sunt: & inter cętera uerbū interesse, substantiuo modo prolatum, in iure ipso ciuili non reperiri, quoniam latine sic dici non potest, nisi ex adiecto insolens dictio tēperetur: quare illud Ausonij: Hoc quod amare uocant, aut misce, aut solue Cupido. Solent itaq; Iuriscōsulti appellare id quod interest. sed & diuisiones hęc, quas supra ex recētiore disciplina tradidi, à ueteribus non referuntur. neq; enim singulariter, uel cōmuniter, uel ex conuentione interesse, apud antiquos legere est: sed uoces hęc à neotericis interpretibus factę sunt, ut facilius quod mēte conceperant, declararent: quod etiam Fulgosium non præterijt. Igitur quicquid ad me pertinet, qualitercūq; dum non iniuste pertineat, mea interesse dicitur: nostra enim refert, ne quicq; iurium nostrorum aliquis perditū uel minutum eat: in summa, quicquid ad nostram utilitatem spectat, nostra interest: formatur autem ab eo quod est in re esse, qua de re si promisiſti dare centum, & non des, nostra interest te centum dare: si spondisti tradere stichum hominem, & non tradas, ad nostram rem pertinet, ut tradas, uel id soluas quod communi æstimatione Stichus ualet: & idem in similibus. Potest itaque pro certo affirmari, in eo quod intersit etiā rei pretium uersari: si enim rē non das, utiq; mea interest te æstimationem saltē dare. si ergo hoc quod interesse uocant generaliter accipiatur, omnes species comprehendet, & qui-

g Fulgo. in. l.
j. de actio.
empti.

Et quidē ppriē: species enim suo generi propriē inestⁿ,
 nisi q̄s existimet hominē propriē nō esse animal, & equū
 non esse bestiā, uel pauonē propriē nō esse auem. illud ta-
 men aliquādo accidit, ut uerba angustiore significatione
 accipiātur q̄ proprietas uocis feratⁱ: aliquādo latiore et
 uberiore, uti uel rei de qua agitur ratio, uel loquēdi cōsue-
 tudo tūc requirat^k. quapropter quod legitur, hęc uerba
 quāti ea res est, nō ad id quod interest, sed ad æstimationē
 referūtur. idcirco dictū est, nō quod nostra nō interfit,
 æstimationē habere, sed quod æstimationē deberi alia ra-
 tione iam clarū est. unde cū dicitur, nō ad id quod inter-
 est, & c. intellige generaliter, uel ratione cōmunis inter-
 esse, uel affectionis, uel alio modo: sed ad æstimationē, id
 est rei pretiū, ut quod interest illā æstimationē nō excee-
 dat. Illud non diffiteor, in tractatu nostro interesse illud
 intelligi, quod singulariter interest, quāuis & quandoq;
 cōmune accipiamus, sed id rarius, idq; hac ratioē, quoniam
 utrūq; incertū, & probari debet: quare & æstimatio cō-
 munis, que nondū certa est, hoc uerbo plerūq; accipitur:
 si uerō certa sit, rarissimē sic nūcupari reperies: quoniā
 aliud habet nomē, & quidē elegantius, uidelicet æstima-
 tio uel pretium, quo frequētius appellatur: & que loquē-
 di cōsuetudo, in altero insolentiā & quandā improprieta-
 tem induxit. Igitur omne quoquo modo interfit, dicitur
 propriē interesse: & licet aliud peti possit, aliud nō pos-
 sit, nō tamē ideo minus dicitur interesse: nec propter hęc
 differentiā speciei uarietas uidetur inducenda^l: quocirca
 quod interest intra rem, uel extra, uel affectionis causa,
 in specie differre non opinor.

Ait lex,

h l. pretor ait.
de suis & le
giti.

i c. eū de no.
de praben.
lib. vj.

k l. si vno. ff.
locati.

l Bart. in. l. j.
in. iij. col.
de acq. pos.

It lex. dupli quantitatem minime excedere: quæ sitū est, duplū id quemadmodū colligen dū sit, & Accursius treis sentētias refert: & prima Placentini est, id quod ex cōuentione interest, duplari. hūc ipse Accursius, Bartolus, cæteri q; damnāt: quippe plurimos esse casus, in quibus nihil quod intersit, in conuentionē deducitur, nec coarctandam legem. quamobrē Bulgarus, & Iacobus But. id quod cōmuniter interest, duplari crediderūt. Accursius Bartolusq; ubi interesse cōmuniter potest, in æstimationēq; id eadit, hoc duplari malūt. si uerò cōmunis hæc æstimatione iniri nō possit, tunc quod ex cōuentione interest, ad duplum usq; protendi poterit, ita tamen, ut si eadē in re accidat & cōmuniter interesse, & ex cōuentione, id quod cōmuniter interest, dupletur: si maior ea summa futura est, q̄ ea que de æstimatione conuenta fuerit: alioquin dupletur conuenta: & hoc in odium eius qui in mora est: quoniam is in maiori quantitate semper condemnandus est^m. Videamus quemadmodū interesse ex cōuentione hīc accipiamus: & si pœnā ipsam, quæ inobseruantia cōtra ctus principalis punit, intelligamus, dubio procul existimo Bartoli & sequiorum sententiam à ueritate abesse. si enim cōtrahentes expressim cauerunt, non uidetur ab eorum prouisione recedendum^m: cum regulam iuris habeamus, que expressē aguntur, ea quibus tacitè lex prouiderit, tollere. & hanc sententiam Salycetus probat, qui fragile Bartoli argumentū ostendit. satis enim est, si qui contractui non paret, id quod interest ad duplum pendat, durissimeq; secum ageretur, si maioris summæ duplum

m Arg. l. con. tumacia. de re iudica.

n l. fina. ff. de p̄gto. stipu.

plum representare cogere. sed quid si Bartoli sententiam accipiamus in estimatione conuenta, hoc est, in rei ipsius pretio? nec etiam arbitror rectius sentire Placentinum. & in primis sciendum est, aliorum sententiam unice Vlpiani^o responso paucillum adiuuari: is tradidit, si res uendita non tradatur in id quod emptoris interest agi, hoc autem interdum pretium egreditur, non enim statuit Iurisconsultus summam ad quam usque protendatur: tu intellege egredi usque ad duplum, ut hac lege cautum est, que efficaciter in illos inducitur. Ait lex, in contractibus certis, qualis est emptio & locatio, id quod interest, dupli quantitate minimè excedere: constatque; his in contractibus uersari pretium^p, idque esse quod estimationem conuentam appellamus. Cum igitur lex dicat non excedi duplum, ratione simpliciter dictum id nemo negauerit, cum in duplo simpliciter insit^q, & sic ipsa estimatio. at estimatio rei alia non est preter conuentam, cum conuenta communem tollat, quoniam quod expressum est, tacitum tollit. nam & in uenditione quod conuentum est, semper attenditur, cetera negliguntur^r. quare & Bartoli ratio explodenda est, qui in contumacis iniuriam maiorem summam attendi probauit. Nam potius quod minus est, obseruandum fuerit: cum haec constitutio, non ad extendendam eius quod interest estimationem, sed ad coartandam promulgata sit. Sed & nostra haec opinio Pauli Africanique; responsis luce clarius probatur^s. hi, si heres seruum, cui fideicommissaria libertas debeat, uendat, & emptor in eo erudiendo multas pecunias effuderit, deinde ex constitutione seruus in libertatem prouocet, competere emptori repetitionem pretij tradiderunt, & id omne quod emptoris interest,

quia

o l. j. de actio.
empti.

p §. pretium.
Insti. de con
trahē. empt.

q §. tripli. in
sti. de actio.

r l. si volunta
te. C. de re
scitn. vendi.

s l. Titius. &
l. seq. de act.
empti.

quia in eo erudiendo profudit, ita tamen ut pretij duplū
nō excedatur. en ergo quemadmodū ipsa aestimatio con-
uenta dupletur. Sed quia subsequitur aliud responsum, ui-
deamus an supradictis aduersetur, si enim aream aliquis
alienam uendiderit, & emptor in ea edificauerit, deinde
per dominū euincatur, dubitat Iurisconsultus, an emptor
in omne id quod interest, uēditorem conuenire possit. &
cum erga dominū exceptione ut sibi restituat quod edi-
ficando impendit, tutus fuerit, non posse à uenditore id
repeti statuit: in omnibus tamen his casibus si uenditor
alienum sciuerit, omnimodo teneri debet. respondent qui-
dam uerbum id, omnimodo, ita coarctandum, ut duplum
non excedat: sicut uerbum, omne, in priore responso po-
situm per Iurisconsultum ad duplum restringitur. quod
ego, cum cauillatione non careat, non admitto. Bartolus
priorem legem per hanc sequentem corrigi tradidit,
quod equè absurdum est. Fulgosius non corrigi, sed de-
clarari arbitratus est: ut distinguamus an uenditor
ignorauerit rem esse alienam, & duplum non exce-
detur: an sciuerit, & tunc omnimodo teneri: quod &
Bartolo ferè placuit. Sed & id ipse nequaquam se-
quar: cum uerisimile non sit, Iurisconsultum, qui priore
responso ignorantiam in hærede nullam tradiderat, tam
cito de sententia decessisse. Itaque arbitror ueterum &
hac in re perspicacitatem longè defecisse: uersiculus
enim ille ultimus, non ad computationem referendus
est, que in aestimatione eius quod interest prius facta fue-
rat, sed ad obligationis ipsius substantiam. quod ostendi-
tur ex illis uerbis, teneri debet, &c. traditur enim an
teneat

teneatur, uel id minus, nō autem quomodo uel quatenus teneatur. Igitur quia superius explicauerat, cū aream alienam quisquā uenū dedisset, si ubi emptor edificia struxerit, cuincatur, an uenditor in id quod interest emptoris, sit condēnandus: & si emptor in possessione fuerit, nō tēneri tradiderat, cū dominū exceptione doli mali expēsās reficere emptor cōpellere potuerit: si uerō in possessione non fuit, tū agere cōtra uenditorem emptorē posse. quod declarādo Iurisconsultus prosequitur, ut cū uēditor rem alienam sciuit, omnimodo teneatur: nō possideat emptor siue possideat, & doli exceptionē non opposuerit. nec aliter exprimit quatenus ratione eius quod interest, sit condēnandus uēditor. quod & ex superiori respōso, & ex hac cōstitutione deciditur, duplū nō egredi. Igitur distinctio in sciēte tradita in secūdo illo casu procedit, nō autē ad heredem serui uenditorē, quod in priori respōso scribitur, trahenda est. heres enim suprascripto casu dubio procul onus manumissionis sibi à testatore impositū norat: quamobrē & Seia legatū accipere noluit, utpote ferē inutile. nec uerisimile est, heredē testamentū quo institutus fuerit, ignorasse: uox itaq; illa, omnimodo, ad proximiorē casum referenda est. quæ interpretatio etiā regula iuris adiuuatur, relatiōes uidelicet ad proxima quæ que trahi^u. Ceterū & sentētia hæc nostra ex ipsius legis ratione cōfirmatur. in cōtractibus enim certis duplū idcirco excedi nequit, in incertis uero quantumcunq; interest, deducitur: quoniā in illis, cum certā quantitātē uel naturam habeant, facilius quod simplicum est dignoscitur: quamobrem contrahentes non uidentur uoluisse illud

- § l. eius qui. ff.
si certū petat.
Barto.
u l. j. §. deinde.
de postula.

illud maxima summa excedere: at in incertis non ita est, cū haud facile simplū reperias. Si igitur hęc ratio uera est, nemo quippe est qui eam non probet: in quē alium finē certitudo ista considerari potest cū propter pretiū? quoniā uidelicet hi cōtractus certū pretiū uel habēt, uel habere haud difficulter possunt. quod enim cōmuniter interest, quibuscūq; in casib⁹ deprēdi potest. puta uicissim promissimus, ego Romam ire, tu Venetias, id nōne in comunem estimationē redigi potest? consequens igitur est, aut legis huius distinctionem ratione carere: aut ipsius rei estimationē conuentam duplari: quam sententiā ferē cōmunē dixerim, cū non solum Placentino, sed & Salycto placuerit: tum Petro, recētioribusq; quibusdā Aureliē sibus^x: hi ita existimauerunt, in casibus certis cū pretiū statutum est, illud duplari. quod si nihil certi cōstitutum sit, quod cōmuniter interest attendendū, non habita affectus ratione^y: finge igitur me tibi centū sestertijs domum uendidisse, nec postea tradidisse, quam propter moram tu trecēta amittis, si aduersus me agas, & tantū te damni passum probes, iudex me in ducētis solū condēnabit: duplum enim non excedet. qd' si te amisisse quinquaginta tantum probaueris, in ea quinquaginta dānabor: excedere ita duplū non potest, in minorem summā cogere potest, in incertis cōtractibus id iuris non est: quia quicquid interest, id omne redditur. & differentie rationem dixi: quoniā cum certū est pretium, seu cōuenta estimatio, qui maius damnum duplo patitur, suam culpam agnoscere debet, qui nō quibuscūq; remedijs usus sit, ut sibi conuenta seruarētur: sed cū à principio incerta est estimatio, quicquam actori

x Moder.in.l.
quatenus.

y l. pretia. ad
leg.Falc.

imputandum non est, cum incertus fuerit quātum potuerit sua interesse.

Aec legis uerba, ut quod re uera inducitur damnū, hoc reddatur, declarāda diffisus sunt, & id uestigandum est, quē admodum ipsius quod interest aestimatio ineūda sit: hoc enim est damnū redde-
 dere. discutiamus itaq; quid sit cum singulariter interest, tū de eo quod intra rem uertitur, deinde quādo extrinsecus interfit, tādēmq; quid in maleficijs iuris sit. quod primò querendū proposui, ita explicat Bartolus. Cū de eo quod singulariter affectionis causa interest dubitamus, condemnationem idcirco non augendam, quoniam ex cōmuni usu pretia rerum constituuntur^a: & si seruum aliquē meū quis occiderit, ex Aquilia lege in eius pretium condemnatur^b: nec idcirco pœna augetur quod eū ualde amauerim, quod ue paterna ex hereditate ad me peruenerit. In actionibus tamē bonæ fidei huius affectionis rationem habendā Papinianus scripsit^c, indeq; actionem dari, quod in stricti iuris iudicijs est contra^d, nisi fauor minorū tum quoq; dari suadeat^e. & supra scripta Bald. Salycetus, ceteriq; omnes probant. Mihi quædā notare placuit. & dum generaliter traditur propter affectum, condemnationē nunquā augeri, in bonæ fidei iudicijs actionem tamen dari, quæ alioqui non competisset, actionē huiusce rei nullam esse dixerim: si enim affectus hic ita sit efficax, ut actionem inde dari fateamur, quāto magis poterit in causa esse ut aestimatio augeatur: maioris quidem operæ est rem nouam concedere, quā cōcessam

a l. pretia. ad leg. fal.

b l. qui seruū. ff. ad leg. aquil.

c l. cum seruus ff. manda.

d l. fideiusforis ff. de pact.

e l. si emptio ne. ff. d. min.

sam paulisper augere. sed & diminutionem estimationis
 suadente affectione Celsus fieri^f, in proposita specie scri-
 psit. si aere alienae inaedificauerim, re euicta à domino re
 stituendū mihi est quod fuerit in pensum, nisi is dominus
 sit, qui si omne restitueret, laribus fundisq; auitis carēdū
 haberet. si igitur diminutio estimationis ob affectus quā
 doque sit, ita si idem affectus iusserit, augmentū faciendū
 uidetur^g. Ceterū & quod passim aiunt: in actionibus bo-
 nae fidei ob affectū agi posse, cū alioquin in stricti iuris
 contractu aliud sit, probare ipse nequeo: cum in confes-
 so sit, actionem, qua testamenta rescindimus, stricti esse iu-
 ris^h, sicut & aliam quamlibet rescissoriam: & tamē hac
 cōpetere ob affectionem Iabolenus autor estⁱ. Pone liber-
 tum meum, qui soluendo non erat, me testamento prae-
 teriuisse, an contra tabulas bon. possess. petere possim? &
 cum mea non intersit, non posse uideretur. quod si in
 eius hereditate fundus est, qui parentum meorum quan-
 doque fuerit, uel seruus qui singulari aliquo officio me de-
 meruerit, cur mea non interest? competet itaque perse-
 cutio. Sed & alibi traditum est^k, patri qui fundum pro
 filia dotis nomine tradiderit, si is fundus constante matri-
 monio euincatur, actionē ex stipulatu duplæ ob affectio-
 nem competere. neque dixerit quisquam stipulationem
 hanc quoniam uenditioni accesserit, bonae fidei esse^l: nam
 stipulatio eius contractus naturam, cui accedit, ita imita-
 tur, ut firmiorem ualidioremq; conuentionem faciat: non
 ut qui non teneretur, idcirco teneatur: & qui agere non
 poterat, idcirco possit^m. Nam & si tradiāero tibi ser-
 uum, & mihi tecum cōuenerit, ut eum manumittas: uel si

f l. i. fundo. ff. de rei uend.

g Arg. l. si. ff. de leg. ii.

h Bart. i. l. si he res. ff. de eo qd' certo lo co.

i l. libertus q soluendo. ff. de bon. lib.

k l. pater. ff. de euit.

l Arg. l. si sti- pulatus. de usu.

m Alexā. in. l. j. ff. de pact.

h. si seruis ea
lege. ff. d. ser.
expor.

h. i. cū seruus.
ff. manda.

ancillā tradidero, pactus ne prostituatur, & tu conuenta
non serues, agā in id quod mea affectionis ergo interest
atq; id impromiscuē, seu cōtractus bonæ fidei fuerit, seu
non: idemq; Accursio uisum est. cōmunem igitur senten-
tiam merito non sequor. nec me mouerint quæ referunt
Doctores argumenta: quale illud ex Papin. respōso: cum
seruus se ab extero emi mandat, si emptor nō manumittat,
domino cōpetere in id actionē: quoniam in bonæ fidei iu-
dicijs affectus ratio haberi solet: interest autē uenditoris
ut manumittatur affectu. Nam respōsum illud nō ita sim-
pliciter accipi debet: sed hoc potissimum modo, cum ser-
uus se emi ab extraneo mandat, mandatū à principio nō
ualet, sed eius robur ex domini uoluntate descēdit, ratam-
ne habere uēditionē uelit, hoc est pretiū accipere, an mā-
cipiū consequi: si igitur approbat contractū, quicquid in
eo est deductū, censetur approbasse, nō solumq; ut seruus
sit uenditus, sed ut manumittatur, quoniam illud est cōse-
quēs, & idcirco seruus mādauit se emi. In cōtractibus au-
tem bonæ fidei id esse actum, uidelicet ut seruus manumit-
tatur, præsumitur eius affectionis ratione, quā homo ho-
mini debet, præsertim cū libertatis accedit fauor. at in cō-
tractibus stricti iuris non præsumitur actū, nisi quod ex-
presse cōstat, & quod perquam necessario cōsequēs est.
non itaq; in proposito casu actio simpliciter datur, quia
propter affectionem intersit: sed quoniam tacitè ita con-
uentū uidetur, ut fieret seruus ille liber, alioqui dominus
nō fuisset uenditurus. Non ergo id propter naturā actiōis
omnimodo est inductū: sed quia cū dominus principalem
contractum approbauerit, uidetur etiam consequentia
appro

h. i. quicqd de
verb. oblig.

approbasse, & id egisse, ut seruus manumittatur. in contractibus enim bonæ fidei id deducitur omne quod actū est, in stipulationibus uerò id quod est expressum. Aliud adducitur argumentū ex Neratij Prisci respo^o: is tradidit, si in fundi in se collata minor adiectione superari se passus sit, in integrū restitui, cū sua interest: puta quia fundus ille paternus fuerit. quod cū specialiter in minore inductū fuerit, cōmuniter affectionem non cōsiderari in his iudicijs ostendit: restitutio enim in integrū stricti iuris est. Sed & hīc animaduertendū est, cum minorem respexerimus, satis fuisse quod prator in integrum restitutionē concessit, nec æquum fuit ut accumulato nouo fauore specialiter in eo affectionem cōsiderandā duceret. quare hoc scire nos æquū est, id responsum ita intelligi debere, cū minor rem emit, quam affectionis causa habere sua interest, & dein ex licitatione superatus eam perdit, restitui eū in integrū posse: agit enim de ea re rursus in suū patrimonium redigenda: fauorabiliorq; causa recuperandi est, cū acquirendi. at semel fundū minoris fuisse illud ostendit, quod adiectione superatū dicitur. sanè uenditio ea lege facta, pura est, sed quæ ex cōditionis euentu resoluitur^s. Quapropter superscriptis rationibus aliter distinguendum opinor: cū enim agimus ut ius nostrum conseruetur, nec quicquā depereat, affectionis ratio habenda est: idemq; iuris, cū res nostra perdita est: sed nos id agimus, ut recuperetur in his qui facultatem recuperandi habent^u, & hæc rei illius ratione quā à nobis teneri nostra interest. quod si de ipsarum rerum æstimatione tractem^o

q l. si i emp. ff. de mi. nqr.

r l. uideamus. ubi Bart. ff. de usur.

s l. j. ff. de i. di. e. addi. glo. i. l. ij. eod. tit.

t d. l. in fundo

u d. l. si i emp. & d. l. liber. tus qui.

ed tam in bonæ fidei q̄ stricti iuris cōtractibus ex affectu
 nō augetur^x. cū uerò an ex huiusmodi affectione actio de
 tur querimus. & si expresse cōuenit, dari nemo dubitauit:
 idq; siue bonæ fidei actio, siue sit stricti iuris^z, aut ni
 hil expresse est actū: & in bonæ fidei cōtractu facilius ta
 citè actū præsumitur^a, q̄ in cæteris: sed & in cōtractu
 stricti iuris tacitè id cōuenisse quādoq; præsumitur: uel
 ti si fauore dotis admoneamur^b, uel aliter ita dictet equi
 tas. Nec nostræ huic sententiæ negociū facit quod legitur
 si libertus fundum uendiderit, & in frauem suā uendi
 tum patron^o idcirco asserat, quod in eo maximā haberet
 affectionem, ex uicinitate, opportunitate, zelo: quod ue il
 lic fuerit enutritus, uel parētes sui sepulti, nō tamen Fla
 uiano iudicio experiētē audiri^c: nā nihil id patronū mo
 uere debuit, cum in rebus suis arbitrari quoquo modo ue
 lit, libertus queat. potestq; libere accepto pretio alienare
 dum minor cētenario nō fiat: non enim nos admiserimus,
 quotiescunq; de reuocando agitur, id quod ob affectionē
 interest, in æstimationem deduci: sed tū deduci, cum is q
 agit, ius reuocandi habet. Igitur ex suprascriptis huius
 modi quæstionis ueritas elucescit: cū pater Titio in uxo
 rē filiam tradidisset, & curator Titij uiaticum se ei præ
 stitutum promississet, ut Romæ studiorū causa ali possit:
 defuncto curatore dubitatū fuit, an aliqua actio patri cō
 peteret, ut curatoris heredes Titio uiaticū præstare coge
 rētur. & Baldus Nouellus respondit cōpetere^d: interest
 enim soceri, generū fieri eruditiorum: quod eò pcedit quo
 niā cōtractus dotis respectu soceri bonæ fidei est^e. Sed
 & alia quæstio deducitur: lege municipali cautum est, ut
 agnatus

x d. l. pretia re
 rum. d. l. si
 feruus.

z d. l. feruus. ca
 de lege.

a d. l. cū feruus
 & l. j. §. ij. ff.
 de tut. & ra.
 dist.

b d. l. pater. de
 cuict.

c In. l. j. §. si qs
 in frau. ff. si
 cōdi. in frau.
 pot.

d Bald. Notel
 lus. i. tracta.
 dot. in quar
 ta parte, in fi
 ne.

e No. in. §. fue
 rat. de acti.

agnatus rem, quæ paterna fuerit, uenditã redimere intra annũ & diem possit: an si minor, cui facultas hæc compe-
tisset, lapsu temporis exclusus est, possit in integrum re-
stitutionem petere, & recentiores posse arbitratur^f, &
hoc ex Neratij Prisci responso, quod supra ostendimus,
nõ multum sententiam hanc adiuvare, quãdoquidẽ eo in
casu ius in re minor habuerat, quod per negligentia amif-
sum est: at in proposita quaestione debilius est ius, uideli-
cet ad rem, quod non ita euidenter minorem lædit. utcũq;
sit, eorum sententiam non damno. Illud etiam nõ est præ-
tereundum, Accursium existimasse, in contractu stricti
iuris affectionem considerari^g: quã opinionem reproba-
ri supradicta ostendunt. Cæterum quoniam Bartolus id,
quod ob affectionem interest, singulariter interesse di-
xit^h, recentiores quidam argutias in eum intendunt. nam
eius quod singulariter interest, in emptionis cõtractu ra-
tio habetur, & tamen affectionis non habetur. Item id
quod interest, indistinctè peti lex ait, & tamen ex affectu
non petitur. quæ argumenta nullius pretij sunt: quoniam
nõ idẽ plane esse id qd' singulariter interest, & qd' ex af-
fectione, Bartolus scribit: sed alterũ alteri^o partẽ esse, &
uti speciẽ in genere comprehendì. in his enim casibus, qbus
affectus ratio ducitur, nõstra singulariter interesse dici-
mus. Discutiendũ nunc est aliud Bartoli pronunciatum:
id huiusmodi est, aliquando nostra ob affectionẽ peculiari-
ter interesse, unde etiã in litem iuratur, id considerari ge-
neraliter, & ut actio detur, & ut æstimatio augeatur,
quæ quidẽ usq; ad duplum protendi potest: sequuntur quæ
idem Alexãder, Iason, cæteri. Ego etiã duplũ excedi posse

f In. l. dudum
C. & cõtrah.
emptio. in. l.
quatenus. iij
co. & reg. iur.

g Gl. in. l. si ur-
nus. i. pñc. in
uer. uideam-
mus. ff. de
pact.

h l. j. de actio.
empt. hac l.

crediderim, quod ex Vlpiani responsis probat: is iurari in infinitum posse, tradidit. Idem dubitat, an iudex qui iusiurandum defert, possit quantitatem taxare intra quam iuret, si enim suprascripta opinio uera esset, quis dubitauisset posse, uel saltem cum duplum usque taxatur? quae enim lege permittuntur, indubitatum est fieri posse. quod ite operae pretium fuit, quicquam de ea taxatione ambigere? cum hac constitutione specialiter coarctetur. sed et idem in bonae fidei iudicijs arbitrio iudicantis reliquit, an taxare eam summam uelit: quod apertissime ostendit, nihil eam taxationem ad legem nostram pertinere. distinguendum quippe non in bonae fidei uel stricti iuris iudicijs, sed certis uel incertis casibus fuerat. Prosequitur idem, cum iuratum est posse iudicem ex magna causa a iureiurando discedere, quod certe non recte dictum esset, cum etiam sine causa, ubi duplum excessum est, recedatur. nam et constitutio cum in casibus certis duplum non excedi iussisset, in incertis uero id attendendum, quod uere probabitur subiungit ita statutum, ut uitetur infinitas. Videntur ergo quod ad duplum restringitur, infinitum non dici? et tamen suprascripto casu in infinitum iurari diximus. nam et cur ita iurari lex concessit, si regulariter id iuramentum intra duplum coarctetur? uerum etiam alibi idem Vlpianus^k, qui restituere iussus, rem interuerterit, condemnandum scribit, quanti actor in lite in infinitum sine ulla taxatione iurauerit. id enim est longe duplum excedere, cum sine taxatione, id est iudicis praefinitione iuret: quod etiam uerborum geminatio exuberantiaque arguit. Nec obstat nostra constitutio, a qua Vlpiani supradicta responsa corrigi Iacobus ab Arena existimauit, quod sane

non

i l. uideamus.
§. si. de in lit.
iur.

k l. q. restituere
ff. de rei uic.

non satis probabile uerisimileq; est. Igitur ipse crediderim, cū lex concedat in litem in infinitū iurari, id omne quod iuratum est, præsumi uerè iurantis interesse: idcirco præstandū tanquā res ita sit iudicata. locū itaq; sibi uēdicat cōstitutio, cū per alias probationes damnū probatur, q; per iurisiurandi sacramētū, quod præsumptionē efficacissimā inducit. Albericus¹ Rosates nobiscum sentit: & in eo quod ob affectionem interest, constitutionē nequaquam procedere existimat. sed & eandem sententiam Fulgosius probat^m.

1 Alb. hic in ult. col.

m Fulg. in d.l. uideamus.

Equens quæstio est, quid cū intrinsecus danū incidit, an omne reddatur. Et priusquā ulterius p̄grediamur, agendū paulisper est de uerborū significatione, quid sit qd' intrinsecus interest, & quid quod extrinsecus.

& Barto. arbitratus est, quæ ex ipsa re cōtinēter proueniunt, ut partus, fructus, & similia, ad id qd' intrinsecus interest referri: quæ uerò nō ex ipsa re, sed occasione rei procedūt, extrinsecus respicere. unde consequens fuit. hæreditatē seruo meo delatā, uti habeam ad me extrinsecus pertinere. Petrus & Albericus id notarunt, quin potius intrinsecus dici quod rē quacunq; comitatur: idem & cōfirmarūt alij, quoniā lex uenditorē quanti emptoris interest, rē nō esse euictam præstare debere aitⁿ. ueluti ancilla prægnāte euicta, uel seruo cui hæreditas relicta sit: æquat enim partū & hæreditatē relicta, quæ paritas ostēdit utrunq; intrinsecus spectare. Idē & alibi^o similibus argumētis probatur, quæ nobis satis leuia uiden-

n 1. uenditor, de euic.

o 1. præterea, de rei uend. l. acione. §. diximus, p. socio.

tur, cum nos de nomine disputemus, illa ad rei effectum pertineant. Ipse in Bartoli sententia, quae communiter probatur, pedibus uado, ea Antonini constitutione adiuuatur, qui damnum extrinsecus ueniens illud appellat, quod non ex re uenit, sed in re datur ex remota causa. Vlpianus: haereditas, inquit, augmentum et diminutionem recipit, sed ea quae ex ipsa hereditate proueniunt, puto hereditati accedere: si extrinsecus, non, quia personae possessoris accedunt. Caius: procurator inquit, quod ex lite consequutus est, seu principaliter, seu extrinsecus: restituere domino mandati actione compellitur. quibus uerbis constat, quicquid principaliter non adheret, extrinsecus interesse. non tamen differi ausim, uerbum id aliquando largius, quandoque aliter accipi. prout res quam tractamus, requirit. inde conditiones extrinsecus uenire alia significatione dicimus: ite in stipulatione extrinsecus aliqua deduci eodem sensu lectum est. Sed quod hereditas seruo nostro delata, ad nos extrinsecus pertineat, alia quoque ratione probari potest: nam cum intrinsecus nostra interest, quia in eo uersatur rei aestimatio, cum his accessionibus, quae continenter ex re proueniunt, semper augetur condonatio: eiusque ratio habetur: ex his enim accessioibus locupletiores dicimur, quod euidenter constat: etenim uaccam pregnantem pluris licitare, quam sterilem: et tamen qui cum seruum habeat, cui hereditas delata sit, non idcirco dicitur locupletior. non igitur ita intrinsecus hoc nostra interest. Vt cumque tamen hoc in articulo opinemur, disputationem omnino utilem non arbitror: quonia uoces haec, intrinsecum uel extrinsecum interesse barbarae sunt, a Doctoribusque nostris

p l. j. C. locati.

q l. ite ueniunt. s. item non solum. ff. de pretiis. hære.

r l. q. proprio. de procur.

s l. conditiones. quae extrinsecus. ff. de conditionibus. & demum. t l. extrinsecus. ff. de uerbo. obli.

u l. non quocumque. s. iul. de leg. j.

x l. pretia rerum.

stris

stris cōficta: nec in iure ciuili specialiter apposite repe-
riuntur, ut aliquid in eo quod interest denotent. fatuum
igitur crediderim super recentiorū uerbis disputare: cū
qui ea fecerunt, illis possint quā uoluerint significationē
dare. Nec enim in iure uidimus, idcirco magis rationem
eius quod interest duci, quia extrinsecus interfit, uel nō:
res equidē cōsiderātur, non uerba, quæ non alia ratione
pennata Homerus dixit, quā ut leuitatē notaret. Hoc ta-
men ex Bartolo annotatione dignū duxerim, eū ferè exi-
stimasse, causam seruitutis ab ipso fundo separatam dici.
quod recentiores nō probant: nā creditor pigneratitia
actione conuentus, non solum fundū, sed etiam seruitutes
tenetur restituere^y: quod argumēto est, fundum seruitu-
tes in se, nō extrinsecus continere. seruitus enim fundo
annexa est, & sine eo esse nequit^z. quam sententiam &
ipse confirmauerim: quando quidē petitione hereditatis
nō solum fundos consequimur, sed etiā seruitutes^a: & ta-
men lex ait, nos ea nō consequi, nisi quod intrinsecus
comprenditur. Nec Bartoli mouemur argumento: nec
enim passim uerū est, seruitutes non esse in bonis^b: quin-
imo sunt, licet protinus fundo debeātur, & consequēter
ad nos pertinent. unde existimauit Bartolus, quæ ab ali-
qua re porrò descēdunt, ea illius rei esse æstima. quod le-
gi municipali intelligendæ confert^c: qua cauetur, cogi
quemlibet iurare delata sibi ab aduersario iurifuran-
di forma, stariq; sacramēto, præterquā in his quæ extrin-
secus à formula ueniunt. Finge, detulisti iusiurandum,
an mutuatus mihi centum fueris: iuro te mutuatum,
sed me tibi tantundem uini præstisse, æstimum id est,
nec cre

y l. creditor. ff.
de pig. actio.

z l. cū fundus.
ff. cō. præd.

a l. itē ueniunt.

b l. j. de usufr.
l. e. Bar. in d.
l. j.

c Segno. in cō
si. post malef.
Ang. Aret.

nec crederetur cōpensatio, si suprascripta sententia uera esset. Adde etiā estimū id dici, qđ de rei natura nō est^d.

d l. flum. §. u.
trū. de dam.
infecto.

Xplicitis itaq; uocū ipsarū quibusdam quasi interpretatiūculis, prosequendū est, quēadmodum suprascripta quęstionē determinemus: & qđ intrinsecus itere est, quatenus rei estimationē spectat, semper cōsiderari,

e l. uinum. ff. si
cer. pet.

rationemq; illius duci, Bar. & ceteri tradiderūt^e. Sed in eo nō modica difficultas uertitur, qđ dubiū est à quo tempore estimatio crescat. nam si tibi uinū mutuo dederim, nec reddas, estimationis rationē in eūdā temporis, quo in iudicio petierim, Sabinus scripsit^f: at si uinum uendi derim, nec tradam, estimatio emptori cōputabitur, quanto pluris uinum ualuit, uel cum uēditum est, uel cum fuit petitum: quod Pompo. tradit. quemadmodum. hęc respōsa extricabimus? & ueteres interpretes plurifariā distinctionibus ea dissectuerunt: quorū sententias Bartolus, &

f l. datio. §. cum
per uendito
rē. ff. de aci.
empt.

g In d. l. uinū.

recētiore confutant^g. Igitur ipse in uēditione tempus quo contractus initus est, perpēdi idcirco prodidit: quia tunc in mora esse uēditor incipit, cū pretio accepto statim teneatur uinū tradere. non probant id recentiores, nec admittunt statim uenditorē pretio accepto esse in mora: nam nec lex Bartolum defendit^h, cum pretio accepto uenditor non solum rē, sed etiā rei accessiones teneatur tradere, solumq; ratione lucri non faciundi sit in mora, non autē si damnum emergit. Aliter itaq; ipsi respondent, in Pomponij resposso actū fuisse ut statim uinum præstaretur: & hoc per locum à solitis cōiiciunt: usita-

h l. curabit. C.
de aci. empt.

tum enim est, ut in uenditione data pecunia statim res tradatur. itē mutui natura est, nō ut incontinēti reddatur, sed post aliquod tēpus: at in uenditione cū aliud non agitur, presentī die debetur. igitur in mutuo contractus tēpus nō inspiciamus, quia tunc nō solet reddi: in uenditione cōtrā. & ita Fulgosiū quoq; existimat: sed in aduersum deducitur: quoniā si cōtractus tempus in uenditione respiciamus, consequens esset, ut tum uinum quoq; periculo uenditoris periret: quod falsum est, cum periculum emptor subeatⁱ, ut Vlp. scribit. nisi dixeris tunc periculum ad emptorē pertinere, cum uenditor morā non cōmiserat: at in Pomp. responso cōmiserat: quia interpellatus fuit. cum enim Iuriscon. loquatur, cum uenditor fuerit in mora necessario debemus interpretari uenditorē fuisse compellatū: alioquin mora non dicitur. nam quoties legislator aliquid refert, intelligere debemus omnia interuenisse, quę actui necessaria sunt^k. Accipiendū itaq; Pomponij responsum est, ut interpellationē ab emptore factā dicamus: alioquin si uenditor uinum non tradidisset, nulla in eo fuisset mora. Ceterū quoniam hīc tractatus responsa quedam simul pugnancia continet, quorū cōcordiam cum diu interpretes nostri tractauerint, uoto frustra habiti sunt: quoniā ut Iason ostendit^l, eorū distinctiones & in caullis & coniecturis quibusdā fallacibus consistunt: nostrę operę fuerit, Gordianū hunc nodum, nō ut Alexander fecit, gladio secare: sed quantū uires possint, manibus dissoluere. & quoniam ueritas uerborū administrabilis nō indiget, aliter quā in presentē diē quisquā existimauerit, sic arbitror explicandum. Cum de his cōtractibus am

i l. j. de pericu.
& cōmo. rei
uend.

k Decius in. c.
j. de iudi. Ful
go. Albe. de
Rosa. las. in
l. Barbarius.
in j. col. de
offi. prero.

l In l. uinum.

bus ambigimus, in quibus debitor facere tenetur, ueluti fundū restituere, rem tradere, distinguēdū putamus eos qui sunt districti iuris, ab his qui bo. fid. dicūtur, in illis morā purgare ad litis usq; contest. pmittitur^m: & idcirco aestimatio nō nisi à litis cōtest. tēpore inittiturⁿ: in his, quoniā magis ex bona fide proceditur, usq; ad sentētiā tradi uel restitui res pōt^o: quapropter rei aestimatio nō fit, nisi in sentētie tēpus^p. Cū uero de his cōtractib⁹ que rimus, in qbus uersatur datio, eodem modo distinguendū, ut in bonae fidei cōtractibus aestimatio ineatur, utrius tēporis uoluerit actor, morae an sentētie^q: in contractibus stricti iuris litis cōtestate tempus obseruemus^r. quod si certā speciē dari actum est, quāuis obligatio praecise uideatur^s, tamen tēpus sentētie attendemus: ita tamē, ut si res interim deterior facta sit, eius quoq; ratio habeatur. quapropter tali casu lex litis aestimationē solui iubet^t: quae aestimatio & rei ipsius & accessionū oīm, eiusq; qd interest ualorē resarcit. unde cōsequens est, ut praecise nō cōpelli quenquā ad dandum existimem, praeterquā eum qui rei uendicatione superatus sit: ab hoc enim res manu militari propter ius dominij, quod in actore est, auferri debet^u. at in casu nostro satis est litis aestimationē dari: nam quamuis lex teneri eū omnimodo dicat, non tamē cōsequens est, ut aliter quā in pecunia cōdēnādus sit^x: si enim dominij promissor nō transferat, nō exprimitur in lege quo alio remedio sit agēdū: tametsi & non ineptē dici posset, in promissore fundi Tusculani procedere, qui idē & dominus sit, & rei dande facultatem habeat: at nos in eo loquimur, quem clarissimē non constet certe illius

m l. insulam. ff. de uerb. obl.
n l. hominē. ff. manda.

o §. in bonae fidei. instit. de actio.
p l. ij. §. i. hac. ff. com.

q l. datio. §. si p uend. ff. de act. empt.

r l. si. de condi. tri. l. uinū. si cert. pe.

s l. ubi autē. §. si. de uer. ob.

t l. si seruus. de euis. l. hāeres. §. si u. nus. & §. si incerto. fam. arcif.

u l. qui resti. ff. de re iudi.

x Alex. l. ij. §. ex his. col. pen. de uer. oblig.

illius speciei præstandæ potestatem habere. priorem tamen resolutionem magis probo. Si igitur sub ipsum sententia ferendæ tempus, debitor offerat æstimationem, quia dare nolit, iudex debet id admittere, & creditorē compellere, ut rei petita prætium recipiat, quoniam si reus rem tunc daret, eius respectu liberaretur: idem ergo si prætium præstat, quod si reus tunc nihil offert, iudex rem petitam solui pronuntiabit: & si reus non soluat, ex officio iudicis id curabit, ut æstimatio in stricti iuris contractibus reddatur, eius temporis respectu quo res petita est, tunc enim mora incipit in bonæ uerò fidei contractibus, iudex in æstimationem (ut dixi) condēnabit, utrum actor uoluerit, aut tempore quo expressim mora facta est, puta per interpellationem, seu tacite, ueluti cum dies qua solui actum fuisse præsumitur, interpellat: aut à tempore quo sententia est ferenda. & Pomp. ita accipiendum est respōsum, dum inquit uenditorē condemnari utro tempore pluris uinum fuerit, uel quo uinum uenit, uel quo lis in condemnationem deducitur, id est lis ipsa fit condēnatio, & fertur sententia: non enim de litis contestatione hinc quicquam accipitur, quippe uerba repugnarent: qui tunc ad rem faceret condēnatio? & suprascripta locum sibi uēdicant circa æstimationem ipsius rei principalis: non autem in fructibus accessionibus uel, que indistincte à mora incipiunt in tempus sententiæ, ut infra enarrabimus. & si in præsententi tractatu hoc modo distinxerimus, Accursij et Bar. ceterorumque cōmēta minimū nos offendēt: è quibus alter cum rem non satis perspectā haberet antiquorum ingenia tenebris inuoluta

y § ff. insti. de temp. app.

z d. l. uinum.

a d. l. datio. §. cū per uēdi.

b I. Iulianus scribit, l. fructus. ff. de re uendi.

c Bar. in. d. l. ij. §. in hac.

inuoluta fuisse tradidit. Dixerit fortasse aliquis, absurdū esse, eum qui in mora ad usq; sententiæ tempus perseuerauerit, tã leuiter plecti, ut rei æstimatio nō habeatur, nisi quatenus tunc ualet. cui ipse responderim, æstimationē quidem, uti diximus, ineundam: sed non idcirco minus poterit reus in eo cōdemnari quod ex mora iure inducitur: non enim ideo effectus more sublati existimantur. Igitur Sabini responsum intelligi debet^d: cum iam sententiā sua iudex declarauit uinum re. l. di. debere, & hoc est quod in eo dicitur uinum per iudicem petitum fuisse. in obligationibus enim dandi æstimatio non soluitur iure obligationis, sed post latam sententiā officio iudicis. actor enim ubi reus condemnatus fuerit uinum reddere, in executionem iudicati officium iudicis implorabit^e: & si uinū nō reddetur, iudex in æstimationē & quatenus interest, reum compellat. quod ergo in responso dicitur per iudicem peti ociosum non est: licet si communem eius legis interpretationē sequeremur, nullius esset momenti, uel certē inauditam rem confirmaret: in mutuo uidelicet non solum certi condictione agi, sed officium quoque iudicis implorari. Verū & in Pomponij^f responso illud adnotandum est, obligationem dandi esse, quoniam uenditor in genere tenebatur^g: quod & recentiores, quamuis Bartolo repugnante^h, approbant. nam & locum sibi uendicare arbitror in rei iudicatæ executione, quo officium iudicis requirimus. cū enim uenditor esset obligatus ad genus, in principali causa solū queritur, ut uenditor det, nō autem de eo quod ob moram actoris interest. Ceterum quoniam in hoc tractatu non mediocrem

scrupulum

d l. uinum.

e l. si intra . ff.
de re iudi.

f d. s. si per uen
ditorem.

g l. ex empto.
ff. de ac. emp.
in prin.

h In d. l. uinū.

scrupulum Vlpianus inijcitⁱ, eius uerba παρέρυως, & i l. iij. ff. & tri.
 obiter emaculanda sunt. Is in lege III. de triticaria con-
 ditione, in Pandectis Florentinis ita scripſiſſe deprendi-
 tur: In hac actione ſi queratur res, quæ petita eſt, cuius
 temporis æſtimationẽ recipiat, uerius eſt quod Seruius
 ait, condemnationis tempus ſpectandum. ſi uerò deſierit
 eſſe in rebus humanis, mortis temp^o. ſed etiam ἐν πλάτῃ
 ſecundum Celsum erit ſpectandum: non enim debet leuiſ-
 ſimũ uitæ tempus æſtimari, & c. ſignificat autem dictio
 illa ἐν πλάτῃ, quaſi lati^o dicas, & inobſeruatſ iuris an-
 guſtijs: ne ita tempus mortis ſpectetur, ut ad leuiſſimam
 æſtimationem rem redigamus: ſed potius quod bonum
 æquumq; eſt, æſtimemus. Inducẽda igitur circumſcriben-
 daq; eſt uox illa, antea, quæ loco Græcæ dictionis ſuppoſi-
 ta fuit, ut uariæ illæ & incõſtantes Accuſij expoſitiones
 explodãtur: qui dum illud aduerbiũ tripliciter interpre-
 tatur, oſtendit planè ſe textum non intelligere. & hæc q=
 dem à nobis dicuntur, non quod noſtra diſtinctio à uul-
 gata lectione diſcrepet: ſed quod non ab re ducimus hu-
 iuſmodi caſtigations ceu gẽmulas noſtris ſcriptis inſe-
 rere. Vt ergo unde digreſſi ſumus reuertamur, illud con-
 tra ſupraſcriptam diſtinctionẽ fortiſſimè intorqueri po-
 teſt. nec enim in obligationibus facti eam differentiã ad-
 mittendam eſſe uideretur, ut in ſtricti iuris cõtractibus,
 quãti res ualeat in litis cõteſtate tempus inſpiciamus, tã
 quam hucusque rem promiſſam dare liceat: quinimo etiã
 poſt litis conteſtationem, ſi reus offerat id tradere qd' pe-
 titur, abſolui debere ferè conſtat^k. ſed hĩc animaduerten-
 dum eſt, quoniam nequaquã arbitrator uerũ id eſſe, tametſi
 D. And. Alc. de eo qd' intereſt. L Barto

k ſ. fi. inſtit. de
 perpe. actio.

1 Barto. in. l. si
insulã. in. j.
opp. de uer.
obl.

m l. sed si alia.
ff. de consti.
pec.

n l. si reus. ff.
de procur.

o d. l. interdũ.
g. fi. de verb.
obl.

p d. g. fi. in fi.
de perpe. &
semp. act.

Bartolus¹ ubiq; hoc tradat, alij q; probent: plurimas enim hæc hæresis leges uiolat, & per cauillationes discindi cogit. & in primis si insulam, inquit lex, fieri stipulatus es sem, & transierit tempus quo potuisti facere, quandiu litem contestatus non sim, posse te facientem liberari placet: quod si litem cõtestatus sim, nihil prodesse tibi si ædifices. ecce quæ admodũ in nostrũ sententiã uerba legis accedũt: & tñ Bart. intelligit, qñ lis nõ sup facti petitionẽ sed super id qd' interest, est cõtestata, cũ de eo qd' interest uerbũ ibi sit nullũ: consequensq; ex hac sua interpretatione damẽtũ & cardo totius legis cõsistebat. Sed & Paulus^m, sit, Iurisconsultum illud silentio transmisisse, in quo sumus in contractu stricti iuris, si reus offerat, usq; ad litis contestationẽ diluere morã damnũ scribit, post lit. cõtestatã minimẽ: imo sententia omnino proferri debet. & id intel ligere cũ obligatio inefficax est, quod Bartolus fecit, per quam incõueniens & absurdum est. loquitur autem Paulusⁿ in obligatione facti: interpretatur enim uerba illa, neq; fecisse in prætoris de cõstituta pecunia edicto prius ab eo descripta: ut merito Accursius quãdoq; & Raynerius^o existimauerint, post iudicium acceptum indistinãtẽ moram amplius dilui non posse. Consequens nunc est, ut obiecta redarguam. & dum adducitur iuris regula, si ante rem iudicatam is cum quo actum est, satisfaciãt, acto rem absoluendum esse^p: respondeo satisfieri in casu nostro actori, si post litem contestatã super petitionem facti, reus non ipsum factum, sed quatenus interest actoris rependat: inuito enim actore factum præstando non satisfaciãt. nam cum lex obligationem facti post litis cõtest. in æstimationẽ

in estimatione eius quod interest transfundat, illud incipit deberi, non factum. & hæc ita defenduntur absq; aliqua iuris scripti conturbatione: cum alioquin in hisce questionibus cernere sit Doctores ipsos miros Autolycos Sophistasq; nam & pro nostra hac sententia illud facit quod quoties stipulatione pœna alijcitur, ea loco eius quod interest succedit^q. fitq; hoc casu nouatio, & post lit. contest. solum potest solui pœna^r. cur non igitur idem est in eo quod interest? Illud non omiserim, & in hoc multum se contorsisse Bart.^s cuius dicta quandoq; latissimè discursimus. Cum à nobis declaratum sit, quemadmodum ineunda sit eius quod interest ratio in rei ipsius debite estimatione, reliquum est, ut & id queramus, qua ratione inibitur in fructuum accessionumq; computatio. & Bartolus^t, quæ uti signiferum ceteri, ferè omnes sequuntur, tribus pronunciatis rem absoluit. ¶ Si mihi fundum dare obligatus es, à tempore quo lis est contestata, fructus considerabuntur. ¶ Si teneris tradere, à tempore moræ fructus accedent^u, non sicut fructus, sed uti portio eius quod mea interest te non fuisse in mora. ¶ Si dandi simul & faciendi reus es, ueniunt in condemnationem in tempus moræ, nisi præcedentis cõtractus natura aliter suadeat^x: ueluti cum uenditor rem dari, uacuatq; possessionem tradi promittit. & hæc quidem Bartolus & ceteri dixerunt^y, quorum sententia nobis nequaquam uidetur probabilis, Et aduersus secundum pronunciatum illud adducitur, quod Pomp.^z scribit, cum qui sibi possessionem tradi stipulatur, nihil intelligi de fructibus agere, & propterea neq; ab lit.

q l. si. ff. de p̄t. stipul.

r l. j. ff. de pen. leg.

s In. l. ita stipulatus magna in sexta q̄st.

t In. l. videamus. ff. de usur.

u l. si fūdū tradi. ff. de uerbo. obliga.

x l. stipulatus ff. de usur.

y lator in. l. si filiusfamil. §. si. de uerbo. obliga.

z l. datio. §. j. de act. emp.

cōtest. neque ab mora eorum rationē duci. & recentiorū
 in eo ressonso interpretatio perquam insulsa est, qui nō
 computari fructus tradunt uti fructus, sed tanquam por-
 tionem eius quod interest. quapropter cum uir diligens,
 & cautus rusticus longè plures fructus sit collecturus q̄
 soleant patritij, si computarentur ut fructus, quicquid ru-
 sticus collegisset, computandum foret: sed cum aestimetur
 tanquam id quod interest, id solū in pretio fuerit, quod ue-
 risimiliter patritius collegisset. hæc expositio cauillatio-
 ne nō caret. cum enim fructus id sint quod intrinsecus in-
 terest, si Bartolo hīc credimus, cū lex dicat fructus nō de-
 beri, non ne ostendit, id quod intrinsecus interest non de-
 beri, quatenus in fructibus cōtinetur? Sed & frigida est
 eorum ratio, cum possit patritius æquè multos fructus re-
 cipere, atque facturus erat uillicus, si per æquè diligentē
 agricolam uineā coli faciat. sunt enim hæc subtiles quedā
 argutiæ non aliqua lege, nō Iurisconsulti ressonso expres-
 se, sed quas suo de uertice Bartolus formant. Quin &
 suprascripta distinctio caret ratione: cum enim is qui te-
 netur dare, efficacius obligetur eo qui tradendi reus^a tan-
 tum est: non ne absurdum est, eum fructus debere, non ni-
 si à litis contestatæ tempore, hunc uerò ab ipsa mora? ita
 que communem sententiam non probo, quam alijs etiam
 argumētis Syllimanus, Suzarius, Oldradus, Butricari⁹,
 Fulgosius^b damnant: tametsi nec ipsi rectè declarent. Il-
 lud igitur sciendum est, eum qui sibi fundum tradi sti-
 pulatus est, in dubio non uideri id egisse, ut causa bonorū
 huiusmodi stipulatione comprehenderetur^c. quapropter q̄
 ita stipulatus est, fructus suos non facit: cum ex regula iu-
 ris

a Lubi aut. §.
 ff. de uer. ob.

b In d. l. uidea
 mus.

c l. si rē tradi.
 ff. d' uer. ob.

ris ad dominum, non ad eū qui in possessione sit, fructus pertineant^d: in ambiguis quoq; qui rem tradi stipulatur de huiusmodi traditione uidetur intellexisse, ex qua fructus non debeantur^e. Cum ergo quisquam fundum certo die tradi stipulatur, si promissor non tradiderit, in id condemnandus est, quatenus stipulator damnum passus est, & lucrū amisit. sed num in fructus? & opinor nō debere quoniam si stipulator collegisset fructus, suos nō faceret, sed restituere eos domino teneretur^f. unde sua non interest habere, quod illicitè haberet^g. & hoc modo est accipiendū Vlpiani responsum: qui, si fundū, inquit, certa die præstari stipulor, & per promissorem steterit, quominus ea die præstetur, consequuturum me quanti mea intersit morā factā non esse. id enim est unde omnis caligo in præsentī articulo euagata est: est autem accipiendum in eo q̄ in mala fide esset, & idcirco fructus suos non facit. in dubio enim casu Vlpianus loquitur: & cū quilibet res suas scire præsumatur^h, si quis dominus fundi non est, haudquaquam uerisimile id eum ignorare: quin potius creditur scire eum res suas, & cōsequenter fundum suum non esse. cum igitur aliquis fundū simpliciter tradi stipulatur, & scit fructus ad dominum pertinere, non autē suos fieri, eius probabiliter nō interest fructus sibi dari, quos restituere domino cogeretur. Iurisconsultus autem generaliter locutus est, à tempore moræ stipulatori quod sua interest restitui. si enim est bonæ fidei possessor, sua interest habere fructus: si male fidei, non interestⁱ. Queret aliq; unde accidat ut in stipulatione quæ rem tradi concipitur, bonæ fidei possessori fructus à tempore moræ resar-

d l. i. fundo. ff. de rei uend.

e l. in cōuētiō nibus. §. si. se cundū intel lectū, quē fir pra ten ui. ff. de uerb. obl.

f d. l. in fundo

g d. l. si fundū.

h l. cū de inde bito. de pba.

i d. l. in fundo

ciantur, cum in stipulatione dandi non ita sit^k cui
 ipse responderim. eum qui dare teneatur, esse uel debere
 esse dominū: cū qui dominus nō sit: dare nequeat: donec
 igitur dedit, facit fructus suos. Ceterū iniquū id uisum
 fuit, ut ex sua mora fructus lucraretur: quare placuit me
 diam uia eligi, ut post litē contestatā in fructus collectos
 teneretur. at priore casu fructus ad dominum pertinet,
 uel eū qui loco domini sit, puta quia bonæ fidei possessor.
 qua ratione si uersus dominū, uel bo. fid. possessorē in mo
 ra sis, fructus tradere statim teneris: si uerò creditor tuus
 dominus fundi nō sit, non teneris. igitur in hoc articulo
 sic distinguendū potius fuit: ut cum is qui stipulatus est
 tradi, nec dominus, nec loco domini est, nullo tempore fru
 ctus rei accedant^l, nisi uacuā possessionē tradi stipula
 tus sit^m: nā hæc causam bonorū cōtinet, ut in principio
 operis demonstraui. si uerò est dominus à tempore quo
 mora facta est, fructus cōputabunturⁿ, quòd si quisquam
 sibi dari stipulatur, tunc in Bartoli cōmunemq; senten
 tiam uado, quòd fructus ab lit. contest. tēpore cōputādi
 sint^o. sed cū dari & fieri spōdemus, fructus à tēpore mo
 ræ collectos præstabimus^p. Idem iuris est si rem restitui
 petierim^q, quòd & in actionibus bonæ fidei, uel earum
 naturam habentibus plerique existimant^r.

k d.l. si fundū.

l l. datio. §. j.
m d.l. in cōuen
 tionibus.
n d.l. si fundū.

o d.l. uideamus
p d.l. si stipula
 tus.
q d.l. uideamus
r l. f. l. si filij.
 §. j. de uerb.
 oblig.

Tertio quaestio est, quæadmodum id
 quod extrinsecus interesse aiunt, in
 condemnationē deducatur. quem
 tractatum cum Bartolus pluribus
 distinctionibus explicuerit, nos qui
 eius uestigia imitamur, quinque axi
 omatibus

omatibus sumus enarraturi. Id igitur primū sit: accessio extrinsecus proueniens, quæ rem quacunq; prosequitur, in eius quod interest æstimationem ita cadit, ut eius ratio semper habeatur: ueluti si ancillam uēdidero, & eui-ctus sit partus in condemnationem deducetur quatenus tua interest partum non euinci. idem si seruum emero, cui sit delata hæreditas: finge enim à te occisum, certè mihi in omnē quoq; hæreditatem teneberis. Sed hīc aduertendum est: quia communi æstimatione quamuis seruo relicta sit hæreditas, non tamen is carioris pretij æstimatur, ut Paulus scripsit ^s: cuius responsum ubi castigatè legitur, recentiores ^t corrumpunt: at quod re uera corruptum est, silentio transigunt. is autor, pretia, inquit, rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur. inuertunt quidam, & finguntur malūt legere, uerūm fictiōne hæc est, an potius æstimatio? nihil. sanè hæc commune habent. Ipse uulgatam lectionem probo: accipiendum enim est funguntur, id est functionē recipiunt, hoc est æstimationem quæ fungitur uice rei. est autem in passiuā significatione positum. quod & ueteres in simili uerbo, utor, fecisse Gellius obseruauit, & alij prodidere, maculosus autem circumfertur uersiculus, finem uersus, quem nos ex antiquis codicibus ita restituumus: sed nec heredem post mortem testatoris institutum seruum, tanto pluris esse, quanto plus euenire potest Pedius scribit: est enim absurdum, me ipsum heredem institutum non esse locupletiozem antequam adeam. si autem seruus hæres institutus sit, statim locupletiozem effectum: cum multis causis accidere possit, ne iussu nostro

s l. pretia rerū. ad. l. falc.
t Mod. i rep. l. filium, quē habentem.

adeat:acquirat etenim nobis certè cum adiret. esse autem præposterū, antè nos locupletes dici quàm acquisierim². & hoc modo legēda sunt eius responsi uerba. Sed & dū dicitur, eadē causa est eius serui, qui noxam nocuit, nec enim delinquēdo q̄squā pretiosior fit: significat noxā nocere, delictum facere, quòd per noxæ deditiōem expurgetur. T. Liuius libro IX. quandoquidem hicce homines iniussu Po. Rom. Quiritiumq; fœdus ictum iri sponderunt: atque ob eam rem noxam nocuerūt, quo Po. Roman. scelere impio fit solutus, hosce homines uobis dedo. Hoc autē dictum est propter estimationem, quæ augetur in lege Aquilia. Sed his omīssis, ad rem ex diuerticulo redeamus. cum constet idcirco quòd alicui delata sit per seruū hæreditas, nō censeri eum ditē rem^u: certè consequēs est, huius accessionis in eo quòd interest rationem non duci. Sed tamen ut huic argumento respōdeatur, debemus scire, si hæreditas mihi delata sit, cum in bonis meis ius ad eundem comprehendatur, rectè nuncupari me locupletiorē^x: sed cum seruus meus hæres institutus est, non idem est ut possim ipse locupletior dici: non enim propriè tunc mihi delata dicitur hæreditas, quippe delata est, quam quis ad eundem consequi potest^y: at hoc casu adire ego nequeo, quid enim si seruus nec precibus nec minis flectatur, & aditurum se neget^z? ipse enim locupletior non sum, & multominus seruus, cui nihil potest acquiri. Igitur ut omnes obices remoueamus, non obstat primum argumētum, quòd uenditorem ancillæ euicto partu, teneri Iulianus scribat^a, quòd & in uenditore serui probatur hæreditate euicta, nam utroque in casu & partus, & hære

u d. l. pretia.

x Bart. i. l. post emancipatū. §. fi. ff. de lib. leg.

y l. delat. ff. de uerb. signifi.

z l. cū pponas C. de hæred. institu.

a d. l. uenditor ff. de euic.

& hereditas emptori semel acquisita fuerant. unde ius
 habuit in re, non autē tantum spem ex qua pretia rerū
 non augentur. quod uero neratius^b scripsit, si seruum oc-
 cideris cui hereditas delata fuerit, teneri te lege Aquil-
 lia in omnē hereditatē: ea ratione inductum est, quia de-
 liquisti. at in delictis quanti quanti etiā extrinsecus in-
 terest, sit condemnatio: quod infra disputabimus. sed &
 quod ait lex, si hereditas amissa sit, quia seruus nō exhi-
 beatur, id dānum hereditatis aestimari debere^c: in actio-
 ne ad exhibēdum sibi locū uendicat, quæ arbitraria est,
 & in qua iusiurandum in litē defertur^d. unde non ra-
 tio solum eius quod extra rem damni incidit, in ea ini-
 tur, sed affectio quoq; probabilis est, & hoc modo pos-
 sunt cōtraria argumenta euitari. Caterū & specialis ra-
 tio Pauli respōso assignari posset^e, quapropter Bartoli
 suprascriptū axioma generaliter accipiendū uideretur.
 qđ enim ait Paulus^f, si hereditas seruo meo delata sit, in-
 terim nō esse me locupletiorē, nec huius lucri in eo quod
 interest rationē cōmuniter duci: procedere arbitror in
 cōmuni rerū aestimatione, quæ propter deductionē ex le-
 ge falcidia debetur aduersus legatarios, qui ad lucrum
 admittuntur. quare si seruo meo delata sit hereditas, cū
 eulibet adire, uel id minus liberum sit, possum ego ius-
 sum seruo nō præstare^g, ne uidelicet adeat. nec id mihi
 damno uersus legatarios esse debet: cū id in fraudē fieri
 nemo dixerit, si lucro abstineo. Igitur donec adiit ser-
 uus, nihil amplius aestimabitur: & id erga legatarios qui
 lucrū spectant. at in iuribus, quæ aduersari supra demō-
 strauit, dominus cui resarciendum est damnū, de euitando

b l. unde Nera-
 tius. ff. ad le-
 aquil,

c l. sed & hære-
 ditas. ff. ad
 exhib.

d l. itē uidea-
 mus. §. fi. ff.
 de in lit. iur.

e d. l. pretia. ff.
 ad l. falc.

f In d. l. pretia.

g l. qui autē: ff.
 q̄ i. frau. cre.

detrimento agebat: & uerisimile fuit, dominū ut seruus adiret iussurum fuisse, cum hoc domini utilitatē respiceret. at priore casu iussus in cōmodum legatariorum uergebat, non domini. quapropter credibile fuit, dominum prius non fuisse iussurū, quā cū legatarijs transegisset. & hoc uerius esse opinor, quā quod ibi Bartolus commentus est. Secundum Bart. axioma est: In re quæ æstimationē intrinsecus augeri non patitur, id quod extra rem accidit, damnum representaturⁿ. quod cū æstimatio intrinsecus augeri potest, contrāⁱ: & id, cum interest, quia non fecisti. exempli causa, quod Vlpianus ait, centum apud te deposui: quæ cū repeterem, nō tradidisti: æstimatio hīc augeri nequit, centum enim aurei omnī tempore centū ualent. habebitur igitur solū ratio eius quod extra ipsam rem mea interest. quid enim si pecuniam sub pœna debui, & quoniam mihi depositum tradere renuisti, coactus sum pœnam soluere? & dictum id Bartoli communiter approbatur: uideamus quā uerum sit. & in primis rationē nullam habere id uidetur. Cur enim cum æstimatio non augetur, uenit id quod extra rem interest? nōne utrunq; simul considerari potest, ut & æstimatio augeatur, & quantum interest etiam extra rem simul cōueniat? nam Gallus Aelius^k scribit. si uestimenta aut scyphus petita sint, & ea non præstes, nō solum te condemnari in eorū æstimationē, quæ quidem augeri potest: sed etiam in id pretium, quod mercedis nomine capi potuisset, si ea locassem: hoc enim extrinsecus interest. sed & ualida ratione idem cōuincitur: cum enim in his rebus, quæ pretium intrinsecus accipiunt, rationem cessantis lucrī habeamus,

h l. nūmis. de in lit. iur. l. iij. §. si. de eo qd certo loco. l. si pœnam. l. liber. ij. §. si. de uerb.

i l. si sterilis. §. cum per uēditorem.

k l. uideamus. uer. præterea. ff. de usur.

habeamus¹, quanto magis aestimādum fuerit id quod extrinsecus interest, quatenus dānū respicit: multo etenim equius est nobis ne detrimentum aliquod patiamur succurri, quān ne lucrum perdamus^m. Verūm & illud aduertendum est, Vlpiani exemplumⁿ, quod supra adduxi, haudquaquam sententiā cōmunem adiuuare. cum enim centum penes te à nobis deposita abnegas, condēnaberis quidē in eo quod mea extrinsecus interest, in alio nō cōdēnaberis: quoniā pecunia certā habet aestimationē. igitur in utroq; damnareris, nisi alterū, uidelicet nummorū aestimatio, locum hoc casu non haberet. quamobrem nostrae sentētia assertor quoq; Fulgosi^s fuit: qui duplici ratione communia insectatur, licet utraq; non satis firma. aiebat enim, in oleo similibusq; rebus accessiōis aestimae causam facilius quān in pecunia admitti^o: ut facillē & quod intrarem, & quod extra damnum emergit, simul computetur. aiebat rursus, id lege constare, si res uendita non tradatur, quanti interest emptoris agi^p, quod inter- dum rei pretiū egreditur: ea enim uerba, quanti interest, necessario extrinsecus accipi. nō enim intelligi possunt in eo quod nostra habere ex affectu interest: nisi (quod uerius est, & ego probo) responderis, de eo accipi¹ quod singulariter ob utilitatē interest. id enim & in condemnationē deducitur, & rei pretium plerunq; egreditur^q. Ceterū nostrae huic sententiae unicum Pauli Iurisconsulti responsū^r aduersatur: qui, cū per uēditore, inquit, steterit quō minus rē tradat, oīs utilitas emptoris in aestimationē uenit, q̄ nō extra rē cōsistit. neq; enim si potuit

ex uino

1 d. l. uideamus.
& hac. l.

m l. ff. C. de co-
dicil.
n l. nummis.

o l. oleo. C. loc.

p l. rogasti. ff. si
tibi. ff. si cer-
peta.

q l. j. de actio.
emp.

r l. si sterilis.

ex uino puta negociari & lucrū facere, id æstimandū est non magis quàm si triticū emerit, & ob eam rem quod non sit traditū, familia eius fame laborauerit: nā nec pretium tritici, nec seruorum fame necatorum consequitur. Guic respondet Fulgosius, non omne quod extra rem dānum uenit emptori rependi: sed illud tantū quod nō omnino est impertinens. cur enim non præuidit emptor, hoc accidere potuisse, ut uenditor triticum nō traderet? sibi igitur aliunde interim parare debuerat: nec cauto patrifamilias cōuenit dicere, non putaram. responsionē hęc Fulgosij ipse non approbo: quandoquidem uulgò dicitur exempla regulam nō arctare. cum enim Iurisconsultus semel dixerit utilitatem, quæ extra rem consistit, non æstimari: sequentia exempla restringere dictum nō debent, nam & quod ratio cessantis lucri habeatur, nequaquam impertinens est, & tamē negat lex æstimari. Igitur alio modo censendum arbitror, & illud affirmandum, hoc in tractatu ex cōtractu emptionis & uenditionis, ad ceteras promissiones argumentis non inferri. hoc enim in cōtractu etiam uersus negociatorem lucri cessantis ratio non habetur^s: cum tamen in reliquis casibus habeatur^t. Itaq; puto generaliter concludendū, non solū eius quod intra rem, sed etiam simul eius quod extra rem nostra interest, rationem habendam: aliud tamen esse specialiter inductum in emptionis & uenditionis contractu. nā cum emptor & uenditor simili iure cēseantur, & quod passim aiunt, sint correlatiua, non debuit alter plus altero grauari^u. cū igitur id statutum esset, ut emptor, si pecuniam non traderet, in usuris solum legitimis condemnaretur

^s l. fi. ff. de peric. & com.
^t d. l. iij. §. fi. ff. de eo quod certo.

^u l. ij. C. de cupref. li b. xij. d. l. fi.

naretur, æquū fuit ut uenditoris quoq; mora nihilo diu-
 rius puniretur. unde si rem uēditam nō tradit, solum in
 eo quod intrinsecus interest damnatur: id enim quod ex-
 tra rem uersatur, legitimū usurarum modum excedit ^x. x l. oleo. C. de
usur.

Tertium Bartoli axioma est huiusmodi. Cum quis non ne-
 gligentia, sed ex malefacto reus est, puta quia tradidit rē
 non suam, si scienter, quicquid etiam quantumcumq; ex-
 trinsecus interest ^y, si ignorans, usq; in duplum tenetur: si y d. l. titius.

uero ignorans uitiosam rem tradiderit, tenetur quanti
 minoris ^z: præterquā is qui uas uitiosum præstitit ^a. pro-
 batur hæc sentētia ex Pauli Africaniq; responsis, alijsq;
 item legibus. Verūm suprā admonui, ea responsa male
 fuisse à cæteris intellecta: quoniam ex eorū uerbis ostēdi
 etiam in sciente rem alienam, illud procedere ut ad du-
 plum solum conveniatur: nam & non comprēdi eum ca-
 sum sub hoc axiomate existimari: nō enim qui rem alie-
 nam uendit, uerum est male facere ^b: imò rei alienæ uen-
 ditio ualet: & satisfacit emptori is q de euietione se obli-
 gat. Igitur in diuersam sententiam eo: atq; opinor, quo-
 ties ob rem alienam traditam agatur, siue imprudens uē-
 ditor, siue sciens fuerit, quatenus emptoris interest omni
 modo condemnandum, ita ne duplum egrediamur ^c, quòd c d. l. Titius.

si ob id agimus, quia male factum, ueluti cum uendi-
 tor sciens tignum uitiosum, uel ouem morbosam tra-
 dit, inde quicquid detrimenti emptor cōsequitur ^d, puta d d. l. Iulianus.

lapsa domo uel corrupto grege, omne resarciendum est.
 quod in ignorante uenditore nō ita est: solum enim agi-
 tur quanti minoris. Verūm dubitauerit aliquis: cur cum
 uenditor rem alienam ignorans tradit, non tenetur quā-
 ti minoris

- ti minoris actione? respondeo: si emptor sciisset alienā*
- e In l. Titius.** *uerisimile ē nullo pretio ab eo empturū: at quādo res nō aliena est, sed uitiosa est, uiliori pretio saltē uēdibilis est: expedit itaq; tūc quāti minoris agere: quod maxime probo, cū uitiū rei affixum est. Dixerit aliquis: cū uenditor sciens rem uitiosam tradit. Iulianus ait quanti quāti emptoris interest damnari: nonne id presenti cōstitutioni aduersatur, qua traditū est, in contractu emptionis & uenditionis duplū non excedi? Bartolus^f respondet, omne illud quanti quanti emptoris interest, simplam quantitatem esse quatenus cōmuniter interest. id ego non probo: quoniam suprā demonstraui hanc cōstitutionem ita intelligendam: ut cōdemnatio in id quod interest non fiat ultra duplum uel pretij conuenti, uel ubi nihil conuentū sit, pretij singularis^g: at in casu Iuliani exceditur. tignus enim tibi fortasse uenditus est decem, & domus diruta ducentis ualet: igitur ex hac cōstitutione duplicāda fuerāt*
- f Bar. in iij. op.**
- g d. l. Titius.** *sola decem. itaq; Fulgosius^h, aut, inquit, id quod interest in locum rei principaliter in obligationem deducta succedit, & nunquam excedit duplum eius pro quo subrogatur: aut principaliter ex seipso perpenditur, & excedit: ut in casu suprascripto Iuliani: cum enim agitur ex maleficio, simplum certum non est: unde tunc secundam cōstitutionis partem attendimus. sed aduersus Fulg. deduci uidetur, quod cōstitutio duplum ex pretij conuenti quantitate deflectit. quod cū in Iuliani quæstione certum sit, non possumus dicere incertorū casuum regulas obseruari: quid cōsebimus? Accursij sentētiam, licet Bartolus confirmauerit, nequaquam supra admissi: quoniam*
- h d. l. Iulianus.**
- nimis*

nimis constitutio coartaretur: si eam disponere tantū dicamus circa duplum pretij singularis: nam & in Iuliani casu prædicto, quod communiter interest, tantum esse nō crediderim, quoniā, ut etiam Albericus notauit, id accidere potest, ut domus cui tignū uitiosum intuli, ex singulari aliqua ratione mihi charior esset: nec tamen ex lege nostra cōsiderabitur domus, uti singulariter mea interfuit, non dirutā usq; ad duplum, sed tigni æstimatio duplicabitur¹. Cynus, difficilis hæc, inquit, est oppositio & cornuta. Martinus & Bulgarus nostrā constitutionē editam esse, ut solū quod intra rem interesset coartaretur, existimarūt: Iulianū uerò loqui cum extra rem interest. quod summè displicet: lex enim hæc nostra generaliter introducta est, ut omnes ueterū difficultates tollerentur. quamobrem Iacobi Rauen. Petriq; sententiā probo, quā Nicolaus Mat. Alberi. Q. Rosates sequuntur: nec aliter credidisse uidetur Fulgosius, ut communē hanc putem. ab his traditum est, in uenditione tigni duplicem obligationem uersari, rem tradi, & uitiosum non tradi: uenditor itaq; tradere tenetur, & quòd bona fide tradet. cū ex eo capite agitur, quia tignū nō sit traditū, obligatio est certa, & duplū æstimatio moræ nō egreditur, cū ex alio agitur quia in dolo malo es, & uitiosum tradidisti, rōne doli obligatio est incerta. hoc enim uitiosè tignum non tradere, certam æstimationem natura, uel qualitate rei non habet: & ideo condemnatio fit quanti quanti interest. idem iuris est in pecude morbosa: nec aliter Martinum, Bulgarumq; sensisse opinor, licet mutile,

i d.l. Titius.

mutile, & nimis laconicè scripserint. Ceterum etiã dum Bartolus, quando quis rē uitiosam ignorās uendit, actione quanti minoris conueniri affirmat, nō satis penes me hoc constat, cum alibi legatur ^k si tibi agrum locem, in quo mala herba nascitur, & propterea pecuascere non possis, te ad pensionē nō teneri: non solum quāti minoris non agitur, sed nihil penitus petitur: nisi dixeris ex eo uitio fundū penitus inutile reddi, quod nō satis probo: magis etenim illud arriserit, si intelligamus idcirco omnē pensionem à colono retineri, quia ex morte pecorū tantum detrimenti fuerat passus: alioquin si malam herbā refecauerit, euulseritq; nihil obesse uidetur, quo minus solum quāti minoris conueniar. Quod autem prosequitur Bartolus, in uase uitioso uēdito idē iuris esse, siue sciuerit, seu ignorauerit: & uenditorem nō quāti minoris, sed in omne prorsus quod intersit conueniri: uidetur carere ratione, cur enim id in uase specialiter inductū est: merito itaq; Accursij sententiã Fulgosius probat: is nihil in uase specialiter fieri scripsit: sed solum obseruari, ut si res quarū uitium probabiliter ignorari possit, uenūdentur, uēditor ignorans quanti minoris iudicio solum teneatur: quod si nō facile fuit, ut ignoraret, in omne qd intersit condemnari^l. Verum nec hoc ipse probauerim: cum facilitas hæc dignoscendi uitium, uel id minus, sit facti: que augere eius quod interest condemnationem non debet, nisi quatenus probetur^m. sed & quid si pecus sit morbosum, uel tigillus cariosus, ut facillè dignosci possit: si tamen uenditor ignoret: nonne conueniri quanti minoris lex aitⁿ ? que generaliter hoc sanxit

k l. sed eddes.
§. j. locati.

l l. tenetur. §.
sed si uas. ff.
de act. emp.
m l. quatenus.
de reg. iur.

n d. l. Iulianus.

nam

nam & contrarium potius distinguendum fuerat, cum in rei uitiose uenditione minus emptori succurratur, cū uitium facile potest agnosci, quàm si nõ sine industria deprendatur. quapropter Vlp. si intelligatur, inquit, uitium morbus' ue m̄cipij, ut plerunq; signis quibusdā demonstrari solēt uitia, potest dici edictū cessare. & ratio in promptu est: sibi enim suā negligētiam emptor impudet, qui uitium minimè latens statim nõ deprenderit. Igitur à maiorum traditionibus discedo, interimq; hoc magis probo, ut distinguamus, an res uēdita seu locata, ob uitium penitus sit inutilis: & hoc casu uēditor, tametsi ignarus, in omne quod interest dānabitur. nā uas si uitiosum sit, puta quia uinū effluat, nullius cōmodi est: uasorum enim ea est natura, ut idcirco emantur, cōducantur' ue, quia ui no impleri possint: hoc igitur uēditor tenetur scire, alioquin est in culpa. aut res uēdita ex huiusmodi uitio non est penitus inutilis, sed solū depretiatur: & tunc quanti minoris experiundum est. nā pecus infirmū penitus nullius commodi nõ est, sicut nec tignus uitiosus: si enim onera grauia nequibit ferre, sustinebit saltē leuia. Et distinctio hæc probatur ex natura actionis: nā quanti minoris actio rē nihil penitus ualere nõ arguit, sed minoris ualere. unde cum res ratione eius operæ ob quam emitur, sit omnino inutilis, nõ ea actio competit: sed per actionē ex contractu quātum est quod emptoris intersit, resarcitur: quoniam dominus scire debuit rem suam, an satis idonea esset operæ cui principaliter conueniret. Accursius hoc in articulo plurifariam anceps fertur: cuius dissensiones referre operæ pretium non arbitror: quandoquidem &

o l. j. ff. d' edit.
edict.

D. And. Alc. de eo quod interest. M nostra

p d.l. Iulia.

q d.l. sed ad-
des. 9. 1.r l. cum plu-
res 9. si tes-
tium. ff. loc.

s d. 9. si seruū.

nostra sententia eo confirmatur, quòd lex^p in uase non integro, & quod defluat, semper loquitur, quod ostendit ex eo uitio reddi nullius cōmoditatis. Quartum Bartoli axioma in hanc formam est: in contractibus qui utriusq; contrahentis gratia fiūt, qualis est uēditio, si seruus uen- datur, emptor nō aget contra uenditorem, nisi scientem, & qui tacuerit: quod in rebus inanimatis est secus. Vi- denda primo est ratio differētiæ: & priore casu idcirco succurri uenditori crediderim: quia facile potuit à seruo decipi: uitia enim in homine facillimè latēt, et propter- ea reprehensionis & maledicentiæ deum Momū traditur ex fabula, tribus in rebus Iouem arguisse, quòd capris cor- nua inutiliter fecisset, utpote reflexa, nec quibus se tueri possent, quòd tauris eadē non in armis posuisset: sic enim futurum ut ualentius impeterēt, quòd homini in pectore fenestras nō aperuisset, ut inde eius mens cognosceretur, ne deciperet: plerūq; enim accidere, ut quos exterius pul- cherrimos censeas, animo sint foedissimo. Sed ad rem, si Bartoli uerba simpliciter acciperemus, apertè reprimi posset: quoniam ex traditione serui, ut obliger in eo quod extrinsecus interest, sufficiat etiam si ignorauerim: quia ob malam electionē sum reus culpæ^s: quod procedit ge- neraliter, cum seruum à me conduxisti uel emisti. Itaque Bartolum intellexisse crediderim, cū simpliciter mecum egisti, ut locarem Stichum: nam si is tibi furtū fecerit, nil teneor, nisi sciuerim eum esse furem, sed & dum idem di- stinguit, an probabiliter ignorari uitium à me potuerit su- pra consutui. Quintum axioma sic explicatur: in con- tractibus qui alterius contrahentium causa solū sunt

puta

puta dātis, ut depositum: is qui dat, tenetur in omne qualitercunq; intersit, sciat seu ignoret^t. at si causa recipientis friant, sciens tantū tenetur: ignorans uero seruum pro noxa dando, liberatur^u. casus hi clarissimi sunt: quia ita expresse à Iurisconsultis proditum est, qui distinctionis quoq; rationes afferunt. nodus ergo in scirpo querendus non est: solū aliquid dubitationis est in mādato. cū alibi lex^x generaliter dicat: si seruus, quē ut emerēs mandauī, damnum tibi intulit, me teneri: alibi uero distinguat, ut liberer eum pro noxa dādo. sed quia id rectē Accursius, & ceteri extricant, ulterius nō existimo agendum. Ceterū quoniam in plerisq; superius à Bartolo recessimus: ex nostra sententia breuiter sic fuerit dicendum: in contractibus nō reciprocis promissor pecuniae post moram, & quod intrinsecus, & quod extrinsecus interest, repraesentare debet^y: cum generaliter uero querimus, in omnibus contractibus, accessionem rei quaquā tēdat comitem considerari^z: in contractu autem uenditionis, quod extrinsecus interest, quia non factum quod fieri debuerat, non rependitur^a: in ceteris contractibus rependitur. quod si uenditor est reus quia malē fecit: si sciens, omnimodo condemnatur^b: si ignorans, aut res uendita emptorem nihil propter uitium iuuat, idem iuris est^c: aut aliquid iuuat, & agitur quanti minoris. quod si uenditor iniuste tradidit, quia rem alienam, in id quod extrinsecus interest emptoris, condemnatur^d: dum tamen dumplum non egrediamur. in alijs distinguo, ut ex Africani responso constat, titulo de furtis^e.

t l. in rebus. §. itē qui sciēs. ff. com. l. pe. eod. titu.

u l. n. l. si seruus. §. quod uero. ff. de furt.

x l. inter cau. fas. §. si seruus ff. man.

y d. l. nūmis.

z d. l. uēditor.

a d. §. cum per uenditorem

b d. l. Iulianus.

c d. l. sed ad des. §. si uas

d d. l. titius.

e d. l. si seruus.

Vperest ut quartam questionē explicemus: num uidelicet hæc cōstitutio in maleficijs, seu delictis, locum sibi uendicet. Accursius, Barto. & ceteri communiter uendicare sibi locum affirmant. Sed in hanc sentētiam illud torque-
 tur, quod ex communi interpretatione in ^f respo Iuliani superius retuli. si enim ut te decipiam, tignū tibi uitiosum uendidero, & domus corruerit, omne tibi detrimentum resarcire cōpellor: quod non solūm duplū, sed decies decuplum potest excedere. Illud itē adducitur: finge sub pœna ducentorum aureorum promississe me tibi librum commodaturum: Titius furatus est librū, quapropter cō-
 actus sum ducēta soluere, cum liber decē non excederet: num Titius resarcire mihi hāc pœnam debet? certē constat debere. ecce igitur quemadmodum excedatur duplū rei. finge te ui aut clām aliquid mihi damni intulisse, ita debes damnari, ut eodem statu constituar, quo forem, si nec ui, nec clām aliquid fecisses ^h, poterit certē id duplū æstimationis damni egredi. & ita censuit Petrus: nec no-
 stra hæc cōstitutio aduersatur: quia & ex uerbis ipsius, & ex exemplis apparet in cōtractibus solūm procedere. quod & inter Baldi ressonsa Signorellus Homodeus re-
 tulitⁱ. Is, si, inquit, in fluuio communi molendinum ædifi-
 cem: quod tu prohibeas, quia tua intersit ne id faciā, ueluti quod tuum nō ita frequētabitur, nihilominus iniuste te id facere: quoniam ratio cessantis lucri in cōtractibus habetur ex præsentī constitutione: non idem in ceteris factis: igitur constat constitutionem in contractibus solis loqui. posset tamen dici delicta ratione doli mali incerta esse, &

f d.l. Iulia.

g l. inficiando.
 §. fin. de fur.

h l. semper. §.
 in hoc iter-
 dicto. ff. qd
 vi, aut clam.

i Consi. lxxj.
 in primo.

esse, & idcirco secundum constitutionis casum attendi, ut quicquid sit quod interest refundatur: & hoc probo, nec aliter Iaco. Paul. Pet. Cyn. Alb. Ros. Mart. Bulg. senserunt: & communiter ferè tenetur, si ita declarauerimus.

Rosequitur in constitutione: cum sci-
mus esse naturæ cōgruum, & c. Ex qua
parte legis Cynus, Bart. atq; alij anno-
tauerunt, pœnas in iure coarctari, nec
in infinitū posse nos progredi. & pœ-
nas legales quadruplum non excedere

satis cōstat ^k. sed dubium est, quid in conuentionalibus. & distinguit Accursius, an per multiplicatiua nomina, an per numeralia stipulatio concipiatur. quod Gallici Doctores reprobant; cum uerborū differētiæ futiles sint. id tamen faciliter reijcitur, cū has differentias in iure fieri plerunq; uiderimus. exemplū unum proponere interim sat fuerit: cui testator per uerba numeralia reliquit, puta, lego Titio centū, potest in testamēto esse testis ^l. quod si dixerit, relinquo tertiam partem hereditatis; licet hæc portio sit minor cētum, tamen non potest esse testis. ut- cumq; sit communiter doctores Accursium suprascripta ratione damnāt. Bartolusq; aliter distinguit ^m: cum certa est simpli quantitas, pœna uel quadruplum potest excedere: cum incerta, nō potest: quoniam uerisimile non est, uoluisse contrahentem in tanta summa condemnari: uitandaq; hoc casu erit infinitas: quæ ratio fragilis est, cum in genere potuerit promissor simplum, quamuis incertum, estimare, & sibi imputare debeat qui uoluit quadruplum egredi. Igitur cōstitutionis uerba de legali

^k §. omnes. in-
sti. de acōio,

^l §. legatarijs.
isti. de testa.

^m In. l. stipula-
tio ista. §. al-
teri.

pœna accipienda sunt. Bald. & Ioan. ab Imolaⁿ existis
 maauerunt per simplicia nomina, neq; quadruplum posse
 excedi: quod & Alexander quibusdam rationibus confir
 mat: quibus Iason respondet. Ipse crediderim conuentam
 pœnam aliquo modo egredi non posse, id quod cum legi
 timis usuris uerè interest. quæ sententiâ tribus rationibus
 adiuuatur. Prima: hæ pœnæ eius quod interest loco sub
 rogantur^o: igitur eius naturam imitentur, ne illud exce
 dant. Secunda: lex nostra, quatenus taxationem eius quod
 interest coërcet, argumentatur à pœnis: igitur ultra legis
 restrictionem pœnæ extendi non possunt: aliter enim ar
 gumentum non ualeret. nec dicat quisquam constitutio
 nem loqui in pœnis legalibus: quia probabilius est ad
 conuentas respexisse, quæ loco eius quod interest subro
 gantur. Tertia ratio: ex Papin. responso elicitur^p, is fru
 stra dupli pœnam adijci promissionibus autor est, quia
 sic faciliter legitimus usurarum modus excederetur. en
 ergo pœnam excedere non posse id quod usurarum ratio
 ne habita interest. nec illud responsum in eo intelligen
 dum est, qui scenerare soleat, nec item in obligationibus
 tantum dandi: sed etiam in factis, si subsit similis suspitio:
 Illud non negauerim, ubi suspitio fraudis nulla sit, in
 Bartoli sententiam me accedere: at cum simplum est in
 certum, tunc dubio procul duplum excedi nequit: id que
 omnes probant.

Ostremo lex ait: & hoc non solum in da
 mno, sed etiam in lucro, &c. Notandum
 his ex uerbis est, non solum damni emergen
 tis, sed etiam lucri cessantis rationem uete
 res hæ

n Bal. hic Imo
 la & Alex.
 & Iaf. in. d.
 §. alteri.

q I. fi. ff. de pre
 to.

p I. Julia. §. idē
 Papin. ff. de
 actio. emp.

res habuisse. quapropter & in eo statuitur, ut duplum non excedat pretij conuenti. pro declaratione igitur huius articuli statuendum est, quemadmodum generaliter lucri cessantis ratio habeatur. & ut aliorum ambages missas faciamus, duobus uerbis id habet ratio lucri cessantis, quod uerisimiliter aliquis fecisset regulariter habetur ^q, id non procedit, si lucrū illud cū alterius iniuria acquireretur ^r. idē iuris est in emptionis, uēditionisq; cōtractu^s, ut utrinque æqualitas seruetur: ut supra declarauimus.

q Vt hac. l. cū similibus.

r l. si is cui. de furtis.

s d. §. si sterilis.

F I N I S.

M 4

ANDREAS ALCIATVS
 SACROSANCTO ANTISTITI
 PHILIPPO SAVLO ELE-
 CTO BRVGNATEN-
 SI, S. P. D.

VI meus in te est amor, summa que
 obseruantia, humanissime Saule,
 cum iandiu munusculo aliquo tibi
 ostendere decreuissem: nunquam ta-
 men, nisi in presentia, data est occa-
 sio. nam cum precibus quorundam
 adductus, treis ultimos Codicis Iustiniani libros emenda-
 re conatus fuisset, creuissentq; castigationes illæ in opu-
 sculi formam: uisus sum operæ pretium facturum, si hoc
 quaecumq; est libelli, tibi nominatim dedicauissem: tum
 quòd inde non minimam operi auctoritatem comparari
 uidebam: tum etiam quòd non alij magis quàm eloquen-
 tissimo Iurisconsulto opus dandum erat, quòd ex iure
 ciuili, humanioribusq; litteris constaret: quibus in stu-
 dijs ita tu profecisti, ut cū summa laude possis in utrisq;
 primas partes sustinere. accipe igitur sub patrocinio
 tuo eius auctoris opusculum, quem iandiu tibi addictum
 habes: uel ex eo maximè, quòd & tu meritò in huiusce
 gloriæ partem debes admitti: qui non parum multam
 opem nobis attuleris, cum nescio cuius antiqui auctoris
 de palatinis officijs, ad Theodosium Imperatorem, quòd
 unicum extabat exemplar, mihi dono dedisti: quoniam
 illud

illud ad hanc prouinciam obeundam necessarium esse
 cognoueras. uix cuiquam credibile fuerit, quātum diffi-
 cultatis nobis attulit eorum autorū inopia, qui tempore,
 quo cōstitutiones hæ, quas emēdādas suscepimus, promul-
 gate sunt, fuere in pretio. Nam cum in his nō admodum
 castigatum sit dicēdi genus, dilabēte latini sermonis ele-
 gantia, nō Cicero, non liuius, nō ex antiquioribus aliquis
 fuit adeundus: sed qui posteriori inter Theodosium &
 Iustinianum ætate floruerunt: quorum scripta rarissima
 extant. quæ res, uti arbitror, una deterruit alios: ut cum
 plures sint qui in Pandectas annotationes ediderunt, ne-
 mo tamen ausus est hoc oneris adsumere: quod nos nō qui-
 dem alijs doctiores, sed audaces fortasse magis sumus ag-
 gressi. me adiuit itaq; tuus iste codex, nec minus legum
 interpres Græcus, aliq; quidam recentiores, cæterorum
 manibus haudquaquā triti, uulgati ue: ut uel ob hoc non
 paruam gratiā aucupetur hic liber, quod repertū rara,
 nec passim cognita contineat. hac enim nostra tempesta-
 te, cum probabili certè consilio, se ueteribus unusquisq;
 familiarem præstet, eosq; autores nocturna & diurna
 manu uerset: usu uidemus, ut rerum posteriori tempore
 gestarum cognitio penè sit nulla. quotus enim ille est, co-
 rum scripta qui uitas imperatorum post Tranquillum
 scripsere, qui perlegat, aut lectas intelligat? cum tamen
 in hac parte non parua sit utilitas. quod ad me attinet,
 & si hoc opus breui tempore à nobis absolutum sit (non
 enim plus dimidio mense in eo elaborauimus) maximo
 tamen studio continuaq; cura ita usi sumus, ut quod pro-
 pter tempus deesse potuit, sit repensum diligentia. augu-

ror tamen, quin potius uideo, quantos in meum caput
 crabrones excitem: cum exploratum mihi sit, increbuisse
 eam inter recentiores iuris ciuilibus sectatores opinionem,
 ut eiusdem esse negēt, & leges scire, & humanitatis stu-
 dia profiteri. sed hos uel tu ipse potes conuincere: qui
 utranq; sciētiam adprimē calleas: ut Aretinum omittam,
 Græcè & Latinè disertissimum: qui tamen etiam ipsoo-
 rum iudicio, optimus fuit Iurisconsultus. nam & uterq;
 nostrūm Iasonem audiuit etiam in latinis litteris longè
 præstantem. sed hoc natura plerisq; datum est, ut quod
 ipsi assequi non possint, maledictis deprimant. ceterū
 ut nemini hīc non esset quod posset addiscere, si obiter
 alicuius antiquioris autoris, ab alijs malè intellectum
 locum, data est occasio declarandi, nec hoc grauati
 sumus adscribere, ut quoquo modo uidelicet
 studiosis proficerē. quod & ipsum qui-
 busdam fortasse non probabitur:
 mancipiolū certē tuū tui
 erit officij defende-
 re, & iuuare
 suffragio.

Vale. Bononiæ, Nonis Ianuar.

M. D. XIII.

ANDREAE ALCIATI
 IURISCONSULTI MEDIOLANENSIS
 IN TRES POSTERIORES
 CODICIS IUSTINIANI
 LIBROS, ANNOTATIVI
 TIVNCVLAE.

De iure fisci. lib. x.

N LEGE quarta, Codice de iure fisci, lib. x. certa, ait Imperator, forma super metoecis data est. Crederim ueram lectionem esse, metoecis: sic enim à Græcis dicitur qui sedes mutat, & de loco ad alium transit. Latine transmigrator dici potest, seu incola. quem etiam $\omega\acute{\alpha}\epsilon\omicron\upsilon\omicron\upsilon\omicron\upsilon$ Pomponius appellat. de uerb. signi. l. pupillus. quãuis ibi Græca dictio impressorũ uitio desideretur. Sanè metoecion etiã locus Athenis fuit, in quo erat carcer. Metoecia quoq; ibi dē dies festi. itē sacrificia de receptis in ciuitatē colonis, sic appellari autor est Plutarchus in Theseo. Suidas metoecos dici eos tradit, qui extra patriã habitāt: & tributum quod ab his persoluitur: metoeciō: uiri enim soluebāt drachmas xii. foemine, vi. sed si qua filium peperisset, erat immunis. Menāder horũ meminit, & Aristophanes:

Metoeci.

Locus in dī
gestis.

Metoecia.

Τὸς γὰρ μεζίνος ἀχίνα τ' ἄς ὧν λέγω.

Paleam metæcos esse dico ciuium.

Optio.

¶ In lege, super,) scribit Accursius, Optiones eos nuncu pari, qui publica exigebant. eū ego haud rectè percepisse hanc dictionē existimo: cū Plautus in *Afinaria*, Varro, Nonius, Vegetius, optionē in eū sensum capiant, ut miles sit, qui ægros antecedit, tanq̄ eorū uicē, si usus uenerit, gerere sit paratus. Priscis Accensus dicebatur. hoc in significatu capitur apud Callistratum in *l.ulti. de iure immu.* quamobrē etiā qui in palatina militia idipsum agat, quod in exercitu optiones, iure arbitror dici optionem.

Accensus.

Vt nemini liceat in emptione specie. &c.

Sitocomia.

¶ IN rubrica, de munere siconiæ.) legendū, sitocomiæ. Est autē magistratus nomen, qui frumēta & annonā curabat, Arcadius Iurecōs. in, *l. munerū. de mune. & hono. personale*, inquit, munus est cura emēdi frumēti & olei. nam harum specierū curatores, quos σιτοκόμας Greci uocant, creari moris est. Vlp. quoq; de uacatione mun. *l. II. sextumdecimum*, inquit, annū agentē ad munus Sitocomiæ uocare nō oportet. Habetur etiā huius uocis mentio in *l.ulti. de administra. rerū ad ciuita. perti. uerū & illic & apud Vlp. Accursius hallucinatur. apud Arcadium Græcū nomen deest, quod in Pādectis dicitur σιτόμας ἢ ἐλεόμας. Sicut etiā apud Hermogenianum in lege prima, in prin. de muneribus, ubi σιτοκομία ait, id est annonæ, ac similiū cura, munus personale est. nomen ipsum deducitur ἀπὸ τοῦ σίτου, id est à frumēto, ἢ κομῆδν, qđ est curare. nec aliquē moueat, qđ Arcadius eo nomine appellari tradat eos, qui etiā oleū emi curāt: nā ea qbus u-*

scimur,

Restitutæ in ff. dictiones.

scimus, oīa possunt σίτα, hoc est cibaria dici. Hom. ἰλ. ι.
 Πάτροκλ' ὄ μ' ἐμὸν σίτον ἐλώωμ' ἐπένημα τεραπέζη.
 Diuisit capiens Patroclus edulia mense. Idē ἰλ. τ.
 Σίτον καὶ οἴνοιο τὸ γὰρ μὲν ὄ ἐσὶ ἄλλῃ.

Et Bacchus uires, & robur edulia præbent.

Ex his patet error Accursij, qui mentionē omnino nullā
 de Sitocomis, huius in legis contextu haberi tradit, &
 idcirco suspicatur aliquam legē Græcam sub hoc titulo
 ab Imperatore fuisse appositam, que amplius non extet:
 cum in primis uerbis scriptū sit: quoties urgente neces-
 sitate comparationes frumenti & hordei, & c. quid enim
 aliud hic designatur, quàm Sitocomia?

De decurionibus

¶ **LIB. X.** Circensium magistratus. existimat Accursius,
 Circenses populi nomē esse: quod nusq̄ legit, nisi fortasse
 Cyrenensium loco id nominis subditū fuisse librariorum
 culpa aliquis opinetur. quibus lecti onē uariare non pla-
 cet, his operæ pretiū facturis uideor declarare, quinā hic
 sit magistratus. posse enim hīc intelligi arbitror eos, qui
 Circensibus ludis præerant, quos quidā Plauti autoritate
 in Poenulo adducti, designatores appellāt. sed eorum opi-
 nio haud satis probabilis est: cū ludis futebribus potuit
 ea fabula esse acta, sicut Terentij Adelphi, nā & Horatij
 interpres, & Donatus scribunt, ludis tantū illis designa-
 tores præfuisse. quā in sententiā iturum Annæum Sene-
 cam existimauerim, qui de beneficijs lib. v. eos libitina-
 rijs adiungit. Vlp. de his qui notātur infamia, l. athletas.
 magistratum esse ostendit: cū tanq̄ maximum beneficiū
 huiusmodi administrationē à principe dari solitā testa-
 tur, qui

Circensium
magistratus.

Designato-
res.

Circitores.

tur, qui autē sint ludi Circenses, sat puto esse perspectū ex Tranq. Seruio, & ceteris. Possumus etiā legere, circitorum: ut intelligamus eos, qui à triumuiris, aut à præfecto uigilū cōstituti, urbem noctu circūibant, ad extinguēda incendia, & arcēdos fures, unde illud in Iuuenilibus:

Circuitor.

Quid mecū tibi circuitor molestē? ad me cur prohibes uenire furē? Vegetius quoq; lib III. idoneos, inquit & probatissimos tribuni eligūt, qui uigilias circūeant, ut renūciēt si emerferit culpa: quos circuitores appellāt. nūc militiæ factus est gradus & circuitores uocātur. quid enim, si hos Imperator circēses appellauit? sane circuitor, alio atq; alio significatu capitur apud Vlp. in l. quicumq; de inſitoria actione, & Modestinū in l. si duos. de excu. tu. si modò fidelia sunt exēplaria. nā mihi subolet, eam legē, sicuti & alias plerasq; eo in titulo ex Græco tralatas à

Circulatores.

quodā, qui nō magis Græcè q̄ Latine sciuerit. Circulatores uerò apud Paulū in l. ulti. de extraordinarijs crimin. hi dicūtur rabulæ, qui serpētes circūferunt, proponūtq; quales sunt nostro tēpore, qui se diui Pauli gratiam (ita enim dicūt) habere profitētur. sed id ab re est. ¶ In lege,

Monozoni.
Monazonium.

quidam ignauie, Imp. Valens, quidā, inquit, monazonio congregantur. Suidas monozonos esse tradit inter milites uiros honoratos, & cingulo illustres. sed hoc ad rem præsentē non facere existimo: quoniā hīc per monazonium intelligo in eremis locū, in quo monachi cōgregantur. μονάζω enim id significat, quod solitariē uiuo, unde & μοναζόντων patrio casu hic legi posset. Nam Eutropius atq; Orosius tanto odio tradūt Valentem, qui eiusce legis autor fuit, persecutū monachos: ut abstracta

ex ere=

exercitis multa eorum milia, Barbaris trucidāda obiecerit, eo in praelio quo aduersus Gothos confligit. et si Bar-
 to, qui inter Iurisconsultorū interpretes lōge primus est,
 eumq; secuti ceteri existimēt hac lege prohibuisse Valē-
 tem cōuenticula impiorū: & eorū praesertim qui ad sub-
 tersugienda munera ciuitates deserebant. sed hi profecto
 non norūt, quibus firijs sit in monachos inuectus hic Im-
 perator: nec ex historiarū ignorātia decepti hoc tātū in
 loco sunt recētiore, sed & in plerisq; alijs. duo interim
 proposuisse nūc sufficiat. scribit Vlpianus in. l. generali-
 ter. de decur. eos qui Iudaicā superstitionem colūt, admit-
 ti ad honores posse: & diui Seueri atq; Antonini rescri-
 pto, necessitatē ceteris impositā, ne huiusmodi supersti-
 tio lederetur. In huius legis interpretatione, ita clausis
 oculis agūtur nostri Iuriff'eriti, ut quoniā alibi legerint,
 Iudaeos ad honores nō admittēdos, fateantur antiquiorem
 legem corrigi: cū tamen haud de Iudaeis Vlp. loquatur,
 sed de Christianis. nā ueteres quiq; scriptores, qui nondū
 per orbē terrarum Christi fide recepta floruerunt, eam
 superstitionem Iudaicam appellant: quod ex Cornelio
 Tacito lib. x v I I I. Tranq. in Tiberio, Plinioq; dignosce-
 re unicuiq; est in promptu. quod autē de Antonini rescri-
 pto sit mentio, cur ab Imperatoribus promulgatum sit,
 ostendit Tertulianus in Apologetico aduersus gentes.
 nam cum exercitus Romanus contra Barbaros di-
 micaturus esset: & ad summam inopiam aquae ita foret
 uentum ut milites siti perirent: Christianorum qui in
 bello erant, precibus à deo opt. max. impetratae sunt plu-
 uiae: quibus omnis sitis leuata est. In huius rei gratiam,
 à pūssi-

Noua decla-
 ratio data
 ad. l. genera-
 liter. in fin.
 ff. de decur.

Iudaica su-
 perstitio.

Vlpianus Iu-
risconsultus.

Sensus ve-
rior. l. quin-
que pedum.
C. fin. reg.

Filijs fa. bo.
materna que
ri de iure ve-
teri.

à pijsſimis Imperatoribus lata eſt, lex, cuius meminit
Vlp. & ſi ipſe quoq; gētilis fuerit. nā Alexandri tempore
fuit in pretio, cū nondū hic cultus publice admiſſus fuiſ-
ſet, ut in Alexandri uita ſcribit Lampridius, qui huius ui-
ri cum maximo honore facit mentionē. Secundum fuerit
declarare, quonam intelligēda ſit modo lex, quinq; pedū,
C. finium regundo. qua quidē in conſtitutione ita labora-
uerunt pleriq; Iuriſconſulti, ut referat Accuſſius, neſcio
quem Petrū, qui omnes ſe leges intelligere gloriatus fue-
rat, de hac interrogatū obmutuiſſe. ſenſus itaq; huic te-
xtui talis uidetur aſſignandus. Scribit Iulius Nypſus in
menſuris agrorum ad Celfum, legē XII. tab. apud Roma-
nos fuiſſe, qua cauebatur inter cōfines uicinorum agros
quinq; pedum ſpatium relinquendū eſſe, ubi aratrum cir-
cumuerti, & iter fieri poſſet, intra quod ſpatium nullus
eſſet uſucapioni locus. quod & Cicero lib. de legibus pri-
mo oſtēdit. hanc igitur præſcriptionem antiquatam hac
conſtitutione crediderim, eodē Nypſo autore: et ſi in hoc
non tam diſputo, q̄ locū indico unde ueritas exquiri poſ-
ſit: cum enim per ociū potero, diffuſius rem omnem ſum
explicaturus. Sunt & cōplura alia, que longiore egent
interpretatione: ueluti quid ſit nexus, in. l. unica. C. de uſu
cap. tranſfor. quid itē ibi res mancipi, & ne mancipi: &
quid ſit teſtamētum per as & librā: nam qui Boëthium
in Topicis nō uiderit, haudquaquē intelliget. quin & fre-
quentiſſima illa dubitatio, an de iure digeſtorum, mater-
na bona filijs familiās quærerentur, ex Iulij Capitolini
uerbis in M. Antonini uita, qui à diuis fratribus id lege
declaratum tradit, luce clarius poteſt perſpici: cuius re-
ſcripti

scripti & Iuriscōsul. Caius meminit in l. sacratissimi. ad Tertullianum, ut proculdubio cōmunis recentiorum sententia hac in quæstione sit explodenda. Accedit his, qd' ex lege Falcidia dodrantē ab hereditate semper deduci tradunt recentiores omnes: cū tamen diuus Hieronymus in Eusebij chronicis, ita demum euenire tradat, cū non plus quatuor heredibus erant instituti, alioqui semis apud heredes remanebat. Nam & quæ sit cretionum solēnitas in l. cretionum. C. de iure delib. non intelliges, nisi ex Cicero ne cōiectaueris: qui ad Atticū lib. x i. literas, inquit, tuas accepi pridie Nonas Februarias, eoq; ipso die ex testamēto creui hereditatem. & rursus: Galeonis hereditati creui. dico enim cretionē fuisse simplicē: quoniam ad me missa est. licet Veneti librarij, ab Pomponij editione (cum eā non intellexissent) dissidentes, aliter impresserint: cum & creui hereditatem, acquirere significet, Festo autore. Sed hæc alibi diffusius.

Lex Falcidia.

(In l. quinque summates.) Imperatores Theodosius & Valentinianus mentionem faciunt augustalium. qui hoc nomine appellentur, nō reperies, arbitror, qui id in expedito habeat. Vegeti⁹ rei militaris lib. i i. sic nūcupatos testatur eos, qui primos ordines in bello ducebant, quod ab Augusto ad id munus essent adiuncti. Capitur etiam huiusmodi dictio pro dignitate quadam, quæ inter magistratus municipales erat: Horum mentio in plerisq; antiquorum tumulis: qualis ille in antistitis Brixiani palatio.

Augustales q.

Coll. Fabrum, & Cēt. sex Sextio, Onesigeni ornamentis decurionalibus, Brixie VI

VIR Augustal. patrono collegiorū Fa-

D. And. Alc. In tres post. Cod. li.

N

bro

brorū, & Cētonariorū, & Dēdrophororum.
 Creabantur autem hi Augustales ab ordine decurionum,
 ut ex alio epigrammate didicimus, quod in mensa marmo-
 rea Mediolani, in diui Nazarij templo est.

Faustus VI VIR Augustalis, qui inter primos Augu-
 stales à Decurionib. Augustalis factus est, Viriæ Maxi-
 mæ uxori cariss. & Vrso, Lupo, Leoni, libertis futuris.
 Erant etiam tanquā iudices decurionum, ut ex lege sequē-
 ti cognitu facillimum est. Nō me latet, Augustalem præfe-
 ctum in Aegypto fuisse ab Augusto constitutum: cuius
 mentio in digestis, de quo & hic agi crediderim: nam &
 inde appellatam credere quis possit Augustanicā, que ps
 prouinciæ Aegypti est, ut scribit Amianus Marcellinus:
 qua tamen in re iudicium meum non interpono.

Augustanica.

¶ In l. si quos spontaneos.) Hypomnematographi: qd hæc
 uox significat ignorauit Accursius: quamobrem quedam
 de emponematibus nihil ad rem facientia inculcat. sed
 illis omisis, sciendum est, Hypomnematographos eos ap-
 pellari, qui commentaria scribunt ὑπομνήματα enim cō-
 mentarij sunt. Cicero filius epistolarū lib. xvi. multum,
 inquit, mihi operæ eripitur in scribēdis Hypomnematis.
 sanè postq̄ August⁹ Cesar Aegyptum in prouinciæ for-
 mam erexit, inter ceteros magistratus, etiam Hypomne-
 matographos constituit, ut scribit Strabo, de his hac con-
 stitutione agi existimo.

hypomnemati.

De Municipibus.

¶ In l. prima, mētio est nominis possessiui, biblius.) quod
 unde deductū sit, quidā aure nec bæota, nec illepidi igno-
 rant: cū tamen Auienus, qui Dionysium poëtam translu-
 lit,

lit. Byblum nō longè à Libano in Phœnicia collocet: uici
namq; dicat Beryto hoc carmine: Hic Tyrus est opulēs,
Berytus, & optima Byblos. Dionysius:

Byblus.

Καὶ τὴν ὄρον ὠΥΥΙῖν, βηρυτοῦ τ' ἄϊαυ ἐξανάμ.

Berytus aut metropolitana urbs est, satis apud Iureconf.
celebrata: ueluti in Pandectarum proœmio, in Lunica, de
metropoli Beryto. in l. sciendū, de censibus. ubi Iuriscōs.
eam coloniā appellat, Augusti beneficijs gratiosam. qui-
bus uerbis addicit Plin. lib. v. Cap. xx. qui nō alia, uti arbi-
tror, de causa felicē Iuliam appellari tradit. extant apud
Græcos de eius incendio uaria epigrammata, minimè ad
præsens opus facientia.

Berytus.

Locus Plinij.

¶ In l. secūda. ex prouincia eqtaria. lege, Aquitania. quæ
Gallie ē: sat nota ex Cosmographis, & Tibulli carmine:
Gentis Aquitanæ, celeser Messala triumphis.

De incolis.

¶ IN l. II. in splendidissima ciuitate Laodicimorum. ue-
ra lectio est, Laodiceorum, à Laodicea, quæ & ipsa nota
est ex Plinio lib. v. cap. xxi.

De muneribus patrimoniorum.

¶ LEX est, cuius initium, nec protostasia. Possumus
hic legere, prostasia. nomē enim id à Græcis magis cele-
bratur, pro cuiusdam præfecturæ genere. πρὸς ἄτους enim
præsidentem, adiutorē in bello, defensorem uel significat. pro-
stites, inquit Suidas, sacrificulus est, & altarium præses:
est etiā magistratus nomen, qui præerat inquilinis Athe-
nas incolentibus. Prostasia quoq; auxiliariē turmā signi-
ficat, & alia, ut apud Suidam ex Demosthene & Didy-
mo. Antiqua tamen lectio & ipsa improbāda nō est. cū si

Prostates.

Prostasia.

gnificatione non differat à prostaſia. Capitur autem hic
 ſeu pro munere quod præſtabatur à principe decurionū,
 ſeu (quod magis puto) pro eius magiſtratus munere, qui
 ſacris præerat. apud Euaſthium uidetur proſtaſia idem
 munus eſſe quod proxenia: ſunt autē proxeni hoſpitiſ
 ſuſcipiendis præpoſiti: quod munus ſolebat à regibus in
 iungi, ut Herodotus autor eſt. ſcribit Aelius Dionyſius
 proxenos ciuitatis hoſpites dici, ad quos diuertant lega-
 ti, & qui eos ad populi concionem deducant. Quòd autē
 ſequitur, decaprotiæ.) per decaprotos intellige eos, qui
 pecuniam exigebant, quam ipſi fiſco demum numerabāt.
 quòd ſi morte alicuius, rei publicæ fuiſſet illatū, damnum,
 decaproti de eo quod receperant, ipſi ſupplebant. munus
 non abſimile uectigaliū cōductoribus, quod *ἀναπερωτία*
Græcè uocatur. Arcadius Iuriſconſ. in l. ult. de munerio
 bus, & honoribus: Præterea habent ciuitates prærogati-
 uā: ut hi qui in territorio earū poſſident, certum quid fru-
 menti, pro meſſura agri per certos annos præbeāt. quod
 genus collationis, munus poſſeſſionis eſt: munera uerò mi-
 xta ſunt decaproti, ut Herēnius Modeſt. & notando, &
 diſputando bene, optima ratione decreuit. nam decaproti
ἀναπερωτίας, & *ἰνοσαπερωτίας* tributa exigētes, & cor-
 porale miniſterium gerūt, & pro muneribus defunctorū
 fiſcalia detrimenta reſarciunt. cenſet igitur Iuriſcōſultus
 eorum munus qui decaprotis dant tributa, poſſeſſionis eſ-
 ſe: decaprotorū uero mixtum. hos decemprimos latina uo-
 ce dixit Cicero in oratione pro Roſcio Amerino. Exiſti-
 mo autem huiuſmodi officium mancipibus proximū fuiſ-
 ſe, quos Aſconius Pedianus tradit publicanorū eſſe prin-
 cipes

Decaproti.

Decēprimi qui
 ſunt apud Cice-
 ronem & Fir-
 micum.

cipes, qui decimas à fisco emebant. in eo tamen differre: tum quòd ex decurionum principibus eligebatur, & idcirco nobiliores erāt: tum etiam quòd illi ex portorijis ut plurimum recipiebant uectigalia. at hi fundos ciuitati uectigales habebant, unde pecunias colligerent, ab eorū uidelicet dominis. huius frequens uocis quoq; mentio est apud Iulium Fir. lib. III.

De excusatione munerum.

¶ (LEX, negociantes parthiarj.) Corrigunt quidam, p̄a Parthiarj, narij: eorum uidelicet more, qui quoties aliquid non intelligunt, inclamant corruptum codicem: & culpam suam refundunt in librarios. Ipse certè minoris duxerim, ignorantiam meam fateri, q̄ alios noxæ reos facere: quod tamen in presentiarum necessarium non est: cum parthiarjos hic, interposita aspiratione, intelligere possim⁹, parthiarum pellium negociatores: quarum mētio apud Plinium: & de quibus sensisse Martianum iuris civilis auctor existimāt pleriq; in l. ultima, de publicanis. alioquin & hoc nomine dici possunt, qui ex celeberrimo Carrarū Carreum apud Iurisconsul. quid significet, emporio (is in Parthis uicus est) negociabantur nam & inde carreum, dicitur ligustrum Paulo Iurisconsul. in l. non omnes. de penu legata. etsi ibi impressus codex corruptus circumferatur.

¶ (In lege, maximarū conficiendi pollinis.) Carisius declinari iubet, pollis pollinis. Caesar in analogia, & Prob⁹ in Pollen, Catol. pollen pollinis, mauult. Est autē flos farinæ. Vnde deducuntur pollinctores: quoniam in funeribus coenas opi paras, panesq; ex polline compararent, pretio non parētes. Inde à Græcis τιμιονῶλαι dicti, ut Iulius Pollux au-

Restituta Iuris
cōsulto ātīqua
lectio.

tor est. horum mentio in Leuicunq; de insti. aēt. si libitiniarius, quem Græci ταφεῖα appellāt, seruū pollinctorem habuerit. ubi in impressis codicibus & Græca uox deest & pro pollinctore, pollicitator legitur. sunt q̄ existimēt pollinctorē, quādo libitiniarij seruū significat, dici à pol-linctendo, hoc est mortuos curando: ut ait Nonius. apud Catonem uerò eum significare qui pollinem facit: qd̄ pro bo. neq; me latet, quanta sit apud humanioris literaturæ professores contentio in huius uocula differentia, cū pol-luctore: quam hīc referre non attinet.

Veredarij.
Paraueredi.

¶ Quod autem sequitur, paraueredorum.) intellige eos qui ueredum (est autem curriculi genus) regunt, ueredarios dici. hinc paraueredorum munus, cum ultra ordinariam cursus publici functionem, hoc munere extraordinario aggrauantur subditi, ut paraueredi causa aliquod cōferant. quæ ratione dicitur & parangaria: de qua dictio-
ne infra dicturus sum.

Rheticus limes

¶ In eadem lege, Rheticus limes.) quid hīc uelit Imperator, Accursius non percepit, quare sciendum est, Rhetos populos prope Germaniā esse: per quos opus erat transire barbaros, atq; Rom. imperij hostes, qui in subditi Imperatori regna tenderent. iubet igitur hac constitutione Augustus, eos quibus Rheticus limes curæ est, ne à Barbaris capiatur, à muneribus quæ supra retulit, nō esse excusatos: ut si usus uenerit, ipse ad eos possit ire, habiturus q̄ munera subeant. Fl. Vopiscus in Aureliano Fuluij Boij mentionē facit, qui dux fuerit Rhetici limitis. quin idem in Bonoso, Tribunatus, inquit, egit, & dux limitis Rhetici fuit. et si apud eum, uitio impressorum, Rhetici militis
legatur

Fl. Vopiscus 10
cus.

legatur: sed castigatio lectio est, limitis.

¶ In eadem lege, illicitæ expeditionis.) legendum, Illyricæ, ex antiquo codice. sunt autem hi populi, quos Sclavonas vulgaris lingua appellat: de quibus Plinius cap. xx. tertij libri, & Polybius historiarum. III.

¶ Quòd uerò subsequitur, utilitatis.) uerior lectio est utilitas. hoc sensu: Sordida munera nulli subeant, exceptis his à quibus limes Rheticus includitur, & curatur, uel exceptis his, à quibus utilitas expeditionis Illyricæ adiuuatur, pro tempore & necessitate: id est, quotiescunq; in Illyricos expeditionem ducere opus est, erant enim quidam qui ad munera tenebantur, quoties Imperator pro sua utilitate agmē in Illyricos fortasse rebellantes duceret. hoc infrà clarius patet in l. prima, titulo proximè sequenti.

Qui morbo se excusat.

¶ L. cum auriculari.) uetust^o codex habet, articulari. sic enim appellatur chiragra: quòd articulos, id est digitos, ledat. quæ infirmitas quo modo leuetur, habes apud Cornelium Celsum quarti libri capite ultimo. paruus hic utique error: sed uel ob hoc non obmittendus, ut antiquæ scripturæ fides salua sit.

Articularis morbus.

De Athletis.

¶ LEX unica & singularis est, quæ athletarum certamina sacra appellat. cur sic nūcupentur, ab Accursio minime perspectum est: cum id adepta nominis sint, quòd in deorum honorem fierent. quatuor enim erant celebrati Græcis agones: quorum præter Pindarum, hymno v. Archias quoq; his meminit notissimo epigrammate.

Agones sacri quatuor.

Τέσσαρες εἰσιμ ἄγῶνες ἀν' ἑλλάδα, τέσσαρες ἴσοι.

Οἱ δύο μὲ μ θνητῶν, οἱ δύο δ' ἄθανάτων,
 Ζηνὸς, λητοῖδαο, παλαίμονος, ἄρχεμῶροιο,
 ἄθλα δὲ τῶν μίοντιν, μήλα, σέλινά, πίτνης.

*Sacra per Argivas certamina quatuor urbeis
 Sunt: duo facta uiris, & duo cælitibus.*

Vt Iouis, & Phœbi, Melicertæq; Archemoriq;.

Præmia sunt pinus, poma, apium, atq; olea.

¶ Hoc autem in certamine quinq; ludis utebantur: quos
 Paulus Iurecōsultus in .l. secunda, de aleæ lusu describit,
 & Simonides hoc disticho:

Ἰσθμία, & Πυθοῖ, Διοφῶν, Ὀφίλων & Ἐνίκια,
 Ἄλμα, ποδωκείν, δίσκου, ἄκοντα, πάλιν.
*Isthmia Philonis, Diophon, & Pythia, uicit
 Et cursu, & iaculo, saltibus, orbe, pale.*

apud Pindari quoq; interpretem:

Ἄλμα πὸ δόξ, δίσκου τε βολῆ, & ἄκοντα ἔρωη,
 & δρόμον, ἢ δὲ πάλιν, μίαν δ' ἐπλετο πᾶσι τελετῆ.
*Cum disci iactu, saltus pedis, impetus hastæ,
 Atq; pale, & cursus, studium fuit omnibus unum.*

Qui autem his omnibus ludis uicisset, pancratiastes nuncupabatur. Pancratiū enim hi quinq; ludi uocabantur: scuti & Pentathlum, autore Hermolao in Pliniū. quæ tamen sentētia ex autoribus probabilis non est. nam Lucianus pro diuersa ludicri specie pancratiū ponit, dum palestram esse tradit ludum, qui in lutea aspergine fiebat: qui autem in puluere fit, recto stadio inuicem se percutiētium, pancratiū esse. Huius ludi meminit Synesius in lib. de Somnijs, Thucydides lib. v. & Propertius: Dum patitur

Declaratus Iurisconsultus in .l. ij. de aleæ lu.

Pancratiū.

tur duro vulnere pancratio. Nā hīc propriū haud in-
telligere opinor de quinque; ipsis ludorū generibus: sed de
eo tantum, cuius ex Luciano meminimus. Sicut & Iuris Propertij locus
cons. in l. qua actione. §. si quis. ff. ad legē Aquil. Si quis, Locus in dige-
inquit, in colluctatione, uel in pancratio, uel pugiles dū stis.
inter se exercentur, alius aliū occiderit: si in publico est
certamine, cessat Aquilia. Mentio huius etiā apud Sene-
cam habetur in declamationibus: Pliniū lib. xxxv. Gel-
lium lib. III. Imperator quoque Iustinianus in authenti- Locus in auth.
co de consulibus: Post illud, ait, quod dicitur totius diei,
multa delectatione cōplebit populum hoc, quod uocatur
Græcè ΠΑΥΝΕΑΤΙΟΥ, & cum bestijs pugnantes homines.
sic enim ibi legendum est, non pancarpon, id est Latine
sylua conspecta. hæc enim uerba ab aliquo literarū igna-
ro addita textui ipsi crediderim. Quod autem sequitur
supradictis proximū, adorna, existimo eum locum sic di-
ctum, quod in eo cantantes cernerētur, παρὰ τὸ ἄνω, id
est cano, & ὀρεῶν uideo. quod ad superiora attinet: dum
Lucianus pancratiastas scribit exercere se in puluere so-
litos, intelligēdum est de eo puluere quo se inspergebāt:
cuius mentio apud Statiū in pugna Tidei atq; Achillei:
& apud Vergiliū silua luctātur arena. Inde Iulius Pol-
lux inter gymnica instrumēta enumerat, πόνι & σμειν,
hoc est pulueris sportulam. Sanè athletæ quidam sunt,
qui quod hastis luderent, xistici dicebantur: sicut & hi
striones, thymelici, & saltatores nūcupati: ut in l. athle-
tas. de his qui notan. infra. & in l. septicia. de pollicitatiōi-
bus: quāuis utrobique corrupta sit lectio. Adde quod pro
agonica, id est certaminis uictore, seu athlot heta, id est iu-
dice,

Emendatę due
in ff. dictiones.

Heracleoticum
certamen.

Emaculata
Pandectæ.

Sacri canones
correcti.

Restituta anti-
qua lectio in
authenticis.

Lecticarij.

dice legitur agoneta: & pro agone Heracleotico, erate-
ticum: cū ibi certamen significet quod in Herculis hono-
rem fiebat: & idcirco dictū Heracleoticū. Hinc in Gre-
cis scholijs, et polluci, ΤΟΥΣ ΥΜΝΙΚΟΥΣ, ἄγῶνας, σεμνότες
ἔοι ἠεραλέας ἄγῶνας ἐνάλεσαρ. meminit & Lampridius in Alexandro: Agoni præsedit, & maxime Herculeo,
in honorē magni Alexandri. magis tamen placet lectio
quæ de Pandectis Thuscis accipitur, de qua aliquando
plura. Athletarum meminit etiā Vlpianus in lege athle-
tæ. de excusatio. tutorū. & Arcadius de muneribus l. ul-
tima, his uerbis: mastygophori quoq; qui athletas in cer-
taminibus comitantur, personali muneri seruiunt. π. α. σ. υ.
Υοφῶροι enim erant, qui cū flagellis in manibus athletas
præibāt. sic autē ibi legēdum est: seu athlothetas, hoc est
certaminū iudices: quos etiam βεβερτῶς appellant. Ve-
rūm hæc lectio accōmodatior erit in prædicta lege, se-
ptitia, ubi legitur agoneta. Quod autem supra diximus
de thymelicis, emendandū etiam est in sacris canonibus,
de cōsecra. dist. v. c. nō ministros. & apud Imperatorem
in prædicto auth. de cōsulib. ubi in scena, inquit, ridicu-
lorū est locus tragædis, thymelicis, choris, & spectaculis
uniuersis. Itē paulō inferius: Simus eos spargere quæ
uocātur misilia, thymelicis, & caueis, & in quadragu-
lis. Illud nō prætereūdū, hoc auth. è Græco tratatū fuisse,
& ppter ea cōplures barbaras in eo dictiones reperiri.
Ceterū latissimus est de huiusmodi ludis dicendi cāpus:
uerūm ad præsentem rem hæc nimis fortasse multa.

De excusationibus artificum.

Lecticarij. Hi sunt qui lecticas, in quibus per urbē
magnates

magnates circūferebantur, fabricabant: quarū meminit Iuue. Saty. prima. alioquin hoc etiā nomine dicuntur serui, qui eas ferebāt. Pōponius, l. si ex toto. de legatis primo: Si lectuarios, inquit, octo legatū sit, non potest pars seruorū uendicari. hos Petronius Arbitr. lectuarios appellat: Procurator in sula à cœna excitatus, à duobus lectuarijs in mediā rixam profertur. nisi apud eum scriptorum uitio lectio salua non est. lubrico inter hæc lapsu, meminit lectuarius etiam Ser. Sulpitius in quadam ad Ciceronem epistola.

¶ *Seu actarij.* (Crediderim uerā lectionem esse, arcarij: id est qui arcas faciūt: quorum mētio est in l. ult. ff. de iure immunita. nisi ibi malis legere, arcuarij. hoc autē in loco nec improbanda fuerit lectio, lactarij: ut intelligas eos qui lac uendunt, & qui edulia ex lacte cōficiūt. Spartianus in Alagabili uita: Dulciarios et lactarios tales habuit, ut quæcunq; coqui de diuersis edulijs exhibuissent, uel structores, uel pomarij, illi modò de dulcibus, modò de lactarijs exhiberent.

Lactarij.

¶ *Quadratarij,* quos Græco uocabulo poëtas appellāt.) *Quadratarij.* legēdum, pectas: ἀ τῆν τετραγωνίαν, quod est figo: uel quod magis est, ἀπὸ τῆς πέρας, quod ornare significat Suidæ: etsi tōdere quoq; pecora, Aristophani. quadratarij uerò dicuntur marmorarij, qui ea adamussim quadrant. Sidonius libro III. quod factū siue ab industria, seu per iniuriam, mihi magis quàm quadratario liuidus lector adseribet. In sacris quoq; libris, in. III. Coronatorū uita sic legitur: Dum Diocletianus omnes metallicos cōgregaret: inuenit Claudiū, Castoriū, Symphorianū, & Nicostratū, mirificos in arte quadrataria. Corrigendus & hac uoce est

Muscarij.

Seneca locus, epistola LXXXVI. uti aliquādo admonui.
 ¶ Muscarij Potes interpretari eos qui muscaria, hoc est
 flabra quibus muscæ abiguntur, uēdunt. Sic enim à Mar-
 tiale atq; Plinio appellātur. Possunt & sic dici, q̄ cono-
 pæa faciunt arcendis muscis, sicut Aegyptij propter culi-
 ces. Erunt etiā quibus magis arridebit, si intellexerimus
 hos myropolas, qui muscū uendunt. Est autem muscum
 apud diuum Hieronymum, quod Plinius & Dioscorides
 splagnon uocant, odoratū scilicet unguentum: diuersum
 tamen ab eo quod nos à Mosco animali Moscatum dici-
 mus. alij tamen codices antiqui habent munerarij: quod
 probarem, nisi conuenientius esset musuarij, à musiuo:
 cuius mentio in uita Pefennij nigri: & Augu. de ciuit.
 dei. uulgò mosaicum dicitur. De huiusmodi opere sensisse
 Nilum Scholasticum existimo epig. lib. IIII.

Muscum.

Moscatum.

Πάντες μὲν σάτυροι φιλονέστοροι δὲ ἄστυ,
 Τὶ πρὸς ἑκάστου ὀρέω τὸν δὲ γέλωτα χέψ;
 Οἴμῃ ἔχωμ γέλωσ, πῶς ἐκ λίθῃ ἄλλοθεν ἄλλης
 Συμφεστὸς, γενῶμμ ἐξ ἀπίνης σάτυρε.

Sunt Satyri, falsiq; petulciq;: ast age cur te
 Ad nos uertentem lumina, risus habet?

Admiror qua arte ex alijs alijsq; lapillis

Tam citò compositum transierim in Satyrum.

Albini.

¶ Albini quos Græci comatas uocant. Lege si placet,
 quos Græci coniatas uocant: ut per Albinos, albarios ue
 (nam & hoc plus cōsonū est) intelligamus eos qui alba-
 rio muros spargunt. est autē albarium calx ipsa liquefa-
 cta, qua muri ex albantur, renouāturq; Plinius: Albaria
 tectorum interpollantur. mentio extat etiam apud Vitru-
 uium.

nium. quod autem Græcè albini dicantur coniatæ, ostendit Suidas: *κονιάται δὲ τοὺς ῥιχθὺς παραχρῆοντες.*

Coniatæ.

¶ *Barbararij*,) Fuit tempus cū legebā, *myrobrecharij*, hoc est, qui unguenta uendunt. *μύρον* enim unguentū dicitur: *βρέχω* aspergo, *μαδεύω* facio. hoc nomine propriè appellatur, qui capillos delibutos gerūt: qualis apud Trāq. in Aug. Mœcenas: et Anacreon poëta epigrammatū lib.

Myrobrecharij.

III. quod identidem ab Gellio adducitur lib. xix. Cap. ix. cōstat autem epigrāma illud ex dimetris iambicis catalecticis. quamuis Theodorus Gazes, qui quicquid Græcè in Gellio erat transtulit in Latīnū: existimauerit esse senarium. Nec solo auctoris nomine defraudata est lepidissima illa *ᾠδή*, sed etiam sex, uel saltē carminibus: quæ Græco exemplari tute poteris sumere. *Myrobrechariorum* inter artifices meminit Plautus in *aulularia*. In præsentiarum tamē castigatius legēdum hīc putauerim, *barbaricarij*: ut hi sint, qui barbaricas uestes intexunt: aliter dicti *phrygiones*. horum artis est, ex auro & coloratis filis, in uestibus, hominum, animaliumq; effigies exprimere. Verg.

Gellij locus.

Pictus acutunicas, & barbara tegmina crurum.
Apul. in *Asino aureo*, lib. x. & in modum *paridis Phrygiij* pastoris, in *barbaricis amiculis*, *humeris defluētibus* pulchrè *indusiatus* adolescens.

Bar barbararij.

¶ *Diatrecarij*,) Legerit hic aliq; *diabatrarij*, quod perinde ualeat ac *coriarij*. nam *diabathra*, ut Pompeius scribit, Græcarū *solearum* est species. Plautus in *Aulul. Seditarij* *sutores diabatrarij*. capiuntur etiam pro *gradibus pensilibus*, seu *scalis*: *ἀπὸ τῶν διαβάτων*, quod est transire:

Diabathrarij.

transire: hinc anabathra, Iuuen. Saty. VII. sed eo fortasse probabilior est sententia, quò ueteri scripturæ proximior, ut legamus, diatretarij, intelligamusq; eos, qui intarsiati (quod uocant) faciunt: à Græca præpositiōe δια τρε τος inde apud Vlpianum in l. si seruus. §. si calicem, ad leg. Aquil. calix diatretus. Sanè hi artifices possunt tor-natores dici quoniã διατρέω torno laborare significat: et τρετὸς tessellatus dicitur. sed qd si diatrocharij legerimus? quòd rotas, pilasq; ligneas faciunt, et carros. nã id ipsum significat τροχὸς inde τροχοποιέω uerbum.

¶ Quod sequitur, cerenei.) legèdũ ceramei. Hesiodus.

Καὶ κεραιεὺς κεραιεὺς κότεδ, Ἐτέκτωνι τέκτων.

Inuidet & figulus figulo, fabrum faber odit.

¶ Specularij,) hi sunt qui specula faciunt, et q uitrea specilla Possunt & hoc nomine denotari, qui fenestris specularia ad arcendũ hyeme frigus, cõponunt. quorũ meminit Vlpianus in l. quæ sitũ. §. si domus. de fundo instru-cto: meminit & Iuuenalis.

¶ Bratearij, id est pentalargæ.) lego, bractearij, id est pe-
talurgi, πεταλουργοὶ. nam Græcis πέταλου folium signi-
ficat, atq; bracteam. hinc & petalia, Plauto.

¶ In l. se. metameos.) uerior lectio, mathematicos. Θεῶ.
μόνων ὁ μαθηματικὸς πολεμικῶ χαρίζόμενος. est enim
matheseos duplex species: alia quidẽ quatuor sub se libe-
rales artes cõplectens: alia uerò sacris cõstitutiõibus, tã-
quã quæ cantamina doceat, prohibita imperator Cõstãti-
nus in l. si excepta. C. de maleficis. Si quis magus uel magi-
cis carminibus assuetus, qui maleficus uulgi cõsuetudine
uocatur, aut aruspex, aut hariolus, aut certè augur, uel

mathe

Diatretarij.

Diatretus apud
Vlpi. qd signi-
ficet.

Specularij.

Bractearij.

Mathematici.

Declarat l. si ex-
cepta. C. de ma-
leficis.

mathematicus, uel narrandis somnijs occultans artē ali-
 quam diuinandi, aut certē aliquid horum simile exercēs
 in comitatu meo, uel Caesaris fuerit deprensus praesidio
 dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat, &
 cetera, haec libentius scripsi: quoniā codices ut plurimū
 circumferūtur in his uerbis corrupti. quin & Accursius
 declarare uolens quid significant illa uerba, comitatu
 meo, uel Caesaris, nil certi habet quod in mediū proferat.
 quare sciendum est, inter Augustū & Caesarem id inter-
 esse quod Augusti hi dicuntur, qui nūc regnant, & ab se-
 natu Imperatoris nomine honestati sunt: at Caesares di-
 cuntur, qui ab ipso Augusto electi sunt ad regendā pro-
 uinciam aliquam cum Caesaris honore tantū, donec Au-
 gustus uixerit, post eius mortem successuri in imperio:
 ut ex Amiano Marcell. didici. Comitatus autē, ne & hoc
 ignoretur, is dicitur locus, in quo uitam agit princeps: et
 Palatini omnes, qui eunti Imperatori Caesari ue astant.
 dicuntur eius comitatus: & ipsi nunc Comites, nunc Co-
 mitatenses: ut Graecus legum interpretes (qui quantum ui-
 deo, Iustiniani tempore scripsit) autor est. Magos autē,
 & huiusce generis diuinatores, etiam ex sanctorum pa-
 trum decretis puniendos, ostendit diuus Augustinus,
 xxv. q. vi. cap. ult. & si, dum in principio Arcades tra-
 dit deo suo Lyæo sacrificare solitos, in emendatus sit liber
 & pro Lyæo suppositum sit Lyæo: intelligit enim Io-
 uis Lyæi templū, in quo uiui homines sacrificabātur: ut
 ex Hyginio didicimus: ut non alia de re ea templa impo-
 sita nefastis iugis, existimem dixisse Papinium Thebai-
 dos libro primo. In Augustini sententiam scribit etiam
 Plinius

Caesar & Au-
gustus differūt.

Comitatus.

Comites.
Comitatenses.

Correcta in de-
cret. uox.

Papinij locus.

Plinius libro VIII ubi de lupis uerba facit. nam & horum diuinatorū ars ita ab antiquis despiciatui habita est, ut in prouerbiū uenerit, nihili cocio. Istos enim aruspices Laberius cociones appellauit: ut est apud A. Gellii libro

Plauti locus.

xvi. cap. vii. Prouerbij meminit Plautus in Asinaria: & si eius interpretes locū nō intellexerint: tamen si eo in loco ipse arbitrer nihili coactio legēdū: & de argētoriorū coactione intelligēdū, cuius Seneca, Tranq. Iurecōsulti, itemq; Horatius meminere. Plutarchus quoq; & Apollonij interpres Tarreus, diuinatricē quandā Alaonien, Egemonis Thessali filiā, cū in Ossa mōte coitus luna obseruaret, in iudicio cōuictā à mulieribus, existimantibus ab ea lunā celo deduci, grauissimis affectā suplicijs tradūt: & ex Ossa præcipitem datam, quam fabulam, seu historiam mauis, tetigit Ouidius in Ibin.

Ouidij locus in Ibin.

Vtq; dedit saltus è summo Thessalis Ossa. sic enim ibi legēdū, nō Thessalus, ut interpretes crediderūt: qui dū poētā hūc nō intelligūt, uana quēdā sunt cōmēti. ut uel ex antiquissimis fabulis appareat, diuinatores hosce, & magos, impunes nō euasisse. quod ad præsens institutum pertinet, nō solūm hac in lege mathematicos, sed etiā mechanicos, legi potest. nam & antiqui codices sic ferē habent: & qui sint hi satis notum est.

De tabularijs, scribis, & logographis.

¶ IN ultima huius tituli constitutione hæc uerba reperies, Boëthos, logistas, medogrammateas, logographos, diascoleas. (Corruptum omnino ultimum est nomen: & legendum, diastoleas. Boëthi dicūtur ab imperatore, adiutores scribarum: quos alij, subadiuuas, alij adiutorios appellant.

Boëthi q̄nt.

appellant. ut in l. unicuiq; C. de prox. sacr. scriin. Βοηθῆω enim idem ualeat quod adiuuo. inde Seuerinus Boëthius dictus, quem alij falsa uoce Boëtium uocant. quorum errore confutat antiquum marmor, quod adhuc Derthone extat, in diui Martiani cœnobio: ubi tumultus est, quem antiqua inscriptio, Boëthio, & Eutharico consulibus factum ostendit. Quod autē sequitur, logistas.) hi sunt qui rationales alibi dicuntur. In hoc distant à logographis, quod illi libros rationū scribebant, logistæ curabant. Medogramatei uerò sunt quos scribæ consulebant: nam μῦθῶν Βοῦλευμα significat Suidæ, & cæteris. grammatei autem notarij, seu scribæ sunt: γραμματεὺς enim id ipsum denotat. nomen sumptū uidelicet à literis: sicut grammatophylacium, locus in quo recōduntur literæ, quæ uox corrupte circumfertur in l. moris. ff. de pœnis. Diastoleæ uerò dicuntur rationum correctores, seu distinctores: uel quod magis erit gratiæ, diuisores. διασέλλω enim est id quod diuido ac distinguo: & inde διασολῆ dicta. Sanè Ammonius in differentijs logographos interpretatur eos qui διακοτινοὺς λόγους scribunt, id est, iudicialia acta.

De susceptoribus & præpositis.

¶ IN lege, si aliquid legitur uerbum, decoxit, ab Accursio malè interpretatū: quare scire æquum est, decoquere apud antiquos idē esse quod bonis decedere, & delinquēdo creditoribus imponere. Inde decoctores dicuntur heluones, & bonorū consumptores, autore Nonio. meminit huius uocis & Catullus: Decoctoris amica Formiani. & Spartianus in Hadriano. & deniq; est nemini nō notum nomen. Sed nec lex ab Accursio adducta eum defendit: D. And. Alc. In tres post. Cod. li. O cum

Boetij circūfer-
tur uulgo no-
mē corruptū.

Logistæ.

Logographi.
Medograma-
tei.

Locus. ff.

Diastoleæ.

Decoctores.

cum ex antiquis codicibus legenda sit hoc modo: quilibet principalium, uel decurionum, si decoctor pecuniæ publicæ, uel fraudulentus in ascriptionibus, &c. Sciens id prætermiseram: sed quoniam uidi hinc falsæ latinutatis Accursium ansam capere, uolui hoc saltem in loco lectorem admoneri.

De ponderatoribus.

¶ IN lege II. per singulas ciuitates constitutio igo statē.)
 Vetustus codex habet, constitutum igo statem. uerum & ipse menda non caret. repono enim, Zygo statem constitui, hoc est uirum qui ponderū, & staterarum rationem optimè calleat. Is igitur in hac lege fortasse intelligendus est, qui nō multum ab similis esset illi, qui ab antiquis nūc curio, nunc magister curiæ dicitur: nam is nummos erogabat existētibus in sua curia. Plautus in Aulularia: Nā noster nostræ qui est magister curiæ, Diuidere argēti dixit nūmos in uiros. Appellatur etiā diuisor, à Cicerone in Ver-

Zygo rates.

Diuisor.

rinis: quod & notat Peditius,
 nus.

ANDREAE ALCIATI

IN XI. LIBRVM CODICIS IV-
STINIANI, ANNOTA-
TIONES.

IN LEGE, cum nauarchorum, in fi-
ne: uel ex eo quod uocatur Græcè.) res
ponenda est dictio ἀλειτρημοσία, quæ
uox Suidæ immunitatem, seu excusatio-
nem à publicis oneribus significat. cui
penè significatu par est ἀτέλεια. quòd
autem hic dicitur de carpatia, intellige classem à Carpa-
to insula: unde Carpatius uates Proteus apud Verg.

De nauibus non excusandis.

¶ IN lege iubemus ante felicem embolam) interpretare,
itineris ingressum: id est ἐμβολήμ. embola uerò significat
rostra nauium, & alia præter hoc, de quibus Hermolaus
in corollario Pliniano. sanè ἐμβολήμ eiectionem denotat. qd'
uerbum reponendum est in lege tertia. de incend. ruin.
naufra. inde etiam eiectionem suam, Græci ἐμβολάδια ᾤ-
pellant, ut ex Athenæo didicimus.

Restituta Græ-
ca uox iurisc.

De metallarijs.

¶ BALLUCA, quæ Græcè chrysamus dicitur. Etsi
hanc lectionem quibus reprobet argumētis, non habeant:
accommodatius tamē quibusdam uidetur, chrysuma χρυσ-
σωμα legere. est autē uas in quo aurum infundebatur: unde
& nomē sumpsit ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ. id ē, ab auro. Plautus in

Balluca.

Bacchidib. Op^o est chryso Chrysale. Chrysammos aurea harenam significat, hoc est auri ramentū. Herodoto dicitur Chrysitis, & quandoq; psegma. hanc balucem appellari Plinius est autor, libro xxxiii. Cap. iiii.

¶ Quod autem in textu sequitur, octonos scrupulos. intellige duas sextulas: quæ etiam duella dicuntur, Lētis enim duo semina granū frumenti faciunt: grana quatuor, siliquam: siliquæ, hoc est ceratia v1 scrupulū: tribus scrupulis constat drachma. Duplex drachma Sicilicum creat: cuius mentio apud Scæuolam in l. liberto. §. filiū. de annuis legatis. etsi ibi corrupti sunt impressi codices. Drachmæ additus scrupulus, sextulā facit: cuius ponderis est solidus: sextulas uncia sex habet: drachmæ aut octo, uncia faciunt: at uncis xii. constat Romana libra, hoc est, drachmis xcvi. Attica uerò libra Lxxv. drachmas habet: sicuti mina, seu mna, centū. nam Romana libra minor est hac quatuor drachmis. Talentum minus Atticum, minas Lx. hoc est, drachmarū sex millia continet: talentū maius Lxxxiii. habet minas, & uncias insuper quatuor. Hæc ideo latius explicauī, ut iuris ciuiliis studiosis ponderū ratio fieret paulò notior: tametsi alibi latius tractaturus sim. cum ad multarū legum cognitionem spectet: ut in l. i. C. de ratiocinijs operum. & in auth. ad hæc. C. de usuris in authenti. sed hodie. C. de episcop. & cler. Ceterum mente huius legis nos existimamus id præcipi, ut quilibet metallarius octo scrupulos aureorum ramentorum teneatur prestare, priusquā inter metallicos præcipis designetur.

¶ In rubrica, de gynæciarijs, hi fortasse erant, qui mulierum uestes tingeabant, curabāt ue: dicti ἀπό τῆς γυναικός id est

Sicilicus.

Locus in. ff.

Gynæciarij.

id est à foeminis. quæ lectio si placet, interpretare illud quod sequitur, gyneciij, esse locum in quo uestes hæ concinnabantur. eadem ratione deductum nomē, qua & gynæconitis, apud Aemilium Probum. Accursius hîc legisse uideatur, gymnaciarijs: & idcirco sic dictos opinatur, quod nudi essent. γυμνός enim nudū significat. inde γυμνιστὴν ars dicitur, qua quis nudus se exercet, ut inde lucellum alicquod consequatur quo in diem uiuat. uerūm mihi prior lectio plus applaudit. Iosippus lib. VII. Cap. LI. de bello iudaico: Transgressus, ait, ad eos est Ionates, homo nequissimus, arte gyneciarius. & is qui de insignibus magistratū opus scripsit ad Theodosium Imperatorem: sub dispositione, inquit, uiri illustris, comitis sacrarum largitionum, sunt magistri lineæ uestis, magistri priuatae, procuratores gynæceorum, procuratores baphiarum, prepositi bastagarum, procuratores lanificiorum, procuratores monetariorum. ut ex eius uerbis, sicut ex huius tituli compluribus cōstitutionibus, satis constet, hæc omnia textrini Imperatorij officia fuisse, ut conijcere liceat, gynæciarios fuisse qui pannos curabant: & uel peniculo adhuc rudes tergebant: uel forsice lanæ nodos incidebant, extrahebantq;: opus quod à mulieribus fieri solet. inde gynæceum dictum. quod si qui uiri foeminis mixti id agebant, à loco dicti gyneciarij. nā in gynæceo operari solitas fuisse foemellas, ostendit huiusce tit. l. III. intellecta aliter quam crediderit Accursius, & idem etiam demonstrat Paulus Diaconus, ubi de Narsete agit, & in præsentem diem hanc mulierum præsertim esse operam, usu cognoscimus: nam & Thessalum medicū damnat Galenus pri-

Iosippi locus.

mo methodi libro, tanquam lanificem & de gynaeceo edum. quod aut de monetarijs in l. i. fit mentio) nostri interpretes existimauerunt hic eos accipiendos qui monetam cudunt. quae sententia idcirco reiicienda est, quia nihil ad huius tituli materiam facit. quamobrem tu ex uerbis praedicti ad Theodosium libelli, tum ex hac lege non dubito, quin monetarij & ipsi pro textrini quodam officio capiantur: sicuti & apud Flauium Vopiscum in Aureliani: ubi seditio, inquit, monetariorum intra murana bellum grauissimum peperit: autore Felicissimo, cui procuratio fisci mandata erat. In qua re tamen dubito, cum Suidas contraria disseruerit in uerbo $\mu\omicron\nu\iota\ \tau\acute{\alpha}\gamma\iota\omicron\iota$. dicti sunt fortasse monetarij, ab officij ipsius uilitate, $\alpha\pi\omicron\ \tau\omicron\upsilon\ \mu\omicron\nu\iota\ \tau\acute{\alpha}\gamma\iota\omicron\iota$. nam & hodie huiusmodi lanifices, in minimo sunt pretio.

Fl. Vopisci locus.

Bastagiarij.

¶ Bastagiarijs. Hoc nomine appellari posse eos reor, qui necessaria militibus portabant: ut quod in bello calones, in priuata familia mediastini, in militia palatina faciebant bastagiarij: a Graeco uerbo $\beta\alpha\varsigma\acute{\alpha}\gamma\omega$, quod portare significat: inde etiam uernacula lingua clitellam, basto appellamus. quod onera portet atque sustineat. & si bastagiae munus iungatur in praedicto opere ad Theodosium Imperatorem, gynaeclarijs: quod & sacrae constitutiones hoc in titulo fecerunt: ut bastagiarios opimer eos fuisse, qui uestes ad tincturam ferebant, referantque, nam & ibidem traditur, tertiocerium dictum, qui bastagas tractabat. Legitur & apud eum, bastaga priuata.

¶ In l. notas sericoblatae & metaxe species. castior lectio erit, sericobapta, id est, serici tincti. $\beta\acute{\alpha}\pi\tau\omega$ enim significat

gnificat tingo. inde bapt.e apud Iuuen. dicti quod faciem
 fugo illinirent. μετάξα autem Græcis, à nobis sericum di-
 citur: cuius tinctores, baphij: παρὰ τὸ βάπτειν, quod est
 tingere. Hinc bapto sericum pallium, Flauio Vopisco in
 Aureliano: licet corrupti codices, bratto serico, seiunctim
 habeant. quamuis nunc mihi fiat magis uero simile, & Vo-
 piscum, & Imperatorē sensisse nō de bapt.a, sed de blatta
 hoc est purpura: nam blattam pro cōchylio capi, scribit
 Paulus Aegineta: & quæ Suetonius in Nerone, coccineū
 funem, & Orosius purpureum, Eutropius blatteū dixit.
 meminit & Casiodorus in epistolis, & Lamprid. in Ala-
 gab. Parauerat funes blatta, & serico & cocco intortos.
 Censeo itaq; hīc legendum, sericoblatta: & apud Vopi-
 scū blatto sericum palliū. & cum uxor sua peteret, ut uni-
 co pallio blatto serico uteretur, ille respōdit: absit ut auro
 fila pēsentur. libra enim auri tunc libra serici fuit, & c.
 prohibet igitur Imperator, nō solū uestes inferri purpu-
 reas serico intextas, id est, sericoblattam, sed etiam sericum
 ipsum simplex, id est, metaxam. nam sericas uestes tāto in-
 pretio fuisse tradit Lampridius in Alexandro, ut eas Ale-
 xander Imperator gestauerit nunquā hōle sericas. Antoni-
 nus Alagaballus eas primus induisse creditur, ut in illius
 uita scribit Lampridi⁹: Dicti & hinc sunt metaxarij ne-
 gociatores. lege finali. C. de pign.

Bapto sericum
pallium.Fl. Vopisci lo-
cus.
Blatta.

Sericum.

Metaxarij.

¶ In l. ultima legendū est, cōchylegulo, iūctim, p collecto
 re cōchylīj: sicut murilegulo alibi, p muricis collectore.

Conchylegu-
lus.

De uestibus Oloberis.

¶ QUIDAM corrigunt, holo sericis, id est, totis ex se-
 rico. quarum meminit etiam Lampridius, Vopif. & alijs

ego quantum possibile sit, uelim parum à pristina scriptura uariare: quare lego, holobryxis, ut has uestes credã di-
 ctas ἀπὸ τοῦ ὄλου, ἢ ὀβρύξου, quòd totæ essent ex obry-
 zo: quod aurum purissimũ est, & quantumuis coctum nõ
 diminuitur. Bartolus tamen, qui sine controuersia primas
 inter recẽtiores iuris prudentes habet, legisse uidetur, ho-
 lobaris. quam lectionem neque ipse reprobam duxerim,
 ut eas uestes hĩc denotari rear, quæ ob aurum intextum
 graues sunt. βαρύς enim Græcè grauem significat. inde
 apud Homerum, βαρέας χεῖρας.

Holobara ue-
 stes.

¶ Quod autem sequitur de sacro murice.) idcirco dictũ
 est: quoniam eo tincta uestis in signe erat Imperatorũ. Lã-
 pridius in Alexand. hoc solum imperatoris habens, quòd
 lacernam coccineam habebat. Laudatissimæ erant, quæ
 ex serico ab Rhodo isula aduecto, tingebãtur. quod Imp.
 in huiusce tituli l. tertia significat: licet Accursius locum
 non intellexerit.

Chlamys.

¶ In l. prima, sericas paragaidas.) legunt quidam, para-
 chlamydas: ut intelligamus uestem quæ supra chlamydẽ
 sumebatur: à Græca præpositione παρα, & chlamyde:
 quod genus uestimẽti, nõ modò est militare, ut apud Plau-
 tum in Persa, sed etiam puerile, Vlpiano in l. uestis, de au-
 ro & arg. lega. Nobis placet uel uetus lectio, uel sanè pa-
 ragaudas. Trebellius Pollio in Clau. Albam subsericam
 paragaudem triuncem unam. Fl. Vopis. in Aureliano: cũ
 darentur tunicæ subsericæ lineæ paragaudæ. Item in eor-
 dem: Paragaudas uestes ipse primus militibus dedit, cum
 antea nõ nisi rectas purpureas accepissent: & quidem ali-
 ijs monolores, alijs dilores, trilores alijs, & usq; ad pẽtes
 lores

Paragaudes.

lores, quales hodie lineæ sunt. Idem in Probo: huic dari iubebis interulas paragaudes duas. etsi in aliquibus hisce locis vulgati codices mēdosi sint. ex his planē uerbis cōstat, paragaudas genus esse uestimenti uirilīs, ut plurimū linei, quod sub alia ueste gerebatur, uinctū nunc unico nexu, nūc pluribus loris, auratis fortasse: ita enim intelligo monolores, dilores, et similia: Licet Hermolaus Barb. à coloribus tractum putet corollario Pliniano. nam & interulas, dilores nominat idem Vopis. in Bonoſo.

Vopisci locus.

¶ In l. ultima, ad quatuor de scrinio ad baphia phœnices. castigandū hic est, de scrinio uestiarij ad baphias phœnices, ex antiquis codicibus. nā scrinium canonū, & scriniū uestiarij sacri, sub comite sacrarum largitionum erat: ut est in breuiario Theodosij. qđ si nil mutare placuerit, pōt hic utiq; locus sic legi, & pūctis distingui: at III. de scrinio baphia ad Phœnices. nā baphia taberna est tinctoria, βαφίη hinc Lāprid. in Alex. purpura Alexandrina, uulgō probiana dicitur: idcirco quod aurelius Probus præpositus baphijs id genus muricis reperisset. quāuis ibi, bafijs legatur corruptissimē. apud Phœnices autem tingebatur pretiosissima purpura: quorū tincturam Suidas appellauit oxum, ὄξος ἐκ τῆς ἀπὸ φοινίκων, hinc oxobapta, in l. j. C. quæ res alienari nō pos. ut male faciant recētiore quidam Bononienses, qui in ius ciuile pauculas quasdam annotationes ediderunt: & in prædicto loco ueram peruertentes lectiōnem corrigunt dibapta. est & castorium tincturæ species Suidæ, de quo fortasse Persius: licet alij de animali intelligant, quod nemi non notum est.

Baphia.

Lampri. emendatus.

Oxobapta quæ sit.

Declarata lex Codicis.

Nulli licere in frenis equestrib.

¶ DE cucurnijs.) legunt hîc neoterici quidam, cucumis ut accipiantur pro his ornâmentis, quæ ex auricalco sũnt in modum lancis: & habenis affigũtur loris'ue, quæ hamis, pendent atq; pectore equorum. ipse hac in re sententiam meã non interpono: nam cucumam, pro uase capi ex Martiale, Petronio Arbitro, & Iuriscõsultis dudum noui: in hac significatione adhuc non legi: etsi Politianus existimauerit uocabulum inuenturarum. hoc sanè in loco mihi non displicebat gutturnijs, ut de colli ornamento intelligamus: quamuis gutturnium aliud quoque significet.

Cucuma.

De frumento urbis Constantinopolitane.

¶ In l. prima, pro annonâ præstetur.) annonam hîc pro pane capi Accursius, & ceteri existimauerunt: quorum sententiæ illud accedat, quòd & econuerso panis quoq; pro annonâ reperitur: præsertim apud Imperatores, qui non ita emũctæ naris sunt, ut Iuriconsulti, conijcitur id ex eo, quòd à fisco percipiendos redditus, quos Iustinianus in authen. de non alien. §. hæc ergo. annonam ciuilem appellat. idem Cæsar in l. ultima. C. de iure dotium. & in l. hac edictali. §. his illud. C. de secundis nuptijs. panem ciuilem uocat: quod hîc apponere libuit, quoniam de hoc à plerisq; interrogatus, cognoui omnibus non esse ad manum & in promptu.

Panis ciuilis.
Locns C.

De annonis ciuilibus.

¶ LEX, centum perapateumatis.) emaculãdus liber est: & reponendũ περιστεύματος, perisseumatis: quasi dicas donatiui nominc. περιστεύμα enim id dici potest, quod abundan

Perisseuma.

abundantiam suppetit: hinc $\pi\epsilon\gamma\iota\sigma\sigma\acute{\epsilon}\nu\omega$ copia rerū superare significat. Sanè perisseumatis nomē cōmodius uertetur in cōgiariū, cū hoc propriè sit qd' plebi datur: sicut quod militibus donatiū. Ael. Spart. in Aelio Vero, & lul. Capit. in pio. Solebat autē ultra stipendiū dari liberalitatis causa, ut milites magis addicti Imperatoribus essent. Huius mentio in l. j. inferiori titulo, de re militari: licet Accursius, Andabatarum more, clausis oculis hac atq; illac in illius loci expositione feratur.

De frumento Alexandrino.

¶ QVICQ; VID decreto elogij, et sygostasij munere.) legendū, uti arbitror, quicqd' decreto elogij sitostasij munere: ut intelligamus Imperatorē hīc cōfirmare qcquid præfectus Orientis, ad quē rescriptū istud dirigitur, statuerat decreto elogij, id est in elogio, quo continebatur quoddā decretū pertinēs ad munus sitostasij. ita enim appellat eū, qui uendēdo frumento præerat. $\sigma\iota\tau\omega\varsigma$ frumentum significat, $\sigma\acute{\alpha}\sigma\tau\iota\varsigma$ stationē: elogiū aut nūc titulū, nūc breue, seu ratiocinorū chartulam exprimit, Vergi. in culice, Modesti. de militari l. III. Tertuliano in apologet. et ceteris. Sed an illa lectio probabilior: ut admissa copula legamus, & elogij, & sitostasij munere. quasi munus elogij sit officiū ipsum eius qui annonæ rationē procurat. $\epsilon\upsilon\lambda\epsilon\tau\omega\varsigma$ enim rationalis, ratiocinator' ue dicitur Grecis. hinc alogistes, & alogos, qui rationes reddere teneretur. Cuius dictionis reperies mentionē apud Modest. in l. qui

Sitostasius.

Elogium.

Locus in ff.

¶ In l. seq. perisso corrigie.) Accursius hic, dū uerbū id conatur

Periffichore-
gia.

conatur explicare, sese meris implicat nugis. tu lege, periffichoregiae, erat autē nomen magistratus, curator furtasse annonae. ἀπὸ τῆς περισορίας τοῦ χορηγίου, qd' est abū dātia fertilitatemq; suppeditare. Sanē huius dictionis mentionem alibi nusquam reperi, quod recorder.

De spectaculis

¶ LEX prima, coarctamur amplectēda felicis populi stadia gynaeij ut agonis.) legendū, cohortamur: item, gymnici ut agonis. Agoues enim, siue (ut Latine loquar) certamina gymnica sunt quinq; dicta, quod à nudis exercerentur. ea in Arcadia primus inuenit Lycaon, ut scribit Plinius in VII. Iulius quoq; Pollux, athletarū appellatione omnes gymnicos cōprende existimat. Planē de his plura diximus in titulo, de athletis, praecedendi libro.

¶ In l. ij. eos qui agitandi.) legendū, eis, tertio casu: ut regatur à uerbo officij, id est noceri, ut interpretatur Cicero, & Ambrosius in officijs. potes tamē & cū uulgatis exemplaribus legere eos affici. Agitare autē hoc in loco quid significet, parum Accursio cōpertum est: sicut & in l. IIII. in principio. ff. de his qui notantur infamia. nā agitadores, aurigae sunt, qui in ludis Circensibus curruli certamine sese exercebant. quorū species quatuor, Rusti, Albatii, Prasini, Veneti: Praemium, mappa. Horum mentio apud Plinium Cae. lib. VIII. Suetonium in Dom. & Calig. Iuuenalem Satyra II. & in epigrammatis Graecis libro quinto.

Agitadores.

¶ In l. tertia, quisquis equos.) intellige uel equos aurigarū, qui in Circensibus currebant: uel etiam desultores, quorū desultores Graeci ἀμφίπλους uocant, ut est apud Aelianum.

Aelianum. Horum mentio est in Lulio, Caſiodoroq;.

¶ In l. iij.) Accurſius hîc in interpretatione. p̄antomimi,
 & proſcenij, partim mutilus, partim falſus eſt. Pantomimi
 quidem dicebantur omnium imitatores, effictoresq;:
 Græca dictio, cuius meminit Plinius in Panegy. Tranq.
 in calig. Iulianus in l. ſi libertus artem. de op. liber. ſole-
 bant eorum opera ueteres uti in recitãdis præfertim tra-
 gœdijs. Proſcenium autem locus eſt ante ſcenam porre-
 ctus, in quo pulpitum erat ludicris exercendis accommo-
 datum. Verg. Veteres ineunt proſcena ludi. Tranq. in
 Nerone: hos ludos ſpectauit ex proſcenij ſaſtigio. memi-
 nit Vitr. lib. v. & Vlpianus in l. de pollicitationibus. ff.
 de pollicita. probe faciet Statius Ruſinus ſi opus proſce-
 nijs. ſena autem ipſa dicta eſt ἀπὸ τῆς σκιάς, ab umbra.
 pudendo Accurſij errore in l. i. ſ. uiti. de his qui notan-
 tur in famia.

Pantomimi.
 Declaratus lo-
 cus in ff.

De aqueductibus.

¶ LEX prima, ſub quorum fines formarum tranſeunt.)
 uide ne legendũ ſit, forinarũ, potius: ita enim meatus, tu-
 bũe aquarũ uidetur appellari in antiquis inſcriptioni-
 bus: Genio forinarũ & cultoribus, &c. ſed & in hoc ni-
 hil affirmo: cũ in hac ſignificatione apud Iuliũ Fronti-
 nũ ubiq; legatur, forma: niſi & ibi corruptus eſt codex.
 eſt aut in opusculo cui titulus eſt, de aq̄ductibus. nõ igno-
 ro. Forinæ deæ ſacrificari ſolitũ à ueteribus, ut eſt apud
 M. Varronẽ: foriãq; pro excrementis capi Nonio Marcel.

Forinæ.

¶ Quod autẽ paulò inferius dicitur, reſpurgium.) lego,
 repurgium. Ambroſius ad Theodoſium: nõ audiſti Impe-
 rator, quia cũ iuſſiſſet Iulianus reparari tẽplũ Hieroſoly-
 mis,

Foria.

Aquæductus
Romani.

mis, diurno qui faciebant repurgium igne cremarūt. de his autē aquæductibus Procopius libro I. Romæ inquit, aquæductus quatuordecim sunt, cocto ex latere, per priscos homines illos ædificati, ea latitudine ac simul profunditate, ut equester uir aliquis ipso cum equo per eos superne euadere liberius queat. sanè quod in fine legis dicitur, quoquo uorsum linquendos x v. pedes arboribus, ne formas ipsas radicibus destruant.) circa hoc uidentū est lepidissimum senatusconsultum, quod refert Frontinus in prædicti opusculi fine.

Matrix.

¶ Lex, eos q aquæ, earū fistularū quas matrices uocāt.) Matrix nomen multa significare iam pridē cognoui. nam & uterū, & quod Græci μήτρα uocāt, significat. item nutricem pullorum, apud Columellā: et generaliter quamcunq; educatricem. item cothurnicum ducem, quæ Græci δευνομήτρα appellat: transtulit Theodorus matricem. quomodo autem nomen id conueniat fistulis, certè non percipio. quare interim legēdum puto, fistularum quas mastos uocant. est autem Græca dictio, qua usus Vitruuius libro VII. ubi, Athenis, inquit, ex huiusmodi locis & fontibus masti, usque ad portum Pyrenæū ducti sunt salientes. Hanc M. Varro, de re rustica, papillas uertit: Cassiodorus, ubera: dū, quāto, inquit, pulchrius est, Claudiam aquam per tot sicca montium iuga, lauacris & domibus liquores purissimos, fistularū uberibus emisisse. quæ sanè Cassiodori autoritas, multū ad rē præsentē conducit. nam Claudia urbis Romæ erat aqua, ut Frontinus Tranq. P. Victor scribunt. negat igitur Imperator se passurū, ut aqua quæ p mastos lauacris & domibus Ro

Masti.

Claudia aqua.

bus Ro

bus Romanorum influebat, attentur. Potest etiam alia ratione id esse prohibitum: quoniã masti ipsi, seu epistomia, facîle rumpebantur transuersa, ut sentit Iulius Frōtinus, dum senatusconsultum interpretatur huic cōstitutioni simillimum: hoc, inquit, senatuscōsultũ dignũ ad miratione est, quod aquã nõ nisi ex castello duci permittit: ne aut riui, au fistule publicæ rumperentur.

¶ In l. si quis diuinam. quid in lymphæis. legendũ, nymphæis. P. Victor tradit Romæ nymphæa fuisse xli. In Romanis inscriptionibus legitur huiuscemodi eulogiũ Fl. Philippus, V. C. præfec. urb. nymphæum sordidũ squallo re fœdatum, & marmorum nuditate deforme, ad cultũ pristinum reuocauit. existimo autem fuisse locum, in quo mulieres lauarẽtur. Iosephus de bel. Iud. li. primo: Apud Ascalonã nymphæa condidit, & lacus ornatissimos. Iul. Capit. opera Gordiani Romæ nulla extant, præter quædam nymphæa, & balneas, ut malè faciãt, qui illic geniale thoru interpretãtur, ut est in quadã Sidonij paraphrasi sunt etiã Lymphiones: quoru mētio in epistola Adriani, ex libris Phlegontis, & Fl. Vopisco in Saturnino.

Nymphæa.

¶ In l. omnis seruitus, ad thermas, quæ achiles nuncupantur. corruptus hic utiq; locus, qui fortasse corrigendus est hoc modo: ad thermas, quæ Achilleæ nuncupantur. solebant enim principes thermas constituere, & alicuius herois nomine nuncupare: sicuti uidemus de thermis Agamemnonijs, quibus Agathius poëta nomen inditum tale scribit Epigrammatum libro quinto: ἀντὶ δὲ τῶν ἡσ, hoc est, pro honore. duodecim autem thermas Romæ fuisse tradit Publius Victor, & earum nomina

Achilleæ thermæ.

nomina, inter quas minima sunt Achilleæ. sed procul apud me dubio est, nō de Romanis in hac constitutione fieri mentionē, uerūm de Constantinopolitanis. Socrates apud Cassiodorum libro duodecimo: interea, inquit, incedium in urbe Constantinopolitana factū, paulatim peruenit ad thermas, quæ uocantur Achilleæ, demum ad locum qui dicitur pelargus. Potes etiā legere, apsidēs, quod hæc fornices sint, Suida autore: quales reperiri in Baianis thermis tradūt recētiores. meminit Plinius in naturali historia, lib. III. in epistolis Cæcilius lib. II. sed tamen nō dubito, quin alia superior lectio sit uerior. nam & Constantinianæ thermas cōstantinopoli fuisse ostēdit Socrates apud Cassiodorum lib. x.

¶ In lege, ad reparationē, ex operarijs q̄ cicanici. &c.) legendum fortasse, cyziceni: ut his nomē inditum opiner à Cyzico, urbe in ora Propontidis notissima ex omnibus Cosmographis, & Plutarcho in Lucullo: qui maxima in ueneratione ab his habitam Proserpinā ostēdit: ut apud Vergiliū legere nō dubitem: raptā cyzicos, ostreosa diuem, non cocytos, ut Domitius & Merula, dein ceteri cōtra rationem carminis legūt. Planè quod ad rem attinet. Albericus rosatus in lexico legisse hīc uidetur, cioceni: ut inde coniectura ductus, castigatiorem lectionē putem zoxeni, ut hoc nomine credamus appellatos operarios, quod in diem uiuerēt. παρὰ τὸ ξῆν, & ξενίζου, quod uiuere significat in hospitij. ipsi autē operarij qui aqueductus silice insternebāt, silicarij dicuntur. Iulius Frontinus tradit duas familias constitutas fuisse in custodiam aqueductuum: quarū altera publica erat, altera Casaris: utraq;

utraque autem uillicos, castellanos, curatores, silicarios, tectores, aliosq; opifices habet: quibus salarium constitutum est ex uectigalium redditu, ad ius aquarum pertinentium. quæ quidem uectigalia constant ex oliuetis, quæ sunt circa ductus, castella' ue.

(In l. decernimus, contra munuscularios aquæ ductus.) uera lectio, muscularios. Itē de iisdē paralogijs.) melius, paragogijs. Itē aquarū custodes, quos hydrophilatos uocant, hydrophilacios, seu hydrophilacas legendū. Muscularios autē aquæ ductus appellauit eos, qui ex musculis dilabuntur. musculus enim instrumentū est ad similitudinē muris, quo in bellis utebatur ad equandas fossas, ut Vegetius tradit. horū mentio apud Cæsare in cōmen. frequens. erant autē tubi in ductibus ad similitudinē musculorū, quos hic intelligit Imperator. nā sicut à papillarū similitudine dicuntur masti, & ubera, ut superius diximus: & leones in caralibus Sidonio Apollinari libro secūdo: cur etiam à musculorū forma, nō dicemus muscularios aquæ ductus? Paragogia autem Græcè hic dicta existimo pro ipsarum aquarū poris & meatibus, ἀπό τοῦ παρὰ γὰρ. quod deducere est, hinc παρὰ γὰρ dicta Ael'io Donato, & ceteris: nā & ἀγῶγος aquæ ductus est. Hydrophilacas uerò capi pro curatoribus aquarū, satis notū esse debet. nam ὑδάσ aquam, φύλαξ custodē significat: quam obrem Plautus, phylacā pro carcere, custodia' ue posuit: & Iurisconsultus grammatophylacium, in l. moris. de pœnis. sanè musculus ultra supradiçta etiā piscis nomē, autore Plinio. Sidon. epistolarū libro tertio, ad quē alludit etiam, Claudianus in Eutropium, libro secundo.

Musculi.

De Maiuma.

Maiuma.

¶ CORRUPTVS est hic titulus, & legendum, maiuma. Suidas, maiuma, inquit, festiuitas est, quæ fit Romæ Maio mense: nam Romani maritimam urbem aduentus Hostiam, inter aquas uoluptatibus incumbant, inuicem sese inuadentes: quam quidem solennitatem substituit Anastasius Imperator. hæc ille. ut error nostrorum Iurisperitorum sit palam, qui existimant hoc illud esse festum, cum in præsentem diem quercum Kalendis Maij ludentes in urbem iuuenes portant.

De Agricolis & censitis.

Eucterio.

Tertulliani
locus.

¶ LEX, immunitatis. prouinciarum eucauterijs.) Rectius fortasse dicetur, εὐκατερίοις, eucterijs, id est, locis in quibus orationes, actaq; prouinciarum continentur. ut hac lege non solum censeantur immunitates, quæ in libris publicis continebantur, reuocate. sed etiã si quæ nondum in libros relatæ erant, stabant tamen in grammatophylacio, eucterio'ue, quæ dictio non solum Græcis, sed & Latinis usitata: ut apud Tertullianum in apologetico Cap. xv. legendum sic existimem: Risimus & inter ludicras meridianorum crudelitates Mercurium mortuos eucterio examinationem. alioquin impressi codices habent, canterio, nullo sensu, aut certè inepto. quamuis & illud non omisrim, posse apud eum cauterio legi: nam & in Moralibus Plutarchus scribit, Cyrenensium tyrannum Nicocratem, ne quisquam ciuis seuitiam suam aufugeret, portis custodes apposuisse, qui etiam mortuos, dum efferuntur, pugniculis uel cauterio scrutaretur. significat id ferramentum candens,

candēs, quo iniuste notæ imprimuntur. Sanè scriptores horum priuilegiorum, qui prouinciales erant, Modestinus reipublicæ causa non abesse tradit, in. l. inter. ex quib. caus. maior. appellaturq; exceptores. Trāq. & Pediano. (Cum antea Comanensium.) legi potest, Comagenēsium, ab Syria Comagene, uel si placet prior lectio, intellige populos habitantes in conuallibus Antitauri, in Comana urbe: cuius mentio apud Strabonem libro xii. in qua Chrysostomum sepultum tradit Suidas: meminit & Ptolemæus. Quod inde sequitur, Anatenensium.) Amastriensium, potius legerim, ab Amastri pontica urbe: cuius Catul. Plin. Str. Pompon. meminere. Sanè Ariani in India sunt: quorum præter cosmographos mentio fit Arriano historico, & Apul. asini aurei lib. x. sed de his Imperator intelligere nõ potuit: quoniam eousq; non protulere arma Romani: cū neq; Parthos tenuerint. & si uulgò circūferatur Bononiæ diploma Theodosij Imp. scholasticis concessum: quo Imperator ipse Indiæ sibi titulum usurpat. Sed proculdubio illud, quicquid est priuilegij, subditium opinor, tum ex hoc maximè, cui accedit Herodianus sententia, Antoninum Commodum ridētis, qui se Parthicum inscripserit, tum etiam quòd in eo mentio fit Longobardiæ, Marchiæq;: cū eo tempore id nomen hæ regionis nondū essent nactæ, qui igitur Parthos nõ subegerunt, nec Indos potuere, ad quos per Persas accessus est. Amasinorum helenoponti.) Amasinorum Helleponti. Amasina patria Strabonis, ex eius scriptis notissima, sicut Hellepontus nemini nõ notus: etsi in breuiario Theodosij, quādoq; Helenopōti dicatur. uerba eius: in Pontica

Comana .

Priuilegium
Bononiensis
suisq; subdi
tium.

regione pontus Polomoniacus, & Helenopontus. In nouellis quoque Iustiniani Caesaris, titulus est ita inscriptus, de officio moderatoris utriusq; pōti, id est, Helenoponti. Eliocæsariensiu.) Aeliocæsariensium urbs ab Aelio Hadriano (uti suspicor) dicta. nam & Dion Aeliam ciuitatem, in Hadriani honorem appellatam tradit: cuius & meminit Suidas. Neocæsarea autem castrum est iuxta ripas Euphrate: quod demolitus est Licinius Imperator, ut scripsit Sozomenus libro secundo: licet Cassiodorus scriptorum uitio corruptus circumferatur. Sunt etiam Aeliopolitani, quorum mentio apud Vlp. de censibus. de his autem locis plura dicere operæ pretium non est: cum nemo sit, qui Plinium, Strahonem, Pomponium Melam non habeat: unde hæc affatim suppeditantur. quod non tam propter præsentem legem dictum à me sit, quam pro quamplurimis locis, oppidis' ue, quæ in toto iuris ciuilibus corpore leguntur. nam ex his autoribus antiqua omnia, penè dixerim, urbiu' nomina poterunt facile cognosci. Item quod sequitur æquatores.) addenda est præpositio, per. per. æquatores autem dicuntur exactores censu' capitacionis, quod æqualiter ab omnibus exigat, de quibus paulo inferius in tit. de censibus & censitis.

Ut nemo ad suum patrociniū.

¶ **LEX prima.** quia hic fit mentio cōsulatus Sigisbuldi: Hieronymus in Eusebium, Sigisuulti legit. Aetio secundo, & Sigisuulto consulibus, Theodosius & Valentinianus bellum aduersus Gothos gessere. ut necesse sit alterum codicem esse corruptū, Suidas Silxibulum Turcarū ducē fuisse tradit. qd' deinde legitur de Cyro. Huius quoq;

Aelia.

Cassiodori
locus.

Peræquato-
res.

Sigisuultus.

Cyrus.

quoq; mentio est in Hieronymi chronicis. Suidas: Cyrus panoplites, uersificator ac cōsul patritius, factus est p̄fectus urbis & p̄torij, floruit sub Theodosio iuniore, & demum episcopus fuit Phrygiæ in Cotyeo: & uixit usq; ad Leonis imperatoris tempora.

Non licere habitatoribus.

¶ LEX unica, quæ metrocomiæ communi uocabulo.) Accursius metrocomias, uillas interpretatur, quæ ex iusu principis, metoecis, id est peregrinis transmigratoribus distributæ sunt. ἀπὸ τοῦ μετρέω, & κώμης. hoc est à mēsurā & uilla, quasi uillā mēsam dicerēs, quā interpretationem, ut in re tam obscura (neq; enim id nomen apud alios autores reperiri facile est) improbare sat firmis argumentis non ausim: ita aliunde etymū deduci posse constanter affirmare possum. Scire itaq; debemus, eos qui in ciuitatibus habitabant, capitationibus non fuisse suppositos: qui uerò ruri erant, contrā, ut ex p̄cedentis tituli prima constitutione probatu facile est: sed quia erant pagi quidā, qui licet ciuitatum nomine censerētur, uillis tamē nobiliores crāt: & propterea qui in his habitabāt, capitatione etiā ipsi eximebātur. negat imperator se passurum, ut in his pagis exteri admittantur, ne fraus fiat fisco. Intellego itaq; per metrocomiā, pagos hosce maiores, q̄ paulū infra urbis dignitatē sūt. ut sicut μῆτροπόλις dicitur ciuitas matrix, hoc est maior ceteris: ita etiā μῆτροκώμια pagus ceteris maior, & caput aliarū uillarū. nā & hodie quoq; sunt in Mediolanēsi agro huiusce modi metrocomiæ seu matrices pagi: quos uernacula simplicitas capita plebis appellat. Thucydides, ἀπομια ἐν

Metrocomia.

Locus in d̄cretis.

μεν πᾶσ' ἄσ' α τικᾶ τῆν μητρόπολιν, α διὰ μέν δὲ ἄλ-
 λοτριᾶται. magno errore Isidori. x x l. dist. qui à mensu-
 ra dictam metropolim existimat, quod etiā alij adnotue-
 runt, improbaueruntq;. hanc metrocomias Marcus in
 euang. comopo les uidetur appellasse.

De colonis Thracensibus.

Paccati Io-
 cus.

¶ L B x unica, humane capitatoris cōsu iugatio, & c.)
 Non parū ad huius legis clariorē noticiā cōducunt. que
 ponit Amianus Marcellinus l. b. x x l. interrogatus quid
 haberet ex arte cōpendij? uicer as diurnas respōdit anno-
 nas, totidemq; pabula iumentorū, que uulgo dicūtur ca-
 pita. accipiūtur autē capita diminuta apud Paccatum in
 panegyrico, pro capitatione: cuius & in hac cōstitutio-
 ne mentio: pro tributo uidelicet quod pro singulo quoq;
 capite exigebatur. etsi recētiōres quidam, qui annotatio-
 nes in uarios autores edidere, apud Paccatum de capitis
 diminutione, per quam status diminuitur, intelligant:
 quod ad rem minimē facit. uerba Paccati sunt: quid me-
 morem capita diminuta, & uitam are taxatan? alioquin
 etiam de emancipatione possēt hīc intelligi: quod est
 prorsus absurdum.

De censibus & censitis.

¶ L B x, omne territorium sterilia atq; ardenia.) lego, hā-
 rena: que sterilis quammaximē est. Ouid. Quid harena
 semina mandas? ut etiam in prouerbiū uenerit. qua ra-
 tione & seminare harenam dicitur, qui uxorem uetulam
 ducit. Leonidas in II. epigram.

Γεῆν ἐγὼ με φιλήν (C) ὅτ' ἦν νέ (C) ἠνίκα πρὸς εὖς
 Δωδαιέτην, παφίη δ' ὄρε (C) οὐδέποτε.

Καὶ γὰρ ἄπαις διέμεινε τότε σπείρων ἐς ἀναστα,
 Νῦν δ' ἔτέροις γήμας: ἀμφοτέρων σέρεται.

Quod nos pauxillū ab exēplari recedētes sic trāstulim⁹.

Nupsit anus iuueni, uetulo tibi iuncta puella est.

O' numium ex omni tempore inepta Venus.

Aut alijs ducis, sterili uel conseris agro.

Coniuge nec frueris, nec frueris sobole.

Ad hoc fortasse allusit Martialis lib x i. in fine epigram-
 matis ad Lydiam.

Locus Mar-
 tia.

De omni agro deserto.

¶ QVICVNQVE dyacathochie.) Accursius, &
 cum secuti ceteri posteriores, interpretantur, hospitale.
 quæ declaratio nec sensui legis cōuenit, nec ex se uera est.
 nā hospitale, ptochotrophū, xenotrophū uel dicitur: ut
 in rubrica C. de epis. & cler. cernere est. quæ uerba nihil
 cōmune habēt cū dictiōe de qua agimus. Ipse suspicor ue-
 rā lectiōē esse, diacatharotia, ut id nomē sit eius mune-
 ris, cum Imperator priuatis fundos cōcedit, ut purgētur:
 non multū dissimile uidelicet emphyteutico cōtractui.
 Διακαθαριζω enim idem quod purgo: purgatio ipsa καθαρ-
 ος. Καθαρος ὄτις dicitur. quod si diacathochen legere
 uoluerimus, sciendum id titulum possessorium prædij
 significare.

Locus C.

Diacatharo-
 tia.

De fundis limitrophis.

¶ IN rubrica, qui sint limitrophi fundi, alij aliter atq;
 aliter interpretātur. quidā liminarchā, præfectū militū,
 qui limina Imperij custodiunt, interpretātur: fundos au-
 tem, unde his alimenta præstātur, limitrophos dici: à li-
 mine uidelicet, & τρέφω, quod nutrire significat. uerūm

Limenar -
chas.

Locus in. ff.

Limitrophi
fundi.Limitanei
fundi.Suidæ lo -
cus.

hæc sententia omnino repellenda est: quoniã limenarchæ,
non à liminibus imperij, sed ἄνω ὀ τοῦ λιμῆνός, id est à
portu dicuntur: sunt autē custodes portuum, quos Aristot
eles in politicis appellat limerophylacas. nec enim ra
tio admittit, ut Latina Græcæ dictio cōponatur, ut Fab.
Quint. autor est: & ita uox hæc intelligenda est in. l. li
menarchæ. de seruis fugitiuis. in. l. munerū. de munerib.
& hono. ib. Illi d cū alijs sentio: l. mitrophos fundos di
ctos, non à limenarchis, sed à limitaneis militibus, quod te
nerentur eorū possessores annonam inde prouenientem,
ad castra militū ducere, qui in Imperij limitibus excuba
bāt aduersus barbaros, hinc limes orientalis Fl. Vopisco
in Saturnino: limes rheticus, eodem autore in Bonoso.
Aelius Lampridius in Alex. sola quæ de hostibus capta
sunt, limitaneis di. cibus, & militibus donauit: ita ut eorū
essent, si hæredes eorū militarent: nec unquam ad priua
tos pertinerent: dicens attentius eos militaturos, si etiam
sua rura defenderent. ex quibus Lampridij uerbis cogno
scere est, qui sint agri limitanei, de quib⁹ in ultima huius
tituli cōstitutione: & quomodo differant à limitrophis.
Fl. Vopiscus in Probo: Accepit xvi. millia tyronum,
quos limitaneis militibus intersereret. Rufus Festus de
accessiōe Rom. imp. ij: impetrauit, inquit, Maximianus,
ut reparato de limitaneis Daciæ exercitu, euentū Martis
repetere. et Sulpitius Alex. historie lib. IIII. Eugenius ty
rannus suscepto expeditionali procinctu Rheni limitem
petijt. Suidas hos præcipuè collocatos fuisse tradit in
orientali limite aduersus Saracenos & Persas: cū quibus
facta à Iustiniano pace, uenisse eos Constantinopolim: &
ne rem

ne rem populo gratam faceret, quicquid lucrati fuerant, clam sub ulnas tulisse. Corruptus est Suidæ codex, ubi legitur λιβιτανῶν, libitanæ: legendum λιμιτανῶν. Quod demum in fine rubricæ legitur, castellorum.) Ratio suadet, ut legamus, castellis.

De pascuis publ. & priuatis.

LEX, in signis Antiochenorum.) Antiocheni populi sunt ab Antiochia urbe Syriæ præstatißima: quæ dignitate non multum inferior est urbe Roma, ut scribit Herodianus. Aelius Spartianus in Caracalla, Antiochenses dicit, non Antiochenos, urbs ipsa cognitißima est ex Cosmographis: barbarico sermone hæc dicitur Nisibis. in. l. IIII. C. de commer. ut quidam tradunt: licet ipse ex Amiano lib. XIIII. contrarium opiner.

Antiochia.

Nisibis.
Locus. C.

De fundis patrimonialibus.

LEX, omnes fundi per Mesopotamiam, & Osdroenam.) Osdroenam suspicor legendum: quoniã antiquis codicibus uox hæc ita frequẽtius legitur. huius metio fit. Læpridio in Alex. & in Maximino. Rufus Festus: Traianus, inquit, Osenorum loca & Arabum occupauit: ut suspicor corruptum codicem. Suidas: Ostroem nomen loci, uel ciuitatis est. Amianus Osdroenam appellat, lib. XIIII. Herodianus Osrhaniã, in VI. & VII. lib. In breuiario ad Theodosium, Osyhenia: & in seq. lib. de milit. ueste. l. prouincia, Osioenia legitur. Procopius Persic. lib. primo Osrei nam ab Osroo duce dictã opinatur. nusquam maior codicum inconstantia. omnino prouincia est Parthis contra: ut scripturæ ratio, non res ipsa ueniat in dubium.

Osdroena.

Agonotheti-
cifundi.

¶ **LEX**, iubemus, aut agonotheticos.) Sacra erāt certamina quatuor, quæ in honorē deorum fiebant: Iouis, Phœbi, Palemonis, Archemori: ut superius retulimus. qui his præerant, Agonothetæ dicebātur: erantq; decem uiri, ut Iulius Pollux scribit. Sanè prædia, quæ his iam emeritis distribuebantur, possunt agonothetica dici: siue ea, quæ ipsi agonothetæ athleticis adiudicabāt. nā multa præmia his dari solita, potest etiam ex Iuuenale cognosci, qui id ipsum conqueritur in Rusato Lacerta cursore: cuius fundus cētum patrimoniorum causidicorum æquabat. Saty. VI I. Rusatus enim factionis aurigarum nomen est. Vnde in Epigram. Græcis lib. V.

Iuue. locus.

Ἰλιανὸς οὐτὸς ἄμα ἔξοις
ἔχωρ, ἐνίκα τοῦς ἐναντίους ἀρόμα.

Vt errent, qui de milite intelligēdū existimāt. fuisse enim populo & principib; gratissimos, eodē li. ostēditur: quæ propter & aliq; aureis statuis honestati, uelut i Vranius
Τούνενα καὶ γένοω μιν ἀνεγείλαντο μετ' ἄλλω
κωδίσω.

In Valentiniani Martianiq; nouellis cōstitutionibus agonothetici fundi dicūtur ciuitatū fundi, ex quorū redditu seu canone honoraria agonothetis præstabantur.

De fundis rei priuatae.

¶ **VNIVERSI** rationaliū.) Accursi⁹ interpretatur, procuratores Caesaris. Iul. Capitolinus in Maximino, uideatur capere rationale pro procuratore fisci. erat fisci procurator in Libya, qui omnes Maximini studio spoliauerat: hic per rusticā plebē interemptus est: sed cum per eos qui rationalem in honorem Maximini defendebant, uiderent

Procurator
fisci. r.

Rationalis.

viderent auctores cædis. &c. In quam sententiā etiam ac-
cedere uidetur Lampridius in Alexand. nisi capiamus
procuratorē fisci & Cæsaris esse eundē: quod tamen ne-
gant recentiores Iurecōsulti in. l. prima, de offic. proc. Cæ-
sar. At dixerit aliquis, rationale, generale esse uerbum:
quod & fisci & Cæsaris procuratorem in se cōtinet.

De prædijs tamiacis.

¶ R V B R I C A, qui sint tamiaci fundi, uenire potest
quantumuis perito in dubiū. Accursius plures affert opi-
niones, quas potius somnia dixerim. Ipse tamiacos fun-
dos eos arbitror, qui dispēsatori publico præstabant an-
nuos fructus uectigales: quibus ille postea in domo Impera-
toria dispensabat alimenta. nā τὰμιας dispensatorē signi-
ficat. hinc innominatus poëta epigr. lib. V I.

Tamiaci
di.

Tamias.

ΟΤΤΙ ΟΥΜΟΙ ΒΙΟΤΩ Τ' ΑΥΑΘΩΝ ΤΑΜΙΑΣ.

Aelius Lampridius in Alexand. Aurum & argentū ra-
rō cuiquā, nisi militi diuisit: nefas esse dicens, ut dispensa-
tor publicus in delectationes suas & suorum cōuerteret
id, quod prouinciales dedissent. τὰμιας etiam custodem
penus significat, & plerunq; exactorem, quæstorem' ue.
ταμίων cella ipsa salgamaria. Tamiarum quoq; in alio
significatu meminit Suidas.

¶ L E X, meminimus gomaticij.) Barbara hæc est uox,
& nullum capit sensum. fortassis uera lectio est gunate-
tici: ut accipiamus saltus eos, quos hoies quodāmodo ad-
scriptitij incolunt, nullam ulterius expectantes me. ce-
dē, quæque ex ipso saltu colligetur. Τὸν ὄσ is loc⁹ dicitur,
in quo feliciter pullulant, proueniūtq; arbores. Τὸν ὄσ
autem mercenarium. seruitutiq; addictum hominem
significat.

significat. potes hîc etiã legere, agonothetici, quã dictio-
nẽ suprà satis explicauit: & hîc magis cõuenire arbtror.

De diuersis prædijs.

Ergasteria.

¶ LEX, si quis ex titulo ergasteria.) Intellige officinas
mechanicas, in quibus manu opera fiunt. horum mentio
in rubrica. C. de monopolijs. Græca est dictio. Leontius
in spheram Arateam: τῶν ἑργῶν ὧν καλεῖται ἐργαστήρια ἐν τῷ
μυθῶν ἑργαστηρίῳ ἐργάζομενοι. id est, pridie ò bone
Theodore in mechanico ergasterio laborantes. huius me-
tio est etiã in. l. eos. C. de usuris. in. l. p. ima. C. neg. ne mi-
lit. & XLIII. distinctiõe, nulli. quod autẽ in hac lege
sequitur, Agonotheticos) abunde suprà declarauimus.

¶ LEX. hac in perpetuum Calamacho.) nomina sunt
hac possessionũ Apamena urbis, quorũ etymologiã uesti-
gare frustra esset. de Apamena plura apud Pli. lib. IIII.

De priuilegijs domus Augustæ.

¶ ABSIT ut nos titulis.) Istud idcirco dictũ est: quon-
iam si qui Imperatores aut fecissent, aut instaurassent
pontes aliquos celebres, solebant magnificentiam suam
in marmore inciso eulogio significare. quod etiã hodie Ro-
mæ passim conspicitur, ueluti in ponte Narsætis, & in
ponte Gratiani, & similibus: quod & Lampridius in ui-
ta Alex. testatum reliquit.

De grege dominicò.

Palmati eq.

¶ LEX, propositis, siue Hermogenianis, siue palma-
tis.) Palmati equi ijde ferè sunt quos uulgo baios uoca-
mus: quoniã spandices, hoc est cũ fructu suo ramusculos,
Græci βῆσαι uocant: sic igitur dicti sunt à colore. Possu-
mus etiã intelligere equos palmatos, quibus utebantur
aurigæ

aurigæ in circo, à palma. ut Hermogeniani etiam in simili significatu, capiatur ab Hermogene aliquo auriga, seu agitatore alicuius factionis. alioquin Hemogenes sub Constantio Imperatore fuit præfectus prætorio: ut lib. x x I. scribit Amianus. eundemq; magistrum equitum, & seditione facta, à Constantinopolitanis occisum tradit Socrates in hist. Cassiodo. fuit & Hermoge. rhetor, de quo Suidas. Sanè tunica palmata sunt quibus cōsules, aut alicuius magistratus uiri utebantur. Vopiscus in Aurel. Cape per rebus gestis tunicā palmatam, sellam eburneā: nā te consulem hodie designo. Meminit & Trebellius in Galieno, Apul. in apol. & Seruius, qui triumphalibus uiris dari solitam scribit: cuius rei etiā Liuius est autor. Ausonius in Panegyrico: palmatam, inquit, tibi misi, in qua diuus Constantinus, parens noster intextus est: hæc plane, hæc est picta non magis auro suo, quā tuis uerbis. Illud non prætereundum, innominatum legum interpretem, qui tempore Iustiniani, uel certè paulo post Gracè scripsit, in hanc sententiam palmatios equos declarare. fuisse enim Palmatium quendam equorū diuitem, cuius bona per tyrānidem proscrip̄ta sint. cuius in hunc propè modū meminit illustris Esichous philosophus Milesius, chronicarū diuisionū lib. V. Tempore Valeriani in Casarea Cappadociæ Palmatius habitabat, supra regiam præfectus: equorū in domitorum, & etiā aliarū diuitiarū acquisite: factio- nis plebeie princeps, & petulans ut quiuis alius: qui cū consularis uiri, Isoëmi nomine, uxorem quæ Iosida uocabatur, rapuisset, inter proscriptos relatus est. Ceterum potes etiam legere Palladios equos. Cassiodorus historia-

Hermoge-
nes.Palmata ve
ftis.

Palmatius.

Palladius.

rum lib.

rum libro decimoquarto : Inuenit , inquit , Theodosius quendam uirum , animi habitu , corporisque fortissimum : qui tanta uelocitate ueredos agebat , ut tribus diebus perueniret ad terminos Romanorum atque Persarum : & rursus totidē remearet ad Cōstātinopolim. is enim Romani Imperij terminos uelociter trāsibat : de quo quidā eloquentissimus sic ait : Iste uir , cū sit lata Romanorum respublica , cū paruulā sua uelocitate demonstrat . erat autem illi nomen Palladius . Non tamen à ueteri scriptura reor discedendum . Sanè solitos Imperatores equorum sobolem in Thracia alere , autor est Procopius in bello Africano .

De cupressis .

Daphne.

¶ IN rubrica , ex luco dāphesis , uel perseis .) lege , ex luco Daphnes , uel Perseidos , eodemq; modo corrigenda sunt primæ legis uerba . Daphne autem Antiochie in Syria suburbanum est , quod LXXX. stadiorū ambitu clauditur , ut scribit Strabo , in eo erāt spectatissimæ lauri , autore Ausonio : unde & nomē sumpsit . Addit Philostratus , alibi insolitas in eo nasci cupressos , in memoriā Cyparissi , quē Apollo dilexit : cui ille lucus est sacer . eius meminit præter Arrhianum , Pausaniā , Cæs. Iulianum , in oratione quæ inscribitur , Misopogon , Capitolinus in Antonini philosophi uitæ , & Claudianus .

Perseis.

Lambit Apollinei nemoris nutritor Orontes . Perseidis autē luci rara est admodū apud autores mētio . Suidas , τῆς περσείδος , ait , ὄνομα τόπος . Sosomenus historiarum lib. v 1 . Fertur quod in Hermopoli Thebaide arbor , quæ uocatur Perseidis , multorū lāguores subegerit : si fructus
aut. fōc

aut foliū, aut pars ei⁹ corticis collo egrotatiū ligaretur. Verū in his dubito, ne Suidas Persarū regionē, Sosomen⁹ arborē intellexerit. nisi & de arbore hīc quoq; Imperator sensit: ut punctis distinguenda sint uerba.

¶ IN lege, omnes iudices: sed nec à luco, uel litucha.) Recētiore quidā, qui nescio quas annotatiunculas in ius ciuile edidere. legunt, à lucuco, uel à lucuca: interpretanturq; uirū, seu foeminā quæ lucū custodiat. quā expositio nem, ut pluribus reprobare non curē, satis sit illud, quod sine autore loquūtur: quo nil in re latina est impudētius. alij à luco uel à litore legūt, cū nullū sit ī Daphne litt⁹. ego libēt⁹ legerim, uel, à liturgo uel liturga: seu (qd' magis placet) litucho, uel litucha. liturgos em̄ Gracē dicitur, q publicē operatur, circa res sacras præsertim. ΛΓΤΘΕΥΟΣ minister publicus: cuius etiā in epistolis Plin. Cæcil. meminit. lituchus uerò nō absimili significatione potest dici habens curā rei sacre, quæ ad ius publicum spectet, ἄωδ τοῦ Ἀθλοῦ Ἐξω, sicut etiā Rhabdunchus dicitur præses curatorq; athletarum, ἄωδ τοῦ Ἐξωδου ἔξω, Suidæ, & ceteris. Sanè hunc lucū Daphnes sacrū fuisse, si præ retuli ex Philostrato: cui ad stipulatur Rufinus sacre historie lib. x. cum Iulianus in Daphnes suburbano Antiochie, iuxta fontē Castalium litaret Apollini, & nulla ex his quæ querebat responsa susciperet: causasq; silentij percunctaretur à sacerdotibus, &c. Procopius Belli Persici libro II. Rex, inquit, Daphnem uenit Antiochie suburbanum, ubi nemus amœnum, fontibus aquarum irriguum: hīc ubi nymphis sacrificauit, abiit.

Liturgos.

Lituchus.

Rhabdunchus.
Daphnes
sacra.

F I N I S.

Andree

ANDREAE ALCIATI
IN DVODECIMVM LIBRVM
CODIC. IVSTIN. ANNO-
TATIONES.

De praetoribus, & honore Praeturae.

N rubrica, & in lege secunda, nō fa-
cile reperies quid significet gleba,
clavis, phollis, & septē solidorū fun-
ctio, quare qui in obscurissima re
coniectandi superest locus ut expri-
mam, existimo: quoties aliquis prae-

turam inibat: intelligo autē militare: solitos fuisse provin-
ciales, seu quoscūq; alios, in magistratus initio illi colla-
tionem quandā, seu munus septē solidorum cōferre: quod
quidem onus mixtum erat. utebātur & fortasse solēnibus
quibusdam dationibus, ut glebam, clauim, sollem darent:
quas omnes Imperatoria haec constitutio antiquauit. sol-
lem autem ad milites pertinuisse ostendit Vegetius libro
secundo: deniq; decem solles, hoc est, sacci per cohortes
singulas exponebantur, in quibus haec ratio cōdebatur:
addebatur saccus **XI**. in quo tota legio particulam conse-
rebat, nec nouum est in creandis praetoribus hunc fuisse
morem: cum & quotiescūq; consul aliquis fiebat, illi
& baculus & fax dabatur. Vopiscus in Arelia. te con-
sulem hodie designo, scripturus ad senatū, ut tibi depu-
tet scipionem, deputet etiam faces: intellige itaq; prae-
rem uel

Follis.

rem uel militarem (nam quicumq; militibus præest, pot
 dici prætor, Iuuenale & Asconio autorib. hinc legatus
 prætorius, Vopisco in Cæsorino) uel quæcumq; alium, dū Prætor.
 modo nō Romanorum, nec enim hunc morem fuisse Ro-
 manis usquam legimus, qui profectò omissus non fuisset
 à tot autoribus. & hæc dicta sunt non quidem pro cer-
 tis, sed solum ut curiosis horum codicū daretur ansa dili-
 gentius fortasse uestigandi. nam & ipsi mihi plerūq; tam
 parum constitit hic locus, ut in diuersam transiens sentē-
 tiam, hic non follem, sed pholim legendum putauerim: cu-
 ius rei rationem explicaturus sum. Nam cū hæc scripsis-
 sem, peruenit ad manus Græcus legum interpret, quē ex
 Creta in Italiam attulit Stephanus Niger, uir doctissim⁹,
 & ut non parum amicicie tribueret, dono eum mihi de-
 dit. is innominatus interpret, uir plurimæ lectionis, qd
 sit pholis sic explicat: Græcè quidem, sed in hūc sensum.
 Pholis sub Theodosio iuniore tributum mulorum ab eo Pholis.
 institutum Constantinopoli, quòd his sibi in bello opus
 esse diceret. Phollis autem aliud tributum genus est, quod Phollis.
 nobiliores quique ciuitatis pendebant, prout secundum
 habitationes fuerant comprehensi: ut nobilitas que ad
 bonam fortunam illos perducere debuerat, hoc incommo-
 di secum asferret: primo quidem tributo auri libræ octo,
 secundo quatuor, tertio duæ pendebantur. Et ut ait Esy-
 chous illustris philosophus in v. 1. historie de temporibus
 diuisione: Phollis pondus est, alio nomine dicta balā-
 tium: tradit autem donos ducentos quinquaginta hoc est
 libras CCCXII. & uncias VI. singuli uerò doni libram
 unam, uncias XII. comprehendebāt. Est & alius phollis
 Balantium.

Doni.
Leptis

coactus ex argenteis leptis, qui militibus quos miliarios uocabant dabatur. Lepti autem ceration unum cū dimidio continent. Ita Phollis iste argenti, ceratia CCVII. habet, & nummos IX. quæ summa nūc ualet millia CIX. est & alius phollis, à duabus auri libris incipiens, & usque ad octo procedens, prout soluētium tributa substantiæ patiebantur. hæc ille interpres. uerūm Suidas: phollis, inquit, masculini generis, est obolus. Idem in dictiōe cermata, κέρματα, ducenti & x. oboli, quos pholeis uocant: & hoc sensu Augustino de ciuitate dei ulti. lib. capitur. tametsi Beroaldus in Apul. pholles legerit: cū ea uox nuncq̄ pro pecunia accipiatur. Puto itaque phollem, glebam, clauem, nomina esse extraordinariarum functionum (nā & Corn. Tacitus lib. XI. clauarium donatiui speciem esse tradit) quas hac lege sustulit imperator: nihil autem habere cōmune cū prætore, nisi fortè quod ab illo exigebantur. Procopius in bello Persico, lib. III. Aule, inquit, præfectus, quæ Romani prætorē uocant, & quæstor ararij, pecunias bello necessarias à populo exigebāt. follis in hoc sensu mētio quoq; est in Theodosij codice, in legibus nouellis Martiani, ubi Imp. quicquid, inquit, ex titulo senatoris follibus in prouincijs debetur, hoc iubemus remitti.

De consulib. & non sparg. pecun.

TRVBRICA morem istum spargendarum pecuniarum damnat etiam Vopiscus in Aureliano. Vidimus proxime cōsulatum Furij Placidi tanto ambitu in circo editum, ut non premia dari aurigis, sed patrimonia uiderentur: cū darentur lineæ subsericeæ, lineæ paragaudæ: darentur

tur etiam equi, ingemiscentibus frugi hominibus. factum est enim, ut iam diuitiarum sit, non hominum cōsulatus. qui utiq; si uirtutibus defertur, editorem spoliare non debet. perierūt casta illa tempora, & magis ambitione populari peritura sunt. hæc ille. quæ uerba sunt puræ putæ rationes huius constitutionis, qua misilia damnauit Imperator. Quod autem sequitur in rubrica de patritijs.) aliter apud ueteres scire debemus dictos patritios, aliter in his legibus capi. nam apud Rom. senatorij ordinis uiri, quiq; ab his progeniti erant, patritij dicebātur: ut scribit Liuius libro primo ab urb. cond. & sentit Tranq. in Augu. apud Græcos autem, de quibus hîc loquitur, omnino maior erat dignitas, non ex successione debita, sed quæ solebat à principe concedi. Sidonius Apollinaris. Egditio honor patritiatus accedit: celerrimè, si cogites eius ætatem: si merita, tardissimè. Cassiodorus epist. lib. VI. Nostro munere subleuatus, patritiatus culmen ascende. quod quidam iuridicorum à patribus dictum esse uoluerunt. Suidas patritios esse tradit communis reipub. patres, qui in suprema dignitate senatorij consilij esse censentur. meminit & Procopius lib. III. Interea patritios uiros cū LXX. militibus, qui ad se paulò antè conuenerant, in Siciliam misit. palàm est igitur malè sentire Accursium, qui in S. filiusfam. instit. quib. mod. ius pat. po. sol. hanc dignitatè cum uetere confundit.

Patritij.

(In l. prima, repetiti etiam faces.) Alij codices, & ipsi impressi habent, fasces, & melius, consuli enim dabantur XII. lictores cum fascibus, proconsuli uerò VI. tantum.

Q

2

erant

erant autem fasces, manipuli uirgarum, intra quos stabat securis, Plutar. in problematis. T. Liuius, & ceteris: licet

Accursij error.

Accursius in l. proconsules. de officio Procos. interpretetur, uices: cuius erratum cum Beroaldus, tum alij detexere. Vopiscus in Aurel. consuli à senatu deputari tradit faces. Amianus lib. xxi. tunc & memoriam Constantini ut nouatoris, turbatorisq; priscarum legum, & moris antiquitus recepti uexauit: eum aperte incusans, quod barbaros omnium primus adusq; faces auxerat, & trabecis consulares. puto corruptum utrobique codicem: & propter ea legendum, fasces. Sanè Imperatoribus ignem praeferrari solitum, lib. vii. scribit Herodianus.

Amianus, & Vop. emendati.

De praefecto praet.

Magister equitum.

¶ **L** E x prima. Pomponius Letus, post ueteres existimauit, in opere cui de magistratibus titulum fecit, Magistrum equitum eundem esse, qui & praefectus praetorio sit. cui opinioni refragatur haec constitutio: quare sciendum est, olim regnante Romulo eum qui praerant praetorio, id est militibus, cohortibusq; praetorianis circa palatium principis, solitum fuisse etiam in bella prodire: & dictum magistrum equitum. sed ubi Romanorum opes creuerunt, distincta fuere officia: ut hic excubias ageret, ad tuendam principis salutem: ille uero contra hostes imperium tueretur. etsi & illud subticendum non est à paulò recentioribus Caesaribus praefectos praetorio missos quandoq; ad regendas prouincias. cuius rei testimonium affert, l. pe. & l. ult. C. de offi. praef. praet. ubi legitur: praefectus praetorio Africae, & praefect. praet. orientis. cuius & mentio est in breuiario Theodosij. Ambrosius ad Titianum, epistolarum

Praef. praet.

rum libro VI. Rufinus ex magistro officiorum factus est in consulatu præfectus prætorio, ac per hoc plus posse coepit: sed tibi iam nihil obesse: est enim aliarum præfectus partium. Sidonius lib. III. ad Polemium: biennium prope clauditur, quo te præfectum prætorio Galliarum, non noua uestra dignitate, sed affectu adhuc uetere gaudemus. quanta autem sit huius magistratus dignitas, ostendit Casiodorus epistolarum lib. VI. potestati præfecti prætorio nulla dignitas est equalis: uice sacra iudicat: nullus ei miles fori autoritate præscribit, excepto officiali magistri militum: curiales etiam uerberat: in officio suo ius retinet singulare: & talibus, tantisque noscitur iubere, quos etiam prouinciarum non auderent iudices in qualibet parte contemnere: militia perfunctis tribunorum & notariorum honorem tribuit, & milites suos illis exæquat: gratanter implet Imperator, quæ ille constituit &c.

De præpositis sacri cubiculi.

¶ LE X, hac nostra. Angarias, seu perangarias, uel etiam peraueredos.) lego parangarias, & paraueredos: ut munera quæ subeunt incolæ cum carris & ueterinis, puta ad auhenda, reuehendaque instrumenta belli, ea dicantur per paraueredos fieri: quæ uero aliter, dicantur angaria, seu parangaria. unde deducuntur paraueredi, supra explicauimus. & angarias appellat Vegetius libro secundo, omnia munera, quæ à militibus fiunt, etiam non uilia. inde uigilias, itationesque, & gestationes in usum belli, angarias dicit: quotidianas etiam in pace uigilias, item excubitum siue angarias de omnibus centurijs, quæ uicissim milites faciunt, & cætera. & alibi: Si uero ad uigilias, uel angarias

Angaria.

rias faciēdas, siue ad opus aliquod, uel ad decurſionē camp
 pi exeunt milites. Suidas, ἡ Ἐπιδημοσία ἡ ἀνάγκη
 καὶ ἀσλεία, publicum & necessariū munus. Procopius
 in Persico bello: ueredos, inquit, equos publicos uocant.

De primicerio.

Primicerius.

¶ ACCVRSIUS in rubrica, existimat primicerium
 dictum, quod primus ferat cereū. quæ etymologia planè
 ridicula est: nam primicerius notarius principis dicitur,
 & honore inter notarios primus: sicut sequens dicitur se
 cundicerius. κηρός enim ceram significat. κηρωμα tabulā
 ceratam, in qua antiqui scribebāt. ab huiuscemodi igitur
 tabulis dicti sunt primicerij. Vegetius libro secundo: Pri
 micerius, inquit, in officio præfectorum prætorio, ad hō
 nestum quæstuosumq; militiæ peruenit finem. Athalaric
 us Gothorum rex in quadā epistola ad senatores urbis
 Romæ: Illustri uiro atq; magnifico patritio Maximino
 primiceriatus, qui & domesticatus dicitur, gerendam di
 ximus dignitatem. Suidas: περιμνήσι. ὁ πρῶτος τὰς ἐπι
 ραμὰς τυχεύουσας, dicitur autem primicerius nō solum nota
 riorum, ut apud Renatum Frigidum in historia Hono
 rij & Theodosij: Rusticus Agretinus ex primicerio nota
 riorum Iouini, multiq; nobiles apud Aruernos capti: sed
 etiam prim^o aliarum dignitatum. Hieronymus in chron.
 Eusebij: Iouinian^o ex primicerio domesticorū, Imperator
 est factus. Amianus Marc. lib. x viii. Inter quos etiam
 Valentinus ex primicerio protectorū, tribunus. Hierony
 mus, uti suspicor, in uita Martiani: Hadrianus Septimum
 primicerium schole candidatorum ordinauit. Innomina
 tus autor ad Theodosium, primochirium appellat, quasi
 primū

Primochirius.

primum à manibus dicas : nisi corruptus est à scriptore codex, qui unus extat. quæ autem huius officij sit dignitas, ostēdit Cassiodorus epist. lib. v l. in forma comitiuæ sacrarū & primiceriatus: ubi ad publicæ, inquit, festiuitatis iudiciū, locū quoq; primiceriatus adiungimus. parū est aut, quod prouinciarum iudices tuæ subiaceant dignitati: ipsis quoq; proceribus chartarum confirmas officii: dum perfectum non creditur, nisi à te fuerit pro solennitate completum. uestis quoq; sacra tibi antiquitus noscitur fuisse commissa: curas quoq; littorum, aduētitia lucra, prouisionem comitis, negociatores, quos humane uitæ cōstat esse necessarios, huic potestati constat esse subiectos. nā quicquid in uestibus, quicquid in ære, quicquid in argēto, quicquid in gēmis ambitio humana pōt habere pretiosum, tuis ordinationibus obsecūdat. Zonaras, μετ' ἄλλας, inquit, περιουσιῶν σινοδιου ἐστὶ μέσον λευκῶ & μέλαν, &c.

Archiatrī.

De comitibus & Archiatris.

ARCHIATRIDI dicuntur medici principis. ἀρχὸς enim princeps, ἰατρὸς medicū significat. Homerus:

Ἰατρὸς γὰρ ἀνὴρ πολλῶν. ἀντ' ἄλλων.

Vir medicus, multis alijs æquandus honore est.

Non igitur hīc summos medicos interpretandum puto, quod alij faciūt: sed medicos principis in aula imperatoria. ἀρχὸς quoq; Athenis summus magistrat⁹ erat, ut in Galienus scribit Pollio. Formam aut, quomodo constituerentur archiatrī, cuilibet discere est facillimum ex Cassiodoro epistolarum libro v l. ubi ex persona principis: Indulge, inquit, nostro palatio, habeto fiduciam ingrediūdi,

Q 4 fas est

fas est tibi nos fatigare ieiunijs, fas est contra nostrū sentire desiderium. quæ uerba clarissimè ostēdunt, fuisse medicos p̄cipis archiatros. Horum & meminit Iul. Firm. lib. III. Etymologia aut̄ ratio hoc in titulo non inde deducitur, quod τὸν ἀρχὴν ἰατροῦ essent: sed qd' primi, principes' ue medicorū illi existimandi sunt, quos in aula sua imperator haberet: alioquin & archiatrum Aesculapiū Augustinus de ciuitate dei III. appellat.

Silentiarij.

¶ Et qd' inferius sequitur titulus, de silētiarijs) Procopius Persi. belli II. Romani, inquit, ad ea quæ quietis sunt in palatio ministrum, silentiarium uocant: sicuti domesticum, arcanorum principis conscium: ut in eodem opere legitur.

Domestici.

De p̄positis laborum.

¶ ACCURSIVS in huius tit. declaratione, anceps nimio plus quam equū est fertur: cum antiqua lectio satis probabilis sit, quod his p̄positis subessent mediastini omnes, alijsq; imperatoriae domus opifices. illud fortasse se fellit Accursiū, quod alibi legerat, ergolabos esse operarios. quæ Græca dictio est, ἐργόλαβοι. reperitur autem in l. unica. C. de monopolijs. quam lectionē probarem, nisi ueterum codicum autoritate adducerer, in quibus p̄positos libellorū lego. Ceterū quoniā hīc de labaro quedam Accursi^o dicit, illud sciēdū, uexilli speciē esse labarū alijs nobilius, qd' ante imperatores ferri, & à militibus adorari moris esset. erat aut̄ auro & pretiosis lapidib^o operatū: ut Socrates episcop^o scribit ī tripartita historia, lib. primo, cap. v. Vt inde cognosci possit, qd' sibi uoluerit se ptimius Clemēs in Apologetico, ca. xvi. Sypara illa uexillorū

Ergolabi.

Labarum.

Tertul. locus.

lorum & labarorum stola crucium sunt.

De proximis sac. scrin.

¶ **LEX II. corniculario.** quia in huius dictionis signifi-
 catu Accursius hic fallitur: intellige corniculariū, id est,
 adiutorem principis custodie, uel officialis. Asconius: ac-
 censi, inquit, dicebantur attributi decurionibus, hoc est,
 ministri eorū, quasi ad censum additi, quos nunc commē-
 tarienses & cornicularios appellant. Valerius Max. lib.
 VI. cui Cominius tribunus plebis diē ad populum dixit,
 quod cornicularium suum stupri causa appellasset. dici-
 tur autem cornicularius in bello accensus decurionis:
 quo significatu capitur etiam apud Frontinū lib. III. tri-
 buni cornicularius uigiles quosdam excitauit. & apud
 Tranq. de claris grammaticis: Orbilius corniculo me-
 ruit. In palatina uero militia, cornicularij accipiuntur
 pro accensis primis scriniorum, uel principis proximorū:
 quo sensu capitur hæc uox hic, & apud Maternū lib. II.
 & Tranq. nam quē ipse in Domitiano appellat Clodiū
 cornicularium, Dion Græce κλωδιου εντέλου dicit: qd'
 quidam prodidere: licet eorum iudicio nō omnino acqui-
 escam. horū quoq; mentio est in breuiario Theodosij de
 officio scriniorū. Cornicines autem alio significatu dicū-
 tur Vegetio in II. sed hi nihil ad rem præsentem. dicitur
 autē in hac lege, caput officij, eo modo quo Vegetius di-
 xit caput contubernij. Sanè magistri ipsi scriniorū αντι-
 γραφοι uocantur: ut Græcus legum interpres scribit.

¶ **Lex, iubemus uenalitium.** Venalitij dicuntur negocia-
 tores, à uendendo, Plin. lib. XXI. & Ciceroni, & Nonio:
 præsertim seruorū: inde serui quoq; ipsi uenalitij dicun-
 tur &

Cornicularij.

Venalitij.

tur & uenales, & in hac l. uenalityū munus, quādo quis cogitur negociari, quod uiro nobili indignū putatur. In sequentibus uerbis, temonis.) lego, teloneis: hoc est tributis & uectigalibus. teloneon locus est ubi tributa fiscalia exiguntur: cuius mētio habetur etiam in euangelijs. τῆλωρ exactor ipse, seu publicanus. Tranq. in Augu. nisi fortè quis existimet temonem illud esse tributum, quod Amianus Marc. iugum appellat: qua in re dubito. Sanè Maiorianus in nouellis iugum uidetur mille solidorum censum appellare, ex quibus bini solidi functionis publicæ nomine exactoribus præstabantur.

¶ Lex peculiari usq; ad meloproximos, simplici liquida legendum, si deducatur ea uox à Græco uerbo μελετώ, quod exercere significat: uel à Græco μέλδ, quod curæ esse denotat. Nero in epigrammatis:

Εμὲ γὰρ ὄντ' ἔλατ' ἀμείλιχ' ἴτω πυρὶ.

Οὐδ' ἐμὲ μέλδ μοι, τὰ μὰ, γὰρ καλῶς ἔχδ.

Me terra functo misceatur ignibus.

Id curo nil, mea probe se continent.

Quos senariolos ideo libentius adduxi, ut explicatiorem haberes Senecæ in libro de clementia I I. Tranq. in Nerone locum, significabit igitur meloproximus eum, qui se cū proximo sacri scrinii exercet: inferior tamē illo gradu dignitatis. eritq; hoc modo cōpositio Græcæ & Latine dictionis. quod etsi ueteres, autore Quintiliano, rarò admiserint, posteriora tamē secula receperūt: nisi malis toto titulo, nō proximos legere, sed p̄chiros. Græci enim προχειροὺς uocat hosce scribas, quod manu expediti sint. at facilis factu, lubricusq; error, X Græcū in X uertere, potes

Inclusionis

Teloneon.

Temonistributum.

Meloproximus.

Prochiri.

potes itaq; legere, meloprochiros. et si, ne lectionem rear mutandam, non parū me inducat Theodosius, qui ubiq; proximos, dicit: cui accedit & Amianus, licet corruptus scriptorum uitio autor. sed & potuit ea ratione meso- proximus dici, qua mesonautas Iurisconsulti nuncupaue- re. alij meloproximū interpretantur qui futurus est pro- ximus. qua ratione mellonymphum dicunt designatum sponsum, & mellothanaton capularem.

¶ Lex, unicuiq; ut xv primatum. iunctim legendū est, xv Primatus. xv primatum: erat enim dignitatis nomen, hoc est xv. primarij uiri in scrinijs. Cicero in Roscio Amerino: Itaque decurionum decretū statim fit, ut x proximi pro- ficiantur ad L. Syllam. Græcè dicuntur δευάπεστοι. Arcad. in l. ult. de nu. & ho. & suprā diximus: est enim diuersa illa dignitas ab ea de qua loquitur.

¶ Lex, hac parte, Antiquarios. intellige eos memoriales, qui antiquarum rerū principi memoriam suggerūt. anti- quarius enim significat eū qui antiqua uerba interpre- tatur, qui ue curat uetera. Iuuen. satyra v l.

Ignotosq; mihi tenet antiquaria uersus.

De agentibus in rebus.

¶ LEX ij. pateat cogia. locum hunc ut menda non care- re credam facit dictio, cogia, nusq; reperta apud tot scri- ptores, præsertim tam audaci deriuatione, ut à cogo fiat cogia: cū alij omnes dicāt, coactio: quare nō absurde pu- tauerit aliquis hīc legendū, elogia pateāt, hoc est cōceda- tur licentia. elogiū enim plerunq; pro licentia ponitur, de quo superius dictum. Alij etiam de uulgatis codicibus habēt, copia, quam lectionem probo.

¶ Lex,

deputati ad aliquem tuendum locum in limitibus imperij: dicti, quod in stationibus habitent, nec uagentur. sane curiosorum quoque meminit Maternus libro III. si per nossem fuerint inuenti, erunt publicani, uectigaliarij, uel curiosi. Suidas etiam in uita Chrysofostomi, reperiri tradit, ἐλιόμεν ὑπὸ κρηίδος τῆς πόλεως ἐν μέσῃ τῇ πόλει, tractus sub curioso urbis in media ciuitate.

De palatinis sacr. larg.

LEX, scrinijs: quisquis ducenarij numero unus, cetenarij numeri, legendum, centenarij numero I. id est, unus: quod alia probatioe non uidetur indigere. Item in fine: barbaricarij centenarij numero II. intellige in quacumque centuaria duos barbaricos attributos. barbaricarij autem sunt Phrygiones, polimytarij uel, ut diximus superius, quos barbarios alij appellat: imperator in l. i. supra de prepositis agentibus in reb. barbaros. nam dictionis huius uaria est significatio. Si quidem antiquis illis temporibus, et Romani ipsi barbari dicti sunt: quod legato Romano apud Aetolos obijcit orator Philippi regis, ut scribit Liv. xxxii. et Plautus lingua latina, barbaram uocat in compluribus fabularum plogis. sequenti demum tempore excepti hoc nomine sunt Latini, cum iam regna per diuersas prouincias protulissent: ut tamen et Hispani, et Galli, et Germani, ceterique; praeter Graecos et Italos sic notaretur. at sub recentioribus imperatoribus barbari solum dicti, qui sub imperio Romano non erant: ut Sarmatae, Persae, Scythae. qua in significatione ubique capienda est haec uox Amiano Marcell. et si qui eo tempore scripserunt. et in l. ii. C. de seruis fugit. si fugitiui, inquit, serui deprehendantur ad bar

Barbari.

Lex C. declarata.

ad barbaricum transeuntes, pede amputato debilitentur. Ammonius in differentijs, barbarū tradit, eum qui Græcus non sit: barbaricū uero, barbarorū uel locum, uel rē esse. hodie apud graues uiros barbari existimantur qui Christiane legis non sunt, uel sanguinarij & impij, quales milites gregarij plerumq; sunt. Vt cūq; itaq; capiatur id nomen, Phryges ipsi barbari sunt: inde Phrygiones et ipsi barbari dicti: nā & rudis quicūq; dicitur Barbarus. Plautus in Milite: nam hoc colūnari Poëte esse inaudiui barbaro. taxat enim Næuium poëtam, qui usus erat uerbo barbaro, colūnari. quod latinum nō est: ut conijcitur ex uerbis Festi Pompeij, in dictione, barbaros. ut iure mirari possimus, quā infeliciter Plautū declarauerit Hermodaus in corrolario Pliniano. Quod autē hac in l. mittendariorū fit mentio.) Græcus legum interpret: Palatini, inquit, cōmuni nomine dicuntur omnes habitantes in palatio: alij quidem semper in domo Augusti perseuerātes, qui comitatenses dicuntur. Comitatum autem locum appellant, in quo uitam ducebat imperator. Qui uero in prouincias mittebantur dicuntur mittendarij, à mittendo nuncio. hæc ille.

Locus Plauti.

Mittendarij.

DE Stratoribus.

STRATORES interpretantur quidā eos milites, seu mercenarios, qui castra præibāt, ut loca accommodatiora ad traducendū exercitū facerent: uel aggeres, tumulos uel æquādo, uel struendo pontes, & similia. quorū mētio apud Vegetium lib. II. habet præterea legio fabros, tignarios, stratores, carpētarios, &c. etsi alij codices habeant, instructores. uerum ipse in hac rubrica malim, stratores,

Stratores.

stratores,

stratores, legere: nã hos pro tabellarijs accipi Cicero ostēdit. ut intelligamus hīc eos, quos princeps uaria necessitate mittit ad prouincias, ut nuncient aliquid, quibus tenentur prouinciales subinde mutare equos, quo celerius erat. uulgus uernacula lingua, equitātes principis famulos uocat. tenentur autem prouinciales eis offerre equos, aliter fisco solidorum nomine sunt obnoxij. Paulus Diaconus Longobardicorum lib. VI. Rex, inquit, Cuniper-tus, dū post hęc cū stratore suo, seu quē propria lingua marphais dicunt, consilium iniret. Suidas stratorem speciem esse dignitatis tradit, ut diuersa suspicer esse officia. Planē quę Accursius & ceteri hīc scribunt, nec ex auctoribus probabilia sunt, nec uerbis legis sat uidetur congruere. Staticulum autem & uehicle genus est Plinio libro xxxvii.

De Castrensiarijs, & Ministerianis.

¶ HUNC titulū procul dubio corruptū opinor: tum ex eo, quod Accursius pluribus eū modis legit: tum etiā, quod dictiones illę nō admodū latine sunt. neq; enim ministerianus, aliquo in autore est unquā lectum: cum alij, ministerialē potius dicāt: ut Theodosius, qui in officio castrensiū hos cōnumerat. & si suidas magisteriani mentionē faciat: cuius dignitatis & mētio est in cōpluribus autēticorū locis, quę à magisteriali nō uidetur differre: qualē fuisse, Cornelii Saturninū ostēdūt inscriptiones ueteres: ut Bononię marmoreus stylobata, in Margaritę adicula memoriā P. Cornelij Saturnini magistralis, Cornelia prima uxor ex indulgentia colleg. signum liberi basem. C. aulis. D. Sicut ergo & magisterianum, & magisterialē

Ministerialis.
Magisterianus.

Magisterialis.

sterialem dicimus: ita utrunque dicendum uidetur in ministeriali, ministerianoq;: & si apud alios autores hoc, ut præfatus sum, legi nunquam. certè Latine magis dicetur, de castrēsibus ministris. Lampridius in Alexādro castrēses ministros appellat: cuius uerba ideo maximè apponēda cē sui, quoniā quod horum esset officium, satis explicat: auli cū, inquit, ministerium in id contraxit, ut essent tot homines in singulis officijs, quot necessitas postularet: ita ut anonas, nō dignitatem acciperent: fullones & uestitores, & pictores, & pincernæ omnes castrēses ministri. Castrensiariorū quoq; mentio est in uetustis spectationibus: ut in illo tumulo, qui Mediolani est in templo Maiori, T. Pōti Maioris negociatoris silentiarij & castrensiarij.

De Decanis.

MODESTVS in singulari libro, quem de rei militaris uocabulis fecit: Decani, inquit, erant decem militibus præpositi, qui nunc caput contubernij uocantur. Idē etiam testatur Fl. Renatus libro II. eodem modo dicti quo centenarij, & ducennarij, de quibus supra in nominibus rei militaris: Græcè Διξῶ, Διξῶνια, Διξῶ, idem sunt: & alij appellant ἐν οὐωτίαρ.

De Mensoribus,

MENSORES, inquit Vegetius, & Modestus, sunt qui in castris ad podismū dimetiūtur loca, in quibus tentoria milites figant: uel qui hospitia in ciuitatibus præstant. Theodosius in palatino officio mensorē lampadarijs iungit: traditq; eos subditos fuisse præfecto prætorij per orientem. scio mensorem etiam in alia significationē capi, sed ea nihil ad hunc locum.

De priuilegijs eorum, qui in sacr. pal. mil.

Pentaprotia .

Quintumuirī.

Duumuirī

¶ L. E. X. de cubiculi. uel obsequiū temonariorū, uel pentaprotie.) lego πενταπρωτίας. Græca uox est, & significat quinq; primorum munus: quos aliæ sacræ cōstitutio nes, quinq; summates uocant. Ipse & quintumuiros appellari puto. ab antiquis enim quicūque magistratus extraordinarij, plerumque ad simile nomen redigebātur: ut duūuirī, triumuirī, quartumuirī, quintumuirī, sextūuirī, decemuirī: qđ & in magistratibus municipalibus obseruabatur. Planè dubium est apud recētiore Iurisconsultos, an duūuirī ius gladij habeāt. quos Liuius admonere debuit: qui ab urb. cond. lib. primo scribit iudicasse duumuiros, ut Tergeminus Horati⁹ ficui suspēderetur, qđ sororem interfecisset. quæ opinio & legibus ipsis probabilis est: nam duumuirī fāsces habebant, l. duumuirū. C. de decur. qui capitalis animaduersionis sunt indices. ut T. Liuius scribit, & Plutarchus in problem. & Pomp. Iurisconsult. in l. II. de orig. iuris. nam & eos præfuisse carceribus, traditur in l. si qđ uxori. §. si fugitiuū. de furtis. quam obrē duūuiros existimo, ex magistratibus municipalibus duos fuisse, q̄ in reos inquirerent: & nullam ulterius iurisdictionē haberent, ut neq; ante eos ex illorum autoritate posset filiusfamī, emancipari: nec debitor prætoris decreto cōtumax, possit per eos iure puniri, nec olim coram eis bonorū possessio agnosci: licet contrarium statuerit Iustinianus. Sed hæc alibi latius cum certiora cōperta habuerimus. Quod autē in hac constitutione dicitur, temonariorum.) superius admonui, & probabiliter teleonariorum posse legi. Quod & legitur, turmariorū, quos capitularios

pitularios uocāt.) fortasse sunt hīc accipiendi decani, qui turmæ præerant: & alio nomine dicuntur, caput contubernij: ut scribit Vegetius. quod si ita est, uetat imperator ne decani possint in sui locum palatimos subrogare. sanè capitulum, non solūm latinè paruū caput hominis significat, ut apud Terentium: sed etiam particulam opusculi, ut apud Vlpianum l. prima, & de testa. mil. ut parū iure agant, qui id ipsum in suis disputatiunculis negant.

Capitulum.

De priuilegijs scholarum.

¶ SCHOLARES hīc intellige militātes in sacro palatio: nam & schola militum, dicitur Vegetio, Seuero Sulpitio in Martini uita, & cæteris: sicut schola literarum à Græco σχολή, id est, ab ocio. meminit Cicero in Tuscul. sanè negant pleriq; eruditi uiri scholarem, latinam esse dictionem: sed pro ea utuntur græca, scholasticus: quorū in sententiam ne eam, me multum mouet eloquentissimi uiri Fabij Quintiliani autoritas lib. II. de officio discipulorum: ubi in ipsos, inquit, coetus scholarium leti & alacres conuenient, si modò emendata apud eum est lectio.

Scholares.

Scholasticus.

De Perfectissimatus dignitate.

¶ TRADUNT recentiores Iurisperiti, quatuor esse dignitatum species. ex quibus quidam sunt illustres, super illustres alij, quidam spectabiles, quarti clarissimi. tu uerò his quintum adde gradum, perfectissimorum, ex hac constitutione. unumquēq; autem magistratū sub horum aliquo gradu collocāt: puta patritios, & senatores, super illustres: cōsules, præfectos prætorio, illustres: sicut spectabilem, præfectum, urbis, prætorem, proconsulem: præsidem uerò prouinciæ, clarissimum. Sed ipse aliter reor:

Dignitatū species quot sint.

neq; enim omnes praesides erant clarissimi, uerum & perfectissimi quidam, prout dignitas prouinciae requirebat, ad quam regendam mittebantur: qua de re alibi à nobis diffusè scriptum est.

De re militari.

Riparentes

¶ L. contra, seu de castris riparentibus. Riparentes hic accipiendos puto pro his militibus, qui in imperij limitibus excubabant pro republica aduersus barbaros: puta in ripis Danubij, ad tuendas Pannonias aduersus Sarmatas: & in ripis Euphratis, aduersus Parthos. Herodianus li. VI. oppugnabat, inquit, Artaxerxes Persarum rex Romanorum castra, imposita fluminum ripis: quae scilicet imperij limites tuerentur. & paulo inferius: nunciatum est, Germanos Rhenum, Danubiumque transgressos, in fines Romanos hostiliter intrasse, oppugnareque exercitus ripis insidentes. Idem & alibi copluribus. nam ut Tacitus lib. XVII. & Herodianus lib. I. prodiderunt: cum stante republica Romana, omnes Itali semper in armis fuissent, primus diuus Augustus alienigenas milites mercenarios habuit, qui Romanum tuerentur imperium: tum fluuiorum magnitudine atque fossarum, tum montibus asperrimis, & imperatorum desertisque locis.

De castrensi pecul.

Adiutrix legio

¶ L. ius castrensis, legione prima adiutrice. Accursius in interpretatione huius uerbi, adiutrice, se plurimum inuoluit, atque uix explicat. sed omissio quod ipse senserit, scire debemus, adiutricem hic pro legionis cognomine poni, cuius mentio Plut. in uita Othonis, Cornelio Tacito, & ceteris. Hoc enim legioni Othonianae nomen erat, quae cum ra

pace

pace Vitellij conseruit manus: mutabantur tamen plerun-
que hæc cognomina, nam Spartianus in Hadriano, pri-
mam legionem appellat, mineruiam: & secundam quoq;
adiutricem dictam, ostendunt antiquæ inscriptiones.

Minerua le-
gio.

De erogat. milit. annonæ.

(L. prima repetita cōsuetudo.) id ab imperatore dictū
est: quoniam etiam apud ueteres erant huiuscemodi cibi
militares, quales describuntur hīc. Spartian. in Hadr. ip-
se quoque inter manipulos uitam militarem magistrans,
cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utēs, hoc
est, larido, caseo, & posca: exemplo Scipionis Aemiliani
& Metelli, & autoris sui Traiani. Quid aut in hac lege
fit, buccellatū, ostēdit Amianus Marc. lib. xvii. firma-
toq; consilio triginta dierum, frumentū ex eo quod erat
in sedibus, cōsumendum, ad usus diuturnitatē excoctum,
buccellatū uocant, humeris militū imposuit. dicitur autē
à buccæ, quæ est frustulum panis, quātum cōmodè buc-
cæ capere possit. Augustus apud Tranq. post horam pri-
mam noctis duas buccæas manducaui. Inde fit buccella,
Martiali. Buccellarij autem Gallogræci uocabantur, &
Buccellariorum regio, Gallogræcia, ut est apud Suidam.

Buccellatum.

Buccæa.

Buccellarij.

(L. septem diebus stellaturæ.) uocabulū hoc inuentu ra-
risimū, interpretare ut ferè tesseram frumentariā signifi-
cet, nisi qd tesseræ gratuitū frumentū plebi dabatur, stel-
latura uiliore pretio, annonæ militibus uēdebatur, idq; à
parocho seu opinatore, qd à munificib⁹ paganis acceptas

Stellaturæ.

species aderabat, id est estimatas in militare arariū (ma-
gazinum vulgò uocant) referebat, ut nomine stellaturæ
distribuerentur, quod & hac ex cōstitutione & alijs plu-
ribus ostenditur. Hinc Pesennius Niger imperator, ut est
apud Spart. duos tribunos lapidibus obrui iussit, qui mi-
litū suorum stellaturas acceperant. Lampridius in Ale-
xād. annonā militū diligēter inspexit: tribunos, qui de stel-
laturis, militibus aliquid tulissent, capitali pœna affecit.
puto dictas à stellis: ita enim Plinius li. v. i. columnas, seu
pilas appellat, in quibus foedera scribebantur. capiuntur
etiam pro quocunq; signo: etiam militari: nam & sedile
collocatum in suggestu, Amiano undeuigesimo lib. stella
regalis, cū aureo puluinari, nullo uetante direpta est. nisi
inemendatus est codex: & uerius legendum sit sella: sed
& de stellatura nobis alio loco dicetur.

Amiani locus.

De militari ueste.

¶ PROVINCIAE Tarsiarū.) Tarsus Cilicie ciui-
tas, à Perseo condita. sed & legi potest, Trachea. Sextus
Aurel. Victor in Vespā. Syria, inquit, seu Palaestina, nec
non Cilicia, Trachea, & Comagene, quam Augustofratē
sem nominamus, & c. Verū hic malim legere, Thracia-
rum. Et paulo inferius, missia.) Mœsia uerior lectio. ē au-
tem duplex, superior & inferior. legito Plin. Scotus Mœ-
siam primam & secundam nominat: sicut Armeniā pri-
mam & secundam: quod & de Cappadocia refert in Pō-
tico tractu: diuise enim ita erant, & qualibet suum habe-
bat præfectum.

Mœsia.

¶ Exceptis Ostereæ natis, & Osienia, & Isaria.) casti-
gati⁹ puto legi, Orthodoxiæ natis, & Osrhania, & Isau-
ria.

ria. Orthodoxia in Asia est trans Mæandrum, de qua Strabo lib. xiiii. potes etiã legere, Ostroëne natis: quoniam Ostroën Suidæ urbs est diuersa, ut suspicor, ab Orthenia. quam conterminam Parthis supra dixi. us ex Herodiano. Isauria uerò cognita omnibus.

Ostroëni.

De metatis & epidimeticis.

Epimetati.

RECENTIORES quidam legunt, epimetaticis. cuius quidem uocabuli significatio, ut ipsi arbitrantur, inscriptiones continet, quæ à mensuris fiebant: puta in ualuis ianuarum, quibus significabatur, quis in ea domo hospitaturus esset. domus ipsa metata dicuntur: quam uocem numero singulari prolatam reperio à Cassiodoro lib. iiii. historie: Et primum quidem interrogare militem, quis eum ad metatum duxisset episcoporum. Ipse à ueteri lectione nil immutare ausim: quoniam mensores, inquit Vegetius, & Modestus, etiam dicuntur qui hospitium in ciuitatibus præstant: unde & dimensores. à qua dictione potuit deduci, epidimetica, eo significatu quo epimetatica capiunt: etsi hæc quoque deductio non admodum Latina sit. sed quid si legerimus, epidimeticis? ut ita appellari credamus hosce metatores, quoniam in urbibus metantur. *Ἐπιδημῆσι* cuius idem ualeat, quod ad ciuitatem in rem præsentem uenio. Metatores autem sunt, qui præcedentes locum eligunt castris, ut scribit Vegetius. Erunt fortasse quibus epideigmaticos, hoc est demonstratores legere placebit: quod uix probo. Sanè Iustinianus in authent. ut nulli Iud. uidetur epidimetica accepisse pro collatione pecuniæ, quàm à ciuibus extorquebant milites, ne in eorum domibus hospitarentur. quam significationem

Epideimeti. i.

Metatores.

Epideigmatici.

Et hic probo propter l.omnes,hui^o tituli.hos metatores
uulgò forerios uocāt,ab inscribendis ut arbitror forib^o.

De Salgamo hospitib.non præbendo.

Salgatum. ¶ **SALGAMI** appellatione uenit oleum, sal, butyrū,
Et huiusmodi esculenta ad condiendum:atque etiam alia
indies necessaria,ueluti ligna: Ausonius.

Salgama non hoc sunt quod balsama,cedite odores.

Meminit Et Columella in carminibus:

Tempore non alio uili quoq; salgama merce.

De numerarijs actuarijs.

¶ **LEX**,actuarij chimellæ.hanc urbē non reperio inter
Cosmographos:quare fortasse legendum est,Cyreneæ . ea
est primaria Aphricæ urbs,patria Callimachi,prius Calo-
listo, dein Thera, post Cyrene dicta, nemini non celebra-
ta urbs. Amian. x x II. libro: Aegyptus fertur habuisse
temporibus priscis Aegyptum ipsam, Et Thebaidem,
Et Libyam: quibus duas adiecit posteritas, ab Aegypto
Augustanicam, Et Pentapolim à Libya sicciore disse-
paratam. In Pentapoli Cyrene posita est urbs antiqua,
sed deserta, quam Spartanus condidit Battus, Et Ptole-
mais, Et Arsinoë, eademq; Lanchyra dicta, Et Darnis,
Et Berenice, quæ Hesperiadē appellāt. Verū apud Amia-
num corruptissimus est hic locus: in quo baptus pro Bat-
to, cura pro Cyrene, berenie pro Berenice legitur. Serui^o
tamen in. IIII. Aeneid. Barcen agnoscere uidetur Pen-
tapoleos urbem: unde Barcei Vergilio. Sanè Darnis hic,
ut arbitror, appellatur, quæ alio nomine Plinio Et Ste-
phano est Apollonia in Libya. Rufus Festus: Cyrenas
cum ceteris ciuitatibus Libyæ Pentapolis, Ptolemæi

Cyrene.

Augustanica.
Pentapolis.

Amianus emē
datus.

anti

antiquioris liberalitate suscepimus.

De cursu publico.

¶ QUID sit *cursus publicus*, ut breuiter explicem, sciendum est, per dispositos locos prouinciarū habuisse imperatores quosdam equos, qui sumptu publico alebātur: ut quoties repentinū aliquid accidisset, mutatione equorū citissimē quō uellet imperator, posset nātere quemcunq; nuncium, uulgus postas uocat: alludens latinæ dictioni, quōd in his sint dispositi equi: quorum etiā mentio apud T. Lium. Verū in hoc hæ differunt à *cursu publico*: quōd hīc sumptu principis alebantur equi, & sine eius licentia, quam tractatoriam, aut euectionem, aut diploma uocat, priuatus nemo eis utebatur: sed in præsentiariū priuato sumptu res agitur, estq; inde cōducti locatiq; actio. hisce etiam equis ibant in prouincias præsides publico sumptu. Amianus lib. xx i. Præfectus prætorio Taurus, ut hostem uitaret æternū, inde discessit: uectusq; mutatione celeri *cursus publici*, transitis Alpibus Iulij, eodem ictu Florentinum itidem præfectum secum adduxit, meminēt & Cassiodorus lib. ii. appellatur etiam *cursus fiscalis*. Spartianus in Hadriano: *cursum fiscalem* instituit, ne magistratus hoc onere grauarentur. ut horum autorum sensus cæteris incogniti tandem dilucescāt. Sex. Aurel. Victor: Constantius, inquit, ad frustrādos insequētes, publica iumenta, quacunq; iter egerat, interfecit. meminēt & Maternus lib. iii.

Cursus publicus.

Cursus fiscalis.

¶ (L. parphiphum.) lege, parippum, ut intelligamus eū, qui præter numerū in tractatoria comprehensum, uehiculū, uel equos agit. παρὰ πρᾶτερ, ἵππῳ σεκουός, hinc ephippia, orna

Parippus.

pia, ornamenta sunt equorum. parippi meminit non semel in epistolis Iulianus: ἄξι δὲ σε δημόσιος ἀξίμου ὀχήματι χρώμενον ἐν Ἐπαρίπῳ. ducet te publicus curius uno utentem uehi culo & parippo uno: quod & alij annotarunt. hinc Suidas παρίπνεύσῃτες interpretatur prater rectum iter currentes.

Auerta.

¶ L. quoniã ueredorum.) interpretatur Accursius hîc, auertam equorum pectorale esse: quæ dictio sanè repertura rara est. Græci λέναντα dicunt coria lata circa pectus equorũ. Verùm ut Accursio in hoc hæream, facit: quia si cut postilenã Plautus in Casina appellauit incuruũ illud corium quod à sella in caudam desinit, uulgo croperiam uocant, ab eo quòd post sellam sit: ita etiã potuit deduci auerta, quòd antè collocetur. Sed qd si capitis ornamentũ quo habena figuntur, intellexerimus: ab auertendo, quòd equi per eam uertantur, prout sessori uisum est. Græcus interpres auertã interpretatur subalaria ora, quæ uehicularis equi humeris sustinentur. Quod sequitur, centenarium.) Suidas centenarium esse arbitratur nomismatum quantitatem. ut hîc intelligenda reat ornamenta in modum nomismatis, quæ pectoribus equorum affiguntur. alibi appellantur: cucumæ: qua tamen in re dubito, cum non uideam qua ratione Suidas dictionem numeri generalem, de auri solũm quantitate intelligat.

Centenarij.

Hippocomi.

¶ L. non patimur ypocomos.) legendum, hippocomos, id est, stabularios, qui equos curant. ἵππῳ enim equũ significat: νομῆω, nutrio, curo. existimo autẽ fuisse munus publicum eorũ qui in id agebantur, ut de prouincialibus acceptos causa publici cursus equos, cura sua alerent. Et quod

quod sequitur, *sageorum*.) corrige, *saga eorū*. *Sagum* uetis est *militaris*: *ἄσπεσιδα* Græci uocant. Plutarchus in *Sagum*. Lucullo: nō absimile fortasse ab eo quod uernacula simplicitas, *saium*, uocat. sanè quod de *hippocomo* dixi, ut probabile est latinè scientibus: ita etiam uulgari alludit consuetudini, qui hosce homines, qui armati equestres sunt, *hippagios* appellant.

De Tractatorijs & Statiuis.

¶ *LEX*, tractatores cum *statiuis*.) lego, *statiuis*: quæ uox etiam in rubrica corrigenda est. *statiua* enim dicuntur loca in quibus aliquis moratur, à *stando*. unde & legimus: *Cæsar* *statiua* habuit castra. frequēs & usitata scriptoribus uox. *Tractatores* uerò hic capiuntur pro his, qui tractatorias habent, id est licentiã adducēdi equos in cursu publico: quã *C. Plinius* in epistola ultima ad *Traianū*, diploma appellat. *Venuleius Iurisconsultus* in l. cōtinuus. de uerborum obligationibus. non debet, inquit, diploma te diebus & noctibus continuare iter, omni tempestate contestata. Cuius uerba *Plinium* ipsum declarant, ante nos uix per coniecturas explicatum. Sanè de cursu publico supra. diplomatum hoc sensu meminit etiam *Cornelius Tacitus* in *Othonis* morte.

De apparitorib. Procons. & leg.

¶ *DUBITANT* nostræ ætatis iure cōsulti, quot legatos habuerit pro cōsul: nã alij unum, alij plures habuisse opinantur: & adhuc sub iudice lis est. in l. penult. de officio eius cui. sed & si hic titulus eorum adiuuet opinionem, qui unum illi attribuunt: tamen tres eligere solitū potius crediderim. tum quod & cōsuli tot numero dabatur: ut

Statiua.
Tractatores.

Plinij locus.

Legati proconsulibus.

tur: ut

tur: ut est apud T. Liuium lib. xxvii. quos petierat ad cōsulem tres legati missi, Sex. Iulius Caesar, L. Licinius Pollio, L. Cincius Halymetus. tum etiam, quod exploratissimum apud me est ex Ciceronis epistola prima ad Quintum fratrem: ubi illi gratulatur Asiae proconsuli, quod treis legatos optimos legerit: Tuberonem, Halienu, Gratidium: nisi ex prouinciae qualitate nunc plures, nunc unum tantum accessisse legatum crediderimus: quod mihi uero similis uidetur.

De Cohortalibus.

Cohortales.

¶ In hac rubrica malim legere, cohortalib⁹, qd' in domestica militia alicuius cohortis essent. uidemus enim à re militari sumpta nomina fuisse inter palatina officia, ueluti decanos. nã et Scotus cohortales, cohortalinosq; ubiq; scripsit: ut est in uetustissimo exemplari, quod ex Basilea Germaniae allatum est in Italiam: quam lectionem uisus est agnoscere imperator in l. officia. infra eo. tit.

¶ (L. solita bastagia.) Munus hoc est ferendi res necessarias ad exercitum βασάγια, porto. inde bastagiarij, de qui bus supra,

¶ (L. quicumq; per osdrozenam.) Osrhæniam legi debere aliàs admonui ex Herodiano, etsi dictio hæc diuersissime legatur apud autores: quæ tamen uox apud antiquiores à me nusquam lecta est.

¶ (Lex ordinariorũ, post primipili pastum.) Accursius in hac dictione uacillat, & nunc ueterem dictionem agnoscit, nunc legit, fastum: sed mihi prior lectio placet, ut dixerit, pastũ, propter annonã, quæ dabatur primipilo, differentem à cæteris: qd' lex sequens ostendit, etsi Accursius ridiculam

ridiculã afferat interpretationẽ. Sanẽ πασὸς thalamum significat Leonidæ Græco poëtæ, et alijs: πασὸς quoq; eodẽ significatu. hinc pastophori dicti Apuleio. Hieronymoq; quos ex Horo in Hieroglyphicis: ædituos rectè dixeris.

De diuersis officijs.

¶ **LEX** agentium, comitis phœniceseos corsone.) Phœnicie Osrhænie lego: quamuis Corsiæ urbs Bœotie sit, auctore Suida Syriæ.) nota hæc ex scriptoribus. illud non omittendũ, hortos pensiles, qui Babyloniæ erant, ab Assyrio quodam rege fabricatos in gratiam pellicis: ut scribit Diodorus lib. 111. hinc apud martialem:

Assyrius iactet nec Babylona labor.

Martialis locus.

Ita enim est legendum, nõ assiduus. plane totum illud epigramma ex Græco Antipatri translaturus est: κήπων τ' αἰὼς ἔμα Cηελιοιο πολοσσὸν. Plin. libro XI. antiquitas mirata est pensiles hortos: siue illos Semiramis, siue Assyriæ rex Cyrus fecerit. Diodorus Syrum appellat, nõ Syrum: ut necesse sit alterutrum codicem corruptum. libes in hæc diuerticula plerunq; transeo: quoniã ea in se non minimã uidetur habere utilitatẽ. Libyæ pentrapoleos.) pentapoleos: quæ autem sit pentapolis, supra ex Amiano quedam retuli, & Ruso Festo. Mysiæ.) Mœsiæ legendũ. nam Mysia hic haudquaquam in proposito facit. corrupta hæc locorũ prouinciarumq; nomina, ita corrigenda sunt: quorum si quis maiorem uelit habere notitiam, cosmographos adeat.

De Primipilo.

¶ **PRIMIPILVS** est centurio decimæ legionis, nõ Primipilus. decumana legio nobilior erat ceteris, cuius ceturio dicebatur

batur Primipilus: ut tradit T. Liuius libro VII. ab urbe condita. Veget. libro secundo. Vetus, inquit, consuetudo tenuit, ut ex primo principe legionis promoueretur centurio primipili: qui non solum aquile præerat, uerum etiam quatuor centurias, hoc est CCCC milites gubernabat in prima acie. hic tanquam caput totius legionis merita cōsequebatur & præmia. Suidas, Primipilarius, inquit maiore dignitatem inter milites habens, à Romanis appellatur. Innominatus Græcè legum interpret, primipilum tradit militarem annonã esse. cui opinioni ut accedam, facit lex tertia huius tituli: quæ aliter intellecta, omni ratione prorsus careret: mutantur enim quæ nunc sunt in honore uocabula, si uolet usus, Horat. aut. quam interpretis sententiam etiam adiuuat. l. speciebus in superioribus titulis, de cohortalibus. nec tamen omnino absurda est hæc declaratio: nam cum primipilus in legione primus esset, cōsequebatur omnia legionis cōmoda: ut retuli ex Vegetio. & cōsequenter annona quoq; militaris illi concedebatur diuidenda per capita militum: ut tandem ueritati locus sit, quã Accursij, Bartoli, Abbat. Sicali commenta in hoc articulo obtexerūt tenebris.

Publicæ Leticie.

¶ **LEX** unica. fastus si honor datus fuerit.) Accursius interpretatur fastus: quia homo sit fastuosus. sed id omnino mihi non arridet. siquidẽ fastus, inter alia significata librum quoq; denotat, in quo leges & consules scribebantur. inde fastus honor, qui in lib. Fastorum refertur. plura de hoc ex Ouidio, Val. Max. Lucano tradūt grāmatici. Quod sequitur, sine modico.) immodico potius legẽdũ, sicut

sicut in rubrica fecit Accursius, nec enim uerisimile est
 uetari largitione parua pro euangelio. Greci enim mer
 cedem allati nuncij secundi, ἐναγγέλια dicunt. Cic. ad Euangelia,
 Atti. O suaves duas epistolas, quibus euangelia deberi fa
 teor. meminit & Plut. in uita Demosthenis, & Isocrates
 in Areopago. quæ uox in l. falsus. §. qui alienum.

Locus in ff.

ff. de falsis. est reponenda in uacuo ob Græ
 cas literas loco, quamuis alij malint
 ibi legere μίμντρα, hoc est,
 indicij. præmium: quod
 non improbo.

F I N I S.

ANDREAE ALCIATI

AD ILLVSTREM REGIVM SE-
natozem, Clariß. Q. Iurifconsultum, Iaco-
bum Minutium, in Prætermisso-
rum libros duos
præfatio.

V M morum tuorū institutiones, ui-
uendiq; modū considero, tante mihi
admirationi es, clariß. Minuti, ut ho-
minē te omnium bonorum usui natū,
ubiq; prædicare non desinā. qui non
satis duxeris, in dies & horas, quæ
tui muneris sunt, diligenter exequi, nisi & in eo quoq; te
exercueris: ut quoscūq; uel eruditione insignes, uel pluri-
marum rerū scientia perornatos, uti studia sua in publi-
cū proferant, orationis uiribus & persuadēdo cōpellas,
ex qbus unū cū me arbitrareris (nimirū hac in re hebe-
ti tantū iudicij acie) precibus tuis, quæ mihi p iussu sunt,
ut per impressores tractatus hosce meos diuulgare ade-
gisti. quod, quæ tua est autoritas, denegare tibi nequaquā
ausus sum: quanquam multa essent, quæ me de hac senten-
tia ut decederem, impellere poterant. uidebam enim in
omnes, quæ de operum editione leges traderentur, me cō-
mittere, tyronem in primis, & nō satis expertū: sed & ui-
rium mearū iniquum te æstimatorem: tum & opus festi-
natum & informe, quod diutina lima indigeret: præpo-
nendumq;

nendumq; idcirco nobis ante oculos urse exemplum: quæ cum informes catulos edat, diu lābendo in animātis sui similis effigiē deliniet: uerū neq; Flacci præceptum me obseruasse, quo in nouēniū diffindi diē debere existimat. Merito itaq; id negocij differebā: cum tu omnis moræ impatiens, extorsisti ut ederem, cessi iudicio tuo: quod longè consummatissimum iandiu ante expertus fuerā. quapropter si insurgēt aliqui, quibus quātulacumq; hæc nostra non arrideāt: tui certè erit muneris, sententiā tuā defendere: ne Iurisconsultus tu, alioqui celeberrimus, malè mihi cautā rem fecisse dicaris: quanquā nihil est quod formidem, Teucro duce, & auspice Teucro. nō enim me latet, quantum lota (quod ille ait) aure sis, quamq; egregius patronus, ubi animū intenderis. uidit certè id integerrimus prudētissimusq; uir Antonius Pratus, cuius suffragio ad honestissimā hanc senatoriā dignitatē ascendisti: in qua hercle designatione se optimi iudicij, qui te honori parè cognoscebat, et probatissimi animi hominē præstitit: qui ambitione sordibusq; incōcussus, nō alia re ductus, magistratum hūc in te cōtulit, q̄ quòd Pontificiæ ciuilibsq; legis acutissimū interpretē fuisse Aureliano in gymnasio sciebat. Vt igitur beneficia in dignū hominem cōferret, te potissimum delegit: memor uidelicet cōsultiß. uir uersiculi antiqui fuerat: beneficiū dādo accepit qui digno dedit. tu enim is es, in quo uerè possumus dubitare, an tibi dignitas, an potius tu dignitati plus ornamenti conferas. Sed quid hæc ego? quasi uel nunc primum in te hæc sim admiratus, uel tu istis laudibus in præsentiarum egeas: quem nemo nō quotidie laudat, extollit, prædicat. animæ

aduerti saepe cum tecum de difficillimis iuris quaestioni-
 bus differerē, tam acutē, tam elegāter te respōdere solitū,
 ut nihil supra qua admiratione captus, Homericum illud
 insusurrabam: ἀνὴρ ἐν πᾶσι μᾶλλον ἔστυοισιν τελέθει,
 εἰ τι πῶθεν ἄλλοθεν ἔλθοι. meritō itaq; tuo iudicio parē-
 re necessariū mihi fuit. quapropter si quicquā hinc opis
 ad studia sua aliqui acceperint, hi tibi debebūt: qui cū li-
 bros hosce adhuc supprimerē, & mihi ipsi nullo modo
 satisfacerem, Horatianumq; praecipitū sequi in animū in-
 duxissem, nō potuisti tantū temporis expectare: sed ut es
 eloquens, & Periclea illa πῖθὼ ἐν πῖσι χεῖλεσιν prae-
 modum excellēs, coēgisti ne amplius remorā facerē, & qua-
 lecunq; opus in tui gratiā ederem. quae humanitas nō in
 me solū, sed in studiosos omnes, & bonarū literarū culto-
 res tua, tātis laudibus digna est, ut breui futurū arbitrer:
 cum talē de litteris curā geras, cū fauoribus & beneficijs
 doctos prosequaris, ut passim nomini tuo dicētur optimi
 codices, decātentur in laudes tuas encomia, recitētur pa-
 negyrici: sisq; qualis Ethruscus eques Meccenas, in cuius
 gratiam nemo nō scribebat: sed eō tu melior, quod nō so-
 lum audire, atq; ea legere paratus sis, uerūmetiā de auto-
 rum peritia iudicare. repeterē hīc ingēs ingenij acūmē,
 maximam rerū cognitionē summā aequanimitatem tuā,
 nisi has uirtutes à ceteris, quān à me malle m praedicari.
 Ipsi enim mihi, qui tecum assiduē conuersor, qui corā
 omnia uideo, ita ad dicendū ob admirationē lingua hesi-
 tat: sicut his caligant oculi, qui de proximo nimis inspi-
 ciunt. quātum credis me admiratū cum successiuis horis,
 & ut Graeci dicunt, πᾶσι γλώσσῃ, Atticā linguae operam
 dares:

ilares: tam modico tēpore te profecisse, ut praeceptor ipse
 tuus Valterius Corbetes, iuuenis nobilissimus, & mihi cō
 mercio studiorum perquā charus, dicere Græcum illum
 de te uersiculum nō dubitauerit: πολλοὶ μαθητὰ κρείσσο
 ves διδασκάλωv. Sed hæc hæcten⁹. uereor enim ne dū plu
 ribus tecum ago, in omniū fortasse utilitatem delinquam,
 in qua nunquā desinis esse occupatissimus: dū constātissi
 mus uir nunquā incassum tēpus teris, dum domi aduoca
 tos audis, dū ius ciuile adanussim perpendis, dū in senatu
 sententiam dicis: forisq; nunc ad Eluetios pacādos lega
 tus, nunc ad regiā maiestatē nuncius uadis: ut de te illud
 predicare possim, quod de Alexādro Macedone Parme
 nio: ὁ strenuῦ hominē, & nunquā cessantē. accipe igitur
 nomini tuo dicatū opus, quod Prætermissorū titulo in si
 gniui, Græcos, Hebræosq; ueteres imitatus: quorū Quin
 tus Calaber, & eo longē antiquior quisquis fuit ille He
 bræus, τὰ παρὰ ληπόμενα conscripsere, cum enim in iure
 multa sint quæ sine cognitione studiorum humanitatis
 percipi nequeāt, à cæteris operibus ea segregauit: & in
 hunc locum cōgessi, ne inter tetricas illas (utinā non etiā
 odiosas) quæstiones, hæc nostratiū Doctorum iudicio sor
 descerent. Cæterum & hæc nostra libellorum nūcupatio
 Saluij Iuliani, qui & ciuis meus fuit, exemplum præ se
 fert: qui πολυγλωσσώτατ & uir, inter cætera, etiā in iu
 re ciuili libros sex ad Minutium scripsit. quē tu fortasse
 inter maiorum tuorum stemmata habes: uel cuius certē
 personā induisti, si uera πειρὶ τοῦ παλιγγενεσίας Pythago
 rici crediderunt. Bene uale. Mediola. Nonis Ianuarijs.

M. D. xviii.

S 2 Andreae

ANDREAE ALCIATI
 IVRISCONS. MEDIOL. PRAE-
 TERMISSORVM. LIB. I.
 AD MINV-
 TIVM.

CEPHALI dicti sunt quidam
 peruersi dogmatis sectatores, qui
 haereseos suae proprium autorem non
 habebant. unde id nomen sortiti, qua-
 si sine capite. κεφαλος. in his fuit
 Seuerus nescio quis exarchus, ut est
 apud Suid. ¶ Agapes conuiuia pauperum interpretatur
 Gratianus XLII. distm. ipse à praëceptoribus accepi
 ἀγάπην dilectionem significare, non conuiuium: quare
 fortasse ibi non agapes, sed eilapinas, ειλapinas legendum
 aliquis opinabitur: significat enim id cõuiuium, quod ad
 magnificentiam praëparatur, ut si quis omnes pauperes
 coëna accipiat. Homerus ειλapίνη ἡ γὰρ. ¶ declarat id
 etiam Eustathius. nihil tamen ego censeo immutandum:
 quoniam apud Tertullianũ Cyprianumq; Christianorum
 conuiuia hac uoce appellari solita reperio. ¶ Album,
 matricula seu pictatium in quo nomina iudicum descri-
 bebantur. Plin. quid te iudicem facis? cum hanc operam
 condicerem, non eras in hoc albo. Rursus in quo præto-
 res edicta sua describebant, Græcè λένωμα dicitur. Iul.
 Poll. ut errent qui parietem dealbatum tradidere, qua in
 sententia est Suid. ¶ Arabarches. extat imppp. Valen.
 Gratia. Theod. constitutio in hac uerba: Vsurpationem
 totius

totius licentiae submouemus, circa uectigal arabarchie, per Aegyptum, atq; Augustaneam constitutum: nihilq; super trasductione animalium uedicari permittimus, &c. quae uerba indicant arabarchen, praefectum fuisse exigendo uectigali de pecuarijs, quae ex Arabia in Aegyptum deuehebantur: ut sit illud nomen officij publicanorum. merito ergo Iuuenalis, Ti. Alexandrum natione Aegyptium (ut Tacitus lib. x v II. scribit) taxas, arabarchen appellat: Atq; triumphales, inter quos ausus habere nescio quis titulos Aegyptius, aut arabarches. ut non immerito damnandi sint, qui simpliciter mollem accipiunt, idq; editis annotationibus probat. quapropter & in epistolis M. T. ad Atticum, appellat arabarchen. M. Antonium, quasi Aegyptium publicanum: extorquebat enim ab illis ingentia uectigalia: unde pecuniam conflaret, quam deinde prodigeret: ut est apud Plut. memorat & Eusebius Caesariensis lib. 11. sacrae historiae Alexandrum arabarchen: & etiam Iosippus lib. ulti. de antiquitate Iud. apud quem Rufinus, praefectum salis interpretatur, quasi ἀλασάρεχον legisset. qua in re dubito, ne sicut in alijs plerisque, in eo quoq; fallatur Rufinus: quem laceßere nunquam desinit Hieronymus. ¶ Anachorita monachum significat, quasi secedentem & segregatum à ceteris. ἀναχωρέω, secedo. ¶ Apocha chirographum significat, quod confessionem uulgo dicimus: cum enim debitor suam fidem liberat, de receptis chirographum à creditore accipit id apocha, ἀπόκλησις dicitur, ἀπόδότης τοῦ ἀποέχου. inde apocha receptionem quoq; significat. qua ratione uic versa antapocham dicimus, quam debitor creditori facit,

in praestationibus annuis necessariam, propter praescriptionem & similia. Apochæ in hunc sensum mentio est apud Lucilium lib. epigr. II. εἰς νομικοῦς.

Φαίδρος πειραματικὸς ἢ ζωγράφος ἦεισε ἔξφοδος.

Τὶς Ἰάσσοιο γράφει, ἢ τὶς ὁμοιότερον.

Αλλ' ἐν ὄσφ' ἔξφοδος τρεῖς δὲ τὰ χεῖματα ἔμελλε,

Φαίδρος ἔγρατε λαβῶν εἰκονικὴν ἀποχὴν.

Acta notans Phædrus, pictor quoq; pignore certat

Rufus, uter citius scribat, uter propius.

Sed dum concretos terit hic, soluitq; colores,

Descripsit uariam protinus ille apocham.

Quo in epigrammate Demetrius ἀποχὴν distantiam uertit, nimirum iuris uerbum illud esse ignorās. ¶ Antiadēs, de ædilitio edicto legendum est apud Vlpianum lib. I. ad edictum edilium curulium, non antiacas. significant id morbi genus, cum tōsillæ post inflammationes induruerūt: cui malo pharmaca adhibet Plin. Celsus, & ceteri.

¶ Antidora Græca uox est: remunerationē dicere possumus: ἀντιδωρον: sicut & antipherna, ἀντιφεσην, quod uicissim à marito loco dotis uxori datur. de hoc sensisse Cæsarem in VI. cōmentario Gallici belli existimo: Viri quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis æstimatione facta communicant.

Φεσην dotē significat. inde parapherna dicta, quæ ultra dotem dantur. ¶ Antinomia, contrarietas legum. ἀντι ἢ νόμος. ¶ Analogisten tutorem dicere possumus ratiocinatorem: ἀναλογίζομαι ratiocinor, quamuis apud Iul. de administra. tuto. placuerit legi, alogistas, quasi rationes reddere non teneantur. λόγος ratio, inde λογιστὴς dictus

dictus

dictus & ἀλογιστής. ¶ Archimãdrita, id significat quod dicimus abbatem. prisci enim illi monachi eremos colentes ἐν τῶν μακρότεροις, id est in speluncis & cauis montium habitabant: quod non uno in loco apud Hieronymum legere est. Sidonius Apoll. li. epist. v III. Palaestinos archimãdritas nominat. apud quem paraphrastes suus dictos putat, quasi principes sint mandrae & agminis. quod non probo. quid enim brutorum conuentus cum sacrosanctis uiris commune habet? licet idem quoque senserit Accursius: cui error facilliter est remittendus, quando quidem extra suum forum litigabat, ¶ Ascetria, non asisteria, in authenticis & etiam Cod. Iustinia. legendum est. significat monialem ἀσκητήρια. meminit alicubi in hunc sensum Grego. Nazanzenus, praesertim in pãnegyrico Magni Basilij. deducitur à uerbo Graeco ἀσκήω, quod laborare significat & exerceri. ¶ BACCHATVS circa phana ab Vlpia. libro primo ad edictum edil. curul. accipitur pro eo qui furore actus, lymphata ferè mente futura praedicat, βακχένωρ enim idem est quod μαινόμεν. hinc in epigram. Graecis, Bacchae insanire dicuntur ex Simonidis iambo:

Τίς ἀδὲ, βακχά, τίς δὲ μιν ξέσε, σιόπας.

Τίς δ' ἐξέμινε, βακχά, ἢ σιόπας, σιόπας.

¶ Basilica locus publicus est, in quo iudicia exercentur, uenaliaq; proponuntur. idem ferè quod Latini forū appellant. Basilicã M. Vitruuius ita edificari debere ostendit: ut in superiore parte iudicia, in inferiore negocia exerceri possint. Paulus autor est, in basilica negociatorum

uenale argentum reponi solitū. prohibuit imp. Theodorus
 sius, in basilicarū tabulatis ergasteria constitui, uel eas
 picturis obumbrari. quē locum de diuinis tēplis Barton
 lus intellexit: cuius sententiam alij quoq; damnauerunt.
 Ipse nō negauerim, ea tempestate basilicas pro ecclesijs
 accipi solitum fuisse: quod ostēdit Ambrosius in ea epi-
 stola, cui titulus, de basilicis tradēdis. ¶ Baucalium uas
 uinariū Aphrodisēo: de quo etiā infrā emendandus est
 locus de supel. leg. oralia impanaliosa. lego enim, bocalia
 cuppe alleisa: tametsi & toralia legi possit ex Nonio
 Marc. ¶ Buccinum legendum est apud Vlp. de leg. I II.
 non fucinū, ut uulgō scribitur. est inter cōcharum gene-
 ra minor purpura, à similitudine buccini. late apud Plin.
 lib. I X. id tractatur. ¶ Bupræstis animal simile scarabæo,
 deuoratū tacto felle inflammat, rumpitq; Plin. libro
 XXX. hinc est emendādus locus apud Marcellum ad legē
 Corn. de sicarijs. animaduertit id etiā Beroaldus. ¶ Bur-
 gi, quorum mentio in constitutionibus: Paulus Orosius
 lib. V II. crebra, inquit, per limitē habitacula constituta
 burgos uulgō uocāt. hinc in titulo Cod. de fund. rei priua-
 ta: eū qui collegio, uel curiæ, uel burgis, cæterisq; corpori-
 bus seruiert, & c. ¶ Byrrum, de quo XXX. dist. Cap. si
 quis. Suidas esse ~~ῥοσεῖδα~~ autor est, hoc est sagū, uestem
 ue, quā supra alias induimus: Sunt & atrebatice petiti
 byrri Vopisco, nisi magis probes: cū atrabaticis byrri pi-
 cti. Atrabaticæ uestes sunt nigri coloris, quas ~~ῥοσεῖδα~~
 uas etiam dici Suidas scribit. mētio est etiā luern. ¶ CA-
 BALLATIO, in cōstitutionibus, munus alēdi equos
 publicos: à caballis dicta, quorum Horatius, Festus, alij
 memine-

meminere. ¶ Carchedonius Carthaginensis. *καρχηδών*
 Chartago. hinc Carchedonia fabula Plauto in Pœnulo.
 & carchedonius lapis Plinio. corruptus est *αρχηδών*. co-
 dex de h.ered. & *αρχηδών*, & archedonij antiquā habet liber-
 tatem. ¶ Cardinales in pontif. iure. dictos opinor exēplo
 ciuiliū magistratū. In libro officiorū Theodosij præ-
 fecti cardinales appellantur præfecti prætorio Asiæ
 diceceſeos, & præfectus Africæ, quod maiores cæteris
 essent. hinc & scapi cardinales Vitruuius. ¶ Chartopa-
 tre. Chartophylacium, inquit Suidas, locū significat, in
 quo omnia ad scripturas pertinētia custodiebātur. Char-
 topatre chartarū ipsarum uēditores. ¶ Castrati. Hos ac-
 cepit Accursius pro his qui naturaliter ita nati sunt, ut
 gignere nequeāt: quod alibi nō legi apud humanitatis au-
 tores. Suidas entomias & eunuchos ait esse, quib⁹ de cor-
 pore per incisionē euulsi sunt testes. Thladias uerò, qui
 fractos attritos uel eos habet: hos Iuriscōsulti thlasias &
 thlibias appellāt. prima mares castrari Semyramis insti-
 tuit, ut scribit Amianus. idē autor est, à Domitiano pri-
 mum, mox à Constātio prohibitū id fuisse: extat etiāmnū
 Constātij lex, ut appareat castratos dici qui in infantia
 ita euirati sunt, ut uirile aliquid experiri nequeāt, quales
 eunuchos describit Lucianus. ¶ Catholicianos in cōstitu-
 tionibus eosdē cū Cæsareanis reperies. nomina sunt offi-
 cialium, seu militū, per quos executiones fiebāt: nescio an
 à Cæsare magis, quàm à Cæsarea dicti. Illud nō dubitau-
 rim, catholicianos dictos apparitores præfecti prætorio
 orientis: quoniam is propter ampliſsimā iurisdictionem
 catholicus, id est uniuersalis diceretur: quem titulū etiā

Antiochenos episcopos usurpasse autores aliqui prodiderunt. Procopius quoque Christianorum, inquit, episcopus catholicus dicitur, quod unus omnibus praesit accolis in regione quae Persarum est emporium, & à Theodosia iter octo dierum distat. ¶ Carreum lasser apud Paulum de pen. leg. quod à celebratis Carrarum emporio aduehebatur, Plin. li. XII. in littore rubri maris, Steph. potest etiam legi carream ligustrum, sed de hoc quoad plura dixi. ¶ Cautela, uox omnino barbara non est, ut quidam existimauerunt. utitur ea Amian. Marcell. lib. XIII. tametsi elegatius captionem dicamus. ¶ Camum leguntur apud Vlp. de uino triticoque legato, quaedam genera uini factitij, Camum, Cerzuphum, Zithum, Acimatitium, Embamma. Chamum Simon Genuensis tradit esse uinum ex ordeo & alijs frugibus: citatur & à quibusdam huius rei autor Dioscorides. ipse nihil nec in Graeco, nec latino codice deprædi. prosequitur ille libro quinto, huiusmodi uinorum genera: inter cetera clamidryten nominat. unde fortasse hanc dictionem, camum, quidam extorsere. Cerzuphum. puto corruptum codicem, & uel legendum cicornum: unde apud Iulianum ἐν ἐπιγραφῇ εἰς ὄϊνον ἀπὸ κρι. Ἰῆς. nunc eum poeta dicit τράγου, nunc πυρογενῆ, & βρομου, quasi hircosum, frumētigenam, sili-gineum: βροτου quoque appellatur Sophocli, πικου Aristoteli. uel etiam legendum est zythum. quod uinum tradit Suidas ordeaceum esse, Aegyptiorum usibus frequens. mentio eius est apud Strab. ubi interpres zygon uertit, & ad pondera eo uti Aegyptios ridiculè dixit. Acimatitium, magis arridet aromaticum, uinum aromatite, quemadmodum fiat, scribit Dioscorides lib. V. cap. LV. quam

tis & acinaticum legi possit: quem liquorem Cassiodor.
 Veronensis agri alumnū appellat: odoris simul & saporis
 suauissimi, tum colore purpureo, dulcissimū, & tactu
 densum, ac si carneus liquor, aut esculenta potio esset.
 Embammata sunt, quos saporēs uulgò dicimus, ἄπὸ τοῦ
 ἐμβάπτειν, ab intingendo, legitur apud Colum. & ante
 nos id docuit Beroal. in Tranq. ¶ Collegia. uide infrà in
 uerbo Militia. ¶ Chomata aggeres Nili, Χόματα, apud
 Iuriconsultū & diacopi legitur, quo uerbo scissuras in-
 telligit. ¶ Correctores, magistratus qui nō omni in Italia
 erant, sed quibusdam tantum regionibus praeerant. unde
 Macceium legi correctorē Venetiarum & Histriae: erat
 & corrector Cāpaniae, ut in officijs Theodosij legere est,
 ¶ Chrysammos, χρυσάμμος, aureā harenam significat,
 hoc est ramēta auri, quae à metallarijs effodiūtur. ballux
 Plin. dicitur lib. x LII. cap. IIII. cogūtur Valētis Imp.
 constitutione metallici octo aurei segmēti scrupulos exol-
 uere: deinde quod ultrà repererint, suū est, dūmodo non
 alijs quān fisco uendāt. ita lex illa accipiēda est, quicquid
 aliquando aliter dixerim. ¶ DACIA, prouincia iuxta
 Danubiū, prima & secūda dicta. quòd à duobus legatis
 regeretur: qua ratione ab antiquis, Moesia, Armenia, Ger-
 mania diuise erāt, ut plerisq; constitutionib. constat, &
 Amian. Marcel. qui hodie Daci uocātur, in Cherrhoneso
 Oceani ab antiquis dicebātur Cymbri Strab. & Tacito.
 ¶ Decaneta, in authenticis fortasse, dicatheta, quòd locus
 esset in quo rei reponerentur, donec dijudicatum esset.
 ¶ Dromones, naues sunt à cursu dictae. ¶ ELEM-
 PHORIA, & hospitatura, inquit Arcadius, apud
 Alexan

Alexandrinus patrimonij munus existimatur. existimamus
 ui quandoq; castigatius legi debere eleamporia, quod id
 munus esset olei coemundi. nunc magis placet, ut ab im-
 pressa lectione minus discedamus, & telosphoria lega-
 mus, quod munus id esset exigendi tributi. In padectis quo-
 que Florentinis non satis castam lectionem deprendi, sed
 cum ea quae circumfertur, eadem. ¶ **EPISTALMA**, non sigil-
 lum est, ut existimauit Accursius, sed mandatum, ἐπιστάλλω
 mando, impero. sane sigillum ἀποσφραγισμα Plin. Ce-
 cil. dicitur. ¶ **FASIA** crurulis magis placet apud
 Vlp. quam crinalis: sicuti & Fascia pedulis. Corn. Fronto
 Pedale, inquit, mensura est pedis, pedule uero sub pedibus
 praestat utilitatem. uidetur autem id significare quod uul-
 go scalfinum dicimus, uel ipsam soleam. ¶ **GYNAECIUM**
 locus in quo mulieres laborabant, lanam praecipue
 trahentes: diffusius aliquando id tractauimus. meminuit in
 hunc significatum Paul. Diaconus. Narsesi Augusta, quia
 eunuchus erat, inter caetera fertur mandasse, ut cum puella
 in gynacio lanarum faceret pensa diuidere. ¶ **HABERE**
 Corn. Fronto. habere potest etiam sur nequam. possidet
 nemo nisi qui aut relictus, aut donatus rei, aut emptus domi-
 nus est. ita in habente onus, in possidente usus est. ¶ **Hire-**
narcha, uiri sedandis seditionibus electi: & qui cogno-
 scerent ubi de finibus certaretur. εἰρήνη pax & concor-
 dia: non habet Graece aspirationem. ¶ **Honorati** etiam
 hi qui palatinam quidem dignitatem habent, administra-
 tione abstinere: & quod Ausonius ait, muneris exortes,
 nomine participes. capitur hoc in significato etiam apud
 Amia. Marcel.

¶ Ideo circa Cynus interpretatur diuisionem manuum, ineptissime. Legendum est idiochires: sunt chirographa propria manu scripta, unde nomē sumpserūt, ἰδιοχῆρες. Eschi⁹ ad Eulogiū, ταῦτα δὲ ἀντὸς ἰδία χεῖρ ἑκάστων.

¶ LATERCVLVVM idem esse arbitror quod scri-
nium. hinc princeps sacri laterculi in constitutionibus,
qui alibi dicitur princeps sacrorū scriniorū. ¶ Limitati
agri. limites à limo, id est trāsuerso dicti sunt. eorum no-
mina octo & uiginti recenset Hyginus. Apud Florenti-
num iuris autorē, limitati agri dicuntur, qui de hostibus
capti, militibus per limites, hoc est centurias fuerunt as-
signati. in his neq; alluionem esse, neq; ius usucapiendi,
in li. de controuersijs agrorū Agennius Urbicus scribit.
Idem tradit solitos fuisse assignari agros ueteranis duo-
bus modis. uno quidem, ut hi ex quorum territorio agri
sumpti erant, nullā iurisdictionem amplius in eis habe-
rent: sed leges ab his acciperentur, qui ueteranos deduce-
rent. alio modo, ut iurisdictione ciuitatis in eos agros salua
esset. existimauerim igitur apud Floren. ita distingui, ut
qui ager deuictis hostibus, ita ueteranis sit concessus, ut
in ciuitatis iure cuius erat permaneret, in eo ius alluio-
nis esse, quoniā uidetur adhuc priuatus esse: sed si in ciui-
tatem non ueniat, uerū manucaptus assignatusq; uete-
ranis sit, publicus populi Roma. remanet, nec alluione
diminuitur. ¶ Lusum alex prohibuit Iustinianus, &
quinq; ipse ludos instituit: comonouolon, comoda ulomo-
lo, regindala, cempon, reipusara. quæ genera ludorum
nusquam ipse legi, nec eas quidem uoces in aliquo signifi-
catu. quapropter cum locus hic salebrosissimus sit, nihil
decerno.

l. in agris. ff.
de acqui. re.
domi.

decerno. Solum lectorem admonendū ducimus, in primis
 posse corycouelō legi.) qd' iactū pile significat: νοεῖν οὐ
 enim Paulo Aegyneta pilā esse eruditiores consentiunt.
 unde prouerbiū coryco exerceri, de eo qui incassum fati-
 gatur: erat enim pile conacea instar utriculi, quæ inflata
 uento, plerunq; lusorē male afficiebat. Suidas in dictione
 σάμ. & corycum interpretatur saccū in quo panis re-
 cōdebatur. Quod sequitur, comodiaulion.) quasi κῶμου
 λιαυλον, hoc est lusum cursoriū. octo esse certaminū ge-
 nera Suidas autor est: inter quæ diaulon, cū per duo sta-
 dia curritur. Rursus regindalia.) existimo eum qui con-
 stitutionem trāstulit in latinū, ut erat indoctissimus, sic
 credidisse posse trāsferrī eum ludū, quem Iul. Pollux ono-
 masticōn nono basilinda, βασιλίδα appellat. uocatur
 autem hic lusus, cū ducta sorte aliquis fit rex: & is alie-
 quid laboriosum ministro, qui sorte pariter obtigerit,
 imperat. Subsequitur, cempos.) Festus Pomp. simpliciter
 catāpon genus esse lusus scripsit. erūt quibus forsā pla-
 cebit cestus: nobis omnino nihil arridet. Reipusara.) for-
 tē corruptū est: & Græcè scribi debuit ῥέπαι λυσέρας,
 à decursu latrunculorū, hoc est calculorum. sed, ut dixi,
 hæc omnia à nobis per coniecturā referuntur: nihil enim
 certi habemus. nā & fuerunt qui aliter hunc locū emen-
 darent, comolem, idolomenō, rhindalcha, cyron, & ecpy-
 rusan legētes: qui tamen huiusce castigationis rationem
 addunt nullam. ¶ Lyciarcha C. de offi. com. orien. sicut
 sirarchia, ludi quidā in Lycia celebrabantur: quibus qui
 præerat, lyciarches dictus est. constituebatur autē in id-
 munus, à Comite oriētis, & eius officio: sicut syriarches,
 qui idem

qui idem in Syria munus curabat, à præside prouinciæ
 Syriæ. ¶ MANCIPE S interpretatur Arc. & Hono-
 rius quadã constitutione esse salinarũ conductores, quod
 ex usu loquendi admissum crediderim: alioqui generalius
 est nomen, & omnes comprehendit, qui à fisco aliquid uel
 emunt, uel cōducunt. hinc in L. Nerusij tumulo in Sabi-
 nis: secure solui semper fiscalia manceps. dicti sunt, quòd
 sublata manu autores se contractus significant, Festo. Me-
 minit Cic. Tranq. Nonius, Pedianus, ceteri, ¶ Mancipi di-
 cetur infrà in uerbo Nexus. ¶ Mensularius idem signifi-
 cat quod numularius, & τραπεζίτης. Trapeza enim men-
 sam significat: hinc trapezophora, sustinentes mensam
 tripodes, Paulo: licet alij nescio quid impertinens de am-
 phora inculcent. ¶ Miliarium argēteum Paulo dicitur
 uas ad coquendum. id hyeme usui est: sicut baucalis, quo
 æstate utimur refrigerandis in aqua cyathis.

Ἡ ὄρασας χαλκοῦν μιλιάριον ἠλιόδωρε
 Τοῦ περὶ τῆν θράκην ψυχρότερον βορέας.
 Μὴ κάμνε, μὴ φύσα, μάτην τὸν καπνὸν ἐγείρας.
 Εἰς τὸ θέρει χαλκῆν βάνκαλιν ἠγόρασας.

Nicarchi hoc carmen est secundo epigrammatum: unde
 sententia nostra approbatur.

Aeratum emisti miliarion Heliodore
 Per tracas flantis frigora habens Boreæ.
 Ne suffla, sumum' ue cites, sumasq; laborem.
 Aerata æstati baucalis empta fuit.

¶ Militia. Non ab re facturũ me existimari, si disputatiũ
 eulam hinc nostram referre, qua olim cum eruditissimo,
 tribusq;

tribusq; linguis, Hebraica, Græca, Latina, peritissimo ui-
 ro BENEDICTO IOVIO Nouocomēsi differui.
 eã quòd ad ius ciuile non parũ faciat uisum est hìc recen-
 sere: subsequitur autē in hæc uerba. Existimasti tu quidē
 collegia ipsa fãbrorũ cetonariorũ dēdrophorumq; ad
 rem bellicã pertinuisse: quã sententiam & illud adiuuat,
 quod in Rauēnate quadã inscriptione legitur, Flauiã sa-
 lutarem H S. x x x. dedisse collegio Fabrũ M. R. hoc est,
 ut Val. Probus interpretatur, militiæ Rauēnatis. sicut
 etiã Mediolani annotauì, celiũ collegã fãbrorũ & ceto-
 nariorũ M. M. id est militiæ Mediolanēsis. nã & cētona-
 rij à cētonibus dicti sunt, quod ad indumēta militũ posse
 pertinere uix negauerim: cũ & Vlp. cētones, funes, perti-
 cas, syponas, phormiones, id est storeas, legato instrumē-
 to cōtineri, ex Pegaso Iuriscon. tradat. Mētio quoq; eorũ
 habetur Petronio Arbitro, et Apu. Iuuenaliq;. Caterũm
 quò minus hãc in sententiã in nostra historia à me itũ
 sit, in causa illud fuit, quòd exploratum mihi erat, nulla
 collegia in re militari permissa fuisse Martianus iuris au-
 tor in titulo, qui sit de collegijs illicitis, Digest. lib. x L-
 VII. mādatis, inquit, principalibus præcipitur præfidi-
 bus prouinciarũ, ne patiãtur esse collegia sodalitia, ne ue
 milites collegia in castris habeãt: sed permittitur tenuio-
 ribus stipem menstruam conferre, dum tantum semel in
 mense coëant: quod non tantum in urbe, sed & in Italia
 diuus quoq; Seuerus constituit. sed religionis causa coire
 non prohibentur, &c. Nec quicquam obstat, quòd dixi
 militiam Rauēnatem, Mediolanensem'ue his in collegijs
 dictam: quoniam militia non ad arma solũ spectat, sed
 & uni

& uniuersitatem quoque designat. hinc militia aduoca-
 torum Imp. Leonis & Anthenij constitutione: militia
 palatina, pro omnibus qui in palatio in breuiario Theo-
 dosij: militia literata Caesarum rescriptis, in tit. de prox.
 sacr. scrim. militia negociatorum, Iustin. cod. lib. VIII. ubi
 de pignoribus agens: qui super, inquit, hypothecis, quas
 metaxarij, uel distractores, uel alij quarūcunq; specierū
 negociatores, pecunias sibi credentibus dare solent: sanc-
 mus ut quācunq; militiam ijdem negociatores acquisue-
 rint, & c. ut ibi significet quantitatem aliquam rerū, quae
 in negociationem deductae sint. quapropter & Serbidi-
 Scauola, inter uenditorē, inquit, & emptorem militiae
 ita conuenit, & c. Nam & dum Tesserarios ex Modesti-
 no intelligis, qui praecipua Imperatorum per contuber-
 nia significant, magis ea in inscriptione probauerim eos
 accipi, qui frumētarij in urbibus sint. Vlp. de iudicijs: si
 libertis suis tesseras frumētarias emi testator uoluerit: ap-
 paret ex genere comparationis id fideic. Roma. praestan-
 dum. Pau. de le. II. Si Titio tessera frumentaria, aut mili-
 tia legata sit. meminit & tesserae frumentariae Traj. tam-
 etsi me nō lateat, alia quoque hanc dictionem significa-
 re. ut igitur breuiter absoluam, non alio sensu in his elo-
 gijs accipiendam militiam existimo, q̄ ut illud denotet qd̄
 uulgō paraticum dicimus: sicut & apud Apul. lib. XI.
 Asini aurei: quō tutior sis atq; munitior, da nomen huic
 sanctae militiae, cuius non olim sacramento etiam rogaba-
 ris. Significat autem collegium Isiacorum sacerdotum.
 Planē si in castris ea collegiorum nomina extitissent, non
 essent certē à Vegetio, uel Modestino hac in re diligen-
 D. And. Alc. Praetermissorū. T tisi=

tissimis scriptoribus prætermissa. sed & in libello, qui eo
 dem argumento Græcè circūfertur, *περὶ ὀνομαστίας τῶν
 ἀρχόντων*, nihil prorsus de illis offendes: quin & Cic. in
 urbibus ea collegia fuisse ostēdit, in oratione (nisi fallor)
 aduersus Pisonem: collegia non ea solum, quæ senatus su-
 stulerat restituta: sed innumerabilia quædam noua, ex omni
 fece urbis ac seruitio cōstituta. Caius: collegia, inquit, Ro-
 mæ senatuscons. confirmata quædam sunt: ueluti pistoriū,
 & quorundam aliorū, & nauiculariorū, qui in prouin-
 cijs sunt. Mediolani etiam hic tumultus est, D. M. Epityn-
 chan. M. M. ser. cisalpin. & transalpin. patr. coll. naut.
 comens. hered. fac. cur. an tu nautas istos quicquid commu-
 ne habere cum militibus dixeris: nisi fortè in lario tuo pu-
 gnatū credas. Cæterum quomodo & interpretādos treis
 illos apices, ser. existimes, scire ex te uelim. nam seruū ne
 accipiam illud facit, quod seruis testamenti factio non est,
 nec ab intestato heredes: sed & lex Solonis à iuris autore
 Caio, quem Boëthius quoq; in Topicis habet autorem, re-
 lata: Si, inquit, collegæ sacramētales, uel nautæ, uel frumē-
 tarij sint, quicquid ad negociationem disponunt simul ir-
 ritum ne esto. quod igitur arbitraris dendrophoros fuisse
 qui syluam cæderent, & materiam deferri procurarēt in
 castra, ut tibi non assentiam, in primis sit ea ratio, quam
 supra probauimus, ad rem bellicam collegia non spectas-
 se: quod Martianus trauidit. Verum & illud argumen-
 to sit, quòd aut eos accipis, qui ipsi cædunt deferunt que
 ligna: & hos calones esse ex Seruio, & alijs cognutum est:
 aut qui calonibus præerant, & etymologia repugnati: cū
 aliud sit arborem ferre, aliud ferentibus præesse. non est
 igitur

igitur cur loco me moueam, & existimem dendrophoros ad rem diuinam non pertinuisse: cum arbores dijs sacras fabella Auiani demonstret. & Pli. lib. xii. cap. i. de arboribus loquens: Hæ fuere numinum templa, prisco' que ritu simplicia rura. etiamnum deo præcellentem arborem dicant. Item: arborum genera numinibus suis dicata perpetuo seruantur. Et rursus: Ex arbore numinum simulacra fuere. nam & eos esse arbitrari quisque poterit, quos Caius in Solonis lege thyasotas uisus est appellasse. horum enim sacrificulorum collegium fuisse, & ex Martiano retuli, & te non latet Romæ quoque lectum fuisse collegiū pontificum, sicut & pastophoros. Horus Apollon. in Hieroglyphicis, ædium sacrarum custodes extitisse autor est, non quod tu arbitraris, simpliciter pallium ferentes: tametsi sententiam tuam etymus defendat. Sed & dado-phoros Dianæ sacerdotes legimus, & eschophoros in eschophorijs festis ramos oliuarū Athenis ferentes, Suidæ, interpreti Aristophanis: & canephoros in sacris Cæreris, Callimacho Pausaniæ' que. Verum an hi collegium facerent, uix est ut affirmem. solus nostræ sententiæ scrupulum iniicit Callistratus de iure immunitatis, qui: immunes, inquit, sunt qui calcem coquunt, & qui syluam incidunt, & qui arborem cædunt & torrent. ut dubitare hinc possimus, num dendrophoros intellexerit. sed omnino nihil id ad militiam castrensem: tametsi nec hi fortasse collegium aliquod habebant. nec nobis aduersatur quod uexillarios, dolobrarios, scalarios legisse te dicis: nam hi speciale ipsi collegium non faciebant: sed potius aliorum accessionem quandam fuisse crediderim:

cū in tuis quoq; collectaneis cliuio pago adscribatur hic tumulus, L. Apicio Brutidio, & Albutie filiae centuriae cetonariorum, dolabrarij, scalarij ordines: ut inde conijciam, centonarios matricem ipsam societatem fuisse, quorum ordines dolabrarij, scalarijq; erant. sint igitur fabrorū, centonariorum, dendrophorumq; principalia collegia: sub quibus tamen alia artificum nomina continebantur. nam & in Rom. inscriptionibus, in Chrysogoni aede, haec est: Magno & inuicto Imp. Cas. V A L. Constantio, P. F. corpus coriariorum, magnariorum, soleariorum. unde existimo magnarios artifices fuisse calcearios, quare in re quid sententiae tuae sit libenter uelim scire: cū & uox haec apud Apuleium inueniatur: penes quē Beroal. magnarium, negociatorem interpretatur, qui magnas res pertractet, magnaq; mercimonia exerceat. Caterum neq; satis argumentū hoc tuū probo, dum idcirco plura fuisse collegia Mediolani asseris: quoniam Comi sint tesserarij, dolabrarijq;: nam & ex plurimis cōstitutionibus, & ex prudentum responsis constat, collegia omnia prohibita esse: nisi quae uel à consuetudine, uel à principe probata sint quamobrem etiam quod ea cōsuetudo Comi fuerit ut tesserarij, dolabrarij, & id genus similes, corpus aliqd facerent: non ideo tamē Mediolani fecisse compertum est: cum in huius urbis palæotitlis sola trium collegiorum, fabr. cent. dendrophor. mentio reperiat: sicut in Cremonensi tantum municipio fabricenses extitisse arbitror: quod Amia. Mar. lib. x v. uidetur ostendere: qui ita dicti sunt, quòd fabricam armorum, quam ibi Constantius Imperator habebat, curarent, armaq; ipsi fabricarent: quod

Fabricenses.

gene

esset, Traianum rogauit, an institucendum putaret collegium fabrorū, duntaxat hominū CL. Egoq; inquit, attendam ne quis nisi faber recipiatur, ne' ue iure cōcesso in aliud utatur. sed Traianus prohibuit, quòd dubitaret, ne ἐταγεία ista perquam graues fierent, propter studia factitionum. Inemendata est autem eo in loco. Aldi editio: significat uox illa ἐταγεία sodalitia, seu collegia: sed & hama & siphonis meminit Vlp. de fundo instructo leg. ubi acetum, inquit, quod extinguendi incendij causa paratur, instrumentum fundi est. Itemq; centones, funes, perticae, scala, phormiones quoq; & spongias, & hamas, & siphonas cōtineri pleriq; & Pegasus, aiunt. sic enim ille: quamuis in uulgatis pro siphone scopae supponatur, quae nullius omnino sunt usus arcendis ignibus. sed & ἄμψαρχον sarcholum est. meminit siphonis in hūc usum & Isidorus in etymologijs suis. habebāt autem haec collegia patronos suos eligebantq; potissimum aliquem ex decurionibus. Extat Bergomi latissima mēsa cum hac inscriptione, P. Mario Vot. Luperciano equiti Rom. equiti pub. omneis honores municipales adepto, iudici de selectis, sacerdoti Caninensi, collegij fabrorum, centonariorum, dendrophorum, militiae Bergomatis patrono. cui⁹ eximia liberalitas post multas largitiones huc usq; enituit, ut lucar aruinae redēptū à republica sua, uniuersis ciuibus suis in perpetuum remitteret. huius tot & tam ingentia merita ita remunerāda censuerunt, ut effigiem quartumviri perpetua ueneratione celebrarent. locus decreto decurionum dicatus.

¶ NOS OCOMIVM. multa sunt hoc in significato corrupta uocabula: quae sic in Iustin. Codice emendanda sunt

sunt. Nosocomium, ubi curantur morboſi, uale tudinariū
 quidam latinè appellant. Ptochotrophium, ubi nutriuntur
 pauperes, ἀπὸ τοῦ πτωχὸς καὶ τροφῆν. Xenodochiū,
 ubi hoſpites accipiuntur: unde uulgo hoſpitale dicimus.
 appellatur ἔξ xenon: quæ uox apud Sidonium quoq; repe
 ritur. Gerontocomion, ubi ſenes curantur: τὸν γέροντα
 nemo ignorat pro ſene accipi. Brephotrophion, ab alen
 dis infantibus: infans enim βρέφος dicitur, τρέφει nutri
 re. Orphanotrophium, ab orphanis, uox eſt Græca, qua
 ſignificantur pupilli priuati patre. Aſiſterium, legēdum
 aſcetrion, pro loco in quo aluntur moniales, ἀσκήτρια.
 Nexus apud Iuſtinianū de uſucap. transform. Nexus, in
 quit, Boëthius, iuris ſolēnitas eſt, quam in inſtitutionibus
 Caius exponit, cum res mancipi uenduntur. interueniunt
 enim quinque teſtes ciues Romani puberes, ἔξ is qui libri
 pens dicitur is autem qui mancipium accipit, æs tenens
 ita dicit: hanc ego rem ex iure Quiritium meā eſſe aio: is
 que mihi emptus hoc ære æneaq; libra. deinde ære percu
 tit librā, idq; æs dat ei à quo mancipium ſeu aliam rē ac
 cipit, quaſi pretij loco. quæ res ſine hac ſolennitate uēde
 batur, erat mancipi non reſero id diffuſius: quandoquidē
 nemini non dictus hic locus, etiam Cynum, Albericumq;
 Roſatū nō præteriit. ¶ Nummos inueterales uidetur ac
 cipere Vlpianus de bonis damnatorum, pro modica pecu
 nia, ἔξ pauci ualoris, quæ indies uictus cauſa expenditur.
 ipſe exiſtimo corruptum codicem. ¶ ORCINVS li
 bertus is creditur, qui directam libertatem accipit. qdam
 idcirco dici tradidere, quòd ab his manumittatur, qui
 ad orcum tendunt. nobis placet ut orthimum dicamus:

quoniam ὀρθός directum significat. hinc orthodoxi qui recte in diuinis sunt opinionis: tametsi in Graecis scholijs iuris ciuilibus etiam ὀρθὸν ἀπελὲν ἱεροῦ legatur, id est orcinus, non orthinus. ¶ Obsonium quidam legunt apud Pomp. de do. inter uir. & ux. non uidetur facta mulier lo cupletior, si aut in obsonio, aut in unguentis donatam sibi pecuniam impenderit. quid si ozonium legamus, odoramētumq; aliquod accipiamus, παρὰ τὸ ὄζειν? sanè obsonium quoque pro stipendio militari accipitur Luca in euāg. & Paulo in epist. unde obsonia Iselastorum Cæcil. Plin. in epist. ad Traianum. ut mirum sit, quomodo interpretis diligentia id præterierit. ¶ Parichos. pensionariū significat hæc uox in authenticis Iustiniani, ἀπὸ τοῦ παρῆχειν, quod præstet & exhibeat pētionem. Sed parecō seu parochum dicendum est. est & apud Horatium: Vere tere pallor tum parochi faciem. uerum & alibi: Proxima Campano ponti, quæ uillula tectum Præbuit, & parochi quæ debent ligna salemq;. Nam cū magistratus Romani in prouincias ibāt, siue alij, accepto sacro diplomate, dispositis equis cursu publico uterentur: hi qui eos hospitio suscipiebāt, & qui equos dabāt, salgamumq; præstabant, parochi etiam dicebantur, ut Porphyrio & Acron attestantur: hinc dictæ parochiæ, quorum significationem Amian. explicauit: & ex recentioribus Pomponius Letus in Constantino. qui comitibus, inquit, & ducibus, qui pro augendo Imperio consenuerant, dabantur agri, uillæque, ut necessaria suppeterent, quoad uiuerent parochias uocabant. Parochos autem Suidæ significat eum qui in currum uti paronymphus ascendat. scribit

Pausanias, cū noua nupta ad aedes mariti deduceretur, in currum ascendere ipsam solitam, & in eius medio collocatam, ab una parte maritū, ab alia parochum, qui sibi affinitate proximus esset, accipere. Parricus uero nomen erat magistratus Romani: unde apud Pomponiū de origine iuris, quaestores parricos legimus: quorū etiam mentio apud Festum, & M. Varr. hic enim omnia erat, idem sacerdos, praetor, parricus, deniq; idem senatus: sic enim legendū. Ceterum Iustiniani uerba de parocho haec sunt: Colonarium ius est, ueluti si domum ualentem centum solidos, & praestantem pensionem solidorum decem, aliquis acceperit ab ecclesia, uel pro ea solidos tres singulis annis se daturū pensionis nomine, ubi eam redemerit forte minori pretio spondeat: iste autē appellatur παροχος. De cursu publico, cuius Acron meminit, in annotationibus Cod. plura à me dicta sunt, ut merito silentio nunc transigenda sint. ¶ Plumbatarum ictus. sunt plumbatae iaculi genus, cū directa uirga in capite ferrū apponitur, dem undiq; tribuli plūbo affixi, unde nomē datū, iaciuntur manu. Earum duo genera, tribulatae & mamillatae: quarū formā diffusius leges in Theodosij officijs. ¶ Penelope, quinque quaternos enixa filios traditur à Paulo Iuriscōs. sed antiqui codices qui ante Accursium scripti sunt non Penelopen habent, sed Peloponesiam, quod ea mulier ex Peloponeso Graeciae esset. quā lectionē probo, idq; Plin. lib. VII. astipulante. Ceterum de tanta mulierum foecunditate, Plin. Gellius, & Alber. Mag. multa prodiderūt. alioqui Penelopes filios ex Vlyssē duos, tum etiā Pana, in Graecis autoribus legisse tantum memini.

¶ *Proaustium*. corrupta ubiq; dictio hæc est in authenticis, & legendum est προάστου, id est suburbanum: ut mirum sit, cur, quisquis fuit, qui de Græco ea trāstulit in Latium, ubiq; Græca dictione uti maluerit, quàm semel suburbanum dicere. ἄστυ enim urbem significat, & κἀτὰ ἔξοχην Athenas. hinc apud Iuuen.

Ad summā non Maurus erat, nō Sarmata, nō Thrax,
Qui sumpsit pennas, medijs sed natus Athenis.

Dum enim Dædalum significat, inuit ipsos Græculos uiles esse & mediastinos, qd' sic appellātur qui in umbilico ciuitatis morātur omnium obsequijs obnoxij: qua ratione in domibus quoq; sunt mediastini. dictio est ex Græca, & Latina uoce cōposita. ¶ *Programma*, Græca uox est προγραμμα. significat ī iure, qd' Latine appellat Vlp. proscriptionē, titulo de institoria actiōe. capitur & pro edicto, ut in uita Auidij Cassij Imp. legitur. ¶ *Promercalis*, si in re promercali impensæ factæ sint, non uoluptarias, sed utiles esse Paulus scripsit. Promerciales res interpretatus est Angelus Politianus esse simpliciter res uenales: hinc apud eū pmercale imperiū, in Herodiani trāslatione. quæ sententiā uulgò reprobatur: quoniā non generaliter uenale significat, sed quod præter suos usus uenale paterfamilias habet, Catoni, Columellæ, ceteris. alioquin apud Paulum omnes impensæ utiles essent, quæ in aliquam rem fuissent factæ natura sua uendibilem: quod non probo: placet itaq; Baptistæ Pij sententiā.

¶ *QUADRATARI*, marmorarios dictionē hanc significare ex Sidonio Apollinare, & Hieronymo alijs admonui: sicut apud Senecā quadratariā artem epistolarum ad

rum ad Lucilium lib. x i. marmorariam intelligo. cum enim superius de balneorum ornatu dixisset, quantum in illis statuarum est, quantum columnarum: paulò inferius ita profequitur: at olim pauca erāt balnea, nec ullo cultu exornata. cur enim exornaretur res quadrataria, & in usum, non in oblectameneum reperta? quae uerba significant ab antiquis quoq; marmorarios usui fuisse, nō ad oblectamentum, sed ad usum: sicuti & balnea: quamuis utraq; tūc ad magnificentiā spectarēt. Alij ibi legūt quadrataria res: quoniam sic appellari balneariā artem existiment, quod quadrante lauaretur. hinc illud: Cadere Syluano porcum, quadrante lauari.

¶ Rapismata in iuriosa apud Iustinianum. significat rapisma alapam

ῥαπισμα. ¶ Repedare reuerti significat, Lucilio poëte, Nonio Gram. Eutropio hist. & in Cass. constitutionibus. Sed & Paulus tit. de lib. & posth. l. si quis posthumos, hoc uerbo utitur: Diuersum, inquit, est si in hostium potestate filius sit, & decesserit in eodem statu: rumpit enim his casibus nepos testamentū. quòd si moriente auo filius repedauerit, non abscissum est, ut superiore casu fuerat. uulgati omnes codices, nō repedauerit, sed repudiauerit habent: quapropter maxime tenebrae obuoluate oculis interpretū sunt, ut uix seipsos extricēt. sed & ridiculus cōmentator est Bar. qui repedare, inquit, est à capite incipere. de cohor. lib. cod. x ii. ¶ SPECIES ad uectigal pertinentes hæc nominantur Paulo Iuriconsulto de publicanis: qui locus quoniam corruptissimus est, ex antiquioribus codicibus ita erit restituendus: Cinamomum, piper longum, piper album, folium pentaphyl- lon, fo

v. A30. et
emancu.

Declarata l. si
quis posthu. de
lib. & posthu.

lon, folium barbaricū, costū, castamomū, nardi stachis, ca-
 sia turiana, xylocasia, smyrna, amomū, ginger, mala-
 batrū, aroma Indicū, galbanū, lasser, agalochus, sarcocol-
 la, onyx Sabæus, cardamomū, xylocinamomū, opus bys-
 sinum, pelles Parthicae, pelles Babyloniae, ebur, ferrū In-
 dicum, carpasum: lapis uniuersus, margarita, sardonica,
 cerauniū, hyacinthus, smaragdus, adamas, sapphirus, ca-
 lamus, berillus, cylindrus, opera Indica, uela Sarmatica,
 metaxa, uestis serica, uel subserica, uela tinctā, carbasea,
 nema sericū, spadones, Indici leones, leonæ, leopardi, pan-
 thera, purpura, item pecorū lana succida, capilli Indici
 &c. Foliū pentaphyllon existimo calthā significare:
 sicut barbaricū, baccar, quibusdā denotat: tametsi eorū
 sententiā Plinius non probet lib. XXI. capite V. Xylo-
 casia, myrrha: poterit aliquis existimare iūctim id legē-
 dum: cum Hippocrates $\sigma\mu\upsilon\gamma\epsilon\upsilon\varsigma\ \eta\alpha\sigma\sigma\iota\alpha\varsigma\ \tau\omicron\upsilon\mu\ \eta\alpha\epsilon\pi\omicron\upsilon$ in
 eo libro nominet, quē de mulierum morbis inscripsit: no-
 bis separati legere magis placet. Agalochus. hūc Aetius
 medicus xylaloën uocat, à similitudine ligni aloës. Onyx
 Sabæus. Onyx seu unguis, integumentū cōchylij est, Dio-
 scoridi: nascitur in Indicis lacubus, est & maxime auto-
 ritatis qui ex rubro mari deuehitur, sicut & Babyloni-
 cus. Byssinū opus, à bysso, uti arbitror, dictū, huius lini
 maximum pretiū, Plinius libro XIX. capite I. refert. men-
 tio est in euang. Carpasum, nescio an id sit, cuius lib. VI.
 meminit Dioscorides. Malabatrū. eius tres species folij
 appellatione comprehendī, medici autores sunt: indicio
 est & Galenus, Pliniusq;. Aroma sericum. id opinabitur
 aliquis, quod Plinius sericatum simpliciter appellat XII.
 capite

capite XXI. sed tñ magis placet uulgata lectio, uidelicet $\nu\eta\mu\alpha$, nema sericū: significant enim filum, quod apud Seras conficitur: cuius mentio Suidæ in uerbo $\sigma\upsilon\epsilon\iota\kappa\eta$. Lana succida. alij codices habent sic, pecorū lana fucus, quasi fucum nominet, tanquam uel radiculam intellexerit, qua se linunt mulieres: uel certè fruticem, cuius mentio Dioscoridi in III. ¶ Sacra. dubitatum fuit cur filij, qui in patris potestate sunt, dicantur esse in sacris patris in iure ciuili: et ipse existimo id ea de causa introductū, quoniam lege duodecim tabularum, Iurisconsultorumq; interpretatione cauebatur, ut pater filiusq; heres eadem sacra colerent: unde cum de potestate filius exhibat, à paternis sacris liberari dicebatur. Verba legis hæc sunt: sacra priuata perpetua manento, quæ interpretatur Cicero lib. II. de legib. ut omnis ad quæ patris familie pecunia perueniret, is teneretur sacra illa celebrare. Refertq; Scæuolæ pontificis interpretationem, qua traditum est, quinq; modis astringi sacris hereditatem, hinc Cæcilius in panegy. ad Traianum: nō laturo, inquit, erāt homines abradi aliquid bonis, quæ sanguine, gentilitate, sacrorum deniq; societate meruissent. qui locus carmen quoq; Plauti declarat in captiuis, ubi parasitus sine sacris, inquit, hereditatem adeptus sum offertissimam: quæ enim agnatis defertur, tanquam sacrorum societate merita, non æquè placet sicut quæ insperatò contingit extraneis. ut minime $\pi\alpha\upsilon\epsilon\epsilon\alpha\sigma\mu\iota\omicron\nu$ illius ROTERODAMI sententiam omnino probem, prouerbiū id interpretantis, de sacris quæ in parentalibus defuncti celebrabantur, prouerb. CCLVII.

¶ Sandalium.

¶ Sandalium. σανδάλιον Græcis calceamentum muliebre significat: unde legimus Veneris sandalium tanquam nimis stridulum à Momo reprehensum esse. In pontificum decretalibus epistolis eodem sensu accipitur: est autè in signe dignitatis, sicut & pallium pontificium. ¶ Synthesis Græcè compositionem significat in iure civili: quandoq; uestis est saturnalia, sicut & nō uno in loco apud Martialē. Scauola de auro & argento leg. Synthesim accipere uidetur pro multis uestibus simul cōpositis: Sempronie, inquit, hoc amplius coopertoria tibiana, & tunicas tres cum pallioli, quæ elegerit, dari uolo: quero an ex uniuersa ueste, id est ex synthesisi, tunicas singulas & palliola eligere possit. uidetur autem hīc Scauola Synthesim apellasse, quam uulgò libream appellamus, cum indumenta eiusdem sunt coloris, & simul eodem tempore induuntur, quem ordinem à legataria conturbari non posse ipse censuit, eadem ratione, Synthesim quoq; uasorū dici posse arbitror, cū plurima uasa simul cōponuntur, quæ alicui destinare amicus uelit. ut inde nō arbitrer Synthesim uasis genus esse, quod Domitius apud Martialem Papiniumq; existimauit: sed nomen generale, quod multarū rerū cōpositionē notet. Mart. lib. I. Et crasso figuli polita cœno Septenaria synthesis Sagūti. Papinius: Vnam mittere synthesisi, quid horres Alborū calicum atq; cacaborū? synthesisi uerò fundorū, corruptū arbitror pro σὺντισιον, id est latifundium, apud eundē Scauolam de adimendis legatis: ubi, Titia, inquit, testamento Sciam libertā heredem instituit, & Pamphilo liberto prædia p fideicommissum dedit: in quibus synthesisi, id est omnem

omnem possessionem praediorū, quae appellabatur circa colonem, per epistolam donauit. in qua etiam ita scripsit Titia heredibus meis salutem: βούλομαι βεβαίᾳ εἶναι τὰ ὑποτεταγμένα ὅσα ἔφθασα εἰς τὸ ὄνομα τῶ παμφίλῳ πεποιημένα, ἕαμ σεῖα ἢ συντροφός μὲ κληρονόμῳ. μὴ γένηται ἐξ οὗ γέγραφα αὐτὴν μέρεος βούλομαι αὐτῆ δουρῆναι τῆμ σύγκτησιμ τῆμ περὶ κολώνημ, *quæ situm est, cum Seia ex codicillis fideicommissum, id est σύγκτησιμ circa κολώνημ eligat, &c. reponenda sunt hoc modo Græca uerba: quæ tamen satis fideliter in uulgatis codicibus translata leguntur. meminit huius uestis etiam Martialis.*

*Synthesibus dum gaudet eques, dominisq; senatus,
Atq; decent nostrum pilea sumpta Iouem.*

Quo in carmine existimauit Domitius Synthesim sumptuosam uestē esse: ipse cōtrā uilem arbitror. Nam sciendū est, in Saturnalijs diebus solitos esse seruos dñorum uestes induere: & rursus dominos pari cōditione cū seruis esse: cuius rei autor est Macrobius. Sed et Lucianus in opusculo, qd' κρηνοσόλωμ inscribitur, seruos cōuiuio illis diebus à dominis suis accipi ostendit: dominos cū amicis stantes, huiusmodi cōuiuio ministrare est autor. ut merito Martialis Saturnalia describens, eo tēpore equites gaudere Synthesibus dicat, hoc est uilibus indumētis: q̄ magis seruis conuenirent: & senatū gaudere dominis: quoniam senatores ipsi proprijs seruis tanquam dominis ministrabant: sed & Imperatorem pileo uti, quod tegumen seruo conuenit, qui in libertatem deducatur. Legendum itaq; est, non dominus, senatus, sed dominis, ablatiuo

ablatiuo casu: sicut & in sequenti carmine, Gelidum la-
 tus ædilis appellat, quod uestem seruilem indutus esset:
 non enim legendum est, gelidos lacus, ut uulgò creditur,
 Cæterum & uilem uestem synthetisim esse ex Tranquillo
 dignosci potest: qui synthetinatū discalceatumq; iuisse
 Neronem, per lasciuia quandoq; autor est. ¶ Sermo La-
 tinus. Dubitatum fuit, num apud ueteres Romanos illud
 esset loquendi idioma in usu, quo in præsentia uulgò om-
 nes per Italiam loquimur: quaq; dialecto Dantes Alinge-
 rius, Petrarca, Ciccus atq; alij rythmos scripsere: &
 Leonardus Aretimus, Poggiusq; etiã tum uulgari ser-
 mone usos antiquos existimauerũ. Contra differuit Phi-
 lelphus epistolarũ lib. IX. & rursus xxxvii. cuius sen-
 tentiam omnes docti impræsentiarum probant. Fuisse
 enim sermonem qui latinus diceretur, nõ æquè cõptum,
 sicut alium qui ex traditionibus grammaticorum cõsta-
 bat. uulgum itaq; Latine loqui solitum, sed non salua ra-
 tione recti sermonis: doctos uerò uiros etiã grãmatices
 documẽta seruasse. uerũm priorem sententiam uidetur
 posse aliquis ex Triphonij Iurisconsulti responso adiu-
 uare: qui, decreta, inquit, à prætoribus Latine interponi
 debent. quasi denotet potuisse & uulgariter interponi.
 Sed & Procopius Persici belli lib. II. Stratam apud Ro-
 manos uia significare autor est: quod in uulgari idioma-
 te uerũ est, in Latino falsum: ut meritò uulgarem apud
 eos linguã fuisse credi possit. Idẽ lib. III. signiferũ Roma-
 no sermone bandophorũ dici scripsit: cum id uulgari lo-
 cutione, non de Latina trahatur. Sed tamen cum Proco-
 pius sub Iustiniano floruerit, quo tempore exciderat Ro-

mani sermonis puritas, non existimo à Philelphi sententia discedendum: qui plurimis autorum elogijs rationibusq; partes suas tuetur: cuiq; nos Apuleium ad stipulari credimus lib. I x. Asini aurei: interrogauit, inquit, miles dominum meum, quorsum uacuum duceret asinum. at dominus meus Latini sermonis ignarus, tacit⁹ præteribat: quapropter cum à milite deturbatus esset hortulanus, supplicue respondit, sermonis ignorantia, se quid ille diceret scire non posse: ergo igitur, subiiciens miles, ubi, inquit, ducis asinum istum? respondit hortulanus, petere se proximam ciuitatē, & c. ex quibus uerbis constat, elegãtiorē illum sermonē, qualis est, quorsum ducis uacuum asinum? Latinum esse, nec nisi à doctis solitum intelligi: at alium barbarum, ubi ducis asinū? etiã tali in usu fuisse, ut uel hortulani illum intelligerent, & ita loquerētur, qua ratione & apud Celsum Proculus ait, sepe audisse rusticos senes ita dicētes, pecuniã sine peculio fragile esse: peculium appellantes quod præsidij causa reponeretur. cū enim in Latinae dictionis significatione, & rusticorum usus à Iurisconsultis allegetur: non ne apertissimè demonstratur, Latinum sermonē etiam indoctis comunē extitisse? aliter itaq; Triphonij responsum accipiemus, cū Accursius fecerit: quippe ille omnia decreta Latine interponi iubet, non barbarè & incōptè, ut etiam apud Græcos Latina decreta ex eius responso proponēda sint. qđ minimè mirum esse debet: cū omnes Romano imperio subditi, Romanã linguã ediscerēt: quod etiã Strabo scripsit.

¶ Synedria Iudeorum in constitutionibus interpretare Synagogas & cōciliabula: συνέδριον enim id denotat. Synedrias

nedrias uerò naues apud Vlp. de exercit. acti. nauiculas illas interpretabitur fortasse aliquis, quæ spatiandi causa factæ sunt, in quibus sunt sella & sedilia: quâdoquidē Suidas οὐβελήϊαυ τῆυ ναυέδηςαυ interpretetur, nihil decerno, cū in emēdationibus ἐπιβάδες legatur, id est consensorie & transportatorie naues. ¶ Spurius à Græca dictione spadon dicitur, ut scribit Iustin. corrige σπογάδου, id est passim, uulgò, & sparsim. hinc sporades insulae dicuntur. omitto quæ ad hanc rem pertinētia scribat Plut.

¶ Spheristeriū hypocaustū, succulam alij declarauerūt. ¶ Titulus pro tractatu non ponitur, licet quidā etiam ex doctis nō abhorreāt à tali usu, Persium fortasse imitātes, qui non absimili significatione rubricam posuit: Excepto quod Mansuri rubrica notauit. quapropter & nos censuimus aliquid consuetudini dandum. quod & in significatione legis fecimus, Valla etiā reclamante.

¶ Trachæa prouincia, lib. XII. Cod. de milit. ueste. & rursus titulo de diuersis officijs. pars est Cilicia, idcirco τραχία dicta, quasi aspera & petrosa. emēdandus est etiam post tot annotationes Tranquillus in Vespasiano, ubi Thraciā, inquit, Ciliciā, & Comagenem ditionis regie usq; ad id tēpus in prouinciarū formā redegit. legēdū est Trachæā Ciliciam, iunctim: cuius lectionis incolumitatem seruat adhuc Sex. Aurel. Victor, in Vesp. Syria Palaestina, necnō Cilicia Trachæa & Comagene, quā Augustofratēsem nominamus, & c. de Tracia enim intelligi nō potest, cum ea eiectis regibus in prouincie formā redacta sit, nō sub Vespasiano, sed sub Claudio: ut Eusebius in Chronicis testatur. ¶ Trulla uas est aquariū uinariūq;: sicut & trua,

Paulus

Paulus de fundo instr. leg. trullæ, inquit, quæ circa cennum solent trajici. puto legēdū circa ahenū: quod cū ahena uasa essent maiora, ab eis latex extraheretur cum trullis.

Iuuenalis

Ridere paratus,

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

¶ Vasa uinaria. uasorū nomina plura celebrātur Iuriscōsultis: inter quæ illud ignotum, quod ancones appellāt. ipse uel angones lego: quod ἄγγονας Græcis sit (sunt ἄγγονες ex genere telorū) uel potius ambonēs, populi id genus est Iul. Polluci. sunt ἄγγονες apud eos uectiones, quas uehetes opinor à uehēdo: sunt sextaria, sūt lagenæ, tū dolia rīa cōgiariaq; sunt ἄγγονες aquaria ἄγγονες aquinaria: sed ἄγγονες apud Græcos craterū nomina: κρατήρ, κύβιον, ἔκπορα, ποτήριον, κοτύλη, κώβωρ, κύλιξ, κλυκίον, χυτρίδες, ἡμίτομα, φιάλη, κοτύλον, λέβης, ἄλυσον, κάλπις, ἐλέφας, κύβος, θηρίλαιον, κάδος, καδίσκον, ἄγγειον, κάνθαρον, κύπελλον, καρχήσιον, κάλιον, σιάφιον, κελύβη, μισσοβιον, μεσώριον, δέπας, κέρας, ad hæc μιλιάριον, βάνκαλις, ἑσπανιάλιον. sunt ἄλλα curiosè ab Athenæo, Iulio que Polluce collecta: quæ singulatim referre præsentis nō est instituti, ¶ Xygostates, in constitutionibus, titulo de ponderatoribus. lib. x. eum significat, qui ponderum rationem tenet, curatq; per ciuitates, ut mechanici iusto pondere mercimonia uendāt. ξύγος Græcis stateram significat: unde xygostatica libra. ¶ Yconomus, ubicunque scriptum reperies, emenda œconomum: hinc œconomica Aristotelis dicta: significat curatorē domus. ¶ Zosimus. Celebrat monachum Zosimū Lycium Iustinianus in authenticis: traditq; annos tunc uiuentē centū ἄντι uiginti,

animo nihilominus corporeq; uegetum. Fuit & alius Zo-
 simus Alexandrinus philosophus, qui ad Theosebiam so-
 rorē libros xxviii. scripsit: quorum titulus est $\chi\epsilon\iota\sigma\acute{o}\varsigma$
 $\mu\upsilon\mu\tau\alpha$, id ē manufacta. sed & Zosimū Gazeum nominat
 Suidas, qui sub Anastasio dictiones rhetoricas, & enarra-
 tionem in Demosthenis orationes edidit. alij tra-
 dunt fuisse Ascalonitam. ad Zosimum quoq;
 nescio quem primatum scripsit Ae-
 neas rhetor. Celebrat & pli.
 Cæcil. libertum suum
 Zozimum.

F I N I S.

ANDREAE ALCIATI

PRAETERMISSORVM

LIB. II.

VPEREST alius libellus,
 & ipse his necessarius, qui iu-
 ris ciuilibus disciplinam, μετὰ
 τῆς παιδείας iungunt: & in
 utraque professione se exercēt
 quorū studiū & diligentiam
 semper ipse probauit: cum alio
 quin qui solim ius ciuile ex
 uulgatissimis nostris interpre-
 tibus didicerit, non multum his sit dissimilis, qui diuitias
 quidem aliquas possident, sed artē fruendi ignorāt. hunc
 igitur ita cōpegi, ut quæ dictiones Gracè sparsim per di-
 gestorū uaria respōsa à Iuriscōsultis referuntur, & im-
 pressorū incuria de impressis uoluminibus sunt omis̄sæ, in
 suū ordinē restituantur, nō exigo hīc ut operā quisquā no-
 strā aut probet, aut laudibus extollat: quādoquidē nec mi-
 hi ipsi hoc in opusculo satisfāciam, quod summa cū cele-
 ritate à me, tū ferè puero cōditū, mihi excidit priusq̄ su-
 prema illi apponeretur manus, qd̄ si nūc retractare uo-
 luissem, non aliqui colores addēdi, sed nouū planē corpus
 faciendū fuisset. quam curā ne subirem, occupationibus cer-
 tē nimis prohibebar. malui itaq; sic edere, ut etiā studio-
 rū nostrorū rudimenta publicitus possint agnosci. Tu cer-
 tē Minuti, quæ humanitas est tua, scio laudabis, neq; scho-
 lia hæc

lia hæc qualiacunque nauci pendes quamuis uel recētiorum quorundā exemplo etiam leuissimas obseruationes non dubitauerim his annotationum libris inserere.

¶ IN PRIMIS in ipsa liminari digestorum pagella, elegans appositum est epigramma: quod ex archetypo Florētino, primus in lucem edidit Politianus: mox sequenti alij hoc autem huiuscemodi est:

Βίβλον ἰουστινιανὸς ἀνάξ τεχνίσατο τὴν δε,
 Τὴν ῥὰ τριβωνιανὸς μεγάλῳ κέρμε παμβασιλῆϊ,
 Οἷάτις ἠρακλῆϊ πανδαίολον ἄσπίδα τέτυκας,
 Ἡ ἐπὶ μαρμαίρουσιμ ἄγάλματα πάντα θεμίσιω,
 Ἀνθρώποι δ' ἀσίωστε διοικητῆτουτε λιβύσιω,
 Εὐξῶπιση πιθοντα ὄλον συμάντοσι κόσμω.

Nos autem utcunq; ita Latinum fecimus: non quidem ut transmarinam illam Venerem reddat: sed ut Græca ignorantes, qualemqualem eius sensum recipiant.

Iustinianus opus princeps hoc edidit, omnis
 Quod Tribonianus rectori condidit orbis,
 Tanquam aliquis uariam componens aspida magno
 Alcide, nanq; hîc fulgent mira omnia legum.
 Ast Europæ, Asiæq; homines, Libyciq; subacti,
 Cuncta gubernantis domini præcepta sequuntur.

In proœmio.

¶ SED quia solitum erat, anni quarti studiosos, Græco & consueto quodāmodo uocabulo, ircos appellari. &c.) Politianus ex archetypo legit, λίτας appellari. & inferiorius, quinti anni studiosos, non coloritas, ut in impressis est codicibus, sed προλιτας legit: uerū minimè explicat horum nominum rationem, nam preces (hoc enim significat

cant

εἶτ' ἄττα) nil mihi uidentur habere commune cum studioſis quarti, quinti ue anni. quare legendum eſt λύτας, per ὕψιλον, ut intelligamus ſolutores, quòd legū nodos iam ſoluere poſſint: περὸ λύτας uerò, quòd lytis præſtent: ut antecſſores ſint quos Doctores regentes uocamus, prolyte qui Licentiati, lyte qui Baccalaurei. ¶ In eodem proœmio iuxta finem, apud Homerum patrem omnis uirtutis, Diomedes & Glaucus inter ſe faciūt diſſimilia permutantes.) addendus eſt hic uerſus:

Χρῦσα Χαλκείω, ξητόμ. βοί εννα βοίω,

Proq; nouem centum, pro ferro tradidit aurum.

Sumptum eſt ex Iliados ὕψιλον ubi ſingulari certamine dimicaturi Glaucus Lycius, & Diomedes: cū Glaucus progeneres ſuos enarraſſet: quin tu, inquit, Diomedes, mecum potius beneficijs q̄ armis certas: & ex hoſte ſis hoſpese cuius in rei ſignum permutemus arma. hinc annuentis Glauci ſtulticia fecit locū prouerbio, de inæquali permutacione: cum eius arma centum bouum pretio cenſerētur, Diomedis niſi nouem. Cicero ad Atti. lib. ὕψιλον. Habes ad omnia non ut poſtulaſti, χρῦσα Χαλκείω. meminit & Plin. nat. hiſt. lib. xxxiii. cum de cōmercijs loquitur. & Gel. lib. ii. quin & Martial.

Tam ſtupidus nunquam nec tu, puto, Glauce fuiſti,

Chalcea donanti, chryſea qui dederas.

Plin. Cæc. epiſt. libro ὕψιλον. Recipies, inquit, epiſtolas ſteriles, & ſimpliciter ingratas: ac ne illam quidem ſolertiam Diomedis in permutando munere imitantes. Res hæc quidem ex autoribus ſatis protrita, quam tamē ignorauerit Accuſius.

Lytz

Prolytz.

De iusti. & iure.

¶ I N L. ius ciuile, in fine sonai. monai.) Si quis parum à ueteri lectione uelit immutare, is legat φωνὴ μόνῃ, quasi solam uocem dixerit: ipse tamē malim τῶν ὁμῶν ὁ μὲν ἔγραφοι ὁ δὲ ἄγραφοι, quod idem est quod non scriptū & ius scriptum: utrunque conuenit & hīc, & in institutionibus, ubi par est menda. Sanè tabulae, in quibus leges describebantur, apud Athenienses κῶβεις dicuntur: erant autem quadratae, & uarias delictorum pœnas complectebantur. mentio harum apud Aristophanem. Luciano dicuntur ἄξωνες. meminit Plut. in Solone.

De origine iuris.

¶ L. secunda, ubi de Sempronio uerba fiunt, quem populus Romanus Sophyn appellauit.) corrige σοφὸν, id est sapientem: cuius mentio frequens apud Liuium in bello Macedonico. Parua hæc utiq; emendatio: sed quam tamen Egnatius, uir doctissimus, sub racemationibus collocarit.

De legibus.

¶ L. secūda, nam & Demosthenes. & c.) quæ inde sequitur, Græca sunt sumpta ex oratione Demosthenis, quæ in aristogytone prior inscribitur. Ἐ τῶν ἐστὶ νόμων ὅσα τὰς προσήκων, πείθεσθαι διὰ πολλὰ, Ἐ μάλιστα ὅτι πᾶς ἐστὶ νόμος εὖξημα μὲν Ἐ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονήμων ἀνθρώπων, ἔπαν ορθώμα δὲ τῶν ἐπινοσίων Ἐ αἰσσίω ἀμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινῆ, καὶ ἢ ἢ πᾶσι προσήκοντα ζῆν τοῖς ἐν πόλει. Latina autem subdita sunt hac in lege ab aliquo ex recentioribus: nam uetustissimi quiq; codices, hoc in loco lacunā quandā habēt, quæ hisce Græcis literis est implēda. Græca primus edidit Budeus

de^o. Quod aut dicitur ἐπανόρθωμα τῶν ἀμαρτημάτων,
huic alludit Græcum elegans distichon in sicarium:

Κἦρ με κατανεῦπτης, ὡς οὐδενὸς ἀνδρὸς ὄρωντο,

Ὀμμα δίκης καθορᾶ πάντα τὰ γινόμενα.

Me sepelis tanquam nemo conspexerit? atqui

Iustitiæ ipse oculus omnia facta uidet.

Iustitiæ oculus.

Quapropter Apuleius libro tertio, cum insimularetur
clam tres homines occidisse, iustitiæ se oculum testatum
tradidit, memor huius, uti arbitror, epigrāmatis. sed et
de iustitiæ oculo idem meminit libro secundo, circumfer-
tur et Græcè is uersiculus:

Ἐσμ δίκης ὄφθαλμὸς ὃς τὰ πάντ' ὄρω.

Est iustitiæ oculus qui ubiq; prospicit.

cui non absimilis alius:

Ὄξυς θεῶν δ' ὄφθαλμὸς εἰς τὸ πάντ' ὄρω.

Acutus oculus est dei, uidet undiq;.

Quod autem sequitur, Chrysippus in libro quem fecit.)
adde me autore περὶ νόμων. Chrysippum enim librum de
legibus scripsisse, autor est Laërtius: quem hîc cum ab
Iurisconsulto citari uerisimile est, tum ex indicijs ueteris
scripturæ coniectaui.

In L. III.

¶ I V R A constitui oportet, ut ait Theophrastus, in his
quæ entomina frequenter accidunt.) Alij hîc legunt, auto-
mata, id est spontanea et casualia, quæ lectio incōgrua est,
nec sensui legis admodū cōueniēs. Budæus dicit se in ar-
chetypo Florentino hunc locū ita annotasse, in his quæ
ἐπὶ τὸ πλεῖστον accidunt: nō in his quæ ἐκ παραλόγου, id
est, in his quæ plerunq; accidunt, non quæ præter homi-

num sententiam. sed & existimabit aliquis dictionem, et
 tomia, abradendam, & reponendum *Ἰαμινά*, ut quod se-
 quitur, frequenter, interpretatio sit Græcæ uocis. ita enim
 à ueteri uulgatâq; lectione minimū discedimus.

In l. *fraus*.

¶ **ET** qd' distat uerbū ab intellectu, & c.) Accursius ad-
 monet, Græcè locutū hīc iurisc. quare explosis illis uer-
 bis reponendæ sunt hæ uocula: & qd' distat *ἐν τῷ ἀπὸ
 διαβολίας*, hoc est, dictum à sententia. hunc sanè locū debe-
 mus Politiano sicut & sequentem.

In l. *obseruare. de off. procons.*

¶ **HOC** obseruare oportet, ut per eam partē quis pro-
 uinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est: quam
 Græci appellant: siue & c.) reponenda sunt hæc
 uerba: quas Græci *ἐπιδημίας* appellant, siue *κατάπλους*,
 obseruare & c. *ἐπιδημίας* enim est accessus ad ciuitatem
 plerunq; obseruari solitus: *κατάπλους* ad nauigationem
 & portum significat, ut intelligamus Iuriconsultum lo-
 qui de utroq; itinere, tam terrestri, quàm maritimo. Itē
 paulò inferius in hiāti loco reponere, *Ἐ τῆς μητροπόλεως
 ἔφεσον* attingere. id est, metropolim Ephesum. huius
 enim consuetudinis etiam meminit Plinius in epistolis
 ad Traianum.

¶ In l. *solent. sic legendum est: quantum ad xenia perti-
 net, audi quid sentiamus: Græcum prouerbium est, οὔτε
 πάντα οὔτε πάντῃ, οὔτε παρὰ πάντων. quod autem sequi-
 tur, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus, est Græci
 ipsius adagij translatio. restitutus est autem hic locus in
 Miscellaneis ex archetypo.*

De edendo.

De edendo.

¶ Ex l. ueluti. dum Iurisconsultus declarat quomodo, iterum, duo significata habeat: ita Græca illic uerba re-
pone, ut primo Δευτέρας legas, id est, secundo: in sequenti
autem πάλιν, id est rursus, alia interpretatione locus hic
non eget, satis clarus,

De pactis.

¶ L. iurisgentium. esse enim contractum Aristo. adiicit
ἀνονομασὸν. sic reponi potest dictio Græca, quæ signifi-
cat innominatum & carētem nomine. in alijs codicibus
legitur συνάλλαγμα, & melius: ut alibi disseram.

De his qui not. infā.

¶ L. athletas. designatores autem sunt, quos Græci ap-
pellant. addendum est Græcū nomē, βραβεύτας. ita enim
appellari hosce præsidēs ludorū, autor est Iul. Pollux.
Potes et hīc legere ἀθλοδότης, quod idē significat apud
Arcadium in l. ult. de muner. & honori.

Nautæ, caup. stab.

¶ L. prima. & sunt quidā in nauibus, qui custodiæ gra-
tia præponuntur: ut enim dietarij. legendū est uti arbi-
tror, Græcè Διατρεῖοι, ut intelligamus custodes nauis,
qui non pretio conducti, sed solo uictu nauē custodiebāt.
ut sit uox composita ἀπὸ τῆς Διαίτας, id est à uictu, &
ὄψεως. ὄψεως enim custodem significat. Homerus libro
nono, & τιν' ὄψεωμ διζήμεν, & præsertim in nauī:
quoniā ὄψεος stationē nauīū significat: unde et ὀκνοεοί,
domus custodes dicuntur. Ceterū textum hūc quemad-
modū aliter tractari possit, alio loco explicaturus sum.

De iudicijs,

De iudicijs.

¶ L. heres absens, & quasi a uiatore emit, uel ab eo qui transuehebatur.) in annotationibus Politiani legitur, uel ab eo qui παρῆπλῆ, id est præternauigabat: quæ lectio ex uetustis codicibus approbatur quibusdam.

Si pars heres. pet.

¶ L. antiqui. in fi. assignauerūt tota pars: & hoc dicūt, ait Theophrastus,) post uerbum, assignauerunt, uerba sequentia sunt abradenda, atq; ita legendū, τὰ ὕαδ δίκαια ἐμ τοῖς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθῆσθαι δέ, ὅτι ἐμ τῶν ἐκ παρῆπλῆ, ut ait Theophrastus. id est, iura ut plerūq; cōstitui oportet, non ut ex inopinato. meminit huius dicti Cicero lib. quinto de finibus bon. & mal. Locum restituit Budæus.

De seruo corrupto.

¶ L. I. sed persuadet Græcè. & c.) Repone καταπέτῃ, illud enim persuadere significat. Locum hūc sic correxit Catellianus Cotta, uir singularis eruditionis. Græcus tñ atq; idē innominatus legū interpres, qui apud me est secundum ordinem alphabeti, δὸνλον, inquit, ὑποφθαρείντος αὐτῆ δὲ ἢ ἀγῶγῆ ἀσμοζῆ κατὰ τοὺς τρόπους διαφθεῖρόντῃ ὀνειῖον, ἢ ὑπὸνδῆτεοντῃ αὐτόν, ἢ συμβδλεῦοντῃ κλέται, ἢ ὑποδεχομένον αὐτόν, ἢ ἕτερον τι πράττοντῃ πρὸς διαφθορᾶν αὐτῶ. id est, Serui corrupti actio cōpetit secundū modos corruptentis seruū, siue admonētis ipsum, siue cōsultātis furari, siue recipiētis eū siue aliud aliqd faciētis ad corruptionē ipsius, quare fortasse hīc legendū est, sed persuadet Græcè ὑπὸνδῆτεῶν τῃ συμβδλεῶν. ut Iuriscōsultus nō tā expresserit Græcè signifi

cè significatum persuadendi, quàm uoluerit ostēdere di-
ctiones medias, quæ in utranq; partem possunt capi: &
ut grammatici dicunt, τὰ μέσα, in Pandectis certè Flo-
rentinis legitur, persuadet τῶν μέσων est &c.

¶ **L E G E**, quicumq; item (ait) si libitiniarius, quem Græ-
ci uocant, seruū pollicitorē habuerit.) legendū pol-
linctorem. & in uacuo illo loco, ταφεία, reponendum, ut
sentit Budæus, Albuçius tñ Aurelius κτεριστήν mauult,
cui antiqui codices consentiunt.

De contrahenda empt.

¶ **L. prima**, tres hīc loci sunt Græcis literis uacui atq;
inanes: quorum primus ita supplendus est: adducit enim
Iurifcon. auctoritatem Home. Iliā. libro VII.

Ενθεμ ἄρ ὀνίξοντ καρηνομῶντες ἄχαιοι,
Ἄλλοι μὲν χαλκῶ ἄλλοι δ' αἰθωνι σιδήρεσσι,
Ἄλλοι δὲ εἰνοῖς, ἄλλοι δ' αὐρῆσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσι.
Cæsarie insignes redimebant uīna Pelasgi,
Aere alij, ferro quidam lucente, bouillis
Tergonibus quidam, bubus pleriq; sed ipsis
Mancipijs alij.

In sequenti uerò lacuna hæc sunt reponenda, ex Iliados
Homeri libro VI.

Ενθ' αὐτε Υλαυήσῃ κρονίδης φρένας ἐξέλετ Ζεὺς.
Ὅς περὸς τυτταίην διομήδεα τεύχε' ἀμείβετ
Χρυσέα χαλκείων ἐιστόμβοι ἔνεα βοίων.
Iuppiter eripuit sensus de pectore Glauci,
Aurea Tytida qui amens mutauerit arma,
Pro factis ex aere, bouesq; ualentia centum,

Pro his

Pro his quæ fuerant bubus pendenda nouenis.

Tertio autem loco & hæc curiosum lectorem nõ pigeat
inscribere, sumpta ex Homeri Odyssea libro primo.

Τῆν ποτὲ λαέρτις Πηϊάϋ κτεάτεσσιν εἰοῖσι
Πρωθίσῃν ἔτ' ἔδσαμ, ἐδμοσάβοια δ' ἔδωκεν.
Hanc proprijs rebus Laertes emerat olim,
Vigintiq; boues prompsit pro pube puella.

Locati.

¶ L. si merces. S. uis maior est, quam Græci exhibitã ap-
pellant. qui quamproximè uelit impressæ lectioni accede-
re, is necesse est reponat expuncta futili illa dictione, exhi-
bitiam, ἐξαισίαν βίαν, id est uim indecentem, uastam inu-
sitatam. sed fortasse uerius est scripsisse Iuriconsultum
Ζεομνίαν, id est iram diuinã, uel quod idē ualet μῆνιμα,
seu μῆνιν θεῶν. in Pandectis legitur Ζεὸς βίαν. uidentur
enim Græci tempestates, procellas, similiaq; mala diuine
iræ adscribere. Homerus:

Ἡματ' ὄπωρινῶ ὄτε λαβροτάζου χέει ὕδωρ
Ζεὺς, ὄτε δῆγ' ἀνέροσσι κοτεσσάμεν & χαλεπαίνῃ.
Mense sub autumni ingentes cum Iuppiter imbres
Iratu, miseris mortalibus æthere fundit.

¶ Quorum carminum ideo libentius facio mentionem:
quoniam à Cicerone ad Q. fratrem epistolarũ lib. III.
in ea quæ, Romæ, & maximè Appia, incipit, allegantur:
sed scriptoris uitio desideratur in codicibus. Hinc Apol-
lonius Argonauticon primo:

Ζεὺς δ' ἀνέμῳ βορέϊο μὲν & κίνησεν.
Appellat enim iram Boreæ, quod ualidissimus ruat: quin
& Valer. Flaccus Arg. IIII.

Quippe

Quippe nec extorrem tantum, nec lucis egentem

Ira tonantis agit, Typhonides harpyiaeq;

Finxit enī poëta, harpyias esse ira tonantis aduersus Phryneum impulsas: & iratā terram caelestibus produxisse gigantes, fabulae tradunt. quaecūq; enim mala maxima oriuntur deorū irae solent adscribi. & Theophrastus hasce tempestates, sterilitates, & similia, quae non uitio terrae, sed ex caelo proueniunt, ἀπὸ τοῦ Δαίμονος ἀτίαν appellat, id est causam deorum numine urgentē, quae autē sit uis maior, quoniā & hoc recentioribus ignoratur, qui scire uelit, is legat Plinium lib. xviii. de sterilitatum causis.

De edilitio edicto.

¶ L. prima. §. sed sciendū. ego puto, ediles, tollendae dubitationis gratia bis idem dixisse.) In medio reponenda est dictio, ἐκ παραλλάλου, id est p. alternitatē, siue (ut uertit Gellius) ex geminatione. Locū restituit Budaeus, & ideo illi habenda est gratia. In Pandectis tamen Florentinis κατὰ τὸ αὐτὸ legitur.

¶ L. & quantū interest inter haec uitia, quae Graeci.) Legitur hic locus in Pandectis Thuscis emēdatus, ut in Dysfunctionibus annotaui, atq; ideo illuc recurrendum.

¶ L. idem ofilius. ubi homo neq; matutino tempore uidet, neq; uespertino: qd' genus morbi Graeci νικτάλοπος uocant.) uoculam hanc Graecam restituit Hermolaus in corollario Pliniano: quē & alij sunt secuti. Ex eadē l. §. si. & antriphus.) quid significet triphus, scriptores uarijs locis addubitant: corrigūtq; quidam ἀφ' ἑφ, id est, habens aphtas, alij atypus, alij alijs modis. Quid si nos legamus, tripheros, siue τριφεροῦς, intelligamus molli-

mollicie quadā blesos? Galenus in aphorismis Hippocra-
tis: sicuti $\Upsilon\epsilon\lambda\lambda\acute{\iota}\zeta\epsilon\sigma\ \Gamma\alpha\iota$, id est balbutire, linguae uitium est,
nō uocis: sic $\Theta\ \tau\epsilon\alpha\nu\lambda\acute{\iota}\zeta\delta\mu$, eiusdem uerbum significatio-
nis, in sermone Græcorum, non potente lingua exquisitè
eas dearticulare uoces, quæ per t & r proferuntur: qualis
est hæc ipsa, traulosis: & hæc aliæ similes trechi, tribi, tra-
chi, trochos, tripheros. fortasse igitur ad similitudinem
traulosi, potuit Iurisconsultus appellare triphos, uel po-
tius triferos, hoc balbutientes modo, qui t & l pro t r
pronunciant. laborauit simili uitio Alcibiades: unde de
labdacismo est orta paræmia, nos eos uulgò dicimus, te-
rebellare, hoc est $\tau\epsilon\upsilon\pi\acute{\alpha}\rho\mu$: unde forte hæc uox, quod uide-
licet huiusmodi balbutientium lingua dum loquitur te-
rebrū imitetur. hoc modo corrigendus quoq; Gellius lib.
v. tametsi hac in re certam nō proferimus sententiam: sed
solum studioso opinionem nostram, tanquam diligentius
scrutari uolenti, ansam damus.

De testa. militis.

¶ L. prima, in fi. Milites à numero mille hominū dicti, à
Græco uerbo tractū $\chi\acute{\iota}\lambda\iota\alpha$. nā Græcè mille hominū mul-
titudinem, $\chi\acute{\iota}\lambda\iota\alpha\sigma\eta\mu$ uocāt, quasi millesimū quenq; dictū:
unde ipsum ducem $\chi\acute{\iota}\lambda\iota\alpha\rho\upsilon$ appellant. reponendus est
Græcus sermo ita, ut uoces illæ penitus nullius sensus in-
ducantur, deleanturq;. Tribunum autē militum significat
chiliarchos. potes etiam hīc legere $\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\rho\upsilon$, nam ut Au-
relianus in libro de instruēdis aciebus, tradit, due cohor-
tes quingentariæ, merarchiam, id est cohortē milliariam
faciunt, hominū M. XXIIII. centuriarum LXIIII.
cuius præfectus dicitur merarchos, id est tribu-

nus maior, prima lectio plus placet. In Graecis scholijs
 πρεῖ οὐνομασίας τ̄ ἀρχόντων, id est, de nominibus princi-
 pum, seu ductorum, habetur mentio etiam chiliarchi.

De legatis primo.

¶ L. an omnibus. Iulianus notat: si testamēti faciendi tem-
 pore tabulae nullae fuerunt, uera ratione dici potest lega-
 tum deberi, quia conditio pro non scripta habetur.)
 in uacuo ordine adscribe Graecā dictionē, ἀδύνατον,
 id est impossibilis. Cicero epistolarum fam. libro IX. me
 πρεῖ δυνατῶν scito κατὰ Διόδωρον κείνῳ, id est, de pos-
 sibilitibus scito me secundum Diodorum iudicare.

De legatis tertio.

¶ L. cum quis decedens. §. Titia Testamento manu sua fa-
 cto, ita cavit: Τίτια διατέθηκα ἢ βούλωμαι δοθῆναι Καλ-
 λιμάχῳ μισθῶ χάρις δυνατῶν ἄνω id est, Titia testamētū
 condidi, & uolo, dētur Callimacho mercedis gratia dena-
 rij duo. Locū ex Pādectis Florētinis restituit Politianus.

¶ L. ligni. §. lignorū. quid mirū? cum Graeci σκέλια, hoc
 est naues lignorū ductrices appellāt. ita arbitrōr hoc lo-
 co legendum. σκέλια enim nauiculae sunt è trabibus in-
 cōditae, in quibus ligna uehūtur: hodie schepatas uulgus
 uocat. Potes etiā legere ξυλοφόρας νῆας, quod nō repro-
 bo: licet magis applaudat, ut ξυλήτας dicamus. atq; ita in
 Pandectis Thuscis legitur.

¶ L. legatis. §. ornatricibus. & Homerus in Odyssaea
 ait.) addendum est hoc carmen:

Δῆεις τόν γε σῦεσσι παρήμενον αἰ δὲ νέμονται

Παρεκόσαι ἢ πρὶν, ἐπὶ τε κρήνη ἀρεθούσῃ.

Hunc circum inuenies plures pecuascere porcos

D. And. Alc. Praetermissorum X Ad co

Ad coracis petram, fontemq; super Arethuse.

Quod carmen restituendum quoq; est in §. de suis, in-
stituta. ad l. Aquil. et si ibi, uel certe hic alius etiam sit er-
ror in nomine Iurisconsulti, qui ibi Martianus, hic Mar-
cellus proditur.

¶ L. si cui lana. §. lana legata, etiam leporinā lanam, &
anserinam credo cōtineri, & de lino: quoniā ἔριον Græ-
ci lanam uocant: ita legendus est hic locus, hoc sensu: ap-
pellatione lanæ uenire leporinam, anserinā, lineam, & si
qua similis: quam quidem lanam ἔριον Græci appellant.
nam lana ouis, proprie ὄωντος ἔριον uerò & cetera
comprehendit: sicut λάχνη, quæ dictio lanā, uillum, plu-
mam significat. In antiquioribus tamen codicibus legi-
tur, & de ligno, quam Græci ἐπιὸ ξύλων uocant, de quo
apud Plinium libro XIX. quod probo.

De fundo instru.

¶ L. II. in fine dotes prædiorum, quæ Græco uocabulo,
erotici, id est impositiones uocantur. in Pandectis legi-
tur ἐν Ἰάναι.

De supel. lega.

¶ L. Labeo ait. in fin. eos qui loqui non possunt, conatu
ipso, & sono quodam, & inarticulata uoce, bacarios
dicere existimamus.) forte legendum ΒΑΤΤΩΣ, id est qui
articulatè fari nequeunt. ΒΑΤΤΩΣ enim huiuscemodi
mutientem significat. Hinc dictus Cyrenarum conditor
Battus, apud Trogum lib. XIII. Eusebio, Catullo, & ce-
teris. Sanè in Pædectis sic legitur, & sono quodam ΒΑΤΤΩ
ἀνάσσει φωνῆ dicere existimamus. Fuit et Battus quidā
loquax: unde battologia figura, cum quis eadem repetit.
& identidem inculcat. Hinc Ouidius, nescio quem alium

Battum

Battum loquētem inducens. Met. II. Sub illis Montibus,
inquit, erant, & erant sub montibus illis. cui per simi-
lem figuram ridiculosè respondetur:

Risit Athlantiades, & me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis, ait. qui locus aliter intellectus,
ineptè conduplicantem uoces poëtam ostenderet.

¶ Lex legata. dum Iurisconsultus adducit Homeri testi-
monium: eius carmina ex Odyssea lib. 4. nos hîc ponen-
da sic existimamus. De lecti enim signo loquens. τὸ δ'
ἔγω, inquit, κάμου οὐδέ τις ἄλλο.

Θάμν' ἔφμ τανύφυλλος ἑλαίης ἐρεκε' ἐντὸς.

Et paulò infra:

Δαιδάλλωμ χερσῶτε τ' ἀργύρεω ἢ δ' ἐλέφαντι.

Haud alius quisquam, fabricauit hoc ipse cubile:

Inter septa secans ramos uirentis oliuae,

Argento atq; auro uarium, leuiq; elephanto.

De alimentis legatis.

¶ Lex alimenta. in princi. cui scribere solebat ita,
ῥεφίνω ἀπελευτέρεω ἐμῶ ἐν πρῶτῳ, id est, Rufino li-
berto meo bene agere. dubitationis causa hîc erat: quo-
niam ἀπελευθερος propriè is uidetur, qui manu emissus
est respectu manumittentis. Sanè locus ad restituendum
facilis, Græcè non ignorantibus.

De auro & argento lega.

¶ L. quamuis anademata.) lego ἀναδέσματα, id est ana-
desmata: ea enim sunt ornamenta capitis, Suida autore.

De gradibus.

¶ L. non facile. uiri pater uxorisq; , socer: mater autē eo-
rum, socrus appellatur: cum apud Græcos propriè uiri

X 2 pater

pater ἑννεός, mater uero ἑνυρά uocatur: uxoris autem pater παθερός, mater uero παθερά uocantur. Sic legendus est hic locus, qui ante nos pluribus scatebat mendis.

¶ In eadem l. sic quoque legendum censeo: uiri frater leuir est: apud Græcos ἀδελφός appellatur, ut apud Homerum relatum est. sic enim Helena ad Hectorem dicit:

Δαίερ ἑμοῖα κινὸς κληρομαχάνδ' ὄχρυνόεσσης.

Est autem carmen id in V I. Iliados. Sequitur Iurisconsultus: uiri soror glos dicitur apud Græcos γάλος. duorum fratrum uxores ἐνατέρες apud Græcos dicuntur.

Quod uno uersu idem Homerus significat:

Δαίρωμ ἠγαλώωμ, ἠ ἐνατέρωμ ἐνπέπλωμ.

Quod carmen libro ultimo Iliados reperiens, nostra opera Iurisconsulti restitutum.

¶ In l. Iurisconsultus, in principio, nomen cognationis à Græca uoce dictum uidetur συγγενής: sic enim illi uocant, quos nos cognatos dicimus, συγγενεῖς. ut barbarà uox, ci fen, ab imperitis in Iurisconsulti uerbis relata, abradatur penitus.

De aqua pluuia arcen.

¶ Lex prima. sulcos tamen aquarios, qui Græcè hincelices appellantur. (legendū ὑδράνλακες, hydraulaces enim dicuntur ἀπὸ τῆς ὕδατος, ἢ ἄνλακος. meminit huius dictionis Suetonius in Nerone Lucius tamē Columella lib. XI. cap. I. helices Latine appellat fontium, ut arbitror, scaturigines: unde et aquilices Callistr. l. fi. de iur. immuni.

De dona. causa mortis.

¶ L. senatus. donatio dicta est à dono, quasi doni datio: tracta à Græcῶ ὄρεα, nam ita Græci dicunt. eā dictionē
ita re-

ita restituendam, nemo est cui in dubium uenire possit. nam Δῶρον donum significat: hinc prouerbum Δῶρον ἄδωρον. & apud Euripidem ναυῶν γὰρ ἀνδρῶς Δῶρ ὄνησιμ' ὄνι ἔχῃ, id est, mali hominis usum munera haud ullum tenent. Sophocles, ἐχθρῶν ἄδωρα Δῶρα κ' ὄνι ὄνησιμα. dona hostium, non dona sunt, fructu carent, &c.

De acquiren. possess.

¶ L. prima, possessio naturaliter tenetur ab eo qui ei insistit: quā Graeci dicunt.) in uacuo loco addēda dictio κτήμα, uel κτήρ, uel potius κατοχή, ut in Pandectis habetur. his enim modis Graeci possessionē uocant. Homerus Odyss. libro primo. πρίατο κτεάτεσσιμ' ἐοῖσσιμ'.

De usucapionibus.

¶ L. rerum mixtura. tria corpora sunt: quod continetur uno spiritu, & Graecè ψυσμῶν uocatur: aliud quod ex plurib⁹ inter se coherētib⁹, quod τεχνισμῶν dicitur: sic restituenda sunt hīc uerba Graeca: ut primū corpus dicatur naturale: aliud uero artificiale. In quā sententiā iuit quoq; me audiēte Demetrius Chalcōdyles: licet in Pādectis συνμῆνον, connexū legatur: & deinde ἠνωμένον, unitum. Illud tamen nō praetereundum, sumpsisse hāc Pomponium Iurisconsultum ex Plutarchi libro, qui inscribitur de praeceptis cōiugalibus. ubi, corpora, inquit, philosophi dicunt alia ex discretis cōstare, ut classem & exercitum: alia ex conuētis, ut domum & nauem: quaedam unita esse atq; congenita, ut singula animalia.

De uia publica.

¶ L. ediles, in fine. ut tector trochos exterius opponat.) corrupta est dictio, tector, cuius loco ~~ponēdū~~, τέκτωρ, id est

id est tecton: quæ uox fabrum significat. Hesiodus:

Καὶ κεραιμῆς κεραιμῆι κοτέει, τέντονι τέντων.

Faber autem lignarius hac præsertim appellatione Græcis nuncupatur.

Ne quid in loco publico.

¶ L. secunda. §. uiarum. publicas uias dicimus, quas Græci nostri prætorias & consulares uias appellant.) Accursius uidetur legisse, quas Græci τὰς ὁδοὺς βασιλικὰς, id est, uias basilicas appellāt. Cui lectioni ut assentiam, facit: quia quæ nos prætoria appellamus, Græci τὰ βασιλικά uocant: & basilicum apud antiquos non solum regium dicitur, sed & quicquid magnū & præsens ita nuncupabatur. ut in Curc. Plauti: Iactō Herculem basilicum. Sanè uias publicas Græci λαοφόρους uocant, sicut, & ἐπιδημίας, cuius dictionis alibi meminimus: & mentio est apud Hieronymum, dum Pythagoræ symbola interpretatur.

Vti possidetis.

¶ L. si duo. §. planè. hoc modo legēdus est hic locus: Planè si cœnaculum ex publico aditum habeat, ait, Labeo, uideri non ab eo ædes possideri, qui ὑπὸ γαίου hoc possidet: sed ab eo cuius ædes supra ὑπέρου essent, & c. hoc sensu, ut quando is cuius cœnaculum est, habet aditum ex publico, ille qui fundamenta, superficiemq; domus possidet, nō censeatur ꝑ̄ ossidere ædes, sed is cuius ædes ὑπέρου, id est, cœnaculum supra essent. de hypogæo meminit Vitruuius libro V I. capite XI. ὑπέρου uerò cœnaculum dicitur, quòd ea omnia in superiori domus parte essent, habitata præcipuè melioribus. In Pandectis non ὑπὸ γαίου, sed

Sed ne vntas legitur.

De riuis.

¶ L. prima, riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ῥῶαξ.) Græca dictio hoc modo hîc legenda: ut nitori tandem suo restituatur Iurisconsultus. dictus est autem ῥῶαξ à Græco ῥέειν, quod est fluere.

De furtis.

¶ L. I. Sabinus ait, à ferendo, id est auferendo dictum: uel à Græco sermone, qd' φῶρας appellat fures, &c.) sic legi debet hæc Græca dictio, quam in codicibus omisere librarij.

¶ L. tertia, fur manifestus est, quem Græci appellant.) legunt hîc aliqui Græcam dictionem ἐπαντοφῶρεω, quasi in ipso rei abstractæ puncto deprensam dicas, quam lectionē & ipse probo: sed Græcus legū interpretēs φανερά, inquit, κλοπή, ἢ τις τὸ τετραπλάσιον ἔχει τῆν κατὰ δίκην. id est, manifestum furtum est, quo quis secundū iura quadruplum consequitur quamobrem hîc fortasse legi etiam posset, manifestus fur est, quem Græci κλέπτῃ φανερόν appellant. qui locus corrigendus quoq; est in IIII. institutionū lib. Aristophanes in Pluto, ἔγω γὰρ ἡμᾶς δεινὰ ἄγοντας λάμβανον. ego quidem uos grauias agentes reperi. allusit enim ad hanc deprensionem manifestam. Hinc in euāgelio Lucae Zachæus, si quem, inquit, ἑσποφάντισα, quadruplum reddo pauperibus. nisi quis malit allusisse eum in foeneratores, qui quadruplo multabantur, ut scribit M. Cato.

¶ L. falsus. S. pleriq; quid ergo, si ea que dicunt Græci

petat?) reponendum est εὐετρα. ita enim Græci præmia nunciationis appellant. alij legunt ἐναγγέλια. sed quid mihi placeat, alio sum testatus loco.

De incendio, ruina, &c.

¶ L. tertia. §. non solum: ubi de naui eiecta Iurisconsultus loquitur: eiecta, inquit, est, qd' Græci aiunt ἐξοικλαμένη. Sed quid si legerimus ἐξολή? quod aliàs opinatus sum, dum x 1. C. Iustiniani librū correctiore reddere conarer.

De iniurijs.

¶ L. lex cornelia in fine. eadem pœna ex senatusconsulto tenetur is, qui aliud'ue quid, siue scripturam in notam aliquorum produxerit. in uacuo loco Accursius legisse uidetur, οπηθασιν: tu poti' repone ἐπιθεσιμ, id est titulum, lemma, inscriptionem'ue.

De extraordi. crimi.

¶ L. saccularij. sunt quædã quæ more prouinciarū coërtionem solent admittere: ut puta in prouincia Arabia σιοπελίξιδυ, cui' rei admissum tale est: pleriq; inimicorū solent in prædium inimici σιοπέλας, id est lapides ponere. &c.) restitutus est hic locus iandiu, etiã in quibusdã impressis codicibus: etsi plures qui annotationes edidere, sibi adscribant, digladianturq; tanquam de re maxima.

De effractoribus.

¶ L. prima, expilatores sunt fures atrociores τοιχώρευχοι. τοιχώρευχοι, id est muricide, sunt effractores parietū, præsertim nocturni fures. Aristophanes in Pluto, τοιχώρευχ' τις διέβαλλε. nam hic expilatorem nō puto capiendum pro fure hereditario, quia nil faceret ad titulū. alioqui legend' esset, κληρονομίον κλέπτω, quæ uox
cum an=

cum antiquae lectionis uestigijs non admodum congruit, in qua ferè $\lambda\omega\pi\omicron\delta\upsilon\tau\alpha\iota$ legitur. sunt hi qui uestes hominibus auferunt.

De collegijs illicitis.

¶ L.ulti. sodales sunt qui eiusdē collegij sunt, quos Graeci $\sigma\upsilon\sigma\omicron\iota\tau\epsilon\varsigma$ uocāt.) locum hunc (nisi fallor) sic restituit Beroaldus in Apuleio. nā collegia sodalitia, id est conuiuialia fuisse apud Cretes appellatāq; syssitia, autor est Strabo: & se quaestore Romae huiuscemodi constituta fuisse tradit Cato apud Ciceronem. In Pādectis tamen legitur $\epsilon\tau\alpha\iota\gamma\epsilon\varsigma$. Sunt autem conuiuiorū tria genera, quae uno carmine Homerus compræhendit. $\tau\iota\pi\tau\epsilon\ \delta\epsilon\ \sigma\epsilon\ \chi\rho\epsilon\omega$

$\epsilon\iota\lambda\alpha\pi\iota\upsilon\ \eta\epsilon\ \gamma\acute{\alpha}\mu\omega$, $\epsilon\tau\omega\epsilon\iota\ \delta\upsilon\upsilon\eta\ \epsilon\rho\alpha\nu\omega$, $\tau\alpha\ \delta\epsilon\ \gamma\prime\ \epsilon\sigma\iota\upsilon$.

$\epsilon\iota\lambda\alpha\pi\iota\upsilon$ autem, & $\gamma\acute{\alpha}\mu\omega$ sunt cōuiuia sumptu uocatoris facta: $\epsilon\rho\alpha\nu\omega$, cū quisq; de suo cōfert, ut scribit Eustathius. Planè quod finē huius legis respicit, puto dum Solonis testimonium adducit Iurisconsultus, totū locum esse Græcum facile restitueretur, si Solonis leges extarēt: & si quasdam refert Plutarchus in eius uita, inter quas hæc minimè est. Cæterum de hoc in disputationibus à nobis dictum est, cum certiora reperissemus.

De custodia reorum.

¶ L. diuus. & ideo cum quis $\delta\iota\alpha\gamma\rho\alpha\phi\eta\upsilon$ faceret, iuberi oportet uenire irenarchā, & c.) in lacunoso loco curauit reponēdum $\delta\iota\alpha\gamma\rho\alpha\phi\eta\upsilon$, id est denunciationē: nā Græcus legum interpres nō aliter ferè eam appellat. uidetur autem hoc magis ad rē facere quā $\kappa\alpha\tau\epsilon\upsilon\pi\iota\sigma\iota\upsilon$, id est condemnationem, ut refert Accursius: uel $\epsilon\acute{\xi}\epsilon\tau\alpha\sigma\iota\upsilon$, id est inquisitionem: quod glossule cuidam placet. in alijs legitur,

anacrisim. de qua quoniam alij scripserunt, non est quod ipse in syluam (quod dicitur) feram ligna.

Ad legem Iuliam, de adulterio.

¶ L. inter liberas. lex Iulia stuprū & adulterium promiscuè φθοράμ appellat: sed proprie adulterium in nuptam committitur, & c. stuprum uerò in uirginem, uiduam' ue: quod Græci διανόρεσιμ appellant.) restituenda sunt hoc modo dictiones Græcæ, quæ in omnibus impressis codicibus desiderantur.

¶ L. si uxor. ut Sextus ait, hæc lex ad omnia matrimonia pertinet: & illud Homericum affert.

Η μὲνοι φιλέσσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ατρείδαι,

Sed nec soli homines mortales in ter Atridae
Vxores curant proprias.

Sūptus est autē locus ex Iliados li. IX. qua in rhapsodia Achilles Vlyssi rogāti ut recōcilietur Agamēnoni, inqt:

Η μὲνοι φιλέσσι ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ατρείδαι, ἐπεὶ ὄσις ἀνὴρ ἀγαθὸς ἔχέφρων
Τὴν αὐτῷ φίλῃ, ἔκιδεται, ὡς ἔγωγ τὴν
Εκ θυμῷ φίλεον, ἀσκητιτὴν περ ἔδσαμ.

Nec propria obseruant soli connubia Atridae:
Sed quicunq; bonus sapienti pectore prestat,
Huic nuptæ stat firmus amor, stat maxima cura,
Vt mihi, qui quamuis captiuam mente colebam.

Hinc & Vergilius noster Homerum secutus Aenei. libro (si rectè memini) ix.

Coniuge prærepta, nec solos tangit Atridas
Iste dolor

Quem

Quem locum uolens ostendere Macrobius sumpsisse Vergilium ab Homero, mutilus est librariorum uitio, qui Graeca carmina omiserunt: & propterea ex hoc nostro idiographo poterit diligens lector ea restituere.

Ad legem Corn. de sicarijs.

¶ L. hi quoq; qui tibilias faciunt, & c.) legendū *Ἰλιβίας*, id est, thlibias: sicuti in l. spadonum. de uerbo. signi. thlasias. sic autem dicuntur qui fractos, pressos uel habent testiculos, à uerbo *Ἰλάω* & *Ἰλίβω*, huiusce significationis quod est frango, & premo.

De poenis.

¶ L. aut facta. apud Graecos exilio uoluntario fortuiti casus luebantur: ut apud praecipuum poetarum scriptum est.) qui locus ex Homero adducatur: quamuis certi alii quid non habeant: tamen si coniecturis locus est, facile eos uersus reor hic apponendos ex Iliados I I.

Τληπόλεμος δ' ἐπεὶ ὄνυ τράφ' ἐνὶ μεγάρω ἐνπῆκτω,
 Αὐτίκα πατρός ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα,
 Ἥδη γυράσκοντα λιγύμνιον ὄζον ἄρω,
 κίττα δὲ νῆας ἐπιξε, πολὴν δ' ὄγε λαὸν ἀγέρας
 Βῆ φευγῶν ἐπὶ πόνρῳ ἀλώμεν.

Tlepolemus postquam benestructa per atria creuit:
 Illius ceciditq; parentis auunculus armis
 iam senior, Martisq; Licymnius inclytus hasta,
 Composuit classem, populoq; impleuit eunti,
 Per mare diffugiens exul.

Nam & huius consuetudinis meminit Papinius in primo Thebaidos, de Tydeo loquens: fraterni sanguinis illum Conscius horror agit. In cuius interpretatione Luctatius Ho-

tius Homerū quoq; autorem citat. & Ouid. in Metamor.
Phocum tradit patria domo profectū, non alia de causa,
quàm quòd imprudens fratrem occiderat: quæ res etiam
à Plutarcho in Parallelis explicatur. in Pādectis tamen
aliud legitur carmen, ut in dispuſtionibus annotauimus.

De muneribus & honoribus.

¶ Lex prima. personalia sunt munera. legatio ad census
accipiēdos, ut patrimonium scriberetur, annonæ ac
similium cura, Reponēda est Græca dictio hæc, οὐδὲν
μίας, quod magistratus nomen est, ea quæ ad uictum per-
tinent curantis. ἄω οὐδὲν οὐδὲν, & κομῆν. de qua quidem
uoce alibi complura retulimus.

De uerborum significatione.

¶ L. tertia, in fi. opere legato, uel cōducto. His uerbis si-
gnificari labeo ait id opus, quod Græci τετελεσμένου
ἔργου uocant, id est ex opere factò corpus aliquod perfe-
ctum. huius uocis mentio est apud Homerū in Iliad. & nisi
fallor. In Pandectis legitur ἄω τελεσµα, eodem sensu.

¶ In l. Labeo. contractum ultro, citroq; obligatorium
esse: quem Græci συνάλλαγμα uocant. legendus est hoc
modo hic locus: à nobis alibi declaratus.

¶ In l. sylua. noualis est terra præcisa, quæ anno cessat:
quam Græci νεαὶ γῆν uocāt. ita legendum, scribendumq;
est: licet impressores ingentem illic lacunā reliquerint.

¶ In l. ostentum. in fi. alterum, cum quid prodigiosum
uidetur, quod Græci φασµατα uocant. Et hinc reponendum
φασµατα. quod alia probatione non indiget, cum uox
sit Græcis usitatissima.

¶ *L. carbonum. in fi. sed & de ballarijs) puto castigatē magis legendū, de βαλανοῖς. nā balanus nucē, glandem' ue significat. Diogenes Laërtius tradit: cū interrogatus esset Cynicus de quodā puero, respōdiſſe, eſſe arcadē. cuius reſponſionis cauſam exiſtimo: quoniā Arcades βαλανοφάτοι, id eſt glādiuori dicuntur: celebranturq; hoc epitheto Græcis autoribus, præſertim Pausania: unde ordiculum, πολλοὶ ἐμ' ἀρκάδια βαλανοφάτοι ἀνδρες ἔασιν. βάλαν*

¶ *autem in obſcœnā ſignificationē Græcis trahitur glans à Latinis: de qua apud Celsum, quod ad præſentem caſtigationē attinet, per balanos puto intellexiſſe Iuriſcōſultum nucū, glādiūmq; teſtas: alioqui hæc uox alio quoq; ſignificatu capitur Paulo Aegynete.*

Arcades glādiuori.

¶ *L. natura. cauillationis, quam Græci σόφισμα appellant.) Græci illi apices ita ſunt collocandi: alioquin imperfecta erit hæc lex. eiufdem monete alia in titulo ſequenti, de regu. iuris.*

¶ *L. qui fundum. uuis duracinas, quas Græci appellant τεωξιμῶς.) hanc uocem ita reſpoſuit Politianus in quadā epiſtola: etſi alij contra, de quo ipſe uidendus eſt.*

¶ *L. ſi calumniatur.) ſic legendus eſt hic locus: telum quod in longinquum mittitur, à Græca uoce figuratum τηλόθι. nam & hanc ſignificationem inuenire poſſumus in Græco nomine. nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant: eoq; nomine uulgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minus omne ſignificatur quod mittitur manu, ut ἀκόντιον. & id quod arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine τόξον uocatur.*

Telum.

L. qui

¶ *L. qui uenenum.*) cum id quod nos uenenum dicimus, Græci φάρμακον dicant: apud illos quoq; tam medicamenta, q̄ que nocent, hoc nomine continentur: unde adiectione alterius nominis distinctio fit. admonet et nos summus apud eos poëtarum Home. sic dicens:

φάρμακα πολλά μὲν ἔσθλα μεμιγμένα, πολλά δὲ λυγρά.

Plura uenena quidē bona sunt, sunt plurima amara. Sanē carmine hoc nihil est celebratius: ut uel in prouerbium cesserit: quin et epigrammatum Græcorum libro εἰς ἱατροῦς circumfertur, tanquam ἀδιωλον, id est incerti autoris: cum tamē Homeri sit in Odyssea lib. I III. nam et Iurisconsulti opinionem adiuvat idem Homerus in Odiss. I. qui φάρμακον ἀνδροφονου dixit: quasi solum φάρμακον non sufficeret, utpote dubium.

¶ *In eadem l. glandis appellatione omnes fructus contineri,* Labolenus ait: exemplo Græci sermonis, ἀπὸ δάφνας: sic legendum est, de quo in ea lege à nobis dictum est.

¶ *In l. pupillus. incola est, quem Græci appellant.)* ibi uacuo loco reponendum est, τῶ ἀροικου. de qua uoce, quoniam alibi à me explicata est, hīc dicere supersedeo. Quod sequitur, aduena est, quem Græci. repone ἀνοικου ex Pandectis Flor. nam ita Græcè appellari posse aduenas, quasi sine domicilio dicas, omnes (uti arbitror) facile possunt nosse. non enim simpliciter peregrinos Iurisconsultus describit, sed hos qui ius domicilij nō habent.

¶ *In l. ultima, apud Labeonem, pythanum.)* Græcè legendum τῷ Πυθαῶνι, id est uerisimilium. est enim nomen operis quod Labeo scripsit: non autem proprium, ut alij opinati

opinati sunt.

¶ *Institu. de donationibus, in prin. Piræum legendum, non autem Pirrhum. Idq; ex his Homeri carminibus, Οδυσσ. ε.*

τὸν Πείραι πρότερος πρὸς μῦθοι ἔειπεν.
 Τηλέμαχ' αἴψ' ὄτρυνον ἐμὸν ποτὲ δῶμα Ἰνναϊκῶς,
 ὡς τοι δῶρ' ἀποπέμψω ἅτοι μενέλαο ἔδωκεν.
 Τὸν δ' ἄν τιλέμαχος πεπνυμένῳ ἀντίον ἦνδρα.
 Πείραι, ὃν γὰρ τ' ἴδμεν ὅπως ἔσαι τάδε ἔργα.
 Εἴηεν ἐμὲ μνηστῆρες ἀγῆνορες ἐμὲ μέγαροισι
 λάθρη κτείναντες πατρώια πάντα δάσσονται,
 αὐτὸν ἔχοντά σε βούλομαι ἐπαυρέμεν, ἢ τινα τῶνδε.
 εἰ δὲ κ' ἐγὼ τοῦρισι φόνον Πειρήα φντεύσω,
 δὴ τότε μοι χαίροντι φέρειν πρὸς δῶματα χαίρωμ.

Hoc sermone uirum Peiræus commonet ultro.

Telemache ad nostras famulas age dirige sedes,

Vt tibi quæ dederat Menelaus dona reportent.

Ad quem Telemachus sapiens ita farier orsus:

Peiræe haud equidem hæc possum dignoscere facta:

Nanq; proci si me spatiosa per atria furtim

Occidant, rapiantq; sibi patrimonia fortes,

His te malo frui donis, quàm quemlibet horum.

Quòd si illos, fato merita est multauero morte,

Tum mihi gaudenti referes dona omnia gaudens.

F I N I S.

Alciatus

N candidissime Minuti, nouã quan-
 dam controuersie speciem: non que
 suasoria sit, & ad artem pertineat,
 quales ille sunt quas Anneus Seneca
 composuit: sed que de iuris ciuilis
 fontibus à nobis deriuata sit: ita ta-
 men compacta, ut Senecam imitari uideamur, tanquam
 lineamenta ab eo petentes, materiã nos exhibuerimus.
 Scio quicquid hoc negocij est, tibi placiturũ: tum quod
 híc ostẽdamus, que Iurisperitorum consilia uulgò edun-
 tur, hac forma posse ciuitate Romana, uel saltem latinita-
 te donari: tum etiam quòd frequens hæc est quæstio, &
 quotidie in foro uersatur, & fortasse tu secundum eam
 quandoq; iudicasti. Mihi certè, cum coram Philippo Vi-
 cecomite, Iurisconsulto clarissimo, & fisci aduocato, in
 factò proponeretur, uisum est in codicem rationum mea-
 rum hunc in modum referre, tibiq; nominatim dicare:
 quòd is est meus erga te amor, ut in laudum tuarum pre-
 conio mihi ipsi nunquã satisfaciam. accusationis in hac
 controuersia partes Burdeloto Turonẽsi tribui, quòd ui-
 delicet publicè intersit, id munus nõ nisi innocentissimo
 cuiq; iniungi: alioqui scio me rideres ὁμοῦ λεοντῆρ ἕως
 νεοκωτῶ κημένυρ, uir enim ille utriusque lingue stu-
 dijs exercitatisimus, tantum à delationibus facium-
 dis abest, quantum & à cæteris noxijs, à quibus est
 omnino alienus. Pari ratione & eos selegi,
 qui pa

qui patrociniū præstarent, homines, quorum doctrina cū probitate summa certaret, quiq; mihi & amici essent, & collegæ, nimirum felices animas, quarum neq; cādidiores terra tulit, neq; quis me sit deuinctior alter. Neque tu mihi Pindarum obijcias, qui uno hymno in Olympiæis Alcmedontem, Timocratem Melesiamq; celebrauit, quòd singuli nō sat digni uiderētur: quāquidem ipse Flaccum nostrum maluerim imitari, syncerius cum suis agentem, neq; Græcæ illius scrupulositatis obseruatorem. His addidi Ioannem Pyrrhum, & Nicolaum Beraldum, Gallie duo togatorum decora: quorum uirtutes uel tuo ore mihi prædicatas non possum nō amare, uel potius uenerari. Merito igitur & inter amicos mihi eos reposui: cum quòd quæ tua sunt, eadem nobis cōmunia habes: tum qd' Homérico carmini credendum fuit:

Ως αἰεὶ τὸν ὀμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὀμοῖον.

Sed & Albucio scribæ personam sustinēdam tradidi, uel Græcos ueteres imitatus, qui hoc munus nō nisi honestissimo cuiq; demādabant: ut Aemilius Probus scribit. Accipe igitur quicquid hoc est nostri laboris, nec eius opera lectione tua indigna ducas, cuius uitam & mores longam conuersatione approbasti. Vale.

ARGUMENTVM.

IVNIUS. Attius à Caluisio bina millia petit: ex testibus primus Afer mille & CC. numerasse Attium, secundus Ravidus DCCC. quoque attestatur. Publicatis testimonijs coram quæstore rerum criminalium, uterque tortus se subornatum ab Attio falsum dixisse contendit: qui supererat tertius utrique concors testis auget. Attius se

innocentem asserens in carceribus constituit.

PROCVRATOR FISCII.

IOANNES burdelotus. Non'ne manifesto delicto in legem Corneliam commissum esse iudices perspicitis? testis unus atque alter proprium sibi scel⁹, & ipsi Attio commune detexerunt. bene habet quod ueritas diu in occulto esse non potest: idcirco tradunt eam temporis filia. an ignorabas Atti, uulgò dici solere, iustitia oculus quacūq; perspicere? cum subornabas testes, cum illis uel auri montes pollicereris num in mentem uenit, malos malis a ferre perniciem consuesse? detecta sunt consilia, reuelate fraudes, expectanda solum legis ultio & ne aduersus dicta testium cauilleris, absque tormentis dixerunt, torti perseuerarunt: cur non adhibenda illis fides? sublata est omnis exceptio, reprobare nō potes, quos cum in iudicio ciuili produceres, approbasti semel. expecto quid responsurus sis, quemadmodum refelles. num in delictis, que clā solent committi, etiam socij criminis ad testimonium recipiuntur^b? habemus decretali epistola expositum, posse pecunia corruptos conspiratores, tametsi tacere iurauerint ad attestandum cogi: & idcirco quod periuri uideantur, eorum fidei nil derogari, ut enim ueritas eluceat, etiam probationes alioqui non idoneæ fidem faciunt. Verum quid ultra dubitemus? non'ne clarissimorum Iurisconsultorum autoritate constat, pecunia redemptos testes aduersus eum probare qui corruerit? hoc Bal. hoc recētiore omnes tradiderunt. Sed & Bartolum tibi opponam^c, qui in delictis que principaliter in alterius odium non fiunt, sed fa^{...}, commodum respiciunt, celestos de
parti

^a Ang. in l. de tormentis. Cep. cōli. 23. Tindarus in tract.

^b c. fin. de test. cog.

^c Bart. in l. repet. de. quesi.

participibus interrogari posse asserit: sequiturq; id cum quibusdam alijs Nicolaus Abbas^d. Indubitatum quoq; illud est, tum ex Alexandri responsis, tum ex recentiorum collectaneis, mandatarium aduersus sceleris mandatorem attestari posse^e. Hoc & acrius tuum scelus ostēdit, quod primus testis schedulam quādam exhibuit, quam tua manu scriptam agnouisti: schedulam inquam, nequitie tuæ indicem, qua testem admones, ut reminiscatur numerasse te Caluisio mille & ducēta, huiusmodi conclauī, huiusmodi tempore. cur ergo iudices ex tot iudicijs nō torquetur Attius? ex tot probationibus non condemnatur? præsertim in crimine falsi, in quo fit acerrima indagatio^f? & torture quæstioniq; subijcere reos facilius, q̄ in cæteris delictis latruncultores solent^g. Cum etenim tertius testis ausugerit, & ex lege municipali pro confesso & cōuicto habeatur, quid obesse potest, quò minus firmissimo falsitatis argumento contra Attium probet? Sed & in iudicio quo iuris solennitates reiiciantur (qualia sub nostro quæstore reddūtur) participem criminis iustum indicem esse Corneus^h existimauit.

PRAGMATICVS.

ALBVCIVS Aurelius. In actis hæc animaduerte-
re est: incidens testis, audiuisse ab Afro refert, Caluisium illi promississe, si præstitum testimonium reuocasset, se a-
lieni æris indemnem eum facturū. Attius infruxisse eos testes pernegat: nec recordari schedulā cuiquam eorum dedisse. eam ubi legit, non diffitetur se Afro dedisse, sed ut existimat, iam præstito testimonio, ut sciret, memoria nō excideret, non tamen recordari. Lecta iterum

d c. j. de cōfē.

e Alex. cōf. s. i. j. uol. hip. in. l. j. §. d. uus. de q̄st.

f l. i. iubemus. C. de pbat.

g Curt. consil. 73. in fia

h Corn. consi. 241. i quarto uol.

schedula, cum quadam uerba cōtraria obijceretur dedisse anteq̄ attestaretur, dixit, à teste dictatam, à se scriptam. Secundus testis Ravidus, primò uera esse, quæ in iudicio ciuili dixerat, asseruit: mox pœnitēs p̄fitetur esse falsa: perseuerat in tormentis. Interrogatus, an tertium uiderit cū Attio pecunias Caluisio in argentaria numerantem, etiã in tormentis annuit: sed nesciuisse numerũ. Rursus paulò post interrogatus, negat: nec uidisse unquã, nec argentariam Caluisij nosse. grauißimæ autoritatis duo attestantur Attium probatißimæ uitæ uirum, cuius fidem exploratißimam habent, nec hominem esse qui trecenties tanta pecunia falsum committeret.

PATRONI.

BONSIG. homodeus. Falsi questio iudices huius modi est: ut in primis diligenter animaduertendum sit, is qui defertur, culpata sit & reprobæ uitæ, an uerò uir bonus & frugi, qui uerisimiliter huiusmodi crimina nõ machinaretur. idq̄; maximè in Attio est, quem probatũ est, optinẽ esse hominẽ. At Afer & Ravidus aliter dixerũt. Videamus quantum illis fidei adhibendum sit, quos periuros manifestè cōstat. huiusmodi, inquit Romanus pontifex^k, hominum testimonium (cum periuri sint) aliquatenus non est admittendum: negat constitutio admittendos, ita ut nec indicium aliquod faciãt: quod Innocentius, & alij annotarunt. quin & creberrima sententia^l est ijs quæ primò dixerũt, fidem præstandam: quæ posterius referũtur, repellenda: quoniã à parte subornatos contradixisse lex præsumit, et in iudicio ciuili loquuntur autores: quid tum? ratio legis generalis est, nec facîle differentiam assigna

i Bald. in. l. ij.
C. de fals.

k c. sicut. de test.
fi.

l c. cū in tua.
per Moder.
de test.

assignaueris, ut aliter in accusationibus existimemus. sed
 & in proposito casu, inquisitionem iure scribi non pos-
 se existimauerim: quam sententiam Fulgosius duobus cō-
 silijs^m, & nouo responso Decius probantⁿ. HIERO-
 NYMVS ARCHINTVS. Attium omnino absol-
 uendum præterea crediderim, quoniam ut de falso quis-
 quã condemnetur, necessariũ est, quæ à testibus dicta sunt
 esse falsa. Fateamur Ravidum nihil scire, an idcirco se-
 quitur, Attio Caluissium quantitatem eam non debere? mi-
 nimè verò. Puniri itaque lege Cornelia Attius non debet:
 sed de temeritate leui pœna, quòd uerum debitum exige-
 re per testes ueritatis non conscios affectauerit: & id in-
 tegro cōsilio tuctur Ancharanus^o, deberi quippe sibi mil-
 le, & CC. Attius quoque probauit regij questoris ratio-
 nibus, quæ plenissimam fidem iure ciuili faciunt. Sed &
 ut hæc argumenta missa faciã, ostendo non solum non cõ-
 demnari, sed nec plecti eum posse: cum peruersi hi testes
 dubio procul cõscij sint criminis, quos iudicium questio-
 ni non facere omnes censuerunt, Suzarius, Augustinus,
 Ariminensis^p, tum alij. ceterum inquisitioni sufficientẽ
 coniecturam ex eorum attestationibus solum oriri. AN-
 DR. RVBERTVS. quod uerum opinor in aliorum
 delictorum conscijs: uerum periuros nec ad inquirendum
 satis esse, ut Fulgosius & Decius tradunt^q. deficit quip-
 pe in his & cardo omnis, & fundamentum testimonij,
 uidelicet fides ipsa. Cum igitur constet eorũ fide carere,
 quid hisce uiris credamus? Possunt aliqui esse homicidæ,
 possunt esse sicarij, esse latrones, fidem tamen seruabunt:
 quapropter non omnino derogat eorũ testimonio lex,

m Fulg. 5
 173.107.
 n Dec. cõf. 18

o Anch. cõf. 24

p In tract. ma-
 les. Ange. in
 uerb. fam. a.
 in 5. col.

q Consil. 189

sed quæ dicunt, non prorsus falsa coniectat: inquiri; propterea permittit: est ei quem euidentissimè constat periurum esse, qui propria cõfessione huiusmodi criminis reus est, quantũ fidei adhibeat: nihil sanè. VALTERIVS CORBETE S. Eos qui iuris infamia notantur, tametsi quæstioni subditos, nullam tamen præstito testimonio probationem facere constat: ut neque conijci quicquã torture sufficiens possit. At Aphrum ego & Ravidum infamæ notã ciuili lege sustinere non dubitauerim, quandoquidem in hoc consentiunt autores: quãuis periurus simpliciter de factò tantum notetur, eiusq; existimatio apud graues uiros tantum deprimatur: cum tamen quisq; ex peieratione in deos, atque homines committit, ueluti si aliud quod inde detrimentũ homines patiantur (quod in proposito casu est) tum & iuris nota affligi. tradidit que id Ioannes Lemianus, & recentiores quidã. Vt parum Attio obesse possit, quòd in tormentis deploratissimi testes perseuerarint: quandoquidem nec tum eis creditur. si quidem legalis discipline signifer Bartolus^u, tum Aretinus, & alij^x, quamuis testi magis credi profiteantur, cum in tormentis secundò confitetur: si tamen de se & de alio interrogetur, primum dictum extra tormenta. efficacius secundo esse malunt. Sed & idem Bartolus^y, post publicatas attestations, non ideo magis credi quoniam plectatur, autor est, cum & uerissimillima sint quæ prius dixerunt^z. NICOLAUS BERALDVS. Annotasse memini, si in eadem depositione testis aliquid neget, dein tortus fateatur, posteriori dicto fidem præstari: alioqui semper prius testimonium præualere. Videmusq; id quotidie,

Bar. in l. maritus. de q̄st.

Ias. in l. j. C. de factofan. eccl.

Felin. c. testimonium. de testi.

Dec. 189.

Bar. in l. j. §. quæstio. de quæst.

Bar. in l. sed & si negauerit. §. pen. de adul.

Socin. conf. 253.

tidie, cum questor capitalis maleficum capit: quem si uiderit in negatione perseuerantem, per eculeum extorque-
 re ueritatem solet. Igitur nō puto Afri, & Raudi tormē-
 ta duriolem causam Attio facere. At fidem eorum semel
 approbavit Attius, amplius reprobare non debet? appro-
 bavit quidem, cum adhuc bonæ existimationis essent: non
 etiā approbaturus est, cum periuri, scelesti, fœdifiagi, im-
 probi facti sunt. an nescis quæ emergunt, nouis indigere
 remedijs? FRANCISCVS REINA. Obijcis de-
 cretalem epistolam^a, tanq̄ eius legis aut mente, aut uerbis
 offendamur, cum tamen neutrum obsit: cum uerba, &
 mens legis priusquam attestentur conspiratores, absolui
 eos à iuramento uelit: non ne ostēdit periuros, quales A-
 fer & Ravidus sunt, non admitti? quid præterea commu-
 ne habet questio falsi cū conspiratione? conspiratio enim
 solum ab his, qui in ea dederunt nomē, agnosci solet. quā-
 obrem ne ueritas in obscuro sit, & consciij sceleris admit-
 tuntur. Falsum aliter probari, q̄ ex participum testimo-
 nio regulariter potest. quippe constitutionem eam sibi
 locum non uendicare, plurimorum consensu traditur:
 cum delictum huiusmodi est, quod generaliter per alios
 probari potuisset^b: quis eo casu quo agitur, non possit.
 quid itē si dixerimus speciali iure illud statutum esse in
 conspirationibus^c? cum in crimine læsæ maiestatis con-
 stet singulari iure cōcessum, ut de cōsceleratis interroga-
 ri quilibet reus possit: coniuurare autē in Archiepiscopū,
 species perduellionis est^d. Obijcis & quod Baldus^e, alij-
 que tradiderūt, posse aliquem corruptum testē aduersus
 eorum

a c. fi. de tes-
co.

b Ias. in d. l. j.
in fin.

c Gl. i. l. rept.

d l. j. ad l. lul.
ma.

e Bal. cōs. 92.

corrumpentem attestari. quod utiq; fateor, & summa ue-
 ritate nititur, dum non accipiamus periurum hunc esse.
 quid enim si Titio centum dem, ut testimonium uerū per-
 hibeat? non ne de huiusmodi corruptela testari poterit?
 quid item, si ut falsum dicat? non ne anteq̄ dicat admittere
 tur? Sed & quæ de Bartolo sumpta affers, parum nos ur-
 gent: asserit quippe Bart. in delictis quæ dicentis commo-
 dū principaliter respiciunt, interrogari de conscijs pos-
 se. concedamus hoc, cum præsertim non sequatur ut idcir-
 co coniectemus ad torturam. ex hac enim interrogatio-
 ne inquiri solū potest, non plecti conscius: quod consi-
 lio quodam Corneus explicat. Quamuis neque nostrum
 casum Bartoli scripta attingere opinor, cum Afer &
 Ravidus in sui commodū principaliter non deliquerint,
 sed ob utilitatem Attij. Verū & probare possem, eam
 Bartoli sententiā cōmuni interpretū calculo non proba-
 ri, sed eam quam Azohⁿ, Accursius, Archidiaconus, cum
 innumeris alijs secuti sunt. & ni huius operis ratio à tot
 autorū nomenclatura abhorreret, id ipsum profectō ostē-
 derem Ceterū & quod mādatarium admitti aduersus
 mādātem allegas, uerum affirmauerim, cū rem mādātam
 non executus est: alioquin repelletur, quia consceleratus,
 ut Baldus, & Hippolytus autumāt. IOANNES PYR-
 RHVS. Adducitur tāquam quæstionis omnis præiudicium
 quod scripserit Attius notulam qua instruit Afrum, sub-
 ornatq; dicentis testimonio. adducitur quod inconstans,
 & uarius Attius, nunc se non meminisse, nunc recordari
 quidem, sed dedisse posteaq̄ testatum sit: dicat nūc antea
 quæ

Iaf. in. l. j. ff.
 & cō dict. ob
 tur. caus.

Cōsil. 58. in
 primo. in fi.

h Gl. in. l. fi. C.
 de accus.

i Hip. in d. l. j.
 §. diuus.

quæ inconstantia, & titubatio expressum dolum arguit: præsertim cum ex Baldo cõstet^k, eum qui se oblitum fãtetur eius qd' sit uerisimile nõ excidisse memoria, plecti posse. sed audite quæso quid respondeam, quemadmodum dubio procul innocentem uirũ tuear. Et sciendũ illud in pri mis est: aliud esse testem instruere, aliud $\mu\mu\mu\delta\sigma\omega\upsilon\upsilon$, seu chartulam aliquã memorie causa præstare. Illud prohibetur, hoc cõceditur^l: quia qua ratione capitula producimur, ut dicta testiũ coërceantur, ut quæ ad rem nõ faciunt, explodantur: eadem & huiusmodi monumenta possumus dare nemo est qui hoc abnuat: sed & testis, qui dixit se non recordari, deinde affirmavit uel negavit, nõ idcirco mendax est, aut incõstans: cum memoria plerũq; fragilis sit, & hodie meminisse possim quod heri exciderat, ut autore Bartolo, quamplurimi tradiderunt. uerisimile enim est, oblitum fuisse Attium eius quod ante biennium scripserat: præsertim cũ error in tempore perquã probabilis sit, ut Innocentius & Baldus^m asserunt. Nam & Attius non admodum fide memorie est, qui quãdoq; etiam longe maioris ponderis negociorum sit oblitus. At facilius in falsi crimine tormenta decernũtur, quàm in cæteris? Nego hoc, & crebriorem esse repugnantium sententiam affirmo: solumq; facilius in carcerem reũ deduci, cum Decioⁿ magis sentio.

ANACEPHALABOSIS.

HIERONYMVS LVRANVS. ^l redactũ negocium intelligo iudices, ut asseueret aduersarius idcirco plectendũ Attium: quoniam præterq; quod à conscijs

reus

k Bal. i. d. l. i.
sbyteri. C
epif. & cl

l Felin. i. c. pr
terea. de tel
cog.

m In d. l. pre
sbyteri.

n Dec. cõf. 189.
& in c. porre
ta. de cõfir
ma. util.

reus delatus est, adsunt etiam adminicula quaedam: quale illud est, quod ex ipsa schedula deprehenditur: quamuis enim probationem non faciat, coniecturam tamen non modicam inde colligi existimandum esse. A qua sententia tantū absūm, quam qui maximè: quinimo fortioribus, & probabilibus magis argumētis uti Attium ex actis quoque ostenditur. Probatum est hominem hunc haud huiusmodi, qui falsum committeret: demonstratum est ex publicis rationibus, uerum creditorem esse: qualiquali probatione constat Afrum pecunia redemptum contra-ria iurasse, ut ipso iure falsitas lege Cornelia praesumatur. Ravidus in criminali quoq; iudicio, semel quae in ciuili dixerat, uera esse attestatur: idem ubi negauit, uidisse eum quidem pecunias numerantē affirmat, ceterum ne scisse quantitatem: quae res maximè Attium iuuat. Idem pugnancia rursus enarrans. nosse Caluisij argentariam nunc in tormentis affirmat, nunc negat. Sed & hi testes singulares sunt, & de diuersa summa attestantur, ut iudicium planè non faciant. omni enim exceptione maiores hoc casu lex requirit, nō improbissimos & scelestos, periurosq;: nec quicquam numero adiuuantur, cum in criminalibus, & paulò grauioribus causis tam nullam fidem unus testis reprobis faciat^o, quantum nulle. quapropter iudicis officium non aliter exercendum cū Baldo^p opinor, quam ut Attiū absoluat. Nam quid de tertij testis fuga dixerim? cui ipse Caluisius cū impetrare nō posset, ut testationem reuocaret, suasisit ut solū uerteret. Non itaq; Attio eius fuga, sed Caluisio ipsi obesse debet. Non est ergo, ~~concedendum~~ sit Attiū absoluendum, si legē sequi

o Bal. in c. ad nostrā. Dec. in c. licet. in 6. colum. de probat.

p In l. si filium. C. de libe. ca.

q Bar. in l. eius qui. ff. de iure fisci.

sequi quæstor uelit: liberum quippe eius arbitrium, principis diplomate hac in causa secundum iuris æquitatem redigitur, ut minimè Cornet^r illud responsum (alioquin etiam falsum^s) nobis obsit.

r Corn. cor
 in
 in
 s Bar. i c.
 moniū. in
 col. de te

DECLAMATIONIS D. ANDR.

ALCIATI IURISCONS.

FINIS.

AURELIUS ALBVCIVS
 LECTORI, S.

Cum in alciati bibliotheca pro cōsuetudine mea uersarer, uenit ad manus meas eius liber, quo gordianos illos indiuiduarum obligationum nodos tam eleganter & dilucidè explicat, ut planè chaos ipsum in nouam rerum faciem digessisse uideatur. curauit ergo protinus ut publicum acciperet, tum in gratiam studiosorum, tum quòd & auctori ipsi non ingrati rem facturum me sperabam: qui uelis, remis'que eò tendit, ut omnium utilitati consulat. Quapropter, eo duce, auguror quamprimum fore, ut tandem in antiquam elegantiam, sermonisq; mundiciem ius ciuile renouetur: ut non magnopere Accursij, Bartoli, cæterorumq; uoluminibus nobis opus sit, cum eadem breuius, elegantius, atq; distinctione ordine haberi poterūt. cuius rei uel

locuple

locupletissimam fidem hic libellus fecerit, si modò doctissimi cuiusq; iudicio disputari contingat. Cum enim uel uiginti uersuum millia in Catonis responso extricādo, aliorum in cōmmētationibus extent, poterit unusquisq; hīc deprehendere, quā breuius, quā clarius, eadem, atque etiam meliora possint Latine, ornateq; dici. Vale.

Mediolani IIII. Calendas Septembres.

M. D. XIX.

ΕΣ ΦΑΘΟΥ ΠΡΟΜΟΛΟΙΣ ΕΜ ΟΛΟΥΝΑΜΠΤΟΙΣ ΛΑΒΝΕΙΝΘΟΙΣ
 ΕΝ ΠΑΥΛΩ ΝΟΜΙΚΩΝ ΤΩΝ ΑΔΙΑΙΡΕΤΙΚΩΝ.
 ΕΙ ΔΕ ΣΕ ΤΩ ΑΛΚΙΑΤ' ΕΙΣΟΥΑΗ ΠΟΝΘΟ ΕΥΚΟΛΟΣ, ΔΕΦΝΗΜ
 ΚΑΙ ΟΚΟΤΙΑΣ ΤΡΕΪΔΕ, ΗΛΙΟΜ ΕΙΣ ΦΑΝΕΣΟΝ.

Ουαλτερις Κορβητου.

Δυσλυτα των νομικων τε κατωμ ο παλαιος εφηνησε
 Αλλα νετε κατων λυσημ ο Αλκιατος.

ANDREAE ALCIATI

IVRISCONS. IN LEGEM II. III.
 IIII. DE VERBOR. OBLI-
 GAT. SCHOLIA.

bligationum alie diuisione nō recipiūt ex
 necessitate, ut in seruitutibus: alie ex uolū-
 tate contrahentiū præsumpta, ut cū insulā
 ædificari promittitur: nam uidetur stipula

tor operis effectum considerasse^a. Alie quidē natura sui
 partium præstationem

a l. in exec. §.
 infra eod.

PAVLVS LIB. XXVII.
 AD EDICTVM.

recipiunt, sed ne in di-
 uersis rebus contingat
 solutionem fieri, non li-

TIPV // berantur debitores, nisi
 lationum ubi in eadem specie sa-
 quædam tisfactū fuerit: ut qui ge-
 in dādo, neraliter hominem^b
 quædam uel disunctiue Stichū²
 in faciendō aut Pamphilū debent.

b d. l. §. pro
 parte.

do consistunt^a. Et harum Prosequiturq; Iuriscō-
 omnium quædam^b partiū sultus hos casus.

a ¶ ET HARVM.

Stipulationum que in dando consistunt, exempla usq;
 ad §. item si in facto, ponuntur, atq; ibi de actis differere
 incipit, ut ego sentio, licet alij contra.

b ¶ PARTIVM. qui ergo tenetur centum dare, pro
 parte

parte soluta liberatur, cogiturq; creditor partem uel inuitus accipere. in sponte enim recipiente uerba textus nō procedūt: alioquin & qui hominē debet, partis præstatione in ea liberaretur: nec ratio §. pro parte. in sponte recipiente locū sibi uendicare posset, cum sibi debeat imputare creditor, qui

partē accepit, cū non præstationem recipiunt: ue cogeretur. Videtur er- luti cum decem^c dari stipu go fatendum posse cogi lamur. quædam non recipi creditorem, ut partem unt, ut in his quæ natura recipiat: quapropter diuisionem non admittūt: eius cōsensus imputari

illi non potest, licet communi calculo in contrariam sententiam itum sit. Nec quicquam nos mouerit, quod qui sub usuris debet, solutione partis non liberatur^c. nam usuræ sub conditione debentur, uidelicet si fors soluta nō fuerit: quæ conditio indiuiduum contractum facit^d.

¶ D A R I. quid si rem restituere? & aiunt eam obligationem recipere partium præstationem: quāuis debitores nō liberentur, nisi in eadem re soluerint. Sed hæc sententia plurimis argumētis subuertitur. Ego censeo, si aliqui ea obligatione teneantur, quia commodato uel deposito rem indiuiduam, puta lancem acceperint, insolidum teneri^e. Videtur enim creditor insolidum eorum fidem approbasse: quæ ratio in hæredibus locum sibi non uendicat. quapropter cum obligatione personali teneantur, ea per legem XII. tabul. diuiditur (licet ex æquitate hæres, qui solus rei restituendæ facultatem habet, officio in

dicis

l. tutor. §. Lucius. & usur.
l. cui fundus.
supra de cōdi. & demō.

e §. si duobus
uehiculū: supra, commo.

dicis compellatur restituere)^f. Nec eo casu aliquis libera-
 tur, donec in eadem specie sit in totum satisfactum^g.
 Quod si res separabilis debeat, ueluti quantitas: tunc
 neq; etiam principales, nisi pro parte tenentur: & unius
 dolus alteri non obest^h. Sed qua ratione statutum est, ut
 obligatio dandi diuide
 ueluti cum^d uiam iter actū retur? & in eo consen-
 stipulamur. quædā partis sum est, quia dare dicio
 tur qui dominium trās-
 fert: at dominus est etiā qui pro parte est dominus. sed &
 qui tenetur dare, nō liberatur, si id qd' creditoris inter-
 est soluat. unde tali casu in diuersis rebus nō poterit ac-
 cidere, ut solutio proueniat: qd' in obligationibus faciēdi
 secus est: quid enim si qui fossam fodere debet, partim fo-
 diat, & in reliquo dicat, se id quod interest præstiturū?
 Ceterū & quādoq; reperire est in obligatione dandi, eū
 qui p parte soluat, pro ea parte nō liberari: ut si debitor
 fundi præstet usumfructū. Idē in eo qui tenetur dare sub
 pœna propter cōditionē, quæ inest cōtractui. Idem & in
 herede, qui centū dare iussus est pro theatro extruēdoⁱ.
 Videtur enim prīcipalior esse obligatio faciēdi. unde eius
 naturā datio assumit. sed & is dominus qui actione no-
 xali cōuenitur, ī solidū defendit^k. nō enim debet fieri acto-
 ris cōditio deterior, quā si maleficū ipsum seruū cōue-
 niret: seruus autem pro parte noxæ dari non potest.
 ¶ V I A M. antiqua est altercatio, an q tenetur, ad ser-
 uitutē teneatur dare facereq;^l. Et cōmuniter aiūt teneri:
 quoniā is q seruitutē debet, tenetur pati, ut creditor eo
 iure utatur. unde & q usumfructū de re, si jic in mora,
 in eo

fl. iij. §. her
 supra, cōm
 g l. si iro. de

h l. j. §. si pec
 nia. & §. si
 pud duos
 dep.

i l. fideicom. §.
 pe. de le. iij.

k l. si cum uno.
 supra, si ex
 nox. causa.

l l. si. cō. præd.

in eo quod interest cōdemnatur. Sed hāc sententiā quā plurimi nō iniuria reprobāt: quoniā huiusmodi patiētia in incorporalibus loco traditiōis successit.^m Vnde sicut obligatio dandi rē corporalem, traditionis naturam non assumit, licet debitor etiam tradere teneatur: ita & de iuribus dicēdū est. Quā-

d. l. quoties.
ii. r.

l. iij. §. dare.
de usufruc.

obrem & hēres dare quidem præstationem natura sui^a recipiunt: sed nisi usumfructum diciturⁿ, tota dētur stipulationi, nō qui patitur legatarium utifruī: cum enim illa satisfat: ueluti cū hominem patientia in cōsequentiā dationis ueniat, fa generaliter stipulor, aut Lancē, aut quodlibet aliud et i naturā nō seruat. et uas. nam etsi Stichī pars licet cōdemnat^o, si nō soluta sit, nondum in ulla detur ususfructus, fiat

o. l. ubi. §. fundi.
di. j. co.

quāti interest^o, id nō institutum est quod obligatio ususfructus sit facti: sed quia ususfructus incertus est, ratione rei præstationis & temporis: quapropter merito fuit incerti agendum. Qui ergo seruitutem Titio spondit, si eam constituat liberatur: quod si deinde non patiatur Titium uti, non ex stipulatu, sed possessorio interdicto erit conueniendus.

¶ RECIPIUNT. Sed cur tali casu promissio etiā petitione non est indiuidua? Respondeo, cum integer homo soluēdus sit, ne particularis solutio stipulatori sit dā nosa: & præter eius intentionem id quod stipulatus est, non consequatur, merito contractus huiusmodi solutione tantū est indiuiduus, quia hęc ratio solutionē solam respicit: in cæteris. Adherendum fuit regulæ, quæ est, ut obligatio

obligatio dandi, partiū præstationē recipiat.

b **LIBERATIO.** Atqui uideretur cōtingere liberationē: quia soluens partē Stichi uidetur eligere solutionē in Sticho, ergo non debuit posse uariare. Interpretes extricare nesciunt. Ipse negauerim soluendo partē cense
ri eū elegisse in totum:

parte stipulationis^b libera^a sed in eam partem tantum, que soluta ē. nam
tatio nata est, sed^c aut statim^d tum, que soluta ē. nam
repeti potest, aut in^e pendē^s actus qui ex tacita uolū
tate inducūtur, nisi ea-

tenus extendūtur, quatenus ex palā gestis præsumitur^p.

c **AVT STATIM.** Dicitio, aut, hīc nō seruat naturā disiunctiue, sed ex diuersitate facti supponit diuersum ius^q, aut enim debitor hominis, qui dimidiū Pamphilū soluerat, deinde Stichū integrū soluit, & condicet illud quod in Pamphilo præstitit: aut adhuc integrū hominem nō soluit, & interim in pendentē est liberatio.

d **REPETI.** condictione indebiti: licet alij condici ob causam nō solutā dicant, cum hīc per errorē solutum nō sit, quod tamen cōmuniter non approbatur. nā quoties cunq; soluitur, id quod uerè debebatur, deinde incipit nō deberi, datur cōdictio indebiti: si uerò nondum uerè debetur, cōditione ob causam agendū erit^s. ueluti cum legatarius soluit causa cōditionis adimplendæ, deinde legatū repudiat. **e** **IN PENDENTI.** respectu debitoris: alioquin poterit creditor interim cū debitore agere, ut in egrum hominem det^r. Idemq; est aduersus eum qui disiunctiue teneatur: ut Pet. Cy. & Pontano uidetur: que sentētia plurimū quadrat uerbis legum, nos monet,

D. And. Alc. de stip. diuis. cōm. quod

p Bar. in. l. Titii. §. altero. ff. de admittut.

q Idē in d. §. cato.

r l. si nō fortē §. si decē. de cōd. inde. d. §. si decem.

s l. j. de condi. ob cau.

t l. si stipulatus in ff. de solu.

l. §. si decē.

quod alibi dicitur: si Stichum, aut x. debeā, solutis quinq; cōpetere creditori actionē ad reliqua quinq;^u. quib⁹ uerbis arguitur, nō posse creditorem integra decem petere. nam respondēdum est, cōsideratum ibi fuisse effectum, cū tamen si decem petat, non tamen in effectū ultra quinq; cōsequitur: quia accepta

teneretur cōpēsare. nec tū est, donec ali⁹ detur. ²eius enim illud responsum

principaliter attingit de iure creditoris, sed solum quomodo cōdicere solutā partē debitor possit, ubi in alia specie solidū pręstiterit. Cōmunis tñ sentētia aliter se habet ut debitor hominis quāuis Stichi partē pręstiterit, possit nihilominus interim in totum cōueniri: sed qui disiunctiue Stichū aut x. debet, parte Stichi soluta, in reliquā solum partem cōueniatur. In priore enim casu Stichus non erat in obligatione: unde soluta parte, nihil dicitur solutū, in posteriore nō ita est. Sed hanc ego differentiā non probo, cū obligationē hominis, & disiunctiuā ubiq; uideamus equiparari. Et hęc in ipsis principalibus procedunt: qd uerō in heredibus sit, in seq. §. attingam. Ceterū hęc generaliter queritur, an semel nata obligatio unquam suspendatur? & in id deuentum est, ut quātum ad substantiam, nunquam suspendi dicamus^x. quātum uerō sit respectu executionis non ambigitur posse eam in pendentī stare. sicut & in pendentī esse potest, numquid futurū sit ut nascatur obligatio. cuius rei exemplum est^y in eo qui fructus debet, quos in fundo Trebatiano nasci hoc anno contigerit. a **¶** EIVSDEM conditionis. in hoc tamen est differentia, quod cum aliqua disiunctiue debentur,

x. l. qui res. §. areā. de fol.

y. l. inter. §. sacra. infra, eo.

tur, utrunq; est in obligatione: sed in debito hominis, nullus: uerū is qui præstitus fuerit, retro fingitur fuisse promissus. & ita aiunt communiter. Ego has obligatiões generaliter equiparari arbitror. Vnde sicut promissor hominis tenetur in unumquenque sub conditione, si alios nō soluerit: ita qui Stichum, aut Pamphilum spopōdit, ad Stichum tenetur, si Pamphilum non dederit: & eodē modo ad Pamphilum, si Stichum non dederit. Solumq; illam differentiam constituo, quod in obligatione disiunctiua, cum de paucioribus speciebus agatur, maiorem affectionem uidentur contrahentes erga illas habuisse, q̄ in obligatione generis, in qua de infinitis speciebus agitur. Ex qua differentia resultant aliqui effectus. Quapropter si dominus Pamphili stipuletur, Stichum aut Pamphilū dari, in Pamphilo nō ualet obligatio. unde quāuis interim alienetur, nō poterit in eo fieri solutio: quod non procedit, si dominus generaliter hominem stipulatus sit^a. Et ratio est: quia in obligatione disiunctiua, nō ualuit promissio Pamphili, cum nemo possit rem suam stipulari sibi dari: quocirca uidetur dominus purē stipulatus Stichum sibi dari. Sed in obligatione generis non uidetur stipulator aliquam speciem tunc considerasse, nec magis de uno seruo egisse quā de alio. quamobrem attendimus solum tēpus solutionis, quo tēpore, electione debitoris incipit certum esse quis præstabitur. eo igitur tempore Pamphilus dari poterit, tanquam dominus rem suā in eum casum sit stipulatus, quo sua non sit. Ex eadem quē differētia illud cōsequens est, ut si hominem mihi debeas, & ego tecum paciscar non petere Stichum, rem meam obligatus in quem

z l. iij. supra.
& a quibus
man.

a l. qui decē. §
Stichum. in-
fra, de solut.

si unus. §.
ed si stipul.
de pactis.

in quēlibet aliū præter Stichū^b. quod nō est si disiuncti-
uē Stichum aut Pamphilum debeas. nam cum par causa
utriusq; habitam rationem ostēdat, si p̄miseris. alterū nō
petere, in totum liberaris, ne & aliās disiunctiua obliga-
tio cōtra paciscētis intētione fieret pura. Nec aduersus
nostrā hanc generalem

In l. cū his §.
si. de cōd. id.

traditionē urget, quod dem cōditionis est hæc sti-
aut Iurisconsultus^c, si pulatio, Stichū aut Pāphilū
cum deberē tibi Stichū dari. Ex his igitur stipula-
aut x. & credens purē tionibus nec^b hæredes quē
Stichum debere, eū præ

d l. si is cui. de
lega. ij.

stiterim, conditionē mihi competere: & tamen heres, à
quo generaliter homo legatus est, si credens Stichū lega-
tū soluerit, nō condicet^d. Nam id introductū est, nō quod
differentia sit inter obligationē generis & disiunctiuā,
ut pleriq; omnes opinātur: sed quia differentia est inter
cōtractum & legata. nā in cōtractibus soluto Stichō per
errorē, si debitor x. soluat, retro fingitur hæc quantitas
fuisse in obligatione: quia in cōtractibus cōditiones trahū-
tur retro^e. unde sequitur, ut Stichus repetatur tanquā in

e l. necessario,
§. quod si pē-
dente. de pe-
ri. rei uen.

debitus. sed in legatis soluto Stichō, si quis offerat aliū, nō
tamen fingitur illum alium fuisse in obligatione, & con-
sequenter Stichum indebitū, cum in legatis conditiones
non trahantur retro^f. Superius autem diximus utriq; pro
missiōni inesse conditionē, ut si unus nō detur, alius detur.

f l. j. §. serui. ad
Syll.

TEXNIS. HAEREDES. non tamen qui
soluerit pro^gta parte in aliquo seruo, poterit interim
conueniri, anteq̄ constet alios cohæredes in eodem seruo
nolle partes suas præstare: quod in ipso promissore non
proce

procedit^g. & ratio differentie est: quia huiusmodi hæres soluit totum id quod debet, licet nõ prorsus ut debet: sed principalis, cum debeat totũ, soluit nisi partẽ, merito potest in totũ etiam interim cõueniri. & in hoc ferè omnes consentiunt. Sed num poterit unus ex pluribus hæredibus

g l. si stipu.
fra de sol

soluere partem suam in pro parte soluẽdo liberari aliquo seruo, non expèssunt, quãdiu nõ eãdem cõtatis alijs cohæredib⁹ rem omnes dederint^a. non etiam creditore inuito, ita quod interim non

possit eum creditor cõuenire? Et aiunt cõmuniter credito rẽ nõ posse cogi, ut accipiat, ne aliàs non consequatur qd' est stipulatus^h. Sed hæc ratio procedit, cũ agitur ut plenariam liberationem aliquis consequatur: nos uerò in eo dubitamus, cum non alia de causa unus ex hæredibus soluit, quàm ut interim non conueniatur. Fortius in eã sententiã aliquis mouebitur, quia hic probaturⁱ, hæredi succurri per actionem familiæ eriscundæ, ut repetat quod pro cæteris ipse soluisset. nam si creditorem potuisset cogere, ut partem suam reciperet, si solidum maluerit soluere, sibi imputandum fuerat, qui sponte soluit, cum solutione partis suæ potuisset ipse liberari. Famil. autem eriscundæ iudicium non datur, nisi ei qui cogi potuit^k, ut solueret. Sed fortè falsum est huic hæredi consuli fam. erisc. actione. nam uersiculus, quo casu, ad huius. S. principium non uidetur referendus: licet alijs omni s. contrã.

h d. s. p parte.

i In uersu. quo casu.

k l. hæredes. S. si unus. ff. ta mtl. er. tlc.

a. OMNES DEDERINT. qd si unus pro alijs soluerit? Et communiter aiunt, fam. erc. iudicio eum repetere quod pro alijs præstiterit. quod si quis est defendi,

cum uolentibus cohæredibus soluisset: alioquin poterunt cohæredes eam solutionem non approbare, ne ius electionis, quod ipsi habet, extinguatur: cum enim ad omnes pertineat electio, tametsi unus præueniat, nihil cæteris obest. Sed finge nõ consentire eos in eiusdẽ hominis solutione, quomodo creditori prouidebitur? Et Bart. ait, quãdocunque iudici de discordia constet, condemnationem ad æstimationẽ esse redigendã. quæ sententia non placet: tũ quia aduersus regulã est^m, ut qui sibi dari stipulatus sit, nõ rem, sed æstimationem accipere compellatur, re præsertim extante. qui enim hominẽ debet, in genere tenetur: at genus nunquã peritⁿ. nec debitorũ inter se discordia creditori nocere debet: tum etiam quia sicut ipse principalis rem ipsam præstare cogeret, ita etiam hæredes, ne mutetur obligationis cõditio. his accedit, qd̄ ideo hæredes nõ nisi soluto integro homine liberari lex ait^o, ne in diuersis hominibus rectẽ partes soluantur. at si in æstimationem condẽnatio fieri potuisset, nõ solum in diuersis hominibus, sed partim in re, partim in æstimatione potuisset contingere, ut solueretur. Aliter ergo succurri creditori dicendum est: et aiũt officio iudicis cogi hæredes ad cõcordiã. Id autem fiet uel per pignoris capionẽ, uel etiã per indictionẽ multæ, uel (ut alij malũt) per cõminationem: qua nisi in eodem consentiatur, dicat iudex se esse in creditorem ius eligendi translaturũ: qd̄ procederet, si partes nullo modo eligeret: sed si eligant, licet diuersos, nõ uidetur ad hæc remedia diuertẽdum, cũ omnium culpa nõ arguatur. nec enim quisquam in sententiã collega magis ire debet, quam collega in suam. Rectius ergo fece-
rit

g. l. in di. r.
ter. & ideo.
ff. de aq. plu.
arc.

d. l. q. fernũ.
s. fin. in cod.

l. incẽdiũ. C.
si cert. pet.

d. s. p. parte.

rit iudex, si comminetur: nisi intra certam diem conuen-
 rint, se electurum^p: quo casu poterit in dubijs gratificari
 maiori parti^q. **¶** EX PERSONA hæredū. Vbi
 ergo obligatio trāsfunditur de defuncto in hæredem, non
 immutatur. quod uerū esse tradunt omnes in obligationi
 bus indiuiduis: non aut
 enim^b ex persona hæredū in ceteris, quas xii. ta
 conditio obligationis im- bu. lex diuidit. Ego non
 mutatur. Et ideo si diuisio probo regulā, generali-
 nem res promissa non reci- ter per Iurisconsultum
 hîc traditam, sic coar-
 ctari: non enim ex xii. tab. mutatur obligationis condi-
 tio: sed cum huiusmodi obligationes diuiderentur, etiā in
 personam principalis: ut ostēdi in præcedēti. §. ea lege fit
 ipso iure diuisio pro rata^r. tametsi etiam non negauerim
 quandoq; mutari conditionem obligationis, si aliqua ra-
 tio hoc suadeat. Verbi gratia: fauore creditoris hic indu-
 ctum est, ne mutetur conditio obligationis: pone ad eius
 fauorē pertinere ut mutetur, certè tunc non procedet re-
 gula. quapropter quamuis legatarius nō possit partem le-
 gati agnoscere, partem repudiare: aliquis tamen ex eius
 hæredibus poterit partem ad se pertinentem recusare^s.
 nā hic quantum in se est, iudicium defuncti, à quo lega-
 tum est, in totum approbat, & nemini præiudicat^t. Cete-
 rum generaliter fatendum est idem de hærede statuendū
 esse, quod in defuncto constitutum fuit: quod tamen in
 iuribus personalibus^u: item in his quæ merum factum re-
 spiciunt, non procedit^x: quoniam ea in hæredes non
 transferuntur. sicut ex contrario est conditio
 hæredis

p l. in uēdit
 §. si. de bo.
 aut. iur. p
 c. iii. de i
 pat.

r l. ea que. C.
 famil. ercif.

s l. legatarius.
 de lega. j.

t l. nam absur
 dū. de bo. li.

u l. quia. solut.
 mat.

x l. cū hæredes
 de acq. pos.

l. qui in alte
rius. de re. iur.
l. fina. C. de
iur. iud.

hæredis ratione ignorantia, quæ in eo præsumitur, qui in alterius locum successit. Idemq; in his quæ non ex defuncto, sed ex propria persona hæres consequitur.

c ¶ SINGVLI. atqui magis uideretur conuenisse, si constitutum fuisset, ut hi hæredes collectim omnes tenerentur. nec tantum à regu

lis iuris fuisset digressi, ueluti uia: hæredes prosum, cum & potuisset missoris singuli in solidum tali casu constitui, ut nentur, sed quo casu unum ex commoda ad omnes hæredibus solidum præstiterit, collectiue pertinerent.

& in hoc se aliqui plurimum intricant. Ipse opinor idcirco singulos in solidum teneri, ut quisquis fuerit, ad quem fundus, in quo seruitus promissa est, ex diuisionibus pertineat, possit conueniri, & compelli ipsam seruitutem præstare, quod fieri non potuisset, nisi stipulator cum haberet in solidum obligatum. d ¶ SED QUO casu. id est, quibus casibus, ut non solum id procedat in promissione uia, sed etiã in promissione hominis in genere. & ita omnes sentiunt. Mihi magis arriserit sermonis proprietatem tueri. nam non uideo quomodo unus ex hæredibus possit compelli, ut solidum hominem præstet: cum enim creditor solum pro rata portione aduersus eum experiatur (obligatio enim petitione diuidua est) non poterit iudex cogere ut plures soluat, quam fuerit petendum.

a l. ut fundus.
ff. com. diuidun.

a ¶ SOLIDUM præstiterit. Sed quomodo poterit id fieri: cum in fundo communi non possit unus ex cohæredibus seruitutem constituere: sed omnium consensus necessarius sit. hinc in huiusmodi calculo post Bart. solet dici:

b l. pro parte.
ff. de ser.

hic

hic nō de seruitute, sed eius aestimatione intelligendum: fiet enim cōdemnatio in solidum. & quia ille cohæres rei soluendæ facultatē nō habebit, litis aestimationē præstabit. cæterum quia hæc interpretatio cōtextis uerbis nō

c. d. l. heredes. an ea.

quadrat, alij aliter dixerunt. Ego, dum Iuriscōsultus inquit, quo casu unus ex petitionē habebit a cohære heredibus, & c. puto de familiæ erciscundæ iudi intelligēdū in eo casu, cio. ex quo quidē accidere in quo unus solidū præ posse Pomp. ait, ut & stipu stare possit: ueluti cū in latoris uię uel itineris hære diuisionibus inter ipsos des singuli in solidū habeāt factis, fundus ad eū per actionē, sed quidā hoc casu uenit, qui cōuentus est. extingui stipulationē pu nam is cū solus sit eius tāt: b quia per singulos acqri dominus, poterit seruitutem cōstituere. nec tali casu per diuisiones extraiudiciales familiæ erciscundæ actio perimitur^d.

d l. j. C. famil. ercif.

¶ QVIA PER SINGVLOS. Alia ratio alibi assertur, uidelicet quia stipulatio in eū casum deuenit, à quo incipere nō potest^e. quod hoc modo declarandum est: nā mortuo testatore, cuius fundo fuerat promissa seruitus, fundus ille efficitur omnium heredū cōmunis. finge ergo unum ex eis in solidum agere, uideretur stipulationem extingui: quia cū per ipsum seruitus acquiri fundo cōmuni nō possit, sequitur in eum casum deuenisse, à quo nō potuisset incipere. sed tamē aliter accidit: quia licet huic actori præstari nequeat seruitus, præstabitur aestimatio, seu qd' sua interest: quæ aestimatio licet diffi-

e l. pluribus. §. fi. j. cod.

fin. infra de
præt. stip.

culter ineatur^f, tamē difficultas præstationis nõ uitiat sti-
pulationem. atq; ita ego sentio.

C DIFFICULTAS PRÆSTATIONIS.
uerba Iuriscōsulti in eū casum expressè concipiūtur, quo
uel unus tantū agere uelit, quē sensum proxime secutus
sum. Cōmunis tamē sen-

tentia aliter se habet: seruitus nõ potest. sed non
nimirū ut intelligamus facit inutilem stipulatio-
Iuriscōsultum loqui ca nem^c difficultas præstatio-
su quo omnes agere ue-

lint. nã & tunc difficultas est in præstatione, tam ratione
pluriū heredum stipulatoris, quàm promissoris: quia, nõ
nisi omnibus cōsentiētibus seruitus cōstitui poterit^s, &
uel facillimè discordes erūt inter se heredes stipulatoris,
cū ad eos pertineat eius loci electio, in quo seruitus cōsti-

tuatur^h. Ipse non arbitror recedendū à regula, ut electio
nem demus debitoribus, nisi simplex facultas uia in in fi-
nito sit relictaⁱ. Nec obest, quòd itinere ad prædium cō-
mune duorū relicto, nisi uterq; de loco itineris consen-
tiat, seruitus nõ acquiritur^k. quia licet requiratur cōsen-
sus utriusq;, cū locus cōstitui debeat utriq; cōmodus, non
tamē sequitur, quia heres ipse eligat. Enim uero admissa
cōmuni interpretatione dubitatur. finge singulos hare-
des stipulatoris egisse ad uia, & unū succubuisse, nõquid
ea sentētia alijs oberit? & Cynus Alexāderq; obesse aiūt:
quia seruitus nõ nisi omnibus constitui potest: uictō autē
non potest cōstitui: nulli ergo cōstituatur. Ceteri contra,
qd' est uerius: nam qui succubuit, ius aliquod in seruitute
non habet: qui cōsentientia facit ius^l. quapropter cohære-
dibus

g l. si. ff. cō. p. di.

h l. si uia. de ser.
rusti.

i l. si cui. de ser.

k l. itinere. de
ser. rusti.

l l. ingenuū. de
statu homi.

dibus nocere nō poterit .atq; si in rerū natura non esset,
tamet si ex æquitate debeāt cohæredes sinere, ut per eos
acquisita seruitute de facto utatur, alioquin & regula est
sententiā nec prodesse alteri: nec nocere, nisi ea lata sit de
seruitute iam constituta^m. quia cū in ea uertatur ius in
rem indiuiduū, merito

ml. loci.
dus. ff. si
uend.

nis.^d si tamē hominē stipu omnes afficit, ad quos
latus, cū uno ex hæredibus res pertinet.

pmissoris^a egero: pars dū d. ¶ SI TAMEN
hominem. Finge te, qui

mihī hominē in genere promiseras, deceſſiſſe, relictis hæ-
redibus: ego cōtra aliquē eorū egi & succubui, uel ali-
quē eorū per acceptilationē liberaui: num ceteri si sol-
uant pro portionibus suis in eadem specie, liberētur, &
lex ait liberari. Nec hoc casu quicquā est in suspensio: cū
alioquin si obtinuiſſem, liberatio pēderet, donec uictus
in eadē specie satisfaceret. & ratio est: quia hoc casu non
possum conqueri, me quod stipulatus essem non conse-
quiⁿ. nec enim hīc periculum est, ne ille cum quo egi, uel
quē liberaui, in diuersa specie soluat, cū in nihilo tenea-
tur. Quapropter si ponamus me succubuisse, quia fuerit
mihī satisfactū^o, nō arbitror alios liberari, nisi eadem in
specie satisfaciant: licet aliqui recētioreſ contrariū sen-
serint, argumentis certē futilibus.

n d. s. p parte.

ol. si reus para-
tus. de pcti.

a ¶ EGERO. & succubuoero. quod ostendunt sequen-
tia: si enim pars dūtaxat ceterorū obligatiōi superest,
ergo pars illius, contra quem est actum, nō superest: si
non superest consequēs est, eum liberatum, & me succu-
buisse.

buisse. Potest etiam ea sententia defendi, ut ex simplici actionis intentione dicamus, cēseri creditorē sibi praeiudicasse, nisi aduersus omnes egerit, uel per testationē suam reseruauerit. Nec obest, quod si per receptionē solutionis ab uno factae sibi nō praeiudicat, multo minus per solā petitionē: quia ut reciperet solutionē, etiā taxat ceterorū obligatiōis inuitus poterat cōpelli, supererit, ut exolui possit. ut probaui superius. idem quod est, si uni ex hæredibus sed ut cōtra unum tantum ageret, nō poterat est in ipso cōmissore & in merito per actum uoluntarium, his quæ in fauorē sui introducta sunt uideatur renunciasse. Minus etiā me mouerit, quod sola petitione nō uidetur facta diuisio inter duos reos debēdi: quia cū illi omnino insolidum teneantur, difficilius liberantur: at in casu nostro pro parte quilibet tenetur. nō opinor tamen à priori expositione, quam omnes probant, discedendum.

¶ ACCEPTOLATVM SIT. qua ratione fit, ut si decē, aut hominē mihi debeas: et ego quinq; accepto tulerim, soluendo dimidiū hominem libereris. non enim hīc solutio in diuersis speciebus dicitur facta, tum quod acceptilatio non nisi à uolente fit, tum quod est remissio seu donatio.

¶ PROMISSORE. Accursius, & Alexāder generaliter accipiunt, ut omne quod dictū est supra de ipso principali habeat locū etiā in fideiussoribus: qua ratione & acceptilatio facta promissori pderit fideiussoribus: sed Soci

In. §. & harū.

q. l. reos. C. de fideiussoribus.

r. l. q. hominē. de acceptil.

sed Socino & Iasoni uerius uidetur, ut ueluti Iuriconsultus ea quæ de promissore & eius hæredibus dicuntur, locum sibi uedicare etiã in fideiussoribus: nã sicut obligatio hæredum diuiditur pro rata, per legem xii. tab. ita obligationes fideiussoriæ ex epistola diui Adriani^s. quapropter si unus ex fideiussoribus fuerit uel sententia, uel acceptilatione liberatus, ceteri dum pariter suas in eodẽ homine soluant, liberabuntur: in quam sententiam & nos accedimus.

s. si pl.
si. defia.

¶ ITEM SI IN FACTO. Superius tractatum est de obligationibus, quæ in dando consistunt, superest ut uideamus de his quæ sunt facti. sed hinc dubitatur, propter ea quod infra adducitur pro exemplo, stipulatio habere licere quæ ad ius, non ad factum refertur^t. Doctores non extricant, quãuis dissolutio sit euidentis. nam hæc stipulatio in facto consistit. non enim ex ea transfertur dominium, ut possit dici respicere dationem, quamuis in ea sumatur hæc interpretatio, ut cui promittitur habere licere, intelligatur promissum habere licere de iure.

t 1. stipulatio
ista. §. hi qui,
infra eod.

¶ PER TE NON FIERI. hæc stipulatio meri facti est, cum uerba factum respiciant, scilicet ire agere: quod generaliter procedit; alioquin si uerba juris adijcerentur, secus esset: ut si quis uiam, uel ius eum stipuletur.

¶ HÆREDEM. nisi id fuisset expressum, hæc stipulatio ad hæredes non transiret: quia meri facti est. atque
ita se

u 1. stipulatio
ista. §. si qs.
uti.

ita se habet cōmunis opinio: quod uerū est, nisi pro seruitutis iam constitutæ conseruatione fuerit interposita.

¶ TENENTVR. uidetur enim inter cōtrahentes actū, ut ex facto unius etiam cæteri obligentur: cum tantum præiudicij, unius prohibitio afferat, quantum si omnes prohiberent: du

bium autē nō est, quin tuū, quo minus mihi ire apotuerit defunctus hægere liceat, & unus ex plures suos ita obligare. ribus hæredibus prohibue

quapropter si stipulatio à defuncto nō proueniat, alter alterius facti cū dæ iudicio^a ab eo re

cto nō obligatur^x. eademq; ratione si unus cōtraueniens nisi pro parte obsit, alij non tenentur: hinc in re deposita si unus ex hæredibus dolum cōmittat, solus tenetur^y. quia integrum præiudiciū non fit creditori, cui salua est actio ad rem restituendam aduersus cohæredes: licet hunc articulū uanissimis ambagibus Doctores nostri infarserint.

¶ REPETENT. quotiescūq; ergo alienā culpam aliquis præstat, æquissimū est ei succurri, ut à delinquēte repetat qd' eius causa præstiterit. quapropter si aliqui municipes clarigationem, seu ius præisionis (repræsalias uulgo uocāt) aduersus finitimos decreuerint, coëgerintq; aliquid sibi præstari, succurratur capto, aduersus illos q causam decreto dederint: quod omnes ita accipiunt, si alioquin ius ex causa ius pigneratiōis decretū fuerit^z. missis itē fecialibus, & admonitis finitimis, nisi iniuria abstinerent & de facta emendarent, fore ut tale ius cōtra eos

x l. de pupillo.
g. si pluriū.
supra d' ope.
no. nunc.

y l. in depositi.
ff. de positi.

z Arg. l. si per
imprudētiā.
de euic.

tra eos

tra eos constitueretur.

¶ QVOD PRAESTITERVNT. Et sic, quā-
tumcunq; sit, quod fuerit praestitū. Videamus ergo qua-
tenus promissoris haeredes uersus stipulatorē teneantur,
& pro portione haereditaria teneri, ex responso Catonis

proditū est^a. quod uide

tent^b quod praestiterūt. hoc
& Iulianus & Pōpeius pro-
bant. Cōtra autē si stipula-
tor decesserit, q stipulatus
erat sibi heredi q suo ire a-
gere licere: & unus ex hære-
dib⁹ suis, phibeatur, iteresse
dicem⁹ utrū stipulatio iſo

tur huic textui admo-
dum conuenire dum di-
citur, repetēt quod pra-
stiterunt. nam si tene-
rentur insolidum, solus
qui solidum soluisset, re-
peteret, non omnes: nisi
dixeris omnes repetere,
casu quo aduersus om-

nes stipulator egerit: ut pro portionibus haereditarijs, id
quod sua interest, cōsequeretur: non idcirco tamē conse-
quens est, quin possit unū insolidum conuenire: quam sen-
tentiam ipse ferē ueriores arbitror. Nam & alibi lex
ait^b. quoties singuli haeredes insolidum tenētur, familie
erciscūda iudicio cautiōes interponi debere: subditurq;
exemplum istius stipulationis, in qua uno prohibente
insolidum committitur stipulatio. Sed & Iurisconsultus
in executione obligationis, cum aliquam speciem tradi-
disset^c, in qua totum peti necesse esset, nec nisi solidum
praestari posset: hanc stipulationem in exemplum ad-
ducit. Nec ab hac sententia disidet Barto⁹, qui in Ca-
tonis responso in v l. q. scribit, quoties stipulatio ad hære-
redem non transeat, si eius fiat mentio, non pro parte
heredita

a §. Cato. infr.

b d. l. haeredes.
§. in illa.

c l. in executio
ne. §. secūda.
infra eo.

hereditaria, sed in solidum committi. qua ratione si promisero, nec per me, nec per heredes meos fieri, ut tu uel heredes tui offendatur, committetur stipulatio in solidum aduersus offendentem, & eius coheredes. quam sententiā & ipse sequor: licet alij non nisi pro portionibus hereditarijs committi communi

calculo existiment. nec nostrā sententiā Catonis responsum oppugnat, ut ibi differam.

¶ **INSOLIDVM** committetur. Et hoc sententiā nostram confirmat. Sicut enim sti-

pulatio committitur in solidum, uno ex heredibus stipulatoris prohibito: ita debet committi aduersus unum ex heredibus promissoris prohibentem, & communis expositio ridicula est: ut accipiamus in solidum, id est pro portionibus hereditarijs.

¶ **DOLI EXCEPTIONE.** Nisi heres prohibitus iret ad fundū hereditarium cōmunem. nam tunc uidetur omnes prohibiti, cum aliorum quoq; nomine ire agere uideatur: quod Bartolus ait, sed id ego non probauerim: tum quia nimis coarctarentur uerba legis, tum quia cum omnes eundi agendi facultatem habeant, quemlibet principaliter sui causa ire credendum est: nec utilitatem fundi uerba stipulationis respiciunt, quæ, ut supra diximus, non ad seruitutem, sed ad merum factum referuntur.

¶ **COMMIT-**

e ¶ COMMITTETVR STIPVLATIO.
 quia amplius sua non interest: hæc autem promissio cum
 sit facti, in id quod interest committetur^d. Et licet factum
 quoq; ipsum etiam post moram possit peti, condemnatio
 tamen redigetur ad estimationem, quod et Accurs. sentit.

d l. stipulati
 nes. vers. ce
 sus. j. eod.

pæna nulla posita sit, tunc p
 parte tantum eius q prohibetur
 est committetur stipulatio.

IDEM IVRIS.

La ¶ LICERE.

Sed cum hæc stipulatio
 idem quod controversiam
 non mouere contineat^e,

e d. l. stipula
 tio ista. §. j.

VLPIA. LIB. XVIII
 AD SABINVM.

cur diuisionem non reci
 pit: sicut illa stipulatio
 amplius non agi^f. Et

f §. cato.

Dem iuris est
 in illa stipu=
 latione, mihi,
 huiusmodi q; meo
 habere^a lice

Angelus Socinusq; se=
 cundum naturam rei, in cu
 ius conseruationem inter=
 ponitur, interpretari

re. Sed hæc differetia illam
 habet rationem, quod ubi
 vnus ex hæredibus prohi=
 betur, non potest cohæ=
 res ex stipulatu agere, cu=
 ius nihil interest, nisi pœ=
 na subiecta sit. nam pœna
 subiecta efficiet vt omnib^g

eã crediderunt: qd' pro
 bo, dum id sciamus, soli=
 tes fuisse ueteres hac
 stipulatione sibi in em

g l. habere. de
 verbo. signi.
 & de cuius.

ptionibus consulere^g.
 merito igitur huiusmo
 di cautio diuisionem non
 recipit: quia eius con=
 tractus in diuisa est na=
 tura. Idemq; dicendum est in stipulatione
 de defenden=
 do^h. quæ et ipsa propter euictionem interponitur.

h l. cum ex cau=
 sa. j. eod.

D. And. Alc. de stip. diuis. C. m. n. Et Hic

b ¶ HIC NON QUÆRIMVS. Pœna committitur, tametsi nõ intersit ubicunq; contra stipulationem directò delinquaturⁱ: tum enim maximè fides uideatur contemni: si uerò obiter, & per obliquum cõtra fiat, non committitur nisi intersit^k: quapropter si unus ex pluribus hæredibus stipulatoris phibeatur, li committatur: quia^b hic nõ cet alij mero iure ad quærimus cuius intersit. pœnam agant: quoniã Enim uero vbi vnus ex hæ uerba stipulatiõis hoc redibus prohibet, omnes te uidentur inducere, obnẽtur hæredes. interest em stat tamẽ doli exceptio, phibiti, a nemine phiberi. quoniam non ea uideatur fuisse intentio con-
 PAVL. LIBRO XII.
 AD SABINVM.
 trahentium, ut omnes efficaciter agere possint: quoties non tantum ab uno præiudicatur, quantum ab omnibus. In stipulationibus uerò prætorijs, alijsq; iudicijs, in quibus sola æquitas obseruatur, non committitur unquam pœna nisi intersit. satisq; est uel modicum interesse, ut integra pœna committatur: quod Bartolus sensit^l, diciturq; stipulatio pœnalis, ubi quid promissum est, si ita factum non fuerit, licet non sit additum pœnæ nomine dari, atq; ita communiter dici solet: reijciturq; eorum sententia, qui subditam promissioni facti stipulationem non committi, nisi quatenus interest, aiebant. hæc enim stipulatio, promittis Titio dare celum, facti est^m. & tamen in ea pœna committitur, quamuis non intersit.

d. l. stipulatio ista. §. alteri.

l. 2. versus. ff. arbit.

l. §. Cato. in ix. opp.

m l. liber homo. §. si. infra, eod.

Eadem

EADEM DICEMVS. c. ¶ HAERED. cum hæc stipulatio, dolum malū abesse, ad hæredes transeat, non ne hæredis mentio superfluo adijcitur? & ita communiter creditur: quod fortè uerum non est. nani qui in promissione facti etiã hæredis mentionē facit, uide-
tur hoc agere, ut stipu-

Adē dicem⁹ latio respectu hæredis et si dolum ab eo incipiat: & ex- lum abesse a pressa tacitis præferun- te, c. hēde'q; tur: præsumiturq; id in tuo stipula- factis, potius quam in tus sim: & aut promissor, dationibus: cum in per aut stipulator pluribus hæ- sona cuiuslibet, datio- redibus relictis decesserit^d, nes sint eadem: at facta Cato libro decimoquin- de defuncto in hæ- to scribit: Pœna certæ redes uariantur^a.

d. ¶ CATO LIB.

xv. Hactenus de principalibus dādi faciēdiq; obligatio nibus dictum est: nunc prosequitur Iurisconsultus quem- admodum stipulatio pœnalis subdita cōtractui cōmitta- tur: in quo articulo Catonis dictū extabat, distinguētis, an factō indiuiduo apponeretur pœna, ut in stipulatione ita fieri, & pro portione hæreditaria aduersus omnes: an factō diuiduo, ut amplius non agi, & pro portione contrasacientis, pœnam committi. Sed in hoc dubitat Iurisconsultus, an stipulatio ista, amplius non agi, sit conformis illi, per te non fieri, & c. Conclitq; non esse similem: sed potius illi, Titium hæredem. j; ratum hæ- biturum: & ita ferè se habet communis sententia,
que

a d.l. si nō for- tem. 9. liber- tus.

quæ contextis uerbis minimè congruit. Ego noua declara-
 tione arbitror respōsum id esse percipiendum. Distinxe-
 rat Cato inter promissionē facti indiuidui, qualis est iter
 fieri, & promissionē diuiduam, ut est amplius nō agi: ad-
 dideratq; pro exemplo stipulationis indiuiduæ stipula-
 tionem, per te non fieri, nec per heredem tuum, quò mi-
 nus ire agere liceret. Non probat hoc Paulus Iuriscōsul-
 tus: quia uideretur potius ea stipulatio similis esse illi Ti-
 tium heredemq; ratū habiturū: quippe in utraq; mentio
 heredis habetur. Tandem decidit nō esse similē alicui illa-
 rum: nam in stipulatione iter fieri committitur pœna ab
 uno cōtrafaciente aduersus omnes pro portione heredita-
 ria: in stipulatione uerò per te, nec per heredē tuum fie-
 ri, & c. cōmittitur cōtra omnes insolidū. At in stipulatio-
 ne amplius non agi cōmittitur, nisi aduersus contrafaciē-
 tem pro sua parte tadtū: in stipulatione uerò Titium he-
 redemq; ratum habiturū, committitur non pro parte, sed
 insolidum aduersus eū qui deliquit. duo ergo exēpla per
 Catonem relata defenduntur: duo alia per Paulum expli-
 cantur, & unumquodq; diuerso iure terminatur. prose-
 cutusq; est Cato, cum simpliciter facta est promissio per
 principalem: at Paulus eū attingit casum, cū de heredi-
 bus quoq; nominatim cautū est, dilucidiusq; hæc infrà ex-
 plicabūtur. ¶ C A T O. de Cēsorini Catonis filio M. Por-
 tio Catone est accipiendū, qui egregios de iuris disciplina
 libros reliquit, ut A. Gellius lib. XIII. cap. XVIII. au-
 tor est. Eius instituit & Pomponius^b fuit autē & alius
 Iurisconsultus, Fabius Sabinus, qui sub Alex. Imperatore
 floruit, & Cato, Ciceronis dictus est. scripsit epistolarū
 libros

b l. ij. §. dein-
 de Marcus
 §. d. ori. iur.

libros octo, & iuris ciuilis tres, & singularē ex Proculo. ut proculdubio malē sentiant, qui Catonē Vticensem hīc intelligunt: cū ille nō Iurifconsultus, Sed Stoicus fuerit.

CERTAE PECVNIAE. quid si in poena deductum sit aliquid indiuiduum, puta promittis iter, & nisi dederis, insulā adi-

pecuniae^a pmissa, si qd ali- ficare spōdes? & cōmit- ter factū sit mortuo pmiss- ti stipulationē insolidū fore, si ex pluribus hāredi- aduersus omnes prodi-

bis vnus cōtra cōp̄ cautū sit tum est^c. quid si princi- fecerit, aut ab oībus hāredi- palis stipulatio diuisio- bus poenā cōmitti^b p por- nē recipiat, ueluti pro-

mittis amplius nō age- re, & si egeris promittis iter? cōmittetur quidem ipso iu- re stipulatio insolidum aduersus omnes: sed compelletur

actor, qui poenam consequi uelit, offerre aestimationem pro parte aliorū cohæredum, qui non contraxerunt^d. & hoc ne poena delicto sit grauior^e. & ita communiter

aiunt. Ipse aliās deprendi propter indiuisam rei naturā: tametsi aliquis in parte tantum delinquat, in totum ta-

men plecti^f. nec in id deueniri ut actor aestimationē ali- quam offerat. quapropter & clientulus si ex culpa sua beneficiarium fundum amittat, lucratur dominus etiam emponemata, quæ à solo diuelli non possunt: licet si sepa-

rabilia essent, non lucraretur^g. nam & satis nouum est, ut teneatur actor offerre aestimationem, cōm de hoc ni- hil sit cautū. **PRO PORTIONE HÆ-**

REDITARIA. Nam cum poena in quantitate consi- stat, ea obligatio per legem XI^a diuiditur, quæ

3 omnes

c Argu. l. ij. §. ex his. §. eo.

d Argu. l. cū si- lius. in prin. de leg. ij.

e l. rescriptū. de his quib. ut indig.

f l. j. §. quāuis. supra de his quæ in frau. patro.

g Docto. in. c. j. §. si vasal- lus. hic finit lex.

omnes obligationes transfusas diuidit. quapropter in stipulatione per te, nec per heredem tuum fieri, quo minus mihi ire agere liceat: arbitror poenā in solidū, non pro rata committi, ut superius disserui. quia huiusmodi obligatio nō est transfusa (nec enim obligatio per te non fieri, quo minus mihi ire agere liceat, ad heredes transmittitur)^h. Sed ab ipsis heredibus incipit, nec hanc XII. tabulæ sit indiuiduū: ueluti iter fieri diuidunt: quippe id diuiditur, quod unum fuit: at hæc nunquā fuit una, imò ab ipsa origine in singulos heredes diuersa incipit. & quāuis possit hæc stipulatio dici hereditariaⁱ, quia per defunctum fuit heredibus quaesita, nō tamen cōsequens est eam diuidi, cū ut dixi, nunquā fuerit una. Nec nos mouerit, quòd in obligationibus dādi heredis mentio ex abundanti adijciatur^k. nā quoties à defuncto incipit huiusmodi obligatio, uerum est heredū mentionem superflueret: cum etiā si de eis nihil specialiter caueatur, ad heredes transeat. sed in proposita quaestione obligatio poenalis nō incipit à defuncto: imò est accessoria promissionis facti, quæ cū in heredibus incipiat, merito etiā poenalis ab eisdem incipit: post negligentiam enim in priore adhibita tam poenalis ipsa nascitur. c. **ITER FIERI.** sterni uiam preparari. & in hoc cōsensum est: licet antiqui de iure seruitutis acciperent: quod non conuenit: cum lex facti eam hanc promissionem dicat. In seruitutibus uerò ius primitiua^l iter, non factum uersatur. nam &

cum

h d.l. stipulatio ista. §. si quis ita. cū sequen.

i l. inter cohæredes. §. qd' ex facto. fami. c. c. l.

k Leū qui §. j. i. eod.

cum de seruitute agitur, solent Iurisconsulti alijs uerbis
uti, ueluti iter dari, iter constitui: ego à significatione uo-
cabuli non recedo: iter enim fieri nil aliud est, quã ire^{1.}

a ¶ NON FIERI. Antiqui codices nō habent hæc
uerba: unde suspicor, ex glossemate aliquo in ipsum te-
xtum desultauisse. fortè

ri, vel^a nō fieri. qd̄ i par enim paraphrastes ali-
res diuidi non pōt, b ab oīz quis dū præcedens exē-
bus^c quodāmodo factū vi plum declarare uult,
detur. At si de eo cautū sit, apposuit hæc uerba,
uel nō fieri, ut ostende-

ret stipulationem iter fieri, sermonis compendio contine-
re illam, per te non fieri, quo minus mihi ire agere liceat.

Et ab hoc nec communis sententia dissentit. recentiores
interpretantur non fieri, scilicet iter, ut hæc stipulatio
quandam liberationem à seruitute contineat.

b ¶ AB OMNIBVS. Atqui Iulianus ait^{m.} si neque per te, ne-
que per heredem tuum Titium fieri: quò minus mihi ire
liceat, stipuler: non solū teneri Titium si prohibeat,
sed etiam cohæredes eius: et tamen non potest uideri
hoc casu eos prohibuisse, nisi respondeas alia ratione eos
teneri: cum in proposita specie defunctus in eum ca-
sum eos obligauisse uideatur, quo Titius prohiberet.

c ¶ QVODAM MODO. Sed cum fictio ex equi-
tate descendat, non ne iniquum fuit alterius culpam alte-
rum præstare? et aliqui recentiores, cohæredes in effectu
non teneri uersus stipulatorem existimant: sed liberari,

4 si actio-

1. i. ff. de t
qui deie. y
effud.

m I. Iulianus. §
eod.

si actiones aduersus eum, qui cōtrafecerit, ceſſerint, quod ridiculum est: non enim cohæredes tenentur quia actionem habeant, ut eam cedendo debeant liberari. nec uideo quas actiones possint cedere: cū eas antè nō habeant quàm ipsi soluerint. nam etsi hæc uera essent, nō possent cohæredes quod præsti-

Bar. infra. §. seruū tuum imprudēs. si certū petā.

§. item si in factō.

tissent familiæ erciscun qđ diuisionē recipiat, uelud iudicio repetere. tū d amplius nō agi, tūc eū cum illud iudicium nō hæredē, q aduersus ea fecerit, nisi ex necessitate soluerit, pro portione sua solū tibus detur. at ipsi ne pœnā cōmittere. Differētiæ ceſſario nō soluissent,

qui poterant ceſſione liberari. Vnde uerius est consuli stipulatori etiam aduersus cohæredes non delinquentes: quia ita conuentum est: & uerbis stipulationis istud inducitur. & summa est æquitas, ut quod actū fuit obseruetur: præsertim quū & soluentibus deinde prouisum sit familiæ erciscundæ iudicio. d. ¶ AMPLIUS NON

d. §. quod ex factō.

AGI. Cum promissum est amplius nō agi ad rem diuiduam, tunc dubium nō est, quim hæc stipulatio diuisionē recipiat. sed finge me spondidisse, amplius non agere ad speciem indiuiduam, puta domū: nunquid hoc casu fit stipulatio indiuidua? & Bartol. esse existimauit: quoniam mortuo promissore, relictis pluribus hæredibus, si unus contraueniret obtineret partem domus, & solueret pœnam: quo casu stipulator eius respectu pœnam tantum consequeretur: respectu uerò aliorum qui parent stipulationi, reueret partem domus. sic'que in diuersis rebus consequeretur quod est stipulatus. quod qui

dem in=

q In. §. p pte.

dem inconueniens est, & absurdum^q. Sed tamen commu-
 nis sententia aliter se habet: nō enim stipulator in id ab-
 surdum incidit, nisi uolens: cum possit contrafacientem
 exceptione repellere. sibi ergo imputet, qui exceptione
 stipulationis agentem non submouerit. Vnde consequens
 est: ut quamuis soleat conditio precedentem actum red-
 dere indiuiduum^r, tamen in hac stipulatione, cum stipu-
 lator possessioni rei incumbat, & possit agentē exceptio-
 ne reijcere, uidetur actum, uel catenus committatur poena,
 quatenus contrafactum fuerit^s. nec enim tunc aliqua sit
 stipulatori iniuria: qua ratione si fortem promiseris, &
 ea non soluta, poenam nisi integram sortem heredes tui
 soluerint, poena in totū committetur: quoniam alias fie-
 ret manifesta iniuria stipulatori: qui cum rem integram
 non habeat, inuitus damnū patitur: quod in casu nostro
 non est. & hoc uerius est: licet communi sententia distin-
 guant Doctores inter obligationes dandi & faciendi: ut
 in illis nisi solidum detur in totum, & aduersus omnes
 poena committatur: quod non est in factis, cum facilius sit
 pro alio dare, quā facere. quae opinio nunquā mihi pro-
 bata est: cū tam facile sit pro alio facere quā dare, dum
 de industria personae actum non proponatur^t. cum etiā
 uideamus in factis quoq; aduersus omnes poenam commit-
 ti: ueluti si sententiae arbitri paritum nō sit, parēre enim
 facti est. His accedit, quod etiam uulgō dicitur, ut poena
 euitetur satis esse uel à quocūq; fieri^u: quamuis promi-
 sor ipse non faciat. sed haec alibi diffusiu. Caterum hic
 traditur, stipulationem amplius non agi. esse diuiduam:
 quid dicemus? cum quis tenetur defendere? quid in eo, qui
 promisit

r l. cui fundi
de condi.
demonstra.

s l. v. §. fi. infra
cod.

t l. si statulibe
ri. §. si quis.
non dare. ff
de statulibe.

u Docto. infra
l. cum scriu.
infra cod.

promisit non excipere? quid item in eo, qui mihi tenetur ad agendū aduersus aliquem *? & huiusmodi stipulationes secundum naturā rei iudicantur, cuius causa interposita sunt. Quapropter si rem uenditā promiserim defendere, si in confessoria promiserim nō excipere, si in uenditione rei hereditariae,

quā indiuisam cum co- hāc esse a rationē, quod in heredibus habebā em- priore casu oēs cōmisisse viptori promiserim ad di dētur, qd' nisi insolidū peccuisionē agere, me mor-

tuo tenebuntur omnes heredes Y. & uno contrafaciente, pena in totū committetur: nec enim uerisimile est aliquem partem rei empturū, uel communem cum alio hereditatem aequē libenter habiturū, atq; si extra communionem portio sua esset z. qua ratione cū unius ex socijs in confessoria exceptio ceteris profit a, & consequenter in totum stipulatori prauidicet, merito in totū poena cōmittitur: & in his alij quoq; cōsentiūt. quamobrē si quis promitteret amplius non agere ad seruitutē constitutam,

& eo mortuo unus ex pluribus heredibus ageret, cōmittetur in totum poena b. quoniā actio illa in totū prauidicat, cum cōpellatur stipulator illi soli seruitutem permittere: quod non est in seruitute constituenda. non enim soli contrauenienti seruitus constitui potest c.

a ¶ RATIONEM. Cum enim factū sit indiuidū, & nisi insolidū peccari nō possit, uidetur inter contrauentes actum, ut uno contraueniente omnes teneantur: quapropter poena cōmittitur, tanquā conditio stipulationis extiterit d. Nec recedit, quod in indiuiduis quilibet ha-

Bar. infra. ij. ij. iij. q.

y l. si familiae. ff. fam. ercisl.

z l. cū ex causa. j. eod.

a l. loci. §. si fundi si ser. vendi.

b Bartol. in. §. quæst.

c l. pro parte. de seruitu.

d d. §. quod ex facto.

res representat testatorem insolidum^e. **b** ¶ **NON POTERIT.** Si ergo nihil præiudicatur, tametsi alius^e d. §. ex hi quis contraueniat, alij non tenebuntur: quapropter si decesserit, qui domum ædificare promiserat, dummodo unus hæredum in totum ædificet, alij non incident in poenam,

idq; uulgò dicitur: quod cari^b non poterit,^c ut in illa si Titium & Mauium stipulatione per te non fieri, liberos esse iussero, si neq; per^d hæredem tuum, insulam ædificauerint, quo minus mihi ire agere alter qui solus ædificauerit, erit liber^f qui

enim non ædificauit, sibi imputet: quum ob eius moram conditio pro defecta habeatur, quæ in eius fauore fuerat adiecta. at in casu nostro conditio fauorem stipulatoris respicit.

c ¶ **UT IN ILLA STIPVLATIONE.** Sic habent antiqui recentioresq; codices: at in Pædetis Etruscis simpliciter scriptum est, illam stipulationem. unde magna erroris caligine obtectus est Ludouicus Bologninus: cuius interpretationes perlegēdas ociosis tantum relinquimus. Ego non arbitror Latine dici, peccari illam stipulationem, id est in illa stipulatione: licet Græca figura actiuo in uerbo id admitti posset: à qua tamen elegans, & perpolitus Pauli stylus plurimum abhorret. quapropter non ceseo temere mutanda, quæ tandiu obtinuerunt,

d ¶ **HÆREDEM TVVM.** Indeterminata hæc pronuntiatio plurali significationi equipollet. hinc si constitutum sit, ut hominibus da decolletur, nisi pacem habuerit ab hærede, a omnibus habenda erit: atque ita sæpius sponsum est: licet

f 1. si ita fuerit de manu. te

licet alij aliter uarijs altercationib⁹s. e ¶ HIC SIT.

In . viij . q .
Bartol.

Ad proximus referendum est, uidelicet ad stipulationem per te non fieri, neq; per heredem tuum, & c. non enim uidetur idem esse, cum stipulatione iter fieri, sed potius cum stipulatione, Titium heredemq; ratum habiturum. utrobique enim mentio

est heredis. f ¶ TI= liceat. Sed videamus ne nō
TIVM HABERE= idem e hic sit, sed magis idē
DEM'Q' V.B. Stipu= quod in illa stipulatione f
lationem hanc præto= Titium heredē'q; ei⁹ ratū ha
riam esse Barto. existi=

mauit: traditq; in prætorijs stipulationibus, quoniam in eis æquitas præsertim attenditur, etiã si indiuidue sint, pœnam non nisi aduersus contrafacientem, pro rata portione committi: quoniã Iulianus inquit^h, omnes prætorias stipulationes eiusdem interpretationis esse: ut non queratur, nisi stipulãti pro parte sua, eodemq; modo committantur: siue à parte actoris, siue à parte rei plures hæredes extitissent. Sed ego in utroq; dissentio: nam promissio rati per procuratorem præstita, ipsa uerè est prætoriana: at hic non procurator, sed dominus ipse promiserat se ratum habiturum. Nec Iuliani responsum rectè ab eo perceptum est: nō enim hoc ibi agit Iulianus, ut de transfusa obligatione loquatur: sed simpliciter ostēdit, quamuis in prætorijs stipulationibus, alteri possit etiã absq; cessione actio dari: quamuis item causa, quæ tractatur, sit cōmunis: nō tamen cautionem uni heredi præstitam, alteri prodesse. Quapropter si quis litem mouerit, & decesserit pluribus heredib⁹ relictis, deinde præstetur cau-

tio iudi

1. pœnales.
§. Iulianus.
ad leg. Falcii.

tio iudicatum solui, tametsi causa sit connexa, tamen ea cautio non proderit, nisi ei pro quo est interposita. atq; ita Aretinus & Iason tradidere, & ante Bartolum uete res omnes aliter existimarunt: à cuius sententia & aliqui recentiores dissident, ut minimè eius rationē habendam opiner: tractatū enim

biturum. Et ^a Paul⁹ rñdit, hūc omnē subuerteret. non idē esse. nā hac stipula- **a** ¶ PAVLVS
tione & ^b solus tenebitur, **RESPONDIT,**
NON ESSE

IDEM. Sic habent omnes codices præter Tuscorū Pandectas, in quibus hæc omnia de albo reiecta legere est. sed idcirco à uulgata lectione ipse nō recederem: nam & earum autoritas nō multum me mouet, cum & in eis aliqua sint manifesta errata, ut minimè Iustiniani illud autographon putem. decidit ergo Iurisconsultus, istas stipulationes inter se plurimū differre. **b** ¶ SOLVS
TENEBITVR. pro parte hereditaria, ut aiunt communiter: sed ego arbitror insolidum teneri: dictio enim solus, actum insolidum tribuit: & hoc in casu nostro inductum est propter heredis adiectionem: uidetur enim actum, ut stipulatio ab eius persona incipiat. quapropter cum quilibet heredū habeatur pro principali, qui cōtrafacit, solus & insolidū tenetur: & hoc, quia obligatio est diuidua: alioquin si indiuidua esset, ut illa per te nō fieri, nec per heredē, &c. ex facto unū omnes insolidum tenerentur, ut ego sentio. Licet cōmūter cōtra sentiat: ut sit penitus idē in stipulatione, Tū heredē q; ratum habiturum, quod in stipulatione plus non agi.

i l. cū solus. §.
de vsucap.

Quamuis.

c ¶ QVAMVIS. Sentit hîc Iurisconsultus tacitum argumentum, cum dominus si pro parte ratificet, in totam pœnam incidat. ergo & si unus hæres solum contrahat, quo casu pro parte tantum præiudicat, debet pœna in totum aduersus omnes committi: cum omnes simul testatoris personam in totum sustineant, qui nõ habuerit ratum: & solum non singuli. Sed nihil minus aget a quo fuerit petitus Iurisconsultus de tum. idẽ & Marc. vñ^c: quãcididit alios non teneri, uis^d ipse dominus^e pro quia obligatio diuidua:

& ita sententia nostra in huius responsi intellectu defendi posset, quæ nescio quantum studiosis placitura sit. Ipse certè non dubito, quin sit uerissima: nisi fortè in hoc ultimo uersiculo cõmunis interpretatio magis arrideat.

d ¶ IPSE DOMINVS. Mutatur ergo conditio obligationis à defuncto in heredem, quod cõtra regulam est: sed istud est propter legem XII. tabularum, quæ diuidit obligationes transfusas. quapropter ubi obligatio ab hæredibus incipit, non mutatur. nõ ergo distinguitur de principali in heredes, sed de obligatione transfusa in non transfusam. sed de hoc latius supra. e ¶ PRO

in. §. ex hts.

PARTI. Si ergo ratum partim habet, partim non habet, consequetur stipulator solidam pœnam. unde consequens est, ut pro ea parte quæ obseruata fuit, stipulator pœnam quodsi consequatur: quod absurdum est: consequetur enim & rem, & pœnam^k. Sed id argumentum ita dissoluitur, ut communiter Doctores putent cogi stipulatorem, si integram pœnam consequi uelit, id utilitatis compen-

k l. rescriptum
§. si pacto.
ff. de pact.

compensare, quod ex partis obseruatione percepit.

f ¶ NON POSSIT Atqui uideretur posse: nam si procurator promiserit simpliciter Titium ratum habiturum, & Titius pro parte ratum habeat, condemnabitur solum procurator in id quod interest ratione par-

parte ratum habere f non possit,

bet promissor in totum obseruare: atq; id communiter dicitur. Sed adhuc obstat. Finge me nomine Titij renūciasse certæ speciei indiuiduæ, & promisisse eum ratum habiturum: si aliquis heredum non obseruat, non ne stipulator partem rei ipsius retineret: pro parte uerò id quod sua interest à me consi. queret.. quod absurdum est. Sed responde in casu huius responsi, ipsum dominum promisisse se, heredemq; suum ratum habiturum: quæ propter ex ea promissione datur exceptio stipulatori, qua heredem promissoris contrafacientem repellat, nec inuitus cogetur in diuersa specie satisfactionem

cōsequi. at in proposito casu nulla exceptio stipulatori competit: cū ex mea promissione nō Titius ipse, heres=ue eius, sed ego tantum obliget.

l. si procura-
tor. infra, xij
ca. habe.

F I N I S.

c c
tu
t

III

pa
ri
e
uni
nam

PA